

Національна Академія Наук України
Інститут українознавства ім.І.Крип'якевича

СЛОВНИК української МОВИ

XVI - першої половини XVII ст.

Випуск 6

В - Г

Львів
1999

Шостий випуск є складовою частиною Словника української мови XVI — першої половини XVII ст. — першої в історії української культури праці, яка подає інформацію про книжну і народнорозмовну лексику української мови цього періоду. Випуск містить 1214 слів на літери В (выпросити — вѡундованье) і Г (г — головный); тут подано їх семантичну, граматичну і стилістичну характеристику. Ілюстративний матеріал наводиться з урахуванням хронології, територіального поширення та жанрових особливостей писемних пам'яток. Уперше в українській історичній лексикографічній практиці у цитованому матеріалі збережений наголос слів.

Редакційна колегія

к.ф.н. Д.Гринчишин (відп. ред.),
к.ф.н. У.Єдлінська, д.ф.н. Я.Закревська,
д.ф.н. Л.Полюга, к.ф.н. Н.Осташ,
к.ф.н. О.Кровицька (секретар)

Редактори 6-го випуску
Д.Гринчишин, У.Єдлінська, Л.Полюга

Рецензенти

к.ф.н. І.Ощипко, д.ф.н. О.Сербенська

Словник української мови
XVI — першої половини XVII ст.:
У 28-ми вип./НАН України
Інститут українознавства
ім. І. Крип'якевича;
відп. ред. Д.Гринчишин.

Вип. 6. В (выпросити — вѡундованье),
Г (г — головный)
Укладачі к.ф.н. Р.Керста, О.Кровицька,
Н.Осташ, М.Сенів

Львів, 1999. — 256 с.

Від редакційної колегії

Шостий випуск уклали: кандидати філол. наук
Р.Керста (выпросити — вѡдно, вѡрный —
вѡундованье), О.Кровицька (вѡдокъ — вѡкъ),
Н.Осташ (вѡлготность — вѡрность),
М.Сенів (г — головный).

Випуск до видання підготували
к.ф.н. Г. Войтів, Р.Осташ, М. Чікало
Комп'ютерна верстка — Л.Голощук
Комп'ютерний набір — О.Тріль

Консультували: доктори філол. наук М.Кашуба,
В.Любащенко, канд.іст.н. І.Мицько,
проф. Г.Роте

Редакційна колегія складає щиру подяку консуль-
тантам, рецензентам і всім тим, хто своїми порадами
та допомогою на різних етапах праці спричинився до
підготовки та публікації цього випуску.

Випуск опублікований за кошти Міжнародного Фонду "Відродження"

В

ВЫПРОСИТИ, ВИПРОСИТИ *дієсл. док.* (що, що в (від) кого) **Випросити, випрохати:** если(ж) ты оу пилата тѣло не выпросишь, а к томуоу са не причинишь, тогда а близшаго иного томуоу не знаю (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 14); ѿже и вашиѿ вблю испо(л)наю(т), во слѣ(д) ска(р)ги всѣгды трѣда(т)са, а вытрѣдити выпросити, выжебрати... собѣ ѿ скарги справе(д)ливости никако(же) не могѣ(т) (1598 *Виш.Кн.* 308 зв.); іюсиѿ... выпросиль тѣло хѣво, котрое было невинне на смѣрть выдано абы не гнѣло (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 58 зв.); 6000 да(л) толко цеголь: и то зале(д)ва(х)мо выпроси(ли): ѿ(т) пога(н)ца напа(ст)ного (Львѣв, 1627 *ЛСБ* 1051, 3); Тѣй [Июсифъ.] шедѣ до Пилата, и выпросивѣ Тѣло Ісѣво; [Рекъ]... молѣю та, даѣ ми Тѣло Ісѣа праве(д)ника (Чернігѣв, 1646 *Перло* 92).

ВЫПРОСТОВАТИ *дієсл. док.* (що) (*про життєві моральні засади*) випрямити. *Образно:* на той часть выпростѣешь дорогѣ твою и вырозѣмѣешь ю (серед. XVII ст. *Хрон.* 159 зв.).

ВЫПРОСТОВАТИСА *дієсл. док.* Стати простим, доступним: Посполітого лѣкара и Збавітеля Ісѣа Ха̄ проводника предѣ себе берѣчи кѣ выналѣзкѣ правды, и абы простою мѣвою мѣва выпростоватиса могла (Киѣв, 1619 *Гр.Сл.* 191).

ВЫПРОХАНЪ *дієприкм.* Випрошений, випроханий: Тѣжѣ естли бы хто ѿ злоде(и)ство або ѿ котрое иное злочи(н)ство на каранѣ... сказа(н) бы(л) а (в) томѣ... пѣнезьми окупѣ(л), або... выпроха(н) бы(л)..., таковы(и)... безо чти має(т) быти (1566 *ВЛС* 92 зв.).

ВЫПРОЦОВАТИ *дієсл. недок.* (*робити прямим, рѣвним*) випрямляти, вирѣвнювати: Исправляю: Направляю, выпрѣщю, ѿ(т)новляю (1627 *ЛБ* 50).

ВЫПРЯГНУТИ *дієсл. док.* (що) Вичистити, *діал.* випрятати: гды а(н)дрѣй гру(н)тарь, выпрягну(л) тра(н)си(т) зазво(н)ничны(и), то(г)ды решты, з горѣлкою, и на пиво дале(м) всего зло(т) 12 и 25 (Львѣв, 1633 *ЛСБ* 1052, 7).

ВЫПРАЧИ, ВЫПРАГЧИ, ВЫПРЕЧИ *дієсл. док.* (кого, кого з чого) Випрягти: волы были выпрежены, перегнаны на тую сторону валу к Боротину (Луцьк, 1574 *АрхЮЗР* 8/VI, 405); ѿ(к)синя... коня подо (м)ною з воза выпре(г)ла (Житомир, 1583 *АЖМУ* 45); она казала кони выпрагчи, а сама шла до избы (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 380); у Ивана Чорного взяли воловь два съ плуга выпрегли (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 6/I, 379); Якъ бы з' тажкого выпрагъ ярма, нызного и роботного выпѣстиль вола, и оучинилесь великѣю свободѣ старомѣ (Томашѣв, 1618 *ЗНТШ* LXXIV, 149).

ВЫПУДИТИ *дієсл. док.* 1. (кого) Вигнати, прогнати: Пришо(л) до него Мнихъ... котѣрѣй бы(л) выпѣже(н) с константѣнопола (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 42 зв.); люде люзные... в самое полуднѣе... нападши, самого, который свое здоровѣе утечкою ратоват мусел, з дому выпудивъши, шкоды незносные... починивъши, одошли (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 688); папѣ Ерій Чашичъ... министри вси арианские, яко блюзѣнрѣцовѣ, с тоежѣ маетности своее Киселина выпудиль (Льблѣн, 1644 *АрхЮЗР* 1/VI, 795); побѣю... всѣхъ непрѣитель твойхъ перед' тобѣю тѣмъ оборочѣ: пѣдѣвѣвши пѣрвѣй шершни перед' тобѣю, котѣрыи выпѣдять амморѣа, и еввѣа..., пѣрвѣй нѣжли вѣйдешѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 101).

2. *Перен.* Витравити, выкинути (з памѣтѣ): Прето вѣстм, мечтанѣй разумов розмаитых... с памѣтѣ выпудивши и // добрѣ: мысль слезами выполеровав-

ши, молю и навпоминаю любовь вашу: дайтѣ место ... в разумѣ вашем православной вѣрѣ (бл. 1610 Виш. Посл.Лв.бр. 232-233).

3. (кого на що) Напустити, наслати: И рѣклѣ г(с)дь до Моисѣа: мовѣ до Аарѡна зтагни // рѣкѣ твою и посохѣ твоѣй на воды, и выпѣдѣ на всю зѣмлю египецкѡю жабы (серед. XVII ст. Хрон. 84 зв.-85).

Див. ще **ВЫПУЖИВАТИ**.

ВЫПУЖАЮЧІЙ дієприкм. Який відстрашує: Авадѡнѣ... словес(н)ски: Гѡбѡй или пѡгѡба: выкоренѡючій, або затраче(н)е, прѡпасть, або выпѣжѡючій, выглѡждѡючій (1627 ЛБ 170).

ВЫПУЖИВАТИ дієсл. недок. (що) відстрашувати: люди твоѣ... звер ѡттоль выпѣживають и шкоды великии тамѣ емѡ дѣлають (Краків, 1539 AS IV, 194).

Див. ще **ВЫПУДИТИ**.

ВЫПУКЛА ж. Пухлина, нарѣст: Члѡвкѣ ѣсли бѡдетѣ слѣпнѣй або хромѣй,... або маючій свѣрбѣ оустѡвичный, ѣсли лишии на тѣлѣ, або выпѣклы... не пристѡпитѣ оферовѡть офѣрѣ бѣгѣ (серед. XVII Хрон. 123 зв.).

ВЫПУКЛЫЙ прикм. Выпуклый: Глѣзна: Гѡлени, конѣць кѡсті гѡленныхъ котѡріиса ѡпираю(т) кѡсті в стопѣ, и в бокѣиса оудають выпѣклы (1627 ЛБ 25); carinat(us) дупли(с)ты(й), выпуклый (1642 ЛС 113).

ВЫПУРГОВАТИСЯ дієсл. док. (стп. wуpиrгo-waс sіe) (звільнитися від чого-небудь стороннього, не-бажаного) очиститися: вѣдай, иж в геену огня вѣчнаго отидет, которого не выпургуется во вѣки (1608- 1609 Виш.Зач. 231).

ВЫПУСКАТИ, ВЫПУСКАТІ дієсл. недок. 1. (кого) (давати можливість, дозволяти кому-небудь виходити звідкись) випускати: ку(р)пски(и) ...з двора моего мене нигде выпѣскати не каза(л) (1582 ЖКК II, 128); всюды по дорогах,... сторожу засадили и розложили, иж жаднымѣ способомѣ тамѣ ехати не допустили, и людей тамошнихъ, никуди зѣ места не выпускаючи, мощно заборонилѣ (Житомир, 1590 АрхЮЗР 3/І, 26); На ѡстатокѣ рекѡ Нарѡдови и царемѣ абѣмѣ выводили и выпѣскали: и если ѡ(т)вернетѣса людѣ ѡный ѡ(т) злѡстѣй свои(х) роскаюса и я ѡ(т) злѡсти (Київ, 1637 УЄ Кал. 355);

(кого) (визволяти з-під арешту) звільняти: ты... их в казнѣ свою сажаєш, а выпѣскати их... не хочеш (Вільна, 1546 AS IV, 460); я... ѡны(х) жидѡ(в) з везе(н)ѡ выпѣскаю (Володимир, 1569 ЖКК II, 13); был ѡбычай гѡмоновѣ на каждый праздник выпускакѡтѣ вязня ѡдног[о] (Володимир, 1571 УЄ Вол. 52); Та(м) же то(го) жидѡ в везе(н)ю за сторожою ночь и до полудня дѣ(р)жалѣ, а потомѣ, ѡного выпускаючи, золотыхъ двесте,... взялѣ (Володимир, 1608 ТУ 245);

(від чого) (позбавляти кого-небудь чогось обтяжливого) звільняти: за вси зыски... на пу(н)кте баницы зави(с)лыє с которыхъ я его м(л)ти квитиуючы, ѡ(т) ѡны(х) выпускаючи, ввѣ(с) проце(с)... касую (Люблін, 1618 ЛНБ 5, II 4056, 61).

2. (що) Віддавати, надавати: записую... то все огулом, або здоймом, зо всим на все, правом своим прирѡжоным отдаляючи от всех близких и кровных своих, выпускаючи вечне з дому своего, на... мальжонка своего все право свое прирѡжѡное вливаючи (Волковї, 1572 АрхЮЗР 8/VI, 385).

3. (що) (утворювати при рості листя, плоди) випускати: Кѡждѡе... дрѣво з'внѡтрѣ выпѣскаєтѣ одѣн'ѡ, ѡкѣ бѡчимо, лист'ѡ, цвѣтѣ, и ѡвѡци (Вільна, 1627 Дух.б. 295); Видимѡ,... зѣмля травѡ выпѣскаєтѣ (Київ, 1637 УЄ Кал. 222).

4. (утворювати звук) видавати: такѣже и слѣпѣць ѡный, хотѡй ходѣти... не мѡглѣ... // ѡстрѣйшій еднѡкѣ на(д) АГглскѣй гѡлѡсь выпѣскалѣ мѡвачи: Снѡ Двѡдѣ змѣлѡйсѡ надо мнѡю (Вільна, 1627 Дух.б. 207-208).

5. (про рїдину) (виводити назѡвнї) видїляти: Дѡмѣ прикладѣ: нехѡй бѡдетѣ стѣдна котѡраѡ бы чѣстѣю вѡдѣ зѣ себе выпускаючи на днѣ болѡто мѣла, котѡрое скѡро бы хто порѣшилѣ, всю бы стѣдню мѡтнѣ оучїнїлѣ (Вільна, 1627 Дух.б. 166); слѣзы выпускакѡти — плакати, ридати: Плѡчтежѣ горлїве: слѣзы гѡрко выпѣскайте, Ѡче, Ѡче нашѣ, гдѣсь естѣ, зѣ жалѡст'ю волѡйте (Луцьк, 1628 Андр.Лям. 8).

6. (давати змогу виходити звідкись-небудь газоподібним речовинам) випускати: котѡрого [млоденца] такѣ дїѡволѣ трѡпилѣ, же зѣдши три бѡчки хлѣба и напївшисѡ воды, а ѡбѣма концѡми рїгнѡвѣвши, покѡрмѣ выпѣскалѣ пѡрою (Вільна, 1627 Дух.б. 13);

(*легенями*) видихати: По інномѣ же видѣ, воздухъ слоужи(т), трѣмъ чоувъствомъ нашимъ телѣснымъ ... то е(с)т плюцами, яко мѣшкѣми кова(л)скими, и в^с себѣ в^бираѣмъ, и засѣ выпѣскаѣмъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 11);

(*запах*) виділяти: Межи иншими свѣтими мощами, которіи маєть монастирь той, есть главы Іоанна Предотечи верхня часть, то есть чашка // головы его, и вдячное благоуханіе выпускаетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 845-846).

7. Випроміювати: Лѣна бовѣмъ ѡлбо мѣсаць, гдѣ са ясностю выполнѣетъ, променѣ своѣ з^с себе выпѣскаѣтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 144); *Образно*: Не меншій... чудъ есть православный, же якъ вкиный посередѣ огня на онъ часъ паперъ, такъ теперь... ненавистию распаленныхъ сердець своихъ поломены зъ себе выпускали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1067).

♦ **выпускати з устѣ, з устѣ выпускати** — вимовляти: про все не поведѣи моего бжества, а таки не выпускаи изъ встѣ мое(г) цр(с)тва (1489 *Чет.* 127); А ѡ то(м) котѡры(и)... велики(м) гѡлосо(м) мѡли(т)-са, або що тако(го)... зъ встѣ свои(х) выпѣскаѣ(т)... двоако грѣши(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 16 зв.).

Див. ще ВПУСТИТИ.

ВЫПУСКЪ¹ ч. Сплата процентів; орендна плата: ино с ты(х) пнзе(и) на ко(ж)ды(и) го(д) выпускѣ маєть быти, хлопѣ по(л)тину гроше(и) а жо(н)це по(л)копы гроше(и) (1566 *ВЛС* 95); выпуску мужику на каждый годъ — полтина грошей (Володимир, 1578 *АрхЮЗР* 6/1, 107).

Див. ще ВПУСТЬ¹.

ВЫПУСКЪ² ч. Пасовище, вигін: кгоицевичъ прода(л) ему селище свое изъ выпѣскомъ (Берестя, 1506 *Арх.Р.* фотокоп. 10а); мы... тыи зе(м)ли миколаевѣ ѡревинчинѣ... селище изъ выпѣско(м)... потвержае(м) си(м) наши(м) листо(м) вѣчно емѣ и его жонѣ (Там же).

Див. ще ВПУСТЬ².

ВПУСТИТИ, ВПУСТИТИ, ВПУСТИТИ, ВПУСТЬТИ *дієсл. док. 1.* (кого) (*дати можливість, дозволити кому-небудь вийти, виїхати звідкись*) випустити: Которое имѣне небожчик мѡж... кѡпил в княза Васи́ла Четвертенского... з дан-

ники... которыи... выпѣстил изъ Жеславла (Луцьк, 1520 *AS* III, 197); тот дей хвалецъ ему съфикговал и з дому своего выпустил (Луцьк, 1554 *ВИАС* I, 10); вѣсь з рѣймѣ выпѣстити не хочено (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 46 зв.); сама пани Консиновская казала дати ему коня... и з замку втылъ фортою выпустити (Житомир, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 418); дла то(го) то выпѣщено Ко́на черво́ного фарбова́ного, и сидѣщого на нѣмъ з мечѣмъ, абы ра(з)лѣчи(л) вѣрно(го) ѡ(т) невѣрно(го) (Чернігів, 1646 *Перло* 133 зв.); лечъ за приездомъ манифестуючого, кгда толко переночовал..., южъ зъ месѣта протесътуючого выпустити самого не хотели (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 235);

(*тварин на волю*) випустити, вигнати: подобен коневи,... который, часу пролетного дождавши, коли траву ошутить и выпущен будет, не вѣда, як ся поимати даст от игранья (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 191);

(кого) (*визволити з-під арешту*) звільнити: Іванъ Протасовичъ... повѣдилъ, ижъ онъ... оно(го) архимандрита зъ везеня выпустилъ (Краків, 1540 *КМПМ* I, дод. 2); ѡ дворъ есмо вломилиса и ты(х) люде(и) з везе(н)я выпусти(ли) (Кременецъ, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1810, 20 зв.); по ѡминеню того часѣ не роска́лльса Ирѡдъ: а зъ п'ѣнства вѣтрезвень, або ѡ(т) сполсѣдѣчихъ зъ нѣмъ оупрошенъ Іѡ́анна зъ темници абы не выпѣстилъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 992); пана Стрыбыля... в везеню,... яко неволника, теменжили, аж до поро, по успокоеню своеволи, манифестуючого... пана Стрыбыли с таковой... опресыеи выпустивши и обавляючи се за тое караня од пана свого однести (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 479);

(кого з чо(го)) (*від певного обов'язку*) звільнити: Якож вже были есмо в тѣю сѣмѣ з совитостю перепали и то Е(го) Милости водле записѣ своего винни zostали, нижли Е(го) Милость з ласки своеѣ,... с того записѣ и рокѣ первшого нас выпѣстити рачил (Красне, 1552 *AS* VI, 126); Якъ же будутъ выбирати межи собою старшого брата цехмистра, на кого зволють, не маѣт ся с того вимовляти...; едно еслибы немощнымъ былъ, и то слушне, если его брата выпускають, змовившисе, то можетъ быти воленъ с того (Перемишль, 1563 *АрхЮЗР* 1/VI, 52); Коли тобѣ бѣдетъ проданный братъ твой еврейчикъ або еврейанка, а слѣждить тебѣ бѣдетъ с. лѣтъ, сѣмого

рѡкъ вѡлны(м) его вѡпѡдстишь (серед. XVII ст. Хрон. 153);

(про полум'я) (дати можливість вийти назовні) випустити: Ані бѡвѡмъ в' дмысла(х) ншы(х) зачатѡе веселіе, заде(р)жатися южъ бѡлше(и) може(т), але ...пламень моцою незвычайною гды бывае(т) в' якѡмъ начѡбню прѡезъ чась нѡкотѡры(и) задержаны(и), яко скѡро на вѡлность бѡде(т) выпѡщѡены(и) (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.);

(про воду, рѡдину) (дати можливість, примусити витекти) випустити: Хто бы кому... ста(в) выпѡдсти(л)... таковы(и) мае(т) платити кгва(л)тѡ (1566 *ВЛС* 87 зв.); а барилко горѡлки розсѡкъ... и випустил, которое горѡлки всее было осмьдесят кварть и чотыри кварть (Луцьк, 1592 *ВИАС I*, 15); а пото(м) ѡны(и) іерей ма(л) зарѡзати едно кѡрча и воупѡдстити крѡ(в) с него (XVI ст. УЄ № 29519, 143); Читае(м) въ исхѡдѡ ижъ ѡпѡка в синѡистой поущи Посох(м) оударенаа вѡдѡ випустила, котѡроу все вѡйско іи(л)ьское было насыщѡено (поч. XVII ст. *Проп.* р. 251); *Образно*: Кромѡ бо согласія евангельского и апостольского всякое писание составленное — лжа есть, и от потока временного, а не от источника приснотекущаго таа вода разумѡнія, болотом миролюбія смердящая, на заражение лакомых, випущена есть (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 163);

(з водою вийти на поверхню) винести: и выпѡдститъ река жабы, котѡрыи вѡлѡзѡтъ и войдѡтъ до дѡмѡ твоегѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 84 зв.);

(вийти назовні) вилитися: Слеза бѡвѡмъ з' шѡйрои скрѡхи и тѡги ср(д)ца в' познѡніи правды и горѡчости видѡтрѡностей, правдѡіве выпѡщѡенаа, пѡкармомъ естѡ дѡши // з' хлѡба нѡ(с)ного справленимъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 227-228); випустити слезы — заплакати, заридати: И выпѡдсть з' очѡй крѡѡвы(х) слѡз' тѡплыи тѡки (Львѡв, 1631 *Волк.* 4 зв.).

2. (щѡ) Відпустити, віддати: во(л)но имѡ дѡе(и) з бо(р)тѡю выпу(с)тити и выве(з)ти а ве(р)ховѡе коре(и) ѡставити в пѡщи (1566 *ВЛС* 86 зв.); сте(и) те(и) ему выпу(с)ти(л) вжива(ти) в загородѡ шесть загону(в) (Одрехова, 1578 *ЦДІАЛ* 37, 128); пан Димитр Рудецкий... дерева соснового,... коп чотыри з пусчи власное..., власным коштом и працою протестуючих на побудованѡе целлии випусцоного,

побрати... казал (Луцьк, 1635 *АрхЮЗР* 1/VI, 699).

3. (щѡ з кого) (дати початок чомусь) утворити, створити, видати: Ѡць... почѡтокъ естѡ,... Самѡго еднѡкъ Снѡ... и Дѡх... // производѡте(л), то естѡ же вѡвелъ и выпѡдсти(л) Дѡхъ зъ себе (Киѡв, бл. 1619 *Аз. В.* 145-146);

(кого) породити: ѡ окаа(н)наа оутрѡба Котораа таковы(х) снѡвъ... на сѡбла(з)нѡ прелестнаго свѡта сего выпѡдстила (до 1596 *Виш.Кн.* 261); Вѡпросъ, Скажи ми любимы(и) рѡгѡтелю,... чомѡ та таа окаа(н)наа оутрѡба и выпѡдстила, коли (на) смѡртъ а не на живѡ(т) (п. 1596 *Виш.Кн.* 231); на свѡтъ випустити — породити: Елисавеѡъ захѡрѡи великого іерѡа жѡна з' крѡви и поколѡна аѡронова тепе(р) снѡ на свѡ(т) радѡсно чоудѡвного вѡпоустила (поч. XVII ст. *Проп.р.* 259).

4. (щѡ) Випустити в обѡг: Книг словенских великими склепами знайдешъ замкненихъ, которых на свѡтъ не випустят (Львѡв, 1605-1606 *Перест.* 26).

5. (щѡ) Викресати: И бѡдетъ подобный Ѡць кремѡню ого(и) мѡючемѡ, котѡрый если не оударитѡся желѡзо(и), огна выпѡдстити не мѡже(т) (Киѡв, 1619 *Гр.Сл.* 290).

6. (кого) Роз'еднатися (з ким), відокремитися (від кого): мы, будучи..., в лю(б)лине, за вына(и)де(и)емъ и(х) мѡл(с)ти панѡвъ приятеле(и) нашихъ з року того,... себе випустили, апеляцы(и) припѡзѡвы,... ѡ(т)ступили и угоду межи собою учинили (Люблѡн, 1592 *ККПС* 97); самѡ Дѡхъ яко единоистѡтѡнный бѡдѡчи з' нѡими и нерѡздѡлный, самѡ себе випусти(т) вѡспѡль з' нѡими; И знайдѡтѡса з' Ѡцемъ поспѡлитѡючи в' рѡженѡ Снѡ (Киѡв, 1619 *Гр.Сл.* 288).

7. (до чѡго) Допустити: па(и) Ха(р)ли(и)ски(и) взя(л) и пограби(л) былъ у мене вѡзовѡ чотыри с товарѡмъ, ту(т) до замку Луцкого не випусти(л), а(ж)... взя(л) у мене соболе(и)... пя(т)деся(т) и два (Луцьк, 1592 *ТУ* 226); Так власнѡе коли хто з благочестія догмат до латынского мудрѡвания и хитрѡсти випущен будет, не веда, як его южъ ухватит и обуздает (Унѡв, 1605 *Виш.Домн.* 191).

8. (щѡ) (виготовити, зрѡбити) випустити: якожъ они тотъ погребѡ въ Дѡросыне випустили, и потѡсали и вывезли на Красное (Клевѡнъ, 1571 *АрхЮЗР* 1/I, 38).

♦ **выпустити глас (голосъ)** — зітхнути: іс выпустивши глас велікій и іспоустил дха (Володимир, 1571 УЕ Вол. 68); іс выпоустивши гбло(с) великыи и испоустиль дха (1556-1561 ПЕ 194 зв.); **выпустити духа, духъ выпустити** — віддати (Богу) душу, померти: Іоанъ Ерѣй... сполночи выпѣстиль дѣха (Луцьк, 1628 Андр.Лям. 19); Прѣваа савейскаа... якъ быса дивѣючи не оулакля еслї бы нашого соломбна обачила в оубо(э)ствѣ?... заисте дхъ мѣсѣла бы выпоустити (поч. XVII ст. Проп.р. 10 зв.); **выпустити зъ головы** — перестати думати про що-небудь: што слышачи бѣнь зъ страхѣ и ѡславы таковѣ, выпѣстивши зъ головы вси оумысли свои, якъ въ захвищенѣ приходить (Вільна, 1627 Дух.б. 160); **громы гордости выпустити** (на кого) — вергнути (кинути) громи, виявити свое незадоволення кимсь: Папѣжъ... на патріарху громы гордости своей выпустиль (Київ, 1621 Кон.Пал. 1091); **з домниманя выпустити** (кого) — відвести (зняти) підозріння (з кого): ямъ мусе(л) пра(в)дѣ поведити и себе з домнима(н)я выпустити ве(д)ла справе(д)ливое речи я то сознава(м) (Львів, 1552 ЛСБ 17); **стрелбу выпустити** — вистрілити: позваний... //...армату, дела... на розных местцахъ розсадивъши, стрелбу огнистую выпустивши, штурмъ припустиль (Варшава, 1646 ЧИОНЛ XIV-3, 181-182); кгвалтъовъники... до двору впадшы,... и стрилбу гусъто выпусътивъши,... окна... повыбивали (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 132).

Див. ще **ВЫПУСКАТИ**.

ВЫПУСТИТИСА дієсл. док. Звільнитися, виэволитися: тое тажкое ярмо и твръдый то запись имаеть быти вѣчне знать ѡ(т) члѣскаго народоу и на свободу вѣчноую выпоуститиса имаеть быти (XVI ст. УИ 1911/2, 76).

ВЫПУСТОШЕНЕ, ВЫПУСТОШЕНЪЕ, ВИПУСЪТОШЕНЕ с. Винищеня, спустошення: а именам Єе Милости кнагини Илиное, абы Єе Милость черес то таковых кгвалтов... забрана земля, выпѣстошена пѣщи не чинила и дала во всем впокой (Заслав, 1544 AS IV, 377); заставъшы в тых маетностях... подданныхъ некоторых позабияных,... и шкодъ немало такъ в забраню быдла,... такъ през

козаков, яко тежъ въ выпустошеню дубровъ, гаевъ, ...презъ подданныхъ почыненныхъ,... // ...жалосную передо мною, урядом, заносиль манифестацию (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 61-62); которое выпустошенъе лесовъ запустовъ, повыбиянъе пшол... панъ Одынецъ од отъца Гекторого... быт сталые меновал (Там же, 346); тот же слуга... се протестоваль, декларуючи... именовъ... пановъ своихъ... же //...з паномъ Анъдреемъ Ходикою... о такъ явньо кривъду и шъкоду свою в суде належъномъ такъ о зънесене двору и о випусътошене и вирубане саду,... в суде належъним правъне чинить не занехають (Житомир, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 493-494).

Пор. **ВЫПУСТОШИТИ**.

ВЫПУСТОШИТИ дієсл. док. (що) Винищити, спустошити: Прысылал к намъ державца Свислоцкый,... жалѣючи ѡ том, штож... ты... кривды... великий емѣ делаешъ и боръ... вырѣбала и на кгрѣнт его сказала и выпѣстошила (Краків, 1543 AS IV, 327); они... насла(в)ши по(д)даны(х) свои(х)... выпустошили... вночи до то(г) сто и два(д)цать во(з)о(в) (виправлено замість коне(и)). — Прим. ред.) (Луцьк, 1602 ЛНБ 5, II 4050, 54); тыежъ мешчане борокъ,... вырубали, выпустошили под тотъ часть и вьнивечъ обернули (Володимир, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 418).

ВЫПУСТЬ¹ ч. Те саме, що **выпускъ**¹: земля(н)ка ...сознала, што(ж)... име(н)е мое... су(д)я земски(и) ...заставою в сту копахъ гроше(и) з выпусто(м) на кажды(и) го(д) по две копе гроше(и) держи(т) (Житомир, 1584 АЖМУ 142).

ВЫПУСТЬ² ч. Те саме, що **выпускъ**²: пан Миколай-Кришътофъ Радивил,... и... панове братья его милости,... мають тое именье церковъное... с луцою, боры, выпусты, сеножатми,... вживати... вечными и непорушными часы (Рожище, 1574 АрхЮЗР 8/VI, 396).

ВЫПУСЧАТИ діє. **ВЫПУЩАТИ**.

ВЫПУЩЕНЕ діє. **ВЫПУЩЕНЕ**.

ВЫПУТАТИСЯ дієсл. док., перен. (на що) (виити з певного становища) вибратися, виплутатися: вѣм се, яко православное вѣры простоты держюся и вас в той же вѣрѣ и простотѣ благочестия обрѣстися желаю... зане вѣдайте извѣстно, яко духа свя-

таго дѣйством... основана есть, в котором нынѣ латина... умотаны суть и южь попущением судеб божиих выпутатися на простоту и православную вѣру никако же не могут (1608-1609 *Виш.Зач.* 199).

ВЫПУЩАНЄ с. Випускання, відпускання: И присмотрї ми са рѣзности выпѣщанію и посыланію, я(к) бѣрзо явно єсть и з' правдою зго(д)ное (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 245).

Див. ще **ВЫПУЩЕНЄ**.

Пор. **ВЫПУЩАТИ**.

ВЫПУЩАТЕЛЬ ч., *перен.* Той, хто породжує кого-небудь: Якожь речєный тобѣ Дхъ Снѣвскій, вмѣсто якобы мѣль Снѣ причїною и выпѣщателемъ назвѣтиса, черезъ тебе в' порѣдокъ выпѣщеного и причїнѣ маючого и з' сна потѣгнєнный єсть... за правды Бгослѣвско визнаваєтъ Црковъ, и Сна быти Оцѣвскимъ, и Оцѣ Снѣвскимъ, абѣвѣ(м) единоистѣтнї сѣ(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 263).

ВЫПУЩАТИ, ВЫПУСЧАТИ, ВЫПУЩАТЬ *дієсл. недок.* 1. (кого) (*дозволяти вийти*) випускати, відпускати: зрадцѣ ты пане Мышко ховаєшъ в' домѣ своемъ,... абысь зъ домѣ своего его не выпѣщаль (Луцьк, 1564 *AS VI*, 242); самъ намъ ся оповедаль... ижъ его... дей на церковъ увогнали и мене замкнули и отъсюль выпущать не хочуть (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР 1/VI*, 164); а кгда там днїй килка в затриманю зоставал, вѣ томъ отецъ Кассіянь, одежджаючи... з' монастира, тому Панасови приказал, абы его не выпускали (Луцьк, 1637 *АрхЮЗР 1/VI*, 730);

(що) відпускати, видавати: **Ω** вывоже(н)є припра(в) вое(н)ны(х) и всакого желѣза до зє(м)ли неприятє(л)ское: ѡста(в)уємъ вє(ч)ными часы то мѣти постерегаючи того абы... вси по(д)даные нши... я(в)не и тає(м)не и всаки(х) бро(н) желѣза рѣчницъ ко(с) ножо(в) стрє(л) и всако(г) и(н)шого наряду вое(н)ного не выпѣщали и посло(м) не продавали с' щого бы неприятє(л) силитиса не мог (1566 *ВЛС* 38); **зъ мысли сердца не выпускати** (чого) — пам'ятати, не забувати (про що): добродѣ(и)ства Про(д)ковъ вє(л) ва(ш) Прѣдкомъ моймъ ѡбфїте показаные... я нїкгда з' мѣсли ср(д)ца моего не выпѣщяю (Київ, 1631 *Тр.П.* 4); **з рѣкъ выпускати** (що) — віддавати: и тые вжо имѣнѣа,... князю Или

...єсмї подал и з' своих рѣк ихъ выпѣщам и даю и дарѣю их князю Или (Луцьк, 1534 *AS III*, 472); **не выпускати изъ устѣ и зъ ума** (чого) — пам'ятати, не забувати (про що): И тѣю чти если дѣжъ єстєсь, сѣдѣачи: а если ослабѣлый, и на постѣль прилѣгши, не выпѣщяючи єи изъ оустѣ и з' оума, бы наветѣ и сѣнь напѣвши подѣлалъ тебе (Київ, 1625 *Кіз.Н.* 198).

2. (що) (*давати змогу виходити, витїкати*) видїляти, випускати: чи исто(ч)ни(к) з' о(д)ного жере-ла выпущає(т) ооло(д)кую и го(р)кую воду и чи може(т) бра(т)а мои фиговое дерево ѡливу родити... та(к) же ѡде(н) сто(к) не може(т) солонои и солодкои воды выпускати (II пол. XVI ст. *КА* 168); ѡколо гѣры // воды горѣчїи, выпѣщяю(т) и(з) себе клїй кг(д)ы скѣла горїтъ (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.* 27 зв.-28); єдина гѣра еглѣ тѣа з' бєрега выпѣщяє(т) великїй ѡге(н) и полѣмѣ(н) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 438 зв.); Навєтѣ и самѣгѣ воды, хѣта бє(з)дѣшны, и нечѣвствєнны сѣтъ, ає єднѣкъ здрѣѣ, посрѣ(д)кѣ горѣ, з' себе выпѣщяють (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 757); бѣло риноцєфѣловъ велми мнѣгѣ, котѣри мѣли шїй подѣбны кѣнемъ, рѣги велїкїи, зѣбы тѣкѣже, а з' ѡстѣ ѡкрѣтне пѣломєни выпѣщяли (сєред. XVII ст. *Хрон.* 464); **выпускати нареканє** — нарїкати: Плѣкали Потѣмковє,... Гѣркѣе выпѣщяли з' внѣтра нарєканѣє (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 6); **выпускати свѣтлѣсть** — (*заливати слявом*) осявати: Позрѣте... на онїй титѣнъ з' оустѣ своихъ золоты(х) выпѣщяючїй свѣтло(ст) на вѣє(с) свѣ(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 270); **вѣннѣсть выпускати** — пахнути: Твоѣ Парнѣсь лѣторѣсли вѣдѣчныи выдѣєтъ, И зѣпахѣвъ роскѣшных' вѣннѣсть выпѣщяєт' (Київ, 1632 *Євх.* 300); **голѣсь выпускати** — спївати: Зачїмъ пѣтєль потрїкрѣтъ гѣлѣсь выпѣщяє(т), До сєрдѣчнои скрѣхи Пєтра побѣжѣєтъ (Львїв, 1631 *Волк.* 7); **лѣзы (слєзы) выпускати** — плакати: Умєръ Мойсѣй: Изрѣиль,... Прѣзъ чтырїдєсѣт' днїй лѣзы з' жалємъ выпѣщяє(т) (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 10); **Ω** дѣше моѣ дѣше, чємѣ не рыдѣєшъ; Горкобыстри(х) слѣзѣ з' очїй чємъ не выпѣщяєш' (Львїв, 1631 *Волк.* 12); **стѣгнаньє выпускати** — стѣгнати: Ап(с)лѣ Пєтрѣ... з' ср(д)ца свѣго стѣгнаньє тѣжко выпѣщяєтъ (Львїв, 1631 *Волк.* 7 зв.); **стрѣлы выпускати**

— стріляти: Перешли Рыбїтвовє вєсь мїръ... и в' оупадкѣ лежачого до повстан'а призвали, [не стрѣлбы заживаючи]... не стрѣлы выпѣщючи (Київ, 1625 *Злат.Н.* 128).

3. (кого з чого) (*повертати свободу, звільняти когось*) випускати: ныне випущаєши ма с вечны(х) желѣзь (1489 *Чет.* 135); а которые бы люди наши не хотели на осаде мешкати, и ты дей тыхъ у казны // сажаешъ, и, випущаючи ихъ з нетства, береш на нихъ по полукопью грошей (Краків, 1524 *АЛРГ* 196-197); былъ обычай гемониви на в'сакии праз'никъ випущати народови єдиногo з' вазена кoто(рo)гo бы єд'но хотѣли (1556-1561 *ПЄ* 117 зв.); Мають ихъ... панове опекунове, зо всихъ замковъ, дворовъ, местъ и именей а сель моихъ, куды они сами пойти... похочуть, доброволне казати випущати, ничимъ нигде ихъ не гамуючи (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 1/І, 116); А кгды... Якубъ Верховский,... приехалъ... до Зориня, просячи, абы того подданого з везена випусчoно,... теды... отецъ архимандрытъ на передъ в тые слова поведиль на слугу (Житомир, 1629 *АрхЮЗР* 1/VI, 603).

4. (що) (*публікувати твори*) видавати, випускати: тью праць мою... Лексіко(н)... кѣшто(м) мойм', што тїпом' на свѣт' выпѣщючи (1627 *ЛБ* 3).

5. (що) (*про рослини*) (*у процесі росту утворювати листя, гілки*) випускати: єгда же лѣторос'ли єи боудоу(т) молоды(и) и листа випущаю(т) вѣдайте, // ижъ близъ є(ст) лѣто (1556-1561 *ПЄ* 103-103 зв.); Апфіа... голдзь(є) злоє выдѣщючиаа (1627 *ЛБ* 178); розказалъ Г(с)дѣ бг̄ зѣлю и дрєвѣмъ, абы насѣньє на захованье и рожа(и) свѣй вѣчнѣ выпѣщали (серед. XVII ст. *Хрон.* 3);

перен. виділяти: Стараньемъ и кѣштомъ... Архимандрїта Кїєвскогo... По(д)часъ Весны ѡсоблівое кѣ Народови Россїйскомѣ Лѣски Бжєи, Дѣсѣтъ лѣторѣслїй Навкъ вызволєныхъ южъ з' себе выпѣщаетъ (Київ, 1632 *Євх.* 300).

6. (кого, з кого) Породжувати: Отець ни от кого не родится а ни походит, але Сына и Духа Святого випущает з Себе: Сына способом уроженя, а Духа способом похоженя (Вільна, 1600 *Катех.* 57); або вѣмъ если родїти, выпѣщати, бїти рожєнымъ, походити, соуть влѣснoстѣми... а влѣсности пер-

сoнь ...не мoгѣтъ бїти спoблными (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 24 зв.); Абoвѣмъ выпѣщати, оукѣзєтъ, же йстность в' персoнѣ вышла, якo и тo што родїтисѣ, з' персoны Снoвскои (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 244); Але выпѣщати Дѣѡ ѡцєви, присвоїто єсть и Снoви (Там же, 267).

Див. ще **ВЫПУСКАТИ, ВЫПУСТИТИ.**

ВЫПУЩАТИСѦ дієсл. недок. (*утворюватися у процесі росту*) випускатися: коли южъ лѣторосли єи ѡ(т)молодноу(т) а випущаєтсѣ листа зна(и)те иже близко єсть лѣто (1556-1561 *ПЄ* 182).

ВЫПУЩАТЬ див. **ВЫПУЩАТИ.**

ВЫПУЩЕНЄ, ВЫПУЩЕНЄ, ВЫПУЩЕНІЄ

с. 1. Звільнення: не бы(л) в бра(т)ствѣ... Юри(и) Козми(ч) рогатинє(ц), за которю винѣ... ѡде(р)-жалъ ве(д)ле сдѣ бра(т)скогo на зво(н)нищи сѣдѣна... и заразъ на выпѣще(н)ю з вежѣ бє(з)мѣ(н) воскѣ вїны ѡ(т)да(л) (Львів, 1599 *ЛСБ* 1043, 1); послалъ ма... проповѣдати пoйманымъ выпѣщєніє, а слѣпымъ прозрєніє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 742); Дѣхъ Г(с)днѣ: на мнѣ, дла тoгo ма помѣза(л)..., абымъ ѡповѣдалъ вѣзномъ выпѣщєн'є, и слѣпымъ прозрєн'є (Львів, 1646 *Зобр.* 15 зв.).

2. Породження, створення: А кѣ томѣ сходїтисѣ дво(м) персoна(м) на введеніє и выпѣщєніє єдинoй (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 290); Єсли бoвѣмъ з' потрєбы зoйдєтсѣ Снoвскоа персoна з' ѡцєвскою кѣ выпѣщєнью Дѣѡ, якъ тoє не полїчитсѣ за немoжность ѡцєви, якoбы не здoла(л) выпѣщати Дѣѡ бє(з) пoмочи Снoвскои (Там же).

3. (*про звук*) звучання, видавання: у дверей колодку шаблями з киями розбивши и... на кгвалтъ який в дзвoны бити з випущенем розныхъ голосов почали (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 687).

Див. ще **ВЫПУЩАНЄ.**

Пор. **ВЫПУСТИТИ.**

ВЫПХАНЄ с. Випхання, виштовхнення: за которымъ дей збитємъ, выпханємъ и выгнанємъ, жона моя пехотою ажъ до Виницы,... лєдво жива пришла (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/І, 119).

Пор. **ВЫПХАТИ.**

ВЫПХАТИ дієсл. док. (кого) (*штовханням примусити кого-небудь вийти звідкись*) випхати, виштовхнути: па(н) су(д)я са(м) рукою своєю мене

зби(л) зша(р)па(л) и в груди ма па(ст)ю ддари(л) книги з ру(к) мои(х) вы(р)ва(л) и на шию ма з све(т)-лицы вы(п)ха(л) (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 7); оного попа... службу... отпрауючого кгвалтомъ съ костела... вывели и выпхали службы божьей не хотѣчи позволить скончити (Галич, 1584 МСЛ I-1, 99); А такъ выпхаль ю прѣчь хлѣпецъ его, и затворилъ двѣри за нею (серед. XVII ст. Хрон. 261);

(примусити залишити певне місце) прогнати, вигнати; виселити: плѣчмъ... котѣрьѣ... з ѿ(т)-чизны своѣѣ вѣзѣты, и далѣкомъ з грани(ц) власности своѣѣ выпханы (Київ, 1637 УЕ Кал. 257).

Див. ще **ВЫПИХАТИ, ВЫПХНУТИ.**

ВЫПХНУТИ, ВЫПЪХНУТИ дієсл. док. 1. (кого) Выпхнути, виштвхнути: оного попа... з однѣя капланского зволокли кгвалтомъ и зъ церкви его выпхнули (Галич, 1584 МСЛ I-1, 99); не дивоуе-моса та(к)... ѿны(м)... неро(з)соу(д)ны(м)... //... яко ты(м) трогранисты(м) скѣ(и)фия(м), которые... и высоко(с)тей нѣ(с)ны(х) тыкаются, хочечи... лазара з лона аврамова к(г)ва(л)то(м) выпхнѣти, абы та(м)... быти не мо(г) (1598 Розм.пап. 52-52 зв.); Назавѣтрее... вы... особѣ духовныхъ каплановъ, неушановавѣши стану ихъ духовного, зъ двора... выпѣхнули (Київ, 1633 КМПМ I, 544); вѣшедши Іудай... до рѣтмистровъ и... рѣклъ имъ: вѣведѣте ю... нехай бѣдетъ забыта... и взложили на неї рѣцѣ и выпхнѣли дорѣгою..., и тамъ ю забыто (серед. XVII ст. Хрон. 332); отъцове капитулярес печарьские,.... Павла Вересчаку,.... за монастыр выпѣхнули были (Луцьк, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 406);

(кого) (примусити залишити певне місце, місцевість) прогнати, вигнати; виселити: нехай бы и такъ было не для и(х) незгѣды хр(с)тіане зъ своимъ блѣгочѣстїемъ вѣ константинополю з мѣста на пере(д)мѣстѣе выпхнены были (Острог, 1598-1599 Апокр. 178 зв.); Такѣвыи еслїса не ѿчїстатъ покаанїемъ, и не престанѣтъ ѿ(т) блюзнїрѣства; тогда... ихъ аггловѣ бжїи,.... выпхнѣтъ вѣнъ за мѣсто, яко прокажѣныхъ (Почаїв, 1618 Зерц. 70); пре(з) непоследше(н)ство слѣд҃ами намѣтностїй тѣла зоста(в)-ши, сами(х)мо себе зъ щаслївой живы(х) крайны выпхнули, и вѣ неволю ѿ(д)даны (Вільна, 1627 Дух. б. 224); насланный люд... // ...на местечько Рухавку

наступивѣши през штурмъ оного добыли и того Кгулчевского,.... стамтул выпхнули (Варшава, 1646 ЧИОНЛ XIV-3, 182-183).

2. *Перен.* (кого чим) Наповнити, напхати: тотъ же истый оужъ, который Адама пыхою выпхнѣлъ, Гды реклъ: Бѣдете якъ боги: И теперъ вѣ ср(д)цѣ ихъ высокомыслность родить (Вільна, 1627 Дух.б. 224).

Див. ще **ВЫПИХАТИ, ВЫПХАТИ.**

ВЫПЪСОВАНЄ с. Винищеня: которое то спустошене двору, побране будованя рознѣного, выпѣсоване саду менили быть такъ слуга выпѣ речоный ихъ милостей пановъ Тышовъ, яко и мешѣчане околичные, коло того двора мешѣкаючие (Житомир, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 494).

ВЫПЫСАТИ див. **ВЫПИСАТИ.**

ВЫПЫТАТЕЛЬ ч. Допитувач: Каїафа: Выпѣтѣ(л) мѣслены(и), а(б) вымѣтѣючїй зъ ѣсть, и(л) выверже(н)е ѣсть (1627 ЛБ 213).

ВЫПЫТАТИ дієсл. док. 1. (кого о кїм і без до-датка) випитати, розпитати (про кого): пїла(т)... выпїта(л) воинъ ѿ ісѣ (Смотрич, II пол. XVI ст. Проп.Д. 14 зв.); Да вѣзбїщѣтъ: Абы выпїталъ, або вѣшѣкалъ (1627 ЛБ 29);

2. Пізнати, збагнути: И не лакѣешѣся такъ смѣле помовлѣючи прѣвдѣ проповѣдача; Хто сѣ почѣткѣ свѣта Бо(з)скїй мѣ(ж), малїованїе(м) и рисо-ванїе(м) Бо(з)ства выпїтавши зрозѣмѣ(л), и потѣмны(м) послѣ себе зоставилъ и подѣлъ (Київ, 1619 Гр.Сл. 272).

Див. ще **ВЫПЫТОВАТИ, ВЫПЫТЫВАТИ.**

ВЫПЫТАТИСА дієсл. док. (о кїм) (намага-тися довідатися про когось) випитатися, розпитатися (про кого): А ѿ(т)сылѣючи ихъ [вѣщки] до Виѣлеѣма рѣклъ, ше(д)ши пи(л)но сѣ выпїтайте ѿ отрочѣти (Київ, 1637 УЕ Кал. 852).

Див. ще **ВЫПЫТОВАТИСА, ВЫПЫТЫВАТЬСЕ.**

ВЫПЫТОВАНЄ, ВЫПЫТОВАНЪЄ, ВЫПЫТОВАНЪЄ с. Випитуваня, допитуваня: И просили мене ѿ возного... для выпїтованѣа и выведова- (н)ѣ ѿ(т) купцовъ, што бы в которого слуги пана Ма(т)феѣ Мали(н)ского... взяли и пограбили (Луцьк, 1581 ТУ 186); Испытанїе: истазанїе, выпїтованїе, вѣвѣдованїе сѣ, розбиранїе, баданїе сѣ

(1627 ЛБ 50); Стаза́ніе: Вѣзысканіе, выпытова(н)е, выбадова(н)еса. Діспѣта́ца (Там же, 124).

Пор. **ВЫПЫТОВАТИ**.

ВЫПЫТОВАТИ дієсл. недок. 1. (що, чо́го) (намагатися збагнути що-небудь) випитувати: Збавіте(л) на́шг нѣколи в' школѣ жидовской диспуотвѣючи, и роздѣна посполітого ѿ собѣ выпытвѣючи, мовиль (поч. XVII ст. *Проп.р.* 147); На(и)первей абы [сщенникъ] не выпытоваль всѣхъ грѣховъ, котѣры(х) бы мо́гл'са допѣстѣти кающи(и) (Львів, 1645 *О тайн.* 88);

(без додатка) випитувати, вивідувати: Истаза́ю: Пылно пытаю, розбираю, выпытвѣю, розважаю, ... пылно са вывѣдвѣю (1627 ЛБ 51); Многоиспытвѣю: Много выпытвѣю, вывѣдвѣюса (Там же, 64); о недовѣдомой... таѣмниці, котѣраа вѣрою тѣл'ко славлена быти маѣть и почитана, а немно́го выпытована (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 890).

2. (що) пізнавати: я естемъ, мовить Гдѣ Бгѣ, котѣрый выпытвѣю ср(д)ца и вндѣрности (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 2).

Див. ще **ВЫПЫТАТИ, ВЫПЫТЫВАТИ**.

ВЫПЫТОВАТИСА дієсл. недок. (о кім, о чім) (довідуватися про когось, про щось) випитуватися (про кого, що): Истаза́телный: Тѣт' ѿ котѣром трѣба выбадоватиса, выпытоватиса (1627 ЛБ 51); Състаза́юса: Діспѣтвѣюса поспѣлѣ, выпытвѣюса взаѣмъ (Там же, 129); Васала́нѣ. Белса(н): В' азѣкѣд, а́бо в' дволочителю, а(б) старѣй (слоно(в)) зѣ(б), з' си(р): выпытоввѣючі(и)са (1627 ЛБ 190); Надча́ючи тым' и прѣлестных' люде́й, а́быса немно́го выпытовали, ... ѿ недовѣдомой, и невымо́вной... таѣмниці, котѣраа вѣрою тѣл'ко славлена быти маѣть и почитана, а немно́го выпытована (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 890).

Див. ще **ВЫПЫТАТИСА, ВЫПЫТЫВАТЬСЕ**.

ВЫПЫТЫВАТИ дієсл. недок. Те саме, що **выпытовати** у 2 знач.: Вше(д)ши на млтвѣ, выпытывай ср(д)це твое и оумысль, и ста́райса млтвѣ твою чѣстѣ поста́вити пре(д) Бгѣомъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 133).

Див. ще **ВЫПЫТАТИ**.

ВЫПЫТЫВАТЬСЕ дієсл. недок. Те саме, що **выпытоватиса**: папа римский... маѣть мо́щ навѣшную... о вере и о капланствѣ выпытывать се (Виль-

на, 1597 *РИБ XIX*, 285).

Див. ще **ВЫПЫТАТИСА**.

ВЫПЫХАТИ див. **ВЫПИХАТИ**.

ВЫПЯТИТИ дієсл. док. (що) Зрубати: в тотже часъ акграсанѣтисъ своеволи козацькое, возовъ зо двѣсте се зобравъшы, березѣ до килкусот, дерева, на будынокъ способного, выпятивъшы, до помѣненого местечка Гошгчы одвезли (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР 3/IV*, 434).

ВЫРАБИАТИ див. **ВЫРОБЛЯТИ**.

ВЫРАБОВАНЕ с. Пограбування: в справе през их милости отцовъ езуитовъ... коллеиумъ Луцкого Федорови Липгце и Стефанови Столярови о вырабоване през них коллеиумъ, побране розных речый и почынене // веле шкод, которые реестров особным ликвидованные будутъ... арештовал (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР 3/IV*, 400-401).

Пор. **ВЫРАБОВАТИ**.

ВЫРАБОВАТИ дієсл. док. (що) Пограбувати, викрасти: самые месчане клеваньские, з воротнымъ и строжами замковыми спольне се з собою намовивъшы, в склепах замку клеваньского вси справы вырабовали и себе побрали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР 3/IV*, 395).

ВЫРАДИТЬ див. **ВЫРАДИТИ**.

ВЫРАДѢ див. **ВЫРЯДѢ**.

ВЫРАЖАТИ¹, ВИРАЖАТИ, ВЫРЕЖАТИ, ВЫРЯЖАТИ, ВЫРАЖАТИ дієсл. недок. 1. (що, кому що) (поведінкою, поведженнѣм) виявляти, виражати: молитеса за тыхъ котѣрыи вамъ злости выражаютъ (1556-1561 *ПЄ* 235); геретыкове явне показуютъ, же папежѣ... каждому светому честь выражаѣтъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 154); визнаваемо тебе же(с) ты є(ст) а́второ(м) збавѣна и ѿ(т)коупѣна на́шего, тобѣ са кланѣемо и вшелáкоюю тобѣ поче(ст),... выража́емо (поч. XVII ст. *Проп.р.* 306); тамъ есть церковь... гдѣ іереемъ Христовымъ вси честь вырезаютъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 187); И на кѣлѣнкахъ предѣ вами оупада́емо, дѣтѣвостъ пристойнѣю вамъ выража́ючи (Львів, 1616 *Бер.В.* 75); Панѣвѣ Дѣмныи и ввѣсь двѣрѣ Царскій, великѣю емѣ почѣсть выража́ли (Київ, 1623 *МІКСВ* 71); Есмы люде пога(н)скыи того перестерѣгалы, Абы дѣтѣво(ст) свои(м) бого(м) выражалы (1636 *Лѣм. о пр.* 4);

дайте им' йле маєте, и всего оустѣпѣте: Если оушанована по васъ потребѣют', выражайте им' (Київ, 1637 УЄ Кал. 341); Оучтѣво(ст) тѣды и оушанованѣ пристойное взаѣмне малжѣнокве повѣнны собѣ выражати (Київ, 1646 Мог.Тр. 932); помене-ные мешчане... католикомъ злости розмаитые выражали, до веры своее приневоляли (Володимир, 1650 АрхЮЗР 6/І, 563).

2. (що) Виразати, показувати; символізувати: Костель тотъ... само намъ выражаетъ, которое тотъ костель каѣолически(м) албо вселенски(м) зоветъ (Острог, 1598-1599 Апокр. 162); а згѣла не бѣ(з) таемницы тое е(ст) але показѣтса тоу(т), ижъ многие рѣчи на то(м) свѣтѣ знайдутса, котѣрые бо(з)ского маѣстагоу власно(ст) выражѣють, и его моудро(ст), опѣтрно(ст) (поч. XVII ст. Проп.р. 235); Гѣрбъ кѣждый цѣнты дѣмѣ выражѣетъ (Острог, 1607 На г. Остр.Лѣк. 1 зв.); Ліванѣ тѣжъ и тотъ якъ Боу офѣровѣли: И несмѣртльность его прѣзень выражѣли (Львѣв, 1616 Бер.В. 78); Двоѣкѣй, по(д) гѣлмомъ еднѣки(м), клейноты, Знаменѣтны, ясне, выражѣють цѣнты, Двоухъ презѣцныхъ Фамѣлій, в одинѣ домѣ злѣчѣныхъ (Св'е, 1616 На г. Вол. тит. зв.); Жѣйтежъ и вы Димитрѣй и цѣный Данѣиле, Выражайте тотъ клейнотъ Балабановѣ цѣле (Київ, 1627 МІКСВ 186); Євхарѣста ест' осѣбы хлѣба и вина выражѣющие на(м) тѣло и кровѣ Хвѣ, кдѣж' осѣба хлѣба выражѣетъ тѣло Хво, а осѣба вина кровѣ Хвѣ (Львѣв, 1645 О тайн. 37).

3. (що, кому що, що чим, що в чому) (усно або письмово) висловлювати, виразати: Слѣва всѣм намъ потѣшны выражѣючи: // Хвѣла на высѣкѣстѣхъ Боу, нехѣй боудетъ (Львѣв, 1616 Бер.В. 69-70); не безъ причины отступникове власныхъ того собору словѣ не выражѣють,... зъ умыслу его замолчуютъ (Київ, 1621 Кон.Пал. 566); сынѣ гнѣвѣ станетса снѣмъ лѣски, и отвѣратса емѣ двѣри до цр(с)твѣа Нб(с)ногоу, якѣ самѣ Хс̄ выражѣет' мѣвачи (Київ, 1639 МІКСВ 215); Слѣвныи в' грѣци наро(д) Лакѣновѣ... за звѣчай то собѣ... мѣлѣ, рѣчи повѣжные...наѣпростшими и наѣкоротшими выражѣати слѣвы (Львѣв, 1640 Окт. 2);

(що у чому) відзначати, зазначати: за жада-нѣмъ и реквизициею... урядовою, будучи и самого

протестанѣта заставѣшы, на смерѣтельной постѣте-ли лежачого,... раны збитые, напухлые и синые, выжей в протестации выражѣоны, по плѣчах и по голове,... очыма своими видѣлѣ и урядоვნе огле-далѣ (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 311).

4. (що) (указувати на щось) відзначати, відмі-чати: Абы была цѣлаа [исповѣдѣ], котѣраа залѣ-жыт' на исповѣданѣи всѣхъ грѣховѣ свои(х), выражѣючи лѣчбѣ ихъ, и всѣ ѣколѣчности, котѣ-рые прымнажѣють грѣхи (Львѣв, 1645 О тайн. 75).

5. (що) (про гроши) відраховувати, затримувати: а если бы те(ж) за де(р)жа(н)я его... тое име(н)е яки(м) ко(л)ве(к) обычае(м) спѣдстошало тѣды па(н) станисла(в) крыни(ц)ки(и) жѣна пото(м)ковѣ его маю(т) быти ѣ(т) того всего во(л)ни и при ѣ(т)да-ва(н)ю пнѣе(и) за жа(д)нѣю рѣ(ч) гроша жа(д)ного не выражѣати ани арестовати не мае(м) (Юскѣвци, 1576 ЛНБ 5, II 4044, 87 зв.).

6. (кого) Виявляти, викривати: Лихонѣмцев гра-битѣль вѣлчей натуры, указующихся вѣ <ѣвечей покори. Хитрыхъ и лукавыхъ значно выражѣет, зми-ного роду пророкъ называет (к. XVI ст. Укр.п. 71).

♦ крестѣ выражѣати (на чѣле) див. КРЕСТѣ.

Див. ще **ВЫРАЗИТИ**.

ВЫРАЖАТИ² див. **ВЫРАЖАТИ**¹.

ВЫРАЖАТИСА дієсл. недок. 1. (що в чому) Висловлюватися, формулюватися: Помѣненны абовѣмъ розныи лѣски марковѣнѣа, хотѣй розмаѣте выражѣютьса в' словѣ, оуставѣчне еднѣкѣ лю(д)ми справѣють, скѣтокѣ до скѣткѣ прикладѣючи (Вѣль-на, 1627 Дух.б. 194); В Сакрамѣнтѣ Малжѣнѣства, албо в' ѣдправѣванѣю Вѣнчѣнѣа словѣ шлѣбныхъ, в' котѣрыхъ зезволѣнѣе ѣбои(х) ѣсѣбѣ (котѣрое естѣ фѣрмою) выражѣетса, в' тѣхъ же Грѣбникахъ не полѣжено: зачѣмъ рѣзныи и дѣвныи пытѣна бывѣ-ють ѣ(т) сѣщенниковѣ, а по(д) чѣсѣ жѣдногѣ пытѣ-на не чѣначи ѣ шлѣбовѣанѣю (Київ, 1646 Мог.Тр. 5).

2. Виразатися, виявлятися, показуватися: Зѣ пѣвѣсти сеѣ весь са намѣ Хс̄ выражѣет' (Київ, 1637 УЄ Кал. 693); Сле(з)ное за(с) и мѣченическое на-зываютса крѣщенѣемъ дла того, и(ж) вне достѣткѣ вѣдногѣ тѣе скѣтки справѣють, котѣрие и крѣщенѣе вѣдное, то ест' ѣ(т)пѣщенѣе вина, и кара(н)а за грѣхъ зѣднывѣаю(т), опро(ч) харакѣтира албо печѣати,

котораа пре(з) самбе воспріятіе тайны крещеніа в дши члческой выражаётся (Львів, 1645 *О тайн.* 14).

Див. ще **ВЫРАЗИТИСЯ.**

ВЫРАЖЕНЄ, ВЫРАЖЕНІЄ, ВЫРАЖЕНЬЄ, ВЫРАЖЕНЬЄ с. 1. (*виляв почуття*) вираз: Кбждаа зась, Бга мйлдючаа дша, якъ воск' змакчаёт'са, и бо(з)скоѣ доброти выражєніе и вытиснєніе пріймдючи, стае(т)са пре(з) дха стго мѣшканіем' Бжи(м) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 324); постановиль... листѣ не ѡ(т)печатовати... абы... ты(х) котбріи до него писали, або имєнъ вспоминаніе(м), або твѣри ихъ выражєніе(м), ѡ(т) набоже(н)ства... не бы(л) ѡторваны(и) (серед. XVII ст. *Кас.* 83).

2. (*переказане словами*) висловлення, вираження: Дрдгаа [причина], абысмо чере(з) припомина(н)е и самбю рєчью выраже(н)є, знѣкѣ сп(с)сїтелнои мѣки Га... , пре(з) котбрѣю насъ, ѡ(т) вѣчнои неволи княжати тмы възволилъ (Київ, 1632 *МКСВ* 272).

3. (*те, що нагадує собою щось*) подоба: то єсть якїсь корєнь, маючи зпѣлное выражєнє члѣвка, и коли егѡ вѣкопають кричи(т) (серед. XVII ст. *Хрон.* 47).

♦ **выраженъе доводне** — доказ: он, не контенуючисе на тым, што килкадєсят тысячей золотых ...полских, которых выраженъе доводне, кгды того час и мѣстце буде, покаже, которые теды, кгды южъ была малжонкою его, до себе взял и где хотел обернул (Володимир, 1602 *АрхЮЗР* 8/III, 486).

ВЫРАЖОВАТИ *дієсл. недок.* (кого) Зображати, втілювати: Кды(ж) бовѣ(м) каіафа мыслївца са выкладае(т), и гадиною ѡндю соббю выражѡвалъ, котраа яко мыслївнаа паты нашєей слѣдїла, котраа и тогды выслѣждючи справы и постѣпки ісовы: нѣ(ч) нєпристойного з ни(х) выслѣдити и вѣнайти не могла (поч. XVII ст. *Проп.р.* 93).

Див. ще **ВЫРАЖАТИ, ВЫРАЗИТИ.**

ВЫРАЗИТИ, ВЫРАЗИТЬ, ВЫРАЗИТИ *дієсл. док.* 1. (що, що в чому, що чим) Назвати, вказати (що, на що): тогды са фрасѣвали барзо же не выразили часѣ власного и мѣ(с)ца и дня на котбры(и) бы са пре(д) князе(м) становїти (Дубно, 1596 *ЛСБ* 299, 1); тотъ рекѡмо его тєстамєнтъ на свѣтъ такъ єсть поушєнный же наветъ и дѣтв в нємъ выражєно, рекѡмо черезъ небѡжчика приписандю (Острог,

1598-1599 *Апокр.* 153 зв.); а ѡмоцованы(и) поводовъ мо(ц) тую чере(з) пленипотєнта по(э)ваны(х) показандю повѣди(л) бы(т) нєпра(в)ндю и неважндю напере(д) и(ж) имена и на(э)виска поводовъ не выразилъ (Київ, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 29); А до того еще и час, и вѣк, и лѣто выразити тебѣ, Скарго, имѣю, от котораго времени той латынский костел страждет (1608-1609 *Виш.Зач.* 222); я Апологію мою выдалемъ и на свѣтъ пустилемъ, абы отъ того церковъ нашу рускую остерегъ выразивши або вѣмъ блуды и ереси Зызаніевъ нашихъ (Дерманъ, 1628 *КМПИ* I, дод. 321); За чи(м) абы(с)те в. м. ...на онъ те(р)ми(н), ты(м) мои(м) листо(м) выражєны(и) и ѡ(э)начоны(и), ставилисе и до вшєлякое росправы правъное были готовы (Горошки, 1642 *ДМВН* 224); Є(д)на(к) же за взя(т)ємъ ведомости ѡ имена(х) и про(э)виска(х) протє(с)туючие в по(э)ве вырази(т) не занєхають (Житомир, 1650 *ДМВН* 204).

2. (кого, що) Виявити, выразити: хто невстыдливость достатѡчне выразитъ, нѡвѣхъ што ра(э) могоричѡвѣ шѣкаючи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 171); А еслї такъ на облічѣ свѡємъ его выразишь, жадє(н) блїзко тебе стѣти не мѡжетъ ѡ(т) нечїстѣхъ дѣмонѡвѣ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 77); Повторє абысмо тымъ мѣшаніемъ воды зъ винѡмъ, двѣ натѣрѣ сп(с)тлю нашємѣ, бѡзскѣю и лѣдскѣю выразили (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 11 зв.); Ѡбрѣчєніе єстъ ѡбѣтница... котбрѣю собѣ чїнатъ в'заємъ ѡблюбєнєцъ, и ѡблюбєница, тѣю ѡбѣтницѣ зъвыкли собѣ они ѡсвє(т)чати знаками... позъверхо(в)ными, котбрыми бы внѣтрндю // свою вѡлю выразїли (Львів, 1645 *О тайн.* 149-150).

3. (*усно або письмово*) передати, висловити, викласти: ка(ж)дому ту(т) на волю дано неха(и) ка(ж)ды(и) аки(х) хоче(т) выкладѡ(в) ѡживає(т) коли(ж) трудно тѣє слова гре(ц)кїє вла(с)не выражєны быти маю(т) языко(м) наши(м) (II пол. XVI ст. *КА* 545, на полях); котораго маєстатѡу и велїкости поневажъ не могоу жадными словѣми выразити подобєнство(м) якы(м) покѣшѣса ѡбѣснїти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 236 зв.); Црковъ стаа... хотачи насъ сынѡвѣ свойхъ оуставїчне якѡ в'... досконѣлшдю любѡвѣ кѡ ѡблюбєнцєви своємѣ запа- літи... найчѣстѣй не тѡлко припоминаєтъ, але и

якъбы самѡю рѣчу выразити оусилдеть (Київ, 1632 *МКСВ* 271); двѣ рѣчы на(и)пи(л)ней // маю́т'са оуважати... десатеро Б̄жые прыказа(н)а в' пѣсмѣ Б̄жомъ выражѡные, и лю(д)скіе котѡрые на(м) ѡ(т) стѣршыхъ нѣшыхъ сѡт' подѣные вѣ чѣсть Б̄гѡ̄ (Львѣв, 1645 *О тайн.* 49-50); двѣ рѣчы на(и)пи(л)ней // маю́т'са оуважати... десатеро Б̄жые прыказа(н)а в' пѣсмѣ Б̄жомъ выражѡные, и лю(д)скіе котѡрые на(м) ѡ(т) стѣршыхъ нѣшыхъ сѡт' подѣные вѣ чѣсть Б̄гѡ̄ (Львѣв, 1645 *О тайн.* 49-50).

4. (чим) (*наочно показати, відтворити*) відобразити: Не могоуса тоу(т) дѡсы(т) выдивовати то(и) ѡблюбѣниці, котѡраа кды всѣ мѣлого своего чло(н)кы подобенствами выразила, зблотоу его глѣвою, очи гблѡубѡ(м) рѡцѣ пѣ(р)лѣмъ ми(р)ри оуста прировнѣючи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 235 зв.); зна(к) Егѣпѣ(т)ского Панства былъ на лѣсцѣ плѣгъ, а на концѣ лѣски ярмо волѡвое, котѡрое кгды в'поперекъ лѣски бѡдетъ, Кр(с)тъ выразитъ (Київ, 1632 *МКСВ* 279); им' частѣй на Образы малѡванѣхъ погладѣемѡ, ты(м) рыхлѣй речъ тыми Образѣми выражѡнѡю, на пѣма(т) собѣ // привѡдимѡ (Київ, 1637 *УС Кал.* 79-80); Мы... грани(ц), з ѡбо(х) сторо(н) показаны(х), ѡ(г)ледавѣши,... мапѣпы вымаловавѣши, и на ѡны(х) знаки грани(ч)ные и урочи(с)ка,... достате(ч)не выразити и тые ма(п)пы..., ко(ж)до(и) стороне ѡ(т)вористе выдати пови(н)ни-смы (Житомирщина, 1639 *ККПС* 198).

5. (що чим, кого, що на чому) (*відтворити у скульптурі, живописі*) зобразити, намалювати: Илаце демончицы обы... всѣ(х) рыцеровѣ наймоу́жнѣйшихъ... ѡбразы в сенатѣ на мѣдь або на ма(р)мори выразивши выставлѣли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 246 зв.); Сѣргѣй засѣ Патріархъ стѣй образы Б̄жѣѣ М̄тре, а звлѣща на котѡрыхъ Збавѣтель мл(д)нець выражѣный на рѣкѣхъ Матерѣнски(х) нѡшонъ бываѣтъ: тѣи звѣвши, проходилъ по мѣрамъ мѣсцкимъ (Київ, 1627 *Тр.* 659); На образъ тылко фарбами выражѣный: И вѣ грѡбѣ томъ на памятку положѣный (Львѣв, 1630 *Траг.п.* 171).

Див. ще **ВЫРАЖАТИ, ВЫРАЖОВАТИ.**

ВЫРАЗИТИСЯ, ВЫРАЗИТИСЕ, ВЫРАЗИТИСА *дієсл. док. 1.* (чим і без додатка) Висловитися, выразитися: То Златословный. Можетъ же ся

надъ то яснѣй выразити, што то естѣ будовати Церковъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 368); Милостивый пане чашнику... Зычилъ бымъ в справе той,... устне зъ милостю твоею розмовити, поневажъ подостатку писмомъ выразити се не можетъ (Дермань, 1628 *КМПС* 367).

2. Здѣйснитися: Гды то(т) спанѣлый оучино(к) оуважѣю двѣа црѣа, вижоу надѡбне и явне же са тое // выразило ннѣшнего днѣа, што са стѣетъ кѣждого чѣсоу межи бгѡ(м) и члѣкѡ(м) в' набывѣнѡю нб(с)-ны(х) ѡбителѣй (поч. XVII ст. *Проп.р.* 228-228 зв.).

3. (в чому) (*стати видним*) проявитися, виявитися: Якѡ гдѣ са комѡ знѣкъ Кр(с)та презъ // свѣтлость ѡказѣлъ и выразилъ в' внѣтрнемъ члѣцѣ (Вѣльна, 1627 *Дух.б.* 73-74).

Див. ще **ВЫРАЖАТИСА.**

ВЫРАЗИТЬ *див.* **ВЫРАЗИТИ.**

ВЫРАЗИТИ *див.* **ВЫРАЗИТИ.**

ВЫРАЗНЕ, ВИРАЗНЕ, ВЫРАЗЪНЕ *присл.*

Виразно, чѣтко: самаа прѣвда яснѣ и виразне мѡви(т) (Львѣв, 1585 *УС* №5, 232, на полях); Смотри яко тутъ виразне даѣтъ знати, же Духъ Светый маѣтъ бытность а истность одѣ Отца и отѣ Сына (Вѣльна, 1595 *Ун.гр.* 125); Ѡто я(к) вѣ(л)ми выразне Дѣа Б̄гѡслови(т) зѣ Ѡца досконалого (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 284); вѣ канѡнѣ б собѡру... естѣ виразне описано, ижъ Онорѣй, бѣскупъ Римскѣй,... естѣ осуженъ и проклятъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 659); А право... выразне вѣчитъ, же хто до чѡго не належитъ, то тежъ и права не маѣтъ (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 140 зв.); копе(ц) маѣ(т) быти ѡкру(г)лы(и), а ту(т) выраз(з)не зна(т), же подлѡговаты(и) (Житомирщина, 1639 *ККПС* 211); яко стату(с) во(л)ы(н)ски(и) ѡпеваѣ(т), ѡ дѣляцыя(х) ѡписуѣ(т) то выра(з)не и указуѣтъ (Льблѣн, 1643 *ДМВН* 229); Хвѣли(т) егѡ в' ты(м) выразне Пѣсмѡ с(т) (Київ, 1648 *МКСВ* 350).

ВЫРАЗНЫЙ, ВИРАЗНЫЙ *прикм.* Виразный, зрозумѣлий: Виразными словы мѡвить сей свѣтый (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 459); З того златоглѣвого Оучѣла... проповѣдника тѣкъ достатѣчнои и выразнои надки, бымъ жадного нѣто не мѣлъ свѣдѡцства (Київ, 1625 *Кон.Ом.* 153); Щѣроѣ и выразноѣ мѡвы Збавѣтелевы,... дѣла ѡстрѡсти словѣ, терпѣти не могли (Київ, 1637 *УС Кал.* 486); стату(т) естѣ выра(з)-

ны(и), же кгда ѡ(д) суду зе(м)ско(г)[о] была сказаная граница (Київ, 1643 *ДМВН* 264); 3 давны(х) часовъ былѡ горѡче пожадан'е побѡжны(х)... людѣй, абы могли были мѣти на кѡх виразнѣю ѡ Артикѡлахъ Правослѡвной Вѣры (Львѣв, 1646 *Зобр.* 2 зв.);

очевидный, явний: я бачачи выра(з)нѣю волю и ли(с)товное росказа(н)е... Пана моего ...тые кгрѡ(н)ты ли(ш)тви(н)ские зрѣвидовати и ѡбехати и ѡграничити допдсти(л) (Любеч, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 38 зв.); Вѡла те(ж) слѡджитѣла, не по(т)рѣба абы была выра(з)наа, але дѡсит' абы чинилъ тѡе што црковъ чинити (Львѣв, 1645 *О тайн.* 9); В' ты(х) словѡхъ Хс Панъ даѣт' моцъ Ключѣй Петрѡви, а в' ѡсѡбѣ егѡ всѣмъ Ап(с)лѡмъ,... на то виразнѣю ѡ(т) Архїерѡвъ моцъ маючимъ, абы замыкаѣли и ѡ(т)мыкаѣли Вѣрнымъ... Кролѣвство Нѡ(с)ное (Львѣв, 1646 *Ном.* 4 зв.);

безумовный, категоричный: што тежъ... у нихъ ...взято... абы... поворочано было конечно, ни въ чомъ тому виразному росказаню нашому гетманскому не противечись, чого всего... кому бы сей нашъ универсалъ указанный былъ, перестерегать долженъ будетъ (Київ, 1648 *Тр.* ЧАК 145).

ВЫРАЗНѢЙ, ВЫРАЗНЕЙ *присл. в. ст.* Виразнише: Всѣ писма одностайне свѣтчатъ, же велми короткое маеть быти царство антихристово, и виразнѣй вспоминають албо часъ, часы и поль-часу (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 156); А прѣто абысь не доконѣчного знище(н)а тѡе вышображе(н)е привю(л) ѡ товарышѡ, але в рыхло(м) часѣ абысь то виразнѣй понови(в) и вышобразивъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 57); Але зо всѣхъ... Оучителѣй..., достѡтнѣй и виразнѣй... Дамаскинъ пишеть (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 153); в' приповѣстахъ оучилъ, абы тымъ явнѣй и виразнѣй себе нарѡдомъ до познѡна подѡлтъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 468); Правда то естъ, же Кроль и вшелѡкїй Преложѡный недѡмѣтный,... е(ст) Лодь бѣ(з) стѣрника,... А еще виразнѣй... Владца в' Пїсмѣ не цѣвѡнный, естъ Осѣлъ Корѡною чѣсти оувел'ѡбїнный (Львѣв, 1646 *Ном.* 3); то все часу права виразней позъвами любъ реестромъ верификовано будетъ (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 535).

Пор. **ВЫРАЗНЕ.**

ВЫРАЗНѢЙШИЙ *прикм. в. ст.* Виразниший, чїткїший: Чогожъ отступникове... если не и въ свѣт-

лости темности шукати захотятъ, зачнѣйшого (!) и виразнѣйшого надъ то до познѡна мѣти захотятъ, же на вѣрѣ, на вызнаню Церковъ... збудовану быти учителяве... // мовячи отдѣлне ихъ отъ особы Петровы прїимуть, розумѣють и мовятъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 375-376); Поменены(и) теды... протѣ(с)туючися и манифестуючи(и)..., абы в маетьностихъ своихъ жа(д)ною преюдициомъ не поносили ...взглядомъ потрачени(х) справъ и по(в)торѣ све(д)чи(л) и манифестова(л)ся ши(р)шую протѣ(с)тацию и выра(з)нѣ(и)шую манифестацию, кгда то(г)[о] потреба будетъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 197).

Пор. **ВЫРАЗНѢЙ.**

ВЫРАЗУМЛЕНЕ *див.* **ВЫРАЗУМѢНІЕ.**

ВЫРАЗУМѢВАТИ *дієсл. недок. (усвідомлювати смисл чогось)* розумїти: Мыта(р)ства са роздѣмѣють дрѡгимъ спѡсобомъ по Славѣнскѡ мѡвачи, Истазанїа, тѡестъ выбадыва(н)а, албо тежъ, йле тѡ на тѡмъ мѣсцѣ выраздѣвати са даѣтъ, препинанїа, перешкѡды, и тѡрбова(н)а дѡшамъ (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 156).

ВЫРАЗУМѢНІЕ, ВЫРАЗУМЛЕНЕ *с.* Розумїння: За помочоу бжїею естъ доконана книга стго ...ев(г)листа хѡа лоуки... бгѡу коу читанѡу а посполитымъ людѣмъ коу доброму виразоумленю (1556-1561 *ПС* 335); сїю кнїгѡ... велѣлъ есме вѣдрѣковати, котѡраа кождѡмъ не естъ закрїта, и к вираздѣнїю не трѣдна (Заблудів, 1568 *УС* №552, 3 зв.).

ВЫРАЗЪ *ч.* Слово: Мѡвїтъ некды(с) пр(ѡ)ркоу бѣ. Напиш(и) видѣна и вирази... на таблицѣ вѣрысѡ(и): абы перебѣглъ читаючїй ѡное. то е(ст) хто боуде(т) читѡти, абы бѣ(з) забѡвы прочитѡлъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 158).

ВЫРАСТАТИ *див.* **ВЫРОСТАТИ.**

ВЫРАТОВАТИ *дієсл. док. (що, кого)* Врятувати: А такъ вжды, за помочю Божѡю, сама жѡна// и съ челядю детѡчки мои заледво выратовали, але до маетности своее жаднымъ обычаемъ прїйти не могѣла, — не было съ кимъ ратовати (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/1, 129-130); зъ недѣли на понедѡлокъ, отголь же ночью,... злодѣйскимъ обычаемъ подышедши,... будоване... спалено, которого будованя жаднымъ обычаемъ уборонити ани маетности дей

свое выратовати есми не могъ (Луцьк, 1583 *Ив.* 271).

ВЫРАХОВАНЬЄ с. Вирахування, підрахунки: Съразсѣдѣніе, съчетаніе: Поровна(н)е, вырахованье (1627 *ЛБ* 129).

ВЫРАХОВОВАТИ дієсл. недок. (обчислювати що-небудь) вирахувати: Съчисліаю, исчитаю: Перелічю, выраховѣю (1627 *ЛБ* 130).

ВЫРВА ч. Дурисвіт, облудник: Блѣдникъ: Вшетѣчникъ, вѣрва, лѣтръ (1627 *ЛБ* 10); Хйщники: Вѣрвы, лѣпѣзци (Там же, 143).

ВЫРВЫ мн. (бондарський пристрій) гак: Хйщники: Вѣрвы... або гакі бѣднарскіи. Хйщникъ:... тѣжъ на́чи(н)е бѣднарское, гакъ котрымъ обрѣчѣ завѣдаты на фасы (1627 *ЛБ* 143).

ВЫРВАНЄ, ВЫРВАНЬЄ с. (чого) (нанесення травми) пошкодження; вирвання: Хрѣстицкий почаль са нами ѡсветчатъ и вырване бороды ѡказывать (Петрків, 1565 *AS VI*, 262); панъ Терлецкий вознымъ енераломъ,... вырванье бороды указоваль и тую хромоту оповедаль, противко тому ж отцу владыце Луцкому осведчилъ (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/*VI*, 277).

Пор. **ВЫРВАТИ**.

ВЫРВАНЕЦЪ ч. Голодранецъ: Не в мл(ст) ли ...сами якъ йдоли, на одно(м) мѣсцѣ присѣдите,... а бѣдныє по(д)даные и де(н) и но(ч) на ва(с) трѣда(т) и мѣча(т), которы(х) кро(в) силы и пращи и по(д)вига высса(в)ши, и нагы(х) в' оборѣ и коморѣ вчини(в)ши, выр'ва(н)цо(в) ваши(х) ва(м) пре(д)стоащи(х), фалю(н)дышами втрѣфина(ми) и караза(ми) ѡдѣваєте,... а тые бѣдныє по(д)даные, и про(ст)ое се(р)ма(ж)ки дѣброе,... не маю(т) (1598 *Виш.Кн.* 273).

ВЫРВАНЄ с. (те, що пограбували) пограбоване: Незбѣжный побѣжности надчаеъ са,... драпѣжникъ и вѣрваное и свое влѣсноє раздавати (Київ, 1623 *МІКСВ* 76); Если кто перестанетъ драпѣжити, почати маеъ ѡ(т)давати здрапѣженое и вѣрваное (Київ, 1637 *УС Кал.* 481).

ВЫРВАНЬЄ див. **ВЫРВАНЄ**.

ВЫРВАТИ, ВИРВАТИ, ВЫРВАТЬ дієсл. док.

1. (що, що з чого) висмикнути, вирвати: Желехъ порваль ма за бородѣ и вырваль еє (Петрків, 1565

AS VI, 261); Если тогды правое ѡко твое горши(т) тебе вырви его а заки(н) ѡ(т) себе (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 6); виделъ есми на голове ме(ст)цовъ волосовъ не машъ, которые менилъ бы(ти) ви(р)ваные (Житомир, 1584 *АЖМУ* 130); гѣ бѣ выпѣсти(л) вѣдѣ с' челюсти котѣрѣю ю(ж) бы(л) завѣргль вѣрвавши с неи чрѣнѣвий зуѣбъ (Львів, поч. *XVII* ст. *Хрон.* 20 зв.); Тамъ же, без вшелякое увагы, на самый прод даль ми в губу, потомъ за бороду, которую ми барзо вырваль, и кгда бы не тые на тотъ час люде боронили, теды мя был о конецъ живота приправиль (Луцьк, 1636 *АрхЮЗР* 1/*VI*, 718).

2. (кого, кого з чого, кого від чого, що від чого) (звільнити кого-небудь від чогось, звідкись) визволити, вибавити: А намъ ннѣ православы(м) люде(м) стѣлоса е(ст) перехо(ж)дѣніе чере(з) ха... котѣрый...рачи(л)... //... на(с)... ѡ(т) пѣкел'ны(х) тѣмностѣй вѣрвати... на свободѣ (поч. *XVI* ст. *УС* №236, 13-14); Бгѣ са моли... Збавъ и вѣрви ма Пѣне... ѡмѣй незличѣны(х) // грѣхѣвъ мои(х) мно(з)ство, живѣми неѡгѣрненои шѣдрѣливости твоѣй вѣдѣми (Київ, бл. 1619 *О обр.* 97-98); На тотъ часъ жаденъ ѡ(т) пре(д)стоащихъ, не вѣрветъ ѡ(т) мѣченїа, анѣ ѡтѣць, анѣ ма́ти (Львів, 1642 *Час. Слово* 266 зв.); оукорѣновѣле(м) та на царство Израїлское, але ты ѡ грѣбѣ свое(м) паматѣй, с' котѣрогѣ та помпа и повѣга Царскаа не вѣрветъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 936); Где ж ваш тераз есть бог, що бил вкрижованный? Нех вас вирвет от'рук поганов названних (1648 *Елег.* 152);

(себе) (з силою звільнитися від чого-небудь) вирватися: Мѣжетъ то быти же хто воюючи, и трѣдѣчиса вѣрветъ себе и облегли(т) ѡ(д) тѣхъ позве(р)ховныхъ сегосвѣтнихъ звѣзкѣвъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 211).

3. (що, кого, з чого) (силомиць відняти що-кого-небудь у когось) вирвати, відібрати: не може тыжъ ихъ них'то вирвати з роукъ и ѡ(т) ѡ(т)ца моего (1556-1561 *ПЄ* 392); и(з) рукъ нши(х) вы(р)вали ключъ (Володимир, 1580 *ТУ* 183); Если бы мѣли ме(ж) собѣю посваръ два мѣжеве, и одѣнъ з дрѣгимъ вѣдиль бы са почалъ а хотѣчи жона одногѣ вѣрвать мѣжа своегѣ з рѣкѣ моцнѣ(и)шогѣ,... оутнешъ ей рѣкѣ (серед. *XVII* ст. *Хрон.* 157 зв.); вуйт

билашовський... у протестанта шаблю,... вырваввши з рукъ... рану шкодливу оному задалъ (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 531).

4. (що) (*силою забрати*) пограбувати, захопити: В томъ грѣхѣ драпѣжного злодѣйства замыкаютъса, котѣры мыта, податковъ,... не плататъ, але ѡны берѣтъ и собѣ привлащаютъ,... пѣнезей оу подданныхъ свои(х) и надѣто вырваввши, вмѣсто скѣрбѣ рѣчи посполитое, несправедливѣ для себе оборочаютъ (Львѣв, 1645 *О тайн.* 109);

(кого) (*позбавити життя*) умертвити: Дѣдъ Вм(с) ...зѣ домомъ знаменитымъ... здѣчылса... того зѣ всѣхъ жалемъ не оужитаа Парка зѣ Домѣ Вм(с)... вырвала, котѣрого... Црковъ стаа вѣ памати маѣтъ (Киѣв, 1637 *УЕ Кал.* 6).

5. (що) (*зацитувати з якогось тексту*) взяти: Тыѣ слова в жа(д)номъ правдѣвомъ аѡанасѣвомъ листѣ не найдоуютса. зачѣмъ кгды(м) ихъ... ѡ(т) дѣписа приточѣныѣ прочиталъ, дѣлгомъ мѣслилъ, ѡ(т)кѣла бы ихъ вырва(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 116 зв.).

◊ *душу вирвати див. ДУША; животь вирвати див. ЖИВОТЬ.*

ВЫРВАТИСЯ, ВЫРВАТИСЕ, ВЫРВАТИСЬ, ВЫРВАТИСА, ВЫРВАТЬСА *дѣсл. док. 1.* (*дуже швидко вибратися звѣдки-небудь, кудись*) вирватися: тыи вслыша(в)ши то напо(л)нилиса гнѣву... и вы(р)валиса ѡ(д)носта(и)не на рыно(к) (II пол. XVI ст. *КА* 105); ѡлешко и(з) светлицы ѡкно(м) на длицѣ выскочи(л) а я вы(р)вавшиса з све(т)лицы и з домѣ ѡбачиль есми же за ты(м) слѣжебникомъ... слѣдги кнѣза бѣлыжины // по ры(н)кѣ гоня(т) бегъ есми за ними (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 36-37); А кгды павель назбераль прудо(в) ви(н)ныхъ и клалъ на ѡго(н) вырвавши ся змея... дѣхвалася рѣки его (Хорошѣв, 1581 *С. Нег.* 144).

2. (*раптово з'явитися*) вискочити: не ведати — хто и якоѣ ко(н)дыции чолове(к),... ѡде(н) зросту велики(и),... (д)руги(и) не ба(р)зо велики(и),... // вы(р)вавшиса з мѣста Воло(ди)... на(с) ѡкру(т)не а нелитостивѣ били (Володимир, 1599 *ТУ* 230-231); тогды тая то Маруша Пашкевичѡвая, не ведать отколя вырвавшисе,... барзо образливую протѣстачью,... до книгъ, на мене внести... торгнуласѣ

(Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/1, 183); часу недавнього... вырваввшисе оденъ с чернѣцовъ... и слова неучтивыѣ доброй и непереконаной славе его шкодливыѣ задати смел (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 584); (*про полум'я*) вирватися, вихопитися: пламень... выпщѣны(и)... велики(м) вырвавшиса пѣдо(м) оддалѣными запѣрами взгѣрѣ възносы(т)ся (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.).

3. (*силою звѣльнитися вѣд кого-, чого-небудь*) вирватися, втекти: А(л)бо не знаѣ(ш), и(ж) ино(к) са ѡ(т) ты(х) вы(р)ва(л) а(л)бо не знаѣ(ш), и(ж) инѡк' ѡ(т) ты(х) уте(к) (к. 1596 *Виш.Кн.* 245 зв.); до оной сполѣчности... рѣмской... вырвавшиса пѣтайкомъ есте оутекли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 190); мнѣ бѡвѣ(м) то лацнѣйшею рѣчѣ бѣти здаѣ(т)са, на(д) вшѣлакѣе его задержа(н)а, вырватиса ѡ(т) грѣха (Острог, 1607 *Лѣк.* 77); Я будучи пойманный презъ слугъ... его... з рукъ оныхъ вырвавшись, заледвомъ ушолъ и презъ мнихѡв былъ ратованный (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 1/VI, 457); Котѡры(и) чѣля(д)ни(к), ле(д)во ѡ(д) тыхъ ѡпра(в)цо(в) вы(р)ва(в)шися, здѡро(в)емъ ушо(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 201);

(з чого) (*з силою визволитися, звѣльнитися вѣд когось, з чогось*) вирватися: и вырва(л)са з роу(к) агѣлѡвы(х) и оускочи(л) до раю (Львѣв, поч. XVII ст. *Хрон.* 99 зв.); Ямъ радѣ жѣмъса... вырваль зѣ бѣды (Вѣльна, 1620 *Лям.К.* 18); Рекла тѣды далѣда кѡ Сампсѡнѣ: повѣдай мнѣ прѡшѣ, в чѡмъ ѣ(ст) набѣлшаа мѡцъ твоѡ: а што ѣсть чи(м) бы свазанный вырватѣса не мѡглъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 186 зв.).

ВЫРВАТЬ *див. ВЫРВАТИ.*

ВЫРЕДИТИ *див. ВЫРАДИТИ.*

ВЫРЕДѢТЬ *див. ВЫРЯДѢТЬ.*

ВЫРЕЖАТИ *див. ВЫРАЖАТИ.*

ВЫРЕЗАНАЄ *с. Вирѣзаннѣ:* а у другому мамраму зѣ вырезанемъ кустѡдѣи (sic! — *Прим. вид.*) только одна печатъ Его Милѡсти самого, сѣ подписью вышменѡванныхъ особѣ, и мѣстѣ на прѣятельскѣе печати зѡставлено (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/1, 134).

Пор. ВЫРѢЗАТИ.

ВЫРЕКАТИ *див. ВЫРѢКАТИ.*

ВЫРЕКАТИСЕ *див. ВЫРѢКАТИСЯ.*

ВЫРЕКАТИСЯ *див. ВЫРѢКАТИСЯ.*

ВЫРЕКАТИСА *див. ВЫРѢКАТИСЯ.*

ВЫРЕЧЕНЕ, ВЫРЕЧЕНІЄ, ВЫРЕЧЕНЬЕ с. (*смп. wyrzeczenie*) 1. Відречення, зречення: А естлибыхмо мы сами... черезъ сее выречене наше мѣли того Колчина... поискивати, тогда мы маемъ... королю... заплатити двѣсте копъ грошей (Володимир, 1533 *AS III*, 449); а гдѣ бы(х) я сама або... потомуки мои... занежавши сего вырече(н)я моего ихъ мл(с)ти... тру(д)но(ст) и переказѣ делати ме(л)... тогда я сама... маю ѡ(с)мъ со(т) копъ гроше(и) лито(в)скихъ шкоды... заплати(т) (Володимир, 1579 *ЖКК I*, 177); зъ сего свѣта марностей родится зъневаженѣ, а оттоль и самого себе для хвалы святого имени Божого выреченѣ походить, и душъ нашихъ въ приватностяхъ ихъ зневажене (бл. 1626 *Кир.Н.* 24); **выречене учинити** (з чого і без додатка) — відмовитися (від чого), відректися, зректися (чого): Гдѣжъ и выреченье тотъ Янъ... вчинилъ, то естъ, ижъ онъ самъ и братья... тамъ жадного права и блискости на тое именье Долзко мети не мають (Краків, 1539 *AS IV*, 186); Такъ те(ж) што(м) бы(л) даль... ме(м)ра(н),... же(м) ме(л) ма(л)жо(н)ку мою... пере(д) врядо(м)... ставити, которая вырече(н)е зо (в)сихъ добръ... вчинити мела (Пашева, 1592 *ЛНБ 5*, II 4047, 86).

2. (*передана словами думка*) висловлення: по вычитани пан войский володимерский просил, абы тое сознание и выречене панее Романовое, так теж и увесь листъ,... до книг... судовыхъ земскихъ былъ описан (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР 8/VI*, 281);

(*передавання словами думок*) висловлення: по выреченю ѡ(д) него тыхъ словъ, кождое ѡ(д)кдѣль взято было назадъ ворбчаеться (Вильна, 1627 *Дух.б.* 191);

(*мовний зворот*) фраза, вислів, висловлення: в то(м) тако(м) выреченю, в котóромъ слово вертоу(н)тѣрь до слова вертексъ стосѡуетъ, ктѡжъ не вѣдитъ, же такое стосова(н)е в грѣчко(м) языкѣ мѣстца нѣ мае(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 117).

3. Постанова, декрет: Въ оны дни стѣлоса е(ст) ижъ вѣшло выреченіе ѡ(т) цесѣра авгууста, абы былъ пописанъ ве(с) свѣтъ (XVI ст. *УЕ Лѣтк.* 72).

Див. ще **ВЫРЕЧЕНЕСА, ВЫРЪКАНСЕ.**

Пор. **ВЫРЕЧИ.**

ВЫРЕЧЕНЕСА, ВЫРЕЧЕНІЕСА с. (*смп. wyrzeczenie się*) відречення, зречення: Вѣдаемо бѣ-

вѣ(м)..., ижъ нарѣшити штѣ наменьше зъ надки вѣры, ...есть велми великихъ рѣчій выреченіеса, и живота вѣчного стрѣта (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 196); Гды мнѣмати бѣдешъ, жесъ все для выречен'аса оучинилъ, в'счинаеть Г(с)дѣ роз'мовѣ зъ тобѡю (Вильна, 1627 *Дух.б.* 300); По выречен'юса засъ самого себе и волѣтъ своѣи, беретъ на себе Кр(с)тъ свой (Київ, 1632 *МКСВ* 284); Бѣда грѣшника(м)... якъ прѣмѣнили ср(д)це слѣпотѡю: не взѣвши в' роз'мѣ оучасництво Хѣво, и выреченаса діавола, якъ ѡ(т)вернѣли са ѡ(т) правои дорѡги (Львів, 1642 *Час.Слово* 274 зв.).

Див. ще **ВЫРЕЧЕНЕ, ВЫРЪКАНСЕ.**

Пор. **ВЫРЕЧИСА.**

ВЫРЕЧЕНІЄ *див.* **ВЫРЕЧЕНЕ.**

ВЫРЕЧЕНІЕСА *див.* **ВЫРЕЧЕНЕСА.**

ВЫРЕЧЕНЫЙ, ВЫРЕЧЕННЫЙ, ВЫРЕЧО-
НЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Висловлений, сказаний: тѣе двѣ словѣ выложеное и выречѡные далѣко ѡ(т) себе бѣти рѡзные, каждый грѣцкого языка свѣдомый признаеть (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 117); Безрозсудный... и сей отступникъ, же ся за выреченую правду на Михаила... гнѣваетъ, и за тимъ которому голдуеть (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1090); чїначи теды дѡсы(т) выреченномѣ словѣ абы бѣ(з) застѣвы пѣвной сѣмы церковной не заводити, понева(ж) Панъ Янѣй не мае(т) щѡбы для пѣвности в' застѣвѣ братїа(м) даль, теды Панѡве братїа... освѣдчають... абы с посро(д)кѣ себе самы(х) зложѣвши, це(р)кви... ѡ(т)дали (Львів, 1633 *ЛСБ* 1043, 31 зв.); Чи дѡсытъ ѡны(и) ижъ такъ великою... гѡдности достѣпїли..., достѣтками сѣт' ѡбдарѣны,... мають... пошанован'е? не дѡсытъ..., поневажъ ѡны(х) гѡдность ест' працею и тажѣромъ: якѡ то познѣти мѡжемѡ зъ словѣ спсѣителейы(х) до Петра с(т): выречены(х) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 3).

◊ **листъ выреченый** *див.* **ЛИСТЬ².**

ВЫРЕЧЕНЬЕ *див.* **ВЫРЕЧЕНЕ.**

ВЫРЕЧИ, ВЫРЪЧИ *дієсл. док. 1.* (щѡ) Вимовити, сказати, промовити: зостѣв' ма прошоу та, жебы(м) мѣлъ щѡ речи, и щѡ промовити... жебы(м) са сповѣдалъ и вырек' вж(д)ы якѣе слово (Острог, 1607 *Лѣк.* 124); разбѡйникъ не за якіе дѡлгыіе лѣта в рай оувойти достѡупїлъ, але тѡлькїй часъ едно забавилъ, пѡки слово вырѣкъ (Там же, 26); Тѣи

вѣрєкши слова з'стѣпиль з' ѿсѣтрѣм', и ѿ(т)ишѣль (Київ, 1623 МІКСВ 73); Вѣрєкль бовѣм' хаганъ: не ѿшѣквиваѣтєса в' Бѣ котѣромѣ вѣрѣете (Київ, 1627 Тр. 681).

2. (пророчити) передректи, проректи: маѣшь то вѣдати, жєс то не самъ з' себе, але прорѣчки вѣрєкль, ѿбѣдва бовѣмъ называѣмьса Макаріями, то єсть щаслівыми (Вільна, 1627 Дух.б. (Передм. II), 4); Што кѣлвєкъ Бгъ оучиниль прє(з) помазан'є ѿ мнѣ, и што вѣрєкъ бѣти мнѣ, крѣмъ вшелѣкон вонтплївѣсти мѣситъ са вѣполнити (Там же, 79).

3. (чого) Відмовитися (від чого), зрєктися (чого): панъ Петръ Кирдей... маєт и винєнь будєть, записъ до книгъ Луцкихъ учинити, того именья... вѣрєчи и то певными записы умоцнити и утвердити (Острог; 1564 АрхЮЗР 8/III, 75).

Див. ще **ВѢРЕЧИСЯ, ВѢРѢКАТИ, ВѢРѢКАТИСЯ.**

ВѢРЕЧИСА, ВѢРЕЧИСА, ВѢРЕЧИСЕ, ВѢРЕЧИСА, ВѢРѢЧИСЯ *дієсл. док. 1.* (з чого) Зрєктися (чого), вѣдрєктися (від чого): Костюшкѣвичи с тыхъ земль и сєножатєй... вѣрєкли са (Краків, 1536 AS IV, 63); снѣвє куриловы... стану(в)ши вши(т)ци обли(ч)нє зєзна(ли) и(ж)... вѣрєклиса та(к) з баби(з)ны... та(к)жє и(з) очизны на вѣкы вѣку(м) (Одрєхова, 1574 ЦДІАЛ 37, 1, 2); жаловаль ѣ судѣ нашѣ(г)... валєнты(и) ѿсо(в)ски(и) ... ѿ томъ и(ж)... с тоє дє(и) рєзано(в)щины вѣрє(к)шиса на сєбє дє(и) ничѣго не ѿставуючи (Київ, 1580 ЛНБ 5, II 4044, 68); хотяжъ сѣ зо всихъ добрь и маєтностєи спадковыхъ на вѣрѣдѣ кгрѣдскомъ..., вѣрєкли и мембрана сѣвє... на то мнѣ подавали... оныхъ єсмѣ до тоє... маєтностѣ моєй припустиль и оную имъ далъ, дароваль и записаль (Луцк, 1607 АСД I, 233); наказѣмъ пану Курилови абы з жоною сѣвєю пєрє(д) вѣрѣдомъ... ѿбличнє ставши того сѣ записѣ вѣрѣкъ (Львів, 1612 ЦДІАЛ 201, 4, 12, 8 зв.); до рѣкъ моцы... ѿ(т)цѣ... податъ маємо... на... до(м)... листы старєє кѣпчєє двѣровєє... ѿ(т)дали єсмо и с того домѣ вѣрєкли сє часы вєчными (Київ, 1616 ЦДІАК 221, 1, 62, 1 зв.); мєжи нє(д)бѣлшими Мнихѣми котѣрѣиса свѣта вѣрєкли, нє мѣжє(т) са найдѣвати ѿбжѣрство (Вільна, 1627 Дух.б. (Передм. II), 2); то(т) жє плєнипотєнѣтъ... прѣтєстѣва(л)сє ѿ то,

и жъ ѿнъ по ки(л)ка крѣтъ вѣрєкѣшисє усихъ справъ... танъквѣмъ инѣтрузѣрѣ до актѣ тєпєрєшнєго... вѣдира(л)сє и вѣдираєть (Ісаїки, 1643 ДМВН 241); хр(с)тіѣнє малѣвѣрными, котѣрыми оубѣлѣтєса мѣки; и дочѣснои смѣрти и сихъ рѣди вѣрєкѣтєса и запрѣтъ снѣ Бжѣа (Чернігів, 1646 Перло 139 зв.);

(кого) (*порвати родинні чи особисті стосунки, зносини, зв'язки з ким-небудь*) зрєктися: тє(ж) тако-вы(и) за бє(н)карта має(т) бѣти розумє(н) которѣго бѣ са ѿтєць за живота сѣвєго вѣрєкъ и нє сѣвѣимъ сѣно(м) бѣ єго созна(л) (1566 ВЛС 7 зв.); панъ Кондрѣтъ... довєль на тыхъ попов, и ж они фѣлшивє в дєкрєтє сѣвємъ на нєго писали, якобы он самъ, ставши пєрєдѣ ними, жѣны сѣвєє вѣрєчисѣ из мал-жєнства выпустити єє мєль (Володимир, 1583 АрхЮЗР 8/III, 365); покажутъ и тѣє всѣ справы єго,... яко давно онъ, патрѣярѣховъ сѣвѣихъ вѣрєкѣсѣ! (Вільна, 1599 Ант. 705);

(у письмовій формі) вѣдмовитися, зрєктися: якожъ она сама листы сѣвѣими вѣрєклєсѣ и пєрєдѣ урѣдомъ сознала, и жъ сѣ имъ во всємъ досєть стало и вжє... жѣдногѣ права такъ зо мною, якъ зъ жоною и сѣномъ нашѣмъ вєсти нє мають, ани ѿ томъ мѣвити мѣгутъ (Чортѣрийськ, 1569 АрхЮЗР 7/I, 19).

2. (*не висловити згоди бути кимсь*) вѣдмовитися: Кгдыж кнѣз старѣста... явно... вѣрєкъ са бѣти сѣдѣю кнѣза Коширського, кнѣз Коширський ѿбѣвил на мєстцѣ кнѣза Сємєна... пана ѿлєхна Кѣзинського сѣбє сѣдѣю (Кѣвлє, 1537 AS IV, 103).

Див. ще **ВѢРЕЧИ, ВѢРѢКАТИ, ВѢРѢКАТИСЯ.**

ВѢРЕЧОНЫЙ *див. ВѢРЕЧЕНЫЙ.*

ВѢРИВАТИ *див. ВѢРИВАТИ.*

ВѢРИГАНЄ, ВѢРИГАНЬЄ *с.* Блювання: ѿ(т)ригѣніє, вѣригѣнє (1596 ЛЗ 84); ѿ(т)ригѣніє: Вѣригѣ(н)є (1627 ЛБ 146).

Пор. ВѢРИГАТИ.

ВѢРИГАТИ *дієсл. недок.* Вѣблѣвовувати: ѿ(т)-ригѣю, вѣригѣю (1596 ЛЗ 84); ѿ(т)ригѣю: Вѣригѣю, вѣпѣщѣю (1627 ЛБ 146).

Див. ще ВѢРИГНУТИ.

ВѢРИСОВАТИ, ВѢРИСОВАТИ, ВѢРИСОВАТИ, ВѢРЫСОВАТИ *дієсл. док. 1.* (кого, що і без додатка) Вѣмалѣувати, вѣрисувати: а що жъ на-

пйшетъ, що вырысоуетъ пань? Если забавоу б̄в оучинить? (поч. XVII ст. *Проп.р.* 158); Такъ н̄ѣако т̄ю вырисовавши, и трема оуглами, три персбны. А кр̄гомъ котбрый ѡколо н̄хъ, початк̄ и конца не маючее Бо(з)ского естества оуказати х̄четъ (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 275); На образ̄ нам̄сно(м) прч(с)тое таблиц̄ дв̄ сребреныхъ на ѡ(д)но(и) образ̄ прч(с)тое вырисованы(и). А на др̄го(и) ѡбра(з) с того никола (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-2, 268).

2. (написати, виводячи ц̄тко лїтери) виписати: Мбвїть некды(с) пр(ор)коу б̄в. Напиш(и) вид̄на и вырази... на таблиці в̄рыс̄(и): абы переб̄гль читаючій ѡное..., абы бе(з) забавы прочитал̄ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 158).

3. *Перен.* (уявити щось дуже виразно) вималювати: приходачій прїдетъ и не забавїтса. х̄четъ теды аб̄смы в ср(д)ц̄ахъ своихъ вырисовавши слб̄ва ѡные в̄дали п̄вне, же б̄в своихъ в̄рны(х) скорый ест̄ помощникъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 158); Все теды то на пам̄ати своєї як̄о на тв̄рдомъ Дїам̄нт̄ в̄рисовавши, Сп̄сїт̄ела... прос̄м̄: абы..., любов̄в свою в̄ нас̄... запалїл̄ (Київ, 1632 *МКСВ* 280);

(що в чому) (збудити що-небудь у когось) зародити: была дб̄бра в̄ра; в̄ праведныхъ; ѡ в̄скрес̄енїю из м̄ртвыхъ, Іов̄в б̄л̄ се(д)мый по Авраам̄, и таков̄ю в̄р̄ Дх̄ ст̄їй в̄рисовал̄ в̄ ср(д)ц̄ и в̄ д̄ш̄ ег̄о, та(к) же... ц̄р̄ь и Пр(ор)к̄; так̄ов̄ю ж̄ в̄р̄ дб̄р̄ю м̄л̄ (Чернігів, 1646 *Перло* 146 зв.).

4. *Перен.* (усно розказати про що-небудь) описати: А трб̄хы повбл̄те мн̄ пр̄(д)савз̄атый б̄дана выкла(д) пытан̄(м) и ѡ(т)пов̄дан̄(м) выконт̄(р)-фетовати албо выр̄совати (поч. XVII ст. *Проп.р.* 148).

ВЫРИТИ *див.* **ВЫРЫТИ.**

ВЫР̄ТИ *див.* **ВЫРЫТИ.**

ВЫРКО *с. (пол. dial. wyrko)* рїд лїжка: при его милости всего было маетности,... сребра и злата и фундушув̄, также и вырокъ светительскихъ, на реестр̄ переписали есмо (Луцьк, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 338).

ВЫРНУТИ *дієсл. док. 1. (з води)* випрнуги: И если ког̄о в̄кїне(ш) в̄ м̄бре, частокр̄отъ быва̄етъ, иж̄ зандр̄еный и зан̄сеный поср̄одъ м̄бра, водами

осыпанъ и невидим̄ быва̄етъ; а по ст̄опнахъ вх̄дачїй, з̄нов̄д̄ в̄рн̄ти, в̄спл̄йти и на б̄регъ в̄йти прагн̄етъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 330).

2. Показатися, з̄явитися: Произш̄д̄ь: В̄рн̄л̄. а̄ха (1627 *ЛБ* 101).

3. *Перен.* (з чого і без додатка) (*позбутися чогось, вийти з чого-небудь*) вирватися: яко(ж) з н̄ко(и) те(м)ниці на св̄(т) свободы к̄ б̄г̄ смотр̄ти, и о жи(з)ни //...в̄чн̄їй пооучатиса, и мыслити вырне(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 232-232 зв.); а пр̄ето(ж) прошоу, п̄кис̄ь ещ̄е не в̄тоноул̄ в таков̄е па(н)ство, в̄рни и по(д)несїса, и из̄ шата̄номъ в̄спол̄т̄ веселїтиса ѡпоусти (Острог, 1607 *Л̄к.* 77); Кгд̄ыс̄ь б̄л̄ на малый т̄лько час̄ь в̄рн̄ти з навал̄ностей повб̄лил̄, в̄даеш̄ь як̄ь велїкого весельа зажїл̄есь и рад̄ости (Там же, 111); **на св̄т̄ь вырнуги** — стати явним: пон̄е(же)... сїлою, пос̄ла(ми),... и др̄ги(ми) к̄з̄ньми, в̄ це(р)ков̄ь х(с)в̄ (:а не сл̄до(м) законны(м):) д̄рали есте са, и нача(л)ств̄ете. а если сами не видите, за(с) отворити к̄нїги сов̄сти в̄аш̄ее, на показ̄а(н̄е) ва(м) мн̄бю рече(н)но(г) м̄ш̄, яко да прав̄да во т̄м̄ лжи в̄аш̄ее не с̄дї(т), а̄ле на св̄т̄ь на явно вс̄м̄ь вырне(т) (1598 *Виш.Кн.* 280).

ВЫРОБИТИ, ВИРОБИТИ, ВЫРОБЫТИ *дієсл.*

док. 1. (що) виготовити: а князь Федор... ма̄ет ем̄ дати в п̄щи своєї виробити патнацат ластов поп̄л̄ (Краків, 1531 *AS* III, 390); Ма̄ет Єго Милост виробити в ымени своем... сто лаштов̄ попел̄ (Краків, 1539 *AS* IV, 214);

(*невний обсяг роботи*) виконати: а если бы в лесех на тои земли робота в товарах лесных вироблена была, тогда будет волно пану Кграевскому,... тое вывозити (Володимир, 1563 *АрхЮЗР* 8/VI, 130);

(*про книгу*) надрукувати, виготовити: по(з)волили ...Миха(и)лу Сло(з)це абы ше(ст)со(т) часовни(ч)ков̄ь на ѡсерин̄т̄ дла(!) надки малы(х) д̄т̄е(и) выробыл̄ь свои(м)... коштомъ (Львів, 1637 *ЛСБ* 1043, 49 зв.).

2. (*позичену суму*) відробити: А так коли я Вашей Милости, моеї... паней час̄ь погодного в той послд̄зе и с̄м̄д̄ т̄ю выроблю и сподевам са на Бога ещ̄е и над то, тогда и Вашей Милости, моеї... паней то вдачно б̄дет и без шкоды (Степань, 1544 *AS* IV, 413).

3. (*поле*) обробити: пань семашко... ѡказа(л) полька... и поведи(л) ижъ то глѣшччане села ратенъского ново выробили (1546 *ОГ* 41); тое поле истарины залежалы(е) (!) жадны(м) плуго(м) ани косою ѡ(д) жадного передо мною нервшоно кгрѣ(н)товне выробиль, выправи(л), и пребраны(м) збоже(м) посѣя(л) (1582 *Кр.Стр.* 8).

4. (*про дерево*) (*надати певного вигляду, довести до певного стану*) обробити: a do uzwoду y worot zamkowych tesli — Miteska i kolko ich budet, powynny derewo wyrobytu (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/1, 19).

Див. ще **ВЫРОБИТИСЯ, ВЫРОБЛЯТИ, ВЫРОБЛЯТИСЯ.**

ВЫРОБИТИСЯ, ВЫРОБИТИСЯ *дієсл. док.* (чого, з чого і без додатка) (*виконати певну роботу за що-небудь одержане, позичене*) відробити (що): члвкѣ во(л)ны(и) за жаде(н) высту(п) в неволю вечную выда(н) быти не має(т), є(ст)ли бы в суме невелико(и) бы(л) выда(н) маєть свое сѣмы выробитиса (1566 *ВЛС* 95 зв.); А естли бы в дому лице застато а дети и жона при то(м) были а ты(х) рече(и) краденыхъ ѡжива(ли) тогды они повин(н)и будуть... сами головами своими выданы бы(ти) ни(ж)ли не ве(ч)ндю неволю, поко(л) са выроба(т), яко ты(м) которые бы заклѣплены были (Там же, 108); чоловікѣ волный за жадный выступокѣ въ неволю вечную выданъ быти не маєть; естли бы въ суме не великой былъ выданъ, маєть съ тое сумы выробитиса (Володимир, 1578 *АрхЮЗР* 6/1, 107).

Див. ще **ВЫРОБИТИ, ВЫРОБЛЯТИСЯ.**

ВЫРОБЛЕННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* 1. Виготовлений; оброблений: Мы ты(ж) бра(т)ство... маемо платити пну павлови мулареву за ка(ж)ды(и) локо(т) каменя выробленого такъ гла(д)кого яко и замсованого по грше(и) по(л)ски(х) девяти (Львів, 1591 *ЛСБ* 159); тымъ же властѣндю рѣдѣ рудника моего на (и)мя Адама выроблендю полоскандю ѡсьмъ сотъ возъ побравъши и... погрѣбавъши до своеє рѣдѣни перевозили и на пожитокъ сво(и) оберѣндли (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 28); я(с)неѡ(с)вєцоны(и) кнежа... тымъ конѣтракѣтомъ субълимитовалъсе пятьдесять лаштовъ шмельцуги выробленое ставити на ме(ст)це, в томъ конѣтракѣте выраженоє (Володимир, 1629 *ТУ* 290); ко-

ли црковъ бѣдѡвано, бѣдѡвано єє з' камена тесаного и выробленого (серед. XVII ст. *Хрон.* 294 зв.).

2. (*про шкіру*) вичинений: чимбуръ лосиный, пользолотого даломъ, скура яловича выробленая (Клевань, 1571 *АрхЮЗР* 1/1, 34); тые посла(н)цы... //...ску(р) яловичи(х) выробленыхъ... лемешовъ плѣговыхъ... соки(р) десать... побрали (Ковель, 1585 *ЖКК* I, 259-260).

ВЫРОБЛЯТИ, ВЫРАБИАТИ, ВЫРОБЛАТИ *дієсл. недок.* 1. (*речи*) виробляти, виготовляти: Панъ Андре(и) Подгороде(н)ски(и) мель... дерева полза(х)цика... ванчосу... а клепо(в) со(т) кѣ а/в тоє все дерево мени(л) быти выро(б)леное в лесе свое(м) (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 69 зв.);

(*виконувати певний обсяг роботи*) виробляти: в манастырѣ мѣшкаючи, тройко бо(л)ше(и) на(д) звычай ка(ж)дого дна... выроблѣти оупросиль, ажъ ѡвє(с) до(л)гъ... до(л)жнико(м) заплаћиль (серед. XVII ст. *Кас.* 86 зв.).

2. (*поле, город*) обробляти: тымъ ѡбогимъ замѣрити село ѡ нового ставѣ и закликати воли на десет лѣт тамъже нехайса бѣдѣют и пола выроблают и спомагаютса (1567 *АС* VII, 120); Ѡгорода цркви дарованы а(л)бо приклѣплены(и) выроблаючи, непослѣ(д)нѣшее выживе(н)є ѡбщежителіє мѣти бѣдѣ(т) (Луцьк, 1624 *ПКРДА* I-1, 76); *Образно:* По престѡплѣніи, земля ср(д)ца выдаєт' тѣрніє и ѡсєть: пѣшетъ члвкѣ, выроблѣєтъ, а єднѣкъ пре(д)са тѣрніє дѣхѡвъ преврѡтныхъ зарожѣют'са (Вільна, 1627 *Дух.б.* 246).

3. (*урожай, хліб*) виросувати: Агаѡнъ Пѣпѣжъ...послѣлъ послы... Котѡрыхъ в' листѣ свое(м) залѣцяючи // ѡбмаває(т) и(х) мѡвачи... и(ж) межі погѣны живоутъ, а хлѣбъ собѣ вырабіають (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 137-138); если бы около писма св. наука ся въ нѣхъ не находила, абы зрозумѣлъ царь, ижъ межі поганы живутъ, а хлѣбъ собѣ виробляють (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 636).

Див. ще **ВЫРОБИТИ.**

ВЫРОБЛЯТИСЯ, ВЫРОБЛАТИСЯ *дієсл. недок.* (з чого) (*виконувати певну роботу за що-небудь одержане, позичене*) відробляти (що): А естли бы с тоє сѣмы до сме(р)ти выслужитиса не мо(г) а буде(т) ли мети дети тогды єго маю(т) с тоє сѣмы

выроблатиса (1566 ВЛС 95 зв.); Такъ же и мы, видечи то, ижъ тотъ Долмать не мель чимъ платиты, а жидь ему въ томъ верити не хотель, выдали есмо его жиду Хаиму въ той суме пенезей, въ тридцати копахъ грошей, съ которыхъ маеть ся выробляти (Володимир, 1578 АрхЮЗР 6/1, 107).

Див. ще **ВЫРОБИТИ, ВЫРОБИТИСЯ.**

ВЫРОБИТИ *див.* **ВЫРОБИТИ.**

ВЫРОВНАНС с. Рівнина: Равень зѣмна: Выровна(н)е зѣмлѣ (1627 ЛБ 104).

ВЫРОВНАТИ *дієсл. док. 1.* (що) Розділити порівну; зрівняти: А е(ст)ли бы которое жони внесе(н)е бо(л)шое было ни(ж)ли и(н)шихъ жонъ буду(т) повин(н)и дети и(н)шихъ жо(н) напере(д) пере(д) роздело(м) имене(и) своихъ выровнати оное внесе(н)е бо(л)шое ма(т)ки (1566 ВЛС 65).

2. Перен. (звільнити від усього зайвого, шкідливого, небажаного, ворожого) очистити: моисій... // ...повѣдаеть заправды Прáво и зàконъ абы(м) вшелакоую незбѣжности мáтерію ис кбрене вырва(л), и наро(д) той ѿ(т) вшелáкой болвáновъ чти яко надалей ѿ(т)вѣ(л), а тепе(р) оужа тежъ лю(л), абы(м) ѿбра(з) зражѣна кр(с)та впро(д) выѿбразиль и тоую дорогоу котѳрю напаты(м) ап(с)ли маю(т) пойти выровна(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 132 зв.-133).

ВЫРОДИТИСЯ, ВЫРОДИТИСЬ, ВЫРОДИТИСА *дієсл. док. 1.* (про плоди) вирости, вродитися: зъ тыхъ... двоухъ злыхъ деревъ выникли и выродилися нещасливыи горкїи овоцы (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 775);

(від чого) з'явитися, виникнути: сѳ(т) тог(д)ы они роусь прѣваа, котѳрой нѣкотѳрой нáдѣю(т)са выродитиса... ѿ(т) бáрвы зроумáна чѳрной где и дне(с) зовѣмо роусы влѳсы (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.* 47 зв.).

2. Перен. (від чого) Народитися (в чому): тисне(т) Апостата Абы его ѿ(т)стѳпника Пра(во)славны(м) бѳдѳчи ѿ(т)цемъ мѣль,... а ѿ(н) невдячны(и) члкъ... послѳшенъства зрелъся, и вѳрѳ ѿ(т)це(в)-скѳю выроди(в)шы(с) ѿ(т) неѳ Страти(л) (Київ, 1621 *ЛСБ* 483).

3. (стату гіршим) виродитися: Яко смѣти боудемо, гва(л)то(м) неналежáчий собѣ титоу(л) снѳв-

ства,... привлащáти, гды ѿ(т) стáлости вѳры и(х) свѳими непостоа(н)ствы, своѳю лег'комысл'но(ст)ю вырѳдимоса (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 204); degenerate[e], виродитися (1642 *ЛС* 155).

ВЫРОДНЫЙ, ВЫРУДНЫЙ *прикм. (стп. wу-rodny)* звироднїлий: Аза не покрушыла матка безъ личбы заслоны с паучыны зробленые, ляментуючы васъ сыновъ выродныхъ? (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 271); Кто по всѣхъ Рѳскихъ Крайнахъ,... и мѣстахъ, ознаїमितъ, ѿповѣст', и ѿголбситъ, же за вырѳ(д)нымъ ѿбюрѳднемъ, блѳговѣствовáніемъ родїти во мнѣ мѣввшихъ дрѳгѳвъ Жениховыхъ, нѣако заматерѣлаа цѳрковъ Рѳскаа ложесна зачáтїа, и оутрѳбѳ рожена непразднѳ ношѳ (Вільна, 1620 *См. Каз.* 2 зв.); Зачимъ якъ зъ первопрестолства межи патріархами, такъ и зъ тыхъ выродныхъ легацій монарховъ въ Церкви Христовой становити есть мало уважныхъ отступниковъ зась, а не людїй, правъ синодалныхъ вѣдомыхъ — повага (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 559); Непреподобный: Непобѳжный, злослївы(и), нецнотлївы(и), лотрѳвскїй, вырѳдны(и), нѣчого доброго (1627 *ЛБ* 75).

ВЫРОДОКЪ, ВИРОДОКЪ ч. 1. (зовнїшньо потворна, з порушенням нормальної будови тіла, людина) виродок, потвора: Мнѳго і ины(х) дїво(в) а(л)бо вырѳдко(в) ѿ(т) лю(де)и на свѣтѣ... што соу(т) нѣкотѳрїі с пѣшми головами... нѣкотѳрїи ѿ дво(х) ѿблїча(х) (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.* 26); degener, виродокъ (1642 *ЛС* 155); Вырѳдокъ Degenerans (1645, *Уж.* 23 зв.).

2. Перен. (людина, що втратила позитивні якості; недолудок) виродок, негїдник: Але где бы ся прышло на печати и подѳписы рукъ у того вашего шкрыпту погледети, нашло бы ся тамъ большей волъковъ, а нижъ овечокъ! большей вырѳдокъовъ, а нижъ правдивыхъ сыновъ! (Вільна, 1599 *Ант.* 519); еще не естесмо рѳдомъ выбранымъ, кролѳвскимъ сщѣн'ствомъ, рожаемъ стѳымъ, людомъ дѣди(ц)ство приспособлáющимъ: бо(х)мо еще оужáми и вырѳдками ящѳ(р)чими (Вільна, 1627 *Дух.б.* 226).

3. Перен. Виродок, зрадник: А инше народове чимъ суть? Власне суть якъ вырѳдокве, альбо якобы отъ цѳлого тѣла отсѳченны члонкове, которїе ся прѣчь отъ простоты справедливости и отъ прав-

ды его отдалили (Єгипет, 1602 *Диал.* 52); Кролѣваа Навкъ, минѣрва Правослѣвно Каѳолическаа, превелебный патроне, до того часѣ барзо неплоднаа (для великихъ навѣлностей и штѣрмовъ, ѿ(т) выродковъ Съббрной Цркви матки нашої) оуродивши... не малое Гроно в' Правослѣвной Навцѣ Правослѣвныхъ Сынѡвъ (Київ, 1632 *Єах.* 292).

Див. ще ВYROДЪ, ВYROТЧИКЪ.

ВYROДСТВО с. Звироднілість: едина то смертная година если ся не обачить и при церкви, единой матери своей не найдетъ, не обявитъ и выродство его ясне укажетъ (Київ, 1623 *КМПМ* I, дод. 266).

ВYROДЪ ч. Те саме, що **выродокъ** у 2 знач.: Скврѣнавыи: Скврѣный, плюгавыи, нечїстый,... ѡлбо еще: смро(д), плюгавецъ, вѣродъ, вѣстѡпный (1627 *ЛБ* 114).

Див. ще ВYROТЧИКЪ.

ВYROЗУМЕНЕ *див. ВYROЗУМѢНЕ.*

ВYROЗУМЕНЬЕ *див. ВYROЗУМѢНЕ.*

ВYROЗУМЕНА *див. ВYROЗУМѢНЕ.*

ВYROЗУМЕТИ *див. ВYROЗУМѢТИ.*

ВYROЗУМЛЕНЕ *див. ВYROЗУМѢНЕ.*

ВYROЗУМѢВАНЕ, ВYROЗУМѢВАНЬЕ с.

Розумїня, зрозумїня: мѣдрованїе, выроздѣване (1596 *ЛЗ* 57); Моудрованїе: ...Выроздѣванье, мѣдрость,... баченье, рѡзмъ (1627 *ЛБ* 66).

Див. ще ВYROЗУМѢНЕ.

Пор. ВYROЗУМѢВАТИ.

ВYROЗУМѢВАТИ *дієсл. недок. 1.* (що) (*осягати розумом, усвідомлювати*) розумїти: Навчїть мѡвлю и читати по Славѣнскѣ и писати ро(з)дѣлне и чтѡмоє выроздѣвати // лѡцїю (Єв'є, 1619 *См. Грам.* 2 зв.-3); Которїи всѣ чтыри выклады пристойне уважаны и такъ вырозумѣваны, якъ ихъ розумѣны быти тыи сами учїтеле научають, суть важны (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 341); абысте... не недбале Бж(с)твѣнны(х) словъ слѣхали: анѣ тѡл'ко до порѡжного слѣхѣ, мѡвѣ Дѡа СТГѡ абыс'те допѣскалі: ѡле абыс'мѡ ѡтворївши внѣтрныѣ ср(д)ца нїшегѡ слѣхї, сїлѣ слѡ(в) выроздѣвали, и вшелѡкою готовостю в' нихъ са бадѡючиса, глѣбѡкости рѡзмѣ писмѣн'ногѡ... шѣкали (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 447).

2. (*бути свїдомим чого-небудь, ясно усвідомлювати щось*) розумїти: Мїлост' ваѡа побѡжныє

ѡблѡбенци, якѡ выроздѣваю, в' стрїма про(д)ка своѣгѡ єконома тогѡ свѣта в'стѡпїти замышлѡваѣте (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 916).

Див. ще ВYROЗУМѢТИ.

ВYROЗУМѢЛЫЙ *прикм.* Доступный, зрозумїлий: тот же возный зознѡлѣ, ижъ онѣ,... при згромаженю велю зацѣныхъ розного стану,... людей, голосом вынесълым, вѣсим людем вырозумелым, ижъ небожѣчикъ панѣ Марцинѣ Смитѣковский єсть тыранѣско забитый през хлопѡв ѡбѡволѡлѣ и публиковѡлѣ (Володимир, 1649 *АрхїОЗР* 3/IV, 70).

Див. ще ВYROЗУМѢНЫЙ.

ВYROЗУМѢНЕ, ВYROЗУМЕНЕ, ВYROЗУМЕНЬЕ, ВYROЗУМЕНА, ВYROЗУМЛЕНЕ, ВYROЗУМѢНЬЕ, ВYROЗУМѢНА, ВYROЗУМѢНЬЕ с. 1. (*правильне сприймання написаного, сказаного*) розумїня: Вамѣ, коу вырозоумленю ѡзначити, и выписати главы зачала, поча(т)ки, и кон'цѣ (1556-1561 *ПЄ* 443); кѡ томѣ ты(ж) бѣ(з) нѣи [кграмматики] если кто и читѡе(т), мнѡгокро(т) вѣ(н)тпачи выроздѣ(н)ѡ пѣве(н) не бывѡе(т) (Вїльна, 1596 *Грам.З.* 3); суть мѣсца гдѣ ихъ выложилѣ, которы бы закрытыє вѣ собѣ были, абы якъ найлатвѣи мнѡгимѣ таємные... кѣ вырузумѣню... поняты были (Єгипет, 1602 *Диал.* 50); абѡвѣмѣ лѡцїи мѡжѣть вырозоумѣнье слѡва непїлногѡ слоухача и читѣлника ѡутечи анѣжлиса дѡти зрозоумѣти, мѡвитѣ васїлій великїи (Острог, 1607 *Лѣк.* 182 зв.); Вѣдѡете абѡвѣмѣ котѡрыиєтєса Грѣцкои любѣ Латїнскои Гра(м)мѡтїки хѣдѡзствѣ ѡучїли штѡ ѡна єсть кѡ понѡт'ю як' язѣка чїстѡсти тѡкѣ и правѡгѡ... дїѡлѣктѡвѣ и мѡвѣн'ѡ и писѡн'ѡ, и пїсмѣ выроздѣн'ѡ (Єв'є, 1619 *См.Грам.* 2); Ширѡкїи и великослѡвный язѣкѣ Славѣнскїи... мѡючи ѡбвїтѡє залєє(н)є... з'... иныхъ таємницѣ, котѡрыи са ты(м) ѡзѣко(м) в' Великой и малѡй Рѡссїи... ѡ(т)правѡю(т): и(ж) трѣ(д)ности тѣж' слѡвѣ до выроздѣнѡ тѣмныхъ мнѡгїи вѣ собѣ маєть (Київ, 1627 *МІКСВ* 185); При томѣ листѣ нѣшо(м) и дрѣкованы(х) ѡниве(р)-сѡло(в) свои(х) для лѣпшого выроздѣ(н)ѡя посылає(м) мл(с)тє(м) вїши(м) (Корець, 1629 *ЛСБ* 502); до **вырозумена** подати, подати до **вырозумена** (що) — викласти, донести у зрозумїлий, доступный формї: А пре(д)са не могли вырѡзне без' Єнигмант'

оповѣдати иж' Слово Снѣ Бжїи пре(д)вѣчнии з'стѣпїти мѣлѣ и своєю надкою оныѣ всѣ фигурѣ ω(д)крѣпїти, и до латвїйшого выроздмѣна подати (Київ, 1637 УЕ Кал. 3); прѣто пожитечнѣ(и) роздмѣю(т) дѣсать вѣршо(в)... спѣвати, нѣж вве(с) псало(м) з помѣшанїе(м) мѣсли з' дѣтъ выливати; котѣрое то помѣшанїе, похѣди(т) частю с кваплївостї спѣваючого, гдѣ остѣтокѣ пса(л)мо(в)... не старѣе(т)са подати... ро(з)дѣлне до выроздмѣна (серед. XVII ст. Кас. 17 зв.).

2. (обїзанїсть з чимсь, уявленнїя про щось) відчуття, розумїння (чого): котѣры(и)... духовного вырозуменья не маю(т) тогдѣ тоє писмо имѣ есть ме(р)тво (XVI ст. КАЗ 632, на полях); а то се все дѣяло... для злого выроздме(н)я, и для плохого ро(з)судкѣ (1582 Кр.Стр. 11 зв.); Абовѣмѣ слоушнаа... рѣчь ест'... абы до выроздмѣннѣ альбо познаннѣ, и до оповеданнѣ персѣоны ω(т)цѣвскѣе... роздмѣно // и внѣшано было (Дермань, 1605 Мел.Л. 19 зв.-20); Слыхалѣ есмѣ ω тобѣ, же маешѣ дѣа бжѣго, а їжѣ надка и выроздмѣннѣ и мѣдрѣсть большаа нашласа в' тобѣ (серед. XVII ст. Хрон. 364 зв.); на вырозумене взятї (щѣ) — осмїслїти (щѣ), збагнути суть (чого): А иж тая справа великого уваженнѣ у себе ку розсудку потребовала, оную есмо справу на розмыслене и вырозумене ее... под тою ж мѣцю взяли (Луцкѣ, 1583 АрхїОЗР 8/III, 406).

3. (погляд) розумїння: Инакшїмѣ зѣсь выроздмѣнѣмѣ, и Адамовѣ выгнанѣ Стѣїи хотачї в' прїйдѣчѣю пре(д)ложїти Н(д)лю, якѣобы нѣакоесѣ ω(т)почїнѣнѣ предѣ дмышлѣютѣ, и конѣць всѣхъ рѣчїй, котѣрыи вѣдлѣгѣ насѣ дѣали, пре(з) тѣе ннѣшнѣе ω(т)почїнѣнѣе, жебѣыса ω(т)сѣла якѣ бы з' почѣткѣ знѣвѣ почїналі (1627 Тр. 37).

4. Ознайомленнѣ: тотѣ листѣ архїмандрїчїй для вырозумѣннѣ ку вашѣй милѣстї пану нашѣму милѣстївому, и звласчѣ якѣ кгубернатору и обронцы того дому Божого, посылаемо (Київ, 1575 АСД IV, 15).

5. Розум, розумїння: Я якѣ всѣхъ подлѣїшемѣ а кра(и)немѣ налѣжитѣ, напере(д) вотѣмѣ сво(и) положѣ. а кого бгѣ с пре(д)нїхъ почтїлѣ прѣвѣ(м) а досконѣлымѣ выроздме(н)емѣ, кра(и)немѣ за злѣ мѣтї не маѣтъ (Острог, 1587 См.Кл. 10); Слыхалѣ

есмѣ ω тобѣ, же маешѣ дѣа бжѣго, а їжѣ надка и выроздмѣннѣ и мѣдрѣсть большаа нашласа в' тобѣ (серед. XVII ст. Хрон. 364 зв.).

6. Смїсл, значеннѣ: А еслїсь мелѣ правдївїй прѣписѣ листу папѣжского, а для чоґоґежь такѣ трѣпїлѣ, скакалѣ то-самѣ, то-тамѣ, же ани почѣтку, ани конѣца, ани вырозуменья тѣе слова твое не маю(т)? (Вїльна, 1599 Ант. 725).

Див. ще **ВЫРОЗУМѢВАНЕ**.

Пор. **ВЫРОЗУМѢТИ**.

ВЫРОЗУМѢНІЙ дієприкм. у знач. прикм. (до-ступний для сприймання) зрозумїлий: Ба(ч)ны(и) и мѣдры(и) Казнодѣа не слѣавы з бѣстрѣстї довтѣпѣ свѣго оу слѣдхѣч(в), але самѣго, в збаве(н)ю и(х) пожи(т)кѣ шѣкѣти, и на онѣю... повѣст, и(ж) па(т) слѣ(в) выроздмѣны(м), анѣ(ж) тмѣми непонѣты(м) язѣко(м) (в наѣце... до нѣрода) мѣвїти пожите(ч)-нѣїшаа ре(ч) естѣ, по(м)нѣтї повїне(н) (Св'є, 1616 УЕ Св. 6 нenum.).

Див. ще **ВЫРОЗУМѢЛЫЙ**.

ВЫРОЗУМѢННЄ див. **ВЫРОЗУМѢНЄ**.

ВЫРОЗУМѢНА див. **ВЫРОЗУМѢНЄ**.

ВЫРОЗУМѢТИ, ВЫРОЗУМЕТИ, ВЫРОЗУМЕТЬ, ВЫРОЗУМЕТЬ, ВѢРОЗУМѢТИ дієсл. док. 1. (чѣму, щѣ, з чоґо) Зрозумїти, збагнути (щѣ): Мы рѣчамѣ вашїмѣ вырозуменнѣши, конѣць вамѣ вчїнїмѣ (Кракїв, 1533 АS III, 407); Якоґоґ мы..., выслуґавшї с ѣбу стѣрон свѣткѣв, вырозумѣлї есмо тому, иж... Ленковѣя и сынове ее маю(т) прївїлея... на Вїшенкї (Київ, 1545 АрхїОЗР 1/VI, 43); о кгрунт мы з твоею милѣстїю, княже Козеко, не мамы што чїнїт, лацно с того суду и листу судового... вырозумет и обачїт (Володїмїр, 1569 АрхїОЗР 8/VI, 259); кна(з) рома(н) не бѣдѣчи бѣлою головою але мѣже(м) му(д)ры(м) выроздме(в)шї таковѣю ωмы(л)-нѣю злѣю справѣ его верї(т) емѣ не хоте(л) и зо (м)ною мл(ст)не братѣ(р)скї ме(ш)ка(л) (Ковель, 1574 ЖКК II, 279); якѣже то може(т) каж(д)ыи члѣк ...вырозоумѣти, и(ж) жаде(н) до(к)то(р) анѣ лѣкарѣ ты(х) хѣри(х) и немѣщны(х) не моґлѣ оулѣчїти, котрыи бѣли ω(т) ба навѣґжены (к. XVI ст. УЕ №31, 22 зв.); ωбачївшї тоє гѣ и(ж) томѣ розд(м) лю(д)-скы(и) вѢрозоумѣти не моґлѣ, осмотрїлѣ тоє писмомѣ стѣымѣ чере(з) дѣа стѣго справленнѣымѣ (Там же,

91); [Грамматика]... вѣроздѣна ѿми бѣдѣтъ, и до пожитѣчнаго в' хѣдѣзствѣ еи оуживан'а привѣдена (Єв'ю, 1619 *См.Грам.* 4); Каллисть выгожаючи недолѣжности лю(д)ской з' великимъ стараніемъ,... ѡбаснійль, ижъ лѣтво мѡжетъ кѡждый дорѡги нѡ(с)ныѣ выроздѣти (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 4); Номоканѡнъ Слово што бы значило, з' Титѣлѣ и на(д)писѣхъ само(м),... чолѣ тѡбѣ Книги лѣтво выроздѣти (Львѣв, 1646 *Ном.* 5 зв.); а бы(с)мо напре(д) натоурѣ и(х)... скритѣю... могли... понѣти и выроздѣти; пото(м) причіны и(х)... вѣложити (серед. XVII ст. *Кас.* 61 зв.);

(кому) (сприйняти зміст висловленого кимось) зрозуміти (кого): Ω (т) того жъ часѣ и ро(з)деле(н)е языко(в) зъ ѡ(д)ного, кгда ѡди(н) дрѣго(му) не могль выроздѣти сталося (1582 *Кр.Стр.* 23 зв.).

2. (з чого чому, що з чого, з кого) Довідатися (від кого про що); зрозуміти (що): А такъ пишеш до нас, абыхмо ѡ томъ поспол с королемъ такъ помыслили, жебы са тоѣ злодейство могло повстагнѣти, чомѣж есмо достаточне с того листѣ твоего выроздѣтели и велико то естъ намъ дивно..., ижъ са тамъ таковыи збытки... становити почали (Петрків, 1538 *AS IV*, 131); ѡный дворанинъ маєтъ его в тыи именѣа ѡвзати, ѡколо чогожъ ширѣй в томъ листѣ корола... до тебе ѡписѣтъ, с которого томѣ достаточней выроздѣеешъ (Краків, 1539 *AS IV*, 221); Што са тежъ дотычетъ Степани... и приви́ла Чѣсина, которого,... в рѣкахъ своихъ не маєте еше, але са его врихле надаеате мети и тоѣ пилности вашей,... яко есмо с писана вашого выроздѣтели, чините, тѣю всю пилностъ вашѣ вѣдчне ѡт васъ прыймѣемъ (Вильна, 1541 *AS IV*, 279); пѣве... з листѣ нѣшо(г) выроздѣеете признаваючи его мл(с)ти то(т) де(л) бы(ти) слушны(и) которы(и) ся ста(л) межѣ ѡ(т)цемъ нѣшимъ а дя(д)комъ... васи(л)емъ (Дубно, 1565 *ЛНБ* 46, 14, 1); кгда принося(т) лысты... писаные по(л)скими литерамѣи з меша(н)емъ лати(н)ски(х) сло(в) вырозуметь не може(ш) (Київ, 1571 *Возн. Іст.* фотокоп. 34); ѡтрымалѣ(м)... листы твои... з которыхъ выроздѣлемъ ижъ естѣсь добре здоровъ (к. XVI ст. *Розм.* 63 зв.); дошло на(с) писане ва(ш) м(л) з которого выроздѣли є(с)мо и(ж) вѣр(д)ни(к) на(ш)... не ѡ(д)да(л) ти(х) четѣре(х) со(т) золоти(х) на роботу

до црѣкве (Ясси, 1601 *ЛСБ* 362, 1); Мой милый сыну! хвалю довтѣпъ твой и науку и православіе, котореомъ съ тебе вырозумѣль (Єгипет, 1602 *Діал.* 83); С пѣсана в(ш) м(л) выроздѣлисмо яко(м)са в(ш) м(л) ѡбещали тои црѣкви памѣ(т)и нашої до ко(н)ца засклеп(л)еня и мѣро(м) за(м)кненя работы тоѣи старане чини(ти) (Устя, 1613 *ЛСБ* 448).

3. (що) (проникнути в суть чого-небудь, осмислити щось) зрозуміти: и у и(н)квизыцы(и) ѡписаное вырозумевъши, а (з)розуме(в)ши право нѣше доброе..., дово(д) присѣгу намъ учинити наказалъ (Київщина, 1600 *ККПС* 152); я по(д)комори(и) луцѣки(и) з контрове(р)си(и) ѡбо(х) сторо(н)... до сѣдѣ... вношоны(х) добре выроздѣ(в)ши а(ч) ко(л)вѣкъ се вѣказѣ(т) позо(в)... хотя(ж) пере(д) ты(м) того на жа(д)номъ те(р)минѣ... пѣдъ бѣ(л)зскому не ѡбицигѡвано (!)... для того позвано(мѣ) постѣповати наказѣю (Новий Острів, 1614 *ЛНБ* 5, III 4054, 103); сѣдѣ... Ко(н)трово(р)сиѣ сторо(н) выслушавъши и ѡныѣ добре в себе ѡваживъши и выроздѣмевъши и(ж) в справѣ просто(и) ... // слова ѣ(ч)тивости тыкаючие се до справы не належачие вложено с ты(х) причи(н) позо(в) непоряд(н)ы(и) зна(и)дѣ(т) и по(з)ваного ѡ(т) того по(з)вѣ... во(л)ны(м) чини(т) (Вінниця, 1624 *ЛНБ* 5, II 4058, 52 зв.-53); Судъ нинешъный кгородский луцкий, конѣтрововерсыи сторонъ обохъ... до суду нинешъного вѣношоныхъ выслушавшы и зъ оныхъ добре вырозумѣвши, позванымъ поступовати наказуетъ (Луцѣк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 423).

4. (з ким) Порозумітися: Вѣ чомъ съ ними намовившы и вырозумѣвши, на якомъ бы датку перестати хотѣли, о томъ бы еси... намъ вѣдати далъ (Рудники, 1561 *АЮЗР* II, 157).

Див. ще ВYROЗУМѢВАТИ.

ВYROКОВАТИ *дієсл. недок. (стп. wyrokować)* вирішувати, рішуче висловлюватися (з приводу чого, про що): иначей радить члѣвкъ, а иначей радить Бгѣ, ставѣетъса ѡ(т)тѡблѣ посполіте, же што члѣвкъ...собѣ ѡбещѣтъ, то... Гдѣ Бгѣ... ницѣтъ: а то што емѣ любо, радить, вырокѣтъ, справѣтъ и конѣчитъ (Вильна, 1620 *См.Каз.* 6 зв.).

ВYROКЪ, ВYROКЪ, ВYROКЪ ч. 1. Присуд, вирок: яко ты(ж) ѡныи страшныи вырокы вышли на тыи которіи бы в'зго(р)дѣвши наукою хѣ... а за

сегосвѣ(т)ны(м) // мешканіємъ ѿ(т)далили быса в мысли свои ѿ то(м) на(м) найбо(л)ше пи(с)ма страшны ѿставлены и прѣ(з) пр(о)рки вы(з)начены (к. XVI ст. УЄ №31, 205 зв.-206); колькомъ рѣкъ, анѣчѣго на(д) тотъ выро(к) прорѣчій власнѣйшого не нашѣле(м) (Острог, 1607 *Лѣк.* 120); на коне(ц) одѣржала звѣтазство на(д) повшѣхностю грѣхѣвъ, гды оноуѣ вѣрокови не была по(д)даноу, котѣрое на весь свѣтъ велики(м) естѣ гѣлосомъ обвѣлано (Київ, 1625 *МІКСВ* 129); Пѣдстѣлемъ са, мѣвлю, на Визитованіе и спораженіе, во всѣхъ Повѣтахъ, Мѣстахъ и сѣлахъ, ... еп(с)кѣпѣ моѣѣ: не для якоѣ привѣаты и... зыскѣ... але боажыса и оухѣдачи страшны(х) вырѣкѣвъ Г(с)да Саваѣфа (Львѣв, 1645 *Жел.Тр.* 1 зв.).

2. Остаточне розпорядження, рішення, ухвала: князь Ила з мачохою своею... ѣ нашѣ моць са подали и который есмо закладъ, ... положили, ѿни то принали, ѿбещѣючи са тотъ вырокъ нашъ моцно держати под тымъ закладомъ (Неполомичі, 1531 *AS* III, 386); тые есмо вси речі... достато(ч)не ѿ(т)ни(х) выслуха(в)ши на то(т) ли(ст) на(ш) выписа(в)ши здали то на розо(з)на(н)е и выро(к) г(с)дрѣски(и) (Володимир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/1d, 2032, 6 зв.); и не чиначи де(и) есте досы(т) выроко(м) нѣшимъ г(с)дрѣскимъ и водле нихъ са не заховываючи, але того пробачивъши а нарушаючи во все(м) заруки нѣши ѣ выроку нѣше(м) пе(р)вшо(м)... неѣднокротъ спротиве(н)е намъ г(с)дру дѣлали и наезды кгва(л)то(в)ные чинили (Варшава, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 79); Рѣймъ... примѣшалъ вѣрныхъ бѣжихъ, прѣзъ вырѣки и мѣнѣдѣты цесѣрскіи, покланѣтиса йдоломъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 32 зв.); Абы турбаціи болше и роздоры межі Игнатіаны и Фотіаны не вчиналися, ростропне церковь Божіа... постановила, абы обѣа сторона вѣчне молчали и всѣ писма вырокомъ поважнымъ на вѣчностъ декретовала обѣа сторона (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 755); тымъ выроко(м) мои(м) остатны(м) зо(з)наваю, же шоколве(к) было по... жонѣ моѣ(й) тоѣ все... приятели небо(ж)ки побрали (Холм, 1648 *Тест.Ст.* 471); нехѣй бѣде вѣдлѣгъ вѣрокуѣ вѣшегѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 71); **вырокъ вделати** (в чѣму) — винести рішення (про що): не были есмо доспешъни вырокѣ нашего в той рѣчы

вделати (Вільна, 1565 *AS* VI, 280); **вырокъ выдати** — те саме, що **вырокъ вделати**: Еденъ црѣ... вѣрокъ... выдалъ... абы для готовости его, и прѣдкого виста на выполненіе декретѣ; вшитка мѣзика... на свитаню грала (поч. XVII ст. *Пчела* 5); **вырокъ вчинити** — (після розгляду справи) прийняти рішення: Какъжо ѿбещѣ стороне ширѣе ѿ томъ з собою перед нами мовили, а такъ мы речі, споровъ ихъ з обѣ сторонъ выслѣхавши, вырокъ нашъ господарский на то вчинили (Краків, 1538 *AS* IV, 154); Кгды Его Милость рачилъ вырокъ свой вчинити межі воєводичомъ Троцкимъ... а старостиною Браславскою ... ѿколо имень небожика княза Костентинѣвыхъ, на чѣмъ хто зостатъ маѣт (1541 *AS* IV, 271); **вырокъ чинити** — приймати ухвалу: учитель церковный... учительскою владою вырокъ чинячи, выразне особу Петрову выймуѣтъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 343).

3. (Бѣжа) воля: Стра(ш)ный то вѣрокъ бѣжій, яко мѣви(т) са(м) гѣ (XVI ст. УЄ № 29519, 223); Идѣшъ ѿ(т) насъ Гетмане мѣлый, ... Крвю ѿблѣнный, пострѣломъ Тѣрскимъ, Кончѣшъ живѣтъ, вырѣкомъ Бѣзскимъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 41 зв.); **Ѧто Ѧтець вѣшъ лѣубый дошѣлъ свѣго крѣкѣ, Еше в серѣднемъ вѣкѣ, з Бѣского вырѣкѣ** (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 7); Але шоужъ по ѣномъ, гды земля послѣднѣйшимъ вѣрокомъ Бѣзскимъ, такъ члѣкѣ ѿ(д)повѣдѣѣтъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 935); А грѣшныци яко предъ вѣтромъ прахъ. Прѣ(д) лицѣмъ твоимъ не постоѣ(н)ны, Стрѣхомъ вѣрокуѣ твѣбегѣ развѣѣаны (Чернігѣв, 1646 *Перло* 73 зв.).

4. (постанова суду) вирок: кгды се то за Апелѣциею стороны Позванѣе на трибуна(л)... лѣубе(л)ски(и) было выточило су(д) головны(и) вырокъ кгродѣ ѣного ѣтве(р)жаючи выби(т)е кгва(л)товное при(з)на(л) ѿ(д)накѣ еше и на и(н)квизицию дава(л) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 106); поменны(и) пленипѣте(нт) давалъ тые рацые: пе(р)шѣя — ижъ два разы уря(д) по(д)комо(р)ски(и)... декрета феровалъ в то(и) справѣ, которые то декрета по(д)коморские суть апыпрѣбованые трибуна(л)скими вырока(ми) (Горошки, 1642 *ДМВН* 220).

5. Відречення (від чѣго-небудь): во(з)ны(и) ене(р)а(л)... со(з)на(н)ѣ... ѣчини(л)... и(ж)... положи(л)е(м)... по(з)во(в) два... до запису ѿ невѣчине(н)е

того(ж) вырок(у) з добръ ѿ(т)чисти(х) и материсти(х) (Вінниця, 1622 ЛНБ 5, III 4057, 63); дали... два квити... еде(н) на вырок(к) с посаг(у) и(з) добръ ѿ(т)чи(с)ты(х) и матери(с)ты(х) (Житомир, 1643 ЦДІАК 11, 1, 10, 17).

6. Пророцтво, передбачення: не згінеть законъ ѿ(т) иерѣа, рада ѿ(т) моудрого, выроки ѿ(т) пр(о)рока (Острог, 1598-1599 Апокр. 63).

ВЫРОСКОШОВАТИ дієсл. док. (що) Насолодитися великими розкошами: вже па(с)тыре ѿ вѣчны(и) живо(т) и вашь и свѣй, ничѣго не дбаю(т) вже пастыре ннѣшни(и) вѣкъ выжити выро(с)кошовати выславитиса... вы(м)дритиса ѿмыслили сѣтъ (1598 Виш.Кн. 289).

ВЫРОСТАТИ, ВЫРАСТАТИ дієсл. недок. 1. (з чого і без додатка) (про рослини) (розвиваючись, з'являтися) виростати: якъ на ѿ(д)номъ полю ѿсѣбно збѣжѣ, а ѿсѣбно кѣкѣль вырастаѣтъ: и якъ в' домѣ ѿсѣбно злѣдѣй, а ѿсѣбно панъ домѣ бывает'. Дамъ прикладъ (Вільна, 1627 Дух.б. 165); видѣлъ ѣсмъ сонъ. Семъ колосо(в) вырастало из стѣбла одного, полныхъ и велми ѿздобныхъ (серед. XVII ст. Хрон. 66 зв.); солѣмонъ... росправлалъ тежъ ѿ прирѣженъа дѣрева ѿ(т) кѣдрѣ котѣрыи естъ на ливанѣ... котѣрыи вырастаѣтъ з' стѣны (Там же, 292).

2. *Перен. (ставати реальним)* виникати, появлятися: Што теды земли дѣждъ, прѣзъ котѣрый бываѣтъ трава, потымъ овоцъ, то лицѣ и очѣмъ слѣзы, з' котѣры(х) и дшѣвныи вырастаю(т) пожѣтки (Київ, 1625 Коп.Каз. 20); молчати постановиль... роздѣлючи ижъ... лепѣй естъ, жебы того тымъ часомъ шкодою набавлени были пилныи добрыхъ рѣчій милосники, котѣрымъ снатъ прѣзъ молчанье бѣрзѣй пожитѣчнымъ мѣлъ быти, а нижѣли невдѣчныи ѣныи сѣдѣве бѣрзѣй роздражнѣни зостали, абы далѣй ихъ злѣсть и злослівѣа вола не вырастала (Київ, 1627 Тр. 558);

(у певній послѣдовности) появлятися, виникати: Ачъ естество или натѣра и(х) не гинеть, кгда(ж) прѣшломѣ подобное вырастаѣтъ, и родитсѣ едино з' дрѣво(го) (Острог, 1587 См.Кл. 1).

Див. ще **ВЫРОСТИ**.

ВЫРОСТИ, ВИРОСТИ дієсл. док. 1. (про рослини) (прорости, вийти на поверхню ґрунту) виростати:

ѿказали посере(д) болота копе(ц) велики(и)... и дѣрево з него береза выросла (1546 ОГ 19); Ты Іѣна ско(р)би(ш) ѿ тѣквѣ,... котѣраа ѿб ноцъ выросла а об нѣщи погѣбла (Острог, 1599 Кл.Остр. 213); Изъ Сайного (!) пня вырусъ прутъ, изъ его корене плодитъ сѣ (XVI ст. НС 198); але кгда припадут покусы, якъ сухост на насѣне, упалое на камѣне, и якъ на дорогу утолоченную, и якъ межѣ терние, которое, кгда выросло, затлумленно естъ, в них все и гинет а усыхает в них правдивая вѣра (Вільна, 1600 Катех. 73); Еденъ члѣвкъ,... падаючы, похватилъ сѣ за дрѣвце з' скалы вырослоє (поч. XVII ст. Пчела 7 зв.); Та os ryguch na trawicy Вуу liboy wygosł z zemlicy (Яворів, 1619 Гав. 21); с тоєй квѣ(т)ки дѣрево виросло (серед. XVII ст. Луц. 536); *Образно:* Повстало и выросло в' земли ср(д)ца его ѿсѣтъ и тернѣ (Вільна, 1627 Дух.б. 366).

2. (стати дорослим) вирости: Родичѣве... сына подаюť досконалого и гѣдного свѣдка, абы повѣдѣлъ якъ прѣзрѣлъ; гдыжъ южъ з лѣтъ дѣтѣнныхъ вырослъ, и естъ мѣжемъ досконалымъ, же может' дати справѣ, як' ѿздорѣвлъ (Київ, 1637 УС Кал. 281).

3. *Перен. (від чого) (з'являтися, взяти початок від чогось)* появлятися: видѣте ижъ ѿ(т) ѣного нематеріального добра, ѿ(т) бѣга ѿ(т)ца, ср(д)чныхъ ласкавостѣй, выросли свѣтлости, снѣ и дхъ стѣй (Острог, 1598 Ист.фл.син. 42); А ты не встыдаѣшь ли сѣ оуказѣючи вѣсполь и Сна жрѣдломъ Бо(з)ства; И если твоє зданіе // позволѣтсѣ, якъ мѣва с(т). Діонісія зостане(т), котѣраа назвала Сна и Дха... цвѣтами ѿ(т) ѿцѣвского корене вырослы(х) ѿб(д)вѣ (Київ, 1619 Гр.Сл. 208-209).

Див. ще **ВЫРОСТАТИ**.

ВЫРОСТИТИ дієсл. док. 1. (про рослини) вирости; прорости: ес'ли бы зер'но пшеничное впа(д)ши в' зем'лю, а не замер'ло то бы єдно само такъ пребыло а если оумреть то // великий пло(д) з' себе вироститъ (1556-1561 ПС 402 зв.); Тернѣ и ѿсѣтъ выросит' тобѣ земла (Вільна, 1627 Дух.б. 169); *Образно:* Впадѣтъ насѣніе дѣховное до ср(д)ца, и трѣаѣтъ в' дѣшахъ принальныхъ, и оуказѣтсѣ якобы было оукоренѣно и вырощено (Київ, 1637 УС Кал. 588-589).

2. (кого) (*про людей*) (*вигодувати, виховати, ви-плекати*) виростити: Твоя матка... крѣла на(д) кро(л)ми, до яслецъ виѡлѡ(м)ски(х) чтырна(д)-цать тѣсацей одны(м) рѣзомъ жолнѣрѡ(в) моужныхъ кѡ оборонѣ пѣна свѡего яко слѣчныхъ аро-мѣтъ фѣа(л)ки,... пошѣала и виростѣла (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 56 зв.).

3. *Перен.* (*бути причиною появи чогось*) породити; забезпечити: Вышоль Пань не ижѣбы погѣ-бѣль зѣмлю тѣрнѣемъ зарѡслѣю,... але абы сѣалъ насѣнѣе побѡжнѡсти, и виростилъ збавѣнѣе нашѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 584).

Див. ще **ВЫРОЩАТИ, ВЫРОЩОВАТИ.**

ВЫРОСТОКЪ ч. 1. Підліток, *діал.* виросток: младѣнецъ, дита, и ты(ж) вѣростокъ (1596 *ЛЗ* 56); Але ижъ исаѣкъ вѣросткомъ вѣ молодѣыхъ лѣтѣх на то(т) часъ былъ, потреба было чекѣти ѡжъ пѡки доростѣ(т) (Дермань, 1603 *Охт.* 4); Младѣнецъ: От-рочѣ,... дита, або вѣростокъ, лѣ(т) г̄ (1627 *ЛБ* 64); показа(л)са быти ѡсоблѣвой дѣлнѡсти млоде(н)-цемъ... вызволены(м) его чѣнено ѡ(т) поедѣнѡ(в) з молодѣбыи або з вѣро(т)ками (!), а з досконѣлыми мѣжѣми... потыкѣтиса позволено (серед. XVII ст. *Кас.* 69 зв.).

2. (*лінія спорідненості у родоводі*) паростъ: Зостаѣвилемъ вамъ по собѣ подѡбныхъ собѣ чтыри лѣторѡстѣкы, с корене дѡмоу моѣго с тѣла и крѣве моѣе вѣрѡстѣкы (Острог, 1603 *Лям.Остр.* 17).

3. Слуга, пахолок: Тамже дей ѡ танцѣ Желехови, кгда ѡнъ танцоваль, велель князь Ярославъ вѣросткѣ своѣмъ по три кротъ ногѣ заставовить, чого потомъ Желехъ не терпечи, вѣростѣка его пхнѣлъ (Петрків, 1564 *AS* VI, 250); меновите прошѣ ѡ вѣростѣка... Прокопа Григоревича, //...абы емѣ... было за слѣдѣбы... дано двѣсте коп грошѣй (Рожа-на, 1571 *AS* VII, 398-399); дали... вѣростѣкови ѡ(т) писанѣя листовъ до волохъ г(рш) еї (Львѣв, 1607 *ЛСБ* 1044, 5 зв.); афанасовы маѣ(т) належати двѣ ча(с)ти ты(х) ква(р)таловъ,... а то для того же афанасы(и) повиненъ буде(т) понеко(н)дѣ вѣро(с)т-ко(в) це(р)квы (!) потребны(х) з ча(с)ти своѣи су(с)-те(н)товати (Львѣв, 1637 *ЛСБ* 1043, 50); того вѣ-ростѣка... без данѣя собе жадное наименѣшое причи-ны з луку в самый крѣжъ з боку левого шкодливѣ

...пострѣлилъ (Луцьк, 1643 *КМПМ* II, 268); Потомъ зась тѣе хлопи александрѣйскѣе,... пояс едѣвабный, шапѣку соболѣю, шабѣлю одну прѡтѣстѣуючѡго, другую вѣростѣка его завѣзѣли (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 537).

ВЫРОСЧАТИ *див.* **ВЫРОЩАТИ.**

ВЫРОСЧЕНЬЕ с. Творѣннѣя, витѣвѣр: Яко ѡ(т) дѣхѡвного и нематѣрѣяльного добрѣа, ср̄(д)чноѣ доброт-ливѡсти вѣросли свѣтѡве, котѡрыѣ вѣ немѣ и вѣ себѣ самы(х) зѣ обѡпѡлне вѣкѣ и с того мѣшканѣя вѣрос-ченѣемъ або плѡдомъ трѣваѣють (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 42).

Пор. **ВЫРОСТИТИ.**

ВЫРОТЧИКЪ ч. Те саме, що **выродокъ** у 3 знач.: и оутекли вѣротѣчицы во гефѣемъ, и бѣли тѣмъ перѡходнѣми ажъ до бѣнагѡ часѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 247 зв.).

ВЫРОЧНИЦА ж. (*стп.* *wyrocznica*) найсѣятѣше мѣсце у Божѡму храмѣ: справиль соломонъ все начѣнѣе вѣ домѣ г(с)днемъ... лихтари золѡтыи... прѡтѣво вѣрѡчнѣцы (серед. XVII ст. *Хрон.* 295).

ВЫРОЧНЫЙ *прикм.* Який стѡсуѣтѣся вѣроку.

◊ **листь вѣрѡчнѣй** *див.* **ЛИСТЬ**².

ВЫРОЩАТИ, ВЫРОСЧАТИ *дієсл. недок.*

1. (*про рослини*) давати, приносити (плоди). *Обра-зно:* настѣпѣють цѣнѡты и богѡмыслнѡсть, а мѣстѣе собѣ вѣ дѣшѣахъ нашѣхъ вѣчноѡе займѣють, ростѣтъ, цвѣтѣтъ, и ѡвѡцы вѣчныхъ добрѣ вѣросчѣють (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1009).

2. (*бути причиною появи чогось*) породжувати: Понѣвѣжъ цвѣче(н)е // мѣрнѡе, мѣрнѣъ постѣпки вѣросчѣѣтъ, и смѣртъ справѣтѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1014-1015).

Див. ще **ВЫРОСТИТИ, ВЫРОЩОВАТИ.**

ВЫРОЩОВАТИ *дієсл. недок.* (*про рослини*) (*давати сходи*) вѣросчѣувати, ростити: Якъ и землѣ прѣймѣючи вѣ себе якоекѡлѣвекъ насѣнѣе, вѣрѡщѣѣтъ, а тѣло члѣвчѣе прѣймѣючи вѣ себе такѡежъ насѣнѣе, гнѡѣтѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 895).

Див. ще **ВЫРОСТИТИ, ВЫРОЩАТИ.**

ВЫРУБАНЕ, ВЫРУБАНЬЕ с. (*знищеннѣя, заго-тѣвѣя рубаннѣямъ лѣсу, дерев*) вѣруб, вѣрубаннѣя: а пѣни прѣдсѣно(в)сѣка шкодѣ ѡ то(м) з вѣм ѡ права ѡчевѣсто мѡвити хочѣ(т) прѡто штѡбы вѣша ми(л)... ку правѣ

сами стали о... зопсова(н)е граници о вырѣба(н)е запуста (Луцьк, 1583 ЛНБ 5, II 4044, 123); визнаває(м)... и(ж)... баче(чи) манасты(р) нашъ... дво(р)цы села и имена... чере(з) пе(р)ши(х)... де(р)жаве(ц) покажены попсованы а такъ в погноє(н)ю и опалє(н)ю дво(ро)въ млыно(в) яко в розогна(н)ю люде(и) выруб(а)н)ю гає(в)... арендовали есмо (1588 ЛСБ 98); Которые то конѣ вышъ речены(и) панъ Во(и)цехо(в)ски(и) презе(н)туючи, менова(л) бы(т) ...позабиране на вла(с)ны(м) кгрунтѣ... при велики(м) спустошеню пуци ...и при вырубаню оно(и) чере(з) по(д)даныхъ (Житомир, 1650 ДМВН 192);

(вибирання, винищення вуликів, бортей рубанням) вирубаня: князь Андрѣй... жаловал на княза Васила... о квалты, наезды, грабежи,... и о подране и вырѣбане бчол и о иншии многии кривды (Краків, 1538 АS IV, 148); Панъ Матѣви(и) Немиричъ... позъваль мене... о вырубанѣ дерева борѣтного (Люблін, 1592 ККПС 97); О который наездъ на кгрунты Зазимовские о розогнанѣ подданыхъ, //... о вырубане борти,... именовъ... отца метрополиты... осведчилсе, оферовал... правне о то поступити (Житомир, 1630 АрхЮЗР 1/VI, 620);

виломлення, виламаня: А за... оказанемъ архимандричимъ..., видели есмо... въ церкви... двери... порубаные и выбитые,... за которымъ вырубанемъ и выламанемъ тыхъ дверей ...скарбы дей церковные повыбирано (Луцьк, 1597 АрхЮЗР 1/VI, 159).

Пор. ВYРУБАТИ.

ВYРУБАНЫЙ, ВYРУБАНЫ *дієприкм.* у знач.

прикм. 1. (про дерева, ліс і т.ін.) вирубаний: видел ...также и запустъ Дубницъкий еє мил. панее Волское спустошоный и вирубаний (Володимир, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 377); коли встали рѣно люди мѣста онагъ оузрѣли розвалєный олтаръ вааловъ, и гѣи вырѣбанный (серед. XVII ст. Хрон. 176 зв.).

2. Виламаний, порубаний: виде(л) те(ж) есми... ъ гридни о(к)на порубаны а (в) коморы пере(д) гри(д)нею о(д)ве(р)ки вирубаны и вываланы (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 24); виде(л) є(с)ми ворота выламаные вырѣбаные (Житомир, 1605 ЦДІАК 11, 1, 4, 19).

ВYРУБАТИ, ВYРУБАТИ *дієсл. док.* 1. (що) (рубаючи, свалити дерева, куці, ліс) вирубати: А

так госпоже княгине, што Ваша Милост рачила присылати боарина своего... до мене, обтежаючи на подданных моих,... иж они пѣщѣ... вырѣбали на бѣдоване (Полонне, [бл. 1520] АS III, 203); они... запустъ зда(в)на запушоны(и) высекли вырѣбали и внивечъ о(б)є(р)нули (Луцьк, 1602 ЛНБ 5, II 4050, 54); вѣшолъ вѣсь Ізраї(л)... и поламали болваны и вырѣбали гѣи (серед. XVII ст. Хрон. 342 зв.); тамъ же... и садъ внивечъ оберънулъ и вирубати казалъ (Житомир, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 493).

2. (що) Виламати: по томъ наеха(н)ю... в сере(д)нее клетки замокъ о(т)бито и двери вырубано (1571 ЛНБ 103, 15/Іс, 1855, 1); А потомъ, выбивши и вырубавши двери до церкви,... все побрали, пограбили (Луцьк, 1597 АрхЮЗР 1/VI, 159); костель тамошний, двери вырубавши, злупили (Володимир, 1650 АрхЮЗР 6/І, 563).

3. (рубаючи чим-небудь, робити отвори) вирубати: в острог, в мѣсто, уламуючисе, секирами дири вирубавши, а на передмѣстю... домов килкадесят ...запалили (Житомир, 1618 ЧИОНЛ XV-3, 150).

4. (що з чого) (виготовити, висікти) вирубати, видовбати: и принюсъ овунъ мира дорогого,... и купили полотна нового, и обѣвили тѣло Исусово..., и поклали его у грубъ новый, що быть вырубанъ ись камене (XVI ст. НС 54);

(що у чому) (зробити знак на дереві) зарубати: от тоє грани скажоное князь Ковелский повел через поле и вказывал грани ъ соснахъ вырѣбанныи и выжженыи (Шайно, 1538 АS IV, 174).

5. (що з чого) (очищати землю від лісу, рубаючи ліс, зробити її придатною для обробітку) вирубати (що): И Чиръ дарова(л) мя... пувъ нивы широкои, // а пув нивы вырубавъ горѣ и(з) лѣса (Бенедиківці, 1603 НЗУжг. XIV, 221-222); А сесе зе(м)ля, що є(м) и(з) лѣса вырубаль (Там же, 222).

Див. ще ВYРУБИВАТИ, ВYРУБОВАТИ.

ВYРУБИВАТИ *дієсл. недок.* (що) (очищати від льоду дорогу) вирубувати: дорогѣ отъ места до брони воеводиное зимѣ стѣпени вырѣбиваючи направлюють мешчане (1552 ОКЗ 34).

Див. ще ВYРУБАТИ, ВYРУБОВАТИ.

ВYРУБОВАТИ, ВYРУБОВАТЬ *дієсл. недок.*

1. (що) (дерево) зрубувати: всякое бо дерево кото-

рое не родит плода доброгъ вырубуютъ его и на огонь мечоут (Володимир, 1571 УЕ Вол. 50).

2. (що з чого) (*очищати землю від лісу, робити її придатною для обробітку*) вирубувати (що): А се земля, что є(м) з лѣса вырубвалъ на горбѣ при Левковых двѣ нивы, третя далей (Бенедиківці, 1603 НЗУжг. XIV, 224).

3. (що) (*рубаячи, нищити*) виламувати, вирубувати: а вломившись чрезъ остругъ кгвалтомъ въ килку местцахъ... наскочивши заразъ на думъ,... Болобана,... окна вырубовать... почали (Луцьк, 1597 АрхЮЗР 1/VI, 167).

4. (чим) (*робити отвори у чому-небудь*) вирубувати: видели... з обудвухъ сторонъ бакштъ мѣсто оступленое,... секирами дюры вырубованы и з мушкетовъ стреляно тамъ въ бакшты (Житомир, 1618 ЧИОНЛ XV-3, 152).

Див. ще **ВЫРУБАТИ, ВЫРУБИВАТИ.**

ВЫРУДНЫЙ *див. ВYROДНЫЙ.*

ВЫРУЗУМѢНС *див. ВYROЗУМѢНС.*

ВЫРУМОВАНЕ, ВЫРУМОВАНЬЕ *с. (стп. wuymowanie)* виселення: и похочє(т)ли мене та(к) ѿ тое зране(н)є свое або вжо ку выпо(л)не(н)ю седе(н)я на вежи яко и ѿ вырумованьє с кунева позвати до короля... или до... права и судѣ... по(д) которы(м) ко(л)векъ часомъ и бє(з) г(с)дра по(д) судами якиє по(д) тотъ часть ити буду(т) (Кунів, 1581 ЛНБ 5, II 4044, 94 зв.);

залишення, звільнення: А которого року схочу имене окупити, тогды передъ тымъ рокомъ, за осмъ недель, пану Понятовскому... о выкупене для вырумования маю дати знати (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 6/I, 134).

Пор. **ВЫРУМОВАТИ.**

ВЫРУМОВАТИ *дієсл. док. (стп. wuymować)* (кого) вигнати, виселити: о чомъ абысь ведаючи, зъ маєтностъю своею съ того монастыра Жидичинского вырумовалъ и выпровадилъся, непротивчєся воли и росказаню его королевское милости ни въ чомъ (Луцьк, 1597 АрхЮЗР 1/VI, 118); па(н) рамо(лт)... слу(г), мєща(н), и люде(н) пыковскихъ с пасєкъ зъ заходо(в) не вырумова(л) и с по(л) не звє(л) (Вінниця, 1605 ЛНБ 5, II 4051, 111);

залишити, звільнити: записано єсть, — абы дей

оть поданя оногю листу зъ ыменей его милости, пана воеводы Сирацкогю, Постойна и Чудля, за недель шесть, всю маєтностъю свою вырумовали, и тыхъ ыменей поступили (Луцьк, 1570 АрхЮЗР 6/I, 75).

ВЫРУМОВАТИСЯ *дієсл. док. (стп. wuymować się)* виселитися, винєстися: И потомъ... поехали дей єсмо до другою имени... абы такожь, оть поданя листу оногю за шесть недель, съ того имени его милости, Бормакъ, и зъ двору ся вырумовали и вывєзли (Луцьк, 1570 АрхЮЗР 6/I, 76); и коли ко(л)векъ па(н) песочи(н)ски(н) ма(л)жо(н)ци моє(н) имене та(м) в куневє мѣти не схочєтъ то(г)ды пови-нє(н) буду заразъ... и кунева вырумоватися будова- (н)є двора... бы(д)ло... начи(н)я домовые в целє зостави(в)ши (Кунів, 1581 ЛНБ 5, II 4044, 94 зв.).

ВЫРУЧИТИ *дієсл. док. (кого)* Звільнити: на(н)пе(р)вє(н) ѿны(н) жи(д) нахи(м)... выручо(н) є(ст) з вєзє(н)я... чере(з) пору(ч)нико(в) жидо(в) тамошни(х) (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 58); яко и того коня поменєного на врьдѣ отдалъ, которого зась зъ урядю выручилъ и на рукоємство взялъ, офєруючи се его ставитъ // когда того часть будєтъ (Володимир, 1601 АЮЗР II, 11-12).

ВЫРЫВАТИ¹, ВЫРИВАТИ *дієсл. недок.*

1. (що, кому що, на кому що) (*силою віднімати щось, когось у кого-небудь*) відбирати, виривати: также и мєщанъ Луцкихъ... до хъвалы Божєє не пуцають, вырываючи на нихъ якиєсь пожитки себе (Володимир, 1591 АрхЮЗР 1/I, 288); З якимъсѧ жѧлемъ з матєйкѧми розставѧли: Кгды ѧхъ катѧве з' роу(к) и(м) смѧ(т)ны(х) вырываѧли (Львів, 1616 Бер.В. 82); Трѧдно з' рѧкъ Гѧркѧлєсѧ снѧтъ бѧлѧвы брѧти; Ѡ трѧднѧй Замѧискѧ Тѧрчи вырываѧти (Київ, 1631 Зем.Зам., тит. зв.); при которомъ мордованю принаєвятшии сѧкраменътъ, кєлихъ и патыну вырываючи, на землю в болото выкинули (Луцьк, 1648 АрхЮЗР 1/VI, 816).

2. (*витагати зі землі з корінням*) виривати: в' темномѧрної нѧчи срѧгѧй Вѧтръ вѧючи, всѧми шѧпы и насѧнми крѧтитъ, тѧргѧєтъ, лѧमितъ, и выривѧєтъ (Вильна, 1627 Дух.б. 18); зъ корєне вырыва-ти *див. КОРЕНЬ.*

3. *Перєн.* (кого з чого) Рятувати, визволяти (від чого): мене па(н) Богъ з ро(з)маиты(х) приго(д) и

небе(з)печно(сти) в домѣ и (в) ро(з)маиты(х) краина(х) ча(с)то вырыва(л) (1582 *Кр.Стр.* 6); ты... на(с) в ѡборѡноу твою прійми, стережи на(с) и ѡ(т) непріателей борони, ѡ(т) небе(з)печѣнствѣ вырываѣй (поч. XVII ст. *Проп.р.* 288); Вырываѣтъ тебе в' миндтѣ годины з' пашекѣ тѣмностій, і натых'мѣстѣ пренѡситѣ тебе до Кролѣвства своѣго (Вильна, 1627 *Дух.б.* 244); Исторгаю: Вырываю, выбавляю (1627 *ЛБ* 51).

4. *Перен.* (що) (*пробуджувати певні почуття*) викликати: Для тои тѣды причіны и пріповѣсть таа тѡтъ ѡ(т) Стѣхъ Ѡ(т)цѣвъ спорáжена є(ст), вырываючи, якъ реклѡса, ѡ(т)чаа́ніє, и ббазнь пріймовáтиса за добрыи оучінки, наминаючи за́сь до покѡты и жаловáна за грѣхи, того котѡрый як' бный блѣдный грѣшілъ (Київ, 1627 *Тр.* 29).

живо́ть выривати *див.* **ЖИВО́ТЬ**; **очи выривати** *див.* **ОКО**.

ВЫРЫВАТИ² *дієсл. недок.* (*утворювати заглибину*) виривати: Изва́ю: Вырываю, р́ю, выдѡвб́ю, вырѣз́ю (1627 *ЛБ* 45).

Див. ще **ВЫРЫТИ**.

ВЫРЫВАТИСА, ВЫРИВАТИСА *дієсл. недок.*

1. (у кого) (*із силою звільнятися від когось*) вириватися, видиратися (від кого): панъ Кграевский,... почаль мне ножичками плѣшъ стрычи; ямъ дей коли оу него з рукъ выривати ся почал, ино дей онъ самъ рукою своею мене збил и змордовал (Луцьк, 1574 *АрхЮЗР* 1/VI, 61);

(*швидко виходити, вихоплюватися наперед*) вириватися: слѣга оный... впро(д) з нестыдливостю са своѣю вырываѣтъ, и почелюсто(к) моу вы́гинаѣтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 94).

2. *Перен.* (що від кого) (*позбавляти когось чого-небудь*) (*швидко виходити наперед*) вириватися: Але жа́денъ з' нѣхъ не роздѣмъль абы За́ко(н) то́тъ коли ѡ(т) ни(х) вырыва́тиса и выворочáти мѣль, и ѡвшемъ кѡждый з' нѣхъ ствердѣлъ: и на кѡжды(и) дѣнь таа оумножа́етъса и оуроста́тъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 162).

3. *Перен.* (*не в пору казати що-небудь*) вириватися: Не мейже ми за зле, если што несмачного найдешъ, бо то посполитая такому придається, коли хто непытанный выривается и отказывает кому (на то), о што его не просятъ (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1045).

4. *Перен.* (в чому і без додатка) (*випереджувати когось у чому-небудь*) вириватися: бо што за подѡбна сѣдинамъ оустоуповáти, а мѡлодости в' лѣтѣхъ и рѡзѣмъ вырыва́тиса (Острог, 1598 *Отп. КО* 2 зв.); Гѣ бѣ..., ємоу поздоровѣнѣ чини(л), а онъ бо́ачиса выривáти и лѣп'ши(м) на(д) ин'ши(х) са чинѣти (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 208).

ВЫРЫГНУТИ *дієсл. док.* 1. (що і без додатка) Виблювати, виригнути. : А людя́мъ невинънымъ и цнотливимъ славы уволочаешъ, не памѣтаючи на оныє слова: "снадне вырыгнути, але трудно зась полькнути" (Вильна, 1599 *Ант.* 943); **душу вырыгнути** *див.* **ДУША**.

2. *Перен.* (що, що на кого) (*висловити, виявити свої почуття до когось*) вилити: Которые недавныхъ вековъ противъ папѣжомъ ядъ свой проклятый вырыгнули и не мало ѡалшу и баламутни написали, керуючы // писмо светое и (светыхъ) отецъ старыхъ противъ владзы (Вильна, 1599 *Ант.* 895-897); Зачимъ, правѡвѣрный чителнику, гды Баронѣуша, або рачей Скаргу... читати будешъ, словамъ его ущипливымъ, зъ ненависти на Фотіа вырыгненнымъ не протився: але якъ щирую потваръ мимо себе пушай (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 767).

Див. ще **ВЫРИГАТИ**.

ВЫРЫСОВАТИ *див.* **ВЫРИСОВАТИ**.

ВЫРЫТЕ, ВЫРЫТА *с.* Рѣзблення, вирѣзбленя: изва́ніє, вырѣзова(н)є, вырыта (1596 *ЛЗ* 50); Изва́ніє: Вырѣзова(н)є, выры(т)є (1627 *ЛБ* 45).

Пор. **ВЫРЫТИ**.

ВЫРЫТИ, ВЫРИТИ, ВЫРІТИ *дієсл. док.*

1. (*зробити заглибину в землі*) вирити, викопати: А почала гора замъковаа рысоватиса на трехъ мѣстьцахъ а (з)влаща на ѡ(д)номъ мѣстьцы ѡтъ поля яма немала вырыта плыненъемъ пискѣ з водою до(ж)-джевою а такъ потребѣтъ тамъ гора тамованья бѣ(з) мешканъ(а) (1552 *ОКЗ* 34).

2. (*видобути те, що знаходиться в землі*) викопати. *Образно:* Та(м) абовѣмъ сатана сѣбро фал'шованѡе вырѣлъ: в' тѡй дѡши застѣлъ насѣна гѡркїи (Вильна, 1627 *Дух.б.* 99).

3. (на чому що) Вирѣзбїти, вирізати, викарбувати: Лѣѡ велїкїй в рѣмѣ папѣжъ казáлъ вырїти на

таблицы сребреной вызнана вѣры (1509-1633 *Остр. л.* 132 зв.); и коли є(с)мо наро(д) б̄жи(и) не має(м) та(к) розумети абы золоту або сребру або каменю хороше вырытому ω(т) реме(с)ника вымышленому богу было подобно (II пол. XVI ст. *КА* 95); А для памати... Папѣ(ж) Лео... таблицы в Цркви... поставилъ: на одной Погрѣцкѣ, а на дрѣгой Полатинѣ ...вызнаніе вѣры вырито (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 148); И на нагробкѣ слова такіе вырито (Київ, 1622 *Сак. В.* 48 зв.); Хотачи абовѣмъ хто начинѣе штѣкѣ якѣю мѣти, на котѣрой бы звѣра́та выриты были, первѣи еи з' вѣскѣ оулѣплѣет', тожь на тѣю фѣрмѣ выливаѣт', жѣбы вѣдлѣгъ визерѣнкѣ было (Вильна, 1627 *Дух.б.* 170); Таблыца ωстро вежыстая... вколо пуклики на кштальтѣ нѣтовъ по є(д)но(и) сторонѣ пе(р)сона паня(н)ская по(д) кре(с)то(м) вырито (Львѣв, 1637 *Инв.Усп.* 20); И возмѣшь два камени змарѣгда, и вырѣешь на нѣхъ имена сынѣвъ Израїлевыхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 105).

4. *Перен.* Залишити слѣд, викарбувати: Знакомъ абовѣмъ и печат'ю Г(с)днею в' дѣшахъ выритою, есть дѣхъ свѣтлости невымовной (Вильна, 1627 *Дух.б.* 285).

*Див. ще ВЫРЫВАТИ*².

ВЫРЫТА *див. ВЫРЫТЕ*.

ВЫРЪЗАТИ, ВИРЪЗАТИ, ВИРІЗАТИ *дієсл. док.*

1. (що і без додатка) (*рїзучи, відокремити щось від чого-небудь або виїняти, виділити з чогось, звідкись*) вирізати: сь келиха сакраментъ Божій изъ лыжечкою... упало на сукно; сь которымъ сукномъ вырѣзавши тамъ же въ церкви спалено (бл. 1626 *Кир.Н.* 15); жадного звѣра́ти, котѣрое бы мѣло, або столчѣное, або вырѣзаный а вынѣтый ядѣрка не офердите г(с)дѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 124);

(*зробити кутюру в тексті*) вилучити, вирізати: ты(л)ко чере(з) листы свое ω(з)на(и)мовали а сами сте ωбли(ч)нѣ на то(м) се(и)мѣ не были и то(и) есте реляцыє(и)... не дчинили зачи(м) с ти(х) кни(г) вымазано и вырѣзоно (!) бы(т) на то(т) ча(с) не могло а з прошло(г) се(и)мѣ пе(в)ны(х) ωсо(б)... кни(ги) зє(м)ские киевские спо(л)нѣ з ве(р) вѣшою преписова(т) депѣтовано (Краків, 1608 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 4); каструвати: трєбіті вирізати (I пол. XVII ст. *Своб.* 19).

2. (що) Вирізѣбити; вирізати: ω ωбразех, що маляръ рѣками вробивши или рѣзан вырѣзавши сам, а потом перстной работѣ своей кланаетса (поч. XVII ст. *Вол.В.* 85); и дрѣгаго вырѣзан'ного, поставою поведаете, іса, але бо(л)ван', котѣрого носит(т) хлѣбъ ледвы бо тажо(к), ставлаете его на ωлтары (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 146); Изваанъ: Вырѣзанный (1627 *ЛБ* 45); И бѣдѣтъ мѣли имена снѣвъ Израїлевыхъ ·в̄и· именъ бѣдѣтъ вырѣзаны, кѣждый камень, имени кѣждога вѣдлѣ(г) ·в̄и· поколѣнья (серед. XVII ст. *Хрон.* 105 зв.).

Див. ще ВЪРЪЗОВАТИ.

ВЪРЪЗАТИСЯ *дієсл. док., перен.* (з чого) Розійтися (із чимсь), відійти, відступити (від чого): также и унѣяты, вырѣзавшиися изъ благочестія, изгордиши шатоку крещенія Христова, поотрѣзовали себѣ вѣру и сумнѣня маючи, але сами доброволне, ни отъ кого примушени, абы до тои манѣи приступили (бл. 1626 *Кир.Н.* 18).

ВЪРЪЗОВАНЄ *с.* рїзблення, вирізування: извааніе, вырѣзова(н)є, вырыта (1596 *ЛЗ* 50); Извааніе: Вырѣзова(н)є, выры(т)є (1627 *ЛБ* 45).

Пор. ВЪРЪЗОВАТИ.

ВЪРЪЗОВАТИ *дієсл. недок.* 1. (що) Вирізувати, видаляти: а жи(д),... з'єдналь ємѣ жидо(в)коу мат'коу с котѣрою(с) змови(л) и(ж) ма́ла... ω дита-те повѣдати. і якобы аггль ясны(и) прибѣжа(л) и вѣналь ср(д)це з' дѣтатѣ, вырѣзова(л) мѣсца чѣрныи с него... и зась в'ложи(л) и заши(л) (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 42).

2. (що) Знімати, викидати: а стѣни въ волтарѣ входячие и сь царскими дверми и сѣверскими вырѣзовати казалъ папѣжъ, же бы власне не церкви, але костелы были (бл. 1626 *Кир.Н.* 13).

3. Вирізѣбловати, вирізати: извааю, рѣю, вырѣзю (1596 *ЛЗ* 50); Скажи ми ω найвѣрнѣйшій б̄жій слоугѣ, що заказѣшь...//...выливаѣшь и вырѣзѣшь оужа (поч. XVII ст. *Проп.р.* 132 зв.-133); Извааю: Вырываю, рѣю, выдѣвѣю, вырѣзю (1627 *ЛБ* 45).

Див. ще ВЪРЪЗАТИ.

ВЪРЪКАНЄ *с.* (чого) Відречення, зречення (від чого): абысмо и(х) поча(т)ко(м) вырѣкана свѣта и ω(т)даванаса заковни пригледѣвши, зара(з) те(ж) познали и ωсдѣили же на та(к) мо(и)ны(х) фѣнда-

ме(н)тахъ та(к) высѡкаа досконало(ст) мѡсѣла бы-
ти збѡдована (серед. XVII ст. *Кас.* 33 зв.).

Див. ще **ВЫРЕЧЕНЕ, ВЫРЕЧЕНЕСА.**

Пор. **ВЫРЪКАТИ.**

ВЫРЪКАТИ, ВЫРЕКАТИ *дієсл. недок.* (чого)

(*позбавляти себе чогось*) зрікатися (чого), відмовлятися (від чого): я того права свого которымъ ѡ(т) ѡ(т)ца его небо(ж)чика... мела... на вечность тыхъ имене(и) мне дарованого ѡ(т)стѡпю и выре-
каю и на него сына своего възливамъ и записю на вечность (Луцьк, 1585 *ЖКК* I, 281);

(кого від чого) позбавляти права (кого на що): приятелевъ мои(х) бли(з)ки(х) и далеки(х) въ крови зо мною бѡдѣчи(х) такъ ѡ(т) того дому црковного яко ѡ(т) всѣ(х) долговъ вышше помѣнены(х) ѡ(т)-
даляю и вырѣкаю на вѣчные часы (Лопушна, 1598 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 49 зв.).

Див. ще **ВЫРЕЧИ, ВЫРЕЧИСА, ВЫРЪКАТИСЯ.**

ВЫРЪКАТИСЯ, ВЫРЪКАТИСА, ВЫРЕКАТИСЕ, ВЫРЕКАТИСЯ, ВЫРЕКАТИСА *дієсл. недок.* (з чого, чого, від чого) (*відмовлятися від*

своіх прав на що-небудь, переважно на маєток) зрікатися (чого): Ащко гри(н)ча(к)... зезна(л) доброво(л)не... иже прода(л) пасѣку... андрѣеви токареви... и вызволюеть ему продаино(м) и даро(м) вѣ(ч)-
ны(м) и вырѣка(т)са зо (в)ши(т)кого и з дѣтми своиѣми (Одрехова, 1519 *ЗНТШ* L, 4); мы ѡт тогос
вырекаемос и тымто листом нашим ѡтписѡемъ (Во-
лодимир, 1533 *AS* III, 448); и вжо я сама себе... // ѡ(т)далила и си(м) листо(м) записомъ мои(м) на вси
потомные часы ѡ(т)даваю и вечне ся зо всего права моего на тое имене... вырекаю (Житомир, 1584 *АЖМУ* 143-144); антѡ(н) из женою своею... вызнали
и(ж)... взали часть свою спо(л)на ю(ж) ѡ матки и
межи бра(т)тню и сестрами ни(ч) не имаю(т) токмо
мл(с)тъ и пови(н)ность пріате(л)скоу винны роди-
теле(м) свои(м) а близкости и спа(д)ку всего са
вырѣкаю(т) (Львів, 1590 *Юр.* 11 зв.); а сами се южъ
с тое половицы дворѡ зрекае(м) и вырекаемъ часы
вечными (Київ, 1644 *Гр.Посох.* 1 зв.);

(чого) (*свідомо відмовлятися від чого-небудь*) зрікатися (чого), відмовлятися (від чого): гедѡонъ
Болобанъ... по(д)писалса по(д) клятвою зо всего

вырѣкаючиса црквамъ и люде(м) и сѣенико(м) и(х)
вѣчный покой заховати: и не заховаль (Новогоро-
док, 1594 *ЛСБ* 270); Ѡ(т)мѣтаюса... запираюса,
вырѣкаюса, прѣса, горджѡ, погорджю (1627 *ЛБ*
146); Ѡ пвичѣнахъ встѡпючи(х) до законѡ; и
вырѣкаючи(х)са свѣта людѣи, и я(к) са... іноци
обхѡда(т) з тыми, котѡри(х) до зѡконѡ приймѡ-
ють... котѡрыи свѣтъ ѡпѣскае(т) (серед. XVII ст.
Кас. 32 зв.);

(кого) (*відмовлятися від своїх поглядів, вчинків*)
відрікатися (від кого), зрікатися (кого): Кѡждый
котѡрый вырекае(т)са себе; свой крестъ нехай
вѡзметъ: вѣдлѡгъ свои силы... нехай нѡси(т) (Київ,
1637 *УЄ Кал.* 125);

(*переставати визнавати що-небудь*) зрікатися
(чого), відрікатися (від чого): Бѡгомъ абовѣмъ свѣд-
чѡ, жѣмъ се тыми Книгами, котѡрые Рѣмскаа
пѣлность погѡнбила, и потлѡмила, велми брѣдилъ.
Котѡрыхъ зайсте, если котѡрый рѣмского двѡрѡ
вѣрный прелѡтъ вырекальсе: а зайсте... вырека-
лемсе и нѡзбытъ (Єв'е або Вільна, п. 1616 *Прич.*
отех. 23 зв.);

(кого) (*поривати родинні зв'язки з ким-небудь*)
відрікатися (від кого), зрікатися (кого): Абовѣмъ
з' почѡткѡ... в' мѡлодости Цркве... діаволь началст-
воваль, отѣць вырѣкалса сына, сынъ зась не читл'
ѡ(т)ца (Київ, 1625 *Злат.Н.* 129 зв.);

(з чого) (*відмовлятися бути кимсь*) зрікатися
(чого): Кназ староста... поведил перед всеми нами:
"Ачколвекъ мам розказане... и полѣцене старшого
сѡдѣи... нижлимъ не приехалъ сѡдею быти, ани
хочѡ и с того са вырекаю, абымъ... сѡдѣю быти"
(Ковель, 1537 *AS* IV, 103).

Див. ще **ВЫРЕЧИ, ВЫРЕЧИСА, ВЫРЪКАТИ.**
ВЫРЪЧИ *див.* **ВЫРЕЧИ.**

ВЫРЪЧИСЯ *див.* **ВЫРЕЧИСЯ.**

ВЫРЯДЪ, ВЫРАДЪ, ВЫРАДЪ, ВЫРЕД,
ВЫРЕДЪ ч. Вѣйськове спорядження: И в тых трех
годех мамы выбирать трой платы и вырады водле
реестров Єго Милости, который Єго Милость нам
под печатю своею дал (Звиняче, 1553 *AS* VI, 9); Я
Роман ѡедорович Санкгѡшко... заставил єсми панѡ
Янѡ Хростицкомѡ имене мое ѡтчизное,... з чинша-
ми грошовыми и ѡвсаными, с полми, сѡножатми,...

и зо всакими пожитки... с платы, доходы, и з вырадомъ военнымъ (Звиняче, 1570 АС VII, 359); Такъ тежъ естлибы за держаня его самого и потомковъ его служба господарская военная и земская припала, тогда я маю также самъ, водле обычаю, выбравши выред на людех, заступовати (Луцьк, 1571 АрхЮЗР 8/VI, 326); которые квиты поборовые, на тые имена служачие, до выдержаня аренды ихъ, маемъ имъ отдати и службу земскую, военную, если бы се въ томъ часе показала, съ тыхъ именей сами заступовати будемъ повинни, — а подданные тые жъ маестности вырядъ дати повинни будутъ (Полонна, 1601 АрхЮЗР 6/I, 287).

ВЫРАДИТИ, ВЫРАДИТЬ, ВЫРЕДИТИ *дієсл. док.* 1. (що, кому що) Вчинити, зробити; заподіяти, завдати: И того ж часу подданные пана его Посяговецкие почали ся збирати з рогатинами,... и з иншими бронями их, хотячи легкость пану Красовскому и приятелсы жоны его выредити (Луцьк, 1564 АрхЮЗР 8/III, 92); онъ не звыкль ничего иншого тотъ-то мужъ мой чинити, кгда одно уприситя до которого цнотливого пана, абы его, при его уломности и околичнымъ здоровью, хто могль для его калецства штукою хлеба... ратовати, то от каждого, выредившы што-колвекъ и зашкодивши, пропъеть и утечетъ (Луцьк, 1622 АрхЮЗР 8/III, 578); А члвк' хотя ж' на(м) што прикрого и выради(т), ближній еднак' е(ст) наш' и брат' (Київ, 1637 УЄ Кал. 544); братья Іюсифа всказали до него мблвчи: оцъ твоій росказаль намъ передъ тымъ нйжли оумерь тебе просити, абы запаметалесь злбго оучинкѣ и грѣхъ и злбсти нашой котбрю вырадили есмо тобѣ (серед. XVII ст. Хрон. 77 зв.); **псіій кустъ вырадити** (кому) — учинити капость комусь: естли бы тотъ жвачъ Мышка а невымытое губы чоловѣкъ... // хотѣль ми якій псіій кустъ вырадити... тогда бысь мя... съ пріятеля... такого непріятеля удѣлаль, же быхъ того вѣчне на вашу милость выжаловати не могъ (Київ, 1573-1579 АСД I, 153-154).

Див. ще **ВЫРАЖАТИ**¹.

ВЫРАДЪ *див.* **ВЫРЯДЪ**.

ВЫРАЖАНЬЕ *с.* Виращення, вияв, виявлення: Сѣтъ тѣжъ и такіи котбріи достѣпівши цнбтъ, хвалітиса и ѿ(д) людѣй чти выражан'а прагнѣтъ

(Вільна, 1627 Дух.б. 182).

Пор. **ВЫРАЖАТИ**.

ВЫРАЖАТИ¹, **ВЫРЯЖАТИ**, **ВЫРАЖАТИ** *дієсл. недок.* (що, кому що) Чинити, робити; заподіювати, завдавати: досадитель, зел'живость выражаючій (1596 ЛЗ 43); а вы и хр(с)тіано(м) та(к) бе(з) встыдѣ мно́го злбго выражаете, што е(ст) вши(т)ко(и) земли премыскои явно і вши(т)комѣ подблю (Львів, поч. XVII ст. Крон. 155); але ѿ(н) имъ дале(и), ты(м) бо(л)ше прикрости противко бра(т)ствъ выражалъ (Львів, 1601 ЛСБ 1043, 4 зв.); Мона(х) нѣкій былъ в' Іер(с)лімѣ пбстачійса, котбромѣ часто оуказовалъса діаволь лѣкавий, и прикрость мѣ выража(л) (Київ, бл. 1619 О обр. 29); А дрѣгій богатый одрѣвши, на(д) дрѣгійхъ выноситиса, кривды и деспекты выражати, а наветъ и ногами доптати починаеть (Вільна, 1627 Дух.б. 256); дѣшг на́шихъ раны емѣ оукажемо: а ближнихъ наших' осѣжати, ѿ досады, котбрыи бы намъ ѿ(т) нйхъ выражаны были, дбати (Київ, 1637 УЄ Кал. 16); и ингшихъ веле кривѣдъ, шкодъ, преречбный его мил. воиский кременецкый чинит и выражает (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 264).

Див. ще **ВЫРАДИТИ**.

ВЫРАЖАТИ² *див.* **ВЫРАЖАТИ**.

ВЫРАЖЕНЕ, ВЫРАЖЕНЬЕ *с.* Заподіання, учинення: На онъ ча(с) теды жолнѣре пре(з) тые выражена збыткуо(в) награвалиса з него (поч. XVII ст. Проп.р. 101); лечъ козацы, кгда юж протестантъа в дворе не застали а... одехали, речоные подъданные..., при выраженью ингшихъ шкодъ протестантьови, воловъ дванадцеть дворныхъ власныхъ комъпарентьтисъ,... а оборы взъвъшы (!), одъны поели, другие попродали (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 188).

Пор. **ВЫРАДИТИ**.

ВЫСАДИТИ, ВЫСАДИТЬ *дієсл. док.* 1. (кого) (*помістити, посадити куди-небудь*) висадити: которые дей слуги, або дружина Путошинского, высадивши его вечеромъ на печунку вечерать, того козака зарѣзали (Луцьк, 1579 АрхЮЗР 3/I, 9).

2. (кого) (*підсадивши, посприяти вибратися*) висадити: по котором ареште девку, на йме Ганну, окном, час себе по тому упатривши, з избы выса-

дивши, проч выславши, закрили и затаили, потаемене до Воротнева,... выправили (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 495);

(силою стягнути звідки-небудь) засадити: княза Ка́фского Володімеръ з' кона // мъжне въсадивши, поймалъ звязалъ и збрѣйного до свбегѡ войска привелъ (Київ, 1623 *МКСВ* 69-70);

(що) (виставити що-небудь зсередини назовні) висунути: Фаре(с) и зара кды ю(ж) мѣли родятиса, единъ рѣкоу въсадилъ з' оутробы, которо(и) привазала ба́ба ша(р)латнюю пелѣшкоу (поч. XVII ст. *Проп.р.* 250).

3. (на що) (надати кому-небудь певну посаду, право виконувати якісь обов'язки) назначити: абы ѡ(т)ту(л) же е(ст) на то(т) станъ высажо(н) не поне(с)ѡа в пыху котораа бы его выве(р)нула (II пол. XVI ст. *КА* 509); отецъ Шибиньскій..., такъ од его милости отца митрополиты Киевьского, яко и иншихъ старшихъ, од него на то высажоных и делекгованыхъ, в Литвѣ презъ шест летъ затриманый былъ (Луцьк, 1632 *АрхЮЗР* 1/VI, 655).

4. (кого) (вибрати для вирішення спірних справ, для участі у судовому засіданні) назначити, уповноважити: Ино мы бѣдѣчи єдначи и на то высажонны..., зрозѣмѣли єсмо то // с повѣстей и з листов и з доводѣ княза Коширского,... иж тот рок,... стал са... с позвов княза Коширского, а не княза Ковелского (Краків, 1538 *AS* IV, 148-149); яко и тепер у Луцку зо мною приятелей были высадили не мало, и ничего не скончивши, проч ся розѣехали (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 282); на то(м) се(и)мику в лу(ц)ку мели... ѡбоа стороны высадивши приятеле ѡ тые три дворища и люде на ни(х) ѡселые та(к)же и ѡ шные речи ѡди(н) дрѣгому на ѡбе стороны въсправе(д)ливити (Луцьк, 1583 *ЛНБ* 5, II 4045, 17); То тежъ особливе тому арендарови нашему тымъ листомъ варуемъ, еслибы,... на чомъ бы тотъ арендаръ шкоду милъ,... теды мы,... повинны будемъ на то по приятелю одному высаждать (Бердичів, 1611 *АрхЮЗР* 6/I, 374); Пере(д) нами депѣтаты сѣдѣ головно(г) трибуналу любе(л)ско(г) зо вси(х) воево(д)ствъ короны по(л)ское... зобра-ными и высажонными приточила (!) справа з реестрѣ сѣдово(г) (Київ, 1618 *ЦДІАК* 221, 1, 68, 4).

5. (що чим) Оздобити: Престоль коштовный, дорогимъ камнемъ высаженій, всѣмъ народомъ для своей розличной сличности до подивеня годный, на штуки посѣкли и межи жолнѣры роздѣлили! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 776).

♦ **высадити з ланцуха** — зняти кайдани, звільнити: И приве(д)ши до двора по(д)даного... Миха(л)ка у вязе(н)є до ла(н)цѣха всадили... а пото(м) высадили з ла(н)цѣха (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 7).

Див. ще **ВЫСАЖАТИ**.

ВЫСАДОКЪ ч. Висадок: огород один дворный, в томъ огороде пестернаку леха посеяного, цыбули высаждковъ грядъ чотыри, цыбули посеяное гряд чотыринадцат (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 352).

ВЫСАЖАТИ дієсл. недок. (кого) (вибирати для участі в судовому засіданні) назначити, уповноважувати: До соудѡвъ трибѣна́лски(х), абы для постерега́нѡа справъ дѣ́ловныхъ, с посрѣдкѣ себе двоу(х) осѡбѣ, яко и йныи дѣ́ловныи рѣлѣи римской высажа́ли, позволѣемо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 37 зв.).

Див. ще **ВЫСАДИТИ**.

ВЫСАЖЕНЄ, ВЫСАЖЕНЬЄ с. (вибір для участі у судовому засіданні) назначення, уповноваження: небо(ж)чи(к) василе(и) жоравни(ц)ки(и) не хотечи ѡ то с кнѣзе(м) алекса(н)дро(м) буре(м)-ски(м) ѡ суду правное ро(с)правы ждати ро(з)нали были тую спра(в)у на розо(з)на(н)є и поме(р)кова(н)є приате(л)ское прина(в)ши себе ро(к) певны(и) на высаже(н)є приате(л) в луцку (Луцьк, 1583 *ЛНБ* 5, II 4045, 17); мы приятели... з обудву(х) сторо(н) зго(д)не длюбеньє и высаженьє бѣдѣчи на то(и) справе межи и(х) мл(с)тью присмотревши(с) с право(м)... впро(д) выехали єсмо ро(з)граничаючи кгрѣнты и(х) мл(с) (Ковалин, 1599 *ЦНБ* ДА/П-216, 99 зв.); А зась, за инстанцією тыхъ подданныхъ протестующихъ, тоєю пожогою зубожонныхъ, за пилнымъ старанемъ протестантовъ..., зъ уряду тамошнего Фастовского, яко злочинцы, выданы, и южъ, за высаженемъ, околичныхъ суседѡвъ на горло, ижъ се до злочинства доброволне признали, сужо-ны быть мели (Луцьк, 1623 *АрхЮЗР* 6/I, 444).

Пор. **ВЫСАДИТИ**.

ВЫСАЖОНЬЙ дієприкм. у знач. ім. Той, хто призначений на певну посаду чи вибраний для участі у судовому засіданні: на то прошоные и высажонные прислуха(в)шися и присмо(т)ре(в)шися добре споро(в)... ω(т)поро(в) све(т)ко(в) доводо(в)... захо-вали есмо че(р)нцо(в)... границѣ (Київ, 1592 ЦНБ ДА/П-216, №27, 1 зв.); Таковое мовы его по влоску не розумѣли на то высажонные, ледво килька их было, и то сопровитниковъ православію нашему (Львів, 1605-1606 *Перест.* 38); Пере(д) нами депута-ты судѣ головного трибуналу любе(л)ского... ze все(х) воєво(д)ствѣ... На ро(к) теперешни(и) вы(ш)-менованы(и)... и высажонными Ставши ωчеви(с)го... шляхе(т)ны(и) григоре(и) невмири(ц)ки(и) пода(л) кви(т) со(з)на(н)я свое(г) с печат(ю) и(с) по(д)писо(м) рѣки своеє (Люблін, 1618 ЦДІАЛ 181, 2, 102, 9, 1).

ВЫСВЕДЧАТИ див. **ВЫСВѢДЧАТИ**.

ВЫСВЕДЧИТИ, ВЫСВЕДЪЧИТЬ, ВЫСВЕТЧИТИ, ВЫСВѢТЧИТИ дієсл. док. 1. (що) (підтвердити істинність чого-небудь) довести, доказати: ω поволанью. ѿста(в)уємъ бы повола(н)а злоде(и)ские пере(д) право(м) ωповеда(н)ны и я(в)не высве(т)чоны и были до кни(г) вра(д)у ко(ж)дого записава(н)ны... таковое ωповеда(н)е и повола(н)е врадо(в)не записава(н)ные має(т) ѿ права ве(з)де ме(ст)цо мети и при(и)мова(н)но быти (1566 *ВЛС* 104 зв.); Потомъ ваша милость до мене возного... послалъ абыхъ... вины заплатилъ, чогомъ не ест и не былъ виненъ; // того жаденъ на мене высвет-чити не може (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 306-307); А въ скуте(ч)номъ ω(д)поведанью, то(т) же умоцованы(и) стороны по(з)ваное... домовлялъ се, абы... дукт такъ поводовое стороны, яко и по(з)ва-ное правдивъши(и) вы(с)ве(д)чили (Київщина, 1639 *ККПС* 252).

2. (переконатися в правильності чого-небудь) перевірити: Єв(г)листа поведає(т), якъ ω(т)сылає(т) х̄с законъники к' знаменію ионы пр(о)рка а закла-даєть ц̄рковъ свою на вѣрѣ ω(т) петра высве(д)ченою (1556-1561 *ПЄ* 72 зв.); Ку тому самая (мова и) фра-зисъ, которое жаденъ зъ Латынъниковъ теперь не могъ бы потраѣити, въ Греческомъ екземпляру правду высведъчить (Володимир, 1598-1599 *Відп.* ПО 1107).

3. (чим) (документально підтвердити) засвід-чити: Мл(с)ть зась патріарховъ кѣ сп̄сєнью лю(д)-скомѣ, ω котóрой згаснєню в' ω(т)щепєнствѣ дѣ-пись повѣдаєть, тѣмъ знѣчне бываєть высвѣтчона (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 183 зв.).

Див. ще **ВЫСВѢДЧАТИ**.

ВЫСВЕТЧАТИ див. **ВЫСВѢДЧАТИ**.

ВЫСВЕТЧАТИСЕ дієсл. недок. (чим) Засвід-чуватися: высветчались листомъ кашталяна каме-нецкого урожоного Якоба Претвица, в котóромъ указовали сведецство его, же жадных речей козацких у них не нашлося (Варшава, 1596 *ЗНТШ* XXXI-XXXII, 15).

Див. ще **ВЫСВѢДЧАТИ**.

ВЫСВЕТЧЕНЬЕ с. Свідчення, показання: панъ староста Луцкий, не читаючи того высветченья, и во всемъ его милости не слушаючи, и легъко особу его милости поважаючи, и черезъ увесъ часъ тоє sprawy, нимъся отпавиль, не фолькгуючи неспо-собному здоровью его милости, стояти передъ собою велелъ (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 307); Противко тому сторона позваная преречоный Остроухъ, самъ от себе и от пасербици своеє справую-чисе того ижъ жадные речи Сасковы в дому его не zostали ани он в них корыстил, боронилсе высвет-ченьем и листами никотóрых обывателєв и месчан киевских (Варшава, 1596 *ЗНТШ* XXXI-XXXII, 13).

Пор. **ВЫСВЕДЧИТИ**.

ВЫСВЕТЧЕНЬЙ прикм. Підтвердний, засвід-чений. ◊ листъ высветченный див. **ЛИСТЪ**.

ВЫСВЕТЧИТИ див. **ВЫСВЕДЧИТИ**.

ВЫСВЕЦОНЬЙ дієприкм. Вигнаний. **высвѣ-цоно** присудк. сл.: якъ цигановъ с корбны высвѣ-цоно, так' са и той з' стороны клебановъ звычай ω(т)мениль (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 196 зв.).

ВЫСВОБОДЕНЬЕ див. **ВИСВОБОЖЕНЕ**.

ВЫСВОБОДИТИ дієсл. док. 1. (кого) (звільни-ти з неволі, ув'язнення) визволити: не ω(т) васъ а то маю, але бѣдѣчи в неволѣ ωбрѣкавса бѣти като-лікомъ, аже бы мене высвободилъ бг̄ъ з неволі (1509-1633 *Остр.л.* 129 зв.); обѣтницю... ωбѣцалъ авраамоу... дати намъ... ижъ бы есмо из роуки врагъ наши(х) высвобожени (XVI ст. *УЄ Літк.* 71); а тїи сѣтъ... подорожнаго и каликѣ въ дѣмъ прїати: на-гагω приодѣти: ...вѣзна потѣшити: а если мѣжнаа

рѣчь и высвободити (поч. XVII ст. *Пчела* 20 зв.); а та(к) абы ве(р)но(ст) в̄ша на те(р)мине вы(ш)ω(з)на-чно(м)... ста(л)... запи(с) на ω(с)м̄со(т) золоты(х) по(л)ски(х) ω тые... речи... зачи(м) ты ты(м) ла(т)-ве(и) з рѣк̄ь пога(н)ски(х) ω(т)ца вы(с)вободити могли, ω(т)да(л) або мае(т)но(ст) за(с)тавную ω(т)цѣ и(х) слѣжачую... пу(с)ти(л) (Кременець, 1621 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 61 зв.); Невѣльникъ презъ Ст̄ю Лит̄вргю б̄ылъ высвобожений (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 155); **животъ высвободити** — звільнитися, врятувати життя: ω(д)но проти(в) того были жидове примусили ма ωто(з)ва(т)са до цесара не для того якобы(х) м̄ѣ(л) ω што проти(в) народу своего жаловати але жебы(х) мо(г) живо(т) сво(и) высвободити. и для того е(с)ми ва(с) призва(л) (II пол. XVI ст. *КА* 156).

2. (кого від кого, кого з чого) (*позбавити когось від фізичних і душевних страждань*) визволити, врятувати (від чого): Єв(г)листа выписоуе, якъ х̄с оуздоравлиеть ч̄лка... а иде коу княжати... д̄щерь его ѳздоровлати. ты(ж) я(к) дв̄цю в̄скр(с)си(л) (!) а женоу ω(т) немочи высвободити (1556-1561 *ПЄ* 142 зв.); Але ви(д)же пр̄бо жадаю а про(ш) л̄аски...абы... на мене б̄ѣ(д)ноюу в̄зр̄ѣти рачи(л): мене засмоученоую оут̄шити а в̄свободити д̄щерь мою ω(т) б̄ѣснова(н)а д̄яволскаго (Львів, 1585 *УЄ* №5, 260 зв., на полях); пр̄бо(ж) ед̄норо(д)ный с̄н̄ б̄ж̄ий д̄брово(л)не са(м) на моученіе пр̄ишо(л)... абы на(с) ω(т) прокл̄ат̄ва (!) в̄ѣ(ч)ного в̄свободи(л) (Чалгани, 1603 *УЄ* № 78, 48); Облюбене(ц)... м̄л̄ю свою ω(т) непр̄іателского страх̄в высвободиль (поч. XVII ст. *Проп.р.* 162 зв.).

3. (що) (*викупити, взяти назад із застави*) звільнити: которое имене Смолеву его милость князь Кошерский у его милости, выкупити и высвободити а жиду Юску до рукъ его поступити мел (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 348); А маетность мою...которую... до им̄ней пана брата моего... до села Перковичъ, высвободивши оное своими пенезми, не мало людей и к̄рунтвъ сколько сторонъ до него причинивши... а потомъ до им̄нья Рѣчицы, яко до м̄ѣстц̄ варовн̄ѣшихъ... розныхъ часовъ звезъ и спровадилъ (Луцьк, 1607 *АСД* I, 233).

ВЫСВОБОДИТИСЯ *дієсл. док.* (від чого) (*по-*

збутися певних зобов'язань, боргів тощо) звільнитися: хотячи ся з жоною и маетностью своею от тых долговъ высвободити, просиль есми яснесоветоного... княжати... абы ми его милост тую суму пенезей... уистиль и записаль (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/VI, 135).

ВЫСВОБОЖАТИ *дієсл. недок.* 1. (кого) (*з неволі, ув'язнення та ін.*) визволяти: А так дей я, маючи ведомост о тяжкомъ везеню и мордованю жоны своее... // высвобожаячи ее с того везеня... позволил... на такие записы, яких он сам от нас потребовал, иж есмо поневоле уступючи третее части тых всих именей (Володимир, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 247-248); отъ поганъ Турковъ и Татаровъ на кождые часы барзо не мало здорвье и горла свои кладучи, народу хрестіянского высвобожаятъ (Київ, 1610 *АЮЗР* II, 59).

2. (кого) (*позбавляти когось від фізичних і душевних страждань*) визволяти, рятувати (від чого): адъ... розумѣется м̄ѣстце невидимое или м̄ѣстце темностій и низкихъ пропастей, до которыхъ Христось обоженною душею, души отъ ада высвобожаячи, зступиль (1603 *Пит.* 66); вода онаа... // ... ѳл̄ѣч̄ила огн̄евиц̄ барзо ср̄бк̄гю.,... и Схизин̄ едн̄д нев̄ѣст̄ ω(т) Дисентер̄іи высвобожаетъ (Київ, 1631 *Син.Тр.* 815-816); До Галил̄ѣѣ ω(т)сылаетъ оученики гд̄ь, з̄ розр̄х̄в и страх̄д... ихъ выв̄ѣд̄ачи и з̄ в̄шел̄акоѣ б̄базни и тр̄в̄ги высвобож̄аючи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 231).

Див. ще **ВЫСВОБОДИТИ**.

ВЫСВОБОЖДЕНІЄ *с.* (*цсл.* высвобождение) порятунок, спасіння: та(к) ты(ж) и посланіе // ω(т) б̄а ω(т)ца н̄б(с̄)наго, которая на та кличе абы(с) са не бояль ты(х) страх̄о(в) моис̄еωвы(х), ан̄ѣ того моу(т)ного и во(л)нами збивающаго ѳзера, то е(ст) св̄ѣта того мизе(р)наго и соуетнаго, на которій изышоль са(м) х̄с... на высвобож(д)еніе ка(ж)дого и в̄р̄но(г) ч̄л̄вка (к. XVI ст. *УЄ* №31, 191 зв.).

Див. ще **ВЫСВОБОЖЕНЄ**.

Пор. **ВЫСВОБОДИТИ**.

ВЫСВОБОЖЕНЄ, ВЫСВОБОДЕНЬЄ *с.* Визволення: я даніи(л) б̄ыле(м) в̄ жалю многіе д̄ни,... стара(л) са и проси(л) б̄а ω высвобоже(н)е брат̄ии свое(и) з нев̄бл̄ѣ (Острог, 1590 *Кл.Остр.* 210).

2. Порятунок, спасіння: Єв(г)ліє,... дбрыѣ вѣсти ѡзнаймѣт' нам',... оусыновленіє, дѣдицтво вѣчных' // добръ, и з мѣкѣ высвобожѣніє (Київ, 1637 УЄ Кал. 827-828).

3. (закінчення строку орендування маєтку) звільнення: А гдебы теж панъ Болманъ, потомкове его, тых именов... далее держати не хотел, тогда маюти мене дати знати польъ рока перед рокомъ часу выкупленъя и высвободенъя (Дубно, 1575 АрхЮЗР 8/VI, 416).

Див. ще **ВЫСВОБОЖДЕНІЄ**.

Пор. **ВЫСВОБОДИТИ**.

ВЫСВѢДЧАТИ, ВЫСВЕДЧАТИ, ВЫСВЕДЧАТИ дієсл. недок. 1. (на кого і без додатка) (давати показання) свідчити: тогды рекль ємоу пила(т) не с'лышиши ли колико на та высвѣ(д)чаю(т) (1556-1561 ПЄ 117); Если ж' такъ ѡнъ чинылъ, всѣ нехай высвѣдчают', всѣ его знаємыи щѣре признаваюти (Луцьк, 1628 Андр.Лям. 15).

2. (що, що чим) (документально підтверджувати) засвідчувати: тежъ и листы от... Ивана Шимковича Склєнского и Яцковое Склєнское Кахны..., с которыми онъ имене Бородицкое держит, перед нами оказали, в котором они высветчают... же по тымъ знакомъ, яко панъ Олехно Борзобогатый... объвелъ... завжды перед тымъ отъ Бородиччъ ку Галичаномъ было держано (Бородиччѣ, 1553 АрхЮЗР 8/VI, 19); тымъ нашимъ квитомъ доброво(л)нымъ и таковою ѡчеви(с)тою декларациєю и пры(зна)немъ вы(с)ве(т)чаемо созынаваючи зобопо(л)не же вже ничо(г) а ничего межы нами на ѡбое стороны до дня сего(д)нешнього не до(с)тає(т) ѡ што бы(с)мо ся мели право(м)... моле(с)товати трѣ(д)нити и имъпедиѡвати (Вінниця, 1623 ЛНБ 5, II 4058, 27); до господы... пана Ясинского приведши, за ноги ѡбвесивши до горы,... задавали муки незносные,... на остатокъ у слупа,... увязали, хотячи его разстреляти, где тое посполство всего места оногo невинности его высведчали (Луцьк, 1650 АрхЮЗР 6/1, 568).

3. (кого) (подавати достовірні дані) підтверджувати: А же блаженный Фотій не жадалъ и не прагнулъ столицѣ подъ Игнатіємъ и не приватне ся за ню взялъ — высвѣдчаєтъ его то, ижъ онъ

царю... Таинъ Пресвятыхъ не далъ и въ церковь не впустилъ (Київ, 1621 Кон.Пал. 475); Же не былъ еретикомъ — высвѣдчаюти его... папезеве, которій въ листахъ своихъ до него... ереси ему жадной не задаюти (Там же, 738).

4. (що) (символізувати) виявляти, показувати, зображати: Але якъ про(д)ки, тої мно́го помагаюти та(к) не ме(н)ше, и дѣлности высвѣ(д)чаюти, котрыми пѣвныи знаки выслѣдѡ(т) и цны(м) потѡмко(м), за клѣино(т) зоставѡ(т) (Острог, 1612 На г. Остр. Час. 2); Такъ са тыхъ, преслѡвныи, дѡмѡвъ, блища(т) справы И высѡким ихъ станѡмъ гѡдныи забавы. Тѡтъ стрѣлы превѡжнѡ дѣлность высвѣдчаюти Тѡтъ слѣичный цнѡтъ, огородъ рѣки поливаюти (Єв'є, 1616 На г.Вол., тит. зв.); Тоужъ по(д)кова и шесть гвоздей послѡугы высвѣдчаюти Же они в' собѣ завжды дѣльнос(т) маюти (Угорці, 1620 На г.Шент. 2).

5. (що, що в чому) (доводити щось науковими аргументами) засвідчувати, підтверджувати: А то (повѣда) не мое слова, але теодора оногo зацного Студитского, который то высвѣдчаєтъ въ пятойнацѣтау науцѣ своей, противъ иконоборцовъ, которую вы чытаєте але не розумѣете бо не хочете (Вильна, 1608 Гарм. 188); И не мнѣй Рѣм'скаа столица моѣи працы в' рѣчахъ поважнѣйшихъ, и тѣжъ пѣбличныхъ справахъ оуживала, оу Цесара и Арцикнажа(т). Пѣсма Папе(з)скіє, и Лѣсты Цесар'скіє и Арцѣкнажа(т)скіє, котѡрыє при собѣ хѡваю, ре(ч) самѡ дѡбсытъ высвѣ(д)чаюти (Єв'є або Вильна, п. 1616 Прич.отех. 3); Годѣлоса тобѣ згѡла сорѡматиса старожѣтныхъ теологѡв(в) и ѡцѡвъ повѡги, и ѡ(т)ни(х) оучѣтиса прѡстой и не ѡмыльной стѣжки, котѡрымъ не тѡлко часѣ давность, и превысѡкаа мѣдрость и наѡка высвѣ(д)чаєтъ гѡдность вѣры, але и живѡтъ зрѡвнанный Аггѡломъ (Київ, 1619 Гр.Сл. 251).

6. (що) (бути мірилом чогось) визначати: показаль и то, же въ ко(ж)ды(х) границахъ прирѡжонные знаки, границу, вы(с)ве(д)чаюти (Київщина, 1639 ККПС 274).

Див. ще **ВЫСВЕДЧИТИ**.

ВЫСЕВАТИСЯ, ВЫСЕВАТЬСЯ дієсл. недок. (сіяти певну кількість зерна) висіватися: До того манастыра... нива одна..., на которой ниве высева-

ется Овруцкое меры одинадцат ведер (Овруч, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 288); а ижъ болота немашь, придать за тымъ дворищемъ Вачинскимъ на косаровъ шести, и маеть се высевать маць осемь (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/I, 395).

ВЫСЕДЕНЄ с. Відбування певного терміну: а што тамъ ѡседа(ти) бѣдѣтъ по(д)даные то(г)ды по выседе(н)ю воли на(м) та(к) повиньно(ст) по(л)ни(ти) маю(т) яко в праве пла(в)яньско(м) надано(м) (Пиянь, 1592 *ЦДІАЛ* 131, 615).

Пор. **ВЫСЕДИТИ**.

ВЫСЕДИТИ, ВЫСЕДЕТИ *дієсл. док. 1.* (що) (*дочекатися користі, прибутку*) висидіти: вшакже ...моей... паней волно, хотайбы мне Ваша Милост рачила и ѡсадити, тогдыбых ѡ Вашей Милости ничего не выседил, только мусилбых // Вашей Милости робити, а так лепей, нехайбых безпечно до Вашей Милости, ...приехал и постановеньє ѡколо вшелакое речи полное вчинил (Степань, 1544 *AS IV*, 413-414).

2. (що і без додатка) Відбути певний термін: Митько ды(н)ченокъ на воли сидить и ещє до годѣ седети маеть, а коли выседить маеть жати є копѣ збожъа (1552 *ОКЗ* 43 зв.); ѡста(в)уемъ коли бы члѣвкъ во(л)ны(и) пришо(л) за которого кнѣзя и сѣлъ на воли а выседи(в)ши волю хоте(л) засе прочъ по(и)ти, то(г)ды пе(р)ве(и) маеть толко заслужи(в)ши тому па(н)у своему ко(л)ко на воли седе(л), то(ж) по(и)ти про(ч) (1566 *ВЛС* 84); маемо ведомость, же ты, пани Марино Ивановно, ... препомневши еси наперед боязни Божое... а стыду своего, не выседевши по забитю мужа своего шести мѣсецей, ... не довѣдши права о голову мужа... и ещє не поховавши до землѣ тѣла небожчиковского... пошла еси замужъ (Володимир, 1580 *АрхЮЗР* 8/III, 310); село крохас(в) члко(в) ше(ст) даю(т) по(л) че(т)вє(р)ткы копы грше(и)... а два члѣки на воли седа(т) а выседи(в)ши го(д) маю(т) да(ти) соро(к) пя(т) гроше(и) (Варшава, 1616 *ООЗ-2*, 3).

ВЫСЕДЕТИСЯ, ВЫСЕДЕТИСЕ *дієсл. док. 1.* (*провести частину життя в якийсь спосіб*) прожити, пробути: Присмотрытєся жъ далєй его королевской милости пану светобливому и побожному, который ни кому кгвалту... не чинить... лас-

каве... терпить, чекаючи упаметанья противниковъ згоды. А предъся и тотъ спокоемъ ся выседети не можетъ: грозятъ ему затрудненьемъ панованья его самого и потомства его светобливого (Вільна, 1599 *Ант.* 955).

2. Пересидіти, перечекати: а надто ещє оденъ з их мл. отецъ Иозефать, ... тогож // часу вышъменованого, впадшы до дворку протестантис, тамже в томже селе будучого, з галасом и крыкомъ, дворника протестантис, ещє што лєдво на тот час зостаючого, который розумел, же се в дворку выседить, выволокси с тогож дворку розмаитыми и вымысльными способы его страшыл (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 357-358).

ВЫСЕКАТИ *дієсл. недок.* (що чим) (*рубаючи, знищувати*) вирубувати, висікати: Якож кгда се мощю и кгвалтомъ великим през тую форту шпитальную добывали и оную обухами и друками одбияли и шаблями высекали, тот тумултъ люду великий и кгвалтовное добываньєсе убузство, хвори, ... до монастыра утекали (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 594); которые ничего на тую прозьбу не паметаючи, ани тежъ на монастырѣ и цменътар бынамней не респектъуючы, тую-то форъту до нихъ выбияли и высекали (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 754).

Див. ще **ВЫСЪЧИ**.

ВЫСЕЛОКЪ ч. Виселок: Я, Гневошъ Дми(т)ровичъ Стрижєски(и), ...сознаваю и явно чи[ню] симъ мой(м) листомъ... // и(ж) я, ... прода(л) есми... имє(н)є моє ѡ(т)чизное, ...на (и)мя Де(д)ковцы, — село ѡсєлое, из выселко(м) Комаровкою (Житомир, 1584 *АЖМУ* 137-138).

ВЫСЕЧИ див. **ВЫСЪЧИ**.

ВЫСИЛАТИ див. **ВЫСЫЛАТИ**.

ВЫСИЛЕНЬИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Напружений, зосереджений: сáми не тóлко лежáти и в покою сѣдѣти, але и на(д) свѣщки(м) спѣрами вноутрними высїлены(м) стáномъ имѣ дáлєй, ты(м) бблщю горѣ и мб(ж)ность брáти могли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 195).

ВЫСИЛЕНЬЄ с. (*сильне ослаблення*) виснаженя, знесилєнє: Само ажъ зобополное знищєньє, оупрацованьєса, высилєньє, выжалє(н)є, зббожєньє, звькло такє вѡйны але не в ча(с) гамовати, а згодѣ

пожаданю нерыхло приворочати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 217).

ВЫСИЛИТИ *дієсл. док.* Виснажити, знесли-ти: што бы тамъ ты(х) хр(с)тіань... кѣ ѡ(т)стѣпованью вѣры Хр(с)тіанской з деспераціи приводити, а такъ оутаєные тамъ хр(с)тіанства силы высилити и ослабити бы могло (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 204); до стискава(н)а не было причины, нижъ дла покрытѣа болшихъ постѣпковъ на несворные чиначіє тѣмоулты... а зачасомъ рѣстырками высилєные межи собою обыватели речи посполитой оусмотрѣвати (Там же, 220 зв.).

ВЫСИТИСЯ *дієсл. недок.* 1. (чим) Гордиться, пишатися: Кгдыжъ тая манна, которая имъ зъ неба была давана, фикгурою была самому Христови, которій зышоль зъ неба для нашего спасенія, и указуетъ имъ Христось, абы оною манною выситися занехали, которая имъ южъ на жадєнь пожитокъ не была (1603 *Пит.* 51).

2. (на кого) Ставити, вважати себе вище від кого-небудь: Доколи ж, о папо, высишся на Христа, будет бо от него на грѣшники помста (к. XVI ст. *Укр.п.* 77).

ВЫСІАНЬЄ *див.* **ВЫСЪАНЬЄ.**

ВЫСКАКАТИ *дієсл. недок.* (з чого) (з утѣхи, радощів) підскакувати, вистрибувати (від чого): И пречъ южъ ѡ(т)шѣдши почалісьмы спѣвати, И зъ радости оное гойне выскакати (Львів, 1616 *Бер.В.* 76).

Див. ще **ВЫСКАКОВАТИ, ВЫСКОЧИТИ.**

ВЫСКАКОВАТИ, ВИСКАКОВАТИ *дієсл. недок.* 1. (стрибаючи, покидати місце перебування) вискакувати: зъ которого выше(д)ши забыты бывають ѡ(т) дѣховъ злослівы(х), якъ звѣрѣта ѡныи выходѣчи зъ ѡгна, а рѣбы зъ воды выскакѣючи (Вільна, 1627 *Дух.б.* 123);

(про воду) (появлятися звідки-небудь) впливати, витікати: Видѣль морє ро(з)стѣповчєєса прє(д) собю, и водѣ чїстїю з камена выскакѣючю (Вільна, 1627 *Дух.б.* 126); *Образно:* Злѣе бовѣмъ тѣе, єсть якобы жро(д)ломъ ѡ(д)всюль выскакѣючимъ (Там же, 160).

2. (стрибком просуватися) вискакувати: а со(т)ни(к) хотѣ(л) дове(с)ти павла не до(з)воли(л) и(м) тои рады и ро(с)каза(л) абы тыи которыи могу(т)

плыти наперє(д) вы(с)каковали и на бере(г) выходити (II пол. XVI ст. *КА* 152); Ристаю, Рищѣ: Выскакѣючи бѣгаю, або бѣжѣ. Сърїстаюса, збѣгаюса поспѣлѣ вытѣкаюса, на кѣпѣ схождѣа (1627 *ЛБ* 109).

3. Підскакувати, вистрибувати: Всѣ рѣзныи мѣзѣки,... Бїйте вѣ лїотнѣ а нехѣй лѣсы выскакѣють, и морскїи Делфїны при брѣгѣ танцѣють (Львів, 1631 *Волк.* 25 зв.).

4. (під звуки музики) вискакувати, вистрибувати: мельбѣла дочкѣ Садлова выгледѣючи ѡкнѣмъ, ѡзрѣла црѣ Двѣа выскакѣючого, и играючого прєдъ // г(с)демъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 251-251 зв.).

5. *Перен.* (з чим, на що) (невчасно, недоречно говорити що-небудь, починати робити що-небудь) вискакувати: Православный: Звыклость то ваша, ижъ гды натрафите нѣякое словѣко, которое бы ся вамъ здало за вами тягнучее, выскакуете зъ нимъ противко православнымъ на пляцъ (1603 *Пит.* 35); отцеве собору Картагїнского забороняють, абы Римскїй епископъ... зъ границъ своей дієцєзїи, зъ судами не вискаковалъ (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 581).

6. *Перен.* (несподівано виявлятися) вискакувати, появлятися: А ѡ рѣчах нѣ(с)ныхъ... вѣдлѣгъ с(т). Дїонїсїа, и бадатиса и показовати годи(т)са, и не коли ненасѣченый рѣзмъ выскакѣеть, але кѣлко замѣрено... єсть ѡ(т) людїи оучѣныхъ Бо(з)скою лѣскою (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 273);

(обманливым способом потрапляти кудись) вискакувати, опинятися: Видите ли, погібєли сынове, за что ради таковий прєлєстный и поганскїй чистєць собѣ по смєрти соградили, яко да, погански житїє сєго вѣка суетнаго поживше, по смєрти в чистєць входят, из чистца зас в царство небєсное выскакують (1588-1596 *Виш.Кн.* 149).

7. *Перен.* (про воду) вибризувати: И ты оцѣанское глѣбѣкое морє, Радѣиса, выскакѣй, прєрадо(ст) възбїйсѣ възбєре (Львів, 1631 *Волк.* 25).

8. *Перен.* (про море) (виходити з берегів) розливатися: И ты ѡ морє, ѡтвори зрѣніцѣ, зъ замѣрѣнои выскакѣй границѣ, Нєхѣй водѣ са гойне розливають злыхъ затоплѣють (Львів, 1631 *Волк.* 20).

♦ **вискаковати на герц** — ставати до бою: и гдѣ єсть конєц, то єсть достигшому в прєдѣл без-

трастия(1), ознаймили, таже, достигши оного безстрастного пристанища, ожидати повеления от бога на дѣло службы его, а не самому без помощи божия выскаквати на герц, остерегли (Унів, 1605 Виш.Домн. 189).

Див. ще **ВЫСКАКАТИ, ВЫСКОЧИТИ.**

ВЫСКОЧИТИ, ВИСКОЧИТИ, ВУСКОЧИ-

ТИ дієсл. док. 1. (*швидко, раптово вибігти*) вискочити: он, обачивши мене, возного,... с того дому высочил и у дворе у стайни замкнулься (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/VI, 203); в то(м) часе слѣжебни(к) пана келемето(в) олесшко и(з) светлицы ожно(м) на злицѣ высочил(л) (Володимир, 1572 ЖЖК II, 36); А по ты(х) слова(х) вѣшо(л) проу(д)ко оумрлый яко елѣнѣ молбдый высочил(л) изъ грѣба (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 53 зв.); там же тые менованые чернѣцы и з ыншими помочниками и бунѣтовниками своими,... высочивши... на улицы, того вышѣменованого злодея зъ рукъ мистровыхъ одѣняли (Луцк, 1625 *АрхЮЗР* 1/VI, 547); Александерь... зволокъ зъ себе коштовны шаты макидонскій, а маючи той перстень на палцы высочилъ зъ полаты (серед. XVII ст. *Хрон.* 421);

(*раптово переміститися*) відскочити: Камень, ...дівной великости, мѣло ѡ(т) того было, же ма не привалѣль и вшелѣкѡ не скрѣшилъ, гды по(д) нѣмъ глѣбѡко спѣлемъ, еслѣбымъ... зъ мѣстца, прѣдкимъ скѡкомъ бѣазни пѣлный не высочилъ (Київ, 1627 *Тр.* 557);

(*стрибком піднятися, опинитися вище кого-небудь*) вискочити: и много са трафлає(т), я(к) дво(м) борѣце(м) бѣрѣчи(м)са то томѣ, то семѣ наврѣ(х) высочити, а того по(д) себѣ по(д)гѣбати, то томѣ за(с) зысподѣ вы(м)кнѣтиса, и ве(р)хового наспо(д) переве(р)нѣти (п. 1596 *Виш.Кн.* 252 зв.);

(*раптово, несподівано появилися*) вискочити: зара(з) юда воускочивши зме(д)жи жидо(в)... и поцѣлова(л) сна бѣжія (XVI ст. УЄ № 29519, 39); зъ якого(с) дому в ѡно(й) улицы высочил(ли) три чоловіеки то(л)ко в кошула(х) а в убра(н)и з ме(чи) и почали бити... на сторожу (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 74).

2. Перен. Вийти, избратиса, вискочити: яко(ж) з нѣко(и) те(м)ниці на свѣ(т) свободы къ бѣгѣ

смотрѣти, и о жи(з)ни //...поучатиса, и мыслити вырне(т), ѡдною сви(т)кою мѣхо(м) шитою, и нехшта(л)товно(ю) са ѡдѣе(т) на надеждѣ бѣга живаго с той ямы мир'ское на ров'нинѣ высочил(т), тогда мыслѣю ни ѡ чо(м) дрѣго(м) (са) не фрѣсѣть ...то(л)ко я(к) гѣ своего оузри(т), емоу оугоди(т) и с ни(м) въ вѣки цр(ст)вова(ти) боуде(т) (п. 1596 *Виш.Кн.* 232-232 зв.); Таков бо есть ее закон своевольный: с под ярма тѣснаго и крестоноснаго и прискорбнаго жития и пути, ведушаго во живот вѣчный, выламавшися и вискочивши, буяти, шалѣти и бѣсоватиса (1608-1609 *Виш.Зач.* 202);

визволитиса, звільнитиса: Такъ албовѣ(м) и патрѣрха оучини(л) юсифѣ, здрайчиной свое(и) // вы(д)а(л) ѡдѣна з невѣлѣ слоужины высочивши на кролѣвство встоупи(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 92 зв.-93).

♦ **высочити на герсть** — стати до бою: Александръ всѣдши на конь котѣрогѡ звѣль дѣчѣпѣль высочилъ на герсть а передъ всѣмъ рицѣрствомъ своимъ стѣнѣль (серед. XVII ст. *Хрон.* 422); **на широкий гостинец высочити** — здобути, захопити, осягнути (хитрощами) широку сферу чогось: Когда же за правду // вѣдаем, иж его юная... от матере старые вѣры отторгшися и на широкий гостинец, вѣка сего роскоши насытитиса прагнучи, высочивши хитрует,... скачет и играет (1608-1609 *Виш.Зач.* 201-202); Шасливый есть костел латынскій для того, ибо, оставивши и повергши тѣсную дорогу евангельской мудрости, ведущую в живот, на широкий гостинец премудрости мира сего высочил (Там же, 224).

Див. ще **ВЫСКАКАТИ, ВИСКАКОВАТИ.**

ВЫСКРОБАТИ дієсл. док. 1. (щѡ) (*зробити кунюру в тексті*) стерти, вилучити, вимазати: изъ евангелія некоторые фундуши, на йменя церковные вписаные, выскробаны, въ чомѣ немалая шкода тому владыцству Володимерскому сталася (Тикотин, 1576 *АрхЮЗР* 1/I, 59); жиды своею превро(т)ностью тоую си(л)лѣбоу, то, ѡ(т) дѣрева вѣмазали, и выскробали што головного было в то(м) пса(л)мѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 302).

2. Перен. (щѡ) (*зробитиса чистим у моральному відношенні*) очиститиса: Понева(ж) выскрѡба(в)ши до знѣкѣ тѣло зъ злѣбсти, ѡме(р)щвле(н)нѣю внѣш-

него члѡвѡка кѡждѡ ра(с)тагають и прѣто(ж) писмо стѡбе придае(т), на морѡзѣ, же жа(д)ны(м) спосо(б)о(м) не мѣли дѡсы(т) на само(м) ср(д)ца ѡмертвѣню (серед. XVII ст. *Кас.* 9).

ВЫСЛАВЕНЕ *див.* **ВЫСЛАВЛЕНЕ.**

ВЫСЛАВЕННЫЙ *див.* **ВЫСЛАВЛЕННЫЙ.**

ВЫСЛАВЕНА *див.* **ВЫСЛАВЛЕНЕ.**

ВЫСЛАВИТИ, ВИСЛАВИТИ *дієсл. док. 1.* (кого, що) (*визнати достойним*) прославити, звеличити: богъ ѡ(т)цо(в) наши(х) выслови(л) (II пол. XVI ст. *КА* 14); лечь же многіи пре(д) нами дѡсыт' обфїте высловили и ѡписали, не здалосѡ намъ тѡ тымъ забавлати (Київ, 1623 *МКСВ* 81); Велико заправды и подивѣна го(д)но ест' Га Ба нашегѡ члѡвѡкълюбїе, которогѡ нѣхто з людїй подостаткѡ выславити не мѡжетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 36); ѡ Пречѡдный и Непостижимый Бже, Ктѡбъ твой добродѣйства выславити мѡже (Чернігів, 1646 *Перло* 31 зв.); выславленъ бѡдѡ въ фараѡнѣ и во всемъ войскѡ егѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 91 зв.);

(кого) (*поширити добрі відомості про когонебудь*) уславити: а ѡ(н) в то(т) ча(с) доткнѡ(в) очи и(х) теды имъ и заповѣди(л), абы нѣкомѡ того не повѣдали, а ѡні выше(д)ши высловили его по вши(ст)кои землі тѡи (к. XVI ст. *УЄ №31, 132*); молодость егѡ дивнымъ пророцтво(м) г(с)дѣ бгъ выславиль (серед. XVII ст. *Хрон.* 369).

2. (що) (*дати знати всім*) оповѣстити (про що): въ котормъ-же месте допускаемъ торгъ мети и встановити въ неделю; и закликати по всемъ сторонамъ и явно выславити (Вільна, 1528 *АрхЮЗР* 5/1, 36).

Див. ще **ВЫСЛАВЛЯТИ, ВЫСЛАВОВАТИ.**

ВЫСЛАВИТИСЯ, ВЫСЛАВИТИСА *дієсл. док.* Прославитися, звеличитися: ѡже пастыре ннѣшни(и) вѣкъ выжити выро(с)кошовати выславитисѡ выго(р)дитисѡ выбогатитисѡ вым(д)ритисѡ ѡмыслили сѡтъ (1598 *Виш.Кн.* 289); Ты же, костеле латынскій,... ту на землі важити, вимудроватисѡ и выславитисѡ изволив (1608-1609 *Виш.Зач.* 230).

Див. ще **ВЫСЛАВОВАТИСЯ.**

ВЫСЛАВЛЕНЕ, ВЫСЛАВЕНЕ, ВЫСЛАВЛЕНЬЕ *с.* Звеличення, виславлення, прославлення: великій ѡнъ въ пр(о)рѣф(х) прѣ двѣдъ... матерїю и вѣршъ лѡтни своей слѡдкѡбръмачѡй годный до

выславѣна ѡбраль (поч. XVII ст. *Проп.р.* 170); и с тѣхъ меръ мѡселемъ свою црѡвъ згола ѡпѣстити: абымъ сѡмъ ростѡрга(в)ши тежъ тые звѡзъки, южъ до ко(н)ца волни(м) стѡвпшисѡ: способнѣйшымъ бѡль до ѡвола(н)ѡ и выславле(н)ѡ правды (Єв'е або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 15 зв.); Пр(с)тѣю Вл(д)чѡд нашѡ Бѣд и пр(с)но Двѡ Мрїю,... всѣ ѡ(т) ср(д)ца,... просѣмо,... абы... мнѣ... слово кѡ выславленѣю Креста, въ оустѣхъ дѡти (Київ, 1632 *МКСВ* 272).

Див. ще **ВЫСЛАВЛЯНЪЕ, ВЫСЛАВОВАНЕ.**

Пор. **ВЫСЛАВИТИ.**

ВЫСЛАВЛЕННЫЙ, ВЫСЛАВЛЕННЫЙ *діє-прикм. у знач. прикм.* Прославленный, звеличений: Роздѡмѣю, же при тѡмъ такѡвомъ зацномъ стѡмъ дѡрѣ, и мене самѡго з' тымъ пристѡйнымъ Вш Кн(ж) Мл(с)ти Фамїліи, цнѡтъ и дѣлностїй выславѣнымъ лѡскаве принати (Київ, 1623 *МКСВ* 77); Тогда, прѡви, Кесѡрійскаго ѡбѡчѡ веселого, выславленного яковъ(м) мнѣ през' сѡнъ частокрѡтъ оказѡвалесѡ Братѣ наймилшїй (1627 *Тр.* 39).

ВЫСЛАВЛЕНЬЕ *див.* **ВЫСЛАВЛЕНЕ.**

ВЫСЛАВЛЯНЪЕ *с.* Те саме, що выславлене:

О то самъ помазанецъ Божый, король... Владиславъ Якейловичъ,... который для веры хрестиянъское,... светчытъ... Пану Богу... за тую згѡду и единость, которая се за вековъ его скончыла, (зъ выславлянемъ имени Божого,) дякуеть (Вільна, 1599 *Ант.* 965).

Див. ще **ВЫСЛАВОВАНЕ.**

Пор. **ВЫСЛАВЛЯТИ.**

ВЫСЛАВЛЯТИ, ВЫСЛАВЛАТИ, ВЫСЛАВЛЯТЬ, ВЫСЛАВЯТИ, ВЫСЛАВАТИ *дієсл. недок.* (кого, що) Прославляти, звеличувати: якъ іѡаннь ис темниѣ послалъ ко ісѡви оучѣники своѡ я(к) тыжъ хс пре(д) народы его выславлае(т) (1556-1561 *ПС* 52); теды маю... скромне заховатъ и добродѣйство пана Каспоровѡ еще въ змилованью его надо мною выславлять (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 8/III, 335); ничого и(н)шого ѡ(д)но годны(х) мѡжѡвъ и княжа(т) годне... вы(с)лавляю(т) (1582 *Кр.Стр.* 14 зв); избавите(л) нашѣ нѣ дла чѡго и(н)шого на(с) не оучини(л), е(д)но абы(х)мысѡ тѣло(м) емоу покарали, а дѣшею его выславали (к. XVI ст. *УЄ №31, 39*); Таа е(в)г(л)їѡ... выславлаеть чюда іс (поч.

XVII ст. *Проп.* 5); тотъ Кліментъ въ всѣ(х) своихъ писмехъ выславаетъ единѣ ч(с)ть и пр(с)тль трехъ лицъ бж(с)твѣнныхъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 17); И вшеляко рожай той выславляти прислушаетъ, як Давидъ мовить: "родъ праведныхъ благословится" (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1135); Бл(с)влѣю: Дббре мбвлю, хвалю, выславляю, дббре кажоу (1627 *ЛБ* 9); И зрозоумѣль едїнь из ни(х) и(ж) є(ст) оулѣчѣны(и). а обрнѣоувшиса почал(л) гблосом(м) великымъ выславлѣти ба и пал ни(ц)... хвалачи и дѣкоуючи є(м)ѣ (1645 *УЄ* № 32, 192 зв.).

Див. ще **ВЫСЛАВИТИ, ВЫСЛОВОАТИ, ВЫСЛОВЛАТИ.**

ВЫСЛОВОАНЄ, ВЫСЛОВОАНЬЄ с. Прославляння, виславляння, звеличування: Штожь ты кто обрати схочеть выславованье и дякчиненье отъ рода Роского, заисте, повиннѣйшая есть речъ — ласку и добродѣйство народови... показовати (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1141); Праз(д)нованїе, Праз(д)никъ: охбта, весѣлость, выхвале(н)є, выслова(н)є, обхожѣнье, свачѣ(н)є (1627 *ЛБ* 165); Бгъ дѣетъ намъ дббрыѣ дарѣнки, и вшелѣкими промѣслъными потѣхами насъ опѣтрдетъ, абысѣмо ... дѣковали емѣ с' того, и има егѡ... слѣвили и вѣлбили: а мы не дббаме в' подѣкованю, и лѣнїво в' добродѣйствѣ егѡ выславованю постѣпѣмо, дарѣнки егѡ..., нѣзѣшто вѣжимѡ (Київ, 1637 *УЄ* *Кал.* 114).

Див. ще **ВЫСЛАВЛЕНЄ, ВЫСЛАВЛЯНЬЄ.**
Пор. **ВЫСЛОВОАТИ.**

ВЫСЛОВОАТИ *дієсл. недок.* (кого, що) Прославляти, звеличувати: Єв(г)листа выписоує(т) якъ хс̄ выслагоуєть оубогоую вдовицоу (1556-1561 *ЛС* 313); штрчѣтка того велико(ст) оповѣдѣймо, заслоугы и чоудбвное рождество выслагоуѣймо (поч. XVII ст. *Проп.р.* 259); Прето, правовѣрный христїянине, тымъ святымъ патріархоу Михаиломъ утѣшайся и выславуй его ревность (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1089); Вш̄ Кн(ж) Мл(с) прирѡжбный свѡй славѣнскїй Дїалѣктъ або азѣкъ лббїишь и выславѣешь, и силѣ егѡ роздѣючи, радѣ Книги тогѡ Дїалѣктѣ читѣешь (Київ, 1623 *МІКСВ* 74); Ѳемистѡклесъ валѣчный дббре памѣтѣетъ, Гды ѡ(т)чїзны здоро(в)є над все прекладѣетъ Гортенсіа и Кира, припомнѣ(н)ємъ гбїнымъ, Полїмнїа выславѣй з' ѡклбномъ пристбї-

нымъ (Київ, 1632 *Єв.* 302); старѣ(и)мосѣ... хва Вѣскр(с)нїа слѣвити и оповѣдати не занехивѣймо... невѣмѡвныѣ егѡ добродѣйства выславѣймо (Київ, 1637 *УЄ* *Кал.* 232).

Див. ще **ВЫСЛАВИТИ, ВЫСЛАВЛЯТИ, ВЫСЛОВЛЯТИ.**

ВЫСЛОВОАТИСЯ *дієсл. недок.* (ким, від кого) Прославлятися, звеличуватися (ким): На остѣтокъ такїмъ вызнѣнемъ, синодъ замкноути мѣли. ѡдїнь бгъ котбрый пере(д) всѣми и на(д) всѣми, и въ всѣхъ нами вѣрдетса и выслагоуєтса (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 46 зв.); а бвое, то есть три персбнами, ѡ(т) побжжныхъ православныхъ и вѣрдетса и выславѣтса (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 278).

Див. ще **ВЫСЛАВИТИСЯ.**

ВЫСЛАВЯТИ *див.* **ВЫСЛАВЛЯТИ.**

ВЫСЛАВАТИ *див.* **ВЫСЛАВЛЯТИ.**

ВЫСЛАНЯ, ВЫСЛАНЄ, ВЫСЛАНЬЄ с. (*доручення, наказ кому-небудь піти або поїхати кудись із певною метою*) послання: годилоса было с тыми выклады, а затымъ и с тою оунѣєю ѡ(т)цо(м) владыкомъ заразъ што нарихлєй и пере(д) высланье(м) до римѣ свѣцки(м) людемъ... оповѣдити (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 60); ра(ч) в̄м... посла(н)цовъ нашихъ... принявши и имъ на вшеляко(и) помочи до его... м(л) готовымъ быти якобы выслания наше и и(х) тамъ трѣды... даремъными не были (Львїв, 1610 *ЛСБ* 427, 1); И то еще знаменитый знакъ зацности и знаменитости Андреевы, ижъ, по ономъ высланю на весь свѣтъ апостоловъ, лосомъ або роздѣломъ досталися Андрееви части свѣта по Іерусалимѣ переднѣйшии (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 968).

Пор. **ВЫСЛАТИ.**

ВЫСЛАТИ, ВИСЛАТИ, ВЫСЛАТЫ *дієсл. док. 1.* (кого) (*дати доручення, наказати кому-небудь піти або поїхати кудись із певною метою*) послати: и князь Юрьи, воевода кїевскїй, на тоє дѣло выслалъ насъ, абымо безхлопотно промежи ними того досмотрѣли и ихъ поеднали (Київ, 1510 *Арх ЮЗР* 8/IV, 161); И маєт Егѡ Милость для розознаня и певнѣйшого вѣдомости комисарей тамъ выслати (1537 *РЕА* I, 209); а тыи комисарї ѡт княза... высланы, имъ тыхъ границъ не клали (Чернче-Городок, 1543 *AS* I, 354); а потомъ дей панъ Кграевскїй,

выславши з оно́го дому Сасково́го дво́хъ служебниковъ своихъ, мене поймати и до себе привести казал (Луцьк, 1574 *АрхЮЗР* 1/VI, 61); А будетъ ли воля и ласка ихъ милостей — кого отъ себе на синодъ нашъ выслати,... тогды меновите просимо, абы ихъ милость съ посродьку себе депутатови рачили его милость пана Радомьского (Вильна, 1599 *Ант.* 654); А если бы я, по(д)комори(и), за якими припалими потребами моими на оны(и) ро(к) выехати не могъ, теды на свое ме(ст)це коморника выслаты-(м) ме(л) (1599 *ККПС* 112); па(н) рамо(лт) ...на то(т) кгрунтъ са(м) выехати и никого выслати и придати не хоте(л) (Винница, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 111); рачили(с)те дво(х) брате(и) вы(с)латы до его го(с)подарской мл(с)ти та(к) ти(ж) и до на(с)... навѣжаючи на(с) пи(с)момъ свои(м) рачите (Ясси, 1610 *ЛСБ* 429, 1); гды з листы бра(т)ски(ми) лу(к)я(нъ) васілієви(ч)... до воло(х) бы(л) вы(с)ла(нъ). Та(мъ) о(т) его м(л)сти о(д)е(р)жа(л) кви(т) до могилы (Львів, 1627 *ЛСБ* 1051, 2); о сынѣ мой, Іосифе, на якю ганѣбню смѣрть пришлобъ естѣсь; я емь тебе выслалъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 61 зв.); Паномъ полковникомъ со(т)нико(м) атаманомъ виси(л)комъ вшеляки(м) о(д) на(с) в сѣверъ каждого часѣ выслани(м) до вѣдомо(ст)и подаемо и(ж) дошло на(с) вѣдати же ро(з)нѣ зтяженя попо(л)няю(т) (Іркліів, 1650 *ЛОИИ* 238, 2, 69/27, 1);

перен. (що) (*спрямувати вогонь, світло і т. ін.*) вислати: на захова́на илїино нѣо́ такъ много ко́ней и вѣзо(в) о́гнисты(х) выслало ижъ са́ вса гора за-свѣтила (поч. XVII ст. *Проп.р.* 199); с той бо(з)кою Ра́ны твоѣ вишли ми два́ потѣци, еди́нъ на омыта́ перворо(д)ного грѣха мое(г), а дрѣгий на соединѣніе мое с тобою (Чернігів, 1646 *Перло* 99 зв.).

2. (кого) (*примусово відправити, випровадити*) вислати, вигнати: коли тые листы перебирали, насъ изъ светлицы выслали (Луцьк, 1593 *АрхЮЗР* 1/I, 357); выслала всихъ з двора, живое души не зоставивши, толко мене и дивки, а сама пошла с Каскою до воротъ, жебы хто до двора не пришол альбо не приехалъ (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 504);

(кого) (*виселити кого-небудь звідки*) вислати: С того имѣна маю́т Их Милост мене и жонѣ и дѣти мои... мощно выслати и тоѣ имѣне к своимъ рѣкамъ мѣти (Острог, 1516 *AS* III, 138).

3. (що) (*певну річ*) відправити: Леш(н) папе(ж) ри(м)ски высла(л)... скрини со о(т)пу(ст)ными листы (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П /1736, 52 зв.).

Див. ще **ВЫСЫЛАТИ**.

ВЫСЛЕДИТИ *див.* **ВЫСЛѢДИТИ**.

ВЫСЛИЗНУТИСА *дієсл. док., перен.* Пропастти, зникнути, вислизнутися: стережітеса того абы тоєю дирею, котобраа, са в' правахъ намъ слѣжачихъ дѣтеъ, всѣ са вмстамъ свободы не выслизнѣли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 216).

ВЫСЛОВИТИ *дієсл. док.* (що) (*передати словами якусь думку*) висловити: И выслловивши все наконецъ повидѣль о не(м) яко бы въ о(с)обѣ бжеи мови(т) вѣз'ше(л) еси на высоту (Львів, 1585 *УС* №5, 153 зв., на полях); Речъ самаа и матерїа оутѣшная е(ст) и ласкаваа: котѣрю абысмы могли гѣдне выслловити (поч. XVII ст. *Проп.р.* 179); Где бовѣмъ персональное похоженіе Стго Дха, теологїцко выслловити и о(б)авїти намъ рачи(л), котѣрый о(т) Оца похѣди(т), повѣдѣль (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 245); Нѣжъ кто мѣжетъ, якъ великіи тамъ знѣслъ працы, гѣдне люб слѣвы, любѣ хвалами выслловити (Київ, 1627 *Тр.* 555); Пресвѣтломоу спсїтєла нашего трѣжествуо вѣскр(с)нїа барзо са дивовали, котѣро(г) триоу(м)фѣ за́нности нѣкды гѣдне не мѣгли выслловити (Київ, 1637 *УС Кал.* 152 зв.); о ѣнши(х) рѣча(х) якѣ то прева́жны(х) не мѣжна е́сть рѣчь выслловити (серед. XVII ст. *Хрон.* 394).

ВЫСЛОВЛАТИ *дієсл. недок., перен.* (кого) Прославляти, звеличувати: Мѣй же, М(с)цѣ, Захарїе, Бѣѣ в' цнѣтахъ... // абы в' твѣхъ робѣтахъ, Вѣра Православна, и дѣтокъ цвичѣнье, На ратѣнокъ бліжнемѣ, цркви, вспоможенье, и Мѣсацъ и Звѣзды оуставне сїали, Копистѣнскихъ въ о(с)обѣ твоѣй выслловлали (Київ, 1627 *МІКСВ* 175-176).

Див. ще **ВЫСЛАВИТИ, ВЫСЛАВЛЯТИ, ВЫСЛАВОВАТИ**.

ВЫСЛУГА, ВЫСЛУГА *ж.* **1.** (*перебування на службі протягом певного періоду*) вислуга: А то есмо Его Милости продали о́белъ вѣчно и на вѣки непорѣшне... замок Локацкий, котѣрый о́тец нашъ после выслѣги господара Его Милости ново збѣдовал (Володимир, 1542 *AS* IV, 312); то(т) просїль пїлно цѣсара... за выслѣгѣ свою абы его сектѣ да-

н(а) была якаа це(р)кѡвь (XVII ст. УЄ №29519, 281); Всакожь естѣсь мнѣ братъ, не хочѣ абысь мнѣ дармо слѣжилъ; повѣдай што за выслѣгѣ хѡчешъ взѣтъ (серед. XVII ст. Хрон. 45).

2. Володіння, одержане за службу: А еще к тому приписываю свою вѣрную выслугу, што есми выслужилъ на господари великомъ короли Александре, озеро Вѣропуть а Долгую тоню (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 11); Я Михайло Павша... записалъ есми свою вѣрную выслугу... селище Климятинъ, у Черкаскомъ повѣтѣ на Днѣпрѣ,... Николѣ Пустынскому манастирю (Київ, 1512 *АЮЗР* I, 45); Которое имене выслѣжил ѡтець мой, на короли Его Милости, Иван Старый — Закон в Луцком повѣтѣ, тоем имене, выслѣгѣ ѡтца моего... заставил затю моемѣ... в полтораста копах грошей Литовское манѣты (Крупа, 1533 *AS* III, 411); еслибы о тую выслугу хто зъ насъ былъ отъ господара его милости позванъ, уховай Боже (Чорторийскъ, 1547 *АрхЮЗР* 7/I, 23); Село татаровичи выслѣга небожъчика мѣжа еє... Г̄ потѣги в немъ (1552 *ОЖЗ* 127 зв.); Тымъ же те(ж) обычае(м) хотя бы(х)мо которому татарину... дво(р) на(ш) або име(н)е... дали маю(т) сатаковье... на выслуга(х) свои(х) проти(в) хре(с)тианъскихъ люде(и)... заховати абы ихъ ку подачкамъ ... не приневоляли (1566 *ВЛС* 95); я... // ...на тыхъ всихъ именахъ которые бы мне ...напотом, за куплею и выслугою моею, правомъ, спадкомъ... припадати мели... малжонце моеи,... записую (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 196).

Див. ще **ВИСЛУЖЕНІЄ**.

ВИСЛУГОВАТИ *дієсл. недок.* (що) (бути *вар- тим чого-небудь*) заслугувати (чого, на що): Але якъ про(д)жи, тої мно́го помагаю́ть та(к) не ме́(н)ше, и дѣлности высвѣ(д)чаю́ть, которы́ми, пѣвныи знаки выслѣгѣю(т) и цны(м) потѣмо(м), за клѣно(т) зоставлю(т) (Острог, 1612 *На г. Остр. Час.* 2).

ВИСЛУГОВАТИСЯ *дієсл. недок.* (кому) (*ретьельно служачи, добиватися чого*) вислужуватися: нао(с)тато(к) ся и(м) ажъ ви(с)лѣговали, ѡ(т)то(л)- же еще и ннѣ ѣ ни(х) то(и) ѡбыча(и) ижъ ся в неволю даю(т) (1582 *Кр.Стр.* 63 зв.).

ВИСЛУЖИТИ, ВИСЛУЖИТИ *дієсл. док.* (що, що на кому, що від кого, що чим) (*одержати*

за службу) вислужити (що, що в кого, що чим): Я... городничій лѣцкій съзнаваю... што есми // выслѣжилъ имѣне в лѣцкомъ повѣтѣ... на г(о)с(по)д(а)ри его милости великомъ короли Александре на има Свинаринъ (Луцьк, 1506 *AS* I, 131-132); А еще к тому приписываю свою вѣрную выслугу, што есми выслужилъ на господари великомъ короли Александре, озеро Вѣропуть (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 11); Я ива(н) немири(ч)... записалъ есми члѣка свое(г) выслужено(г) на г(с)дри мои(м) на има ѡле(к)сея из бра(т)ею его ѣ завшьско(и) волости з меленеви(чи) посполито живе(т) (Олевськ, 1514 *ПИ* №6); Пришодши перед нас земанка наша Богѣхвалова... из дѣтми своими... и з дочками... и оповѣдили, иж которое имене... на има Романово ѡтець мѣжа еє... выслѣжил на брате нашомъ... ино... они ...тоє имене... продали (Вильна, 1529 *AS* III, 347); Я кнѣзъ петръ... сознаваю...: Што(ж)... име(н)е выслужилъ есми на г(с)дрѣ ншѣомъ (Туличів, 1535 *Арх.Р.* фотокоп. 46); огороды, которые маю в заставе... и штобых еще именей, з нею [малжонкою] мешкаючи, набылъ, выслужил, прибавил, ...то все еи, жоне моеи... дарую (Берестя, 1564 *АрхЮЗР* 8/III, 69); земля(н)ка г(с)дрская... [пограбила]... моихъ вла(ст)ны(х) рече(и) в то(и) же скрини, што(м) былъ выслужи(л) з молоды(х) ле(т) моихъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 79); мы то смотревши, знашли е(с)мо в того листу дату пе(р)ве(и) писано, ни(ж) па(н) Лаза(р) выслужи(л) тоє име(н)е (Черкаси, XVI ст. *ККПС* 77); а я тежъ также, штоколвекъ где могу, убогая невеста, кривавымъ потом моимъ вислужити, то онъ з мене здравши пропѣтъ, же одно ледве за часом грешное тело могу за его обычаемъ прикрыти (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 8/III, 578); богѣте(с)тво цр(с)тва Нѣсногѡ, и ласкавогѡ Бѣга на сѧ розгнѣва(л) навѣки; в' котѡрогѡ // мѡгль лѣтво вислѣжити; щаста вѣчногѡ радѡст' (Чернігів, 1646 *Перло* 157-157 зв.).

ВИСЛУЖИТИСЯ *дієсл. док.* (з чого) (*відробити службою*) відслужити (що): А естли бы с тоє сѣмы до сме(р)ти вислужитисѧ не мо(г) а буде(т) ли мети дети тогды его маю(т) с тоє сѣмы выроблатисѧ (1566 *ВЛС* 95 зв.).

ВЫСЛУХАНЕ, ВЫСЛУХАНЬЕ, ВЫСЛУХА-

НА с. 1. Вислуханя, заслуханя: пойдѣмо за изба-
вителе(м) наши(м) іс̄ х̄мь с̄номь б̄жїи(м). мѣсто
онои пѣщѣ до ц̄ркве стої оставивши вши(ст)кы до-
легливости свои и тые фрасоункы а ити на млтвоу
и на vyslouhana слова б̄жїа (к. XVI ст. УЕ №31,
143 зв.); кѣсто(к) невелїкы(и) езинѡвый котѡры(и)
...межи те(р)нїе(м) рѡслѣ, то(т) ѡ vyslouhana про-
си(л), не идѣте мѡви(т) далє(и) ѡ(т) товѡришкы, бо
таа порѡда кѣдрова не та(к)... е(ст) пожитечна
(поч. XVII ст. *Проп.р.* 59); Людзкости вашей чини-
мо подякованье: За такъ миле охотное, насъ
vysluchanye (Львїв, 1630 *Траг.п.* 178); Собравшы(м)
са н̄гѣ... братїа(м)... по дорѡчно(м) vyslѡxānu
рахдн̄кѡ(в) с̄ прихѡдовъ и росхѡдовъ ѡ(т)... Романа
Стреле(ц)кого; и ѡспокоениу пѣвны(х) з̄ ѡны(м)
рѡзни(ц) яко ѡ томъ с̄марыѡше реѣстро(в) пре(з)
нѣго Братѣствѡ ѡ(т)даны(х) компѡтованые ѡбшырне
свѣдчатъ (Львїв, 1633 *ЛСБ* 1043, 29).

2. (*розгляд справи в судї*) заслуханя: Их Ми-
лостъ велели (!) и рок vyslѡxānu зложили в сѡботѣ
после матки Божей Зелное (Миляновичі, 1530 *AS*
III, 367); за тымъ де(и) нестанѣмъ... суд(д)... пана...
ку доводу и vysluchanya жалобы... присуди(л)... абы
его мило(ст) именьє... ему в де(р)жанье постѡпиль
(Володимир, 1583 *ЛНБ* 5, II 4045, 1); если тая де(р)-
жава протє(с)тѡючого е(ст) ѡсажона на кгрѡ(н)те
Ива(н)ски(м) до Козина належачи(м) а(л)бо те(ж)
на кгрѡнѣте до старо(ст)ва кремяне(ц)кого ско(л)
по вы(с)лѡxānu и(н)квизиции пре(з) све(д)ки став-
леные самы сна(д)нє(и) ѡ то ѡважи(т) бы и до ве-
домо(с)ти и(х) и его Королевьское м(л) донести
могъли (Кременецъ, 1637 *ЦДІАЛ* 765, 1, 24, 2 зв.);
маючи есче ѡ(д) аньтєце(с)соровъ позваного кривду
и пре(з) выби(т)є части кгрунѡтовъ... до... дово-
довъ vysluchanya... поводова сторона просила
(Ісаїки, 1643 *ДМВН* 238).

Пор. ВЫСЛУХАТИ.

ВЫСЛУХАТИ *дієсл. док.* 1. (що, чоґо, коґо)
(*уважно і до кінця прослухати*) вислухати, заслу-
хати: Ино мы vyslѡxavши того привила брата на-
шого Александра... при том таки княгиню Семе-
новѡю и дѣти еє зоставили (Краків, 1507 *AS* III, 40);
И господарь Еґо Милост з обѣ сторон рѣчи их вы-

слѡхавши, нашол межи ними тым ѡбычаєм, иґбы
кназь Василей на том присаґнѣл, штоґ ѡтцѣ его
Михайлѣ с князем Андрѣєм ѡ тот ѡстров был
розездъ и грани покладєны (Ковель, 1519 *AS* III,
188); и vysluchavши того листу моцованого, Ленко-
вая и сынове еє... з... намѣстникомъ митрополи-
та..., доброволне право мѣти позволили и в право
вступили (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/VI, 40); прошу,
абы ваша милостъ, его vysluchavши, во всемъ вѣру
дать рачиль (Київ, 1573-1579 *АСД* I, 153); а оные
боярове Красноселские предъ се упоромъ своимъ
оныхъ светковъ сведетства vysluchavши, рокъ тре-
тий завитый копе за две недели складали (Луцкъ,
1598 *АрхЮЗР* 6/1, 272); Обернѣмъ ся, братя, и чи-
нѣме по росказаню Божому, штоґ бы на насъ при-
шла... доброта и даръ Божїй, котрый намъ обицетъ
дати и пружбу нашу vysluchati (XVI ст. *НЄ* 213);
брата vyslѡxа(в)ши ѡбо(х) сторо(н)... нашли Ивана
ви(н)ного, и росказали перепросити Касияна, що
зара(з) за росказа(н)емъ... тоє ѡчини(л) (Львїв, 1601
ЛСБ 1043, 5 зв.); А такъ мы, врадъ, vysluchavшы
жалобы Микѡлая Водвинского, за прозбоу оноґо,
на огледанє ранъ, придали виґа (Бориспіль, 1615
АБМУ 9); Б̄же ѡ(т)цѡв' нашіхъ vyslѡxай молїтвѡ
мою (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 756); тые границы,...
ѡбѣхати и ѡные ѡписати, и(н)квизиции вы(с)лу-
хати... пови(н)ни(с)мы (Житомирщина, 1639 *ККПС*
213); я, комо(р)никъ, конѡтровє(р)сы(и) сторонъ
ѡбу(д)вухъ vyslucha(в)ши и оныхъ добре уваживъ-
ши... ѡбо(м) сторонам заховую са(л)ве дефєнъси(с)
инъ ексъцепѡциѡнибу(с) па(р)ти(с) утрѡкве (Го-
рошки, 1643 *ДМВН* 233); Суд нинешньный кґрод-
ский луцкий, конѡтroversьни сторон обохъ... до
суду нинешньного в̄ношоныхъ vysluchavши и зъ
оныхъ добре вырозумѣвши, позванымъ поступовати
наказуетъ (Луцкъ, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 423).

2. (коґо, чоґо) (*прихильно поставитися до про-
хань коґо-небудь, змилосердитися над ним*) вислу-
хати: молєчїся не мног говорѣте як погановє,
спѡдевають бо ся ѡнї иґ... vysluchani боудут (Воло-
димир, 1571 *УЄ Вол.* 47); мы не та(к) чини(м) кды
заразо(м) не боудє(м) vyslouxāni, ѡ(т)стоупає(м) и
далєко ѡ(т)ходи(м) (Львїв, 1585 *УЄ* №5, 258 зв., на
полях); слыши(ш), якъ с̄н̄ б̄жїй моли(л)са а(ж) до

кръвавого потоу, то(ж) бы(л) выслуухань (XVI ст. *УС Трост.* 56); и якъ сами выслѣхаемо, такъ и выслѣхани боудемо (Острог, 1614 *Тест.* 159); Ина́чей выслѣханы(м) не бѣдетъ вѣдлѣгъ свѣдо́цтва *Св(г)лскогѡ* (Київ, 1648 *МКСВ* 349); прѣсимо тебе пѣне, абысь нась выслѣхаль (серед. XVII ст. *Хрон.* 70).

Див. ще **ВЫСЛУХОВАТИ, ВЫСЛУХЫВАТИ. ВЫСЛУХИВАТИ** *див. ВЫСЛУХЫВАТИ.*

ВЫСЛУХОВАТИ *дієсл. недок.* (кого, що) (*слухати до кінця*) вислуховувати: а в писме свто(м) ве(з)де мно(г) находиль, же и ѡ(т)цѣ его нб(с)ны(и) мно́гихъ по еди́номѣ выслѣхава(л) (!). И онъ са(м) яко сы(н) его еди́норо(д)ны(и) та(к) же чини(л) (Острог, 1587 *См.Кл.* 9); не все было волно ве(д)ле оуставъ бѣжи(х) и(з)раилтаномъ // онымъ справовати в неволи а вжды и(х) лѣпше выслѣхава(л) (!) нижли на свободѣ (Там же, 12-12 зв.); та(м) бѣгъ выслуховае(т) где живе(т) (Острог, 1589-1599 *Апокр.* 85).

Див. ще **ВЫСЛУХАТИ, ВЫСЛУХЫВАТИ.**

ВЫСЛУХЫВАТИ, ВЫСЛУХИВАТИ *дієсл. недок.* (що) Те саме, що **выслуговати**: котѣрыи всѣ вѣрили, и своихъ рѣзне оучили ижъ зывана *сты(х)* е(ст) порѣжне постановѣнное, понева(ж) мовать оушѣй не маюють, жебы нашѣ мѣтвы выслухывали (поч. XVII ст. *Проп.р.* 238); мл(с)рдіе, оубо(з)ство, и долготерпѣніе: тѣи пожадливостью и волею выполняютьса... ѡ(д) Г(с)да похѣдаты, и в^с ср(д)ци выслѣхиваны бываюють (Вильна, 1627 *Дух.б.* 318).

Див. ще **ВЫСЛУХАТИ.**

ВЫСЛѢДИТИ, ВЫСЛЕДИТИ *дієсл. док.* (що) (*вивчити, вникнути у щось*) збагнути, дослѣдити: до писанья того листа оудале(м)са... не дла вынайде́на якобы крыючееса правды, але дла выслѣжѣное вынайденое и проповѣданное ѡ(т) ѡ(т)цовъ нашихъ правды ѡказа(н)а (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 10); Ѡ глѣбѣкости бога(т)ства м(д)рости и рѣзѣма Бѣжго, яко не выбаданы и не понѣты сѣды егѣ, и не выслѣжены доро́ги его (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 271); Жебы старость, сивизнѣ, облѣдного міра. Выслѣдивши, дозна́ли же вже и секи́ра, З давныхъ часовъ ѡстригса (Вильна, 1620 *Лям.К.* 18); Дѣша... сама з^с себе, выслѣдити мѣсли не мѣжетъ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 392);

розшукати, дослѣдити: Кды(ж) бовѣ(м) каіа́фа мыслѣвца са выкладае(т). и га́диноу ѡнѣю собѣю выражѣвалъ, которѣа яко мыслѣвнаа паты на́шей слѣдѣла котраа и тогды выслѣжѣючи спра́вы и по́стѣпки і́совы: нѣ(ч) не́пристойного з ны(х) выслѣдити и вынайти не могла (поч. XVII ст. *Проп.р.* 93).

Див. ще **ВЫСЛѢЖОВАТИ.**

ВЫСЛѢДОВАНЕ *с.* Дослѣдження: все старанье баданье, розерванье, и забава дѣши, в^с выслѣдованю розѣмнои йсности трѣвало (Вильна, 1627 *Дух.б.* 83).

Див. ще **ВЫСЛѢЖЕНЕ.**

ВЫСЛѢЖЕНЕ *с.* Дослѣдження: Хтѣ зрозѣмѣ(л) рѣзд(м) Па(н)скій; а́лбо хтѣ пора(д)цею емѣ былъ; Если(ж) теды справленихъ ѡ(т) не́го з^с мѣлости и з^с лю(д)скости егѣ противъ нась и дла нась рѣчей розезнаніе кѣ выбаданю и кѣ выслѣжѣню трѣдное Пѣвель *Стый* показаль (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 212).

Див. ще **ВЫСЛѢДОВАНЕ.**

Пор. **ВЫСЛѢДИТИ.**

ВЫСЛѢЖОВАТИ *дієсл. недок.* (що) (*проникати у суть чого-небудь*) дослѣджувати: Кды(ж) бовѣ(м) каіа́фа мыслѣвца са выкладае(т). и га́диноу ѡнѣю собѣю выражѣвалъ, которѣа яко мыслѣвнаа паты на́шей слѣдѣла котраа и тогды выслѣжѣючи спра́вы и по́стѣпки і́совы: нѣ(ч) не́пристойного з ни(х) выслѣдити и вынайти не могла (поч. XVII ст. *Проп.р.* 93).

Див. ще **ВЫСЛѢДИТИ.**

ВЫСМАЖИТИ, ВЫСМАЖЫТИ *дієсл. недок., перен.* (що, з чого) (*хитрощами знайти щось на свою користь*) викрутити: А што ѡилялетъ зменъку чынить о дате въ листехъ, съ которыми владыкове до Рыму ездилы: ижъ власного местца даты, где ся што деяло, не описано, але только такими словы дата: "съ королевства Польского и зъ великого князства Литовского", и тымъ хочеть мети за подзорные тые листы, — ино и тутъ ѡилялетъ ничего не высмажитъ ку помочы баламутни своей (Вильна, 1599 *Ант.* 705); Лечь и тому ся не помалу дивую, што себе ку помочы съ тыхъ (тамъ) листомъ ѡилялетъ высмажыти усилуеть (Там же, 801).

ВЫСМОКТЫВАТИ *дієсл. недок., перен.* (що) (*віднімати що-небудь, позбавляти кого-небудь чо-*

гось) перехоплювати: Послѡмъ Апѡсто(л)скимъ инъквизиторомъ. вы(ш)пырачомъ, частымъ наглядѡчомъ... которыѣ южъ своими Ап(с)толскими привилѡями, не то(л)ко Еп(с)копомъ равнѡются: але тѣжъ ихъ превышѡють, и перешкажѡють вправо-вѡнью, и ихъ влѡдѡ высмо(к)тывѡють (Ев'е або Вильна, п. 1616 *Прич.отех.* 11 зв.).

ВЫСМОТРИТИ *дієсл. док. (що) (очима)* побачити, угледѡти: анѡ язи(к) вымовити, анѡ око высмотрити, анѡ розоу(м) жа(д)ны(и) ѡгрѣнѡти не може. що бъ наготоваль тымъ котрѡи его млѡють (к. XVII ст. УЄ № 31, 78);

заглянути, подивитися: высмотрите дѡбре гдѣ са тайтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 230 зв.).

♦ **высмотрити свой часъ** — знайти вѡповіднѡ хвилину: абовѣ(м) венедѡктъ анагиноу(с) хитры(и) ...высмотрѡвши свѡй ча(с), велѣлъ са скрѡити хлѡпцѡви по(д) лѡже где лѣгалъ Пѡпе(ж), а вночи кликати (Львѡв, поч. *Крон.* 124 зв.).

ВЫСОКИЙ, ВЫСОКИЙ, ВЫСОКИЙ, ВЫСОКИЙ, ВЫСОКИЙ, ВЫСОКИЙ, ВЫСОКЪ, ВЫСОКЪ
прикм. 1. (який має велику відстань від землі вгору)
високий: а ѡт того лѣса просто къ высокимъ соснамъ (Турѡйськ, 1540 *AS IV*, 243); Гора подѣ половицоу замку ѡгъ днепра висока и прыкра досытъ пристѡпѡ тамъ нетъ (1552 *ОЧерк.* 3. 4 зв.); Ѡ Б̄же... ѡ(т)-даѡ(т) С̄ѡнь С̄ты(и) хвалѡ тобѣ С̄ѡнь цвѣтъ горъ высѡки(х) весѣлѡ свѣта всего (Львѡв, 1591 *Просф.* 69); ісака пр(ѡ)ркъ ѡ то(м) піше... мѡвачи... за (з)ло(ст) вашѡ споущѡ на ва(с) яко оуломо(к) камена и(з) мѡроу високого (к. XVI ст. УЄ № 31, 206); сторона пр(ѡ)тивѡная... на горе високо(и), на(д) рѡчкоу Лукавицею (Киѡвщина, 1600 *ККПС* 141); Вѣтеръ выворѡчаѡтъ древа высѡки: Тополѣ ѡказалыи, дѡбы трвалыи, Циприсы пахнѡчѡи,... Лѡвры квитнѡчѡи (поч. XVII ст. *Пчела* 57); По сѡмъ же б̄гъ зѡмлю розлѡчными цвѣты покрѡвъ наготовоу ел... и весѣлыми // гаамѡи и высѡкими гѡрами,... оукрасивѣ (Почаѡв, 1618 *Зерц.* 14-14 зв.); Нѡдто и кликнѡ ихъ влѣзши на высѡкое дѡрево, жѡбы ѡбволѡлъ мерзѡндю и плюгѡвдю ихъ молѡитвѡ тѡкъ спѡдши на долѣ,... мѣзерне бѡ(з)бѡждню свою дѡшѡ вѡрыгнѡлъ и вѡкинѡ(л) (Киѡв, 1627 *Тр.* 667); А при тѡмъ страшноѡ трасѡна землѣ, якѡ всѣ гѡры высѡки;

розсыпани бѡдѡтъ, то(г)да мнѡги царѡе земнѡи, слѡги антихрѡстови, начнѡтъ ѡ(т) страх(ѡ) болѣти, и в' пещѡри каменнѡи критиса (Чернѡгѡв, 1646 *Перло* 142); Зродѡла земла... гаѡи высѡки, дѡбрѡвы весѣлыи (серед. XVII ст. *Хрон.* 2 зв.);

(який виступає наперед, вище чогось) випуклий, високий: камен чирвоный яко грошъ велкостю з золотомъ високий, взвышѣ осмѣ перел великихъ попрек положоные (Володимир, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 426); оучинишъ ємѡ лиштвѡ золотѡ в кѡло, а на лиштвѡ корѡнд... на чѡтыри пѡлцы высѡкѡю (серед. XVII ст. *Хрон.* 102 зв.);

(який знаходиться на певній висоті) високо розташований: ѡ(т) Барлемон(т) мешкаючого в' Антверпѡи на високой вѡлицы блѡзко тѡрчи золотѡи (к. XVI ст. *Розм.* 61);

(який має висоту більшу від звичайної, середньої) високий, великий: теперъ же ся до розуму кинули манѣти,... южъ теперъ не вѣ короткихъ сукняхъ, але такъ ся выстрыхнули сѣ ковнерами высѡкими, поизренѡямъ страшнымъ и походѡмъ, такъ яко ихъ самъ аутог-антихрѡстъ научивѣ (бл. 1626 *Кир.Н.* 19); Свѣтилникъ: Походнѡ, ла(м)па, кагане(ц), и лѣхтѡръ высѡкѡи (1627 *ЛБ* 112);

(який стосується висоти як лінійного розміру) високий: и запла(т)а ѡ(т) прывозѡвъ... за слѡпы каме(н) высѡ(к) ло(к) єде(н) два ло(к)те до(л)гѣ и ширѡ(к) та(к) же (Львѡв, 1592 *ЛСБ* 1039, 1).

2. Перен. (райський, божественный) високий: Кгды високого нѡа, незычлѡвыѡ обрѡты, на пѡдолѣ зѡмный кѡла свой накерѡвали... Тогдѣ євгѡніѡ пѡпа ри(м)скѡї посла(л) до цѡсара константинѡполского послы (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 33); а поты(м) сорокѣ днѡи на мѡри свѣта того блоукалѡса южъ коли(с) на высѡки(х) нѡ(с)ны(х) гора(х) ѡ(т)почѡло (поч. XVII ст. *Проп.р.* 195 зв.); Звѣздами бѡылъ ємоу написаныѡ на высѡкомъ нѡбѣ, тѡе до(м) ѡстро(з)скихъ трѡе в' своѡмъ слѡушне має(т) гѡрѡбъ (Дерманъ, 1603 *Нал. на г. Остр.*, тит. зв.).

3. (значний за кількістю, інтенсивністю) високий, великий: запла(т)а... тѡкъ высѡкаа, тѡкъ щасливаа, та(к) велѡкаа єсть, же... слѡвѡми єи выразити жѡде(н) не мѡже(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 232); Бы(л) та(к) п̄ ми(х)а(л) тви(р)ды(м) (!) же не

ты(л)ко п̄ ла(н)кгишь але и п̄нове братия презъ
двѣ(с) то(и) ро(к) з ни(м) се не могли сто(р)говати
для его высокои цены и не(д)нословъности с чего
были ба(р)зо жало(с)тни (Львѣв, 1641 ЛСБ 1043,
56); Котѡрыи покѡрмъ ѡ ни(х) нарѡско(ш)нѣйши(и).
Опѣсты(м) та(к)же и ѡны(и) трѣдны(и) а высѡки(и)
стѡпень або спѡсобъ воздержѡнїа, з котѡрого то
знати же оу ни(х) сѣтъ нѡбо(л)шиє рѡскоши и
присмѡки (серед. XVII ст. Кас. 38 зв.);

(який стосується проби дорогоцінного металу)
високий: кѡпилися два свѣти(л)ники... срибра
высокого... ѡбразъки до ры(з) золотистые (Львѣв,
1635 ЛСБ 1054, 1 зв.).

4. *Перен. (важливий за своїм значенням)* високий, особливий: княза Костентина Ивановича
Острозского, ... хотачи емѡ з ласки нашеѡ панское
нѣкоторѡю потехѡ для таковых его высоких послѣд
вчинити и тымъ накладамъ нѣкоторѡю заплатѡ
вдѣляти, пожаловали есмо его имѣнемъ... на има
Чѡдновъ (Городно, 1507 АС III, 49); за высокие и
вѣрныи слѣдъбы княза Константина... есмо зновѡ
всим Степанем пожаловали (Краків, 1531 АС III,
378); Маєтъ... апостоль Петръ высокие почестїи
тытулы (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 441).

5. *Перен.* Высокий, шляхетный, гідный, достой-
ный: силе(н) е(ст) бѣ... и мѡло оумными дѣ(т)ми,
велики(х), и в добродѣтелехъ высѡки(х), сты(х)
ѡ(т)це(в) (котѡры(х) абысте и вы доступїли)
оучити (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 227); Аврѡмъ: отецъ
вынеслый, або о(ц) высѡкїи (1627 ЛБ 171); Ѡ(т)-
тѡль слава Могїломъ вѣчнаа повстанєтъ, И лилѣа
высѡкихъ цнѡтъ ихъ не оуванєтъ (Київ, 1632 *Євх.*
296); Истность бовѣмъ оного, въ Марсѣ фундована,
И въ Валѣчной Мѣнервѣ мѡцно вкргнѡтована.
Загѡны распѣщѡєтъ, въ свѣтѡвые двѡры: Летїтъ на
высѡкїє, рыцѣрства гонѡры (Львѣв, 1642 *Бут.* 4 зв.);
Такѡю маєтъ мѡцъ чїстѡсть, не тылкѡ въ Пѡнна(х),
але и вдѡвїнномъ воздержѡнїю, и не тылкѡ въ ста-
ромъ Тестамѣнтѣ, але и въ ев(г)лїи стѡй маєтъ свое
пѣвное и высѡкое залиценѣ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 924).

6. *Перен. (сповнений глибокого змісту)* винаят-
ковий, важливий: Уста и(х) высокие слова розши-
рають, А языки долѣ якъ змѣи ползають (к. XVI-

поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 103); Для редкихъ людей
суть тые квестыи, кгдажъ суть речи высокие, и
кѣтожъ можетъ ихъ поняти (Єгипет, 1602 *Дїал.*
63); И чоловѣкъ, хѡтъ то ѡ собѣ роздѣмѣтъ: И ѡ
рѣчахъ высѡкихъ мѡвити оумѣетъ (Львѣв, 1615
Лям.Жел. 2); Слышишь, отступнику, якъ высокую
похвалу Павлови чинитъ Златоустый святыи?
(Київ, 1621 *Коп.Пал.* 445); Зарѡзомъ мѣсль Твоѡ
почнѣтъ на высотѡ подносїтисѡ, ѡ высѡкихъ рѣ-
чахъ розмышлѡти и в томъ полѣпшѡтисѡ (Вїльна,
1627 *Дух.б.* 96); Лѣторѡсль Нѡдкѣ четвѣртаа,
Каллїопе Тѡбестъ, Цвиче(н)е въ писа(н)ю высѡки(х)
и пова(ж)ны(х) рѣчїи (Київ, 1632 *Євх.* 301); сѣтъ
Кнїги Церкѡвныи Бгѡдѣхновенными мѡжѡми съ
грѣцкогѡ языка на словѣнскїи прелѡжѡныи, в котѡ-
рыхъ // истиннаа и высѡкаа знайдѣтсѡ Бгѡслобїа
(Київ, 1646 *Мог.Тр.* 4-4 зв.); Бовѣмъ тѡй На гѡрѡхъ
высѡкой моу(д)рѡсти лѣтає, Гды В костѣлѣ ка-
толїцкомъ Вѣрѡ правдївѡю має (Чернїгїв, 1646
Перло 1 нenum.);

(зарозумїий, гордївливий) високий: несытыи
грѣхѡлюбѣцы, якѡ еленѣ рѡгатыи, бѡдѡють в
рѡскошахъ, по гѡрѡмъ высѡкой доумы и горѣднѣ,
по розлїчныхъ паствискахъ грѣха (Почаїв, 1618
Зерц. 37 зв.); Гордыня: пыха, по(м)па, бѡта, высѡкаа
мѣсль (1627 ЛБ 27); не толкѡ... // ...цнѡты той...
захѡдетъ, котѡрый... въ слѣдѣ Ха шѡль... не для
лю(д)скоѣ славы, анѣ для высѡкогѡ ѡ собѣ
мнѣма(н)ѡ и поваги, для самѡѣ любве (Київ, 1637
УЄ Кал. 127-128); Пыха... и высѡкое ѡ собѣ розу-
мѣнїє, не тѡлько нѣчѡгѡ на(м) дѡброго не принѡ-
сѡтъ, але и тѡє дѡброє, котѡрое маємъ са розпо-
рѡшѣетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 165).

7. (який належить до привїлейованих верств
сусїльства) знатный, славный, великий: мы хотѡ-
чи Єго Милѡсти в томъ нѣкоторѡю часть ѡтплаты
вчинити, а к томѡ бачачи на его Милѡсти знаме-
нитый, а высокий дом княжацкїи, ... дозволаєм...
князю... Острозскомѡ... всакїи листы свои печѡ-
товати (Вїльна, 1522 АС III, 235); всѣ обыватели
земли Волынское, почавши ѡтъ высокогѡ ажъ до
нижшого стану, однимъ тымъ статутомъ мають
быти сужоны (Володимир, 1594 *АрхїЮЗР* 1/1, 423);

Не бо страсть христову по истиннѣ страдавшихъ власть свѣцкую удивляти и ужасатися учит и подражати и смирятися заповѣдемъ христовымъ в высокомъ стану преложества будучихъ наставляет и приводит, але истинну звитяжити и евангелскую // проповѣдь згвалтовати понуждает (1600-1601 Виш.Кр.ома. 166-167); Мѣрно(ст) те(ж) е(ст) го(д)носте(м) забѣгати, а на высѣкой сѣ ста(н), выносите (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 11);

у знач. ім. знатный, славный: Высѣкимъ и незнеблѣны(м) цесарѣвскій рѣзѣмъ, не такъ далѣе вельможность стѣноу оуказати мѣже(т) яко погорѣжѣнье мае(т)ности (Острог, 1614 *Тест.* 150);

(який мае велику владу, високу посаду) великий, могутній: А в то(м) оди(н)... мѣвиль... чомоу сѣ важилъ дирѣю а не двѣрми... на такъ высѣкой століци стѣнъ лѣзти (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 53); гѣ бѣ любачи на(с)... стоупилъ з высокого престола своего нѣ(с)ного на землю (к. XVI ст. УЄ № 31, 27 зв.); Стѣткѣвичове не родилисѣ, тѣлкъ, албо до повѣжного Сенѣтѣ, албо до высѣкихъ оурѣдѣв (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 6); Естѣ кто, на кштѣлтѣ в тѣлѣ головы на высѣкомъ оурѣдѣ поставлѣный: нехѣй же оурѣдѣ своего пилнѣетѣ (Львѣв, 1646 *Жел.Сл.* 2 зв.).

8. (про снѣв) урочистый: Пѣснь степе(н)наѣ: Пѣнѣе высѣкое, кихъ, албо врѣховныхъ (1627 *ЛБ* 104); Степѣннаѣ пѣснь: Высѣкаѣ (Там же, 121).

9. (епитет Бога) Всевишній: антѣхристѣ... сѣдши оу цркви хр(с)тѣанской, богѣмъ великимъ и высѣки(м) назѣве себе (Чернігѣв, 1646 *Перло* 139); Тогда пристѣпи(л) навходоносѣрѣ до вѣстѣя пѣчи огна пѣлѣющого и рѣклѣ... Слѣги бѣга высѣкого вѣйдите а прѣидите (серед. XVII ст. *Хрон.* 361).

10. У знач. ім. **высокие** — небеса: Маѣючи пѣстира и стройтѣла бного великого архіерѣа, проникнѣвшаго нѣса, Іса снѣ бѣжѣа, котѣры(м) в кштѣ(л)тѣ бѣжо(м) боудѣчи, са(м) себе понѣжи(л)... офѣроу самѣго себе в (кон)чѣноу лѣ(т) принѣсши... и встоупѣвши... в самѣе нѣо и сѣлѣ по правѣици маѣстѣтоу, величѣствѣа на висѣкыхъ прибѣ(т)кѣ правдѣвого (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 217); Дѣвенѣ Бѣгъ на высѣки(х) тѣй, Котѣрый шдѣвѣетѣса свѣтомъ яко Рѣзоу (Чернігѣв 1646 *Перло* 58 зв.).

11. У знач. ім. с. р. **высокое**. Вл. н.: почавши отѣ

лозѣкъ ... ажѣ до дорогъ великихъ, котѣрая одна идетѣ до Высокого, а другѣя до Раковсчѣины (Київ, 1600 *АрхЮЗР* 7/1, 262).

12. У складѣ вл. н.: **Высокое поле**: на Высоко(м) Поли двѣ нѣвы (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 10); **замокъ высокий**: Манастѣръ свѣтого анѣфрѣя во Львѣвѣ... на предѣмѣстѣю краковскомъ подѣ горѣю за(м)кѣ высѣкого лежѣчи(и) (Берѣстѣя, 1590 *ЛСБ* 143).

◊ **высокии ворота** див. **ВОРОТА**; мѣсто **высокое** див. **МѣСТО1**.

ВЫСОКО, ВИСОКО, ВИСОКО присл. 1. (на великій віддалі від звичайного рівня, від основи) високо: кнѣзь корѣцкіи... поима(н)... в неволѣю и всажено его на вѣжѣ высѣко на мори и бѣлѣ та(м) за вартѣю (1509-1633 *Остр.л.* 129); Жалова(л) намѣ... Григоре(и) сенѣюта лахове(ц)ки(и)... на юхна торокано(в)ского и жѣну его... ѣ том што(ж) де(и) ѣни ста(в) сво(и)... високо по(д)на(ли) и... в немѣ воду де(р)жѣты (!) (Красний став, 1558 *ЛНБ* 103, 16/1с, 1898, 10); якъ птѣха вѣлетѣвши високо, безпѣчна ѣстѣ, ... такъ и дѣша вѣзавши крѣла дѣша, ... зо всего смѣѣтѣса (Вѣльна, 1627 *Дух.б.* 286); aeditus високо (I пол. XVII ст. *Сем.* 16); скларѣви що направлѣ(л) високо в ново(и) цѣ(р)кви ѣболѣны... 24 (Львѣв, 1633 *ЛСБ* 1054, 4); А такъ оуже высѣко збѣдовали вѣжѣ онѣю (серед. XVII ст. *Хрон.* 18 зв.);

(у висоту) завѣшки: камень... ло(к) до(л)го. по(л) ло(к) широко, по(л) ло(к) високо (Львѣв, 1592 *ЛСБ* 1039, 1).

2. (на великій висоті; далеко над землею) високо: Вѣспрѣ: Высѣко(ст), или высѣко (1627 *ЛБ* 24); планѣтѣ сату(р)ну(с) тотѣ бѣжитѣ такъ високо же ле(д)во во три(д)цѣть лѣтѣ бѣгѣ свой викониваетѣ (серед. XVII ст. *Луц.* 539).

3. *Перен.* (за значенням, важливѣстю, досягненям) високо: (А тепѣрь же вѣже) поглѣдите, яко суть важнѣны тѣе суды и декрѣта вашѣ, котѣры такъ високо подѣносите! (Вѣльна, 1599 *Ант.* 559); Пѣневажѣ Бѣзскѣе догмѣты вышѣше вѣшѣлякое мыслѣи суть и вышѣше вѣшѣлякое бѣстрѣсти очное, презѣ вѣру толко осягненнѣе и всякое умѣтности логѣйское отбѣгаютѣ, и високо возлетѣютѣ, и не потребуѣютѣ жадныхъ тогѣосвѣтнихъ вымыслѣв (1603

Пит. 107); бързо кре(ст) стый високо быль выне-
сеный, же са сталь цнотюю, силою, и потугою сна
бжго (поч. XVII ст. *Проп.р.* 303 зв.); Чому(ж) и ты
не мовишь тогбжъ, але хитре переворочаешъ, и
штб високо, то нязко чинишь и вышпочаешъ слова
оучительскїи (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 262); Паненскїи
ста(н) чїстостю аггло(м) са ровнаеть, и високо са
ажъ до нбсъ по(д)носитъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 925);
Тогда цр̄ь вынесль високо данїила, и даровъ многѡ
и великихъ даль ем̄ (серед. XVII ст. *Хрон.* 359 зв.).

4. *Перен. (за змістом)* розумно, змістовно: оумѣ-
ѣтно(ст) и мдро(стъ) твоа пре(д)вѣчнаа в то(т) са
ча(с) показала, гды(с) лю(д) на поуци кормильъ,
на горяхъ оучи(л), пїсмь стыхъ таємнїцы выкла-
даль, в̄ // синагога(х) високо ѡ законѣ моисеѡво(м)
дискоурова(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 305 зв.-306).

5. *Перен. (гордовито, зарозуміло)* високо: Ниже
бо может комедийник к разуму христову око
мысльное прострѣти, дондеже сего разума маш-
карского ся не свободит и в простотѣ и смиренни
не станет. И доколѣ еще плотское и внѣшнее муд-
рование проходит и в прелести художества язы-
ческаго ся забавляет и о собѣ високо мудрствует,
ниже помечтати о разумѣ духовном не может
(1588-1596 *Виш.Кн.* 130); Рече ем̄ сметъ (sic! —
Прим. вид.) ѡ глвпї Чловече чемѣж са високо
виносишь (XVI ст. *Сл. о см.* 334); дакдю тобѣ жесь
сынѡвъ мой(х) скромиль жебыса не хлюбили, и
высоко ѡ собѣ дла пѡдвигѡвъ свойхъ не держали
(Вильна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 6 зв.); Високѡ засъ
ѡ собѣ розѣмѣти и пышнитиса великѡю до цнѡтъ
перешкѡдоу бываеть (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 2); Нпан,
obernisia, stan, zadiwisia, kotory wysoko Umom lita-
iesz,... Nepopsuy mozku, mudruy potroszku (1648
П. про Пот. 200).

Див. ще **ВЫСОЦЕ.**

ВЫСОКОВЕРХІЙ *прикм. (який займає високе
становище)* высокопоставлений: ро(з)сыпле(т)са
кипари(с) то есть, высокове(р)хїе законопрестѣп-
ници розб(г)наны // бѣдѣ(т) (Вильна, 1596 *З.Каз.* 75-
75 зв.).

ВЫСОКОВОЗНОСИВЫЙ *прикм.* Зарозумї-
лий, гордовитий, високомїрний: Христос бог, изба-
витель нашъ, борячи високо возносивый помысл

сынов Зеведеѡвых, седалища десно и шуе прося-
щих,... помысл таковый... осудил (1608-1609 *Виш.
Зач.* 227).

ВЫСОКОЗРАЧНЫЙ *прикм.* Далекозорий: але
жадень нба не видѣль ѡ дарѣ знаменїты(и) // Ѡ
цр̄(с)каа прерогатїва!.. Ѡ орле высокозрачный!
(поч. XVII ст. *Проп.р.* 32-32 зв.).

ВЫСОКОЛЕТНЫЙ *прикм. (сповнений гїдно-
стї, поваги)* величний: Преложѣнство: Здалѡса мї
тежъ еще ѡ томѣ припомнѣти. На якѡмѣ Бг̄ъ зе-
звѡлил преложоны(м) мѣти Мѣсцѣ: тебе ѡ Ѡ(т)че,
цнѡ(т) высоколетныхъ, Котѡрого облѡки пречъ
минаю(т) лѣстны(х) (Київ, 1618 *Вѣзер.* 15).

ВЫСОКОЛИОТНЫЙ *прикм.* Який здатний
високо лїтати, високолетний: Читаемъ бовѣ(м) оу
езекеили, ижъ чѡдовныи ѡныи звѣрата оустрѣшив-
шиса на(д)де(р) дла гблосоу з̄ нба выходачого
застановїлисa, и крыла свои высоколиѡ(т)ные
споустили (поч. XVII ст. *Проп.р.* 2 зв.).

ВЫСОКОЛѢТАВЕЦЪ *ч.* Зарозумїлецъ: altino-
lus, высоколѣтавецъ (1642 *ЛС* 79).

ВЫСОКОЛѢТАЮЩИЙ *дієприкм. у знач. прикм.*
(*цсл.* высоколѣтающии) який високо лїтає. *Обра-
зно:* Іѡанъ стый Ев(г)лїста, Цвѣтъ невѣдаемый
Дѣвствам, ѡрель высоколѣтающїи, вѣзлюблѣнный
оучнк̄ъ Сна Бжїа (Чернїгів, 1646 *Перло* 131).

ВЫСОКОМЕЧТАТЕЛЬНЫЙ *прикм.* Який спѡв-
нений високих мрїй: А ѡ собѣ а(з) и са(м) свѣди-
те(л)ство ва(м) даю, яко гра(м)мати(ч)ного дро-
ба(з)ку не и(з)оучи(х), ритори(ч)ное игрушки не
вида(х), философского высокоме(ч)тате(л)ного ни
слѣха(х) (1599-1600 *Виш.Кн.* 203).

ВЫСОКОМОВНЫЙ *прикм.* Пишномовный, ви-
сокомовный: Высокомѡвныхъ ти наоук̄ъ заживаючи.
Якъ законодавцѣ з̄ Бга поважãючи (Львїв, 1616
Бер.В. 90).

ВЫСОКОМУДРИЕ *с.* (*цсл.* высокомудриє)
зарозумїлїсть, высокодумство: Где ж еще, с тою
лжею скитающєся, поступиши, занє же она, не сый
сущая, стояти не может, мѣста же прелестїю свое-
го приведенїя вся обтекла и послѣдующих ей
покорила, оцарствїла и узами нераздрѣшимыми
высокомудрия, гордѡсти и тщєславїя связала
(1588-1596 *Виш.Кн.* 140).

ВЫСОКОМЫСЛИЕ с. (цсл. высокомыслие) зарозумілість, високодумство: единою бовѣ(м) того исидора таа(ж) м(д)рость пло(т)скаа, котораа и вм(ст) в' тщю славицѣ міра сего въздѣла, вгорѣ высокомы(с)лѣа двигнѣла и взне(с)ла (1598 Виш. Кн. 277).

Див. ще **ВЫСОКОМЫСЛЬНОСТЬ**.

ВЫСОКОМЫСЛЬНОСТЬ, ВЫСОКОМЫСЛ-НОСТЬ ж. Те саме, що **высокомыслие**: такъ оужъ з' початкѣ высокомысльностью и пыхобю ошѣкаль Адама (Вільна, 1627 Дух.б. 254); И теперъ в' ср(д)цѣ ихъ высокомысльность рѣдитъ (Там же, 255); На(д) высокомысльность бовѣмъ и пыхѣ нѣчого шкодлившого не ест', а на(д) хлѣбѣ и поро(ж)нюю славъ нѣчого заразлившого (Київ, 1637 УЕ Кал. 3).

ВЫСОКОМЫСЛЬНЫЙ, ВЫСОКОМИСЛЬ-НЫЙ, ВЫСОКОМЫСЛНЫЙ прикм. (цсл. высокомысльныи) зарозумілий, високодумний: розвмѣль еси себе на(д) доброго лѣчимъ, на(д) мѣ(д)рого мѣ(д)рѣйшимъ,... на поизреню билъ еси сроктїй,... в' посидѣню високоми(с)льный, в' мовѣ витво(р)ный (в ориг. ви(д)ворный, — Прим. вид.) во всякой по(с)татѣ тѣле(с)ной ба(-)зо зави(ст)ный (Чорна, 1629 Диал. о см. 270): ничѣго іншого не скоштоваль, ѡпрочь трѣхи сѣрѣвого синей капѣ-ты лѣста,... жѣбыса... в' высокомысльнѣю ѡ собѣ хлѣбѣ не впаль (Вільна, 1627 Дух.б. (Передм. II), б зв.); Не чѣсть... ест'... кѣждый высокомысл'ный ...не пѣшиѣмоса анѣ са выносѣмо (Київ, 1637 УЕ Кал. 165).

ВЫСОКОНОГИЙ прикм. Довгоногий: Или не вѣдае(ш), я(к) многопре(д)стоащи(м) гологлавы(м), трепѣ(р)ны(м), и многопѣр'нымъ, макгероносце(м), шлыко(м) ко(в)пако(м) кѣ(ч)ма(м), высоконоги(м), и ни(з)косѣты(м) слѣга(м), дворанино(м), воино(м), жо(л)нѣро(м), цвѣ(т)ноп(є)стры(м), и га(й)дѣко(м), смрѣтоносцо(м) ра(д)уючійса, ѡ цр(с)твїи бжѣ(м) не то(л)ко мыслити, но и поме(ч)тати // не може(т) (п. 1596 Виш.Кн. 238 зв.-239).

ВЫСОКООСНОВАННЫЙ прикм. Величній, високий: А ты, костел латинский,... весь вѣк свой о том упражняеш..., абы ся не оного небѣсного седалища доступил..., але жебы еси тя на земли..., гордосного преложенства, верхо-

седно именованного,... не снижил и не ущербил и с пляцу високооснованного не порушил (1608-1609 Виш.Зач. 227).

ВЫСОКОПАРНЫЙ прикм. 1. Який високо літае: Пре(з) прѣшю ре(ч) єдны іоана єв(г)листоу розвмѣють, котѣрый якъ ѡре(л) высѣпа(р)ный до превысокой бо(з)ства таемницы вѣ(з)летѣ(л) (поч. XVII ст. Проп.р. 249 зв.); радѣйтеса Гнѣ Ап(с)лѣве, Вы Нѣ(с)ныи высокопѣр'нии ѡрлѣве (Чернігів, 1646 Перло 46).

2. *Перен.* (який відзначається широтою, розмахом думки) піднесений, високопарний: Се же всеотвори и соверши, яко да тлѣннюю и высокопарную мысль от аеровоздушнаго мудрования в смиренномудрие привлечет (1608-1609 Виш.Зач. 211); перла рѣдатса вѣ глѣбынѣ мѣрско(и)... и с трѣдностью на свѣт виноса(т)са такъ и в' тѣй Книзѣ слѣва на ч(с)ть... имени бо(з)комѣ, сѣт' яко Пѣрла многоцѣнныи; рож(д)єнныи... вѣ глѣбынѣ Нѣ(с)нои пре-моу(д)рости, а вынесе(н) ннѣ вѣ мїрѣ сѣй дѣлный видѣмый, высокопѣр'ны(м) и мно(г): зрѣтелны(м) оумо(м) мои(м) (Чернігів, 1646 Перло 7 нenum.).

ВЫСОКОСТЬ, ВИСОКОСТЬ, ВИСОКОСТЬ ж. 1. (значна віддаль по вертикалі від земної поверхні вгору) висота: з бѣкѣ в' землѣ єднаково нѣо высокостю, и далѣкостю ѡ(т) землѣ ѡ(т)стѣбтъ (Почаїв, 1618 Зерц. 14); Звѣзди..., през самѣю висо-кость ѡ(т) зе(м)лѣ до неба здаються намъ презлишъ мале(н)кии (серед. XVII ст. Луц. 540);

(розмір чого-небудь від основи до вершини) висота, високість: брони су(т) до(л)го(ст) и широта и високо(ст) его и мѣри(л) му(р) его сто и соро(к) и чотиры ло(к)ти мѣри чоловѣчеи (XVI ст. КАЗ 659); финїковое дѣрево на само(м) верхѣ бѣвцы своѣ рѣдитъ, и трѣдное ест', дла высокоости, до прѣстѣпѣ злодѣемъ (Київ, 1637 УЕ Кал. 185); ѡнѣю вѣждѣ росказаль бгѣ роскидѣти вѣтру, Кѣтѣрогѣ и теперъ ест' ѡстѣтокъ, межѣ Асіра и Вавилѣона, ѣбулг сажѣни высокость его, такъ же и на ширѣкѣсть (серед. XVII ст. Хрон. 18 зв.);

(про людину) високий зріст: онѣ бы(л) ѡ(т) ба-выбранный найвѣрнѣйши(и) зо всѣ(х) израи(л)танѣ, и такой высокоости, же головою и шѣєю // иншїй лю(д)

якъ Гига(с) переходи(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 249-249 зв.).

2. (*простір на великій віддалі від землі*) високість: по(в)ста́не(т) кри(к)пта́ства и пото(м)о́ба́ча(т) з висо́кости стра(х) по до́ро́га(х)... и бѣдѣ(т)на́рѣ́кати... поколѣ́на на поколѣ́на (Вільна, 1596 *З.Каз.* 75); встѣ́плю на висо́кость обло́ковъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 112); призо́ве(т) нбо́ з висо́кости, и зѣ́млю, абы розсѣ́ди(л) лю́дь сво́й (Острог, 1607 *Лѣк.* 50); В Вио́леѣмъ по́дло́мъ телѣ́сна́а нахо́дитъ, Бг̃ъ, з висо́кости нба́, на землю к на(м)схо́ди(т) (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 69); Лѣо... гблосѣ... на(д)на́дѣю вшелѣ́кю зъ висо́кости... оуслы́шалъ (Киѣв, 1631 *Син.Тр.* 813); Рѣ́ка твоѡ́ вседе́ржа́щаа Црѣ́ствѣ́тъ... на нб(с)но́й недо́зрѣ́мой висо́кости, // и въ ма́рскихъ бѣ(з)дна́хъ глѣ́бкости (Черни́гѣв, 1646 *Перло* 69-69 зв.); И ре́кль двѣ́дъ кна́жѣ́томъ... абы постано́вили з бра́тьи своѣ́й игра́чи на инстрѣ́мѣ́тѣхъ мѣ́зъщкихъ..., абы се розле́га́лъ на висо́кости гблосѣ́ весѣ́ліа (серед. XVII ст. *Хрон.* 250 зв.).

3. (*частина земної поверхні, вища від навколишнього простору*) високість, висота: Кра́й: Ве́рхъ, висо́кость, ве́ршѣ́къ (1627 *ЛБ* 55).

4. Небо, небеса: хвала бго́у на висо́коста́хъ а на землі ма́рь и ме́жи людо́(м) до́броа вола (1556-1561 *ПС* 213); явны́й чоудѣ́ бг̃ъ з висо́кости о́каза(л) (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 55); Бг̃ъ кото́рый на висо́коста́хъ ѡ(т)а́ггловъ и ѡ(т)всѣ́хъ нб(с)ны(х)си(л)оу́ставѣ́чне хва́лений е́сть схотѣ́(л) ты́жъ... ѡ(т)члѣ́ка хва́лений быти (Дермань, 1603 *Охт.* 3); вѣ́зрѣ́(л) гъ́ бѣ́ з висо́кости, на тѣ́хїи лю́ди в ни(з)кости (Львѣв, поч. XVII ст. *Хрон.* 77 зв.); По(д)неси о́чи твои кѣ́ бг̃ѣ́ на висо́ко(ст)и млі́са за грѣ́хи твои (Киѣв, 1623 *Мог.Кн.* 20 зв.); Ла́заръ на висо́кость вшѣ́лъ вы́шшю́, а бога́чъ в' пропа́сть изшѣ́лъ нѣ́зшю́ (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 602); Агѓловѣ́ и члѣ́вци...веселыи пѣ́сни спѣ́вають Сла́ва и хва́ла Бг̃ѣ́ на висо́кости, и по все́й зѣ́мно́й ширѣ́кости (Черни́гѣв, 1646 *Перло* 27); **висо́кости небесныи** — небеса: не диво́уемо́са та(к)... оны́(м), яко боудѣ́чи сла́бы(м) и неро́(з)соу(д)ны(м)... // ...которые... и висо́ко(с)те́й нб(с)ны(х) ты́каю́тса, хотѣ́чи оно́го оубога́го... ла́зара з лона́ авраа́ма к'ва(л)то(м)вы́пхнѣ́ти (1598 *Розм.пан.* 52-52 зв.); **висо́кость**

небесныхъ краинъ — небеса: та́къ и дѣ́ша в'завши крѣ́ла дѣ́а, а на висо́кость нб(с)ныхъ краинъ в'злетѣ́вши,... зо́ всего смѣ́тѣ́тса (Вільна, 1627 *Дух.б.* 286).

5. *Перен. (значний рівень розвитку і вдосконалення чого-небудь)* висота, досконалість: Ты сло́ва хто бы хотѣ́(л) ро́звѣ́сти треба са́ на тоѣ́ до́бре ро́змысли́ти напрѣ́вѣ́й що́ то є́(ст)вѣ́зъти на висо́ко(ст)те́лѣ́сномѣ́ члѣ́кови (к. XVI ст. *УС* № 77, 48 зв.); це́саръ Туре́цкій, о висо́кости нау́ки его́ увѣ́домленый, везваного до себе́ проси́лъ, абы ему́ вѣ́ры хри́стіанско́й симво́лонъ вы́кладомъ о́бъя́снилъ (Киѣв, 1621 *Кон.Пал.* 471); И сна́дне по́стѣ́пи(т) на горо́у до́скона́лости през..., оума́ висо́кость и вы́несло́сть (Киѣв, 1625 *МІКСВ* 131); По́ст сей, Бра́тіе, днѣ́й чоты́рде́сати, яко́бы лѣ́стви́ца... ма́ючи в мѣ́стѣ́ стѣ́пне́(в) ты́днѣ́... по кото́ры(х) мы́ стѣ́па́ючи, на висо́ко(ст)до́броде́телѣ́й... всхо́димѡ́ (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 74).

6. *Перен.* Ма́естат, шляхетні́сть, велич: прѣ́то абы́сь не ѡ(т)ча́вса в до́броѣ́ ѡ(т)мѣ́ны, бо е́сли ша́та(н)то́лько мо́гъ, же́ та́ зве́(р)ха́ ѡ́ногѡ́ и з висо́кости цно́(т) // в...спрѣ́бность стрѣ́ти(л) (Острог, 1607 *Лѣк.* 9-10); Нечо́улыхъ ѡ(т)недо́бальства́ хота́чи ѡ(т)вѣ́сти, а до почѣ́ванаса́ оура́дѣ́ привѣ́сти, и абы́ всѣ́ висо́кость ста́нѣ́ тогѡ́ зна́ли, и зъ яко́бу го́дно́стю на не́го встѣ́пали (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 2 зв. нунум.); И ве́длѣ́гъ своѣ́и мѣ́дрости ла́скавы́й взо́къ за́вше по́казовати́ бѣ́дешѣ́ ра́чилъ, лю́бо то́ яко́в висо́кость кна́жѣ́тско́й фа́мїлі́и мѣ́ти хо́четъ, ма́ло́сть мо́а невы́долыва́етъ, а́ле пѣ́вне хо́тью и до́брымъ оу́сѣ́рдїемъ на́верша́етъ (Киѣв, 1623 *МІКСВ* 77); Сла́вѣ́ и висо́кость тогѡ́ ста́нѣ́ Іо́аннѣ́ Стѣ́й на го́рѣ́ Сїѡ́нско́й ви́дѣ́лъ (Киѣв, 1646 *Мог.Тр.* 923);

(*велике значення, висока суспільна значимість чогось*) велич: для́ того́ и про́дковъ ва́шихъ, то е́сть апо́столскихъ е́писко́повъ, Па́нь Бо́гъ на висо́кости замку́ // поста́вилъ, и ва́мъ о́ всихъ це́рквахъ ста́ране́ мѣ́ти ро́сказа́лъ, абы́сте на́мъ до́помага́ли (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 134-135); Та́ковъ е́ст бо́жїй про́мысль о́ чело́вѣ́ческомъ ро́дѣ́ на́шом, кото́рый з висо́кости престо́ла сво́его́ про́мышля́ет и о́ на́шом ро́сїйскомъ (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 49); Што́ все

выдасть свѣдоцтво святобливости... патріархи Михаила, за которого патріарховство... мужами святыми церковъ наша Руская была зъ высокости ударована и гоине убогачена (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 774); Іеремей... Высоко(ст) Пáнскаа, а(б) вывы(ш)-шаючі(и) пана (1627 *ЛБ* 211).

7. (у сполуч. з займ. **ваша** при титулуванні високопоставлених осіб) високість: При томъ прѣсили высокости вáшой, ёслисьте вѣсь свѣтъ подбѣли под' своё панство, дайте намъ знáть през' лѣсты вáши (серед. XVII ст. *Хрон.* 458 зв.).

8. Зарозуміість, високодумство: мы маючи чиніти шоко(л)ве(к) доброе, абы(х)мыса не по(д)носили на высокость якоую или с того в пыхѣ // впадати мѣли, але є(д)но завше и(ж)бы поко(р)-но(ст) мѣли (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 105 зв.-106); хто... в' сáмо(м) великослáвно(м) Рѣмѣ бѣвши, кгда са присмѣтритъ штѣ са за неправѣсть дѣеть ѱ(т) тѣхъ котѣрыи на вѣсокость по(д)нѣсать бровь (тѣ есть котѣрыи гѣрдо собѣ починаю(т)) и хвáлатьса же Ап(с)лѣскѣи посѣли мѣсца (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 190).

Див. ще **ВЫСОТА**.

ВЫСОКОУМИЕ, ВЫСОКОУМІЕ с. (цсл. високооуміе) високодумство, зарозуміість: и взявши такую смѣлость на(д) предание стѣ(х) ѱ(т)ць са(м) ѱ себе хотячи быти, а по(д)несшися ѣ високодміе де(и)ствуючи в цркви во чтения(х) и моления(х)... мене еп(с)кпа своего не вспоминаешь... и во все(м) сво(л)но пребываешь (Львів, 1591 *ЛСБ* 164); Гды выженешь з него прѣчь... гѣрдѣсть и високооуміе надѣто(ст) твою яко нѣáкоюу гѣрѣ высокѣю росыпѣи смиреніемъ... и по(д)несе на(с) до слáвы вѣчнои (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 430); Слѣхѣм' зáса лѣде впадают в' високодміе, пыхѣ, и прѣжнѣю слáвѣ, з'влáща гды слыша(т) же ихъ кто хвáли(т) (Київ, 1646 *Моз.Тр.* 910).

Див. ще **ВЫСОКОУМСТВО**.

ВЫСОКОУМЛИВЪ прикм. Високодумный, зарозумілий: Севирь... високодмливъ, повáжный окрѣ(т)ный (1627 *ЛБ* 231).

Див. ще **ВЫСОКОУМНЫЙ**.

ВЫСОКОУМНЫЙ прикм. (цсл. високооумь-

ный) високодумный, зарозумілий: а надто отъ високоумного въ думѣ Оригена, который на початку жродла наукъ выступилъ, на опослѣ, на свою велемудрѣсть уфаючи, упалъ, блюзнѣрскіе мовы о Христѣ збавителю нашемъ отригнулъ (1603 *Лит.* 55); Величáвый: Бѣтный, пышный хе(л)плѣвы(и), високодмны(и) (1627 *ЛБ* 14).

Див. ще **ВЫСОКОУМЛИВЪ**.

ВЫСОКОУМСТВО с. Те саме, що високоуміе: Парафѣяне твои не вѣмъ з яки(х) причы(н) якимсь високодмствомъ будѣчы звездени, Поважаючи собѣ лекче законъ божы(и)... вдаю(т)са в дѣховный sprawy пастырства моего до которого не належа(т) (Львів, 1588 *ЛСБ* 92).

ВЫСОКЪ *див.* **ВЫСОКИЙ**.

ВЫСОКИЙ *див.* **ВЫСОКИЙ**.

ВЫСОПЪ ч. (стп. wysep) те саме, що виспа: и коли є(с)мо прибѣгли къ акому(с) малому вы(с)пови... ле(д)ве є(с)мо могли ло(д)ю ѱде(р)жати при корабли (II пол. XVI ст. *КА* 148).

ВЫСОТА, ВЫСОТА ж. 1. (відстань по вертикалі від земної поверхні вгору) висота: *Высота* моурѣвъ тѣхъ, есть ѱбѣт'ница радѣости на высотѣ нѣ(с)ной положѣноа (Почаїв, 1618 *Зерц.* 69); А што роздѣмѣти, докладáе(т) зáразъ, Што есть ширѣтá, и долготá, и глѣбина, и высотá (Київ, бл. 1619 *О обр.* 56).

2. (простір, що знаходиться високо над землею) висота: тепѣрь скінена сама боудѣчи з высоты на землю [звѣзда], хѣта и смыслитъ же століцѣ маѣтъ на ѱболоце(х)... бывáеть погѣбѣли вожѣмъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 185 зв.); У день посту..., чѣмъ перечете ся, и убиваетеся, а сами постите, та не постите такъ, якъ постили святыи давно, што было на высоту чути кликаня ихъ (XVI ст. *НЄ* 17); А нѣо, яковѣи красѣты, ширѣкѣсти и высоты, надъ землѣю простѣръ яко шáтѣ посполитѣю, всемоу сѣтворѣнію видѣмомѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 17); тако(ж), ісаїа... пр(о)рѣкова(л) мѣвачи: споустѣте нѣса росѣу з высоты (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 332 зв.); на высоту — уверх: Аще бо хто верже камень на высоту, мняще небесную збивáти красѣту всемирѣного солнца ясного свѣтила, на самого его падет тая сила (к. XVI ст. *Укр.п.* 72);

вода морская всходи(т) на высотѣ соу(п)тѣльными вабрами, воскоурѣнамъ альбо мглами... и дошедьши до границъ горячого мѣста... чинить противленіе и шоумъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 10); еслї бышь и тѣ в' мѣках' твоихъ по(д)несѣши очи твои на высотѣ, тог(д)а оузришь яко Бѣ Нб(с)ный ѡ(т)вращаетъ ѡ(т) тебе лице свое (Чернігів, 1646 *Перло* 158).

3. (частина земної поверхні, вища від навколишнього простору) вершина: И колико лучше притуплѣнейшу тебѣ быти иных приобрѣтати, нежели пребывати на высотѣ гор и презирати погибающую братию (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 240); arduitas, высота (1642 *ЛС* 91); *Образно*: Радѣйса лѣтствице, по котóрой встѣпѣмъ на высотѣ гóрнюю, та(м) вѣчне царствѣмъ (Львів, 1631 *Волк.* 26 зв.).

4. Небеса: И высловивши все наконецъ повидѣлъ ѡ не(м) якобы въ ѡсбѣѣ бѣжеи мови(т) възше(л) еси на высоту (Львів, 1585 *УС* № 5, 153 зв., на полі); Господь свою мудрость з высоты дарует (к. XVI ст. *Укр. п.* 85); Дивенъ Бгъ на высотѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 59); **высота небесная** — небеса: абы тыми крилами [црковъ] всегда по высотѣ нб(с)но(и) лѣтал(а) и завше смотрѣла ясно на слнцѣ незаходѣмого // свѣта бж(с)тва хва (Почаїв, 1618 *Зерц.* 60 зв.-61); Дивенъ Бгъ на высотѣ Нб(с)ной (Чернігів, 1646 *Перло* 58).

5. *Перен. (про владу, соціальне становище)* висота: Чомъ за него създано было усе, хоть на небесѣхъ, а хоть на земли, видимое и невидимое, хоть высота, а хоть панство, а хоть початокъ, усе дѣля него (XVI ст. *НС* 46); Самбѣ има Еп(с)пъ, що йншого // показѣтъ? тылкѡ трѣдъ и працѣ Архіерѣовъ гды значѣтъ з' высоты назирающаго и оуставичне дбѣющаго ѡ цѣлости собѣ по(д)рѣчных' (Київ, 1646 *Моз.Тр.* 3-3 зв.).

6. (найвищий рівень певних якостей) велич: Сам бо... господь..., собою образ показал. высоту и честь своего преложества в конечную покору и низкост стягнул, препоясался лентием и умыл ноги учеником (1608-1609 *Виш.Зач.* 228);

перен. (значний рівень розвитку чого-небудь) висота, досконалість: мысль Твоа почнѣтъ на высотѣ подноситиса, ѡ высокіхъ рѣчахъ размышлати, и в томъ полѣпшатиса (Вільна, 1627 *Дух.б.* 96).

7. Високодумство, зарозумілість: И как ся в том писанию Скарга умучив, утрудив и употив, боячися абы честь земное власти римского началства папина никакоже (з гордостные высоты в смирение и в покору христову) не снижалася и сѣдалище прославленное вышшесѣдное з мѣзца (!) своего не порушилося албо не перевернуло (1608-1609 *Виш.Зач.* 210).

◊ **възносити въ высоту** (що) — перевищувати (певні якості чого-небудь): рогъ за(с) е(ст) в' писмѣ сто(м) знакъ силы. Не възноситѣ в' высоту рога вѣшего (поч. XVII ст. *Проп.р.* 165 зв.).

ВЫСОХНУТИ див. **ВЫСХНУТИ**.

ВЫСОЦЕ, ВЫСОЦЪ присл. (*стп.* wysoce) дуже, вельми, надзвичайно: г(с)жа прч(с)таа дѣкова-ла е(ст) высоцѣ іосифоу (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 15); м(д)ростю высоце ѡ(т) Бга окрашенны(м), Съборъ... Осмый събра(н) былъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 150); Есть обычай мудрыхъ людей... кгда описуютъ которого святого животь, высоце выносятъ и похваляютъ его (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 475); Превышше: Прѣмноже(н)не, на(д)де(р) вышше, и высоце велико (1627 *ЛБ* 92).

Див. ще **ВЫСОКО**.

ВЫСОЦЕВАЖНЫЙ прикм. Дуже, надзвичайно важливий: Великіе а высокіе сѣмнѣн'е и дшѣ заходѣчіе рѣчи великои стѣлости, а Пова(ж)ного и розмыслѣно(го) пѣстоупкѣ, я(к) з многи(х) пѣма(ти) гѣдны(х) прикладо(в) и бѣгомѣслѣны(х) писма с(т) нау(к) обѣчаемо потребоую(т) Великѣю бовѣ(м) и высоце ва(ж)ноюю рѣ(ч) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 202).

ВЫСОЦЕВЕЛЕБНЫЙ, ВЫСОЦЕВЕЛЕБЪ-НЫЙ прикм. (*стп.* wysocewielebny) високодостойний: панъ Янъ Потѣй подаль дѣля // вписаня до книгъ нинѣшнихъ земскихъ володимѣрскихъ тестаментъ... недавно зошлого съ сего свѣта высоце велебного е. м. отца Ипатія Потѣя (Берестя, 1614 *АСД* X, 229-230); Присылал на вѣряд кгородский Володимѣрский,... высоцевелебный... Іоаким Мороховский,... слугу своего (Володимѣр, 1619 *АрхЮЗР* 8/III, 551); ѡ(д) высоцевелебного его м(л) [пѣна Пѣ(т)ра] Могила,... урожо[ны](и) панъ Прокопъ Верещчака (Київщина, 1638 *ККПС* 182);

его милость панъ Прокопъ з Каменя Верещака,... протестовалсе противко висоце велебному въ Богу его милости отцу Юзефови Трызне (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 403).

Див. ще **ВЫСОЦЕПРЕВЕЛЕБНЫЙ**.

ВЫСОЦЕВЕЛМОЖНЫЙ *прикм.* Високовель-
можный: Мл(с)тию бжию... яснѣ а вы(с)це ве(л)-
мо(ж)ны(м) пно(м) воевода(м) пно(м) кашталана(м)
староста(м) и по(д)старосте(м)... мы смирены(и)
Арсени(и)... со бл(с)вение(м) бжи(и)м) проси(м)
(Стрятин, 1565 *ЛСБ* 39, 1); шляхетный панъ Иванъ
Яворский, обывател земли Премыское,... солени-
тер се протестовал... на сеймику въ Вишни...,
противко висоце велможнымъ и урожоним их
милости паномъ каштеляномъ, дикгнитаром,
урядником (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 737).

ВЫСОЦЕЗАЦНЫЙ *прикм.* Високоблагород-
ный: А слдшне и пристбине: аббѣмъ, якъ самаа таа
Книга висоце зацный даръ е(ст), такъ подобне
высоце зацного и пресвѣтло(г) даропрїемника
потребовала (Київ, 1623 *МКСВ* 69); А котбрыижъ
то сѣтъ СТѣи и справедлївыи, на(д) котбрыи
оумѣрлыми плакано и рыдано, сѣтъ бѣрзо мнбгїи. з'
котбрыхъ напро(д) ставлю... висоце Зацного Мджа
Іакова, на(д) котбрымъ снѣ егѡ Іосифъ плакаль
(Київ, 1625 *Коп.Каз.* 10).

ВЫСОЦЕМУДРЫЙ *прикм.* Вельми мудрый,
вельми розумный: А прото... ваше кнежацкое ми-
лости прошу: то все, что въ семь писанию маемъ
мовити буду, зъ висоце мудрого баченья своего...
ласкаве принявши, абысь не на злую, але на добрую
сторону то розумети и оборочати рачиль (Рожанка,
1598 *Л.Пот.* 991).

ВЫСОЦЕПРЕВЕЛЕБНЫЙ *прикм.* Те саме, що
высоцевелебный: Ницелор Лосовский, наместникъ
и економъ метрополии Киевское,... именем висоце
превелебного... Рафала Корсака, метрополиты
Киевского..., ускаржалсе и протестовал напро-
тивко... Петру Могиле (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР*
1/VI, 740).

ВЫСОЦЕСЛАВНЫЙ *прикм.* Преславный: На
томъ цнотъ фндаментъ, несмертѣльной пѣматї
годный прбдкѡве В.М. обдѣвхъ висоцеславныхъ
Фамїлій в одно злѣчбныхъ,... живѣтъ, и жїти

живото(м) правдївымъ на всѣ потбмныи часы,
бѣдѣтъ (Ев'е, 1616 *УЕ Ев.* 4 нenum.); Дѣрева тѣи сѣтъ
бабзо (!) высбкїи, котбрыи ведлѡгъ с(т): Кирилла
Патрїархи Александрїйского выклѡдѣ, розвѣмѣютъса
Іерѣшѡве, и висоце слѡвныи и преложѣнствы
вынѣслыи стѡны (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 18).

ВЫСОЦЕУВАЖНЫЙ *прикм.* Вельми пиль-
ный: Звонницу, которую мыслилемъ в монастыри...
муровати... все то ижъ смерть закочити ми
хочетъ, то на висоце уважный розсудокъ его
милости... архимандриты... пушаю (Київ, 1631
ЛККДА II-1, 408).

ВЫСОЦЕУРОЖОНЫЙ *прикм.* Високородный,
шляхетный: На гѣрбъ зацной фамилїи висоце
оурожоного его мосцѣ пана, а пана іоана ярмо-
ли(н)ского костантъїновича (Почаїв, 1618 *На г.*
Ярм., тит. зв.); На старожїтный Клѣйноть, Ясне
Вел'мбжныхъ, Вел'мбжны(х), Высоце ѡрожоныхъ,
ихъ Мл(с)тей Пѡновъ Трызнѡвъ (Київ, 1648 *МКСВ*
351).

ВЫСОЦЕУЧОНЫЙ *прикм.* Високоосвѣчений:
въ церкви всходной... естъ много, висоце учоныхъ,
мудрыхъ учителей, котбрыи и устне поважне
учили, и писмъ своихъ книги зоставили (Київ, 1621
Коп.Пал. 913); цареве Василїи и Константинъ
послали Кирила Философа Грека, мужа висоце
учоного, абы Володимера вѣры христіанской
научиль (Там же, 975).

ВЫСОЧАЙШИЙ *прикм.* в. ст. Зарозумїлїишый,
пихатїишый: Так(же) и Григо(р)ко, коли дворани-
но(м) рогозины(м) бы(л), и хло(п)чика не мѣ(л), а
ннѣ и то(т) тепе(р) коли би(с)кѡпо(м) заста(л) в
черевѣ ши(р)ши(и)... в' помы(с)лѣ высоча(и)ши(и),
в доста(т)кѣ бога(т)ши(и), и в слдговина(х) дово(л)-
нѣши(и) (1598 *Виш.Кн.* 275).

Пор. **ВЫСОКИЙ**.

ВЫСОЧОНЫЙ *прикм.* (про віск) (з якого відді-
лений мед) видавлений, видушений: А в друго(и)...
коморе... ѡ(т)бивши замокъ... побра(л)... воску
высочногого, не выбиваного, котбры(и) стоя(л) в
дежахъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 122).

ВЫСОЧКИЙ *прикм.* Височенький: Пара лѣхта-
ровъ... висо(ч)ки(х), спу(д) трыгранисты(и) ѡ обохъ,
тыѣ свѣто ѡробление з волею всѣ(х) брати(и) з...

срѣбра мнѣ(и) потребного (Львів, 1637 *Инв.Усп.* 16).

Пор. **ВЫСОКИЙ**.

ВЫСПА ж. (стп. wyspa) 1. Острів, діал. виспа: Чимь розгневаний, (Барда намовилъ цесара, же) Игнатя не только зъ столицы скинулъ, але его до вязеня... (на) выспу выгналъ (Вильна, 1597 *РИБ* XIX, 270); зо всѣ(х) сторонъ землѣ и выспѣ мо(р)скы(х) до оного мѣста нб(с)ного пристоупъ е(ст) пѣвный (поч. XVII ст. *Проп.р.* 238 зв.); Ѡ Сирінахъ тѣжъ баснь естъ такаа, ... котрыхъ невѣсть повѣдаеть быти гѣлосѣ вѣдѣчного бѣрзо, которые то на выспѣ сидачи, мимо нѣхъ жакглюючихъ, роскошнымъ спѣваньемъ своимъ до себе завертають (Львів, 1614 *Кн. о св.* 439); insula вы(с)па (I пол. XVII ст. *Своб.* 19); Ѡтѣкъ морской: Ѡнога, лима(н), або ѡстровъ, выспа (1627 *ЛБ* 154); и было на што смотрѣти, по всѣхъ выспахъ, по бѣрегахъ, по пристанехъ, и по затѣкахъ, тѣ естѣ, кѣпы и громады погановъ поздыхалыхъ выкиненихъ лежачи (Київ, 1627 *Тр.* 668).

2. *Перен. (про земний свѣт на протывагу небесам)* земля: добродѣви своѣмѣ... ѡглядана любои оутѣхи зъ милого потѣмства, и по промешканю спокѣино(мъ) вѣсполѣ зъ... Малжѣнкою добродѣюкою мѣюю... до вѣлѣ Бжеи на тѣй мѣзѣрной выспѣ выгнанѣа нѣшого, в' нб(с)ной оутѣшной радостной ѡ(т)чизнѣ вѣчнои корѣны ѡтримана, дедикѣю (Львів, 1631 *Волк.* 2 зв).

Див. ще **ВЫСОПЪ**.

ВЫСПОВѢДАТИ дієсл. док. (що) (*розповѣсти на сповіди про свої гріхи*) висповідати: трѣ(д)но южъ споминати на бѣ псало(м) сѣ а хто ты(ж) ма(л) бы быти в пе(к)лѣ а грѣхы свои хотѣ(л) бы высповѣдати, але и помышлати ѡ то(м) (к. XVI ст. *УС* №31, 72).

ВЫСПРАШИВАТИ дієсл. недок. (о ким) Випитувати, розпитувати (про кого): а ту же у тебѣ дома, в державѣ короны Польской, не ленися и выпрашивай о святыхъ оныхъ чюдотворством мало не равно великоросийским от бога почтеннымъ святымъ мужем (1608-1609 *Виш.Зач.* 218).

ВЫСПѢВОВАТИ дієсл. недок., множокр. (що) Виспѣвувати, спѣвати. *Образно*: плакала Црковѣ, и запѣны свои роздирала: виспѣвѣючи жалосныи

пѣсни (поч. XVII ст. *Пчела* 39 зв.); если непослѣдшого, если оупѣрного, если ѡмѣвѣцѣ оуслѣши(ш)... не обража(и)са ты(м), не горшиса,... але мимо себе пѣсти... за(в)ше тыи// вѣрши псалмѣсты... в сер(д)цѣ виспѣвѣючи (серед. XVII ст. *Кас.* 59 зв.-60).

Див. ще **ВЫСПѢВОВАТИ**.

ВЫСПѢВОВАТИ дієсл. недок., множокр. Те саме, що **выспѣвовати**: немовѣтка якобы ѡблапѣлючи ѡбщѣю мѣткѣ зѣмлю прѣсать, абы... зара(з) землѣ, якѡ грѣбѣ свѣгѣо влѣсногѣ доткнѣлса, и скѣрѣ на свѣтѣ показѣлса, абы смѣрть свою сѣ плѣчемъ привѣтали и та(к) немовѣтски(м) голѣсомъ погребовыи собѣ пѣсни абы виспѣвѣвали (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 940).

ВЫСПАНИНЪ ч. (*житель острова*) остров'янин: Естъ дѣрево едно в выспа(х)..., котѣрое ѡ(т) самѣго всхѣдѣ своѣгѣо росѣю крѣмлено и штѣднѣ росѣоу прѣймоуючи всѣ(м) выспѣно(м) воды якѣ жрѣдло якоѣ додаеть (поч. XVII ст. *Проп.р.* 252).

ВЫССАТИ дієсл. док. Виссати. ◊ **кровь (силы, працу, подвигѣ) выссати** — дуже скривдити, знедолити, виснажити (кого), виссати кров: Не вмл(ст) ли... сами як ѣдоли, на одно(м) мѣсцѣ присѣдите... а бѣдныѣ по(д)даные и де(н) и но(ч) на ва(с) трѣда(т) и мѣча(т), которы(х) кро(в) силы и працы и по(д)вига высса(в)ши, и нагы(х) в' оборѣ и коморѣ вчини(в)ши вырѣва(н)цо(в) ваши(х)... каразѣ(ми) ѡдѣвѣете... а тыѣ бѣдныѣ по(д)даные, и про(ст)ѣе се(р)ма(ж)ки... не маю(т) (1598 *Виш.Кн.* 273); Блоудница бѣвѣ(м) на кштѣлтѣ ясѣоулкы, кды ро(з)почнѣтъ до члѣка примыкѣтиса, всю кровѣ егѣо выссѣ(т), все бога(т)ство вычрѣпнѣ(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 291 зв.); с **палца выссати** — (*говорити про щось непитверджене*) виссати з палца: знѣти же тѣе собѣ с палца вы(с)са(л), правѣдою тою довести не мѣжеть (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 177 зв.).

ВЫСТАВЕНЕ, ВЫСТАВЛЕНЕ, ВЫСТАВЛЕНЬЕ, ВЫСТАВАНЕ с. 1. (*про споруду*) збудування, побудова: Ѡ(т) котѣрого Храма почѣткѣ и выставе(н)ю, тѣкъже ѡ чюдахъ Гісторѣа в' кѣротце са покладѣеть, зѣ тогѣжъ Послѣдовѣнѣа сѣго Твѣрцы Нѣкифѣра Кѣлліста... Црковного Гісторѣика взѣтаа (Київ, 1631 *Син.Тр.* 812).

2. *Передання на тимчасове збереження, на склад*: па(н) Побѣди(н)ски(и) Станиславѣ ко(н)тракту... с

пано(м) Ви(л)гелмо(м) Бухено(м)... на выставене товаровъ лесны(х), петидеся(т) лаштовъ попеловъ розмаиты(х), напере(д) в Ко(р)цу, до шпи(х)лера пана Ви(л)ге(л)ма Бухена... складаючи... с... помочники своими..., кгвалтовне пограбили (Володимир, 1619 ТУ 266).

3. (переконуванням, доказами) установлювання: Ѡ бы такъ чѣлость Правовѣрныхъ была в' выставѣню правды, якбѣва звѣкла бывати оу протѣвны(х) в' ѡборонѣ неправды (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 264).

4. (представлення когось ким-небудь) висунення: Зачимъ зятягати Златоустого св. свѣдоцтва на выставлене Петра св. въ // монарху, а Церковь... въ монархію, есть ему гвалтъ чинити, который, нѣкгда о томъ ркучи, не писалъ, але анѣ мыслилъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 444-445).

5. Віддача, пожертвування: яко о все дброе кѣ ро(з)множѣню к(р) по(л), и того пѣнства вс(л) к̄(з) ли(т). ѡ(т) пѣна бѣга намъ звѣреного, з найболшимъ оусилованьемъ и выставленьемъ здорѣвѣя нашего протѣвъ неприятеливи старѣаемоса (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 31 зв.).

ВЫСТАВИТИ, ВИСТАВИТИ, ВЫСТАВИТЬ
дієсл. док. 1. (що) (поставити, подати для загальноного огляду, на показ) виставити: та(к) ижъ кды поублице то є(ст) явне в' атена(х) ѡнѣю [штоукоу] выстави(л), такъ са люди ба(р)зо дивовали для надѣбного маловѣна, такъ гѣдне хвалили, же млѣдѣнцо(в) атѣнскы(х) пѣлне мисте(р)ной робѣтѣ припатрѣючи(х)са жарѣ(м) свѣоблной мл(с)ти распѣлила (поч. XVII ст. *Проп.р.* 273); Видимѣ Книгѣ новѣю, ... на видѣнѣе и коханѣе всемѣ свѣтѣ выставленѣю (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 754); И рѣклъ г(с)дѣ до не(го) оучини змѣа мѣданагѣ а выставь єгѣ на знѣкъ, котѣры(и) оукѣшѣный поизрѣтъ на негѣ живѣ бѣдетъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 140 зв.);

(знак, прапор) виставити, пѣднѣти: И прышло до того, же вже тамъ ани жертвы светѣе беспѣчне приносити не можешъ, ани въ маленькѣй звѣночокъ зазвонити, ани крѣстного знаменѣя явне выставити, ... невольнѣ (Вильна, 1608 *Гарм.* 187); аже в' середнѣей сѣ(д)мѣици стѣи Четверѣдѣсѣтници Кр(с)тѣ Ч(с)тнѣи выставленѣ бывѣетъ (Київ, 1627 *Тр.* 473);

кгда бы не дощѣ ѡкрѣ(т)не великѣй перешкоди(л): сна(т) бы вши(ст)ки(х) и ноги не впустили а(ж) ге(т)ма(н) зна(к) покою выставилъ, и перѣстали (серед. XVII ст. *ЛЛ* 169).

2. (що) (вийнѣти що-небудь укрѣпленѣ, зѣрвати із заѣс) вивалити, виламѣти: котѣрыє ничѣго на тую прозьбу не памѣтаючи, ани тежѣ на монастирѣ и цменѣтар бынамнѣи не рѣспѣкѣтуючы, тую-то форѣту до нихъ выбѣяли и высекали, котѣрое подпѣрѣтоѣ и трымаючи кгда выставитъ и высѣчи не могли, теѣды правѣ неприѣятельско... до тѣе форѣты... стрѣляли (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 754).

3. (що) (вистромити звѣдки-небудь назѣвнѣ) виставити, висунути: И такъ пѣдши на порѣзѣ кѣльи, выставилъ нѣги на дворѣ (Вильна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 8); Для того ѡтрѣча в' ѣтробѣ матерѣн'ской бѣдѣчиє конѣючиє єслибѣ выставило голѣвѣ аѣо што ѣн'шого, тогды мѣжѣтъ ѡ(т) кого(ж) колѣвѣкъ быти ѡкрѣщѣєное (Львѣв, 1645 *О тайн.* 16);

(що) (висувѣти в певнѣму напрямку, наблизити до кого-небудь) наставити: Кды бѣвѣ(м) несамохѣтѣчи в полѣчокъ кто вѣзметъ: теѣды тѣе поневѣблное бѣ(з) нагорѣды є(ст), и для тогѣ жѣ ро(с)казѣетъ дрѣгоую стѣронѣ добровѣблне выставити: абы з добровѣблны(м) поневѣблне почѣлѣсто(к) зрѣвнанѣ бы(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 94 зв.).

4. (кого) (видѣлити кого-небудь з певнѣго сѣредѣвища з якоюсь метѣю) поставити, виставити: выстави(в)ши єго посѣрѣ(д) брѣти(и), на тѣе зобрѣаны(х), ро(з)дегѣє(т) єго з власны(х) ша(т) ѣгоумѣ(н)... абы прѣ(з) тѣе позна(л)... и(ж) всю по(м)пѣ мѣрнѣю зкѣинѣвши свѣцкѣю, до ѣбо(з)ства и не(н)дзы вѣстѣпѣлъ (серед. XVII ст. *Кас.* 35);

(кого прѣтив кого, чѣго) (висунути когѣсь із своѣо сѣредѣвища викѣнувати певнѣ завданнѣя) виставити, назначити: Єнохѣ первѣго прѣрока о сконченѣю свѣта прѣроковѣти послѣлѣ, и Ноѣ прѣтивѣ всего свѣта єдиногѣо выставилъ, и Авраамѣ патрѣархѣ прѣтивѣ старшѣго отѣа... з вѣрою правдивѣю выставилъ (Львѣв, 1605-1606 *Перѣст.* 48); Такѣже и прѣтивѣ Навхѣдоносѣра и прѣтивѣ всѣхъ вавилѣнчикѣв єдногѣо Дѣниѣла и трѣх ѣтроков выставилъ (Там же).

5. *Перен.* (створити думку про щось) показати, представити: его то́лко для прекона(н)а в' блóудѣ еретикѡвъ на прикладѣ вы́ставилъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 115); всѣ(х) сты́(х) приклады, і ѡбразы, котѡріє на(м) со́уть выставлѣны жебысмы и(х) послѣдова́ли, и тыми(ж) дорѡгами до нба... входѣли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 246); Понева́жъ теда и прикладо(м) солнца сѣлдет'са вы́ставити гаёмнищѣ Тр(о)ци вшелáкомѣ створеномѣ прирожѣню недостѣгненѣю (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 297); а еще подчасъ напитку съ тымъ же паномъ розмову свою ведлугъ философіи вы́ставятъ, же з бѣлого сукна албо блавату учинятъ чорное (бл. 1626 *Кир.Н.* 20); кто з ты(х) що были... двáгою стою пере́вы(ш)ша́ючіи ѣншихъ и котѡри(х) ласка хва́къ наслѣдова́ню яко ная(с)нѣ(и)шии походо(н)нѣ всѣ(м) была вы́ставила, джива́ніє прѡстого хлѣба... мѣль собѣ ѡпри́крити (серед. XVII ст. *Кас.* 78 зв.); црѣ асвѣрѣ вы́вы(ж)шилъ Ама́на з поколѣнъа агáгъ, и вы́стави(л) столищѣ его над' вси княжáта котѡрыхъ мѣль (серед. XVII ст. *Хрон.* 378 зв.);

(що до кого, кому, що, чого к кому) (*певне ставлення до когось*) вчинити, виявити (що до кого, що кому): са(м) гѣ́ нашъ ... пре(д)ложѣвши бовѣ(м) собѣ на ѡчи и выставѣвши радѡсть, котѡраа походѣла ѡ(т) оуживáна славы тои, гвѡздѣа не чоу(л), бичовáнный якъ на банкѣтѣ бы(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 235); А мы ѡ(т) добродѣтелей, ѡ(т) цнѡтъ дѡвннхъ... ѡ(т)цѣ́ нашемѣ похвалѣ́ вы́ставити ма́е(м) (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 23); Кролѣваа Надкѣ... оуродѣвши... Правослáвннхъ Сынѡвъ, котѡрыи..., по(д) оупрѣ́имость твоѣи кѡ надкѡмъ зычлѣвости зобра́вшѣса, щѡ бы... кѡ тобѣ́ прихѣлности выставѣть мѣли, невѣдають ' (Київ, 1632 *Свх.* 292);

перен. (кого) проголосити, визнати (кого ким): Павелъ вѣдомость взявши о ростеркахъ вѣ церкви Коринѡской, пишеть до нихъ напоминаючи, абы того понехали. И не выставѣлъ тамъ Петра головнѣйшимъ учителемъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 464); На то абовѣ́мъ само — одинъ Петръ былъ выставлѣнъ, абы презъ одну его особу и церковь одна соборная зъ незличоннхъ помѣ́стннхъ составлена, и ровне зъ незличоннхъ... пастыревѣ́

одинъ еи пастырь... былъ розумѣ́нъ (Там же, 526).

6. (що) Достáвити, постáчити, дати: а чого Боже ѡхвой, абы мнѣ́ князъ Єго Милость того жита и попелѣ́ подлѣ ѡписѣ́... не выставѣл, або мнѣ́ его не ѡтдал, тогды́ княз... бѡдет винен мнѣ́ жито и попел..., без жадннхъ накладѡв мои́х и права запла-тити (Вільна, 1555 *AS VI*, 9); па(н) мо(н)то(вт)... на ро(к) ѡписаны(и) того все(г) жита пан(у) моему не выставѣ(л) то(л)ко де(и) сто и шестьдѣса(т) мацѣ́ жита выставѣ(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 40); прода(л) пнѣ́ А(н)дрею Романо(в)скому комягу..., которую я пнѣ́ Романо(в)скому або дете(м) и пото(м)ка(м) его выставѣти и готовую..., ѡ(т)дати маю́ и повинѣ(н) буду (Володимир, 1583 *ТУ* 193); Авраамъ є(д)наочися и(з) авимелехомъ ѡ сту(д)ню сѣмъ ѡвецъ выставѣл на знакъ вечнаго премирѣ́я (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 53); є(го) м(ст) па(н) хоружи(и) киевски(и) маѣ́ выставѣ(т) пану Ирѣ́му Ге(и)ну во Кгда(н)ску... попелу бере(с)тового смалыцаванаго лаштов сто и (д)ва(д)ца(т) (Гоща, 1607 *ТУ* 243); поменѣны(и) Ви(н)це(н)ты(и) Ру(д)никъ..., учинивѣ́ши ко(н)трактъ и торгъ з прѡте(с)та(н)то(м) ѡ купѣ́нѣ у себе пре(з) прѡте(с)танта ѡ(с)ми копѣ́ поведе(л)... записа(л)се бы(л)... на... я(р)марокъ Володѣ́ме(р)ски(и)... // вы(с)тавити (Володимир, 1646 *ТУ* 327-328);

ѡфѣ́рувати, вѣдати: якъ пе(н)кннн ѡблѡбѣ́ннцы, чѣ́стыи и непокалáннн дѣ́ши на́ши вы́ставѣть Хр(с)тови (Вільна, 1627 *Дух.б.* 203);

(що проти кого) (*про документ*) вѣдати, оголосити: прѡтивко є́мѣ́ выставѣ́ю шкриптѣ́ ѡ(т) дѡвннхъ(х) и свѣ́тскы(х), старожи(т)ной релѣ́и грецкой ѡ(т) митрополита розрозненнхъ ѡсобѣ́ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 8).

7. (що) Спорудити, збудувати: Вспомни євгенѣ́й... я́ко про(д)ковѣ́ твои... дѡмъ бжѣ́й всѣ́мѣ́ свѣ́тѣ́ вы́ставѣли (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 48); В старѡсти бовѣ́мъ и Типографѣ́ю вы́ставѣл..., до котѡрои и Папѣ́рню в Рáдомышлю (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 26); бы́лемъ ѡ(т)... сщѣ́нникѡвъ... молѣ́стовáнный... ѣ́хъ прѡзѣ́бамѣ́... абы́м'..., спорадѣ́лъ и вы́ставѣл, для розмножѣ́на Кнѣ́гъ, ѣ́хъ повѣ́ннннсти налѣ́жннхъ, Типографѣ́ю (Львѣ́в, 1645 *Жел.Тр.* 3); на котѡрыхъ кгрунтахъ и добрахъ на-

ших..., не маючи намней жадного права, место Хорол..., слободъ и осадъ новых килкадесят выбу- доваль и осадиль, выставиль (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ XIV-3, 177*); И выставишъ наметъ црков- ный такймъ кшталтомъ который тобъ на горѣ оуказано (серед. XVII ст. *Хрон. 104*); паръкан коло костела, ново коштом... немалымъ выставлений (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР 3/IV, 426*).

8. (кого) (*прищепити певні погляди*) спрямувати (кого на щось): лечъ выставити їхъ и выховати в' вѣрѣ и побожности... и до сп(с)ніа привести, то даръ ест' Бжій, которого рѣдичи безъ особной Ласки Бжеи мѣти не могѣтъ, тылко з' мѣци того Сакра- мѣнтѣ ма(л)женства стго (Київ, 1646 *Мог.Тр. 928*).

◊ **въ небо выставити, небу выставити** — піднести до небес, розхвалити: Власне тепѣрешнаа ваша мѣшанаа колотливаа згода ѡномѣ бабелю подобна, же ее своєю дѣмою в' нбо выставити оусилдетеса (Острог, 1598 *Отн.КО 7*); Мысль моя в Бгѣ вѣчном завше ѡтоплена, Естемъ якъ квѣтъ рожовый нбѣ выставлена (I пол. XVII ст. *Рез. 180*); **выставити слово** (о чім) — сказати (про що): Ѡ едином) з' ты(х), то ест' ѡ хлѣбѣ квасномъ... тѣ хочѣ выставити Слово (Київ, бл 1619 *Аз.В. 256*); **на ножки выставити** (що) — выставити на показ: Чоמוу(ж) ѡ(т)че владыка, такъ смѣле и беспѣчне замыдлаешъ ѡчи, и на ножки выставити а правѣ всемѣ свѣтѣ свою несхвалню оцѣкрѡвати оусил- дѣшъ згѣдѣ (Острог, 1598 *Отн.КО 15 зв.*); **на очи выставити: а)** (що) показати, з'ясувати суть чоґо- небудь: бѣ... на(м) такъ великого грѣха шпѣтно(ст) на очи выставиль и ѡ(т) неи на(с) ѡ(т)страши(л) (поч. XVII ст. *Проп.р. 289 зв.*); **б)** (кому) осоромити (кого): Позо(р) бѣвшѣ: Позорствѣми, или позорѣ бѣвшѣ: Былисте людѣмъ на очи выставлены (1627 *ЛБ 86*).

Див. ще **ВЫСТАВЛЯТИ, ВЫСТАВОВАТИ.**

ВЫСТАВЛЕНЬЄ *див. ВЫСТАВЕНЄ.*

ВЫСТАВЛЯТИ, ВЫСТАВЛАТИ, ВЫСТА- ВАТИ *дієсл. недок. 1.* (що) (*ставити, поміщати для загального огляду*) виставляти: Кгдѣ та Ясне Велможный Пне нашъ витѣе(м), И мы то(т) даръ, а(ч) щѣплыи на плѣць выставлаемъ (Київ, 1633 *Евфон. 309*); В той часъ Римане стрѣили и справо-

вали Розмайтїи: Трїдмфи и видѣки; выставлали Лѣмпи запаленїи, по всемѣ мѣстѣ (Чернігів, 1646 *Перло 63*);

(*прапор*) виставляти, піднімати: демончицы... всѣ(х) рыцеровъ наймоужнѣйшихъ..., которыи... значный пожито(к) оучинїли ѡ(т)чизнѣ, ѡбразы в сенатѣ на мѣдѣ або на ма(р)мори выразивши выстав- лали (поч. XVII ст. *Проп.р. 246 зв.*); а якъ злѣт- никъ и шніцаръ, рисѣючи мїсѣ ѡ(д)части оукри- ваѣтъ звѣрата которы(х) рисѣтъ, а докончївши выставлаѣтъ на свѣтъ готѡвю (Вільна, 1627 *Дух.б. 170*); нѣкторїи на мѣди подобе(н)ства болванѡвъ, ...рисовали; дрѣгїи махїны... выставали (Там же, 352); Ото Монѣрха свѣта пѣтычкѣ сточївши, Непрїатели срѣгнхъ срѣго роспрошївши. Яко потѣжны(и) Гѣтма(н) мѣжне побѣждаѣтъ На зна(к) звитѣзства тѣю хорѣго(в) выставлаѣ(т) (Львів, 1631 *Волк. 30*);

(що) наводити (як доказ), представляти: кгдѣса спїраемо не вѣдаю ѡ якїєсь маѣтности, стѣраемоса набывати якоєсь слави,... пышные гѣрбы выстав- лаемо (Дермань, 1605 *Мел.Л. 30*); дла той причїны выставлаѣтъ на(м) ев(г)ліє, в которой кр(с)та стго веспо(л) и моуки г(с)ней пѣматка са ѡ(т)правоуѣтъ (поч. XVII ст. *Проп.р. 294*).

2. (що чим, що) Представляти (що чим), выдава- ти (що за що): Дла того бовѣ(м) и ключѣ повѣрено ти,... абы ѡтворївши ѡказале(с) бны(х) таковы(х), якїхъ Пѣнъ домовїй... до покладѣ вложїлъ... а не жѣбысь їное за їное нѣшто чѣжѣе выноси(л) и вы- ставла(л) (Київ, 1619 *Гр.Сл. 210*); Што розумѣшъ, если въ той речи, которая и напростшему чловѣку // не здаѣтся, такъ свою речъ выставляютъ, а якъ найбарзѣй — въ речахъ тонкихъ прелщають васи- лискова яду заразою Кревзы невинны душѣ? (Київ, 1621 *Кон. Пал. 1172-1173*).

3. (кому що) Виявляти, засвідчувати, виказува- ти: Немѣншиє (!) те(ж) мои // оу наяснѣйшой Рѣчи- посполїтой Венѣцкой прислѣгї ѡное мнѣ, котѡраа прирѡжѡны(м) моимъ Кнажатѣмъ естъ, ласкѣ готѡвю выставлали (Євѣ або Вільна, п.1616 *Прич.отех. 3-3 зв.*); Изявлѣю: Вывлѣю, выстав- лаю (1627 *ЛБ 47*).

4. (кого, що) Звеличувати, вихваляти: дла оутвержѣна ѡныхъ в' стѡй правдѣ: при котѡрой

стою, и ондоу в' ласцѣ Бжой выставлати оусѣрдїе
есть ми зѣвше палаючєе (Київ, 1620-1621 *МКСВ*
35); Лвовъ мѣсто таки(х) сбѣѣ про(д)кѡ(в) быти
знѣе(т): Ѡ(т) Кнажѣти Лвѣ Има и Гербъ власны(и)
маѣть. Роксоланѡм' зѣсь Вѣждѣ тамже за Гѣрбъ да-
но: Чдлыми в' хвалѣ Бжой быти приказано. Котрїе
при то(м) Гѣрбъ Цѣрко(в) знѣчне выставлѣю(т)
(Львїв, 1642 *Час. На г. Лв.* тит. зв.).

5. (що) Споруджувати, будувати: А што ббл-
шаа, самѡмѣ Бгѣ многѡсь даровала, не тѡлкѡ Мо-
настырѣ и Цркви емѣ..., выставлѣючи, опѣтрѣючи,
и фѣндѣючи, але и Плод' животѣ своѣгѡ Цбркѣ...
емѣ... офѣровала (Київ, 1625 *Кіз.Ходк.* 2 нenum.);
Зїжду: Бѣдѣю, приправѣю,... або выставлѣю (1627
ЛБ 43).

6. (кого проти кого) (створювати думку про ко-
гось) протиставляти (кого кому): Завжди спра-
ведливыхъ людей напротивко несправедливыхъ
выставляет (Львїв, 1605-1606 *Перест.* 48);

(кого на що) (ставити для охорони) виставляти:
Дво(х) или чотыро(х) хлѡпцовъ на кажды(и) ты-
ждѣ(н) иншии, порядкомъ маю(т) на сохраненїе
выставлати, з чого са ни еди(н) вымовлати
може(т), кгда на него че(р)га при(и)деть (Львїв,
1587 *ЛСБ* 67, 6).

◊ **предѣ очи выставляти** (що) — (розкривати
справжній зміст чогось) представляти, показувати:
Чѡмъ пѣве(л) стый правѣ цркви бжее живий образъ
пре(д) ѡчи намъ выставлѣючи, нигде о томъ
дрѣгомъ, ѡпрѡчъ ха бѣга единачалникѣ цркѡвно(м)
змѣн'ки не чїни(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 94).

Див. ще **ВЫСТАВИТИ, ВЫСТАВОВАТИ.**

ВЫСТАВЛЯТИСЯ, ВЫСТАВЛАТИСА *дієсл.*
недок. 1. (уважати себе кимось) представлятися:
Зачимъ што передъ тымъ полюбовный и самъ
иншихъ епископовъ судови подлеглый узнавца, то
оужъ теперъ навышшїй, нѣ чїему судови неподле-
глый судїа выставлѣється (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 715).

2. *Перен.* Виявлятися, проявлятися, ставати від-
чутним, відомим: Звлѣща и(ж) са таа ѡ(т)повѣ(д)
тѡлко противъ дѣпейсовымъ потваромъ крѡмъ
вкрачѣнѣа в' спѡрѣ з' стороны артикоуловъ вѣры
выставлѣеть (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 182 зв.);
якъ бо(з)ство дѣа стго показѣтса котѡрое заисте

не ѡ(т) насъ на ако(м) выш'шо(м) достоинства
стѡпни выставлѣетса, але ѡ(т) самага себе власною
своею годностю и велможностю ѡповѣдаетса (поч.
XVII ст. *Проп.р.* 148); Тѣмница вѡчлѣвченїа пре(д)
очи выставлѣет'са (Вїльна, 1627 *Дух.б.* 96).

ВЫСТАВЛАТИ *див.* **ВЫСТАВЛЯТИ.**

ВЫСТАВЛАТИСА *див.* **ВЫСТАВЛЯТИСЯ.**

ВЫСТАВНОСТЬ *ж.* (*смпн.* *wystawność*) пиш-
нїсть, розкїш; показовїсть: Недхїщре(н)нѡ: Безжѣд-
ной выставности (1627 *ЛБ* 76); Оухїщрѣнїе:
Выстѣвно(ст), постава з' великою пїлнстю (!)
ѡпа(т)ренаа (Там же, 142).

ВЫСТАВНЫЙ *прикм.* (*смпн.* *wystawny*) пишный,
розкїшний; показовїй: дхїщрѣемый: С пїлнностью
ѡпѣтрѣный, пїшный, выстѣвный, ѡказальный (1627
ЛБ 142);

(*про спѡсїб вислову*) вишуканий, добїрний: Пре
то (!) и я, до тои старыхъ вѣковъ щирѡсти скланя-
ючись, выставный и выворотный писаня спѡсѡбъ,...
уфаючи в' ласцѣ Божой, в' той мѣрѣ иду правдою
святою (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 323); Словопрѣнїе:
Выстѣвнаа мѡва, вывѡднаа мѡва (1627 *ЛБ* 116);

(*про риси характеру*) особливий: котѡрѣю кон-
дїцїю рїм'скихъ дѣхѡвныхъ, а особлїве плебанѡвѣ
опїсѣючи, не припоминаетъ оны(х) выстѣвныхъ
примѣтовъ каплѣанѡвъ рїм'скихъ с котѡрыхъ иншиѣ
гѡдностъ їхъ, зѣцностъ, и заволянѣе мѣркоують
(Острог, 1598-1599 *Апокр.* 192 зв.).

ВЫСТАВОВАТИ *дієсл. недок. 1.* (що) (*стави-
ти з певною метою*) виставляти: Єгїптане не
могѣчи змѣшленыхъ Богѡвѣ своѣх' рѣды вы-
розвѣмѣти, пере(д) божницами их' выставовали
образъ Гарпократѡвѣ, котѡрый оуста своѣ пѣлцемъ
замыкаль (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 3).

2. (що) (*привертати увагу до чогось*) виставля-
ти: раны свои пр(с)тыи показѣтѣ и(м)..., и ребро
выставѣ(т) на видѡкоу всѣ(х) (поч. XVII ст. *Проп.р.*
163 зв.); оужъ, гды бїть бывѣетъ, все тѣло свое
выставѣтѣ, гѡловѣ зѣсь якъ мѡжетъ хѡвѣетъ (Київ,
1637 *УЄ Кал.* 339); на (предѣ) очи выставовати
(кого, що) — привертати увагу: хр(с)тїанского
имени почтївѡсть и гѡдно(ст)... на очи выста-
воуетъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 228 зв.); Тѣкы(х)
те(ж) намъ ннѣшнего дна при(т)ча еѡ(г)лскаа
пре(д) очи выставоуетъ (Там же, 288 зв.).

3. (кого чому) Піддавати, наражати (кого на що): алекса́нде(р) македо́нскый... са(м)... оуторо-
валъ доро́гоу всѣ прешкбды ѿ(т)далилъ. а ѿто
зара(з) вѣйско цр(с)кы(м)... ср(д)цеѣм побѣженое...
его стопа(м) послѣдѣю(т), и всѣ(м) трѣдността(м)
себе выставѣють (поч. XVII ст. *Проп.р.* 19); жи-
вотъ на шанцѣ выставовати — ризикувати
життям: жо(л)нѣръ в дѣла(х) рыце(р)ски(х)
вычвочоны(и)... живо(т) сво(и) якобы на ша(н)цѣ
вы(с)тавѣ(т) (1636 *Лям. о пр.* 1 зв.).

4. (кого) Показувати, представляти: спсѣтель
нашъ, и цр(к)о(в) стаа востѣчнаа,... жебы людемъ
до... земли ѿбѣцаной прагнѣна възбѣдили, тепе(р)
всѣ(х) стѣ(х) и(м) выставѣеть (поч. XVII ст. *Проп.р.*
246); Старозаконный тестаментъ моужа на(м)
выставоуетъ единого, котормоу има іліа, ба
боачогоса, жѣтїа бѣрзо тврѣдого (Там же, 247); на
свѣтъ выставовати (що) — робити явним, помѣт-
ним для всѣх: Видите ли яко болши(х) ѿ(т) всеа
вселе(н)ныа напо(л)нены(х) зобра(в)ши пѣсѣмъ,
на(д) тые малѣнкіе (: которые великѣю ло(ж) до
грѣнтѣ потлѣмлаю(т), и на свѣтъ фалшѣ оное
выставѣю(т), и всѣмъ яко да са стерегѣтъ неправды
знати даю(т): показати не можете (1598 *Виш.Кн.*
308); Стало є(ст) якъ нѣакій фѣла(р) дѣховного
бѣдована премоудрый стра(х) на свѣтъ выставѣючи
мѣви(т) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 203).

Див. ще **ВЫСТАВИТИ, ВЫСТАВЛЯТИ.**

ВЫСТАВАНЄ *див. ВЫСТАВЕНЄ.*

ВЫСТАВАТИ *див. ВЫСТАВЛЯТИ.*

ВЫСТАНОВИТИ *дієсл. док. (що) Доставити,*
постачити: А є(ст)ли бы(х) я того збо(ж)я,... на
ме(ст)цу пе(в)номъ в Бере(ж)ца(х) або у Кла(д)неве
лю(д)ми своими не выстанови(л)... буду повинє(н)
т[ому] Ба(т)ку Мисановичу... за ко(ж)дую мац[у]
жита плати(ти) по копе гроше(и) (Луцьк, 1566 *ТУ*
119).

ВЫСТАРЧИТИ *дієсл. док. (кого) Вистачити,*
діал. вистарчити (кому в чім), задовольнити (кого
чим): Єдна(к) ижъ на се(и) новотинѣ еще фѣ(н)-
даци такои нѣмашъ, которая бы ихъ доста(т)кѣ
выста(р)чити // могла (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1,
73-74); А ижъ на томъ грѣнтѣ,... сѣножати о мало
єсть, // которымъ потребамъ ихъ вистарчити не

могѣтъ, теде варѣю и записѣю... зъ каждого под-
даного,... гайдѣка, и слѣжки, которые бы сѣно ро-
били..., по возд добромѣ... сѣна... отдавати маютъ
(Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-1, 78-79).

ВЫСТЄ *див. ВЫЙСТЄ.*

ВЫСТЕРЕГАТИ *див. ВЫСТЕРѢГАТИ.*

ВЫСТЕРЕГАТИСЬ *див. ВЫСТЕРѢГАТИСЯ.*

ВЫСТЕРЕГАТИСЯ *див. ВЫСТЕРѢГАТИСЯ.*

ВЫСТЕРЕГАТИСА *див. ВЫСТЕРѢГАТИСЯ.*

ВЫСТЕРЕЧИ *дієсл. док. (кого) Підстерегти,*
вслѣдити: а та(к) положили на то(м) вѣси. и(ж)
маю(т) дѣти скѣрѣбы великїи... щобы его высте-
регли а вышпѣковали (Смотрич, II пол. XVI ст.
Проп.Д. 3 зв.); А такѣ на то(м) положили всѣ, и(ж)
маю(т) дѣти скѣрбы великїи... заплѣтѣ абы є(т)
выстерегли, вышпѣговали... выдали его пилѣтоу
(XVI ст. *УЄ* №29519, 133 зв.).

ВЫСТЕРЕЧИСА *дієсл. док. (чого) Остерег-*
тися: Повшѣднїе за(с) грѣхы оучинити, котѣры(х)
абы са выстерѣ(г), встѣпи(л) в поущоу абы та(м)
прожи(л) спокѣйне (поч. XVII ст. *Проп.р.* 255).

ВЫСТЕРѢГАНЕСА *с. Остерігання, оберіган-*
ня: Ѡ выстерѣганюса надѣи про(ж)ной и мысли
вынеслой... // Мѣрный є(ст), котѣрый надѣю свою
кладе(т) в люде(х), або в створѣныхъ рѣча(х) (Київ,
1623 *Мог.Кн.* 15 зв.-16); Дла чѣго великоѣ мѣ
[сѣенникѣ] вѣ надѣцѣ и во всѣмъ потреба пѣлѣности, а
выстерѣганаса недбѣлѣства (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 6).

Пор. **ВЫСТЕРѢГАТИСЯ.**

ВЫСТЕРѢГАТИ, ВЫСТЕРЕГАТИ *дієсл.*
недок. (кого, чого) Остерігати себе (від кого, чого);
уникати (чого): Євгліста выпісуєт яко хс седмы
хлѣбы и мало рыбами насытил чотырї тысячї лю-
ду. Законнїці знаменїя ищут. и як велитя их
оученїя выстерегати. як тыж слѣпому ѿчи
направуетъ. петръ вѣру визнаєт (Володимир, 1571
УЄ Вол. 55); хто в тебе ѿ(т)нимає(т) соукню, не
борони ємѣ и соро(ч)кѣ то(л)ко дшѣ своєи ѿ(т)
злѣбстїи выстерѣгати (XVI ст. *УЄ* №29519, 119);
выразивши або вѣмъ блуды и ереси Зызанїєвъ
нашихъ, прошу и напоминаю народъ нашъ абы ихъ
якъ пекельного вроду выстерегалъ (Дермань, 1628
КМПМ I, дод. 321).

ВЫСТЕРЪГАТИСЯ, ВИСТЕРЕГАТИСЯ, ВИСТЕРЕГАТИСЬ, ВИСТЕРЕГАТИСЯ, ВИСТЕРЕГАТИСА дієсл. недок. 1. (кого, чого, від кого) (*боятися*) остерігатися: а так князь Василей... того са выстерегал, абых я своеє половицы имѣна..., што я маю в отдѣле ѿ брата моего... комѣ не продал, мимо Его Милости (Задоби, 1536 AS IV, 50); На поли сторожѣ деръжати повинни складаючи ся те(ж) на то вси... часовъ потрібныхъ кгда на пашни выходятъ або кгда ся выстерегаютъ люде(и) неприятельскихъ (1552 *Очерк.З. 7 зв.*); а е(с)ли бы ся е(с)те вы(с)терегали абы на(м) не пу(с)щено того звона ѿ то(м) вѣда(и)те и(ж) маемо ли(ст) короля... абы на(м) мѣ(д) и олово... пу(с)чено с зѣ(м)ли его мл(с)ти (Хуші, 1558 *ЛСБ 30*); я и дочка моя,... мела зо мною безпечне для того замку ехати и жадное небезпечности от него самого и ни от кого не выстерегаячися (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР 8/III, 265*); тогъ ѿбоги(и) чове(к) фѣдо(р)... ѿпа(л) в nela(с)кѣ и гнѣ(в)... // рачѣ в̄м емѣ гнѣ(в) сво(и) ѿ(т)пѣстити и бѣ(з)печнымъ здоро(в)я его ѿ(т) себе вчинити и(ж) быся ни(в)чо(м) в̄м не выстерегал(л) (Ковель, 1574 *ЖКК II, 280-281*).

2. (кого, чого) (*уникати*) остерігатися: выстерегайтесь... квасу иродова (Володимир, 1571 *УЕ Вол. 56*); Розоумнымъ боудь... и потрібныхъ людѣй... пріймай, а злыхъ выстерѣгайся (Острог, 1614 *Тест. 157*); мы... // ...маемо... якъ заразы душевной, такъ ся злореченствъ ихъ вистерегати (Київ, 1621 *Кон.Пал. 796-797*); а набарзѣй всѣми сілами выстерѣгатиса словъ непотребныхъ и невчасны(х) до любімыхъ ѿ(т) насъ (Київ, 1625 *Кіз.Н. 202*); зъ великою скрѣпностью и покѣрою вѣжджаетъ... намъ... прикладъ даючи,... жебыс'мо са вшелѣких'... // ...помпъ выстерѣгали (Київ, 1637 *УЕ Кал. 182-183*); на йгриска неслѣшны не ходити, и обычаевъ не пристѣйны(х) выстерегатиса (Львів, 1646 *Зобр. 39 зв.*).

3. Застерігатися: Гды тѣды ѿ мѣкахъ и ѿ смѣрти своей имъ оповѣдалъ, выстерегалъса, и ѿ(т)лучалъ ихъ ѿ(т) инших' людѣй, хотячи абы... часѣ страсти и смѣрти Егѡ, жебыса не трѣжили (Київ, 1637 *УЕ Кал. 148*).

ВЫСТИНАТИ, ВЫСТИНАТЬ дієсл. док. 1. (що) (*знищити, зруйнувати*) вирубати, діал. вистинати: А што се тькне зневагъ самого, слугъ и товариства его, же хлопи, яко пьяни, загневанные... на немъ се, слугахъ и товаристве его помстили..., а вернемъ трудности речей всихъ... забранныхъ нехъ се контентуеъ, бо,... я для него всего места выстинатъ не кажу (Житомир, 1640 *АрхЮЗР 6/I, 528*); остаток бортий в пенъ выстинали, пушчу помененую внивечъ выпустошили (Володимир, 1649 *АрхЮЗР 3/IV, 367*).

2. (кого) Вімордувати, знищити; вирізати, діал. вистинати: маѣтности егѡ всѣ сплю(н)дровали, слѣговъ выстинали: и двѣры попѣлили (поч. XVII ст. *Пчела 11*); а до того, кгда быхъ мель справедливость ретелную чинить, мусель быхъ тыхъ хлоповъ всихъ выстинатъ, чого учинить немогу, бо быхъ маѣтность спустошилъ (Житомир, 1640 *АрхЮЗР 6/I, 526*); За(м)ку високого добили, и лю(д) выстинали,... лю(д) еди(н) татаре выбрали, други(и) ѿ(т) меча погину(л), треты(и) ѿ(т) голодѣ (серед. XVII ст. *ЛЛ 180*).

Див. ще **ВЫТИНАТИ, ВЫТЯТИ.**

ВЫСТОАТИ дієсл. док. 1. (*про час*) минути: [П]ото(м) я(к) три години выстоали, а ѿ деватой годинѣ за(с) слнце оуказалоса и сталаса свѣтло(ст) по прѣвомоу... Жидове... заразъ збѣглиса до пребезакон'наго со(н)мища своего, где(ж) проклатоую ра(д)у мѣвали (XVI ст. *УЕ Трост. 77*); потѣ(м) яко г̄ годины выстоали. але ѿ деватой годинѣ за(с) са слнце оуказало и сталаса свѣтлость (Устрики, I пол. XVII ст. *УЕ № 29515, 74 зв.*).

2. (*досягти спілости*) визрѣти: на тѣле члѣмъ бываючие ро(з)ные вроды стрѣпы. и коросты, кгда са на верхъ оукаждѣтъ, выстоатъ и выплывѣтъ с тѣла пречъ (Острог, 1587 *См.Кл. 7 зв.*).

ВЫСТРАШАТИ дієсл. недок. (*суп. wystraszać*) (кого) (*заяляючи, страхаючи, виганяти*) вилякувати: Которые то люди, зъ власного розказаня княжати его милости пана своего, великие а незносные кривды, бои, грабежи подданнымъ его милости пана Тишкевичовымъ, Махновскимъ, выстрашаючи ихъ зъ местечка, чынять, негде доброволне пропустити не хочеть (Житомир, 1611

Див. ще **ВЫСТРАШИТИ**.

ВЫСТРАШИТИ, ВЫСТРАШЫТИ, ВЫСТРАШИТ *дієсл. док. 1.* (кого) (*налякавши, вигнати*) вилякати: Мартинъ Кудрявецъ,... мене самую и челядку мою з господы выстрашивши, упорне, своволне и... кгвалтовне взяли и пограбили властное маетности малжонка моего (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР 1/VI, 283*); Кушка с... помочниками,... наехавши на маетност нашу село Счениев... поча... страхи розные, деспекты выражат, хотечи его з дому выстрашит (Житомир, 1618 *ЧИОНЛ XV-3, 154*); там же речи, быдло,... списывал, владзу и зверхность якую себе над тым манастырем,... хотечи распостирати и тым самым способом и опрессиями убогихъ законъниковъ з манастыра выстрашити, вытиснути, а на себе оный и тое селце... неслушне привласчити (Луцьк, 1635 *АрхЮЗР 1/VI, 698*); а уходечи винъ за тотъ таковой свой поступокъ, волошина з села козаками выстрашивъшы,... огню... принесли и менованый дворъ запалили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР 3/IV, 49*).

2. *Перен.* (що від кого) Віддалити, відвернути, відштовхнути: Не холпите ж ся тым, латинници, антихристово племя и наслѣдие, як вы православных мучити, катовати, бѣду творити и безчестити силу,... вѣры нашее православное от нас выстрашити... прожне мыслите (1598 *Виш.Кн. 125*).

Див. ще **ВЫСТРАПАТИ**.

ВЫСТРЕЛИТИ *див. ВЫСТРѢЛИТИ*.

ВЫСТРЕЛЪ *ч.* Вистрѣл, пострѣл: шо(с)ти(и) позо(в) ѿ ная(з)дѣ на село на по(д)даны(х) и ѿ кгва(л)то(в)ноє нахоже(н)є на ко(р)чмѣ по выстрѣли в на(с) (Житомир, 1609 *ЦДИАК 11, 1, 5, 47*).

ВЫСТРЕЛЯТИ *див. ВЫСТРѢЛАТИ*.

ВЫСТРЕЛЯТИСЯ *дієсл. док. (зіпсуватися* *внаслідок тривалого стріляння)* вийти з ладу: Дело спижаное... старо ѿпѣцоно выстрелялося вжо безъ коль и ложе лихо (1552 *ОЧерк. 3. 5 зв.*).

ВЫСТРИХНЕНЬІЙ *прикм. (стп. wystrychnięty)* уряджений, прикрашений: Обѣчишь на свѣтѣ, и в крѣле(в)ски(х) зѣмка(х) многи(х) которіи болшь вѣнъни, нѣжбы могли мѣти: сѣкнами оздоблены на кѣна(х) выстрихненых(х), боучно и пѣшно

издачи (поч. XVII ст. *Проп.р. 217*);

пишний, розкішний: В котрѣмъ [мѣстѣ] Братство, ѿ(т) патріарховѣ есть надано, и ѿ(т) крѣлевѣ вѣчне, оупривилѣвано. Котрѣе вѣжоу, Гѣрбъ свѣй выстрихненый маеть, и о добромъ цѣркви, пѣлне промышлеваєтъ (Львѣв, 1614 *На г. Льв. бр., тит. зв.*).

ВЫСТРОЄВАТИ *дієсл. недок. (що)* Витівати, витворяти: а такъ дѣжеє было пошійкована ѿ(т) пастѣй, же ажь з ласкою ѿного смѣ(х) быть, а тоє выстроєвали жолнѣре, не з росказана пилѣтова, але жидо(м) спросникове хотачѣса ты(м) залецѣти, всѣ(х) бовѣ(м) ѿра(з) подвѣгнуо(л) был дѣаволь за крѣтофѣлѣ собѣ роздѣмѣючихъ ѿжартые на(д) хмѣ деспекта (поч. XVII ст. *Проп.р. 100 зв.*).

Див. ще **ВЫСТРОИТИ**.

ВЫСТРОИТИ *дієсл. док. (що кому)* Витѣяти, витворити: Промышлѣла она много лѣтъ цѣо злѣе православны(м) выстроити (1509-1633 *Остр.л. 131*).

Див. ще **ВЫСТРОЄВАТИ**.

ВЫСТРУГАНЬІЙ *дієприкм., перен.* Добре, дочиста виголений: ѿбыча(и) бо есть мирѣски(м) на ѿблѣ(пле)ннѣю гѣловѣ носачого по(д)голе(н)ца, выстрѣганого мыло(м) вышарованого и вымакглєвано(г) пилне смотрѣ(т)и и мыслью похотною (если и не самы(м) тѣло(м)) блѣдити (п. 1596 *Виш.Кн. 230*).

ВЫСТРЫХНУТИ *дієсл. док. (що)* Витворити, створити: Якъ Лѣвъ Срѣкгій надѣ всѣми звѣрѣти пануєтъ: Такъ Лѣвѣвъ, надѣ всѣ мѣста в кнѣзствѣ Роуско(м) продкоує(т). в котрѣмъ то са Братство мѣлости закрѣслъноуло: И на Гѣрбѣ Свѣй, вѣжоу тоую такъ выстрыхнуло (Львѣв, 1609 *На г. Льв., тит. зв.*).

ВЫСТРЫХНУТИСЯ *дієсл. док. (святково, гарно одягнутися)* вирядитися, *діал.* вістрихнутися: теперъ же ся до розуму кинули манѣти, же ся хопили до той регулы южъ теперъ не въ короткихъ сукняхъ, але такъ ся выстрыхнули съ ковнерами высокими, поизрєнямъ страшнымъ и походомъ, такъ яко ихъ самъ автор-антихристъ научивъ (бл. 1626 *Кир.Н. 19*).

ВЫСТРѢЛИТИ, ВЫСТРЕЛИТИ *дієсл. док. 1.* (що і без додатка) (*зробити пострѣл*) вістрелити:

пань Борыс... у Володимери того полгака не выстрелиль и, приехавши до дому, не выстреливши, коло отпустиль, который полгакъ аж до того часу набит лежалъ (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 375); И рѣкль емѣ Іелиссѣй: ѿ(т)вори окно всходнее, и выстрель стрѣлу, и выстрелиль (серед. XVII ст. *Хрон.* 335); Прѣтожь то мѡви(т) г(с)дѣ ѿ црѣю ассїрійско(м): Не вѡйде(т) до того мѣста, ани выстрѣли(т) на не(го) стрѣлы (Там же, 346).

2. (що) Вибити, виламати (пострѣлом): Яска Мелесченю, янъчарына в губу з левое стороны пострелено и зубовъ два сподънихъ выстрелено (Варшава, 1641 *ЧИОНЛ* XIV-3, 159).

Див. ще ВЫСТРѢЛАТИ.

ВЫСТРѢЛАТИ, ВЫСТРЕЛЯТИ *дієсл. док.* (чого) (*стріляючи, витратити, використати стріли, кулі*) вістріляти: виде(л) есми... трупа забитого... а на не(м)... зброя была... сага(и)да(к) шабля и стрѣ(л) немало выстреляны(х) и кровавы(х) по томѣ полю (Володимер, 1575 *ЖКК* I, 62); Іоанавѣанъ... рѣкль до хлѡпца своего: иди а принеси мнѣ стрѣлы которыхъ выстрѣлѣю (серед. XVII ст. *Хрон.* 227 зв.); Коли шли до амѡнова кѡпища забѣжалъ на дорѡзѣ елень, которого оуказалъ Александре(р) // оустрѣлать рыцерѡмъ, они стрѣлѣючи на него, многѡ стрѣлъ выстрѣлали, а оногѡ намнѣй не ткнѣли (Там же, 402 зв.-403).

Див. ще ВЫСТРѢЛИТИ.

ВЫСТУПАТИ *дієсл. недок.* 1. (з чого, чим, чого) (*не дотримуватися чого-небудь прийнятого, узаконеного*) відступати (від чого), порушувати (що): Мають ѡни... по томѣ сѣ справовати, яко в семъ нашомъ листе ест... выобразоно, а с того еднана жадными причинами выстѣпати не мають (Львѣв, 1537 *AS* IV, 93); а которая бы сторона,... противко которое чинити або чим колвек выстѣпати (мела), тая мает заплатити заруки господарю королю двесте коп грошей (Верба, 1564 *ВИАС* II, 231); Штѡ подобалосѣ и мѡжна бѣла намъ роздѣмѣти, ѡ(б)авѣиль, а чого не моглѣсмы знести, замѡлча(л). В то(м) сѣ мы кохѣймо, и вѣ томъ мѣшкаймо. Не перемѣнѣючи гранѣць вѣчныхъ, анѣ выстѣпѣючи Бо(з)ского подѣана (Киѣв, 1619 *Гр.Сл.* 220).

2. (на що) (*активно діяти проти чогось*) висту-

пати: Бо скѡро тѣлько рѣчь сѣ такѡваѣ стѣла, жѣ сѣ то Сѣмѡнѣя вѣ церквѣхъ показѣла. Зѣразъ якъ зѣ мечѣмъ, сѣ слѡвомъ на ню выстоупѣеть, и лѣстомъ своимъ епѣскопѡвѣу досагѣеть (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 405); кѡждый чоловѣкѣ... ! Гоуѣфъ шѣтаньскѣй вѣдачи, дѣвнесѣ лакаѣеть, С стрѣхѡ всѣ Сѣла прѣчь зѣ него выстѣпѣеть (Львѣв, 1615 *Лям.Жел.* 2 зв.-3).

3. (про що) (*говорити перед кимсь про що-небудь*) виступати: Естѣ ли тоу кто сѣ Пастѣхѡ(в) нѣхѣсѣ озывае(т); И ѡ тѣхъ то рѣчахъ сѣ повѣстю выстѣпѣеть (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 70).

Див. ще ВЫСТУПИТИ, ВЫСТУПНУТИ, ВЫСТУПОВАТИ.

ВЫСТУПЕЦЪ *ч. (той, хто відмовився від попередніх переконань, поглядів)* відступник: патріарху Іеремею до себе ехати не казали, боячись, абы вас яко выстѣпцовѣ не каралъ и з врьдовѣ яко негодныхъ не скидалъ (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 43).

Див. ще ВЫСТУПНИКЪ.

ВЫСТУПИТИ, ВИСТУПИТИ, ВЫСТУПЫТИ, ВЫСЪТУПИТИ, ВУСТУПИТИ *дієсл. док.*

1. (*вийти наперед, відокремившись від інших, з певною метою*) виступити: И ѡн, истый Мицьк, выстѣпивши, поведил, иж... я з Его Милостію, князем, ...в право встѣпати, ани сѣ тегат не хочѣ (Кузьмин, 1544 *AS* IV, 415); Потомъ Желехъ выстѣпивши, почаль мовить, вытагнѣвши рѣкѣ, на Его Милость княза Романа слова прикрѣе, а барзо щѣдпливые, а ѡбразливые (Петрѣв, 1565 *AS* VI, 262); Потомъ выстѣпивши сама пани Чапличѡвая, зо слезами просила их милости панѡв радѣ, абы сѣ до него примовити рачили, абых еѣ девце... в малженство ити на рокъ зложоный,... позволил (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 128); Штѡ воротный и гайдуки виде(л)и, же ни одноѣ ручницы зо мною у слугъ моихъ не было, и нехай хто виступить и поведить, ели кто виде(л)ъ (Володимер, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 305); АГГлѣ... Гнѣвъ тежъ выстѣпи(т) и мовити бѣде(т): "И я те(ж) межѣ издѣцами пекелѣними перестерѣгалъ своей пови(н)ности (Чорна, 1629 *Диал. о см.* 270); ча(с) вечѣрни(и) в днѣ вѣрѡчѣсты(и) заходѣль... едѣнъ вѣ посре(д) и(х) абы пса(л)мы спѣвалъ, выстѣпилъ, а гды и(н)шии всѣ седѣли... а до слѣвѣхѣя спѣвѣающѡго пса(л)мы... ѡбернѣдлѣся... конѣ(ц)

пата́ню и церемо́нѣамъ оучини́ль (серед. XVII ст. Кас. 13 зв.).

2. (*звѣди-небудь назовні, за межі чогось*) вийти, піти геть: и кр(с)тив'са іс̄ и бор'зо выстоупиль е(ст) из' воды тогды // ростворилиса емоу нбса и видѣль дха бжїа яко глоуба приходащаго на нь (1556-1561 ПС 27-27 зв.); с которого дей страху священник и дьякон от престола и от службы Божое с церкви выступили, а он дей мене... слова непочтивыми зсоромотил (Луцьк, 1564 *АрхЮЗР* 1/VI, 53); владыка Луцкий Кирило Терлецкий, пяный,... мене ись собою... вести казаль, а потомъ, казавши слугамъ выступити и запершисе зо мною въ коморе, мене... змордовалъ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 397);

(*з човна, корабля і т. ін.*) вийти, вилізти, покинути (що): и выстоупивши петръ с корабля шель по водѣ и // хотѣль прити къ ісоу (1556-1561 ПС 67 зв.-68); А коли дже зе(м)ля осыха(ла) росказа(л) па(н) богъ ноєви бе(з)печне ви(с)тѣпити с корабля, в которо(м) мешка(л) целы(и) рокъ (1582 *Кр.Стр.* 20 зв.); и воустоупивши с корабля пѣтръ и ишо(л) по вода(м) до іса̄ (XVI ст. УЄ № 29519, 92); Петр'... выстѣпи(в)ши з' кораблѣ шоль до него: лечь обачи(в)ши вѣтръ гвалтѣвный, злѣкл'са (Київ, 1637 УЄ Кал. 440);

(з кого, з чого) вийти, покинути (кого, що): мбви(л) снѣ бжїй до ап(с)ло(в)... Бысте вѣрѣ имѣли... мдсѣ(л) бы за едны(м) слѣво(м) встѣпити шѣта(н), ис члѣка (XVI ст. УЄ № 29519, 97); помысливѣиши Церкви х(с)вои о(т)всѣль Сѣкцѣссы настѣпатъ, гды обрїдлоє тѣе и ненавистное о(т)щепѣнцѣв' и Апостѣтовъ има з' неї выстѣпитъ, и в' непѣматѣ загрѣбеноє счѣзнеть (Вильна, 1620 *См.Каз.* 24 зв.); при томъ в старѣсти покаїніе трѣдноє... и покѣси бѣсѣвскїи ядовїтїи, не допѣскають на покаїніе прїйти, а к томѣ прехо(д) скѣрїй, в котѣрый дѣша маєть вистѣпити с тѣла (Чернігів, 1646 *Перло* 125).

3. (*почати діяти*) виступити: а надто отъ высокоумнаго в' думѣ Оригена, котрый на початку жродла наукъ выступиль, на-опослѣ, на свою велемудрѣсть уфаючи, упалъ, блюзнѣрскїе мовы о Христѣ Збавителю нашемъ отригнуль (1603 *Пит.* 55); в понеделокъ всѣ вы(с)тупили бга хвалили

(1636 *Лям. о пр.* 8 зв.); словомъ выступити — сказати: Лацнѣ(и) е(ст) згѣла мо(л)чати нѣ(ж)ли слѣво(м) вистѣпити (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 18 зв.).

4. (чого, над що, із чого) (*не дотримати чогонябудь прийнятого, узаконеного*) порушити (що), відступити (від чого): а хто чере(с) то(т) дѣ(л) мѣжи на(с) мѣ(л) бы вистѣпити е(с)ли бы(х) а которѣю кри(в)дѣ вчини(л) пани скепоревои о чо(м) коли бѣ(д) ино што право знаиде(т) и в чо(м) бѣдѣ вине(н) тоє раз хочю... поплатити... все бе(з) про(с)бы (Житомир, 1502 *Арх.Р.* фотокоп. 5); А естли бы бра(т)я его або пото(м)ки их' похотѣли то(т) дѣль рѣши(ти) и с того записѣ свое(г) выступи(ти) тогды пе(р)вѣи мають кнѣзю ѳедорѣ або его пото(м)комъ заплати(ти) тисѣчу ко(п) грошей лито(в)ское манѣты (Краків, 1527 *ЛНМ Рк* 2743); Маєт Его Милость тоє имѣне держати на вечныи часы, ведле кѣпли своеє, а еслибых я сѣ сее ѳмовы моеє вистѣпил,... тогды я маю... заплатити двѣсте коп грошей (Задиби, 1536 *AS* IV, 49); а если бы я самъ або потомъки... мои... // ...з сего постанове(н)я... и ѳбовя(з)ку... выступи(ти) мѣли... тогды пови(н)ни будемъ... заплати(ти) две тисѣчи ко(п) гроше(й) (Ляхівці, 1559 *ЛНБ* 103, 19/Id, 1961, 25-25 зв.); А если быхмо чимъ колвекъ того листу нашего выступили, тогды сторона стороне маєть заплатити сто копъ грошей (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 6/I, 84); Где бы тежъ я albo потомъство мое... сѣ сего добровольного запису моего в чомъ же кольвекъ высътупил и его... // ...нарушалъ, таковый... повинен будет заруки малъжонъце моеї... заплатити (Загайці, 1584 *АрхЮЗР* 8/III, 428-429); А если бы хто смѣль... и выступиль с того, або бы нарушилъ..., тѣды такового онии святїи отцѣве..., во анаѣемѣ мають (Єгипет, 1602 *Діал.* 60);

(з чого) покинути (що), вийти (з чого): и хвалитѣса ты(м) титѣло(м) еп(с)пѣски(м), а не достои(н)ство(м): мѣват, яко не имаю(т) вла(с)ти дѣ(в)е(н)ство православы(х) (:єгда с предѣло(в) за(к)о(н)ны(х) вистѣпите, и о(т) жоны вла(с)ное своеє цркви вѣры востѣ(ч)ное, до кѣрвы ри(м)ское, на блу(д) о(т)бѣгати хѣчет... :) ва(с) ни(з)лагати, и(з)мѣтовати и клати (1598 *Виш.Кн.* 291).

5. (проти кому, кого, чому і без додатка) (*вчинити наперекір кому небудь*) виступити (проти кого,

чого): я выступил яко противку приятель мал-
 жонка моее, такъ и противъ... пани тещи своей и
 сыномъ их милости,... иж есми похрыстиль в закон
 римский дочку нашу (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 8/III,
 20); твоа м(л) лѣ(г)це собѣ дх̄овное право и
 (з)вѣ(р)хность нашѣ поважаючи проти(в) ст̄ы(х)
 ап̄лѣ и ст̄ы(х) б̄гоносны(х) ѿ(т)ць канонѿ(в) и
 декретѿ(м) ст̄ѣ(и)шого вселенского патриа(р)хи и
 събо(р)ного нашѿ(г) постановѣна и заповедан̄а
 выстѣпи(л) еси (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1 зв.); х̄с
 мови(т)... м̄лите(с) за ты(х) которыи ва(м) б̄дѣ
 чина(т)... але в на(с) хр(с)тїане м̄лыи к(д)ы є(ди)нь
 проти(в)ко дрѣгому выстоупи(т), теды посполите
 мова(т) не ѿ(т)поущаю емѣ до смр̄ти (к. XVI ст.
УС № 31, 98); помененый Антоній... противко уста-
 вомъ светыхъ отецъ выступылъ, же намъ фалы
 Божое,... своимъ упоромъ въ церкви... отправовать
 не допустилъ (Київ, 1610 *АЮЗР* II, 61); а если тѣтъ
 кто выстѣпить, з' арїєва и пондр̄ского зборѣ, и ѿ(т)
 кал̄в̄новыхъ ѿчениковъ оупорны(и) не хотачи дш̄г
 ст̄ыхъ признати,... нехайже спытаетъ ст̄го іоанна
 б̄говїд̄ца, що то за єр(с)лимь з н̄ба сход̄ачїй
 (Почаїв, 1618 *Зери*, 46); Которы(м) то таковы(м)
 не(с)лушнымъ по(с)тупько(м)... преречоны(и) его
 м(л). па(н) Ле(ш)нев̄ски(и)... проти(в)ко праву
 вы(с)тупи(л) (Володимир, 1632 *ТУ* 297); н̄которы
 з тыхъ зостанѣтъ оусхнѣ(т) в' неправостахъ свойхъ,
 и в̄знають беззаконство свое и прѣдковъ свойхъ,
 котѣрымъ выстѣпили протївко мнѣ и ходїли спро-
 тивл̄аючиса мнѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 127 зв.).

6. (з чого і без додатка) (*відмовитися від член-
 ства у чомусь*) вибути, виступити: и ты(ж) котѣ-
 ры(и) бра(т) за свои(м) в̄порѿ(м) хотѣль бы из
 бра(т)ства выстѣпити таковы(и) має(т) быти кара(н)
 црк̄(в)юю поты покы са за(с) навѣрне(т) кѣ бра(т)-
 ствѣ (Львів, 1544 *ЛСБ* 10); А є(ст)ли б̄де(т) вы-
 (с)тѣпны(и) має(т) вы(с)тѣпити за росказа(н)ємъ
 бра(т)ски(м) (Перемишль, 1600 *ПВКРДА* IV-1, 5);
 до покѣры христѣвы зниж̄атиса не хотѣль... и
 ѿстрости манастирской вытривати не мог̄чи, з'
 законѣ не выстѣпилъ (серед. XVII ст. *Кас.* 34 зв.).

7. (з чого) Відмовитися (від чого), зректиса (чо-
 го): данило боуде(т) повинѣ(н) соумоу свою наза(д)
 вза(ти) а ємоу зѣ вшиткы(х) доубр̄ь выступити а по

оны(х) .є̄. лѣтѣхъ то(т) исты(и) данило в покою
 ролю тотоу оужива(ти) має(т) (Одрехова, 1581
ЦДІАЛ 37, 1, 12 зв.).

8. (в чому і без додатка) (*вчинити проступок*)
 провинитися (чим): ale kotoryi z nich w czom wystu-
 pit, ino s prawa duchownoho wedle obyczaiu zakonu
 ich Hreczeskoho y dowodu slusznoho, maiet onyi
 winnosti swoieie wterpeti y karanie... pryniati (Вільна,
 1546 *ЧИОНЛ* V-3, 154); а иж 8 Литовском панстве
 выстѣпил и згрешил и тотъ ѿчынокъ пополнил...,
 абы был ставень и выдан до врадѣ нашѿго (Вільна,
 1565 *AS* VI, 277); Альбо если выступилъ, абы ся
 покаяль (Єгипет, 1602 *Диал.* 54);

(*порушити певні норми поведінки*) відступити: А
 по трѣхъ м̄сєцахъ повѣдано Іудѣ мѣвечи: В̄стѣ-
 пила тамар̄ь нев̄стка твоа бо єсть непорѣжна
 (серед. XVII ст. *Хрон.* 63).

9. (*стати видним*) об'явитися, появитися: ѿба(ч)-
 мо яка(а) то радо(ст) и ве(с)лїє і ясно(ст) са намъ
 оказала по востанїи и(з) мр̄твы(х) іс̄ х̄в̄имъ, встав-
 ши ѿ(т) смр̄ти и(з)ложивше и(з) себе ѿноюу
 та(ж)ко(ст) чл̄ченства ѿного... и выстѣпи(л) не
 иначїй є(д)но яко пром̄ѣ(н) сличный (к. XVI ст. *УС*
 №31, 42 зв.); Прорѣкъ Бжїй Ис̄аїа молїл̄с̄а, и зась
 на ѿномъ п̄рв̄шого Єгѿ оупрагн̄ѣн̄с̄а м̄сци
 выстѣпила вода (Київ, 1637 *УС Кал.* 278).

10. Вступити, увїйти: борзо послї того выстоу-
 пил в лодю съ оучн̄кї своими. И плынул до оукраин
 далманѿустских (Володимир, 1571 *УС Вол.* 56).

*Див. ще ВЬСТУПАТИ, ВЬСТУПНУТИ, ВЬ-
 СТУПОВАТИ.*

ВЬСТУПИТИСА *дієсл. док.* (від кого) Відїйти
 (від кого); відректиса (кого): ѿдинъ же ѿ(т) ни(х)
 да выстоупи(л)са р̄є(ч) в̄даю я гораздо (1489 *Чет.*
 201).

ВЬСТУПНИКЪ ч. Те саме, що **выстѣпецъ**:
 маючы мы ведомость съ протестацыи... черезъ
 нїякогось Антонїя ростригу, выступника зъ стану
 мнишецкого Чернецкого, который... противъ
 поповъ тутошнихъ... и противъ насъ..., змысливши
 непристойне протестацыи до книгъ... внести смилъ
 и важился (Київ, 1610 *АЮЗР* II, 59).

ВЬСТУПНУТИ *дієсл. док.* (*вїйти наперед,*
відокремившись від інших, з певною метою) ви-

ступити: а то(т) та(к) вѣстѣпнѣвши доу(х) единѣ то
е(ст) лѣкавы(й), бѣ(з)стоудны(й) мѣви(л), а пойдоу
и прелѣщоу его (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 210).

Див. ще **ВЫСТУПИТИ, ВЫСТУПАТИ, ВЫ-**
СТУПОВАТИ.

ВЫСТУПНЫЙ, ВИСТУПНЫЙ, ВЫСТУПЬ-
НЫЙ, ВЫСТУПЬНЫЙ *прикм.* 1. (*який учинив*
злочин) злочинний: А такъ вжо ѡт того часѣ вси
подданые панствѣ Его Милости, знаючи его
чоловекомъ быти виннымъ... того княза Дмитриа
крыти и переховувати в себе и в домахъ своих не
мают... яко чоловека вѣстѣпного против Его Коро-
левское Милости (Книшин, 1554 *AS VI*, 165); кото-
ры(и) бы бра(т) вѣдалъ брата вѣстѣпного не має(т)
его таити але має(т) ѡповѣсти его в бра(т)ствѣ
жебы былъ каранъ (Львѣв, 1586 *ЛСБ* 71); Видишь
тогда дѣепѣсе, же насъ неба(ч)не і неслушне о
спѣсы на протѣстацыи виноуе(ш) вѣди(ш) жѣ
митрополи(т) з владыками вѣстѣпными мѣлъ в
бѣрестью на синѣдѣ налѣжный ро(з)соудокъ
(Острог, 1598-1599 *Апокр.* 81); Пѣн'скаа то естѣ
влѣдза, слѣгѣ вѣстѣпного карѣти (Киѣв, 1637 *УЄ*
Кал. 408); на которую реквизицію не тилко панъ
подкоморий съ подданныхъ своихъ выступныхъ
справедливости не учинилъ, але ешче... тые быдла,
которые въ селе Зарубинцахъ..., протѣстующосъ,
властнымъ тые наездъники забрали (Житомир,
1650 *АрхЮЗР* 6/1, 566); **сторона выступная** *див.*
СТОРОНА.

2. *У знач. ім.* Злочинець: такъ помененый его
милость княжа Янушь Жаславский съ потомъ-
ками своими,... мають... пожитковъ... себе причи-
нять, подданныхъ судячи и справуючи, выступныхъ
и винныхъ караючи (Луцьк, 1587 *АрхЮЗР* 6/1, 162);
вѣстѣпного кѣждого, ведлѣгъ дѣховѣнства своѣго и
правиль стѣыхъ ѡ(т)цѣв карѣти (Острог, 1598-1599
Апокр. 32 зв.); пише(т) на вистоупны(х) котры(и)
нѣсоу(т) прелюбодѣйство, блоу(д) (XVI ст. *УЄ*
№29519, 26 зв.); непослѣдного и вы(с)тѣпного(г)
межи собою кара(т)и вина(м)и (Перемишль, 1600
ПВКРДА IV-1, 4); А до дѣши налѣжачѣи сѣт' тѣи,
вѣстѣпного направити, неѣмѣтного надчити (Киѣв,
1646 *Мог.Тр.* 909); которы то законницы... ничего
не дбаючи на право посполитое и вины в нем,

противко такимъ выступнымъ описаные, але
запомневшы политования хрѣстьянъского,... // тые
добра од протѣстующосе одобрали (Луцьк, 1650
АрхЮЗР 3/IV, 304-305).

ВЫСТУПОВАНЕ, ВЫСТУПОВАНЬЕ с.

1. Поява, появлення: В Египтѣ при берегахъ Ни-
ла..., бываетъ на кождый рокъ костѣй тѣлѣ мерт-
выхъ зъ гробовъ на верхъ земли выступоване (Киѣв,
1621 *Кон.Пал.* 842).

2. (*частина чого-небудь, що видається, виступає*
вперед) виступ: бѣде мѣла гранѣцѣ на всхѣдѣ слнца,
мѣре солѣное. Котѣрое окружѣетъ стѣронѣ полѣд-
невѣю, прѣ(з) вѣстѣпованье скорпѣна, такъ жѣбы
перешлѣ до сѣнна, а ѡ(т)тѣле аж до потѣка егѣ-
пецкаго (серед. XVII ст. *Хрон.* 149 зв.).

Пор. **ВЫСТУПОВАТИ.**

ВЫСТУПОВАТИ *дієсл. недок.* 1. (з чого і без
додатка) (*іти звѣдки-небудь назовні, за межѣ чого-*
небудь) виходити: петрь... оускочи(л) в море, а
дрюгы(и) оученѣці лодаю переѣхали бо были
далеко ѡ(т) берега // ...а коли южъ вистоуповали
на берегъ и оу(з)дрѣли аж но оугла распаленое
лежить (1556-1561 *ПС* 439 зв.-440); Мѣмка их',
котѣраа за нѣхъ ѡфѣрѣ Гѣви приносѣти была
зѣйка, вѣдѣла же они з' гробовъ вѣстѣпѣють, из'
црѣкве вихѣдатъ (Киѣв, 1625 *Кон.Ом.* 157);

(з чого) вийти (з чого), покинути (що): Іѡаннъ
Дамѣски(н) пѣше(т). вѣра, мѣви(т), надѣа, любо(в)
...добротлѣвость, и иный цнѣтъ хѣръ... котѣрый
кгда з' тѣла вѣстѣпѣемо, пойти,... Ба... оублѣгати
мѣжетъ, и ѡ(т)... стрѣшныхъ мѣтнѣковъ, котѣры
ѡ чинѣніе рахѣнкѣ прѣкрѣю на(м)... справѣ зада-
ю(т)... вѣзволити мѣжетъ (Киѣв, бл. 1619 *О обр.*
127).

2. (з чого) (*виходити за межѣ прийнятого*) пере-
ступати (що): То теды все достаточне зрозумѣвши,
присмотрѣжесе тому, если мы теперъ Пасху свою
водлугъ постановенья давного церковного обхо-
димъ, а зѣлашча въ томъ, еслиже не выступуемъ
зъ оногѣ кресу, яко намъ назначоно (Вѣльна, 1595
Ун.гр. 143).

3. *Перен. (ставати видним)* появлятися, показу-
ватися; виглядати: коли вѣстѣповѣлъ пѣломень
олтара кѣ нѣбѣ, Аггль г(с)днѣи вѣстѣпи(л) // поспѣлѣ

в' пла́мени (серед. XVII ст. *Хрон.* 184-184 зв.); А за се́мьмъ разо́м) ста́ль обо́лочо́къ ма́лый яко́ стопа члѣ́ва вы́стѣповáла з мора́ (Там же, 312).

4. (*виконувати вокальний твір*) виступати: Южъ х́бры вы́стѣпѣю́ть з' оу́мѣ́льнмъ спѣ́ва(н)е́мъ. Допоможи АѓГовъ слѣ́чнмъ вы́крыка(н)е́мъ (Київ, 1632 *Євх.* 303).

5. (*розпочинати щось робити*) виступати: повт́о́ре ѿ(т)повѣ́дати на ли(ст) в' бо́зѣ́ веле́(б)ного́ бѣ́а ипáтѣ́а володѣ́м(р)ского́ еп(с)па́ вы́стоу́пѣю́ (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 202).

6. (з чого) (*недоотримуватися чого-небудь прийнятого, узаконеного*) порушувати (що), відступатися (від чого): И вжо́ тыи́ обе́двѣ сторо́не... тыи́ вси рѣ́чи... маю́т межи со́бою зѣ́полне́, а непорѣ́шне держа́ти под ты́м закла́дом на́шим... а с то́го... ни в чо́мъ вы́стѣповати́ не маю́т (Неполоми́чі, 1531 *AS* III, 387); яко́ я, такъ́ и кня́зь Рома́н, повинни́ бѣ́демъ́ такъ́же в Хоро́щи то́е весе́ле и вси арты́кѣ́лы, в се́мъ листѣ́ менова́ныѣ вы́полнити́, ничи́мъ с то́го постано́вѣна́ не вы́стѣпѣю́чи кончи́ти под ты́миж обо́вазки́ и закла́ды, яко́ е́сть вы́шый ѿписа́но (Бе́рестя́, 1558 *AS* VII, 35); И где́ бы то́тъ игу́мень обра́ный, не живу́чы по зако́ноположе́нию и прави́ль // свѣ́тыхъ́ оте́ць, але́ вы́ступую́чи зъ́ нихъ́, нера́дѣ́не въ́ то́мъ ма́настырѣ́ жи́ль, чо́го бра́тѣ́я чернѣ́цы пи́лне сте́речи маю́ть, абы́ то не́ было́ (Клева́нь, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 494-495); к(д)ы́ за вы́стѣпо́(к) бѣ́ вы́гна(л) а́дама и(з) раю́ ото́(ж) х́то вы́стоупо́уе́тъ и(з) зако́на бѣ́жѣ́а а не́ покае́(т)са́ те́ды та́(к)же́ вы́гнаны́(и) бо́удоу́тъ изъ́ цр(с)т́ва́ нѣ́б(с)на́го (к. XVI ст. *УС* № 31, 62).

7. (кому) (*виявляти непослух*) виступати (проти кого): мы́ слоугъ́ своїхъ́ часто́ крѣ́тъ на́мъ вы́стоупо́у́ючихъ́, е́сли обо́ца́ю́тса́ бы́ти лѣ́пши́ми, прѣ́ймоу́емо, и знѣ́вѣ́ на пе́ршѣ́ю че́сть прѣ́водимо́ (Острог, 1607 *Лѣк.* 71);

(проти кого, чого) (*виявляти своє ставлення до кого-, чого-небудь*) виступати: не́ то́лько́ не вы́стоупѣ́ю́тъ протѣ́вѣ́ прѣ́стѣ́йности́ хр(с)тѣ́янско́й, але́ те́жъ́ прѣ́своа́ю́тса́ до́ росказа́нъа́ ап(с)лѣ́ського́ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 167 зв.); в то́мъ са́мо́мъ мо́вѣ́нью протѣ́вѣ́ мѣ́лости́ вы́стѣповá́ти не́ зда́лса́ (Там же, 184 зв.).

8. (*чинити проступки*) провинятися: котрѣ́и оу́мѣ́слне́ бе́(з) прѣ́мѣ́сѣ́ вы́стѣ́пѣю́тъ, а не́ ка́ю́тса́, з' не́вѣ́рными́ мѣ́читѣ́са́ бѣ́дѣ́тъ (Львѣ́в, 1642 *Час.* Слово 276);

(*порушувати певні моральні норми*) грѣ́шити: а́ ма́насі́а што́ та́(к) злѣ́го зброи́(л); сѣ́твѣ́ри(л) лоу́ка́вое́ прѣ́(д) очѣ́ма гнѣ́ма, и оучи́ни(л) во́л'но́ую бры́длѣ́иво(ст), ѿста́вивши́ за́ко(н) о́цѣ́въ свѣ́и(х), по́шо(л) въ́ слѣ́дъ чо́ужи(х), и ѿсва́ча(л) снѣ́и свои́ въ́ огни́, ворѣ́ж'ки́, ча́ры, а звѣ́здо(т)че́ства́ стро́ачи, та́кѣ́й по́жѣ́то(к) не́ро(з)мы́сл'но́(ст) лю́(д)ска́а оу́ ле́г'ко́е оу́ва́же́н'ѣ́ гра́нѣ́ць и доро́(г) ѿ(т)це́вскы́(х) вы́стоу́пѣю́чи(м) прѣ́нбси́(т) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 208).

Див. ще **ВЫСТУПАТИ, ВЫСТУПИТИ, ВЫСТУПНУТИ.**

ВЫСТУПОКЪ, ВИСТУПОКЪ, ВЫСТУПОКЪ ч. 1. Учинок (переважно поганий), провиня: пани Ждановая Томковича Койлѣнская..., посылала боярина своего,... и подданого своего, Иляшца, грабити за выступокъ подданныхъ своихъ (Луцьк, 1562 *АрхЮЗР* 6/1, 40); Якомъ бы(л) прошонъ ѿ(т) вѣ(с)ти... за пѣномъ Иваномъ Красовскимъ, абымъ ему то(т) выступокъ его ѿ(т)пустилъ якомъ то ѿбеца(л) на жадана вѣ(с)ти дѣчинити елими са тое дѣчтиве и присто(и)не нагороди(т) ѿ(т) него, дѣчню тое (Львѣв, 1586 *ЛСБ* 74); ѿномѣ панѣ... то(и) вы(с)тѣпо(к) по(с)трѣлѣ мое(г) ѿ(т)пѣщаю и перебачаю (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 8); А пово(д) поведи(л) же позваному ту(т) в сѣде форумъ ѿ таковы(и) вы(с)тупокъ во(д)ле конѣстытуции слушное естъ (Київ, 1621 *ЛНБ* 5, III 4057, 19 зв.); рѣжай жѣн'скѣй дѣла выстѣпкѣ Прабабы своѣѣ Євы... былъ в' фрассникѣ (Київ, 1637 *УС Кал.* 214); Ели... негѣдне прѣймѣш' живо(т): Леч', потреба абы(с) и бѣжнемѣ твоѣмѣ выстѣпки ѿ(т)пѣсти(л), ели хоче(ш) абы и тобѣ ѿ(т)пѣщѣно (Львѣв, 1646 *Жел.Сл.* 5).

2. Злочин: а што са дотыче(т) злоде(и)ства заби(и)ства и ины(х) рече(и) и высту(п)ко(в) они во(л)ни будѣтъ панове и(х) з ни(ми) ѿсади(в)ши прѣ(д)са при себе шля(х)ту люде(и) добры(х) справе(д)ливости чинити, а в чо(м) бы бы(л) с права хто покнанъ // тогды то(т) мае(т) за выступо(к) сво(и)

те(р)пети и кара(н) быти бы те(ж) и го(р)ломъ (1566 ВЛС 2-2 зв.); Венць и то криминальный выступокъ, а духовенство криминалов не судит (Луцьк, 1599 АрхЮЗР 1/VI, 263); и уловилъ его діаволь сребролюбіем, невоздержаніем, чужолозством и иными сим подобными, убійством, о которых его выступлениях мало не весь свѣтъ вѣдалъ (Львів, 1605-1606 Перест. 29); Пристояло такъ учинити // ... владыкамъ... которые за свои беззаконія и выступления бридкии, не хотечи казни канонной отъ пастира своего... утерпѣти, збѣгли и передалися до папежа Римского (Київ, 1621 Кон.Пал. 797-798); к(д)ы за выстѣпо(к) бѣ выгна(л) адама и(з) раю ото(ж) хто выстоупоуетъ и(з) закона бжїа а не покае(т)са теды та(к)же выгнаны(и) боудоутъ изъ цр(с)тва нб(с)наго (к. XVI ст. УЄ № 31, 62); мовить... Исусъ Христось... "того по тебе потребую, Петре, абысь выступокъ твой окупилъ працою, трудомъ и самого,... кровію, въ проповѣди... въ паствѣ тых, которые въ мене увѣрятъ" (Київ, 1621 Кон.Пал. 428); Подѣбно тѣжъ, жебы стѣи якъ люде мѣло еще выстѣпкѣ маючїи, прѣзъ тѣи оутрапѣнъа часѣд смѣрти досконалеса очїстили (Київ, 1625 Кон.Каз. 39); Дѣша котѣраа бы присѣгла, а выреклаб(и) всты своїми або зле або добре оучїнитъ, ...а потѣмъ бы обачила выстѣпокъ свѣи, нехѣи чинїтъ покѣтѣ за грѣхъ (серед. XVII ст. Хрон. 115 зв.).

3. *Перен. (можливість вийти зі складного становища)* вихід: и паматай ижъ таа смѣрть наша естъ фо(р)то(ч)ка и выстѣпокъ с той нѣжѣ (XVI ст. УЄ №29519, 208).

Див. ще ВYSTУПЪ.

ВYSTУПЪ ч. 1. Учинок (преважно поганий), провинна: и не маемъ въ него того замку и корчомъ Вруцкихъ безъ великого его выступу отняти до его живота (Краків, 1510 Любав. дод. XXVII-XXVIII, №21); твоя бы мл(с)ть оному боярину... юрью козли(н)скому пере(д) собою ста(ти) и ты(х) люде(и) выше именованы(х) ку пра(в)у поставити каза(л)... и с права зостану(т) ли ви(н)нии... ты бы и(х) за то во(д)ле заслуги выступѣ и(х) сказати и за шкоды... досытъ вчыни(ти) казалъ (Краків, 1554 ЦДІАЛ 181, 2, 120, 1, 1 зв.); А я предса зъ небаченя своего, стоечи въ упоре своемъ, не хотечи ся въ томъ

всемъ выступе моемъ узнать,... невинне... задаючи ...владыце Луцкому, трудность, позываломъ его милости до розныхъ судовъ (Луцьк, 1590 АрхЮЗР 1/I, 263).

2. Злочин: Хто кого ѡ(б)винить в то(м) выступе которыхъ кривавою виною або го(р)ломъ карають (1566 ВЛС 110); и то самъ сознаваю, ижъ не што иньшого за такой выступъ мой не заслужиломъ былъ, одно даньемъ горла (Луцьк, 1582 АрхЮЗР 8/III, 334).

Див. ще ВYSTУПОКЪ.

ВYSTУПЫТИ *див. ВYSTУПИТИ.*

ВYSTЬЕ *див. ВYЙСТЕ.*

ВYSTА *див. ВYЙСТЕ.*

ВYСУШАТИ *дієсл. недок. 1. (що) (позбавляти вологи)* висушувати: слнѣцє ясноє... мокрѣтѣ висоушѣеть, сѣды и все насѣна плѣди(т) (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 302 зв.); Якъ жрѣдло при мѣстцахъ вилгѣтнхъ и болѣтнхъ текѣчеє, настѣпѣвши горѣчость слнѣчнаа,... мѣстца емѣ близко прилеглы высѣшѣеть (Вільна, 1627 Дух.б. 168); тѣплою своєю ясностью мѣкростъ тѣлѣко зѣмнѣю высѣшѣеть, а дѣрѣвъ и травъ не ѡ(т)волѣждѣеть (Київ, 1637 УЄ Кал. 715); *Образно:* яко крѣпѣль на видокѣ, такїй пѣтъ сходилъ зъ него, капаючи на землю, высѣшаючи несмѣлости // члчѣй кринїцѣ (поч. XVII ст. Проп.р. 90-90 зв.).

2. *Перен. (що) (очищатися)* ставати праведним: Таковий абовимъ человекъ голодѣ барзо велїкого дѣшевного, то естъ, грѣхѣ (который сытѣю и тлѣстѣю в цноты дѣшѣ нѣшѣ истѣлко высушѣеть, лечъ тежъ онѣю и дѣмарѣеть) поднятї не можеть (Маркова, 1619 Позд.брат. 214);

(не дозволяти проявитися поганим рисам) оберїгати: лѣска ѡбѣфитѣючаа в' слѣдѣхъ Бжїихъ, не тѣлко ѡдъ шатѣна, але тѣжъ и ѡдъ самои натѣри повстѣючїи пожадливости высѣшѣеть (Вільна, 1627 Дух.б. 168).

Див. ще ВYСУШИТИ, ВYСУШОВАТИ.

ВYСУШЕНЬЙ, ВYСУШОНЬЙ *дієприкм. у знач. прикм. 1. (позбавлений вологи)* висохлий: Пришѣлъ есї ѡ(т)че... такъ зайсте, чѣсты(м) и велїки(м) горѣчо(м) высѣшеная земля пісковї подобная дожджа зъ нѣа, которы(м) бы ся ѡхоло-

дѣла и якобы кѣ животѡвы прыверненая зновѣ была (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.); Юрда(н) высѣшѡный (серед. XVII ст. *Хрон.* 161 зв.).

2. *Перен.* Виснажений, знесилений: Пры(и)дѣ, абысь долгѣмъ прагнѣнѣемъ высѣшнены сѣрца нѣши прыйздо(м) свои(м) напои(л), и якобы до живота зновѣ васъ прыпровадилъ и прызвѣль (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.).

ВЫСУШИТИ *дѣсл. док.* 1. (що. що чим) (*зробити що-небудь сухим, позбавити вологи*) висушити: высѣшь кошѣлю мою (к. XVI ст. *Розм.* 46 зв.); бгѣ для того положишь вѡды, на врѣхѣ нѣа, абы не згорѣла тврѣдѡсти нѣ(с)наа,... а к томуу жебы слѣнце, свой свѣтлости прѡменѣ и теплотоу, не взгоруу, але на подѡблѣ зѣмный обратѣло, и освѣтѣло всю видѣмѣю тварь: а теплотоу высѣшило мокротоу зѣмнѣю (Почаїв, 1618 *Зерц.* 15); *Образно:* и вѣпилъ есмь вѡды чѣжѣи, и высѣшилъ есмь стопѣми ногѣ мойхъ вси вѡды замкнѣны (серед. XVII ст. *Хрон.* 346);

(що чим) зничити (вогнем), випалити: за вла(с)нымъ росказа(н)емъ вѣше(и) мл(с)ти пнѣи прѣсиновскаа дѣброву и(х) мл(с)ти вло(с)ну (!) ѡ(т)чизную имѣ(н)я буремѣского почѡ(н)ши ѡ(т) врѡчища кнѣжее горы до перехрестѣя дороги... запалили, и мало не на по(л) мили вы(ж)гли, и огнемъ высушили (Луцьк, 1585 *ЛНБ* 5, II 4043, 118).

2. *Перен.* (що, що в кому) (*не дати розвинути ся чомусь, затратити щось*) погасити; (*залишити кого-небудь без чогось*) позбавити (кого): Повѣдили есте свѣтъ, потѣрбовѣли лѡде, высѣшили в' лѡдехъ зобѡполнѣю мѣлость, повѣснили рѡдичѡвъ з дѣтми, ... побѣдѣли одного прѡтивъ дрѣгомѣ (Острог, 1598 *Отп.КО* 16 зв.); такѣ до остатней крѡпли мѣлость в' хр(с)тѣанѣ(х) высѣши(л) (Острог, 1598 *Ист.фл. син.* 56 зв.); покараѣмо смѣслы порѡжнеи хвѣлы... тросклѣвость змакчи(м), в' срѣбрѣ кохѣнаса высѣшѣмъ, а не лакаѣмоса посполѣтѡи всѣхъ смѣрти (Львѣв, 1642 *Час.Слово* 278).

3. *Перен.* (чим) (*дуже ослабити*) виснажити, знесилити: если пѡстами, и чѣтьемъ ночнымъ тѣло свое высѣшитъ, такѣ ѡ собѣ держѣтъ, якѣ бы никѡли, што цѡтамъ приналѣжи(т) не починала (Вѣльна, 1627 *Дух.б.* 88); такѣ долгою хорѡбою высѣшѡный

такѣ ижѣ те(ж) з' себе внѣтрности свои вѣпѣсти(л) зѣраз з хорѡбою и живота пѡзбыль (серед. XVII ст. *Хрон.* 328).

Див. ще **ВЫСУШАТИ, ВЫСУШОВАТИ.**

ВЫСУШОВАТИ *дѣсл. недок.* Висушувати: Изсѣкнѣю: высѣшѣю, выморѡждѣю (1627 *ЛБ* 47).

Див. ще **ВЫСУШАТИ, ВЫСУШИТИ.**

ВЫСУШѡНЫЙ *див.* **ВЫСУШЕННЫЙ.**

ВЫСХЛОСТЬ *ж.* Сухѣсть: Хѡрѣвъ: Пѣща, а(б) зо(п)сѡва(н)е а(б) высхло(ст) (1627 *ЛБ* 241).

ВЫСХЛЫЙ *прикм.* 1. (*позбавлений вологи*) висохлий: А кгда есмо на(д) тымъ болотомъ и лугомъ широки(м) вы(сх)лымъ,... ехали, теда прише(д)ши до копыцѡвъ,... ѡдо(з)валися... шляхе(т)ные панѡве (Житомирщина, 1639 *ККПС* 212).

2. *Перен.* Спраглий, пересохлий: Есть то... справедливѡе, // взаимное, нелитѡстѣвомѣ богачѡви, ѡ(т)дѣнѣе: вмѣсто корѣнныхъ потрѣвъ, смаковитыхъ напоѣвъ... огѡнъ неѡугасѣющѣй, азѣкъ вѣсхлѣый (Киѣв, 1637 *Уѣ Кал.* 603-604); *Образно:* бѣ... не допѣща(и) же ми голо(д)ны(м) и высхлы(м) ѡ(т) тебе ѡ(т)ходѣти (Киѣв, 1623 *Мог.Кн.* 45).

3. *У знач. ім.* худий: В тыхъ лежалѡ мно(з)ство великѡе болѣючи(х), слѣпы(х), хрѡмы(х), высхлы(х), котѡрыѣ чекѣли порѣше(н)ѣ вѡды (Киѣв, 1637 *Уѣ Кал.* 237).

4. *Перен.* Приглушений, притлумлений, приглашений: Найдѣются теѣжѣ и такѣи, в' котѡрыхъ ѡугашѡная и высхлаѣ пожадлѣвость ѡвѣки ѡустаѣтъ (Вѣльна, 1627 *Дух.б.* 162); пожадлѣвость высхлѣю в собѣ быти явне тврѣдили (Там же, 180).

ВЫСХНЕНЬЕ *с.* Висихання; вичерпанья: Изсѣкнѡвѣнѣе: Высхнѣнье, вымерзнѣ(н)е, ѡзѣблѡсть (1627 *ЛБ* 47).

ВЫСХНУТИ, ВИСХНУТИ, ВЫСОХНУТИ, ВЫСЪХНУТИ *дѣсл. док.* 1. (*втрлатити вологу, рѣдину*) висохнути, пересохнути: И ту(т) поведи(л) по(д)старѡсти(и) бересте(и)ски(и) ижѣ то есть река ѡрѣ едножѣ того лета сѣхѡго высххло (1546 *ОГ* 24 зв.); шо(с)ты(и) аньге(л) выли(л) баньку свою на ѡную великую реку е(в)ѡра(т) и вы(с)хла вода еи (XVI ст. *КАЗ* 641); Але коли вже высхло вино, коли очима елементу вина не видишь,... ани пити не можешъ, бо Христѡсь ѡ чашы не мѡвитъ... а якѣ же

ты можешъ мовити, же подъ обѣма особами поживаешъ, коли только хлѣбъ сухой // видишь? (Вильна, 1608 *Гарм.* 206-207); згори(т) земла, выхне(т) вода (Львѣв, поч. XVII ст. *Хрон.* 79 зв.); прійдетъ лѣто и оумножитъса ласка, а тернїе выхнетъ ѿ(д) горячости слнца (Вильна, 1627 *Дух.б.* 246); Слѣпый... прагне(н)емъ напїткѣ бързо былъ знатый и траплѣный, и мѣло до того не пришло, же пѣль, такъ вѣлгѣтность вса въ той бързо збытней горячости была выхла (Київ, 1631 *Син.Тр.* 813); шестїй Аггль; вїліе Чашѣ гнѣвѣ Бжегѣ на рѣкѣ великѣю... абы выхла рѣка, и дала пре(и)ти вѣйскѣ (Чернїгів, 1646 *Перло* 141); по днѣхъ выохлѣ потокъ, бо не спѣль былъ дбждь на зѣмлю (серед. XVII ст. *Хрон.* 309).

2. *Перен.* Висохнути, виснажитися: еслибы(м) повѣдае(т) вѣрхлѣ до халѣпы не вшѣль, и сна не зажїлъ, такъ бы ми мѣзгъ выохъ, жебымъ пѣвне зашѣль в' гѣловѣ: и такъ взглѣдомъ себе звїтажилемъ сонъ (Вильна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 4 зв.).

3. *Перен.* (про почуття) (перестати існувати) щезнути, пропасти: для ро(змноженїа) злѣсти выхне(т) любо(в) межи мѣгими (!) (Вильна, 1596 *З.Каз.* 37 зв.).

Див. ще **ВЫСЫХАТИ.**

ВЫСШЕЙ *див.* **ВЫШЕ1.**

ВЫСШЕЙМЕННЫЙ *див.* **ВЫШЕЙМЕННЫЙ.**

ВЫСШИЙ *див.* **ВЫШШИЙ.**

ВЫСШЫЙ *див.* **ВЫШШИЙ.**

ВЫСЛАТИ, ВЫСИЛАТИ *дієсл. недок.*

1. (що) (*передавати, відправляти через когось*) висилати, надсилати: а што найжалоснѣйшаа. оурѣды рѣмена к(р) его мл(с)ти, за оуниверсѣлми и(з) канцлерїи высылаными до тогѣ са знѣчне примѣшивають. зачїмъ їмъ дѣлѣй тѣмъ бѣлшей невїннихъ бѣдъ прибывае(т) зо всѣхъ сторѣнъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 212); Крѣль Вафалѣнскїй... в' звѣчаю былъ положїлъ, часѣвъ пѣвныхъ свѣчѣ запѣленѣю По(д)данымъ своимъ выслѣти, на знѣкъ тогѣ, абы горячо(ст) мл(с)ти своѣи кѣ онымъ выконтерфетовѣти мѣглъ (Київ, 1632 *Євх.* 292).

2. (кого) (*слати, скеровувати кого-небудь кудись*) висилати, посилати: я та(м) выслѣ(л) на тѣю землю того проме(ж)кѣ ихъ досмотрѣти пано(в)

ихъ мл(с)ти земля(н) кїевскїх (Київ, 1510 *Арх.Р.* фотокоп. 28); мы съ обу сторѣнъ тамъ судьями выслѣли... пана Добка Скилондича..., Волчка Шепелевича (Вильна, 1516 *АЮЗР I*, 51); твою м(л).. пне комо(р)нику, на ме(ст)це своѣ выслѣ(м) то справовать и, ве(д)лѣ... права посполитого... суди(т) (Харлеж, 1595 *ККПС* 61); то(т) же то пѣсты(р)... до виногра(д)у своего то е(ст) цѣкви... пастыро(в) и оучителїй... выслѣаетъ (1598 *Розм.пан.* 26 зв.); а чомоу жѣ ихъ тоуть межи тѣми, што о то(м) мѣслили,... што дѣкретъ спїсовали, што послы выслѣлї, ѿтѣць пѣпе(ж) не спомїнаетъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 41); що з школы хлопа выслѣлю(т) на послѣги то е(ст) з пѣлгако(м) з шаблею... гро(ш) ̄ (Львѣв, 1607 *ЛСБ* 1044, 6); що иначе быти не могло, мусѣлисмо розказану панскому досыт чинити, выслѣаемъ з межи себе двохъ братей нашихъ (Немирїв, 1642 *КМПМ II*, 241); козаковъ двох... на сторожу выслѣли до замѣку его милости и нам на послугу нашу для коней (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР 3/IV*, 56).

3. (кого) (*примушувати когось покинути місце проживання*) виселѣти, висилѣти: много тепе(р) естѣ и ста(р)ши(х) ѣ на(с), которѣ лѣда причїнѣ да(в)ши во(н) з мона(с)тыра выслѣлю(т) (Скит, 1633 *ЛСБ* 520, 2).

◊ клятву выслѣлати — проголошувати анафему: прика(з)уе(м) тобѣ по ншѣму пѣсты(р)скому приказа(н)ю а(ж) бы твоя м(л) чере(з) тое и(х) невї(н)не не клѣлѣ и клѣ(т)вы не выслѣ(л) и во блѣ(с)нїю к ни(м) са захова(л) (Новгородок, 1551 *ЛСБ* 16).

Див. ще **ВЫСЛАТИ.**

ВЫСЫПАТИ *дієсл. док.* (що і без додатка) (*сиплючи, викинути*) вїсипати: добра е(ст) соль але если бы соль смакъ оутратила то чи(м) бы ѣсолено было ани в' землю ани в гнои не зѣгодитса, але вонь выслѣпана боуде(т) (1556-1561 *ПЄ* 287); если соль загние(т)са, чимъ са ѣсолитъ; нѣ на што бол'шь непотрѣбна зостѣвши, вонь выслѣпана бывѣетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 86); мѣжъ чїстый зберѣтъ пѣпель корѣвы и выслѣплетъ егѣ за обѣзо(м) на мѣстѣ прѣчїсто(м) (серед. XVII ст. *Хрон.* 140); шкатулу зѣ пїнезѣми и зѣ справами полупали и посекали и,

пинези высыпавшы,... межи себе расшарпали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 132).

Див. ще **ВЫСЫПОВАТИ.**

ВЫСЫПАТИСЯ *дієсл. недок. 1. (сиплючись, випадає)* висипатися: Олтáрь се те́жъ распáль, и вы́сыпалсе по́пель з' олтарá (серед. XVII ст. *Хрон.* 303).

2. Перен. (з' являтися) висипатися, висіватися: не ведати — хто и яке ко(н)дыции чове(к),... не ба(р)зо велики(и), молоды(и), то(л)ко што се усь ему высыпа(ти) поча(л) (Володимир, 1599 *ТУ* 230).

ВЫСЫПОВАТИ *дієсл. недок. (сиплючи, викидати)* висипáти: высыповали п'гнази котории были въ скрини (серед. XVII ст. *Хрон.* 322 зв.).

Див. ще **ВЫСЫПАТИ.**

ВЫСЫСАНА с. Всмоктування, висисання: В' рéчахъ прирoжбныхъ дéрево естъ, жебы могло приноси́ти овоцы, и дла то́го ма́етъ корѣ(н)е в' земли кѣ высысаню в'лгбтности, на зроже(н)е овоцoвъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 167).

Пор. **ВЫСЫСАТИ.**

ВЫСЫСАТИ *дієсл. недок. (що з чого)* Висисати, всмоктувати. *Образно:* Але отступникове Духа Святого тщи суть, котории зъ лиліи правды Ефремовы, якъ паукове, фалшъ высысають а за правду удають (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 414).

ВЫСЫХАТИ *дієсл. недок. 1. (втрачати вологу)* висыхати: изьсакáю, высыхáю (1596 *ЛЗ* 51); ако вода на землю вылланаа высыхаетъ (Корець, 1618 *З.Поуч.* 171); Изсакáю: Высыхáю, вымерзáю (1627 *ЛБ* 47); Якъ те́ды болóто ш(т) слнца высыхаетъ, такъ и кожда дѣша в' свѣтѣ семъ,... до погѣбели себе привбдит' (Київ, 1637 *УС Кал.* 714).

2. Перен. (чим) Виснажуватися: справедливѣи тѣша(т)са, а грѣшніи нѣндзою высыхáють, справе(д)ливии хѣлпатса, а грѣшніи топнѣю(т) (Львів, 1642 *Час.Слово* 272 зв.).

Див. ще **ВЫСХНУТИ.**

ВЫСѢКАТИ *дієсл. недок. (що)* Витинати, вирубувати: Всакоє бо дѣрево, которое не роди(т) доброго плоду высѣкаю(т) его (1556-1561 *ПС* 40); сѣ коренемъ **высѣкати** — *(підривати основу існування чого-небудь)* рубати під корінь: Сватокоупѣство прѣчъ с' коренемъ высѣкаючи, Заразѣ

той зъидливѣи не допѣваючи Вта́жъ по тѣлѣ Церковномѣ са росходѣти; Продайнимъ са хіро-тоніамъ находѣти (Львів, 1614 *Кн. о св.* 405).

Див. ще **ВЫСѢЧИ.**

ВЫСѢТИ *див. ВИСѢТИ.*

ВЫСѢЧИ, ВЫСЕЧИ *дієсл. док. 1. (що)* Витяти, вирубати, висікти: всакоє бо дѣрево иже не роди(т) плода доброго высѣчено бывае(т) и на оґнь повер'жено (1556-1561 *ПС* 26 зв.); всáко дрéво которое не чини(т) дброго плбдѣ высѣчено бо(д)ѣтъ (!) и на оґнь ввержено (XVI ст. *УС Лѣтк.* 6); Они... то(т) запустѣ зда(в)на запушоны(и) высекли вырѣбали и внивечъ оѣе(р)нули (Луцьк, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 54); пради́ва полдни́ны косами высечено (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 350); дѣрева бортьного з пчолами тридцат высекли (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 619); тамъ же видиль и огледалъ гай внивечъ высеченые до пулторы тисечей пнювъ березовыхъ (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 435).

2. (що) (з метою пробити отвір) виломити, вивалити: виделомъ у дворе его власномъ знаки кгвалтовъне починеные, то естъ дѣвери до сеней и до избы белое высечоные (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 3/I, 224); которые ничого на тую прозѣбу не паметаючи,... тую-то форѣту до нихъ выбияли и... кгды выставить и высечи не могли, те́ды... до тоє форѣты... стреляли (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 754); до закристии дѣвери высекли и, што ено там апаратыовъ было, побрали (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/ IV, 374).

3. (кого, кого чим) Вимордувати, знищити, вирізати: И за то те(ж) соу(т) скáрани... и(ж) вши(т)ко мѣсто и(х) тврѣдое злáмано спáлено, людѣи высѣчено (XVI ст. *УС* № 29519, 228); позваные... // ...важылисе... на... речи... державы поводовое... ударыти и през моць, арматно в нее впадшы были и высекъшы оноє опановали (Варшава, 1641 *ЧИОНЛ* XIV-3, 157-158); оборотѣль в тѣлѣ Іисъ Амаліка, и лóдѣ высекль мечемъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 95).

Див. ще **ВЫСѢКАТИ.**

ВЫСѢЯТИ *дієсл. док. (що)* Посіяти, висіяти: уминиль емъ себѣ нецо зо своего ґрунту солтыс-кого на церковь святую удѣлити и отдавамъ на 16

глоловъ Спискихъ овса высѣяти (Фольварк, 1606 НЗУж. XIV, 225).

ВЫСѢАНЬЕ, ВЫСІАНЬЕ с. 1. Висівання, висів: Спытáйм(ж) юж' Домовник(в) порáдны(х) якъ ѡны бѣлости добывáютъ в' хлѣбѣ, а пѣвне спѡсобоѡ намъ ѡншого не вкáждѣтъ, тѣлкъ ѡмáт'е пшеници, дѡброе высѣáн'е и кѡколю выкинѣн'е (Київ, 1648 МІКСВ 348).

2. *Перен. (очищення від гріхів) виповнення:* То в' хлѣбѣ телѣсном', áле и дшевно(г) хлѣба ина́чей трѡдно оубѣлѣити тѣлкъ пре(з) ѡмáт'е слѣзъ покѡт-ных', и высіáн'е досконáлоє кѡколю грѣхѡвногоѡ (Київ, 1648 МІКСВ 348).

Пор. ВЫСѢЯТИ.

ВЫТАТИ див. ВИТАТИ.

ВЫТАЧАТИ дієсл. недок. (стп. wytaczać)

1. (що) (*про справу*) порушувати, піднімати: самии панове унити... справи наши вытáчаючи, акгравовали и вѣ нивечѣ обертали, а курьсь справедливости светой не доходилъ (Луцьк, 1648 АрхЮЗР 1/VI, 817).

2. *Перен. (кого від кого) Відокремлювати, відгороджувати, відчужувати:* Арьтыкулы того до ихъ Милости посылаемо, которые духовъные наши крьемкомъ, отступне, на насъ, безъ насъ укували, ...подъдаючи насъ подѣ справу анѣтихристову, вытáчаючи насъ отъ Христа (Вільна, 1599 Ант. 649).

ВЫТБИРАТИ див. ОТБИРАТИ.

ВЫТВАРНЫЙ прикм. (стп. wytworony) страшный, пекельный: діáволъ тогда, йле мѡгъ вымыслити на свѣтъ мѡкъ вытвáрныхъ, фортѣльныхъ, то вымышла(л) все на ап(с)тл(в) и мѣнк(в) ѡ истинныхъ свѣдѣтелей хвѣхъ (Почаїв, 1618 Зерц. 56 зв.).

ВЫТВЕРЕЖѢНЬЕ с. Отверезіння: Истрезвѣніє: Вытвѣрежѣнне, продрѣханне (1627 ЛБ 51).

ВЫТДАЛИТИ див. ОТДАЛИТИ.

ВЫТЕГАНЕ див. ВЫТЯГАНЕ.

ВЫТЕГАТИ див. ВЫТЯГАТИ.

ВЫТЕГНУТИ див. ВЫТЯГНУТИ.

ВЫТЕКАТИ див. ВЫТЪКАТИ.

ВЫТЕКЛЫЙ прикм. Який витік: в того дитяти виделемъ в твари правой рану одну баръзо шкодливую, ... и на земли и у форты крови того дитяти барзо много вытеклоє видель (Луцьк, 1622 АрхЮЗР 1/VI, 522).

ВЫТЕРПѢТИ, ВЫТЕРПЕТИ, ВЫТРЪПѢТИ

дієсл. док. 1. (що, чоґо) (*перенести біль, образу*) витерпѣти, перенести, стерпѣти: ты(ж) якъ хс ѡ(т) слоугы ар'хиєреѡвого великыи вытерпѣ(л) поличо(х) (!) (1556-1561 ПЄ 424); кто вида(л) кто слыхаль ѡ(т) вѣка на которо(м) члѣкѡ тол'ко рань было. а такъ бы би(т) моучень... якъ избавите(л) оумоучень а вытрѣпѣ(л) (Смотрич, II пол. XVI ст. Проп.Д. 15 зв.); а ѡншіє та́къ еп(с)кпи, яко митрополѣти не мѡгѣчи таки(х) моу́къ вытерпѣти, подпѣсовалиса до тои змѣшленои оунѣи (Острог, 1598 Ист.фл.син. 51); в старости знести и вытерпѣти трѡдно [хвороби] (серед. XVII ст. Кас. 108).

2. (*выявити витримку в чому-небудь*) витримати, витерпѣти: а бѡде(т) прихо(д) его втѡры(и) на землю // ...абы всѣхъ свои(х) котѡрии звестѣса не дáвши до конца ждѣчи его вытерпѣ(т), ѡ(т) всáкого страхѣ... выбави(л) (Вільна, 1596 З.Каз. 3 зв.-4); теѡ цно(т)лѣвыи и мл(с)рѣдныи люде в' добромъ соумлѣню вѣры своєй члѣкъ каж(д)ый выте(р)пѣти не може, абы са того не оужали(л) (к. XVI ст. УЄ №31, 42 зв.); если бовѣмъ мáло взáвши, хе(л)-пишгса и рѣдко хто тебе вытерпитъ (Вільна, 1627 Дух.б. 256); якъ гѡлод' ѡный // вѣчный вытерпѣти тамъ мочи бѡдемѡ? (Київ, 1637 УЄ Кал. 750-751).

ВЫТЕРТЫЙ дієприкм. 1. У знач. прикм. Витертий, зношений: пара стихарыковъ кита(й)ки бѣло(й) дѡклѣ... пара полотѣ(н)ны(х) пстрѡквѣтики е(д)вабные пара... выте(р)тыє (Львів, 1637 Инв.Усп. 59 зв.).

2. *Перен.* Витертий, почищенный: живо(т) преполієровáны(и) и вытерты(и) до чиста, не в многи(х) бывáє(т) зна(й)дены(и) (серед. XVII ст. Кас. 59).

ВЫТЕСАНЕ с. Витісування: с которы(м) то павло(м) муляро(м) певное вчинили постановєня и зѣєднали до выготованя и вытєсаня каменя та(к) гладкого яко замсованого ве(д)лугъ тоєє фо(р)мы (Львів, 1591 ЛСБ 159); ѡ(т) вытєсанє ло(к)тєвого камене во(и)це(х) капино(с) побра(л) заплатѣ ѡ(т) ло(к)тє по г(р)ш (Львів, 1598 ЛСБ 1039, 5).

Пор. ВЫТЕСАТИ.

ВЫТЕСАНЫЙ дієприкм. у знач. прикм. Витєсаний: вѣдáчи то нѣмцы послѡшѣн'ства пáпе(з)-

ского зобравшися с процесією, и дѣхове(н)ствомъ свои(м), и з великимъ вытесаны(м) балвано(м) вмѣсто кр(с)та г(с)дна, ведле... обычаю вы(ш)ли (Острог, 1598 *Ист.фл. син.* 36 зв.).

Див. ще **ВИТЕСАННЫЙ**.

ВИТЕСАТИ *дієсл. док.* (що з чого, що) Вите-сати: коли вы ты(х) знаме(н) свои(х) с того сосо(н)я не вытешете... тогда вы шари(н)ци заплатите вины... па(т)деса(т) ко(п) гро(ш)и (Овруч, 1513 *ЦДІАК* 220, 1, 4); иосифь... снав'ши его обвиль полотномъ. и вложилъ // его в' гробъ которы бы(л) вытесанъ в' камени (1556-1561 *ПС* 195 зв.-196); мѣлярѣ что вытеса(л) ры(н)ны гр(ш) лѣ камени(и) до воды по(д) мѣ(с)чки(м) мѣ(ром) (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 64 зв.); Розница в' образѣх, з дрѣва вытесан-ных, балванами, котѳрии сѣтъ протѣвни писанію стѳомѣ (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 30); Положилъ тѣды Іосифъ... бное Г(с)не Тѣло, в' грѳбѣ з' камена вытесаномъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 228); Вытесалъ тѣды двѣ таблицы каменны якїи пре(д) тѣмъ были (серед. XVII ст. *Хрон.* 111 зв.); камень в' ней бѣлъ велми бѣлый а вытесанный глѣдко (Там же, 394).

ВИТЕСНУТИ *див. ВЫТИСНУТИ*.

ВИТЕЧАТИ *дієсл. недок.* (*стп. wutyacza*) вка-зувати, вимагати: поки мене благодать Божїа на томъ свѣтѣ задержитъ, вшелако во всемъ онымъ опеканомъ... маю быти, якъ ми здольность и забавы Архимандрическїи // допѣчати бѣдѣтъ, и якъ потреба ихъ в' слѣженію дѣшамъ людскимъ вытечати бѣдетъ (Львів, 1631 *ПВКРДА* II-1, 95-96).

ВИТЕЧИ *дієсл. док.* 1. (*про рїдину*) витекти: единъ з межи воиновъ копїе(м) ребра его пробиль и бор'зо вытекла кровь и вода (1556-1561 *ПС* 433 зв.); И опоранився Гедион на завтрее, и вытис-нулъ руно, и вытекла роса из руна, полна мѣдница воды (Вільна, 1600 *Катех.* 47); посполите мовити звыклисмо, же кровью церковъ... зъ боку Христова вытеклою, набыта есть (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 3).

2. *Перен.* (*бути наслідком чогось*) виникнути, з'явитися: А ижъ зайсте дѣры бѣли то ѳсоблївыи котѳрыи ѳ(т) досконалости албо полности Хвѣ вы-текли до часѣ нѣкакѳе справованїе оуказѣючи, а не выпѣщенїе персональное Дѣа ѳ(т) Сна ѳзнаймѣючи, якъса Латїнгъ хѳчетъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 238).

3. *Перен.* (на що) (*стати видним*) появиться: та(к) и спсїте(л) нашъ жрѳдло славы своеї жебы на тѣло не вытекло, затвори(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 269).

Див. ще **ВЫТѢКАТИ**.

ВЫТЕЧКА *див. ВЫТѢЧКА*.

ВЫТѢ, ВЫТѢС с. 1. Виття (*тварин*): лаанїе, вытѢ, бреханье (1596 *ЛЗ* 53).

2. Стогїн, ридання: Вѣскликновѣнїе, Выкрикане, похвалѣнье, гѣдѣнье, хлипанье, кричанье, вытѢ, гѣкъ, гѣка(н)е якъ по оумѣрломъ (1627 *ЛБ* 22); Ми-чанїе: ВытѢ с' плачѣ (Там же, 64); Варїа: В' зло(м), вы(т)ю, кѳрмли (Там же, 191).

Пор. **ВЫТИ**.

ВЫТИ *дієсл. недок.* 1. (*про тварин*) вити: вмѣс-то бденїа, пѣ(с)ни и млїтвы и торжества дѣ(в)-наго, псы выю(т), глѣса(т), и ликѣю(т) (до 1596 *Виш.Кн.* 264); Лѣю: Рыкаю, брешѣ, щекѣю, вѣю (1627 *ЛБ* 57); выю, ululo (*Уж.* 1645, 59).

2. (*жалїбно плакати*) стогнати, ридати: Бѣда ты(м) котѳріе яко дѣти малые не хотѣ(т) са з доброй волѣ покорыти абовѣ(м) ни(з)каа фѳрта до кроле(в)ства нѣ(с)наго, бо ѳни вѣючи зостѣнѣ(т) пре(д) две(р)ми (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 30 зв.).

ВЫТИНАТИ, ВЫТИНАТЬ *дієсл. недок.* (що) Вирубувати, вирїзувати, стинати: Всякое дерево которое не роди(т) ѳвоцѣ доброго вытинаю(т) (Хорошів, 1581 *С.Нез.* 7 зв.); коли облѣжешъ мѣс-то... а обточїшъ егѳ шанцами абы егѳ добыль: не бѣдешъ вытинѣл' з дерѣвъ з котѳрихъ есть са мѳже (серед. XVII ст. *Хрон.* 155); робѳтникомъ твоїмъ, котѳрыи бѣдѣтъ дерѣва вытинѣтъ дѣмъ на стравѣ .к. тѣсачъ корцѣвъ пшеницы (Там же, 293).

2. (що чим) Косити, знищувати (що). *Образно*: Униты, якъ ужъ, лѣстѣ жалом воюють, Манѣю моцнѣять, благочестїе псують. Косою, лукавством, вытинають кѣвѣты, Ослою наострены богу не пѣты (Слуцьк, 1616 *Укр.л.* 221).

♦ **ПОЛИЧКИ (ПОЧЕЛЮСТКИ) ВЫТИНАТИ** — бити по обличчї, давати ляпаса: такѳвыи сѣтъ арїаны..., котѳрыи з' еднѳи стороны снѣ бѣжего, по лицѣ глас-кают', а з дрѣгой яко потреба полїчки вытинѣють (Почаїв, 1618 *Зерц.* 69 зв.); Абѳвѣмъ такѳвыѣ по-добны сѣтъ онымъ Жолнѣрѳом(м), котѳрыѣ оупадали

пре(д) Хр(с)то́мъ на колѣна, а почелю́ст'ки мѣ вытинали (Львѣв, 1645 *Жел.Тр.* 5).

Див. ще **ВЫСТИНАТИ, ВЫТЯТИ.**

ВЫТИНАТИСА *дієсл. недок.* Вирубуватися, вирізуватися, стинатися. *Образно:* такова́ ро(з)ка непло(д)наа вытина́ється соудо(м) б̄ж̄имъ (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 209).

ВЫТИРАНЕ *с.* Чищення, вичищення: ω(т) вытирана ω(т) ко́міна шп̄ита(л)но(г) г(рш) з̄ (Львѣв, 1607-1645 *РДВ* 35).

Пор. **ВЫТИРАТИ.**

ВЫТИРАТИ *дієсл. недок.* 1. (що чим) (*очищати, звільняти від зовнішньої оболонки*) вилушувати: Ано прістало бы на́мъ... наслѣдова́ти Ап(с)лѡвъ, котѡрыи в' дорѡзѣ... голѡдными бѣдѣчи, рв́али кѡлосы и ѣли вытира́ючи рѣка́ми (Київ, бл. 1619 *О обр.* 175).

2. (що) (*наносити мастила*) натирати, намазувати: Котрѣи зась лице ѡлѣйка́ми нама́зѡю́т', и полѣчки вытира́ють и набѣлюотса, и в' зѣркалѣ зѡбѡтса, абы могли оуловѣти известити д̄ш̄ѡ... мѡкѡ терпѣти срѡго бѣдѣтъ (Львѣв, 1642 *Час.Слово* 276).

Див. ще **ВЫТЕРТЫ.**

ВЫТИСКАНЕ *с.* Витискання: Точило: Пра́са до вытиска(н)а (1627 *ЛБ* 167).

Пор. **ВЫТИСКАТИ.**

ВЫТИСКАТИ, ВИТИСКАТИ *дієсл. недок.* 1. (що) (*тиснути, видавлювати рідину*) витискати, видушувати: але пожиткѡд з ви(н)ни(ц) тыхъ мало не вытискають вина ягоды тамъ бывають (1552 *ОКЗ* 42); обира́ючи винницы своѣ, ви́на в' прасахъ винобѡйны(х) вытиска́ли, а веселѡючи роскошѡва́ли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 238); *Образно:* жебѣс'мо як' дѣрево, бѣ(з)ѡвѡцное, до ѡгна вѣчного пекѣл'ного ѡдосла́ны не были; але... абыс'мо ω(з)дѡбныѣ и р́асныѣ грѡна обира́ли; а в' праса(х) ср(д)ц' н̄ши(х) таѣмне ихъ вытиска́ючи, абыс'мѡ ново́го... напѡю... роскошѡва́ли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 492);

перен. (що) (*робити намарно, даремно*) витискати: на приверненье вѣ зверхность папезскую приводити — есть "зъ кремения воду вытискати"! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 634);

перен. (*викликати зовнішній вияв почуттів*) витискати: соу(т) двѣ жрѡдла в' фригїи. едно з ни(х)

слѣзы з' ѡчїи пїючемоу витискаеть, дрѡгое зась смѣхъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 173).

2. Друкувати, відтискати: Дрѡкѡю: з' алманска, выбиваю, // албо вытискаю (1627 *ЛБ* 33-34).

3. *Перен.* (кого з чого) (*примушувати кого-небудь залишити якусь місце, силою позбувати права власності на щось*) виганяти, витискати: намъ то дивно есть, иж ты таковымъ обычаемъ к подданным нашимъ са заховываешъ и з оноє власности его вытискаеш, чого еси не мель чинити (Краків, 1539 *AS IV*, 225); На то панове ѡвладчѣмские повѣдили... то есть... земля наша лечъ ѡны... насъ... изъ земель нашихъ вытискають и вделали намъ шкодъ ѡ збожїи (1546 *ОГ* 49); наеха(в)ши де(и) еси... на вла(ст)ныи де(и) кгру(нт) и(х)... на себе де(и) еси ω(т)на(л) и новые рѡбежи порѡба(л) вытискаючи деи с того кгру(нт)ѡ... которы(и) де(и) ѡни... вжива(ли) (Київ, 1580 *ЛНБ* 5, II 4044, 68 зв.); яко пере(д) ты(м) ѡтець та(к)же доперо и сынове его м(л) кн̄жата збара(з)ские зъ кгру(нт)ѡ его м(л) п̄на по(д)коморого... вытискаю(т) (Вінниця, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 61); Даць, огородникъ, пошолъ прочъ зъ села Серникъ,... боячися збытѣя пана Гулевичового, которого былъ передъ тымъ,... збилъ, за чимъ подданные бунтуютъ,... оныхъ самыхъ зъ покойного уживанья всего вытискають (Луцьк, 1607 *АрхЮЗР* 6/I, 354);

(що з чого) усувати, витісняти: на томъ южъ такъ переставаль: которіє речі они синодалне або похваляють и на нихъ зезволяютъ, або тежъ потопляють и с церкви вытискають (Єгипет, 1602 *Діал.* 60).

Див. ще **ВЫТИСКОВАТИ.**

ВЫТИСКАТИСА *дієсл. недок.* 1. (що з чого) (*про рідину*) витискатися, видушуватися, видавлюватися: Моужъ албо невѣста, кды оучїнатъ шлѡбъ, аби са посватїли,... и ω(т) всего що оупоить мѡжетъ,... и що колве(к) з' аго(д) са вытискаеть не бѣде(т) пїти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 36 зв.).

2. *Перен.* (*про зовнішній вияв почуттів*) виявлятися: таа грѡдо(ст) котора(а) ω(т) преиспо(л)ненїа ср(д)чного вытискаетса в' шїроко неч(с)утые оуста кгва(л)то(м), и языкоя(д)ны(м) гл́асо(м) оуражае(т) слышаци(х) (1599 *Виш.Кн.* 214 зв.).

ВЫТИСКОВАТИ дієсл. недок., перен. (на кого) (вимагати робити що-небудь) витискати, вимушувати (від кого що): В котóро(м) припомина(н)ю... на нас̄ не што йншого витискдѣть, едно про(д)комъ кгвалтъ, а кгва(л)тъ правѣ ю(ж) незнбснй, а притомъ хоуть до ѿ(т)критьа правды, котóрѣю незычлйвыѣ радѣ бы загребли (Острог, 1598-1599 Апокр. 205).

Див. ще **ВЫТИСКАТИ**.

ВЫТИСНЕНЄ, ВЫТИСНЕНІЄ, ВЫТИСНЕНЬЄ с. 1. (тягарем) надавлювання, натискання: а такъ кобылицы тые по всимъ стенамъ ѿтъ вытисне(н)а ихъ поро(з)щепалиса мало не вси а за тымъ слоны и дошки почали ѿтъваливатиса (1552 ОЧерк.З. 16).

2. (про книги) друкування: кд ро(з)множеноу хвалы Бжей пре(з) Типографию выти(с)неннямъ Книгъ... на жаданя и про(з)бд... Мещанъ Лво(в)-ски(х)... склонилисмыса (Львѣв, 1630 ЛСБ 507).

3. (утворення певної форми) формування, витиснення: Образованіє: Формованье, кштальтѣ витиснѣньє (1627 ЛБ 168).

4. Перен. (вияв почиття) вираз, відбиток: Кбждаа зась, Бга милдючаа дша, якъ вбск' змакчаѣт'са, и бо(з)коѣ добротѣ выраженіє и вытисненіє примдючи, стае(т)са пре(з) дха стго мѣшканіємъ Бжи(м) (Київ, 1637 УЄ Кал. 324).

Пор. **ВЫТИСНУТИ**.

ВЫТИСНУТИ, ВИТИСНУТИ, ВЫТЕСНУТИ, ВЫТИСНУТЬ дієсл. док. 1. (чого, з чого) (про рідину) видушити, витиснути, видавити: ко(г) очѣ бола(т) ськоу вытисноувши с припоу(т)никоу // прикладаи (XVI ст. УТ фотокоп. 1 зв.-2); Стакти: Капла, а(б) Крапла, а(б) Олѣекъ барзо пахндѣ(и) з' мйрры вытиснены(и) (1627 ЛБ 233); А бавачиса Нѣе роббтою ѿколо рблы знашблъ ягодичины винныи и вщепйлъ виноградъ и вытисндвши вина коштоваль напбю оногѿ (серед. XVII ст. Хрон. 17).

2. (що) (про книги) надрукувати, видрукувати: Дрдкаровѣ котóрий ми се в' той дорбзе пѣрший в' Нѣм'цехъ способный трафит' вытисндѣти назначѣ. Десе(т)ма кнйгами все тоѣ моѣ о Рѣчи посполітой Црковной дело замыкаю (Єв'е або Вильна, п. 1616 Прич.отех. 8 зв.).

3. (що) (натискуючи, робити знаки на чомусь, візерунки) витиснути: листъ писанный съ кустодією, двема печатями,... запечатованный, которые печати на томъ листе, на чотыри углы робленые, вытисненые (Володимир, 1596 АрхЮЗР 1/І, 479).

4. Перен. (кого) (примусити залишити якусь місце) вигнати, витиснути: В томъ часе отецъ Иоанъ, витиснувши викарѣю моего, без бытности моее, всю маетность мою взять (Володимир, 1617 АрхЮЗР 1/VI, 450); такъже тежъ сыновъ ее... и слобожанъ,... зъ двора... выбили и кгвалтовне вытиснули (Київ, 1633 КМПИ I, дод. 544); панъ Белзский,... церков и месце тамошьнее кривдѣил, а за тымъ законъниковъ с тамтого месца вытеснул (Луцьк, 1641 АрхЮЗР 1/VI, 764);

(усуваючи когось, замінити іншим) витиснути: обавамы са // абысте на(д) нами свѣцкими грѣческою релѣи лю(д)ми переводѣти, нас̄ правомъ матѣжити,... за ты(м) з'єднѣньє(м) вытисндвши попы а на ихъ мѣсца вкрадѣши и ростагноувшиса в маѣтностяхъ нашихъ (Острог, 1598-1599 Апокр. 202 зв.-203);

(усунути від участі у чомусь) витиснути, відсторонити: и того самбго йщемоу в' томъ писме нашом(м), котóрое на нас̄ ро(з)майтые мбвъ нашихъ на сѣймохъ по тѣе часы заглдше(н)а найболшей, видѣитъ бѣ вытисндѣли (Острог, 1598-1599 Апокр. 215 зв.);

(кого з чого) (силою примусити залишити що-небудь) позбути права власності на що-небудь: ѿставуемъ естли бы которые кнжата... ме(ли) име(н)я люде зе(м)ли... и бобровые гоны ѿ(т)нимати хотели его с того име(н)я выти(с)ндѣти, тогда маю(т)... светко(в)... поставити (1566 ВЛС 78); панъ а(н)дре(и) сы(н)кгу(р)... мене с того кгру(н)ту моего споко(и)ного де(р)жанья, выбиль и вытиснулъ и тое жито... кгва(л)томъ пожа(л) (Овруч, 1585 ЛНБ 5, II 4045, 95); Панъ рыкальски(й) и Па(н) милковски(й)... // ...протє(с)твючо(г) с тыхъ добръ вышг речоныхъ и всѣхъ помененыхъ пожитьковъ ѿпорне кгвальтовъне вибили и вытисндѣли (Київ, 1635 ЛНБ 5, II 4060, 103-103 зв.); А поводе за(с) вказовали же то вла(с)ны(и) кгрунтьгъ Лѣщи(н)ски(и), с которого..., кгвальто(в)не и(х) выти(с)нули (Жи-

томирщина, 1639 *ККПС* 204); ихъ милость,... хотечи пана протестуючого зъ кгрунтовъ, до села Ми́нискъ належачихъ, вытиснуть, а до места Коростешова... привернуть... на село пана протестуючого наехали (*Житомир*, 1643 *АрхЮЗР* 6/1, 535).

◊ **ГВАЛТЬГЪ ВЫТИСНУТИ** (на кому) — примусити виконувати чюсь волю: видячи самый (!) себе и дѣток своих оголочене, долго противна была, вшакже боли, кгвалтьгъ то на ней вытиснуль // же мусила на то все, што одно хотѣль, позволити (*Володимир*, 1602 *АрхЮЗР* 8/III, 487-488); на **СВЕТЪ ВЫТИСНУТИ** (що) — обнародувати що-небудь забуте, невідоме: Поневажъ тые листы твое овыхъ другихъ зъ замѣкненя на светъ праве якобы вытиснули. Бо где бы тые твое спокоемъ лежали, певна бы и сие света не видали (*Вильна*, 1599 *Ант.* 571).

Див. ще **ВЫТИСКАТИ**.

ВЫТИСНУТИСЯ *дієсл. док. (з труднощами вибратися звідки-небудь)* витиснутися: Марко еве(с)ски(й) митрополить с того собора тесными стежками ле(д)во ся вытиснуль (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 47); И Стефана Зизаного,... обещестилите и на его здоровья такъ есте важили, ажъ през комин вытиснувшися, утѣкъ з Вильны (*Львів*, 1605-1606 *Перест.* 45).

ВЫТИСНУТЬ *див. ВЫТИСНУТИ*.

ВЫТИСНАТИ *дієсл. недок. (з чого) (силомиць проганяти, позбавляючи права на власність)* витиснати: отецъ владыка и че(р)нцы пече(р)ские... кри(в)ды люде(м)... чини(т)... розказую(т)... кгва(л)томъ с того кгру(н)ту... выти(с)на(т) и ѿ(т)нимати розказують (*Київ*, 1585 *ЛОНИ* 68, 1, 27, 1); игуме(н) и че(р)нцы... сеножати ѿ(т) по(д)даны(х)... ѿ(т)нимаю(т) и зо все(х) пожитко(в) и(з) кгру(н)ту вла(с)ного нашего вытиснаю(т) и вытисну(ти) хочу(т) (*Там же*, 2).

ВЫТИСЯ *дієсл. недок. (робити звивисті рухи)* витисья: Но нехай ся он, як змя, вѣет и скачет, мы его паки обличати начнем (1588-1596 *Виш.Кн.* 145).

ВЫТКАЗАТИ *див. ОТКАЗАТИ*.

ВЫТКАТИ *дієсл. док., перен. (що і без додатка) (створивши в улаві, вивести з чого-небудь певне твердження)* выткнувати: аббли не старого рѣйма пѣпежъ соборнѣю гбловою соборной цркви себе...

фортѣльне почавши сновати, тепѣрь и вконѣць выткаль (*Острог*, 1598-1599 *Апокр.* 186 зв.); венць ижъ то не Артикдль вѣры, абы едного Римского Бѣсѣпа головою... признавати. Што бы не вѣ(м) яко на сѣбте(л)нѣй ткѣли, тѣды не вытчѣ(т) (*Київ*, бл. 1619 *О обр.* 179); прожно о томъ Баронѣушъ потится... зъ конѣктуръ нѣкоторыхъ выткати усилюеть, якобы Осій легатомъ былъ Сильвестровымъ (*Київ*, 1621 *Кон.Пал.* 539).

ВЫТКЛАДОВАТИ *див. ОДКЛАДОВАТИ*.

ВЫТКНЕНЕ *с. (стп. wtyknienie)* вказання, підказання: пан Крыштофъ Харлинский... слуги усѣ и челядь до везеня побралъ, в котором за выткненем певнымъ кгда се неякий Андрей Рожковский до тое роботы признал, внет зараз и... сестру... в той же роботѣ злой виновал (*Луцьк*, 1605 *АрхЮЗР* 8/III, 509).

ВЫТКНУТИ *дієсл. док. 1. (що) (назвати що-небудь, роблячи відомим)* вказати: есть явный фѣлшъ пре(з) дѣкторы стѣи на карфаге(н)ско(м) синѣде постережбный и выткненный, нѣжей са в роздѣле .е̄ ширѣко и дово(д)не покажетъ (*Острог*, 1598-1599 *Апокр.* 117 зв.); Лечъ чы въ поврозе ихъ было до церькви и до митрополита вести? коли сами прыйти не хотели, але волели зъ геретиками въ дому спросномъ свое соборыще (проклятое) одѣправовати, а подобно соромелися тежъ, (ведаючы) же ихъ апостазыю мели выткнати (*Вильна*, 1599 *Ант.* 803); палцемъ выткнати — пальцемъ ткнати: Хтѣ са присмотрѣвши постоупкѣ и поча(т)коу ващей справы, и ко(н)ца ее яснѣй нѣ(ж)ли в зерцѣлѣ тепе(р) зара(з) не ѿбѣчи(т), аза слѣвы премоудраго ѿного неѣко пѣ(л)це(м) выткнена, яко(ж) гра(д) стѣнами розвѣленъ, та(к) и справа моужа, котѣры(и) бе(з) рады и бе(з) рѣзмышлѣ все твори(т) (*Острог*, 1599 *Кл.Остр.* 212).

2. *Перен. (кого) (показати кого-небудь якимсь)* виставити: Кжды(ж) якъ з ва(с)ни а ненависти, выткну(л) на плаць еретековъ кгречки(х) и с тыми тепѣрь всѣхъ правѣрныхъ при грекахъ ѿ вѣре стоячихъ зровнѣати и змѣшѣати ра(д) бы (*Острог*, 1587 *См.Кл.* 6 зв.); Хиба бысте себе знову якого Филялета змыслили, але и мы тежъ окажемъ не одного Еленхонсевда, которые его выткнутъ и

покажутъ быти Филопсевдомъ! (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1105).

Див. ще **ВЫТЯКАТИ**.

ВЫТКНУТИСЯ *дієсл. док.* Стати видним, проявитися, виткнутися: сино(д) намъ дх̄овны(м) и свѣ(т)ски(м) ва(ш) к(ж) м(л) зложіти ра(ч)... бо мно́го бы добраго на нёмъ са збѣдова́ло, кгда́ бы са та́а злѣсть явіла и выткнѣла (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 18 зв.).

ВЫТКУПИТИ *див. ОТКУПИТИ*.

ВЫТЛУМАЧЕНІЄ *с.* Переклад: Бо бвомѣ Дх̄омъ да́но быва́еть Сл̄во мѣдрости... ѳншомѣ розознаваніе дх̄ов̄... ѳншомѣ засъ вытлѣмаченіе азѣкѣвъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 525).

ВЫТЛУМАЧОНЫЙ *дієприкм.* Перекладений: Сло́вомъ и дѣло(м) Блжен̄наго мѣжа, Мака́рія егѳпе(т)ского бѣсѣды, на прѣстый языкъ вытлѣмачѣногѣ выдаючи зъ дрѣкѣ... зъ о́казіи оучінимъ сло́во (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. I), 5 зв.).

ВЫТМИРЕНІЄ *с.* Смерть, пошесть: Дѣля того приносить Бг̄ъ на насъ усякыи неволѣ и мече на нѣ гнѣвъ и вытмиреніе, албо бетюгъ, албо ненависть людскую (XVI ст. *НЄ* 70).

ВЫТНУТИ *дієсл. док.* 1. (*про дерево*) зрізати, зрубати, стяти: А если котѣрыи дѣрава (!) не сѣтъ родѣчи(и) ѣвѣчѣ, вытнѣи (серед. XVII ст. *Хрон.* 155).

2. (кого) (*про людей*) ви́ризати, винищити: я привѣдѣ на тебе злѣе, мѣви(т) г(с)дѣ, и вытнѣд пото(м)-ство твоє (серед. XVII ст. *Хрон.* 315 зв.).

◊ **вытнѣти поличокъ** — вдарити по обличчі, дати ляпаса: Не гнѣвайса, не пожада́й, еслить хто вытнѣеть поличокъ правый, на(д)ста́въ и дрѣгогѣ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 184).

ВЫТОВЧЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (виламаний ударами)* вибитый: Хтожъ еднакъ не видить въ мордерствѣ Игнатіевомъ явного кламства, которому... еднакъ по томъ... вязени зъ погрукотаныи челюстми и зъ вытовченныи зубами лѣтъ 11 на столицѣ седѣлъ! (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 741).

ВЫТОЛМАЧИТИ, ВИТОЛМАЧИТИ *дієсл. док.* (що і без додатка) (*зробити щось зрозумілим*) витлумачити, пояснити: Тѣе бовѣмъ оупрошѣ, вмѣсто оумолю, С̄ныи Ѡ̄цы вытолмачили (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 255); Даючи знѣти тымъ выбо́ражѣ-

ніємъ, якѣ Бг̄омъ надхнѣныи Ѡ̄цы тѣе вытолмачили, ѳжъ не мѣжнаа и трѣднаа естъ збѣла всѣкомѣ ствѣрономѣ прироженію, бы и наблизшеє было превынѣслогѣ нескончѣне Бозского и бл(с)вѣного е́стества, зрозѣмѣти штѣ скрѣты(х) и недостѣгнѣны(х) таѣмницѣ егѣ, штѣ ствердѣти // хотачи (Там же, 291-292); Если хто... присмо(т)-рѣе(т)са ти(м) и оуважае(т) ѣныи а набарзѣ(и) ѳко С̄ныи ѣ(т)ци вито(л)мачили. то(и)... зъ набатомъ наѣстато(к) падае(т) (Там же, 307).

ВЫТОЛОЧИТИ *дієсл. док.* (чим що) (*пошкодити посѣви, топчучи по них*) витолочити: Которымъ то стадомъ наперед выпасли и витолочили обѣшар дворный жита (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 350).

Див. ще **ВЫТОЛЧИ**.

ВЫТОЛЧИ *дієсл. док.* 1. (що) (*про посѣви*) витовкти, знищити, вибити: Гра(д)... все в' егѳптѣ попсовѣлъ, бы(д)ло позабѣлъ и збѣже все вытолкъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244 зв.).

2. (що) (*виламати ударами*) вибити: отступникове... зъ того жъ Зонары приводятъ, якобы Фотій и Барда... мордюючи Игнатія, зубы ему вытолкли, челюсти погрукотали (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 740);

поламати: на прѣте(с)та(н)та напа(в)шы,... зыкга(р)мистръ..., въ правѣе руки и пале(ц) велики(и) выби(л) и выто(л)кль на которы(и)... ежели ве(ч)нымъ калекою не зо(с)танѣтъ (Володимир, 1646 *ТУ* 331).

Див. ще **ВЫТОЛОЧИТИ**.

ВЫТОПТАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Витоптаний, витолочений: видел есми на шести нивах прѣса пожатыє и вытоптаныє (Луцьк, 1560 *AS* VII, 60).

ВЫТОПТАТИ, ВЫТОПЪТАТИ *дієсл. док.* (що, чим що) (*про посѣви*) (*ногами знищити*) витоптати, витолочити: прѣса и горохи вытопътали и сѣна дей в стогах и в копицах попалили (Луцьк, 1560 *AS* VII, 60); оныє люди,... тым же стадомъ вытоптали... // ...Стасєви возниці полднины лъну (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 350-351).

ВЫТОРГАТИ, ВЫТРЪГАТИ *дієсл. недок.* 1. (що) (*із землі*) виривати: Было пакъ в' соуботоу второпръвоюу ишоль черезъ зѣбожа [черезъ пашню]

и вытргали оученици его класы и или (1556-1561 ПЄ 232); Было па(к) в соуботоу второпрѣвою, ишо(л) чере(з) збожьа, выторгали оучницы его класы, и ели выминаючи роуками своими (XVI ст. УЄ Літк. 20);

перен. (з чого) (позбавляти основи) виривати: ты... вѣрѣ з' гроунтоу выто(р)гае(ш), сварѣ всчинашѣ и диспоутациі вдаешся (поч. XVII ст. Проп.р. 149); дарѣ шный вѣры тобѣ коли(с) оувѣрилъ... а ты взавши дарѣ, вѣрѣ з' гроунтоу выто(р)гае(ш), сварѣ всчинашѣ и диспоутациі вдаешся (Київ, 1637 УЄ Кал. 149).

2. Перен. (що) Нивечити, нищити: И што тѣра(з), а(л)бо сегоднѣа поставиле(м) та на(д) народы, и на(д) кроле(в)ствы, абы(с) выто(р)га(л) и боури(л) роспороша(л), вѣнища(л), бѣдова(л), и насажа(л) (Острог, 1599 Кал.Остр. 206).

Див. ще **ВЫТОРГНУТИ.**

ВЫТОРГНУТИ, ВЫТРГНУТИ дієсл. док.

1. (що) (*про бур'ян*) вирвати, виполоти: оставѣте рости обоє вѣкоупѣ ажѣ до жатѣвы а в ча(с) жатвы рекоу женѣцюмъ вытргнѣте прѣвѣе плевелы а сважѣте и(х) в' снопы... а пшеницоу зберѣте в' жытѣницоу мою (1556-1561 ПЄ 62 зв.).

2. (кого) (*примусити залишити якусь місце*) витягти: подобно не только народа, але ни самого книгочию народонаставника, пана Юрка, з логовиска мирского бы выторгнути не могл (Унів, 1605 Виш.Домн. 192); И такѣ падши на порбѣзѣ кѣльи, выставилъ нѣги на двѣрѣ и мѣвить: тагнѣте, и волочѣте, ѡ бѣси, бо я самѣ своїми ногами не пойдѣ, записѣгшисѣ ажѣ до вѣчера такѣ лежѣти: и хотѣ бы его выторгнѣли не мѣль ихъ оуслѣхати (Вильна, 1627 Дух.б. (Передм. II), 8); мы были выторгнѣли на полѣдни до хелефи... и сикелѣгъ спалили его огнѣмъ (серед. XVII ст. Хрон. 240 зв.).

Див. ще **ВЫТОРГАТИ.**

ВЫТОРГНУТИСЯ, ВЫТРГНУТИСЯ дієсл.

док. 1. Вирватися із землі: если боудете мѣти вѣроу яко зерно горчичное а рекли бысте той то ягодицинѣ вытргнѣсѣ а в'коренисѣ в' море, послоухала бы васѣ (1556-1561 ПЄ 295 зв.).

2. (*несподівано залишити когось*) вирватися: всѣ в згодѣ и едности вѣры будучи, а един... оторг-

нувся от лика или почту вѣрных... апостолы,... в согласии и згодѣ единомыслия были, а Июда выторгся на дияволскую волю (1608-1609 Виш. Зап. 214).

ВЫТОРГОВАТИ дієсл. док. (що на кому) (*домогтися чого-небудь*) виторгувати (що у кого), домовитися (про що з ким): А... онѣ з того зѣра(з) взя(л) ѡ(к)казію, за котѣроу оужѣ моглѣ выторговати на не(м) пови(н)нѣю якѣю прѣцѣ, жѣбы та(к) не дармо и(л) хлѣба... щобы ап(с)ла стѣго по лацѣне преложи(в)ши переписалѣ (серед. XVII ст. Кас. 87 зв.).

ВЫТОЧАНЫЙ дієприкм. (*такий, з якого випускають рідину*) виточуваний: едѣнѣ Мона(х) видѣ(л) дѣта прѣ(з) Презвѣтера на блтари закланое, и кровѣ з' нѣго вытѣчанѣю (Київ, бл. 1619 Аз.В. 250).

ВЫТОЧАТИ дієсл. недок. (*стп. wytaczać*) (що) (*ставити на судовий розгляд*) подавати, вносити: даю моцѣ и зупольную пленипотенѣцию такѣ всимѣ посполу, яко и каждому по особну, во всех справах стават, контровертоватѣ, от обтяжливых декретов апелѣции выточати (Варшава, 1646 ЧИОНЛ XIV-3, 187).

Див. ще **ВЫТОЧИТИ².**

ВЫТОЧЕНЕ с. (*винесення на судовий розгляд*) подання, внесення: По котѣрой апелѣции выточѣню,... прѣрѣчѣный Янѣ Черѣрнишевѣський зѣ того света смертѣю зѣшоль (Варшава, 1621 ЧИОНЛ XIV-3, 122).

Пор. **ВЫТОЧИТИ².**

ВЫТОЧИТИ¹, ВИТОЧИТИ дієсл. док. **1.** (що) (*дати можливість, змусити витекти*) вѣточити, випустити: Ткноувшисѣ оу ѡко выточитѣ слѣзѣ (Острог, 1598 Отп.КО 3 зв.); В ребрѣ мѣемѣ глѣбокаѣ Рѣна: Копѣе(м) // пробѣтаѣ, вѣточилѣмѣ всю кровѣ мою (Чернігів, 1646 Перло 152 зв.-153); А если бы з пѣтаства была офѣра г(с)дѣ чинѣнна, з' синогорлицѣ... офѣрѣ ю, сѣчѣнникѣ оу олтарѣ, и закрѣтивши емѣ гѣловѣ до шыи,... да вѣточитѣ кро(в) его на край олтарѣ (серед. XVII ст. Хрон. 114 зв.).

2. Перен. (що) (*почуття*) збудити: ткноувшисѣ в' ср(д)це, вѣточитѣ чѣвѣство (Острог, 1598 Отп.КО 3 зв.);

перен. (з чого) виходити (з чого), походити (від чого): Прѣто тежѣ кто при цнѣтахѣ Вѣрѣ Блгч(с)-

твѣдю, Вѣрѣ Соборнѣю,... Вѣрѣ пре(з) Ха̄ з̄ Нба̄ при-
нѣсеннѣю и з̄ дѣтъ егб̄ и (з) Рѣбрь вѣточеннѣю, на
Всходѣ в' Іер(с)лімѣ оущеплѣннѣю,... маѣтъ: двоѡко
бблѣй слѡвленнѣ... бѣти маѣтъ (Киѡв, 1625 *Кан.*
Апок. 3).

Див. ще **ВЫТОЧОВАТИ.**

ВЫТОЧИТИ² *дієсл. док. (стп. wytoczyć) (по-*
ставити на судовий розгляд) подати, внести: па-
пежъ рѣмскій справи пре(з) апелѡціє, пере(д) себе
выточеныє соужоваль (Острог, 1598-1599 *Апокр.*
141); они... тую апелѡцію на трибуналъ выточили
ку шкоде немало(и) стороны поводовое (Киѡв, 1599
ККПС 121); от которого декрету умоцованый пово-
довое стороны тую справу через апелѡцію на
трибунал... без припозву выточил (Володимир,
1615 *АрхЮЗР* 8/III, 539); А пото(м) пре(з) Апе-
ляцію до судѣ... выточоною где за нестане(м)
позваного зыскъ ста(л)се (Киѡв, 1624 *ЦДІАЛ* 140,
1, 125, 3, 1); ѡмоцованы(и) поводовъ справѣ тѣю
презь апе(л)ляцію до трибнналѣ... безъ припозвѣ
выточилъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 148);
справа на сеимъ выточена по ѡ(д)ержанню
конѣтуллаціѣ на д(р)угомъ теръмини (Житомир,
1649 *ДМВН* 191).

Див. ще **ВЫТОЧАТИ.**

ВЫТОЧИТИСЯ¹ *дієсл. док. Вилитися: Исто-*
щїса: испѣствїса, выпоржнїса (!), вѣточївса
(1627 *ЛБ* 51).

ВЫТОЧИТИСЯ², **ВЫТОЧИТИСЕ**, **ВЫ-**
ЧИТИСА, **ВЫТОЧИТИСЕ**, **ВЫТОЧИТЬСЯ**
дієсл. док. (на що, перед ким, до чого, з чим) (пода-
ти що-небудь на судовий розгляд) податися,
внестися: А гдѣ бы то иначей, чого вашей милости
не держу, насъ поткати и оказатися мѣло, теде съ
тою речью, жалемъ и деспектомъ архимандричымъ
и нашимъ далѣй мусѣли быхмы ся выточить, и о
то ся... старати, яко бы тотъ злый чоловѣкъ съ
помочниками и радою своею потѣхи жадное... не
отнесеть (Дубно, 1575 *АСД* IV, 17); вѣточиласа
заты(м) справа пере(д) Костантїна цѣсара (Острог,
1598-1599 *Апокр.* 142); кгды се то за Апелѡцією
стороны Позваное на трибуна(л) та(к) рочни(и)
любе(л)ски(и) было выточило су(д) головны(и)...
выби(т)е кква(л)товное при(з)на(л) (Вінниця, 1605

ЛНБ 5, II 4051, 106); ѡ некоторы кривды мои и
килка акцы(и) задали имъ были ѡ которы(х) се бы-
ли апелѡцы(и) на трыбуна(л) выточыли (Киѡв, 1621
ЦНБ II 20756, 1); потребѣе(м) того, абы на // каж-
до(и) црковно(и) и бра(т)ско(и) справѣ, которая бы
ся выточила до права,... игѣме(н) з брато(м) ко-
торы(м) притомне ставитися попирати, и до смѣрти
застановлятися,... бы(л) повине(н) (Луцьк, 1624
ПВКРДА I, 70-71).

ВЫТОЧОВАТИ *дієсл. недок. (виділяти рїдину)*
випускати, виливати: Истощевѡю, источевѡю: выпо-
рожнѡю, вытѡчѡю (1627 *ЛБ* 51); **жродло слезъ**
выточовати *див. СЛЕЗА;*

перен. (що) (бути джерелом чогось) виділяти,
випромїновати (з себе): Нїва в' едѣнь часъ маѣтъ
зобран'є, а Пїсмо ѡставїчне вытѡчѣе(т) Навкѣ жи-
*во(т)дѡте(л)ннѣю (Киѡв, 1625 *Сур.Сл.* 123).*

Див. ще **ВЫТОЧИТИ**¹.

ВЫТОЧИТИСЕ *див. ВЫТОЧИТИСЯ².*

ВЫТОЧИТЬСЯ *див. ВЫТОЧИТИСЯ².*

ВЫТОЩѢВАТИ *дієсл. недок. (що) (робити по-*
рожнїм) випорожняти, висмоктувати: немовѡтко...
с'сѣтъ бовѣмъ молокѡ, и вси цицокъ кѣты вытѡ-
щѣваетъ, а знѡвѣ в' годїнѣ напо(л)нѡеться стѡтокъ
*(Вїльна, 1627 *Дух.б.* 111).*

ВЫТПАСТИ *див. ОТПАСТИ.*

ВЫТПУСКАТИСЯ *див. ОТПУСКАТИСА.*

ВЫТПУСТИТИ *див. ОТПУСТИТИ.*

ВЫТПУСТИТИСЯ *див. ОТПУСТИТИСА.*

ВЫТПУЩАТИ *див. ОТПУЩАТИ.*

ВЫТРАВИТИ *дієсл. док. 1. (що) (знищити по-*
сїви, траву і т. ін., ходячи, їздячи по них) випасти,
витолочити, витравити: в Лучки взяли сем воз
сѣна; у Яна Грабара сеножат на пятнадцат воз
*вытравити казали (Луцьк, 1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 102);*
по(д) сосо(н)кою ѡв огороде жита пя(т)на(д)ца(т)
ко(п) вы(т)равлено и пото(п)тано... а... проса ко(п)
два(д)ца(т) и пя(т) вы(т)равлено и потоптано (Бе-
*рестя, 1566 *ЛНБ* 103, 401/IIIс, 1572, 24); поля...*
мерокъ дванадцать овса засіяно было, оные месча-
не... конѣми, быдломъ, свинями вытравили и вѣ
*нивечъ обернули (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 6/I,*
392); подѣданные роботъ повиннѡстей,... одправо-
вать чим и зачим не мают, бо кгдыжъ онымъ збо-

же вси суть вытравленые, пасаки,... вси на голову повыбияно (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 213).

2. (кого) (*про людей*) (*умертвити*) вигубити, знищити: послалъ тебе г(с)дь в дорѡгѣ и рѣклъ: иди и выби́и грѣшники Амалі́ки, а бѣдешъ вѣлчити на нѣхъ, а́ж ѣхъ до щѣтѣ (!) вытравишъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 215 зв.).

Див. ще **ВЫТРАВЛЯТИ.**

ВЫТРАВЛЯТИ, ВЫТРАВЯТИ *дієсл. недок.* (що і без додатка) (*знищувати посѣви, траву і т. ін., ходячи, їздячи по них*) випасати, витолочувати, витравляти: Испасіаю: Выпасѣю, вытравляю (1627 *ЛБ* 50); но меншую межі инными и тоє чинитъ подданымъ Вилейскимъ шкоду, кгды пустопашъ быдло и свини свое въ засеви овыхъ пушъчаючи, розного рожая збожа вытравляли, и презъ тоє праве въ нивечъ убогихъ хлопковъ оборочали (Житомир, 1646 *АрхЮЗР* 6/I, 541).

Див. ще **ВЫТРАВИТИ.**

ВЫТРАТИТИ *дієсл. док.* (кого) (*умертвити когось*) вигубити, винищити: пытаю,... чомѣ жъ гѣ бѣ на всѣ(х) са гнѣвалъ; чомѣ всѣхъ вытратити хѡче(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 62 зв.); А Садль по смѣрти Самѡйловой, вытратилъ вси чернокнѣжники и вѣшки зъ земли (серед. XVII ст. *Хрон.* 237зв.); (що) знищити, зруйнувати: то(т) Вавило(н) Дарій Кро(л) Ме(д)скій вытрати(л) (1627 *ЛБ* 188).

Див. ще **ВЫТРАЧАТИ, ВЫТРАЧОВАТИ.**

ВЫТРАЧАТИ *дієсл. недок., перен.* (що) (*припиняти існування чогось*) нивечити, винищувати: заразливаа и шкодливаа таа наука, овоцы правдѣвой наукуы и набожѣнства вытрачаеъ и выгоублаеъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 125).

Див. ще **ВЫТРАТИТИ, ВИТРАЧОВАТИ.**

ВЫТРАЧЕНЄ, ВЫТРАЧЕНЬЄ *с.* вигублення, винищення: тѣра(н) тѣрѣцкѣй, хо(т) прѣсаглы(м) крѣвѣ хр(с)тѣа(н)ское нѣпрѣателе(м) бѣдѣчи, на ктѣроу(н)то(в)ное вытрачѣнье ѣхъ нѣкгды здѡбѣтиса не мѡже(т), але частокрѡтъ... ихъ са оборонѣцею ставаеъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 159 зв.); Анаѡема: Пѣстошъ, або вытрачѣне (1627 *ЛБ* 176).

Пор. **ВЫТРАТИТИ.**

ВЫТРАЧОВАТИ *дієсл. недок.* 1. (що) (*видавати гроші на щось*) витрачати: Царьъ засъ Иракліѣй,...

въ крайны Пѣрсїи вшедши, тамъ онѡю монѣтѡ вытрачѣеъ, и потѡжне зъражѣнъ и звѣтаже(н) бывае(т) ѡ(т) нѣгѡ Хѡсро(ѣ) (Київ, 1627 *Тр.* 680).

2. (кого) (*умертвляти*) вигублювати, винищувати: Розгнѣва(н)ный претѡ Бгѣъ, мѣсто ихъ запалаеъ, и самѣхъ, наслѣвши жолнѣрѡвъ, вытрачѣеъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 497).

Див. ще **ВЫТРАЧАТИ, ВЫТРАТИТИ.**

ВЫТРАВАНЄ, ВЫТРАВАНЬЄ *с.* (*стп. wytrwanie*) витривалість, витримка, терпіння: такъже презъ Млѣтвы, Скрѣхѡ, Плѣчь, Ѡфѣры, Ялмѡжны, и терпливое въ напѡщѣныхъ ѡ(т) Ба досвѣдчѣна(х) вытрав(н)е, дшѣ свои очищали (Київ, 1625 *Кон.Ом.* 156); Анѣк(т): Знѡсны(ѣ), вы(т)рвана го(д)ны(ѣ) (1627 *ЛБ* 176); Єсли бѡвѣмъ надѣа, и радѡсть при нѣмъ бѣдѣтъ, побѣдитъ єго до праѡбанъа и до вытраванья въ оутискахъ (Вѣльна, 1627 *Дух.б.* 238); (*чого*) успѣшне закінчення: А якъ юнакъ чѣрствы(ѣ), заданы на поедѣнкѡ раны мѡжне знѡситъ и ѡ(д)ражаеъ: такъ и хр(с)тѣане, внѣтрнїи и зѣвнѣтрнїи вѡйны, и оутиски терпѣти пови(н)ни, жѣбы по вытраваню бѣтви, звѣтажцами зостаѣли (Вѣльна, 1627 *Дух.б.* 132).

Пор. **ВЫТРАВТИ.**

ВЫТРАВТИ, ВИТРИВАТИ, ВЫТРИВАТИ, ВЫТРИВАТИ, ВЫТРАВТЬ, ВЫТРАВЬВАТИ, ВЫТРАВЬВАТИ *дієсл. док.* (*стп. wytrwać*) 1. (*про час*) минути, вийти, пройти: и там же з некоторыми суседами и прѣятѣли своими обед отпраивши в тои буде у Миска,... нимъ бы набожество вечерней нашошло и до церкви зазвонено, час малый вытравал (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 344).

2. (*перебути якийсь час де-небудь, як-небудь*) витримати, витерпѣти (до кінця): длѣ незаплаты заслѡжоного з скарбѡ нашего, драби тамъ вытравати не мѡгѡт, не маючи за што ѡдежи кѡпити (Варшава, 1566 *AS* VII, 105); и выда(ст) бра(т) брата на смртъ... и повстану(т) дети противъ родичомъ... И будете... мерзеными для име(н)я моего. Але хто вытравает(т) до ко(н)ца то(т) буде(т) захова(н) (Хорошѣв, 1581 *Є.Нег.* 50 зв.); а до(б)рїи за(с) абы са въ вѣрѣ спробовѣли и до конѣца... вытравѣ(в)ши бо(л)шѣю заплаѣтѡ собѣ заслѡжїли (Вѣльна, 1596 *З.Каз.* 73); если // не до конца вытраваетъ ничего

иншого ты(м) часо(м) мѣйса добре (к. XVI ст. *Розм.* 64 зв.-65); А гдѣмъ прѣви два дни и свѣ ночи вытрвалъ, такемъ роздра(ж)нилъ бѣса, же весь по-ломенемъ огна стѣвшиса, мало не попалилъ всего штомъ мѣлѣ в' кельи (Вильна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 7); И мы теды ту, схують въ Церкви ся скупивъши: И гробъ тотъ съхоры Ангеловъ окруживши, Повинности своєю досыть учинѣмо А презъ тотъ часть хентне вытрати хотѣмо (Львѣв, 1630 *Траг.п.* 161); Ежели бы хто... потребовалъ, бѣлшеи вѣдомости з' писма стѣгоу з' стѣхъ соборѣвъ и з' бѣоносныхъ Ѡ(т)цѣвъ: Таковѣй нехай терпливе на малый часъ вытраве(т) (Киѣв, 1645 *Собр.* 2 зв. нenum.).

3. (чому, що, чого і без додатка) (*биль, стражданя, що-небудь неприемне*) знести, стерпіти, витерпіти (що): Потѣмъ бѣлъ томѣ сѣдѣ і мѣчено. йны не вытравали помѣрли в мѣкахъ (1509-1633 *Остр.л.* 131 зв.); папе(ж) такъ са тирѣнскы обходѣлъ з рѣманы стина(л), топѣлъ, дѣшѣлъ, што переднѣйше осббы... не могѣчи бѣлшей сѣровствѣ его вытравати, торгнѣлися на его рѣмане, мѣса(л)... з рѣма оутечѣ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 49 зв.); Слѣхай ещѣ... Цѣрь... Живѣтъ таковѣй провадилъ, не яко Цѣрь, але якого и пѣдлыи сѣсѣдъ вытрати не мѣгль (Киѣв, бл. 1619 *О обр.* 174); Человѣкъ: А кто(ж) такъ з'нести може(т) и витривати? Аггль: Самая добрая совѣсть то витривати може(т) (Чорна, 1629 *Диал.о см.* 268); Ѡ Преч(с)таа Пѣнно якъ мѣжешъ вытрати, На окрѣтно(ст) мѣкъ сѣна я(к) мѣжешъ взирѣти (Львѣв, 1631 *Волк.* 9 зв.);

(*знести несприятливи умови*) витримати: прироже(н)е телѣсное е(ст) сказѣте(л)ное, и не вытраве(т) того ѣбѣго понести (Острог, 1607 *Лѣк.* 41); Орель, ястребѣ подбѣенъ з' родзѣю бѣлшыхъ орлѣвъ котѣрый мѣжетъ вытрати бѣ(з) ѣдѣна мѣдний (1627 *ЛБ* 125); острости манастирской вытрати не могѣчи, з' закѣнд не вѣстѣпилъ (серед. XVII ст. *Кас.* 34 зв.).

4. (чого і без додатка) Стриматися, витримати: Если та завода(т) мѣсли злыи до ѣ(б)жи(р)ства // пѣанства... вытрав(и)... для црѣства нб(с)ного (Височани, 1635 *УС* № 62, 18-18 зв.); ѣдно на мѣлѣвъ на постѣ и на прѣцы трѣдѣлисе мѣвечи. малѣгоу есмо постѣ вытравать не хотѣли. чи ни можъ тепѣрь

бѣлшій (серед. XVII ст. *Хрон.* 10 зв.).

ВЫТРЕБИТИ *дієсл. док.* (стп. wytrzebić) (що) вичистити: в кѣторого то в роуцѣ его лѣпата, и вытребити(т) гоу(м)но свое, и събере(т) пшеницоу во жи(т)ницоу свою, а плѣвелы пѣлены боуть огне(м) неоугасаемы(м) (XVI ст. *УС Літк.* 7).

ВЫТРЕЗВЕНЄ *с., перен.* (чого) Протверезѣнѣя: Прѣто(ж) Бѣзкими приказѣнѣми, противъ телѣснымъ намѣтноста(м) вѣлчмо, покарѣймо смѣслы порѣжнеи хвѣлы: по(д)несѣмъ прѣтивкѣ дѣвола войноу, оузбрѣймѣса на вытрезвѣна мѣслей (Львѣв, 1642 *Час.Слово* 277 зв.).

ВЫТРЕЗВЕНЬ *дієприкм.* Витверезений: з' пѣанства вытрезвѣнь (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 992).

ВЫТРЕЗВИТИСА *дієсл. док.* 1. (*стату твѣрезим*) витверезитися: рѣкль ѣй: докѣлѣжъ пѣаноу бѣдѣшъ, вытрезвиса трѣхѣ ѣ(т) вина, котѣрымъ са оупила (серед. XVII ст. *Хрон.* 198).

2. *Перен. (почати реально мислити, сприймати що-небудь)* витверезитися: Тѣе все слѣшачи наймѣлшѣе, пов'станѣмо вытрезвившиса. а бо(л)ше на(д)то тѣмъ грѣхѣвны(м) снѣмъ не спѣмо. нагородѣмо добры(м) конѣцѣмъ пѣршѣй злѣи живѣтъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 125);

(*припинити грѣховне життя*) отямитися, отвѣрезити: Невымѣбнои абовѣмъ добрѣти и несказа(н)ной лѣскавости Бгѣ на(д) нѣродомъ лю(д)скимъ заживѣетъ, бѣле бы(х)мо са сѣми вытрезвити хотѣли, и щѣре к' немѣ навернѣтиса для достѣпѣна забавѣ(н)а стѣралиса (Вильна, 1627 *Дух.б.* 41);

(вѣд чого) позбутися (чого), отямитися: никѣли таковѣй правдѣвого живота не достѣпитъ, и не вытрезвитѣса ѣ(д) матерѣалнаго пѣа(н)ства, ѣни ро(з)свѣтитѣса ясность дѣа в' дѣши потѣмнѣлой (Вильна, 1627 *Дух.б.* 220).

ВЫТРЕСТИ *див.* **ВЫТРЕЯСТИ.**

ВЫТРИВАТИ *див.* **ВЫТРВАТИ.**

ВЫТРИКУШЪ *ч.* (стп. wytrykusz) доглядач церковних рѣчей: и перѣсмотри(в)ши то(г) дѣсего ѣбобрали пѣна леска вытрикуше(м) изъ ивано(м) крамарѣ(м) и дали и(м) до рѣ(к) ключѣ це(р)ковныи и скарбѣ (Львѣв, 1579 *ЛСБ* 1033).

ВЫТРИМАВАТИ *дієсл. недок.* (без додатка) (*не пѣддаватися у боротьбі*) вистоювати: Весь

свѣтъ и правое рицество вѣдаетъ свѣдоцтво, якъ они [козаки] тамъ мужне, переважне и рицерско поступовали, якъ насилнѣйшимъ... Турецкимъ штурмомъ отпоръ валечный давали, и вытримавали, такъ ижъ цесарь,... зо встыдомъ отступити мусѣль! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1111).

ВЫТРИМАНЄ *с. (одержання взамін)* отримання: тую суму по възросту лет их кождому зособне въ ровный дел отдасть, або маетность свою на вытримане тое сумы пустит, великое за то от Господа Бога нагороды и от... потомковъ чекаючи вдячности (Руда, 1646 *ПККДА* I-1, 85).

ВЫТРУБЛЕВАТИ *дієсл. недок. (подавати сигнали на трубі)* витрублювати: по (з)вита(з)ствѣ по(д)лои рѣты,... вытрѣблює(т), выкрикаєтъ, и мѣвить (серед. XVII ст. *Кас.* 74 зв.).

ВЫТРУДИТИ *дієсл. док. (у кого чого) (заслужити собі що-небудь працею, доброю поведінкою)* заробити, здобути: вже и вѣшѣ вѣлю испо(л)наю(т), во слѣ(д) Ска(р)ги всѣгда трѣда(т)са, а вытрѣдити, выпросити, выжебрати и выплакати собѣ ъ Скарги справе(д)ливости никако(же) не могѣ(т) (1598 *Виш.Кн.* 308 зв.).

ВЫТРУТИТИ *дієсл. док. (стп. wytrącić)* 1. (що з чого) Вибити (з рук), *діал.* витрутити: жадногѣ дей шлюбу тамъ не было, кгдажъ дочка моя тому ксендзу и книги з рукъ вытрутила (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 435).

2. (чого, що, з чого що, на що) (*утримати певну суму*) вирахувати: Естлижбы еси над сее розказане и вѣпоминане нащо иначе чинила, а предса тые платы непомерные... на них брала..., тогда на он час за вси тые шкоды людей тых... тебе вытрѣчоно бѣдет (Петрків, 1552 *AS* VI, 124); и то, што бѣдет з вѣдомомъ того его мистра выбраковано, то мнѣ княз Егѣ Милость часѣ остатных роков заплааты вытрѣтити мает, штобых я шкодовати через то мел (Вильна, 1555 *AS* VII, 10); панове братья,... мають первой сыну моему..., тую суму пенезей, што я даль, отдати, а вытрутивши то, што на мою часть сумы откладати приидеть, оные имена..., в держане свое взяти мають (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 1/1, 109); А если бы теж што в той маетности... на бодоване,... наложили, теды им тое за слушнымъ

показанемъ вытрутити с тое ж сумы аренды маемо (Локачи, 1591 *ПККДА* I-2, 164); Взали(с)мо чи(н)-шѣ за еди(н) ро(к) з до(м)ѣ бра(т)ско(г) зло(т) еі. А ѡстато(к) зло(т) кѣ на роботѣ вытрѣти(л), в то(т) ча(с) кгда пнѣ Ле(с)ко бѣдовнич(м) бы(л) (Львів, 1614 *ЛСБ* 1045, 1); панъ янѣ(и) чы(н)шо(в) не даючы еще хотѣль абы му якую(с) интере(с) ѡпустити и чыншѣ ѡ(т) склепу и... ѡ(т) его мешкане из сумы записовой вытрутити ле(д)во не половицѣ (Львів, 1645 *ЛСБ* 73 зв.).

Див. ще **ВЫТРУЧАТИ.**

ВЫТРУЧАТИ, ВИТРУЧАТИ *дієсл. недок.*

1. (*стп.* wytrącać) (що з чого) вибивати (з рук), *діал.* витручати: они свѣщенниковъ до вязе(н)я... сажали, цркви замыкали, прч(с)тое тѣло и кро(в) хр(с)та бга наше(г) хѣляще з рѣкъ поповски(х) на землю вытрѣчали (Львів, 1595 *ЛСБ* 277).

2. (з чого) (*утримувати певну суму*) вирахувати: А естлибы... княз Роман... // ѡт мене чого потребовал за квитами своими, я мамѣ его Милости на квиты его давати, а часѣ плачена которое с тых сѣмъ ближей са трафат, вытрѣчати Егѣ Милость мнѣ мает (Вильна, 1555 *AS* VII, 9-10); А если бы тежъ,... тые имена мои через огонь, албо неприятеля... спустошели бы, тогда я съ потомками своими..., при викупне, ничего себе съ тое сумы пенезей за то вытручати, и оныхъ пенезей гамовати не маю (Луцьк, 1587 *АрхЮЗР* 6/1, 163); с тое сумы па(н) Павѣ(л) Шха(р)тѣ не дода(л) ми золоты(х) по(л)ски(х) ше(ст)со(т) семьдесять и ѡ(с)мь..., вытручаючи на... [д]о(л)гѣ спо(л)ны(и), пану Даниелеви Гавратови... належачи(и) (Володимир, 1618 *ТУ* 262); теды его коштъ власный и накладъ, што колвекъ онѣ наложилъ, жадныхъ браня ему пожитковъ не отмавляючи и не вытручаючи... не маеть гинути такъ ѡт насъ самыхъ яко и потомковъ нашихъ (Вишнѣвецъ, 1619 *АЮЗР* II, 72).

♦ **на шию вытручати** (кого) — витурювати (гнати) в шию: другихъ законниковъ, спеваковъ, слугъ церковныхъ и людей убогихъ, на шию з монастыра вытручаючи, бѣючи, роспудивъши,... дверей и замковъ поотмыкат до церкви и склеповъ не могучи, доперож казалъ передние двери..., выбить (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 752).

Див. ще **ВЫТРУТИТИ.**

ВЫТРУЧЕНЬЙ *дієприкм.* Вигнаний, *діал.*

вытручений: А если кто пре(д)реченый... вырочки не держить... нехай бѣдетъ анаѡема, и вѣдлѡгъ... Христїанского каталогѣ, яко тѣжїй, вытрѣченный и ѡ(т)тѣтый абы былъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 143).

ВЫТРЪВАТИ *див.* **ВЫТРВАТИ.**

ВЫТРЪГАТИ *див.* **ВЫТОРГАТИ.**

ВЫТРЪГНУТИ *див.* **ВЫТОРГНУТИ.**

ВЫТРЪГНУТИСА *див.* **ВЫТОРГНУТИСЯ.**

ВЫТРЪПѢТИ *див.* **ВЫТЕРПѢТИ.**

ВЫТРЫВАЛЫ *прикм.* Стїйкий, незламный: А кто вытрывалы, при вѣрѣ в стѣлости кр(с)тъ по(т)комъ, доховѣлъ в цѣлости (Дермань, 1605 *Нал.* на г. *Остр.* 6).

ВЫТРЫВАТИ *див.* **ВЫТРВАТИ.**

ВЫТРѢЩАТИ *дієсл. недок.* ◊ **очи вытрѣщати** (на що) — витрѣщати очї: для того, и(ж) блгословенїа бжїа ѡ(т)стѣпае(т) // вѣрѣ къ боу погѣблѣе(т), и наде(ж)ды во бгѣ ѡ(т)бѣгае(т). на мир'ское ж щасте очи вытрѣщае(т), и вѣдѣвши тоую ча(ч)кѣ преле(с)тноую лакоми(т)са, и ѡбѣма рѣкама ср(д)ца и пѣмысла хватае(т) (п. 1596 *Виш.* Кн. 243 зв.-244).

ВЫТРАСАТИ *дієсл. недок., перен.* (що) (*детально шукати з метою виявити щось*) витрясати: Особлїве напро(д) ѡ Іюдѣ Маккавѣю, котѡрый в' Сїонѣ Крѣла великого мѣстѣ, кгда лю(д)... ѡ(т) нѣпрїателей побитый и посѣченный видѣ(л), и пѣздхи и(х) витрѣсаючи, захѡваннїи балвѣнки понаходи(л), зѣразъ для очищенѣа... грѣхѣ... спорадилъ офѣрѣ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 106).

Див. ще **ВЫТРЕЯСТИ.**

ВЫТРЕЯСТИ, ВЫТРЕСТИ *дієсл. док.* (що) (*переглянути, шукаючи чогось*) перетрѣясти, витрѣясти: тамъ же скрини и вси апарамѣнта (!) костелные витрѣясти и переворочати казалъ (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 6/1, 500);

(*трясучи викинути що-небудь*) витрѣясти: И опять мовить Павелъ,... коли проповѣдавъ жидумъ Исусъ Христа, а они сопротивляли ему и хулили, а вунь витрѣясь одежу свою и рюкъ икъ нимъ (XVI ст. *НС* 133).

Див. ще. **ВЫТРАСАТИ,**

ВЫТСЮДУ *див.* **ОТСЮДУ.**

ВЫТСЮДЪ *див.* **ВЫДСЮДЪ.**

ВЫТТЕПЕРЪ *присл.* (*з цього часу*) відтепер: "Мовивъ Христосъ члѣвкъ ослабленому: Атъ иже есь здоровъ, смотри, выттеперъ дале не согрѣшай, ажъ не буде ти гурше май" (XVI ст. *НС* 64).

ВЫТТРЕЯСТИ *див.* **ОТРЕЯСТИ.**

ВЫТХНЕНЬЕ, ВЫТЪХНЕНЕ *с.* (*смп.* wytchpienie) перепочинок, відпочинок: Теды не дамъ тѣлу моему вытхненья: Анѣ ногамъ и бы знакъ отпочненья (Львїв, 1630 *Траг.п.* 171); во(й)тѣхъ селе(ц)ки(й) рѣдъникъ проте(с)та(н)та... на гостиньцѣ отъ рѣдъки передѣ домомъ своимъ потѣкавъши и додому... на хлебъ и попасти и вытхнена коневїи запросильши... проте(с)таньтъ... за доброю волю подяковавъши... поеха(л) (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 91 зв.).

Пор. **ВЫТХНУТИ.**

ВЫТХНУТИ *дієсл. док.* (*смп.* wytchnaс) перепочити, відпочити: если есть конь твой напоеный? // еще не поены(й) не прова(д) тера(з) до воды абовѣмъ еще не вы(т)хно(л) зопсова(л) бы(с) ѡного внѣтрности (к. XVI ст. *Розм.* 40-40 зв.); Скѣро бы(м) еднѡ хотѣ(л) тебѣ и твоѣго страхѣ позѣбыти, // и вы(т)хнѣвши ѡ(т) бѡлю, сѣрцемъ и оумыслѡмъ та забыти (Дермань або Острог, 1603 *Лям.Остр.* 22-23); По тѣхъ зѣмныхъ трѣдахъ и працахъ: // Вытхни собѣ в' гѡрныхъ палацахъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 41 зв.).

ВЫТХОДИТИ *див.* **ОТХОДИТИ.**

ВЫТЬ *див.* **ОТЬ.**

ВЫТЬВЯЗАТИ *див.* **ОТВЯЗАТИ.**

ВЫТЬРВАТИ *див.* **ВЫТРВАТИ.**

ВЫТЬРЫВАТИ *див.* **ВЫТРВАТИ.**

ВЫТЫКАНЬЕ *с.* Дорїканнѣ (чим); вказуваннѣ (на що): десѣтїны... // ...пре(з) мѡць вытагѣю(т), на недѡстѣтокъ по(д)часъ ѡ(т) гѡлодѣ здыхѣючи(х), оубѡгїихъ людѣй ничѡго са не оглѣдѣючи, але его еще пѡзнымъ тѣхъ то десѣтїнѣ вытыканье(м), за котѡрымъ згноє(н)е збѡжа на полю идѣтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 194-194 зв.).

Пор. **ВЫТЫКАТИ.**

ВЫТЫКАТИ *дієсл. недок.* (що) (*знаходити негативну рису в когось*) дорїкати (чим); вказувати (на що), *діал.* витикати (що): а бнѣ вытыкѣючи

зло(ст) ихъ рѣклъ и(м): яко на збоуицѣ вѣшлисте з мечами и з кѣйми поймати ма... щбѣ бы ва(м) помогли кѣи тѣи и шрѣжа кды бы(м) поиматиса не хотѣ(л) ва(м) допоустити (поч. XVII ст. *Проп.р.* 92); малость свою и неспособность на тоую слоужбѣ вытыкаеть (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 440).

Див. ще **ВЫТКНУТИ**.

ВЫТЬ ж. Частина, пай при розподѣлі здобичи на полюванні: кды по перве(й) пороши староста тамъ... половить тогды вжо вольно черкасьцомъ... зверь бити... а выти жадное с того шть нихъ не бирано (1552 *ОЧерк.* 3. 11).

ВЫТЪКАНЄ с. (*вид спортивных игор*) перебігання: ри(с)таніе, выбѣга(н)е, вытѣка(н)е, га(р)цова(н)е (1596 *ЛЗ* 73); Ристаніе: Выбѣга(н)е, вытѣка(н)е, гарцова(н)е (1627 *ЛБ* 109).

Див. ще **ВЫТЪЧКА**.

Пор. **ВЫТЪКАТИ**.

ВЫТЪКАТИ, ВЫТЕКАТИ дієсл. недок. 1. (*виходити звідки-небудь, появлятися*) (*про рідину*) витікати, впливати: минѣлъ чась длѣгѣй, и болѣто помалѣ до воды са прибавши Жрѣдло затамовало, и початокъ, кѣда вода вытѣкала загрѣзіло (Киѣв, 1631 *Син.Тр.* 813); тѣе бовѣмъ Индѣйское цр(с)тво дѣлить и розливаетьса до островѣвъ реки Акіана котѣраа вытекаеть з' раю (серед. XVII ст. *Хрон.* 6 зв.); *Образно*: Ласка претѣ Дѣха Стѣго, гды до ч(с)того Ср(д)ца завитаеть, а мѣсце собѣ в' нем' знайдеть, бѣрзѣй нѣж' наошфѣтшее жрѣдло вытѣкаеть, и нѣкѣли выливати з' себе не престаеть (Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 325);

перен. (*про звучання голоса*) виходити, витікати; звучати: Там' незбѣжниковъ перестали ѡ(т) трѣбги и тамъ ѡтпочинѣли спрацованѣи тѣломъ: и николи не оуслышали прѣкрогѣ гѣлосѣ вытекаючо(го) дѣнѣи (серед. XVII ст. *Хрон.* 57 зв.);

перен. (*про зростання почуттѣв*) впливати, витікати: любѣвъ естъ истѣчникъ або жро(д)ло ѡгна, имъ далѣй вытѣкаючого, ты(м) болѣшей прагнѣнье до бѣа чѣначого (Острог, 1598 *Отп.КО* 31);

перен. появлятися, з'являтися: А где(ж) и пошлетьса, котѣрый всюды естъ з' ѡцѣмъ и Сномъ; якъже и выметьса, котѣрый не вытѣкаючи все ѡживлає(т) и посвачаеть (Киѣв, 1619 *Гр.Сл.* 254).

2. *Перен.* (з чого) (*брати початок*) походити (від чого): абьсь з' нѣми гѣденъ былъ, якъ оученъ правдѣвый, хвалити в' нѣ(с)номъ Іер(с)лімѣ ѡца поча(т)кѣ не маючого, Сна спѣлѣ бѣ(з) початкѣ з ѡцѣмъ, Дѣха спѣлѣ завшебытного з' ѡцѣмъ и Сномъ, ѡ(т) ѡца походачого, и на Снѣ почиваючого, яко единоисто(т)ного з' ни(м), и ѡ(т) тогѣжъ единого жрѣдла ѡца вытѣкаючого (Киѣв, 1619 *Гр.Сл.* 293); *Образно*: преславный г(с)ь бѣ нашъ ѡ(т) него(ж) вси рѣки и вси мора потоци и ѡзера и колодези вытекають (1489 *Чет.* 211 зв.); Іис Пресладкѣй Бѣгъ нашъ: з' котѣрого всѣ рѣки, всѣ вдѣчныѣ солѣдкогѣ мора криницы, ѡзера и колѣдазѣ вытѣкають (Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 322).

Див. ще **ВЫТЕЧИ**.

ВЫТЪКАТИСА дієсл. недок. Змагатися, бігати наввипередки: ри(с)таю сѣристаю(с), збѣгаюса, вытѣкаюса, на кѣпѣ схождѣса (1596 *ЛЗ* 73); Ристаю, Рищѣ: Выскакѣючи бѣгаю, або бѣжѣ. Сѣристаюса, збѣгаюса поспѣлѣ вытѣкаюса, на кѣпѣ схождѣса (1627 *ЛБ* 109).

ВЫТЪЧКА, ВЫТЕЧКА ж. 1. Кінне змагання: Позѣрище... мѣсце гдѣ бѣвають вытѣчки и ширмѣрства (1627 *ЛБ* 86); Ристаніе: Вытѣчки, Гарцованіе, Гонѣтвы, Завѣды, Бѣганіе кѣньми (Львѣв, 1642 *Жел.П.* 8).

2. Збройний напад: А сѣмонъ... оучинѣлъ вытечкѣ з' мѣста, и попалѣли воѣнныи припрѣвы, и бѣлиса з' вакхѣдомъ и стертѣй естъ ѡ(т) нихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 486 зв.).

Див. ще **ВЫТЪКАНЄ**.

ВЫТЯГАНЄ, ВЫТЕГАНЄ, ВЫТЯГАНЬЄ, ВЫТАГАНЄ с. 1. (*примусѣе збирання податку, боргу*) стягання: воеводѣе и подскарби... // ...не толко имена, фолварки нищать, и подданыхъ врядники и слуги ихъ, бранемъ и вытеганемъ на нихъ незвыклыхъ цыншовъ и податковъ, пустошати и розгоняють, але и привѣля, листы, фундуши продковъ нашихъ... не ведати, где ся подевають и гинуть (Варшава, 1589 *АрхЮЗР* 1/1, 246-247); Третѣй вѣчитъ способѣ вытѣгана долговъ (к. XVI ст. *Розм.* 5); Братство... ѡбрали... побо(р)цами... Полецивши имъ... моць... и стара(н)е ѡ то(м) мѣти, то естъ до ѡ(т)бирана гроши(й), складокъ,... такъ тежъ и

пови(н)ности (!) вытагана (Львів, 1610 ЛСБ 1046, 5); кгдымъ пыталъ подданныхъ тамошньныхъ... веле бы подданныхъ за деръжанъя его милости пана подсудковаго прочъ пошло? — поведили: ижъ за... вытяганьемъ повиностей незносныхъ, и забытъемъ невиннымъ, пошли прочъ (Луцьк, 1624 АрхЮЗР 6/І, 446); его м(л) па(н) во(и)ски(и) володиме(р)-ски(и),... бе(з) жа(д)ного пра[в]а выбраню и вытяганю ѿ(д) ро(ж)ны(х) люде(и) и купцовъ... мыто якое(с) мо(с)товое непра(в)не... // бира(л) (Володимир, 1646 ТУ 332-333).

2. Домагання, вимагання: Бг̃... дол̃го чекаль очекуваючи час̃ пристойного кд̃ вытага(н)ю ѿ(т) него, славы своєї (Дермань, 1603 Охт. 3); подданныхъ бытемъ, вытеганемъ незвычайныхъ работъ... розогналъ (Луцьк, 1633 АрхЮЗР 6/І, 493).

Пор. ВЫТЯГАТИ.

ВЫТЯГАТИ, ВИТЯГАТИ, ВЫТЕГАТИ, ВЫТАГАТИ, ВУТЯГАТИ дієсл. недок. 1. (що) (тягнути, виволікати) витягати: оудица помаленкѣ вытагаєтъ з глѣбокості рѣбѣ (Вільна, 1627 Дух.б. 331).

2. (кого) (сприяти кому-небудь переселитися в інше місце) виселяти: князь Глѣбъ небожчик, дѣдъ наш вытагал того Бориса с Торговицкое волости... за похожего человека за выходом (Торговица, 1527 АС ІІІ, 304).

3. (що) (зменшувати, забирати вологість) висувувати, витягати: слнце оуставичне хѣдачи надъ моремъ окиа(н)скимъ, вытагаєтъ прѣменми своїми, парею сѣпѣлною, або мглами, сладоствъ воднѣю (Почаїв, 1618 Зерц. 15 зв.); Мирра... // нѣкакю мѣцъ маєтъ сѣшачнѣю, котѣраа вѣлѣтѣностъ зъ тѣла вытагаєтъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 229-230); якъ слнце из сѣкнѣ водѣ витягаєтъ такъ дѣши заживаю (!) своего покармѣ в рай (серед. XVII ст. Луц. 528).

4. (про руки) (витягати в певному напрямку) простягати: Іоа(н) Бѣ(л)дага вышо(л)ши з братства, ста(л) на цви(н)тари прѣ(д) црковлю (!), рѣкѣ вытагаючи до камена порива(л)са, сромотачи лжачи Андрею братаничѣ своємѣ, що бг̃д̃ и люде(м) было противно (Львів, 1600 ЛСБ 1043, 2 зв.);

(звертаючись до Бога з молитвою) простягати: Моисей тежъ поткавшиа зъ Амалікомъ вытагаючи рѣки в нѣо до Г(с)да зъвытажилъ его (Вільна,

1627 Дух.б. 384); Рѣки... к' Бг̃... простираймо: на добръѣ оучинки... // ...на оуближе(н)е справедливости, вытагаймо ѿхъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 113-114); Вѣмы яко грѣшники Бг̃ не послѣшаєтъ;... нехай заплаканые несе(т) в нѣо ѿчи, нехай зъ вытагненными сѣплѣкѣетъ до Пана рѣками жалѣбный (Київ, 1648 МІКСВ 349).

5. (що) (розтягати у довжину) видовжувати: г(д)ы са постите не боудте яко лицемѣры, абовѣ(м) вѣтагаю(т) ѿблича свои (XVI ст. УЄ № 29519, 12 зв.).

6. (що від кого, в кого) (насилно забирати) відбирати, витягати: а томуо которыи вѣ тебе ѿ(т)имаєтъ соукуманю не борони емоу и сорочки... а ѿ(т) того который бы твои рѣчи побраль не вытага(и) (1556-1561 ПЄ 235 зв.); Лѣпѣжцами назвати мѣжемъ богачѣвъ, котѣрыѣ ѿ(т) тѣхъ што заплатити не могѣтъ, рѣчь позычандю тѣжко вытагають (Львів, 1645 О тайн. 111); масла, сыры,... в месчань... острожецькихъ с коморѣ кгвалтомъ брали и витягали (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 94);

(що від кого) забирати, витягати (що з кого): має(т) оузнавати в то(м) препѣсаню своємѣ великоюу тае(м)нѣцѣ, котѣрѣю то(ѿ) под(с) ѿ(т) нѣго вытагає(т), бо препѣсаніе бе(д)рѣ, и прикрѣта шкѣроу мѣртвою, значи(т) же повѣне(н) чло(н)ко(в) свои(х) ѣме(р)швлѣние мѣти, вѣ котѣри(х) соу(т) поча(т)ки до злоби похоти (серед. XVII ст. Кас. 9).

7. (від кого, по кому, чого) (зобов'язувати до чого-небудь) вимагати (чого; чого від кого): са(м) ѿ(т)иць нѣ(с)ный, нѣчого такъ ѿ(т) свѣихъ не вытагаєтъ, якъ абы жили в мл(с)ти, в згѣдѣ (поч. XVII ст. Проп.р. 36); Лѣчь и рѣзѣмъ самѣ, и скѣтокъ тоєи тайнои справы хѣче(т) и вытагаєтъ, абы вѣ квасно(м) хлѣбѣ офѣра бе(з)крѣвнаа справѣвана была (Київ, бл. 1619 Аз.В. 259); Єдѣнѣ по рѣзд на дѣнь прѣ(з) ве(с) тѣждень постановѣли ѿ(т)иць... водѣ пити на кѣждѣю Срдѣ и Пѣтокъ вытагають ѿ(т)ицье (Київ, 1625 Кіз.Н. 201); Вытагаєтъ абовѣмъ по тобѣ Г(с)дѣ, жебысьса самѣ на себе гнѣваль, и вѣлкѣ чини(л) зъ мѣслами твоими (Вільна, 1627 Дух.б. 22); Вѣдати те(ж) тѣтъ и тѣе налѣжитъ еслѣбы вѣ дѣрѣбѣ матери(н)скои зостѣло живѣе немѣва(т)ко, а мѣтка бы ѣме(р)ла // тогдѣ пови(н)ность хрестіанскаа вытагаєтъ, абы было

вѣнатоє роспорѣвши мѣткѣмъ змерѣлю (Львѣв, 1645 *О тайн.* 16-17); Зоставаючи теде протесѣтансѣ собе и кровнѣнымъ тоє челяди своеє... мелиорацию тоє теперешнѣе протестации, есѣлибы того потреба вытягиала (Луцѣк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 194).

8. (що, що з кого, що від кого, що на кому) (*мито, податки, данину і т. ін.*) брати (від кого), стягати (що з кого): тоє всеє сѣмы вышей мененое князь Федор и его потомки на именью и на всей маєтности рѣхомой и нерѣхомой в Корѣнѣ Полской ...искати и вытагати маєть (Краків, 1539 *AS IV*, 186); Присылали до на(с)... мещанѣ мѣста наше(г) кие(в)ского, жа(л)уючи ѿ томъ, и(ж)... вы де(й)... вытегаєте в ни(х) на(д) листы и закла(ды)... ѿ(т) товаровъ и(х) мыта ново(г) кѣ кри(в)де и шкоде и(х) немало(й) (Варшава, 1570 *ЛНБ* 4, II 1136, 27); на-месникъ его м(л) свинюски(и)... перенемши мене, и по(д)воды... на доброволно(и) дорозе... вытегали на мне м(о)щю кгвалтомъ двоякое мыто (Володимир, 1592 *ТУ* 221); десѣтѣны... // ...ѿ(т) осѣбъ свѣцки(х)... правѣ пре(з) мѣщъ вытагѣю(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 194-194 зв.); апостатове наши, а ваши владыкове при посвячаню своихъ поповъ не вытагають платы пѣняжной? (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 928); дошло на(с) вѣдати же ро(з)нѣе в справа(х) во(и)сковы(х) в та(м)тиє краи захавши... пода(т)ки витягаю(т), и в напоя(х) ро(з)нии втяженя... по-по(л)няю(т) (Іркліів, 1650 *ЛОИИ* 238, 2, 69/27, 1).

9. (з кого що) (*спонукати до розповіді про що-небудь*) витягати (що), домагатися (чого): Петра самого, Христосъ Господь, якъ добрый лѣкаръ, абы его улѣчилъ, зъ однимъ имъ розмовляєтъ // и трикратное теплоє зъ него вызнано витягаєтъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 427-428); Възъискѣю: Вынайдѣю, до-вѣдѣюся, пытаю,... стѣздѣю, вытагѣю (1627 *ЛБ* 20).

10. (що) (*відкривати певні якості кого-небудь*) виявляти: Лѣчь по якѣвостѣ, лѣбо дхѣвныхъ лѣбо телѣсныхъ добродѣйствъ, оумѣѣтности и рѣзѣмѣ ...маючи ко(ж)дого сѣдѣти, цнѣтъ ѡвоцы вытагѣти, и по го(д)ности кождого вѣдлѣгъ заслѣгъ ѿ(т)да-вѣти бѣдетъ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 279).

11. (що) Давати знати, повѣдомляти (про що): Зачѣмъ рѣзные кгвалты, мѣрды, дѣспекты, колѣса свѣцкимъ пре(з) ихъ дѣють, справы о тоє собѣ на-

пѣтыє, ажъ до рѣмѣ вытагѣють (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 195 зв.).

12. (*докази*) наводити, подавати: Бо таковымъ способомъ (и тыми доводами, яко вытегаєте), и злодееє, которыхъ вешають, могутъ тежъ собе и своему каранью и вешають для того, же ихъ Богъ милуетъ (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1101).

13. *Перен.* (*домагатися, примушувати кого-небудь вийти з-під чийогось впливу, зрадити віру*) витягати: Пытаю ва(с) ксе(н)дзове би(с)кѣпи, где па(с)тыре(м) таа власть назначена и дзаконена; яко да вслѣ(д) блѣдѣ, и новы(х) вымыслъ собою набы-ты(х) и(з) обѣры зако(н)ное вѣчне ѡфѣндѣванѣе овца вытагаю(т), и в' свою погибѣ(л) (:если сами в не(и) вѣтонѣти злы(м) м(д)рованѣе(м) и неч(с)ты(м) жѣтѣе(м) изволи(в)ши:) и ты(х) вовлача(т) (1598 *Виш.Кн.* 282).

Див. ще **ВЫТЯГНУТИ**.

ВЫТЯГНЕНІЄ, ВЫТАГНЕНЄ с. 1. Розправлення, витягнення: Вшѣстко потагнуоу нахилѣ-на(м) головы, раменѣвъ вытагнѣна(м),... а роукъ проверчѣнамъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 299 зв.).

2. Спасення. *Образно.* Пхнѣти якобы на водѣ тотѣ дошкѣ. то є(ст) межѣ людѣ и пѣстити тѣю наѣкѣ, жебы са еи стате(и) не хвѣтали, котѣріє с потопа глѣбоки(х) во(д) грѣхо(в) ратовѣни, и на бере(г) зе(м)лѣ живои то є(ст) до лѣски бѣжеи и хвѣлы вѣчнои вытагнѣнѣа щѣре собѣ зыча(т) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 3 зв.); Виѡасѣпа,... Дѣм' здоро(ж)-ности, до(м) вытагнѣ(н)а, або Тѣрна (1627 *ЛБ* 194).

Пор. **ВЫТЯГНУТИ**.

ВЫТЯГНЕННЫЙ дієприкм. у знач. прикм. (*протягнутый по одной линіи*) довгий, витягнутый, витягнений: гаска рыболовка... вызнала и(ж) прода-ла часть ѡгороду своего... ѿ(т) сто(л)па... до границѣ города писа(р)ского на сну(р) вытагнѣный просто а межѣ дома я(к) стѣна стои(т) (Львѣв, 1589 *Юр.* 10 зв.).

ВЫТЯГНУТИ, ВИТАГНУТИ, ВЫТЕГНУТИ, ВЫТЯНУТИ, ВЫТАГНУТИ, ВИТАНУТИ дієсл. док. 1. (що, кого) (*тягнути, виволокти що-небудь звідкись*) витягнути: Встоупиль симѣнь петръ и вытагнуоль сѣтъ на землю плѣноюю великихъ рыбѣ (1556-1561 *ПЄ* 440); стерези щѣбы недо(л)го

дръжати поупа щобы матицѣ не вытегну(л) (XVI ст. УТ фотокоп. 10 зв.); Єгда(ж) оныи дѣтки в скринцѣ на рѣкоу поущены были... и пото(м) завили под едины(м) брего(м), и с пригоды, почѣла во(л)чица пла(ч) и(х) и вытагнула скринкоу на брегѣ и добыла дѣтей (к. XVI-поч. XVII ст. Кн. о лат. 110); тая шкута... та(к) зламалася... и для то(го) на бере(г) витя(г)нѣна (Володимир, 1602 ТУ 234); почѣла вльчица плачѣ и(х), вытагнула скринкоу на берегѣ (Львѣв, поч. XVII ст. Крон. 30); малымъ деревце(м) желѣзо з' воды вытагнуулѣ (Київ, 1632 МКСВ 273); лѣвци, и рибѣтви твоѣи вытагнули ихъ [рибѣ] на свѣтъ ч(с)тогѣ Нб(с)ногѣ зефѣра (Київ, 1637 УЕ Кал. 170);

(що) (дѣстати щось із середини чого-небудь) витягнути: единь з' межѣ ты(х) которыи были сѣ исомъ прострѣль роукоу с'вою и вытагнуулѣ мечь свои и оударивъ слоужѣбника... и о(т)талѣ его (1556-1561 ПЕ 113 зв.); вытагнулѣ лѣкѣ рѣкою и пострѣлилѣ Іорана межѣ плѣчи (серед. XVII ст. Хрон. 329 зв.);

(кого) витягнути, виволокти: За тымъ пулавъ сына своего, и у тѣлѣ ся явивъ, та его не прѣяли, али роспяли, вытагли вонъ изъ винницѣ, чомъ вонъ изъ Ерусалима убили Господа (XVI ст. НС 127); ча(с) бовѣ(м) приспѣ(л), да его на средѣ вытагну(м) и плакати // ...на(д) ни(м), я(к) по нагле здохло(м) бѣде(м) (1599 Виш.Кн. 216 зв.-217).

2. (про руки) (витягати в певному напрямку) простягнути: Потомъ Желехъ вистѣпивши, почаль мовить, вытагнувши рѣкѣ, на Єго Милость княза Романа слова прикрие,... а ообразливые, ошповѣдаючи (Петрків, 1565 AS VI, 262); такъ себе стравою неприятели, // чѣнишѣ, якъбы пѣшечка о(д) орла,... з'ѣдена была: албо дѣта, не знаючи, рѣкѣ до оужа вытагнуло, о(д) которогѣ бы оушкнѣно, розпалѣлоса ядомъ (Вильна, 1627 Дух.б. 356-357); Выпдсти(л) тѣжъ голѣбѣцѣ..., котораа не нашѣдши гдѣ бы о(т)почѣла нога еа, воротѣласа к' немѣ до корабла,... вытагнулѣ Нѣе рѣкѣ а оухватѣв єи унѣслѣ до корабла (серед. XVII ст. Хрон. 15 зв.);

(вирівняти ноги) витягнути, випрямити: йншаа [келья] была тѣсне(й)шаа, в' которой не мѣглѣ ногѣ вытагнути (Вильна, 1627 Дух.б. (Передм. II), 7 зв.).

3. (кого на що) (залучити до якоїсь справи) притягнути: папѣжѣ(м) ри(м)скимъ... не новина в' писма(х) фалши чинѣти, а словѣми оумарлыхъ котѣры(х) пѣвне за живота на свѣдѣцтво за собѣю не бѣли бы вытагнули, свѣихъ рѣчѣй, а особливо звѣрхности по(д)пирати (Острог, 1598-1599 Апокр. 154).

4. Перен. (позбавити организм хвороби) витягнути: скамонѣа прѣята выгонѣть колерѣ и вытане(т) болѣсть о(т) всѣ(х) жылѣ (XVI ст. Травн. 416).

5. (що від кого) (одержати з труднощами) витягнути: не мѣглѣмъ гроше(й) вытагнути о(т) оныхъ которыи мнѣ сѣтъ винны (к. XVI ст. Розм. 33);

(силою забрати) відібрати, взяти: тамъ же презѣ день и презѣ ночь при себе его маючи, розманты деспекты оному выражали,... и квитацию,... сѣ печатю и сѣ подписомъ руки... кгвалтомъ // витягнули (Житомир, 1618 АрхЮЗР 3/1, 222-223); кгды... по(д)данѣе поводовѣе... до Козина ехали, тѣды в. м(с). у ны(х) в способъ мыта взялъ, кгва(л)то(в)не пре(з) чѣля(д)ника свое(го) витя(г)ну(л) (Володимир, 1628 ТУ 285);

(що на кому) (вимагуючи) витягнути (що від кого): А то ни для чого иного то намъ вчинилѣ, хотячи на насѣ подачки якие себе витягнути, што есмо не повинни (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 1/1, 163).

6. (що) (зробити явним) виявити: оуважоу(й) о дѣше афекты твоѣи и наклонѣна и вытагни яко скоурѣ прагнѣна твоѣ (поч. XVII ст. Проп.р. 224).

7. Придбати, купити: якоса вамѣ здае(т) если быса стати могло жебы(м) вамѣ тане(й) пѣстѣль латвѣй бѣсте вытагнули (к. XVI ст. Розм. 55 зв.).

8. Перен. (з кого що) (вивѣдати, довѣдатися про щось від когось) витягнути: зъ которыхъ всѣхъ нижей отъ нихъ зажитыхъ свѣдоцтвѣ, болше нѣчого не вытагнутѣ, только продкованѣе межѣ апостолами... вѣ ревности (Київ, 1621 Кон.Пал. 441).

9. Перен. (кого) (вивести з грѣховного стану) врятувати, витягнути: нѣкды з' глоубѣкости грѣхѣвной не вѣйдешѣ, если бы та бѣ са(м) роукѣю своею проудкою не выта(г) (поч. XVII ст. Проп.р. 178); Образно: Прѣйми Бжѣ, сѣю малѣю мрѣжѣ; або сѣтку... и вѣверзѣ ю вѣ мѣре великое вѣка сегѣ, и за(й)ми єю: множе(с)тво... рыбѣ; о(т) всѣкогѣ // рѣда члѣвческогѣ, абы из глѣбѣныи невѣрѣа; и мрѣч-

ногѡ грѣхѡлюбїа; лѡвци, и рибѣтви твоѣй, вѣтагнѣли ихъ: на свѣтъ ч(с)тогѡ нб(с)ногѡ зєфѣра (Чернігів, 1646 *Перло* 169 зв.-170).

10. (проти кому, к кому) Вирушити, виступити (проти кого): бнѣ ѡ(т)повѣдалъ не перейдешъ и натѣхъ мѣстѣ вѣтагнѣлъ протѣвко знезличѡнымъ лѣдомъ и сїлою великою, и не допѣсти(л) перейти презъ гранїцы свои (серед. XVII ст. *Хрон.* 141); Оуслѣшалъ Алексѡндръ, и вѣтагнѣлъ кѡ немѡ на войнѡ, а црѣ птоломѣѣ вѣвелъ войско и заѣхалъ емѡ великою мѡцью, и в тѣлъ егѡ оборотѣлъ (Там же, 489).

11. (що) (*справу на розгляд*) подати, представити: хотячи тую справу засѣ поднести на соборъ порядне вытянути послалемъ былъ потестацью (!) до граду Луцкого презъ своего слугу (Дермань, 1628 *КМПМ* I, дод. 320).

◊ **душу вытягнути** *див.* ДУША; на право вытягнути *див.* ПРАВО!

Див. ще **ВЫТЯГАТИ.**

ВЫТЯНУТИ *див.* **ВЫТЯГНУТИ.**

ВЫТЯТИ, ВЫТАТИ *дієсл. док. 1.* (що) (*дерева*) вирубати, вирізати, витяти: вѣталъ есмь высѡкїи кѣдри его... и вшѡлъ есмь ажъ до гранїць егѡ и лѣсъ кармїлы егѡ я есмь вѣрѣбалъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 346); *Образно:* Вѣтнетъ // Г(с)дѣ вше-лакѣѡ оуста лѣстныѣ, азѣкъ велеречївыѣ: котѡрыѣ мѡва(т), азѣками нѡшими перемѡжемѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 952-953).

2. (що) (*рубаячи, вибивати що-небудь*) виламатї: другїе до скарбѣцу церковного, то естѣ склепу подѣ церковю будучого, двери вытяли и выламали (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 752).

3. (кого) Знищити, вимордувати: Уважайте, мѡлю, же... если Богъ прирѡжонїхъ лѣтораслїѣ не пощадѣлъ, пощадитѣ ли диковїны, межї котѡрїми бы, снатѣ, и васѣ вытяти и вѣ пещѣ огнїстїѣ вкїнути не розказалъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 807).

4. (що) Виламатї, вибитї: Хто бы комѡ рѣкѡ або ногѡ втя(л), або ѡко, ѡхо, гѡбѡ зѣбы вытя(л),... за ко(ж)ды(ѣ) таковы(ѣ) члоно(к) пя(т)деса(т) ко(п) гроше(ѣ) платити (1566 *ВЛС* 91 зв.);

(що) (*гострим поранити*) розтяти, розсїкти: у... товариша егѡ, в голове, рогу чола, на право(и)

сторѡне рана шкодливаа, смерте(л)ная, до мозкгу кость вытята на три па(л)ци (Житомир, 1584 *АЖМУ* 118).

5. (що) (*про шкіру*) вичинити: Фєско... отдал коней трѡе,... гусей шестѡро, за вола другоґо коп шест, грошей готових коп пят; комѡру переставити, шкуру вытяти; жупан синїѣ, бѡты (Бориспїль, 1638 *АБМУ* 26).

Див. ще **ВЫТИНАТИ.**

ВЫТЯГЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Вирубаний: о(н) былъ... в лесе я(с)требны(м) та(м) видѣлъ и ѡгѣлядалъ лєсы вытятыє (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 126 зв.).

ВЫТАГАНЄ *див.* **ВЫТЯГАНЄ.**

ВЫТАГАТИ *див.* **ВЫТЯГАТИ.**

ВЫТАГНЕНЄ *див.* **ВЫТЯГНЕНЄ.**

ВЫТАГНУТИ *див.* **ВЫТЯГНУТИ.**

ВЫТАГНУТИСА *дієсл. док. 1.* (з чого) (*перестати бути в якому-небудь станї*) вїйти; позбутїся (чого): Прѣто же ихъ запрїсѡгль былъ мѡвечи: Навѣдитѣ васѣ бѣгъ вѣнєсте ѡ(т)селѣ кѡсти моа з собѡю. И зѣтагнѣвшїса зѣ сохѡтъ, положїлїса обѡзомъ во ѡѡбмѣ при пѣстынї (серед. XVII ст. *Хрон.* 91 зв.).

2. *Перен.* (з чого) (*про душу*) (*розстатїся з тїлом*) вїйти (з чого), покинути (що): та(к) и нше тѣло ѡ(т) землѣ земла. зѣмленѡго тажѡрѡ и пока(р)мѡ прѡгне(т). дѣхъ за(с) гѡрѣ вѣтагнѣтїса с того мѡса ище(т). але егѡ то(т) гной и сласти телєсныа свазали, и не пѡщаю(т) (п. 1596 *Виш.Кн.* 252 зв.).

ВЫТАНУТИ *див.* **ВЫТЯГНУТИ.**

ВЫТАТИ *див.* **ВЫТЯТИ.**

ВЫТАТЬЄ *с.* Вирубання, зрїзання: И дѣрево абѡвѣмъ фїгѡвое (якѡ мѡємо в' Прїповѣстї ев(г)лс-кой) дла не оучинѣного пре(з) три лѣта ѡвоцоу, срѡгомѡ вѣтѡтѡ дѣкрѣтови по(д)легло; абѣ надарѣмне и землѣ не запорѡжнѡло (Лѣвїв, 1645 *Жел.Тр.* 2 зв.).

Пор. **ВЫТЯТИ.**

ВЫУЗДАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм., перен.* (який *втратив почуття мїри*) нестрїмнїѣ, розгнуданий, розбещенїѣ: панѣ Кнегїнїнскїѣ,... малѣжѡнѣку свою з некѡторѡу субстанцїєю в полскїе

выправилъ крае, где выузданая... ребельгия козаковъ, з Орѣдою злучоная, до менованого села Кнегинина... прышла (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 185); а кгда юж тот пожар выузданое своеволи козацкое... шыртите почал,... тотъ неприятель... под самое мисто столечное... прошол (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 426); **ВУЗДАНЬЙ ЯЗЫКЪ** — нестримний, грубоватий у розмові; *диал.* невиварений язык: Немнѣй тѣж' и того постерѣгати... мл(с)ть ва́ша захочете, абы то ѡ(т) любопы́тных' и цієцавых' а не розсѣдных' людѣй, вывѣданы(м) азъком' щипано и в' вонтпливость привѣжено не было, же са такъ-вым' спѣсобом' и порѣдко(м) в' распораженю тоєѣ Книжки постѣпѣло (Київ, 1636 *МКСВ* 317).

ВУЗДАТИСЕ, ВУЗЪДАТИСЕ *дієсл. док., перен. (статі нестриманим, розгнузданим)* розгнуздатися: панъ Рафахъ Давидовичъ,... проте(с)товалься проти(в)ко урожоному п̄ну Петрови Циехо(в)скому... ѡ то, и(ж) поменены(и) панъ... Циехо(в)ски(и)... до такового бѣ(з)пече(н)ства по(д)даны(х) княжати... привель, которые... выузда(в)шысе,... зъневажили и зъкква(л)цили... Сеня и Грыцька зъбили (Київ, 1643 *ДМВН* 266); своевольные силы козацкіе..., злучивъшысе з Ордами поганъскими татаръскими и небогобойнесе выуздавши и в тые краи вторгънувъшысе, людей зацных шляхты и посполства велю забили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 226).

ВУЧЕНЕ *с.* Навчання: Дѣткамъ оучѣтиса починаючимъ Бѣкваръ звѣкле рѣкши Алфавитаръ з тои Гра(м)ѣтики вѣчerpнeный... з'лѣтъ детѣиныхъ з'мѣвою заразы привыкали, до выдчѣн'ѣ подаванъ нехѣй бѣдетъ (Єв'є, 1619 *См.Грам.* 3 зв.).

Пор. **ВУЧИТИ.**

ВУЧЕНЬЕСА *с.* Вивчення: По Часослѣва за(с) и Псалтыри (котѣрыи ѡпѣсканы бѣти немають // выдчѣн'юса ѡваа Граммѣтика з' вѣкладомъ, то єсть з' показован'ємъ и оужыван'ємъ еи пожѣткѡ(в) настѣпитъ (Єв'є, 1619 *См.Грам.* 3 зв.-4).

ВУЧИТИ *дієсл. док. (збагатити когось знаньями)* навчити: За чим за лѣтами оная грубость поганская и прирѣженъ влекущее на марность того свѣта так поразило, же потомкове оных побожных благочестивых самодержцовъ, княжат

руских, свѣта сего красотами уведеные, а науками не выученые... роздѣлилися (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 26);

(*про тварин*) (*привчити до чогось*) навчити: Приѡздѡблѣют' егѡ... [кона] збрѣю и кирѣсомъ: вѣшають пре(д) ѡчѣма егѡ мѣн'штѡкъ,... и бра(з)-гають пере(д) нѣмъ, призвычаивѣючи егѡ, жебыса не лакѣль и не бѣль боа(з)ливымъ: а гдѣбы та(к) ѡ(д) ездѣца цвѣчачи не бѣль выдчонымъ, не бѣль бы до войны спѡсѡбнымъ (Вѣльна, 1627 *Дух.б.* 215);

(кого, чого) (*пѣредати комусь своѣ погляди, пѣреконання*) навчити: Невродъ... котѣрый своеи незбѡжности и потѡмство свое вѣоучилъ (серед XVII ст. *Хрон.* 23 зв.).

ВУЧИТИСА *дієсл. док. (чого) (набути умѣня що-небудь робити)* навчитися: И пошлютъ ѣхъ до мѡра... огнѣмъ горѣщаго; идѣже кѡпѣютса псы; чародѣе,... разбо(ѣ)ницы, злодѣеве..., котѣрии выоучилиса такѡвого ремѣсла, в' содѡмѣ, оу... сатаны (Почаѣв, 1618 *Зерц.* 70).

ВЫФАЛШОВАНЬЙ, ВЫФАЛЬШОВАНЬЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Нечесно здобутий: Жадного патрыярхи не маеть, котѣрый бы се на еи столицу выжебраными и выфальшоваными часомъ пенезми не вкупилъ (Вѣльна, 1597 *РИБ* XIX, 308); А чомужъ Кгреція ваша жадного патриярхи не маеть, котѣрый бы ся на столицу патриаршую выжебраными и выфалшоваными пѣнѣязми не скупилъ...? (1603 *Пит.* 27).

ВЫФАТАТИ *дієсл. док. (що) (швидко взяти, хапаючи звѣдки-небудь)* вихопити: В которо(м) запаленю залѣ(д)во є(с)мо и(н)шиє вѡзы з товарами з сѣне(и) вцалѣ з огню выфатали (Володимир, 1613 *ТУ* 252).

ВЫФУТРОВАНЪ *дієприкм. (стп. wyfutrowany) (покрытий тканью)* оббитий: Тая скрыня выфутрована вся вѣ коло зеленымъ сукномъ (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 317).

ВЫФЪГУРОВАТИ *дієсл. док. (що в кому)* Представити, уявити собѣ (що в кого): И кгда емоу потѡмка надѣ звычай и бѣгъ прирѣжѡный даль, хотѣль зѣразы таѣмнищѣ того примѣра в' то(м) самѡмъ потѡмкѡмъ выфѣкѣгуровати (Дерманъ, 1603 *Охт.* 4).

ВЫХАЛУПИТИ *дієсл. док.* (що) Викинути, знівечити: то все зъ двора и зъ дворца выбравши, вылупивши, выхалупивши, дворъ // запалили, — трупы побитыи, возницу, кухара и боярина у въ огонь уметали (Луцк, 1622 *АрхЮЗР* 6/1, 430-431); спрять домовый такъ въ замку, яко тежъ по под-виркахъ въ месте и по селахъ побрали, поплюнд्रो-вали, пошарпали и фундитусъ знесли, выхалупили (sic! — *Прим. вид.*), розные кгвалты людемъ убо-гимъ починили (Житомир, 1638 *АрхЮЗР* 3/1, 380).

ВЫХАНДОЖЕНЕ *с. (стп. wuchędożenie)* вичи-щення: ω (т) выха(н)доженя по(л)гака гроши(й) д̄ (Львѣв, 1607 *ЛСБ* 1044, 5 зв.).

ВЫХВАЛЕНЕ, ВЫХВАЛЕНЬЕ, ВЫХВАЛЕ-НА *с.* Прославленія, звеличенія: в' цркви... дома ...или пѣтиемъ иддчи; конечн' повѣннисмо належитое ω (т) насъ выхвалена Гдѣ Бгѣ ω (т)дати (поч. XVII ст. *Пчела* 19); Тѣды теж' правом' най-слдшнѣйшы(м) ω (т) всѣх' тѣх' добродѣяства заживаючих' ω собб' поветован'е належное, ... оуслд-гован'е, выхвален'е, ... Вша Кн(ж): м(л): ω (т)носѣ-ти рачит' (Киѣв, 1625 *Кіз.Ходк.* 2 нenum.); Праз(д)-нованіе..., веселость, выхвале(н)е, выславова(н)е (1627 *ЛБ* 165).

Див. ще **ВЫХВАЛАНІЕ**.

Пор. **ВЫХВАЛИТИ**.

ВЫХВАЛЕНЬЕСА *с.* Самохвальство: Любо-честіе: свобода, обиліе, ... прагне(н)е чести, злѣа пожадливость, выношен'еса, выхвален'еса, ревнованіе чести (1627 *ЛБ* 61).

ВЫХВАЛИТИ *дієсл. док.* (від кого і без додат-ка) Прославити, звеличити (ким): Євгліста выпісуєт як іс оучит по своей млтвѣ. оученки ссвои(!)... якъ тыж дх̄и нечтыи выганяет... якъ тыж ω (т) жены выхваленъ есть (Володимир, 1571 *УЕ Вол.* 69); на сесь чась ω (т) мене... высловлены и выхва-лены быти не мѡгѡтъ (Киѣв, 1623 *МІКСВ* 71); то мѡвлю мл(с)ти жадень дѡсы(т) вымовити, жадє(н) досы(т) выхвалити и до той здѣковатиса не мѡже(т)... бѣ на(ш) и вышній соудіа нашъ рачи(л)-са стѣти... женихо(м) наши(м) (1645 *УЕ* № 32, 309).

Див. ще **ВЫХВАЛАТИ**.

ВЫХВАЛАНІЕ *с.* Прославлія, звеличання: Поневажъ и она седмочислен'ныѣ... ω (т)правовѣти

млтъвы, и полднѡщи востаѣти, на славословіе и вых-валаніе Бга, ... вѣрны(м) снѡ(м) своѣмъ захѡвывати подала (Киѣв, 1634 *МІКСВ* 312).

Див. ще **ВЫХВАЛЕНЕ**.

Пор. **ВЫХВАЛЯТИ**.

ВЫХВАЛАТИ, ВИХВАЛЯТИ *дієсл. недок.* (кого, що і без додатка) Прославліяти, звеличува-ти, вихваліяти: хрестіане триѡум'фѡю(т) оутѣ-шајотса выхвалѣю(т) гѣ воскр(с)шаго из мертвы(х) (1509-1633 *Остр.л.* 131 зв.); хс... оучитъ закон-ника. наибѡл'ше емоу в законѣ приказоує. якъ тыжъ ганитъ закон'ники, тыжъ якъ оубогоую вдо-воу выхвалаєтъ глава втораанадєса(т) (1556-1561 *ЛС* 174); Не проминайте на(с) на то(м) свѣтѣ бѡрлі-во(м) то(р)жествѣнно и вѣрне заслѡугы вашѣ вы-хвалѣючы(х), наоучѣте на(с) дорогѣми тыми хо-дити, котѡрыми сѣми ходячи до по(р)тоу нб(с)ного щасліве приплылісте (поч. XVII ст. *Проп.р.* 246 зв.); Бѡзство в' трѡхъ персѡнахъ в' нбѣ выхвалѣ-ючы, Насъ гѡлосы своими оувеселѣючы (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 81); Востани, Давиде, и в струни вдарай, А Творца своего и Бга вихваляй! (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 22); тебе... вдачныи чителникѡ, до читана книгъ намовлаю, кдыжъ они..., стѣю... мѣрѣ Ба нашего выхвалаю(т) (Томашѣв, 1618 *ЗНТШ* LXXIV, 149); Свѣдѣтелство: Свѣдѡцтво, ω соблівое свѣ-дѡцтво ω комъ, выхвалѣючєе его (1627 *ЛБ* 112); Нехѣй та Калліѡпы аж' з' нѡмъ ровнѣютъ, Працы многопло(д)ные нехѣй выхвалѣютъ (Киѣв, 1633 *Евфон.* 309); Щаслівы войстиннѡ сѣт' цнѡт' наслѣ-дѡвци, ... где Исповѣдники и Оучителеве Црковныѣ, межи котѡрыми и тепѣр' выхвалѣемый Стый Бжій Васілій великій Оучите(л) црковный (Киѣв, 1637 *УЕ Кал.* 875); Млтва естъ про(з)ба оупростоваѣа з' вѣры // до г(с)да Бга, з' надѣю ѡдѣржана тогѡ ω што прѡсимѡ, ѡлбо выхвалѣемо и дѣкѡемо (Львѣв, 1646 *Зобр.* 57 зв.-58).

Див. ще **ВЫХВАЛИТИ**.

ВЫХВАЛАТИСА, ВИХВАЛЯТИСЯ *дієсл. недок.* (хвалити самого себе) пишатися, вихвалія-тися: оувѣжоуѣ зѣсь, же гѣ скоусѣтєла законѣа до законѣа привѡдитъ в котѡро(м) бѣрзо са выхвалѣл' (поч. XVII ст. *Проп.р.* 216 зв.); Любѣзно прилѣжѡ: ω хѡтне старѣюса, ... зѣздрѣ чѣначи што нѣ злѡсть

комѣ; и тѣжъ, выношѣса, выхвалѣюса, подѣбаюса собѣ (1627 ЛБ 61);

(бути хваленим) звеличуватися, прославлятися: Ап(с)лъ Пáвель не з' оурожѣн'а и Фаміліи, хотѣжъ и в' тѣйса оуродилъ и почтѣнъ былъ, выхвалѣл'са (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 23); Бѣда грѣ(ш)никомъ: гды справѣдливый по правіци стоат', а они в' смѣтках' ...// ...гды справѣдливый выхвалѣю(т)са, а они декретѣютса... справѣдливии... хлюбатса, а грѣшници потѣплѣютса (Львів, 1642 *Час.Слово* 271 зв.-272);

(ким) пишатися, хвалитися: Постой, Юане, еще ся своимъ [Ісомъ] не вихвалѣй И того Іса не прославляй (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 22).

ВЫХВАТИТИСА *дієсл. док.* (з чого) (*вибра- тисся звідки-небудь*) вискочити, видертися. *Образно:* Відиди(ш) ли я(ко) еси зѣде(н) ѡ(т) того во(л)ка, которы(и) по(д) ѡборою лежи(т), пи(л)нѣючи да нѣкотораа ѡвца спосрѣ(д) вѣрны(х) и единог ла(с)ны(х) // мнѣма(н)ем' са на дво(р) з' загороды вы(х)вати(т) да ю поймае(т), и ѡбѣдъ собѣ еретичества з' нее оучини(т) (п. 1596 *Виш.Кн.* 237-237 зв.).

ВЫХЕЛЗНЕННЫЙ *прикм.* (*стп. wychelzniony*) розгнузданий, розбещений, нестримний: Уважай, православный кождый, якъ выхелзненная теперъ владза папезская вѣковъ оныхъ въ мундштуку ходила, и громы папезскіи зъ перунами неслушнихъ екскоммуникацій зоставали въ занедбаня зневазѣ! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 917).

ВЫХОВАЛЫЙ *прикм.* Який дбайливо виращений, виходжений: Тотъ взявши передъ себе злый умыслъ... у мене укралъ... коня рослого и выхвалого, иноходника праве доброго, за которого ми давано шестьдесятъ галаровъ (Володимир, 1599 *АрхЮЗР* 6/1, 273).

ВЫХОВАНЄ, ВИХОВАНЄ, ВЫХОВАНІЄ, ВЫХОВАНЪЄ, ВЫХОВАНЬЄ, ВЫХОВАНА *с.* 1. (*матеріальні засоби, необхідні для існування*) утримання, прожиток: Тыми часы писал и присылалъ до насъ маршалокъ нашъ,... ижъ онъ теперешнего часѣ на томъ замкѣ нашомъ мешкаючи, жадного выхованья самъ изъ слѣгами своими не мает с чого мети (Вільна, 1541 *AS IV*, 269); а бываеъ з млино(в) тыхъ з мерокъ старосте хлеба на выхованье почтѣво его с потребѣ (1552 *О.Він.З.* 134);

проти(в) которого посагу або внесе(н)я ее в до(м) мо(й)... хотело(м) бы(л) ѡправу вчинити и вено то(й) жонѣ... записати на имену... на которо(м) ми его мл(с)ть еще за живота своего выхова(н)е постѣпи(л) и ли(ст) сво(й) мне на то да(л) (Дикушки, 1565 *ЛНБ* 3, 820, 47); с ты(х) пожи(т)ко(в) яко и гуме(н)ны(х) та(к) и млыновы(х) и ѡзе(р)ныхъ наклада(ти) на выхова(н)е и приодева(н)е дете(й)... мають (1566 *ВЛС* 67 зв.); И о семь молиша нас мещане... жебы смы имъ... мет позволили в заведане... тую церков зо всими кгрунтами... то[и] церкви... належачими на выхованье священника их (Берестя, 1594 *ЗНТШ* XXVIII, 8); жи(з)нь, живо(т), жи(в)ность, выхова(н)е (1596 *ЛЗ* 47); Пани лукашешая на тое та(к) повидѣла не да(й) того боже абы(с) мѣли ѡпомяти але и ѡ(в)ше(м) за живота своего тому мѣ(с)цѣ стму и що бо(л)шъ для выхованя та(к) дѣховны(х) я(к) и ѡбогы(х) шпита(л)ны(х) постарая(с) (Львів, 1607 *ЛСБ* 1046, 2); тисяче(й) по(л)торы золоты(х)... онъ [Сагайдачный]... на шкѣлу бра(т)ства Лво(в)ского на надѣ и на цвиче(н)е дѣтокъ... на выхованье бакаларовъ ѡчоны(х) лекгѡваль (Львів, 1622 *ЛСБ* 490, 1); Еще ѡсобливы(й) сво(й) промыслъ до выхова(н)а мѡгѣ(т) мѣти (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 76); Шкѣлы в' Кіевѣ... ѡ(т)новіти постарѣвшиса, Книгами, Оучител'ми, оубогих' спол' Спѣдѣѡвъ вашихъ выхованіе(м) и инными потребами ѡпатривалем' (Київ, 1636 *МКСВ* 317); прето певное слушьности помененый монастырь и законъники, в немъ найдующие, выхованю и обѡстю своему належачое не мели (Луцьк, 1642 *КМПИ* II, 233); жадали ѡт нас... ѡтцѣве Монастира... Густинского. Ижъ маючи... на Церковъ Бжію... надане за ѡтпущеніе грѣхов свои(х) немало кгрунту для выхован'а мешкаючи(х) (Чигирин, 1648 *ЦДІАК* 203, 1, 4, 1); **выхованье** Божее — Боже утримання: Прѣтожъ дѣши хотѣчой в' покѡю и свѣтѣ вѣчно(м) оу Бга жити: потреба... оумѣрти свѣтови,... и перенестиса на дрѣгий живо(т) и выхован'е Бжее (Вільна, 1627 *Дух.б.* 10); **выховане чинити** (кому) — давати утримання: рачил его милост мне слушное выховане чинит в дому своем (Луцьк, 1555 *АрхЮЗР* 8/VI, 49).

2. (сукупність умов для зростання у духовному і матеріальному відношеннях, опіка, догляд) виховання: Я то бачачи, иж так цнотливого вихованя паненства своего ко мне малжонства своего верность принесла, и теж таковыи посагъ и дары // знаменитые от... пана отца нашего, намъ данъ есть,... даю и записую жоне моей... часть... трех именеи моихъ (Здолбунів, 1551 *АрхЮЗР* 8/III, 25-26); А што ся дотычетъ детей ее... они... матки своее во всем послушни мають быти, а она мает старатися о учтивое виховане а науку (Липівка, 1581 *АрхЮЗР* 8/III, 328); матыко... дакоюу тобѣ // ...з оучтываго вихованя... ижъ есь мя кормила... приодѣвалася ма и грѣла и са пѣкловала мноу (XVI ст. *УС* № 29519, 238 зв.-239); ѿ Смѣрти... Не хотѣлася не зърѣти ихъ вихованю, И ѿ(т)ца милого около нихъ Стараню. Всѣхъ есь,... ты Смоуткѣ набавила, Жесъ ихъ добродѣа такѣго позбавила (Львів, 1615 *Лям.Жел.* 4); ч(с)тныи ѿ(т)цы и братіа тѣтъ стоѣчи и на послѣшанія высланыи, котѣры ѿ(т) него на тоѣ с(т): мѣсце згромажены, на нѣмъ дѣржаны, и якъ дѣховнымъ, такъ и телѣсным вихованемъ ѿ(т)цѣвскоу пѣстованы сѣтъ (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 25); Маѣтъ единакъ Малжѣнскій станъ свое пѣвное вѣ Цркви Бжѣой залецѣне..., и высѣкоса ажъ до нѣсъ по(д)носитъ: лечъ... спложѣнемъ и вихованемъ побѣжноу потѣмства, хвалѣ Бжѣю розширѣетъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 925); **вихованье давати** (кому) — виховувати (кого): вихованье ихъ станѣ и повѣнності пристѣйное и доволное давѣлъ (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 31); **дати на вихованье** (кому кого) — вѣддати дитину на вихованія і утриманія: И дала ей сына на вихованье змѣвивши цѣревна заплѣтѣ ей дати. Принесла жона и кормила дитѣ: а коли подросло ѿ(т)дала дочыцѣ Фараѣновѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 79 зв.).

3. (здобування знань) навчання: Просили на(с) инокинѣ Манаств(р)ца тамошнего... ижбысмо и(м) на сѣченика вихованье слѣшное вынашли (Острог, 1603 *ПИ* № 26); Кожды(и) што ко(л)векъ до нашихъ школъ для надки при(и)детъ,... впро(д) три дни надкамъ, поря(д)ко(м),... и выхова(н)ю присмотратися маѣтъ (Луцьк, [1624] *ПВКРДА* I-1, 83); о церквахъ Божіих, о помноженю хвалы Божое през

учители духовные, о побожное и учтивое дѣтокъ своихъ при наукахъ виховане и цвичене... брацким коштомъ промышляти и старане чинити (Браславль, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 221).

4. (про тварин) (забезпечення кормом) годівля, годування: Бо дѣсать поколѣнній Израїлскихъ, и польъ поколѣна Веніаминава за Іурданомъ ѿсѣли, ижъ было мѣстце до вихованя бѣдла погѣжеѣ (Київ, 1637 *УС* *Кал.* 909).

ВИХОВАНЕЦЪ ч. (молода людина, яку виховує хтось) вихованецъ: па(н) ива(н) семенови(ч)... виде(л) са(м) ѿчима своими... кнегиню ку(р)пскѣю... з слѣжебнико(м)... кнѣза ку(р)пского... котѣры(и) є(ст) выхова(н)цо(м) ѿблапаючиса и цалѣючися (Вільна, 1581 *ЖКК* I, 205); Питѣомецъ: Выхованецъ (1627 *ЛБ* 82);

(людина, яка в певному середовищі перейняла тамтешні погляди) вихованецъ: йдо(р) (!) мѣтропѣли(т) кѣевски(и) вѣховане(ц) и дѣченикъ римскіи (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 46); Рѣчъ бѣвѣмъ естъ незбѣжнаа, а Хвои Цркви и ей вихованцомъ непризвоѣтаа,... ѿобразомъ са клѣнати (Київ, бл. 1619 *О* *обр.* 92).

Див. ще **ВИХОВАНОКЪ**.

ВИХОВАНІЄ див. **ВИХОВАНЄ**.

ВИХОВАННЫЙ, ВИХОВАНЫЙ *дѣеприкм.* у *знач. прикм.* 1. (дбайливо доглянутий) вирощений; вигодуваний: взяли... журавлювъ осмъ вихованыхъ, заправленыхъ, съ пирми билыми, котѣрыи собе шацуетъ на осмѣдѣсать золотыхъ полскихъ (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 138); Атталъ: Ростѣчій, аѣбо вихованы(и) (1627 *ЛБ* 183).

2. (який уміє поводитися, який одержав добре виховання) вихований: Таки(х) те(ж) намъ ннѣшне-го дна при(т)ча єв(г)лскаа пре(д) ѿчи выстѣвоуѣтъ: прѣшій з ни(х) ба(р)зо естъ рѣстрѣпный вихованный..., и ѿ(т)цѣви нѣзбы(т) послоушный (поч. XVII ст. *Проп.р.* 288 зв.); Потѣхи сѣ Сыноувъ, ѿ(т)цѣве дочекѣете: И ѿнде маѣстатъ Бжѣій огладѣете. С цнотливе выхова(н)ныи Сынаи Стѣвши: И талантѣмъ прирѣбокъ на лѣчѣѣ ѿ(т)давши (Львів, 1609 *На Злат.* 4 зв.).

ВИХОВАНОКЪ ч. Те саме, що **вихованецъ**: Аза(ж) не за тоу Латїнскіи вѣхованки и дѣти оуга-

на́ютьса тепе́рь, и перевороча́ють Ап(с)лскѣю правдѣ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 201); ѿваживши яко спольбра(т) и выхованокъ з вами в... градѣ Львовѣ... бл̄гочестія восточного потребѣ и посполитѣю нѣждѣ и мл̄(с)те̄(й) в̄ши(х) велико ѿсилнѣю прозбѣ... чиновне... сотворило (Київ, 1627 *ЛСБ* 496).

ВЫХОВАНЬЄ *див. ВЫХОВАНЄ.*

ВЫХОВАНЬЙ¹ *див. ВЫХОВАННЫЙ.*

ВЫХОВАНЬЙ² *дієприкм. у знач. прикм. (який залишився)* збережений: Ѡ(т)то(л) естѣ же якъ вѣрѣ не спротивлає(т)са вѣрити ижъ якаа̄ кр̄ви х̄ви выхованой частка на землі зостала, такъ ты(ж) жадны(и) дово(д) и ра́ція не мо́жетса дати, котораа бы на(м) вѣрити позвала́ла (поч. XVII ст. *Проп.р.* 165).

ВЫХОВАНЬЄ *див. ВЫХОВАНЄ.*

ВЫХОВАНА *див. ВЫХОВАНЄ.*

ВЫХОВАТИ, ВИХОВАТИ *дієсл. док. 1.* (кого чим) (*годючи виростити*) вигодувати: которые правды отступивши власне и рожное Матки своее, которая их водою и духомъ породила и персями своими выховала (бл. 1626 *Кир.Н.* 26).

2. (кого) (*виростити, забезпечуючи всім необхідним для проживання*) виховати: тотъ подданный Нашъ Станиславъ... безъ жадного примушенья... опустивши фалшивую безбожную жидовскую вѣру, въ которой отъ предковъ своихъ урожонъ и выхованъ былъ, а на тое мѣстцо правдивую христіанскую вѣру принялъ (Петрків, 1565 *РЕА* II, 138); малжонка моя... дѣти мое пристойне выховати, опатровати... маеть (Літовиж, 1582 *АрхЮЗР* 7/1, 33); в то(т) ча(с) народи(л)са мо(и)се(и)..., коли его пото(м) выкинено на воду ѿзала его до(ч)ка фараонова и выховала его собѣ за сына (II пол. XVI ст. *КА* 33); ѡ(т)дай себе ѡ(т)цомъ, котѣрые та выховали (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 35 зв.); Виолеѣмъ... емѣ мѣсцемъ былъ нароженъ, Назарѣтъ его выховалъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 394); ѡпѣщаєтъ чл̄вкѣ оца своего котѣрыи егѡ выхова(л) (серед. XVII ст. *Хрон.* 367 зв.).

3. (кого в чому, при чому) (*влинути на світогляд, загальний розвиток кого-небудь*) виховати, навчити: Лїстъ той в' єгїпте авсон̄ски начертанный, роускимъ языко(м) в сарматехъ дарованный, Бо-рецькимъ..., в парнасѣ на лѣне моузь выхованнымъ

(Дермань, 1605 *Нал.Л.* 44 зв.); Матка такъ его самого, яко и братію его и сестры в' наидѣ и Законѣ Г(с)днемъ такъ же в' стѣомъ писмѣ выкормила и выховала (Київ, 1627 *Тр.* 394); роздѣлемъ и я ѡ собѣ, жемъ не чѣждъ талантѣ ѡ(т) Бга ми дарованого зосталь: бѣдѣчи ѡ(т) дѣтїнства моего при знаменїтомъ..., и многоплѣдномъ дѣлѣ // Типографскомъ выхованный, и... в' немъ выщѣчѣный (Львів, 1639 *Ап.* 3-3 зв. нenum.); *Образно:* Здорѣвый рѣзѣмъ мѣй ѡ православної наоуцѣ, и мѣй в починости на́збыть маткѣ твою цр̄ковъ, котораа дх̄омъ ст̄ымъ тебе персами своїми выховала и с христо(м) ве(д)лѣгъ бга презъ мене корѣнѣ на головѣ твою вложїла (Острог, 1614 *Тест.* 136);

(кого в чому) (*прищепити певні погляди комусь*) виховати: И ѿмеръ боронячи Мїра ѡйчїстого, За што ѿзичъ мѣ Творче Нба вѣчїстого, якъ Ревнїтелю вѣры бл̄гочестївои: В котѣрой былъ выхованъ з' молодости своѣи (Київ, 1622 *Сак.В.* 48 зв.); Вм(с) в' той же вѣрѣ а в' Цр̄кви Стѣой Орїентальной ѿрожны(й) и выхованный естєсь (Київ, 1625 *Коп. Апок.* 3 зв.); Все оу твѣомъ самовл̄астїю, и твѣей мѣци... с потѣмства бл̄гословенного, боа́зню Бжею вихованого, с котѣрими ст̄анешъ пре(д) маестатомъ бѣзкимъ (Чернігів, 1646 *Перло* 5); в' вѣрѣ стѣой Православнокаѡлїческо(й), в' цнѣта(х), побѣжноста(х), и захованю приказанїй Бжїи(х) виховати и выщѣчїти ѡны(х) старатїса повїннїстє (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 931).

Див. ще **ВИХОВОВАТИ, ВИХОВЫВАТИ.**

ВИХОВЫВАТЕЛЬКА *ж. (жінка, яка своїми позитивними рисами впливає на виховання кого-небудь)* вихователька: Оувѣживши звл̄аща на(д)деръ великїѣ и не ѡшацованыѣ з' млїтвы походачїѣ пожїтки, котѣрыи Златѣстый ст̄ый выличаючи, ѡндю самѣю... чїстости выховывател̄кою, покѣры початко(м)... называєтъ (Київ, 1634 *МІКСВ* 312).

ВИХОВАТИСЯ, ВИХОВАТИСЄ, ВИХОВАТИСА *дієсл. док. 1.* (чим, з чого) (*мати засоби для існування*) утриматися; прожити (на що, на чому, з чого, чим): Я Юрей Василевич Соколский визнаваю... иж... служечи в старост Украины... през колконадцат лет ведучи втрату и коштъ немалый... а иж немеломъ отколя запоможеня... чим быхся выховати

мел, мусиломъ позаставлят части именеи своих (Луцк, 1555 *АрхЮЗР* 8/VI, 48); Иосифъ Рутскій припоминаль и тое, же тотъ манастыръ большъ есть въ мощи нашей, нижъ иншіе вси, для того, же все тое, што маеть... опрочъ одного фолварка, зъ которого и одинъ заледво выховати се можетъ (Володимир, 1608 *АСДVI*, 119); подалем... Герасиму в дозоръ и порядное шафоване: мает и волен есть... братии ведлуг тое данины толко держати, колко бы се выховати с того могли (Луцк, 1619 *АрхЮЗР* 1/VI, 478).

2. (*вирости, розвинути ся духовно, набути знанъ, перебуваючи під чім-небудь піклуваннєм*) виховатися, зрости: Надто, и осълостью въ паньствѣ Нашомъ... а меновите въ земли Кіевской,... где се онъ зъ молодости своее на Украинѣ выховаль, осмотрѣти умыслили есмо (Петрків, 1565 *РЕА* II, 138); але еслибы дворане и велмбжа, которіи бы с крбле(м) зівше боудѣчи при ни(м) розмовлѣли, обачівши его велможнос(т) и маестатъ велце са дивовали и припатровали крблеви, зъ которы(м) са выховали (поч. XVII ст. *Проп.р.* 236 зв.).

ВИХОВІВАТИ *див.* **ВИХОВЫВАТИ.**

ВИХОВОВАТИ *дієсл. недок. 1.* (кого) (*давати засоби для існування*) утримувати: А тому сщенику хто та(м) ω(т) нихъ позволе(нъ) и ѓсмотренъ буде(т) лито(р)гисати, з манастыра вашо(г) платили якъ ины(х) сщенико(в) выховуете такъ грши яко сукно и кожѣ до року даючи (Острог, 1603 *ПИ* № 26).

2. (кого) (*виросувати, годуючи, даючи освіту*) виховувати: для того абы... не были бѣлыи головы затривожны тѣшити и(х) ты(м) блг(с)веньством которое и(м) да(л) бо(г) в роженью и выхованью дѣто(к) где в то(м) не то(л)ко собѣ маю(т) на паме(т) приводити боле(с)ти и ѳрасуньки носечи пло(д) в животѣ родечи и выховаю(чи) але тьи тру(д)но(с)ти та(к) при(и)мовати мають абы са в ни(х) вѣра, мило(ст)... и скро(м)но(ст) всакаа ѡказовала (II пол. XVI ст. *КА* 508, на полях);

(*вливати на світогляд, моральні принципи кого-небудь*) виховувати, навчати: Скоундъ бы са цѣрковъ Акелдѣамомъ мѣновала, кгда бы такѡвый злый идъ в собѣ оукохала. Каіѳы и Іюды выховоу-ючи (Львів, 1614 *Кн. о св.* 405).

Див. ще **ВИХОВАТИ, ВИХОВЫВАТИ.**

ВИХОВЫВАТИ, ВИХОВІВАТИ *дієсл. недок. 1.* (кого, чим) (*давати засоби для існування*) утримувати (кого): А держачи еи тое войтовство, с пожитков войтовских она и повинна будет дети мое вшелякими достатками выховывати и на науку давати (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/VI, 256).

2. (кого в чому) (*прищеплювати певні погляди, моральні принципи кому-небудь*) виховувати: одно мають смотрѣти того пилне, если таковые люди, сь которыми бы они ѓ вечнью приазнь встѣпить хотели, себе сами, домъ, дети, челядь и подданные свои въ боазни Бозской и во всакой почтливости выховывають... злыми речми... брыдаць се (1577 *АС* VI, 75); ω(т)цы не побоужайте коу гнѣвови дѣто(к) ваши(х), але и(х) выховівайте в карности и оученіи г(с)ни (1598 *Розм.пан.* 5 зв.); Италїа: Розмножѣючійса, пом: ...або выховывѣючі(и), жывачі(и) (1627 *ЛБ* 183).

Див. ще **ВИХОВАТИ, ВИХОВОВАТИ.**

ВИХОДИТИ, ВИХОДИТИ, ВИХОДѢТИ, ВИХОДИТЬ *дієсл. недок. 1.* (*покидати місце знаходження*) виходити: А выходячи с тое комо(р)ки есть двери на завеса(х) и(з) защепьюкою (1552 *ОКр.З.* 149); А якъ южь выходиль онъ ис' цркве и рекль емоу единъ зъ оучеников его оучителю. каковое каменіе и каковое // боудована (1556-1561 *ПЕ* 179-179 зв.); виходіте оузкіи вѣроты, бо простороные вѣрота, а широка дорога оуводіт на погібель (Володимир, 1571 *УЕ Вол.* 50); с та(м)ты(х) краи(н) непло(д)ны(х) ча(с)тые народы выходили, пре(д) голодо(м) до вло(х) (1582 *Кр.Стр.* 82); дѣло и(х) буде(т) ранѣ(и) до школы при(и)ти, — в печи затопіти, и ѓ дворе(и) сѣдѣти, а которыи выходать и вхѡдя(т), ω всѣхъ вѣдати (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 6); чемѣ ты тѣ такъ рѣно выходишь на повѣтрѣ зѣмное? (к. XVI ст. *Розм.* 25); кгда мы вже выходили з села кнегинина... они зобра(в)шисе з немалыми лю(д)ми а догони(в)ши на(с)... ѡбъскочи(в)ши на(с) вколо заразомъ... збили, зъранили и злѣпили (Луцк, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 72 зв.); кгда(м) з дворѣ его... выходили(л) и хотело(м) ехати додомѣ при(с)ла(л)... свои(х) га(и)дѣко(в)... и... ро(с)каза(л) мене... побити (Житомир, 1613 *ЦДІАК* 11, 1, 2, 150); зась выходячи сь того гайкѣ, подѣсамымъ гайкомъ копець (Загайці, 1637 *ПКРДА* IV-1, 69); многіѣ приходать до цркве, и дрѡбать

азыкомъ тѣсачѣ вѣршовъ молитовныхъ; а выходачи зъ цркви не вѣдаютъ што рекли (Київ, 1637 УЄ Кал. 542); итемъ указаль при томъ ате(с)тацию, обывателейъ воево(д)ства Киевського, пану Павѣлови Дорогоста(и)скому, служачую, кгда зъ чужее зѣмљи выше(д)ль, же тые села все... пану Павѣлови Дорогоста(и)скому правомъ належа(т) (Київщина, 1639 ККПС 283); сѣтъ дїаконы котѣрыхъ послѣга шїр'шаа естѣ,... хр(с)тиан' ча(с)то оупоминати, абы литвргїи... пил'новали, негодные албо оглашенные зъ цркви абы выходили (Львїв, 1645 Отайн. 132); Приказаль тѣжъ г(с)дь сынѣмъ Ізраїлевымъ, абы жаденъ не выходилъ з мѣста своего дна семѣгѣ (серед. XVII ст. Хрон. 94); *Образно:* выходѣте... з мѣста такъ небезпечного, до горы покѣты, гдѣ бысте могли полоучити сп(с)нїа (поч. XVII ст. Проп.р. 180 зв.); Але то про(ж)не, поки кто в самой пѣчи ро(с)кошїй лежи(т),... за ре(ч) немѣждю здаѣтса емѣ вїйти с тое пѣчи. алѣ скѣро быса едно малѣго поча(т)кѣ ими(л) абы ѡ(т)тѣль выходити,... горачестъ оногѣ огна заразъ моу в тыль застанѣтъ (Острѣг, 1607 Лѣк. 15); Збудуйте одну книгу, з друку выданѣм, которая естѣ первое: огорода благочестїю, заступаючи всякий благочестивый помысл, абы не выходил от внутрь православные мысли на двор за огороду самѣмнїною думѣю, гдѣ зверь ереси живѣт (1608-1609 Виш.Зач. 204);

(переборюючи перешкоди, виходити з небезпечного мїсця) вибиратися: и ро(с)каза(л) абы тыи котѣрыи могу(т) плыти напере(д) вы(с)каковали и на бере(г) выходити. другїи на до(ш)ка(х) а и(н)ши(и) на и(н)шо(м) чо(м) што было в кора(б)ли и та(к)са стало же вси бе(з) ѡ(б)разы вышли на зѣ(м)лю (II пол. XVI ст. КА 152); **выходити з трудностей** — знаходити вихїд з труднощїв: подаѣ(т) на(м) лека(р)ство я(к) маѣ(м) выходити з нашихъ тру(д)но(с)тѣ(и) (II пол. XVI ст. КА 8, на полях);

Перен. (проявлятися назовнї) выходити: котѣрыи рѣчи с члѣка выхода(т). тыи с'кве(р)на(т) члѣка (1556-1561 ПЄ 153 зв.); Слово гнилѣе неха(и) не выходити из ѡ(т) вѣши(х) (Вильна, 1596 З.Каз. 44 зв.); а зѣ(ст) и(х) выходиль ѡ(г)н(и) и ды(м) и сѣ(р)ка (XVI ст. КАЗ 621); Ци не розумѣете, ажъ усе, що у ротѣ уходитъ, у черево умѣщаѣтса и вонъ выходитъ

ишь него (XVI ст. НЄ 37); И дївовалиса лѣбы(м) словоу(м) кѣторы(и) выхо(ди)ли изъ оустъ его (XVI ст. УЄ Литк. 12); ѡгѣнъ в зѣмљи боудѣчїй, коуды выходитъ и по(д)носїти(с) мѣжетъ основанїа бра(м) псѣтѣтъ... пре(ч) выворочѣѣтъ зѣмки най(м)о(ц)нѣ(и)шїе (поч. XVII ст. Проп.р. 153 зв.); в той ча(с)... выходитъ пѣломѣнъ помѣшаный з дымо(м) чѣрнымъ... з велики(м) шѣмо(м) и громо(м)... и пѣпелѣмъ засыпѣѣтъ по блїзкї(х) ѡстрова(х) (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 439); Еше Етна в Сикїлїи... на захѣдѣ гѣры,... зъ котѣрыхъ огѣнъ геѣнскїй выходити(т) (Київ, бл. 1619 О обр. 141); Кѣнъ з головою л'вѣю, А з ѡ(т)сть тогѣ Конѣ ѡгнъ сѣрчаный виходитъ (Чернїгїв, 1646 Перло 141); не сѣмы(м) хлѣбо(м) живѣ члѣкѣ, алѣ всѣкимъ слѣвомъ котѣрое выходити(т) зъ ѡ(т)сть г(с)днихъ (серед. XVII ст. Хрон. 151 зв.);

(над чим) пїднїматися: А слѣгї цр(с)кїи... не престѣли подпалѣтъ пѣчи нафтою и згрѣбами и смолоу и вїнны(м) хвѣрѣстѣемъ, а пѣломѣнъ выходилъ // надъ пѣчѣмъ на сѣрокѣ и дѣвѣтъ лѣкѣтъ (серед. XVII ст. Хрон. 360 зв.-361);

(спускатися вниз) сходити: ѡбѣчѣ великого пе(л)крима, котѣрый негды(с) з высѣкого нѣа виходачи, вѣ(з)радовѣлса я(к)о исполнїнъ тѣщи поу(т); южъ спрацованѣго, и лѣдѣе нѣгоу порѣшити мѣгоу(ч)ого (поч. XVII ст. Проп.р. 181 зв.).

(з чѣго) (видїлятися) виходити: Повѣтра котѣрое в цркви бѣжо(и) оучинїли звїнгли, скола(м)па(д), кѣлвинъ, и иншїи, влѣсне я(к)ъ зѣптыки гдѣ здѣрѣвїе лѣка(р)ства, и коштѣвные ѡлѣйки продаютса, часо(м) *выходитъ* я(д)ъ и смрѣтелнаа трѣти(з)на, такъ з лѣудѣй оучѣны(х) и бѣглы(х) смрѣтъ приношѣющаа наоука часо(м) выходити(т) (поч. XVII ст. Проп.р. 211); в рѣмѣ... много лѣудїй поздыхало,... к(д)ы са вчинїла сре(д) рынкоу я(м)а, с котѣрой дымъ сморѣдливый(и) выходил(л), а лю(д) зарѣжа(л) (Львїв, поч. XVII ст. Крон. 64 зв.); и ѡ(т) мора идѣтъ жро(д)ло з студенѣстю в сту(д)нѣ и ѡ(т) того холо(д)ная вода, а уночи тая студенъ // виходитъ пароу на верх(и) (серед. XVII ст. Луц. 543-544);

вилїтати: зъ пащѣки лѣва ро(и) пчо(л) виходачи(х) видѣ(л) (поч. XVII ст. Проп.р. 53 зв.); коулѣ

оныя страшно выходатъ з дѣла ѡного (Там же, 231 зв.); а коли минѣло м̄. дней, ѡ(т)воривши Ное око корабла... выпѣсти ворона, котѡрии выходилъ а не ворочалса, ажъ ѡшли воды на земли (серед. XVII ст. Хрон. 15 зв.);

перен. (з чого) (*переступати певну часову между*) виходити: Треба того пилновать, абы пасха Жыдовская николи намъ зъ недѣли Страстное не выходила (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 142); Таа табличка оуказде(т) Кроу(г) лоун'ны(и), врѣц'лѣто, дни М(с)цей кни(ж)ны(х)... с котѡры(х) Пасха не выходи(т), и азбѣкѣ пасха(л)ндю зъ тои таблички може(т) познати на котрой литерѣ рок' стои(т), и в' котрый днѣ М(с)ца Пасха боуде(т) (Острог, 1612 *Час.Табл.* 311).

◇ **выходити з тѣла див. ТѢЛО.**

2. *Перен.* (*вибувати звідки-небудь, завершивши навчання*) виходити: чомъ изъ ошколы выбирають ся учителѣ добрыи, выдтудъ выходатъ книжници, попове, владыци на варышѣ и на села (XVI ст. *НС* 99); Въ таковыхъ школахъ бывали цвичоны оныя першіе християнскіе дѣтки, съ которыхъ дивныхъ наукъ, дивныхъ животовъ люде выходили (1603 *Пит.* 110); а братство множилося, школа росла, людей з ней ученых, // оныхъ казнодѣевъ мудрыхъ выходит (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 35-36); А если за спасенне, чому же з школы латынское не выходят ученицы,... оное тое науки образ и подобие носячие (1608-1609 *Вши.Зач.* 225);

(*одержувати волю або прощення; визволятися; покидати темницю, неволю і т. ін.*) звільнятися, виходити на волю: тепѣрѣ мѣзѣрные выгнѣнці з выгнѣна выходѣте: тепѣрѣ неволники и вѣзнѣ зъ ѡковы и темницѣ сокрѣши врата мѣданаа (поч. XVI ст. *Проп.р.* 208); если не бы(л) Бѣ, Брѣмы Ада кто скрѣши(л), и чиймъ росказѣ(н)емъ мртввы замкнѣны выходил(и) (Киѣв, 1625 *Сур.Сл.* 126); Радѣйса, же вѣчнои ю(ж) збывѣшѣ тескницѣ, зъ темопреиспѡдней ю(ж) выходишѣ темницѣ (Львѣв, 1631 *Волк.* 24 зв.); Радѣетъса праведник', яко выходи(т) з работы Египта (Чернигѣв, 1646 *Перло.* 127); Радѣетъса праведникъ, яко виходитъ з домѣ темницѣ (Там же).

3. (до кого) (*ідуци або ідуци, з'являтися де-небудь*) виходити: а часом так подѣ хорокгвями,

яко и розсыпкою, слѣд тратечи, до панствѣ чужеземскихъ выходити (Краків, 1609 *ЧИОНЛ* XV-3, 133); якъ... корблѣ з вѣзнами... ѡдалъ ѡ(т) палацовѣв крѡлѣвскихъ посаже(н)ными, до оугѡды и поеднѣна в'стѡпѣти хочетъ, не вѣзневѣ до своѣхъ палацов' вызывѣет', але самѣ до нихъ выходитъ (Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 583);

(*зустрічати, перестрівати когось*) виходити назустріч (кому): А выодачи ємоу на поу(т) прибѣгши нѣкоторыи юноша поклонил'са ємоу на колѣна, и пыталъ єго (1556-1561 *ПС* 166); Выходячі ємоу на поу(т). прѣбѣгши нѣкоторий юноша. поклонил(с)я ємѣ на колѣна. И пытаа (!) єго (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 63); Хс з Нѣба, всѣ(ж) проти(в) нѣмѣмъ выходѣмѡ (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 68);

(*виступати проти кого-небудь*) виходити: якожъ и теперѣ заразѣ войску нашому Запорозскому на противѣ посполитого того неприятеля, яко наскорей, выходитъ и у вочи єму стануть роскажемѣ (поч. XVII ст. *КЛ* 88); Срацѣю: Стрѣтѣю, потыкаюса с' ки(м) в' дорѡзѣ, выхождѣ, выеждѣю проти(в) комѣ, застѣпаю комѣ дорѡгѣ, захождѣ комѣ в' дорѡзѣ (1627 *ЛБ* 121); великие во(и)ска // неприате(л)ские... напроти(в)ко звѣта(ж)цы... выходѣ(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 74 зв.-75);

(*з'являтися з якою-небудь метою, прибувати для участі в чому-небудь*) виходити: А гре(з)ти и пратати сена того не пови(н)ни ѡ(д)но которые косити не выходатъ тые гре(з)ти пови(н)ни (1552 *ОВин.З.* 134 зв.); На поли сторождѣ держати повинни складаючи ся те(ж) на то вси... часовѣ потребныхъ кгдына на пашни выходятъ (1552 *ОЧерк.З.* 7 зв.); Повинность подданныхъ съ польланковѣ на каждый рокъ, то естѣ:... роботы — чотыри днѣ въ тыйдень; а рано выходити зѣмѣ на веснѣу и веснѣ (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/І, 337); Орачѣ частокротѣ выходитъ не толѣко дла сѣѣна на нѣвѣ, але и дла ѣншихъ єѣ потребѣ (Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 584); Коли возмѣтѣ члѣвкѣ свѣжо жонѣ не выходитъ на войнѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 157).

4. (*брати початок, починатися*) виходити: А цѣрклевѣ Дѣха Стѡго приподѡблѣетѣ мѡвачѣ: Якъ цѣркель ѡ(т) крѡпки албо ѡ(т) тѡчки, ѣли ѡ(т) пѣнкѣта починаючи, и ѡколо ѡбѣрнѣнѣ кѡло досконѣлоє

чини(т): такъ Дхъ Стый ѿ(т) Оца выше(д)ши къ Снови доходи(т), и если тамъ зостанеть, // а не вернетса до Оцѣвской персоны не досконалаа Тр(о)ца зоставаетъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 275-276);

(*брати початок*) з'являтися; виникати: Яко же бо млънїи виходи(т) ѿ(т) вѣстока и оуказоуе(т)са аж до запада так' же боуде(т) и пришествїе сна члчьскаго (1556-1561 *ПЄ* 102 зв.); аббвѣ(м) якъ блискавица виходи(т) ѿ(т) в'сходѣ и явлѣе(т)са а(ж) на заходѣ, та(к) бѣде(т) и приход(д) сна члч(с)каго (Вільна, 1596 *З.Каз.* 26); Великіе вѣтри чотири есть, кажди(и) ѿ(т) нихъ походятъ, а инне вѣтри тий словутся коляторались, гди ся тий потикаю(т), и будуть та(к) си(л)ний аж ся роздѣляють, на ві вѣтровъ и на ве(с) свет прохолода, из них виходят (серед. XVII ст. *Луц.* 538);

(*про річку, потік*) брати початок, впливати, витікати: панъ светицьки(и) поведи(л) ижъ то не е(ст) река ѿръ але речка з озера виходить и выжъжарище а ѿтъ велихова якобы на троистаи вынѣрилася ѿпять река ѿръ (1546 *ОГ* 24 зв.); С того то раю стго, виходать четыри рѣки, живои воды; напавающе все лице раискои землѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 51 зв.); Река виходить з' Едема то есть з мѣсца рѣскоши на обливанье раю котобраа се ѿ(т)колѣ дѣлить на четыре головнїи рѣки (серед. XVII ст. *Хрон.* 6); *Образно:* На мѣсце ѿрганъ и троубъ, в которые при ѿфѣрахъ йгровано, пѣсни и спѣва(н)е дхѡвное выбралъ... и то жебы з' спѣва(н)емъ оустны(м) ср(д)цеса згожало альбо рачей жебы то з' ср(д)ца, яко з' жродла виходїла (Дермань, 1603 *Охт.* 7); В старости бовѣмъ и Типографїю вїставиль, з' котброи кнїги Бж(с)тве(н)ныи Цркѡвныи и вчїлищныи... на пораженѣ невѣрныхъ, албо як' з' жрѡдла потѡки на обмыгѣ грѣхѡвъ каючимъса виходать и выплывають (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 26);

(*про гейзер*) фонтанувати: соуть в' посре(д)кѡ землѣ мѣста ѡгнїстыи речѣныи воул'каны; поневажъ ѡгнь, раздѣленъ на всѣ стихїи, и если трафитъ водѣ проходѣ, близко воул'кана и каменїа распалено(г): тогда загрѣвѣетса вода, и з горачестю виходить (Почаїв, 1618 *Зерц.* 13).

5. (*ступати из чего-небудь на відкрите місце*) виходити: кр(с)тївшиса іс виходїль ѿ(т) воды, и ото

отворїлиса емѡ нѡса, и видѣ(л) дхъ... сходачїй яко гѡлѡбѣ, и встѣпоуючїй нанъ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 38 зв.); и коли доко(н)ча(т) свѣде(ц)тва своего звера виходачи с пропа(с)ти по(д)несе(т) вальку против ни(х) (XVI ст. *КАЗ* 625); стоалъ на берегѣ рѣки, з котброй виходїло сѣмъ корѡвъ велми ѡздѡбныхъ и тѡлстогѡ тѣла (серед. XVII ст. *Хрон.* 66); *Образно:* Прѣ(з) той до(м) нещасный дша члч(с)каа роздѣтиса може(т), котбраа якъ до(м) ювовъ на чтыро(х) оугла(х) або слѡпа(х) на чтыро(х)... цнѡта(х) головны(х) оуфѣндова(в)шыйса ѿ(т) кгвалтовного вѣтрѣ гнѣва, котбрїи с пекелной рыхло виходити пропасти, зо всѣ(х) сторѡнъ розбїаетса, же а(ж) на землю моуситъ впаде(т) (!) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 245);

(*з'являтися, показуватися де-небудь; проби-ватися звідкись назовні; висуватися*) виходити, вилазити: гды са не сподѣваю(т), робачо(к) якїй з землѣ виходачи зелѣное тое дѣрево по(д)ѣдае(т), и кѡре(н) зѡпсѡвавши лоупи(т) его зо всеї зелѣности (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244);

(*про рослини*) проростати, сходити, виходити: ѡрачъ кды сѣалъ єдинъ, иншее пѡло насѣна при дорѡзѣ... иншее на камени, и на мѣсца(х) неплѡдны(х), ...а тое оуро(с)ши не могло виходити, але са подавило (поч. XVII ст. *Проп.р.* 22 зв.); та(к)же и травъ цвѣты в' ѡнъ ча(с) з' внѣтрнего лѡна землїи виходать, и ѡкривѣетса и здѡбитса земла (Вільна, 1627 *Дух.б.* 56); То тѣды само,... якъ в' часехъ мѣсцаца Априла кѡрени землѣю прикрѣтїи, свої ѡвоцъ и свої зѣлка и ѡздѡбы выдають, виходать корѣнкїи оужитѣчный и терновыи (Там же, 112); Сѣмъ кѡлосѡ(в) вырѡсталѡ и з стѣбла одного, пѡльныхъ и велми ѡздѡбныхъ. А по нїхъ дрѣгїхъ сѣмъ щѡплыхъ и тѡнкихъ з стѣбла виходїло (серед. XVII ст. *Хрон.* 66 зв.);

(*частково або повністю виставлятися звідки-небудь; показуватися*) висовуватися; стирчати: бы(л) ѡбѡлоче(н) в одѣнъе чи(р)воное ѡа(р)ѡбованое кро(в)ю... и шли за ни(м) во(и)ска которыи су(т) на небѣ на коне(х) бѣлы(х) ѡбѡлочени лно(м) бѣлы(м) и чи(с)тымъ, а з у(ст) его виходи(л) мѣ(ч) на ѡбѣ стороны ѡ(с)тры(и)... ѡ(н)е(ст) то(т) которы(и) то(п)че(т) працу ви(н)ную (XVI ст. *КАЗ* 352); Оучинїишъ тѣжъ олтаръ дла палѣнья вѡнныхъ рѣчи(и) з дѣрева негнїючѡгѡ маючи лѡкотъ вдѡлжъ а дрѣги(и)

вшірь, то єсть чотыре оугблныи, а два локти навышь, риги (!) з него бѣдѣтъ выходили, и поволочешъ его золотомъ начистшимъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 107 зв.);

(на що) вилізати, вилазити: дѣти жидовскіи выходачи на древа ламали палмовыи голдзки (поч. XVII ст. *Пчела* 33 зв.).

6. (з кого, з чего) (*походити з певного середовища*) виходити: Гѣрбъ цныхъ Балабановъ, межи всѣми єсть значный, Признаєтъ то імъ зъ стѣновъ зацныхъ кождый бачный... же зъ Домъ того Рыцѣре вѣнцъ выходили, И обрѣнцами са ѡ(т)чизны находили (Львѣв, 1614 *На г. Бал.* 2 нenum.); До(м) зацны(и) Желѣборскихъ, с' про(д)ко(в) и(х) кто 'Славъ емоу великѣю, кождый признаєтъ. Якѣе люде зъ домъ того выходили, И народъ Рѣсскомъ, оздобѣю были (Львѣв, 1615 *Лям. Жел.* 7); с то(и) сла(в): фами(л): выходили Валечны(и) Гетманове (Чернигѣв, 1646 *Перло* 4 нenum.).

7. (*набувати певних рис, якостей і т. ін.*) виходити, ставати: єли (!) кто золотѣе орѣжіє нѣсачи про(и)де(т) рѣкѣ огнѣнѣю, свѣтлѣ(и)шій выходи(т) (Вильна, 1596 *З. Каз.* 8); Абовѣмъ, яко въ нѣякомъ гробѣ, въ водѣ погружаемымъ нашимъ главомъ ветхій человекъ погребаєтся долу и истопляєтся весь до конца, а потомъ вынікаючимъ намъ, новый зась намъ выходить (1603 *Пит.* 52); тепе(р) в' ѡнѣю коупе(л) вшѣдши ѡвчѣю зара(з) чѣстый здоровы(и) на всѣ(х) члонка(х) выходить (поч. XVII ст. *Проп. р.* 170); Бывали мѣжи войскомъ тымъ Кназѣ и Пѣаны, С котѣрыхъ выходили добрыи Гетмѣны (Киѣв, 1622 *Сак. В.* 39); Такъ ѣжъ, вше(д)ши к' вамъ Арабчикъ чо(р)ный, выходить ѡ(т) васъ Рѣсиномъ бѣлы(м) (Вильна, 1627 *Дух. б.* 3 нenum.).

8. (*про час*) минати, виходити: то пакъ... одна четверть годѣ подле сѣда нашего вышла, а дрѣгаа выходить (Кракѣв, 1538 *AS IV*, 135); Гдежъ ты не толко на тыи роки росказана нашего не полнил, але вже томѣ годъ выходить, а ты на тѣю потребѣ и оборонѣ земскѣю серебцины водлѣгъ росказана нашего з ыменей своих ѡтдати не хотель (Вильна, 1541 *AS IV*, 302); А кгды пят лет замероных выходити будут ... всѣ обшары наши... засеяти... мають (Горохѣв, 1593 *ПККДА* 1-2, 160).

9. (*утворюватися, удаватися яким-небудь внаслідок певної дії*) виходити: Ино... не толко

королевои... с того пожиткѣ нѣтъ, але и емѣ самомѣ таа сѣма, сто коп грошей не выходила (Вильна, 1541 *AS IV*, 276); в Стѣхъ бовѣ(м) Бжѣихъ не иншее што славлено и хвалено бываєтъ, тѣлько дѣры того ѡ(т) котѣрого вшелѣкѣй дѣто(к) добрый, и вшелѣкѣй да(р) досконалый выходи(т) (Киѣв, бл. 1619 *О обр.* 100); Достатѣчный бовѣмъ єсть и ѡквитый его Творецъ, котѣрый выбѣрне его зложилъ и споради(л). и ѣжъ Гды ѣныи Канѣны по три(д)цати и мнѣй Тропарѣвъ мають, сѣй в' двѣстѣ и патдесѣтъ выходи(т) стѣхѣвъ, не выповѣдимѣю сблѣдкость въ собѣ маючихъ (Киѣв, 1627 *Тр.* 620);

(*дорівнювати в сумі, в підсумку*) вносити, виходити, припадати: Того всего платѣ выходить с тыхъ мещанъ котѣрыє не горели лѣд копы и ѣз грѣш' (1552 *ОКЗ* 152 зв.); А наночъ и кликѣна на(и)мѣю(ть) вса волость по(д)даные... складають на него сѣмъ-десѣтъ гроше(и) а староста са(м) ѡди(н) даєтъ томѣжъ кликѣнѣ в' копѣ гроше(и) то всего на того кликѣна выходи(ть) г' копы и Гроше(и) (1552 *ООвр. З.* 102); въ вольномъ краю два дымы, сѣ котѣрыхъ идеть дванадѣцѣть грошей и колода овѣса, — то служба, а где хотя одинъ дымъ, а такъ много податѣку выходить, — то тежъ служба (1554 *РИБ XXX*, 265); Преречено(го) долгу сума на (д)вѣ тысячы злоты(х) моцою угоды вчине(н)ны выходить (Володимир, 1580 *ТУ* 183); раховали(с)мы на де(н) выходи(т) сали(т)ры по ка(м) 24 то чини(т) на ты(ж)де(н) ка(м) 144 (Ясси, 1627 *ЛСБ* 499, 1 зв.); оучинилъ тѣды солѣмонъ с. копѣи золотыхъ, сѣммы шести сѣтъ червѣныхъ золотыхъ котѣрыхъ на кождое копые выходило (серед. XVII ст. *Хрон.* 299);

(*бути логічним наслідком чого-небудь*) виходити, впливати: дрѣгаа [причина] дла ты(х) еф'фѣктовъ котѣрыє з нѣго выхѣдатъ, дла оучѣнко(в), дла тогожѣ ты(м) живо(т) ѡ(т)даєтъ котѣрыи ѡно(г) оутраѣтили (поч. XVII ст. *Проп. р.* 296).

10. (*появлятися друком*) виходити: Што оф'фрѣючи покѣрне прошѣ... працѣ... на свѣт' Типомъ Такѣмъ // якъ Тепѣрь спѣсобо(м) и споражѣн'ємъ выходѣчю мл(с)тиве принати (Киѣв, 1625 *Кіз. Ходк.* 5-6 нenum.); На моѣй за(с)... оусѣрдной ѡхѣтѣ, и пилномъ печаловѣнню сходити не бѣдетъ, абы бѣ(з) прервѣна зъ тѣеѣ Типографѣѣ моєѣ... Кни-

ги поважнѣ... выходили (Львѣв, 1645 Жел.Тр. 3 зв.).

11. Перен. (з чого, з-під чого) *(переставати бути чиеюь власністю, вибувати з-під чиеїсь юрисдикції)* позбуватися (чого), втрачати (що), виходити (з чого): А та(к) я... хотѣчи абы тые імє(н)я... з дому єго мл(с)ти не выходили... тые імє(н)я... ма(л)жо(н)кови... дала и даровала (Войнигѣв, 1573 ЛНБ 103, 26/Id, 1822, 14); теста́ме(нт)... на (и)ме(н)я гли(н)ско... которое з давны(х) часовъ право(м) прерожоны(м) ѿ(т)чи(з)но(м) з дому нашего не выходи(т) (Черкаси, 1589 ЦНБ II 23258, 1); Которы(и) то домъ и плацъ никгды с по(д) юри(с)дыцы(и) меског ратѣша Киевского выходить не маеть (Київ, 1616 ЦДІАК 221, 1, 62, 1 зв.).

12. (виникати за певних умов; діятися, відбуватися) виходити: постерегаючи, абы што противного цркви божое не выходило, постановляем (Берестя, 1591 ППФ 104); Поневажъ и нарожене такымъ же спбсобо́мъ выходить (1627 Тр. 41).

13. Перен. (ставати відомим) виходити на яв, виявлятися: А якожъ мѣлыє справцы, за тые справы свои тепе(р) не встыдитѣса; якожъ люде(мъ) оу бчи смотрѣти смѣете; кгды видите же фалши и зрады ваши... // выхóдатъ (Острог, 1598-1599 Апокр. 45 зв.-46); *Образно:* малжбнка тѣхо(ст) заховати повѣйна, абы спблны(х) недостаткóвъ малжѣнски(х), пожа(р) не выходилъ зъ дóмѣ ѿныхъ, але абы тамъ любóвне бы(л) оутолѣный и оугашѣный (Київ, 1646 Мог.Тр. 921).

◊ на слѣдъ **выходити** *див. СЛѢДЪ*; **память людскаа з устѣ не выходить, съ памяти [людское] выходити** *див. ПАМЯТЬ*; **выходити на тотъ свѣтъ** *див. СВѢТЪ*; **з утробы выходити** *див. УТРОБА*.

Див. ще **ВЫЙТИ, ВЫХОЖАТИ, ВЫХОЖИВАТИ**.

ВЫХОДНОЕ *с.* Плата феодалови за право змѣнити мѣсце проживання: а кгды вдова съ статкомъ до и(н)шого города замѣжъ идетъ ѿтъ нее выхо(д)ного в копѣ гршъ (1552 Обрѣц. 144).

Див. ще **ВЫХОДЪ**.

ВЫХОДОКЪ *ч.* Убиральня, туалет, *диал.* вихóдок: А выходачи с тоѣ коно(р)ки естѣ двери на завеса(х) и(з) защѣпкою до выходка (1552 Окр.З.

149); Афѣдрѡ(н): Выхо́до(к), закре(т), прѣве(т)... потре́бна(а) ко́мѡрка (1627 ЛБ 183).

Див. ще **ВЫХОДЪ**.

ВЫХОДЪ *ч. 1. (мѣсце, яким входять назовні з чого-небудь, звідкись)* вихід: Комната в тыхъ же сенехъ с комино́мъ мѣрованы́мъ и(з) двумя ѡболонами скланными и(з) выходомъ (1552 Окр.З. 150);

(отвѣр, через який може щось виходити) вихід: котел броварный великий пивный в сенцах выход (Луцьк, 1571 АрхЮЗР 8/VI, 350).

2. Перен. (форма вияву чогось) вихід: Видишь тоуть пор(д)ной воины спбсобо́ь, и выхо(д) дхо(в)ного потыкѣна, як вби(н)... доста(в)ши звита(з)ства з посѣченого тѣла своѣго, и зневоли(в)ши... якобы по(д) нóги свои по(д)би(в)ши, е(ст) на кшта(л)тъ звита(ж)щи сла(в)ного, пѣшо не ходилъ, але бы(л) несѣный (серед. XVII ст. Кас. 74).

3. Те саме, що выхо́докъ: братъ мой... бѣдѣчи въ нее [кнегини] въ домѣ... пошолтъ былъ дла потреби своеѣ на покойное мѣстце до выходѣ (Луцьк, 1564 AS VI, 231); брата моего... съ подѣ выхода зъ аркабѣза въ задѣ подстрелилъ (Там же, 238); той нецнотливый человек,... закрѣвши се с тылу домѣ под выход, стерег, поки небожъщикъ шол; як вышед до витрѣ, ѿпер се ѿ стѣнѣ, а ѿ той час с тылѣ приложивши аркабѣз кѣ дыри, стиснѣв и пострелил (1564 AS VI, 246); слоасае выхо(д) (I пол. XVII ст. Сем. 51).

4. Данина феодалови за право жити самостійно або змѣнити мѣсце проживання: а похочеть-ли который человекъ зостати на том селищи, тот мает Єго Милости дати выходѣ зъ дворища копѣ грошей (Острог, 1514 AS III, 113); дѣдъ наш вытагал того Бориса с Торговицкое волости... за похожего человека за выходом (Торговица, 1527 AS III, 304); войт... выдал пятдесят таляров земенину господарскому пану Коиленскому и два волы менуючи за неякий выход (Луцьк, 1566 СИМКЦА 62).

Див. ще **ВЫХОДНОЕ**.

ВЫХОЖАТИ *дієсл. недок. 1. (з чого) (ити звідки-небудь назовні, за межі чогось)* виходити: Хотѣ бы теды на причине(н)е сенѣтѣ збѣда была, пришло бы йхъ мл(с)тамъ подббно и по ѡвыхъ кашгалѣнахъ, котѣрыи пере(д) тымъ с таѣмнои рады выхожѣли, где кблве(к) оу дверій або за пѣчью седѣти, што не вѣдаю

если же бы за вывышенье собѣ почитали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 198 зв.); Были тѣжъ и в' Єгїпскихъ скїтахъ, што живали в печѣрахъ, и з' нїхъ на свѣтъ малѡ выходжали (Київ, 1622 *Сак.В.* 43 зв.).

2. (*з' являтися, прибувати з певною метою*) виходити: тогды выходжали к нему изъ іер(с)лима и зо всеи іоудеи (1556-1561 *ПЄ* 26).

Див. ще ВЫЙТИ, ВЫХОДИТИ, ВЫХОЖИВАТИ.

ВЫХОЖЕНЕ, ВЫХОЖЕНЬЕ, ВЫХОЖЕНА, ВЫХОЖЪНЬЕ с. 1. (*рух звідки-небудь назовні, за межі чогось*) вихід: Для того урядомъ,... росказуемо..., жебы купеня, збираня и выходженя такового обывателемъ..., в границы и панства чужо-земские,... сурове и пилно забороняли (Краків, 1609 *ЧИОНЛ XV-3*, 193); Выхоженя іерейскїи полночныи дверми на церковь ко стѡронѣ правой полуденной и восточной бывають, а не ко заходу, ани ко полночи и не на лѣвый клирость (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1173); Исходъ: Выстѣе, выходженье (1627 *ЛБ* 51);

(*вїбуття звідки-небудь*) вихід: Иншїе за(с) престѡплѣніа... я(в)ныє зневагі... во(л)ное выходжена где собѣ вподѡбае(т),... гнѣвы, свѡры,...//... вы(г)нанїе(м) очищаю(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 42 зв.); Трикрѡтъ на кѡждый рѡкъ свѡта мнѣ обходїть бѡдете . а. свѡто велїкъ днь пасхи на памать выходженья з' єгїптѡ .в. свѡто кѡчокъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 100 зв.);

(*про воду*) витїкання з земних надр: выходженье водъ теченье воды (1596 *ЛЗ* 51).

2. Роздорїжжя, розпуття: Исходїще: Выхожѣнье, або роспѣтѣе, перехрѣстѣе (1627 *ЛБ* 52).

3. *Перен.* Смерть: а на(д)то все в шѡтѡ покоуты оубероу мою дшѡ, наймоу собѣ ѡ(т)сюль причи(н)цовъ оубѡгїхъ, вынайдоу рѡна(м) мои(м) пере(д) выходже(н)емъ якѡе оулѣченье и що маю мае(т)ности за тоє малѡе почекѡнье, всю дамъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 124).

Пор. ВЫХОДИТИ.

ВЫХОЖИВАТИ *дієсл. недок. (з' являтися, прибувати для участї у чомусь)* виходити: В томъ селе две дворища... выходживало с нїхъ на слѣжѣбѡ по два кони (1552 *ОВол.З.* 197); Села с которыхъ выходживало слѣгъ панѣцеръныхъ на слѣжѣбѡ г(с)дрѣскѡю (1552 *ОКЗ* 45 зв.); С тыхъ вси(х) дворовъ

выхоживало на дворъ гнидовъски(и) п̄ плѡговъ (1552 *ОЛЗ* 190 зв.).

Див. ще ВЫЙТИ, ВЫХОДИТИ, ВЫХОЖАТИ.

ВЫХОЖЪНЬЕ *див. ВЫХОЖЕНЕ.*

ВЫХОПИТИ *дієсл. док. (що) (раптово прийняти, забрати)* вихопити, висмикнути: добрѣ бы моу было. бы са былъ ниг(д)ы не народиль... которы(и) сь мною во солїло роукоу вложи(т) то(т)ти (!) є(ст). а скоро то ре(к) вихопїли роуки свой. є(д)но іоудина зосталѡ (поч. XVII ст. *УЄ* № 256, 14 зв.).

ВЫХОРЪ *див. ВИХОРЪ.*

ВЫХРОВАТИ *дієсл. недок., перен.* Жити неспокойно, бурхливо: а ты(х) тежъ часо(в) герони(м) а(в)кѡсты(н)... докторове стѣе квитнѡди, и пелагий ерети(к) вихрова(л) в' а(н)кѡгелии (1582 *Кр.Стр.* 51 зв.).

ВЫХУЖОНЬЙ *дієприкм.* Схудлий, діал. вїхудїлий: Чѡй ѡкѡлоу ѡвчѡрнѣ Хр(с)товыхъ Овѣць, Пренайдорѡжшею Крѡвію Снѡ Бжѡговъ кѡплѣныхъ и ѡмытыхъ, абы жѡднаа з' нїхъ якѡ ѡ(т) волка драгѣжного порвѡна и пожѡрта не была; такъ и гѡлодомъ бе(з)дѡшѡкѡрмноѡ збавенноѡ Єв(г)лскоѡ Нѡдки, и бе(з) чѡстого а гѡдного поживѡна Преч(с)тыхъ и Животворѡщихъ Тѣла и Крве Хр(с)товыхъ Тѡинъ, выхѡжѡна и оуморѡна не зосталѡ (Лѣвїв, 1646 *Жел.Сл.* 2 зв.).

ВЫЦВИЧЕНЕ, ВЫЦВѢЧЕНЕ с. (*стп.* wy-ćwiczenie) (*опанування, засвоєння, здобуття знань*) вивчення: Проси(м) ѡ(т)дѣлѣте ча(ст) нѣякѡю з мае(т)ностей Свои(х)... Кѡ ро(з)множеню и ѡ(б)-ясненю Пи(с)ма стѡго для нау(к) и выцвїченѡ дѣте(м) ваши(м) (Лѣвїв, 1609 *ЛСБ* 422);

освїта, підготовка: кто, абы то смѣле оучинили, лѡтра, калѣвна и котѡрые альбо ихъ наслѣдѡють, альбо оуживѡють, наоучилъ, побѡдїлъ... людѣй ѡсоблївое нѡтоуры, дївного выцвѣче(н)ѡ, горѡчѣе горлївости... ктды твои нѡвые вїмыслы псовати потоужне оусилоують... и тїранѣство на(д) црѡковью (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 31).

Пор. ВЫЦВИЧИТИ.

ВЫЦВИЧЕНОСТЬ *ж.* Довершенїсть, рафїнованїсть: Ковѡрство: Оухищре(н)є,... выцвїченѡсть: или по инѣ(х) кѡглѡрство, или бѣгло(ст),... ѡмѣтнѡсть (1627 *ЛБ* 53).

ВЫЦВИЧИТИ, ВЫЦВЪЧИТИ дієсл. док. (стп. wyćwiczyć) 1. (в чому) (навчившись, набути певних знань, відомостей у якій-небудь галузі; опанувати щось; набути майстерності в чомусь) вишколити: Цн̄ый Григоріи Кгенеалокгоуєть... В рѣчахъ рицѣр'ски(х), з' молодѣхъ лѣтъ выцвичоный: И на вѣйнахъ значны(х), яко моу(ж) досвѣдчоный (Львѣв, 1615 Лям.Жел. 7); я в' правде з' дети(н)ства, в' писме светомъ... выцвичоный естем' (Св'е або Вильна, п. 1616 Прич.отех. 3 зв.); Найдовалися на дворѣ его... докторове славны, в'... языкахъ выцвѣчонны (Київ, 1621 Кон.Пал. 1136); роздмѣлем' и я ѿ собѣ, жем' не чѣждѣ талантѣ ѿ(т) Бга ми дарованого зосталъ: бѣдѣчи ѿ(т) дѣтин'ства моего при знаменитом', а Црк̄ви Бже̄й Блгопотребномъ, и многоплѣдномъ дѣлѣ // Типографскомъ выхованый, и, по мѣрѣ дарованія Хва, в' немъ выцвѣчоный (Львѣв, 1639 Ал. 3-3 зв. ненум.).

2. (кого) (навчити кого-небудь чомусь) вивчити, вишколити: а старыи жоны... абы могли выцвичи(т) моло(д)ши(х) жебы муже(и) свои(х) миловали и дѣтки (II пол. XVI ст. КА 536); найпервѣй в' вѣрѣ ст̄ой Православнокаѳолическо(и), в' цн̄бта(х), побѣжнота(х), и захованю приказаній Бж̄и(х) выховати и выцвѣчити ѿны(х) старатиса повиннисте (Київ, 1646 Моґ.Тр. 931); на свою руку выцвичити — привернути на свій бѣк, переманити, перевчити: такъ и ср(д)це чл̄вческое, маєтъ помышлѣніа добрыи: до которого рѣки злѣсти оуставичне зближаються хотачи егѡ вывернѣти, и на свою рѣкѣ выцвичити (Вильна, 1627 Дух.б. 341).

ВЫЦВИЧИТИСА, ВЫЦВИЧИТИСЕ дієсл. док. (стп. wyćwiczyć się) вивчитиса, навчитиса: Ани ѿ(д) великого подѡйзр(н)а, которе же оустави(ч)не, скѡромьсе в' Бгослѡвски(х) пи(с)ма ст̄го надкахъ выцвичиль фраснливым' и смѡт'нымъ чинило, себе згѡла оуволнити мѡглем' (Св'е або Вильна, п.1616 Прич.отех. 4); Который [Архіеп(с)пѣ] вышо(л) в'правдѣ з' Дамаска... до шкѡлы грамматики даный бывши, и всѣхъ Надкѣ вызволенихъ выцвичившиса (Київ, 1627 Тр. 619); Прѣто... томѣ догажачи, то е(ст), корѡткости, и жа(ж)дѣ або пожѣткови // ты(х) котори в то(и) цн̄бтѣ выцвичитиса пра(г)нѣ(т) (серед. XVII ст. Кас. 51 зв.-52).

ВЫЦВИЧОНЫЙ дієприкм. у знач. прикм. Хитрый, хитромудрый: Оухищрѣнный: Выцвичѡный, притрафный (1627 ЛБ 142);

(про розум) бистрый: дла тѣх' тѡт' Законѣ млтвѣ на тѡй таблѣци подалемъ, которыи нѣмают' рѡздмѣ надчѡного и выцвичѡного (Київ, 1625 Кіз.Н. 197).

ВЫЦВѢЧЕНЕ див. **ВЫЦВИЧЕНЕ**.

ВЫЦВѢЧИТИ див. **ВЫЦВИЧИТИ**.

ВЫЦЪЖОВАТИ дієсл. недок., перен. (що)

Забирати, віднімати, висмоктувати: Обачишъ на свѣтѣ, и вкрѣле(в)ски(х) замка(х) многы(х) котори бѡлшг вин'ни, нѣжбы могли мѣти: сѡкнами ѡздоблѣны на кѡна(х)... пышно издачи котори по(д)даны(х) зобрѡли мѣшо(к) выцѣжоую(т) и маєтно(ст) ѡдыймоую(т) (поч. XVII ст. Проп.р. 217 зв.).

ВЫЧЕРПАТИ дієсл. док. 1. (черпаючи чим-небудь, избрати воду) вычерпати: а якъ нѣкѡли з' жрѡдель течи не перестаєтъ, такъ потѡ(к) нѣгды вычерпа(н) быти не мѡже(т) (Київ, 1637 УЄ Кал. 178).

2. Перен. (взяти з якогось джерела) почерпнути: Знайде(ш) бовѣм' в' тѡй Книзѣ порѡдноє ѿ(д)правоване стѣхъ седм' Таин' Церкѡвны(х)... з' Грецки(х) Свхологій... вычерпленое (Київ, 1646 Моґ.Тр. 5 зв.).

Див. ще **ВЫЧЕРПНУТИ, ВЫЧРЪПОВАТИ**.

ВЫЧЕРПНУТИ, ВИЧЕРПНУТИ, ВЫЧЕРПНУТЬ, ВЫЧРЪПНУТИ дієсл. док. 1. (взяти невелику кѣлькѣсть рѣдини) зачерпнути, набрати: возми воды речной и выли ей на сѡхо а што кѡлве вычерпнешг з реки в кровъ се ѡборѡтитъ (серед. XVII ст. Хрон. 82).

2. Перен. (перейняти чийсь думки, ідеї) почерпнути, запозичити; взяти: милесидшг... почита(л) вси речи з воды бы(т) сотвореныи выводы(л)... // ...ѡвидидшг тежъ подобно з него выче(р)пну(л) (1582 Кр.Стр. 16-16зв.); недо тѣхъ ясныхъ оутѣкатиса намъ потреба ѿ(т)коль и ѡныхъ рѡздмѣ вычрпнѡти, и вѣрѣ свою оутвержати маємо (Дермань, 1605 Мел. Л. 24); з' жадны(м) живѣ(м) чл̄веко(м) в томъ не зносѣлем'се..., жебы(м) // мѣлѣ твою мою радѣ вычрпнѡтъ, нехай жаден' не роздмѣєтъ (Св'е або Вильна, п. 1616 Прич.отех. 2-2 зв.); Дѣткамъ оучитиса починаючимъ Бж̄варъ звыкле рѣкши Алфавитаръ з' тои Гра(м)матики вычрпненый абы склонѣніамъ Гра(м)матичнымъ з' лѣтъ дѣтинныхъ з' мѡвою заразы привыкали, до вырѣчѣн'а

подаванъ нехай бѣдетъ (Єв'є, 1619 *См.Грам.* 3 зв.); Которѣю то Книгѣ... Прошѣ рачѣ любовне тѣжъ, принати, охотне читати,... а набарзѣй... до Старожитности Стго Блгочестіа любованье и засмакованье ѡ(т)голь вычерпнѣти (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 4); яснѣйше описѣетъ; сѣдний днь Іоханъ стый Єв(г)ліста,... възлюблѣный оучникъ Сна Бжїа, который на персехъ ег(о) почивъ, и ѡ(т)голь дивнїи Таємнїи бо(з)кїи вычерпнѣлъ (Чернігів, 1646 *Перло* 131);

(з чого що) довідатися, вчитати (про що): А колижъ светые отцеве... съ писма светого то вычерпнули, же антихристъ маеть народитисе зъ Жидовъ съ поколѣнья Данъ (а то естъ речъ певная, же ни одинъ папежъ не народился зъ Жидовъ,... а для чогожъ ихъ зовуть антихристами?... // ...Протожъ не можеть быти папа антихристомъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 160-161).

3. Перен. (нідступними методами забрати щонебудь повністю, до кінця) виманити, видурити: Блоудница бовѣ(м) на кштáлтгъ яскоулкы, кды ро(з)почнѣтъ до члка примыкáтиса, всю кровъ егѡ вѣссе(т), все бога(т)ство вычрѣпне(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 291 зв.).

Див. ще **ВЫЧЕРПАТИ, ВЫЧРЪПОВАТИ.**

ВЫЧЕСТИ *дієсл. док. (що) (цсл. вычести)* прочитати: А так мы казали книги отворит... и перед князи... вычести, которым ся обычаем князь... из отцем архимандрытомъ записали (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 25); Такъ находиме у святумъ писмѣ, котрое емъ вамъ вычоль (XVI ст. *НЄ* 27);

(переважно прилюдно, вголос — у практици судочинства) прочитати, зачитати: И естли бѣдет тот список ѡдин и писмо в том спискѣ ѡдного дѣака, мают тот список вычести (Краків, 1538 *AS* IV, 150); а такъ панове... отказ князя Богушева смотреть велили и то перед собою их милость вычести казали (Володимир, 1542 *АрхЮЗР* 1/VI, 34); Пан Валериан перед господарем Єго Милостью достаточне его вычол и мовиломъ емѣ, абы ѡтпис кѣ Твоей Милости на то вчинил (Вільна, 1547 *AS* IV, 528); А до нас Подолан пише, мѣнати нас быти, або тот край нашъ, Подлашьемъ, которые мы листы вычѣтши, непомалѣ са всѣмнаѣм (Вінниця, 1569 *AS* VII, 323); якож тое оповедане, такъ и тот лист, слово в слово вычотши,

до книгъ уписано (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 8/III, 208).

Див. ще **ВЫЧИТАТИ.**

ВЫЧИНЕНЫЙ, ВЫЧИНЕННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Вичинений: знашли полтретѣ скуры зъ шерстю выправеныхъ, козиныхъ, а пять скуръ баранихъ, вычиненыхъ, подъ скрынею (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 6/I, 62); маетьно(ст)... ты(х) по(д)даныхъ... пограбили // напе(р)вѣ(и)... 8 васка мошо(н)ки... ску(р) яловичи(х) вычинены(х) чотыри (Луцьк, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 89-89 зв.).

ВЫЧИСТИТИ *дієсл. док. (що) 1. (зробити чистим)* вичистити: в которого жъ то роуцѣго лопата его а вычистить гоум'но свое (1556-1561 *ПЄ* 219 зв.); которую дей зброю ее милость пани Малинская,... абыхъ ее дал вычистити, а ручницы и аркабузы наравити, до мене была прислала (Луцьк, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 177); При Андрияне цари нечестивомъ почали ваши предкы церковь съзидати, и основаніе стѣнамъ будовати, мѣстовсе вычистили (1580 *Спис.* 6); Вѣчистъ первѣй зѣвнѣтра // шкланїцѣ, а потѣмъ звѣрхѣ ѡмѣешъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 89-90);

(що з чого) (*про рослини*) розчистити (від чого), викорчувати (що): Орачѣ частѣкрѣтъ выхѣдїтъ... на нївѣ..., абы кѣкѣль, и зѣл'ско непотрѣбное з неѣ повыривáль, абы з' тѣрна, и з' зарѣслѣ еѣ вѣчистилъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 584).

2. Перен. (що) (позбавитися кого-, чого-небудь небажаного) знищити, викоринити: И тákъ... засѣдали... прáгнѣчи... оупѣръ и пыхоу в'нѣсеные, вѣчистити и вѣкоренити (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 37 зв.); згори(т) земла, выхне(т) вѣда... спа(де) бгнь // сер'кою с нѣсъ, вычистї(т), чого не є(ст) потреба (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.* 79 зв.-80).

Див. ще **ВЫЧИЩАТИ.**

ВЫЧИТАНЄ, ВЫЧЫТАНЄ *с. (переважно прилюдно, вголос — у практици судочинства)* прочитання: А по // вычитаню того реистра тут же ставши бояре... вызнавали, иж... так имъ веле шкод поделано, яко в том реистре меновите ест написано (Луцьк, 1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 102-103); по вычита(н)ю того позву вале(н)ты(и) ѡсо(в)ски(и) дове(л)ши того по(з)ву выписомъ с кни(г) замѣку ѡвру(ц)кого созна(н)я во(з)ного каза(л) возному пна филонса сема(ш)ка ку праву волати (Київ, 1580 *ЛНБ* 5, II 4044, 69); А по

вычита(н)ю того позвѣ... пань воевода... зледи(л) ѳстне речъ свою до права слѣдѣбникѣ своемѣ (Брацлав, 1590 ЛНБ 5, II 4047, 25 зв.); А по вычита(н)ю того по(з)вѣ и по доведѣню рокѣ кладе(н)я речоны умоцованы(и) стороны поводовое просил и домовя(л)се абы сѣ(д) по(з)ваны(м) на позо(в) справоватися наказа(л) (Кремѣнець, 1619 ЦДІАЛ 765, 1, 5, 1 зв.); А по вычитаню того по(з)вѣ... пово(д) со(з)нане(м) во(з)ного дове(д)ши проси(л) абы по(з)ваному на позовъ справова(т)се наказано было (Київ, 1621 ЛНБ 5, III 4057, 19 зв.); А по вычитаню Того Позвѣ По доведе(н)ю слущьного року кладе(н)я его Поводове чере(з) ѳмоцовано(г) своего // Пна Григи(р)я (!) ро(ст)ковьского а позваные чере(з) Пна григория Туровицкого... в то(и) справе Межи собою коньтровоє(р)товали (Вінниця, 1634 ЛНБ 5, II 4060, 73-73 зв.).

Див. ще **ВЫЧТЕНЄ**.

Пор. **ВЫЧИТАТИ**.

ВЫЧИТАТИ, ВЫЧИТАТЬ дієсл. док. (переважно вголос, прилюдно — у практиці судочинства) прочитати, зачитати: Ино мы тые, листы огледавши и их с початку аж до конца велевши перед собою вычитати (Галичани, 1553 АрхЮЗР 8/VI, 11); то(т) ли(ст), на (и)ма пна Сабостияна Туровского написаны(и), передо мною на враде покладали и бы(л) вычита(н) споча(т)ку а(ж) до ко(н)ца (Луцьк, 1565 ТУ 111); тестамен(т)... ту(т) пере(д) вшею мл(с)тью покладаю и прошѣ абы был вычита(н) и в книги кгро(д)ские... ѳписа(н) (Добрятин, 1576 ЖКК II, 282); а кгда тые листы и а(р)тыкулы вычитаны бы(ли) на то па(н) сема(ш)ко поведи(л), и(ж) де(и) естъ бли(з)шие сусѣды которые с нами ѳ вод(н)номъ ме(с)цу сѣгрань ме(ш)каю(ть) (Київ, 1580 ЛНБ 5, II 4044, 69 зв.); а я... листы, справы отъ мала до велика предъ его милостью положилъ, абы вычитавши при томъ рачиль мя зоставить при церкви и парафий Пещатской (Володимир, 1617 АрхЮЗР 1/VI, 450); а такъ ѳсли мѳжешъ писмо вычитатъ, и выкладъ мнѣ его ѳзнѣимитъ (серед. XVII ст. Хрон. 364 зв.).

Див. ще **ВЫЧЕСТИ**.

ВЫЧИЩАТИ дієсл. недок. 1. (що) (робити чистим) вычищати, очищати, розчищати: Тымъже способомъ, и ѳгорѣдъ на пѣстыни, и на мѣстцахъ

смродливыхъ мѣти хотѣчий, впро(д) вычищаетъ и плѣтомъ ѳгорожаетъ каналы дла воды гѣветъ (Вильна, 1627 Дух. б. 164).

2. (що) (выводити щось погане з організму) очищати (від чого): все што входитъ зъвнѣ въ члка не може(т) его посъкврѣннити бо не входи(т) в ср(д)це его єдно въ чрево и афедрон(м) исходи(т). и всѣ покормы вычищає(т) (1556-1561 ЛС 153 зв.); Рѣпа(к) є(ст) зѣла добро... наваривши оу водѣ и главоу мыи ни(м)... // ...вѣсѣ нечи(с)то(с)ти вычищає(т) (XVI ст. УТ фотокоп. 8 зв.-9); Та(к)же кто має(т) раны сто(л)ци кропивное ли(с)та з масло(м) стары(м), раны вычищає(т) вѣсѣ и оузоро(в)лає(т) (Там же, 9 зв.); пси стрѣпы и раны жебрака... лизали... гнѣй зъ ранъ вычищаючи (Київ, 1637 УЄ Кал. 598).

3. *Перен.* (що з чого) (робити чистим у моральному відношенні) очищати (що від чого), позбуватися (чого): прекладаю тебе над... повѣжны(ми) рѣчами,... на(д) кролѣвствы, вычищати злѣсти и(з) сръдѣцъ лю(д)скы(х) (Острог, 1599 Кл.Остр. 206).

Див. ще **ВЫЧИСТИТИ**.

ВЫЧИЩЕНЄ, ВЫЧИЩЕНЬЄ с. Вичищення, очищення: хлопѣ за вычищенє пивни(ц) г(р) 8 (Львів, 1631 ЛСБ 1052, 5 зв.); а(н)дрѣви гру(н)тарѣ за выношеньє всего плюга(в)ства з тра(н)ситу... и ѳ(т) вычищеньє всѣ(х) скринь гру(н)товы(х) дале(м) зло(т) 19 (Там же, 6).

Пор. **ВЫЧИСТИТИ**.

ВЫЧРЪПОВАТИ дієсл. недок., перен. (без додатка) Вичерпувати: Плодопріємлю: Збираю овоць, ѳживаю, поживаю, берѣ, маю, вычрѣпю (1627 ЛБ 83).

Див. ще **ВЫЧЕРПАТИ, ВИЧЕРПНУТИ**.

ВЫЧТЕНЄ с. Те саме, що **вычитанє**: А по вычтеню листа, просилъ пань Якушъ Вгриновскій, абы то было записано (Пашів, 1554 АрхЮЗР 6/1, 33); По вычтеню перед господаремъ, королемъ Єго Милостю тыхъ, выписѣ и листѣ подстаростего Лѣцкого, просилъ князь Романъ Сенкѣвшковичъ господаря..., абы въ томъ емѣ... справедливость вчинити рачиль (Петрків, 1564 AS VI, 249).

ВЫЧУТИ дієсл. док. Вислухати, почути: Видишъ, ажъ и другыи дѣла метъ чествовати Христось, али безъ сихъ дѣлъ, што вычувъ Христось на судѣ (XVI ст. НС 10).

ВЫЧЫНЕННЫЙ *див.* **ВЫЧИНЕННЫЙ.**

ВЫЧЫТАНС *див.* **ВЫЧИТАНС.**

ВЫШАРОВАНЫЙ *дієприкм. (вимитий, енергійно чимось витертий)* вишаруваний: обыча(и) бо есть міръски(м); на облѣ(пл)нѣю гбловѣ носачого по(д)голе(н)ца, выстрѣганого мыло(м) вышарованого. и вымактлѣвано(г) пилене смотрѣ(т)и и мыслью похотною... блѣдтити (п. 1596 *Виш. Кн.* 230).

ВЫШАРПНУТИ *дієсл. док. (кого) (різко вихопити звидкись)* вишарпнути: он, кромѣ всее литости и баченъя, крикнувши на помощниковъ и слуг своихъ, мене и ее бьючи, с под шубки, с под пахи моее вышарпнули (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 8/III, 266).

ВЫШЕ¹, ВИШЕ, ВИШШЕ, ВЫШШЕ, ВЫШЪШЕ, ВИШШЕЙ, ВЫШЕЙ, ВЫШШЕЙ, ВЫШЪШЕЙ, ВЫШЫЙ, ВЫШ, ВЫШЪ *присл. в.ст. 1. (про написане, сказане — ранише, перед цим)* вище: чули есте што писа(х) вамъ выше (1489 *Чет.* 51); А дали єсмо... Чѣднов... как вышей в семь нашомъ листе описано, князю... и его справедливымъ // наследкомъ (Городно, 1507 *АС* III, 49-50); а тую вгоду постанове(н)є и є(д)на(н)є... яко выше(и) в се(м) листе моемъ описано маемъ и пови(н)ни будемъ з обу сторо(н) тве(р)до... де(р)жати (Ляхівці, 1548 *ЛНБ* 103, 19/Id, 266, 25); естли бы хто... в школе... кого заби(л) або рани(л) то(г)ды... яко выше(и) ѿ кква(л)-тѣ(в)ника(х) написа(н)но (1566 *ВЛС* 88); просто абы *вша* мл(ст)... кѣ правѣ ста(л): и в то(м) все(м) яко се выше(и) помени(ло) на жалобу... *всправделиви(л)* (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 25 зв.); припомне(т) не вадить, же его м(л)... давши поводово(и) стороне таковы(и) листъ уступе(н)я мае(т)ности тоє, не подалъ єє о(д)накѣ зара(з), а для того, же по то(т) ча(с) є(д)на(л)се с *пны* Трипо(л)скими ѿ тые кри(в)ды, которые се выше(и) припомнели (Київщина, 1600 *ККПС* 134); И для дово(д)ного зрозѣмна читай *вѣшше* (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 116); Вопрѣсь. Посваченъе воды, ест ли тайною. *Ѿ(т)вѣтъ*. Не єст: але поливанѣ нею (якоса *вѣшшей* рекло), єст тайною (Львів, 1642 *Жел.О тайн.* 5); возны(и)... ѿ(с)ве(д)чи(л)... же такъ, а не (и)начє(и) было, яко се *вышъ* въ протестациє(и) и в реляци(и) поменяло (Житомир, 1650 *ДМВН* 209).

2. (у просторовому відношенні, на значнішій висоті у порівнянні з кимсь, чимсь) вище: Єще

вышъше(и) на(д) тою светлочкою єсть веръхъ брамы цеглою мѣрованы(и) (1552 *Окр.З.* 149); то обошла обручка перловая, у два ряды сажоная, далєй белый камен великий... *вышей* штука золотая з рубином (Володимир, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 427); И такъ эмертвыхъ встанѣе всѣ свята переходит: Иле солнце, над всѣ звѣзды *вышєя* находит (Львів, 1630 *Траг.п.* 174); тѣй потѣбъ *огнѣнный*; непревозыйде *вѣшше*, тѣлко пѣты станєтъ на въздѣсѣ, пѣки были вѣды потѣпныи *вышъ* ѿ(т) землѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 413);

(у *верхній, горішній частині чогось*) зверху, уверху: то(т) копе(ц) которы(и) по(д)ле того(ж) закату бы(л) кква(л)томъ ро(с)копа(т) вели(л) а зака(т) которы(и) сво(и) єсть звечны(и)... ѿ(т)кинувши мо(ц)но кква(л)томъ єго вы(и)ше(и) (!) кѣ земли моє(и)... пристави(л) (Ляхівці, 1554 *ЛНБ* 103, 19/Id, 1988, 24); По изверъженію діаволы на трѣхъ мѣстєхъ зостали: єдины *вѣшшей* на воздухоуѣ надъ водами, дрѣгій на землі (Почаїв, 1618 *Зерц.* 7 зв.); Тѣй то езекиа, котѣрый заткалъ *вѣшше* жерело вѣдъ сѣбнскихъ, а ѿ(т)вориль ихъ дѣломъ назадъ слнца двѣдовоѿ (серед. XVII ст. *Хрон.* 347 зв.);

ѾТЪ ВЫШШЕ — з неба: пошле(т) ва(м) *бъ* нѣкѣю оутѣхѣ ко оутѣшенію вашемѣ дѣшевномѣ и телесномѣ ѿ(т) вы(ш)ше скоро (п. 1596 *Виш.Кн.* 259 зв.).

3. *Перен. (на почесному місці)* вище: але если боудеши позванъ. поиди а са(д) на послѣднемъ мѣсѣци. а если прійдетъ то(т) которыи тебе просиль и рече(т) тобѣ брате посади са выше тог(д)ы боуде(т) тобѣ славно (1556-1561 *ПЄ* 284); Сѣдати маю(т) кѣжды(и) на мѣстцы своє(м) певно(м) назначено(м) вѣдле надки. котѣры(и) болше *ѿмѣть* сѣдѣти буде(т) *вѣшше*, // бы и ба(р)зо нищѣ бы(л). Которы(и) ме(н)ше *ѿмѣти* бѣдетъ, на подлѣ(и)ши(м) мѣстцы сѣдѣти маєтъ (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 2 зв.-3);

(*краще, достойніше порівняно з іншим*) вище: И того ради *вышее*, рек, езовито, той свой костел римский быти розумѣеш, яко один над всеми владѣет? (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 179); Высокие дома и трекровны полаты с гору себѣ збудовали есте и насими превышаетъ — разумѣемо; але от нашея вѣры ничто же *вышше*, которою мы чисто мыслным славословленям (неба небес) к Христу преходим (бл. 1610 *Виш. Посл. Льв. бр.* 233); розъшиховаль ихъ

на полѣки, яко моудрий гѣтма(н) войско, и поставиль ихъ, едны(х) яко пред(н)ѣйшии побѣты, на предѣкѣ близь майстатѣ славы своєї, а другихъ по(д) тѣми, и такъ едины надъ другими вышше въ свѣтлостахъ рѣзныхъ (Почаїв, 1618 *Зери*, 3); роздѣлемь потрібно быти ясне оуказати противникѣ(м) приказана СТѣхъ ОЦѣ, котѣрыи взборонають намъ ѿ томъ што на(д) нашъ и на(д) // всѣкый АГГльскій рѣзд(м) выше естъ, шпырати и довѣдоватиса (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 193-194); Стародавнаа и дивне ѡсобливаа е(ст) наука стго антѣниа же ино(к) або зако(н)ни(к), котории... хѣче(т) взыйти вы(ш)ше(и)... на замо(к) анахоритовъ (общежителѣй)... (дописано на полях — *Прим. ред.*) не мае(т)... з е(д)ного... брати прикладовъ абовѣмъ еде(н)... ро(з)сѣдко(м) и прострѣпностю инши(х) переходить... дрѣги(и) иншихъ чѣстостю преы(ш)шае(т)... щѣростю оукрашен(н)ы(и) естъ... в працовѣitosti мае(т) на(д) иншиѣ (серед. XVII ст. *Кас.* 63); (за *вартѣстю*) вище, больше: Того(ж) року по ѿ(т)ѣздѣ кролевско(м) дорожня ся почала грошѣ в горѣ пошли, щора(з) вышше талярѣ были по золоты(х) дѣа че(р)вонны по золоты(х)... с̄ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 167).

4. (за *интенсивнѣстю*) больше, надмѣрно: А даска(л) взавши порѣченое ему дѣтище, маѣтъ еѣо дѣчѣти спрѣмыслѣмъ доброе надки. за непослѣдше(н)ство // карѣти, не тира(н)ски(и), но дѣчѣте(л)ски(и), не вышше, но посѣлѣ. нероспустне, но поко(р)не и смире(н)не (Львѣв, 1587 *ЛСБ* 87, 2-2 зв.).

Див. ще ВЪЖЕ.

ВЫШЕ², ВИШЕ, ВЫШЕЙ, ВЫШШЕ, ВЫШШЕЙ, ВЫШЪШЕЙ, ВЫШЪ *прѣйм.* 1. (з *род.*) (выражае просторовѣ відношення) (вказуе на мѣсце знаходження чогось, когось) вище: дали есмо ей... ставищо пустое, што вышей гнидовского ставка (Вильна, 1503 *AS I*, 125); а пакъ хотарѣ пасици... да ест поченши ѿт единый ясен що естъ выше пасики, ѿтголѣ право на коонецъ става (Гирлов, 1519 *ДВВ II*, 2); Иншая земля светого Николы Притиского... неподалеку, на гору узехавши, вышъ Кудрявца, промежъ дорогъ съ Киева къ Святошицкому бору (Київ, 1539 *АрхЮЗР I/VI*, 28); бы(л) есми ѣ всекрове и виде(л) в каспора... ра(н)у битую синюю на руке право(и) выше(и) ло(к)та (Володимир, 1567 *ЦДИАК* 28, 1, 2, 24); Второе, мен-

шо(ст) и послѣдно(ст) ра(з)умѣючи то ѿ собѣ, если и высоко сѣди(т) и вы(ш)ше всѣ(х) гледи(т) але зе(м)ла и пра(х) з ни(з)кими ро(в)но ест (п. 1596 *Виш.Кн.* 239 зв.); И на руке его виде(л) е(с)ми, на право(и), выше(и) локтя, рану синюю (Щенѣв, 1605 *ДМВН* 63); Як треба казнодѣи чили четцу псалмов... читаючому вышше всѣх на амбонѣ стояти, читаюче (поч. XVII ст. *Вол.В.* 80); на руке левой, вышей локѣтя, рана (Бориспѣль, 1615 *АБМУ* 10); Гѣлотъ: ... всезмѣрзшаа вода на землѣ, а(л)бо вода выше землѣ помѣрзшаа (1627 *ЛБ* 26); кѣзя(н) пашьча(т) вѣдомо чини(т) в домѣ свое(м) изъ сы(н)ми своѣми ижъ прода(л) штѣкѣ рѣлѣ вы(ш)ше села (Одрехова, 1637 *ЦДИАЛ* 37, 2, 53); выше(и) паса рану навиле(т) з ру(ч)ници простреленую менованы(и) возъны(и) виде(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 202);

(вказуе на розмѣр чого-небудь порѣвяно з кимсь або чимсь) вище: ѣ воротяхъ пере(д) вежою почата зновѣ башѣта... // ...выведено къ ве(р)хѣ выше(и) стоача члѣвка (1552 *ОВин.З.* 130); звонѣ былѣ одинѣ которы(и) вышше(и) стоача члѣвка звали еѣо ратны(и) звонѣ (1552 *ОЖЗ* 120); а ты што розумѣе(ш) ѿ собѣ, выбри(т)вивъши потылицю,... коси(ч)кѣ, ѣли пѣрце веръ(х) макге(р)ки оустромивъши,... плече одно вышше ѿ(т) дрѣгого накокорѣчивши,... тобѣ ли покаанѣа не треба (п. 1596 *Виш.Кн.* 233 зв.); которая то флягма, кгда деревомъ слуга пана Болобановѣ зъ медницы взялъ и къ горе подносилъ, теды се вышей челѣвка, якъ поворозѣ, волокла (Володимир, 1596 *АрхЮЗР I/1*, 489); ото ро(з)лѣла са вода сле(з)мѣи(х) вышше головы моѣй (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 228); Посмотри едно на нѣо, и пройди оумысло(м) вышше нѣсъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 45); Иоа(н) стѣий былѣ вѣ захвичѣно; вѣ дѣх вѣ днѣ Недѣлнѣй, ви(ш)ше всѣ(х) Хбрѣвъ АГГльскихъ, даже до непристѣного (!) свѣта, предѣ самый Маестѣтъ бо(з)кѣй, и тѣ емѣ Бѣ показѣ; Таины, Котѣрыи мають оупередѣти, сѣднѣй днѣ (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 131 зв.).

2. (выражае кѣлькѣснѣ відношення) (вказуе на перевищення якоѣсь кѣлькѣстѣ) больше (як що), понад (що): первой записала была емѣ вѣно, а потомъ тоѣ все имене вышей третѣѣ части емѣ ѿтписала (Вильна, 1522 *AS III*, 240); а штѣбколвек вышей ста коп грошѣй з оноѣ половицы моеѣ переходило, то все Их

Милости быти (Краків, 1539 AS IV, 230); которые жъ грани идѣтъ непереставаячи межи инъшы(х) многи(х) се(л) бересте(и)ских деля(чи) выше(и) пяти миль аж до села... замъшанъ (1546 ОГ 16 зв.); проси(т) тымъко... абы есь вызналъ... што есь даль выше воусъмъ деса(т) златы(х) грицови (Одрехова, серед. XVI ст. ЦДИАЛ 37, 16, 17); а староста... поведилъ ижъ добродеревъцы которыхъ выше(и) полътори тиса чи было припровадивъши дерево тоє лежали тамъ... большъ месеца а дерева того штъ берега не штъ даляли (1552 Окан.З. 19 зв.); где бы са трафило границе(н)я о ре(ч) ва(ж)ную выше(и) два(д)цати бочо(к) земли, то(г)ды судья... маючи при себе люде(и) добрыхъ тую зе(м)лю ш(б)ежа(в)ши... граничити мають (1566 ВЛС 78 зв.); шцѣ оныи стѣи пѣстынножителѣ... пѣстилися на пѣстынахъ по(д) лѣтъ осмъдесати вышше и нѣжше, рыбъ, вина... не коштъючи (Київ, бл. 1619 О обр. 171).

3. (виражає відношення міри, межі, інтенсивності чого-небудь) (вказує на їх перевищення) понад (шо), вище (чого): помо(ч) всѣм дае(т) бѣ вышеи того (1489 Чет. 109 зв.); чому... велишь ми чинити што вышеи моеи силы ест (Там же, 126); што ест выше обычаа того ненадобъ пытати (Там же, 112); Прото(ж) панове мещане лво(в)ские по(д)вигнулися выше силы и(х) направляти шпа(д)лые sprawy (Львів, 1587 ЛСБ 83); а ты мѣсо(м) его ведѣшь, котѣрый ѣстъ вышше всакого примѣше(н)а (Вільна, 1596 З.Каз. 90 зв.); Видите, ижъ не потреба зъ рѣзумами вылетѣти, але такъ вѣрити, яко напысано, а вышше себе и надъ писмо не кгмырати (Острог, 1598 Ист.фл.син. 451); Велик естъ бог, ... пред которым станут папы, ... котѣрые смѣють Христова декрета велце зневажати // ... ламлючи канѣны и вызнанье вѣры, и власти шукають, яже вышей мѣры (к. XVI ст. Укр.п. 76); Бозские догматы вышше вшелякое мысли суть, и вышше вшелякое быстрости очное (1603 Пут. 107); Больше не бадайса, бо тайна естъ, и справа Дѣа с(т). вышше рѣзмѣ члѣчого (Київ, бл. 1619 Аз.В. 249); Епистѣліи... Бы(л) бовѣмъ вышше естества чѣлый (Київ, бл. 1619 О обр. 21); потреба вѣдати; правовѣрномѣ хр(с)тіанскомѣ рѣдѣ. якѣ Бгѣ ест непостижимы(и), ... выше рѣзма Агглскаго и члѣческаго, и више мѣви лю(д)скови (Чернігів, 1646 Перло 9);

(вказує на оцінку особи, предмета у порівнянні з іншими) понад, вище: маеть сего вчити... не толіко ми(р)ски(и), но и вы(ш)ше ми(р)скихъ, абы ты(ж) не пѣлно(ст)ю своею, или за(з)дростью, или лука(в)ствомъ не зоста(л) виненъ ни за єдино(г) бгѣ вседе(р)жителю (Львів, 1587 ЛСБ 87, 2 зв.); епи(с)копъ лво(в)ски(и) бѣдѣчи спрѣтив(л)са преже прѣ(д) вѣрымъ соборо(м) нашимъ и обра(з) то(и) // еретиче(с)ки(и) вышше всѣ(х) поставити повелѣ (Велике Берестя, 1594 ЛСБ 262, 1-1 зв.); Бо то вѣчно не зѣшло бываеть и трѣвало, Вышше перелъ злота и нѣкгды не зветшало. Офѣра то и оздѣба прѣдъ Бгѣомъ вдѣчна, Добродѣтели якъ Фиміанъ пріємна (Львів, 1615 Лям.Жел. 8); Такъ тѣи Бл(с)венныи и правдѣве оучневе назбытъ тихого Іса, и мѣловати єдинъ дрѣгого, и пошанованіемъ выше становити оумѣли, в прѣстости ср(д)ца, и в дѣхѣ, и в тѣхости (Київ, 1619 Гр.Сл. 227).

Див. ще **ВЫЖЕЙ²**.

ВЫШЕИМЕННЫЙ, ВИШЕИМЕННЫЙ, ВЫСШЕИМЕННЫЙ прикм. Вищеназваний, вищезгаданий: а естли бы инако хто з насъ, ... того имения высшеименного подъ паномъ Ивановъ Немѣричомъ хотѣлъ его доставати, тогда маеть заплатити... королю его милости, вины пять сотъ копъ грошей (Київ, 1531 АрхЮЗР 7/1, 70); Єго милость панъ воевода и тѣи вышеименни панове на нашо чолобитіе вчинили, и печати свои приложили (Там же); Слава прѣ(д)вѣчномѣ, више имѣнномѣ, Непостыжимомѣ Бгѣ (Чернігів, 1646 Перло 169).

Див. ще **ВЫЖЕЙМЕНОВАННЫЙ, ВЫЖЕЙ-ПОМЕНЕННЫЙ, ВЫЖМЕНОВАННЫЙ, ВЫШЕЙ-ИМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕ-МЕНЕННЫЙ, ВЫШЕМЕНОВАННЫЙ, ВЫШЕПО-МЕНЕННЫЙ**.

ВЫШЕЙ¹ див. **ВЫШЕ¹**.

ВЫШЕЙ² див. **ВЫШЕ²**.

ВЫШЕЙВСКАЗАННЫЙ прикм. Вищевказаний, вищеназваний: Теды мы... посылае(м) до ве(л) ва(ш) и доббрь (!) брагиня зъ ли(с)то(м) вѣя(ж)чы(м) на(в)вѣязыва(н)е за сумѣ выше(и) всказаню Пере(д) собою во(з)но(г) енерала... абы(с)те ве(л) ва(ш) помененую сумѣ... чере(з) того во(з)но(г)... заплатили (Київ, 1635 ЦДИАЛ 181, 2, 129, 33 д).

ВЫШЕЙВЫОБРАЖОНЫЙ *прикм.* Вищезначений, вищеписаний: zostавили есмо... имене наше..., з ставищами, з ловы зверинными, птащими и рыбъными... и зо всіми вышей выобразоными речами (Сільце, 1580 ПККДА I-2, 153).

ВЫШЕЙЗНАЧЕНЫЙ *прикм.* Вищезначений, вищевказаний: при которой части млына и тых пятнадцати чоловеков, меновите описаных, яко на тот рок вышей значеный, инших людей своих во свободности быхмо тамже в Марковичох мели (Марковичі, 1567 АрхЮЗР 8/VI, 198).

Див. ще **ВЫШЕЙНАЗНАЧОНЫЙ, ВЫШЕЙОЗНАЧОНЫЙ.**

ВЫШЕЙИМЕНЕНЫЙ *прикм.* Вищеназваний, вищезгаданий: про то буде(т) ли та(к) яко они намъ жалова(ли) твоя бы мл̄(с)ть оному боярину своему юрью козли(н)скому пере(д) собою ста(ти) и ты(х) люде(й) выше(й) именованы(х) ку пра(в)у поставити каза(л) (Краків, 1554 ЦДІАЛ 181, 2, 120, 1, 1 зв.).

Див. ще **ВЫЖЕЙМЕНОВАНЫЙ, ВЫЖЕЙПОМЕНЕНЫЙ, ВЫЖМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕИМЕННЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕПОМЕНЕНЫЙ.**

ВЫШЕЙМЕНЕНЫЙ *див.* **ВЫШЕМЕНЕНЫЙ.**

ВЫШЕЙМЕНОВАННЫЙ *див.* **ВЫШЕМЕНОВАННЫЙ.**

ВЫШЕЙМЕНОВАНЫЙ *див.* **ВЫШЕМЕНОВАННЫЙ.**

ВЫШЕИМЕНАНЫЙ *див.* **ВЫШЕМЕНЕНЫЙ.**

ВЫШЕЙНАЗНАЧОНЫЙ, ВЫШНАЗНАЧОНЫЙ *прикм.* Вищезначений, вищевказаний: а кгды во(й)ско... роспсчочо бѣдетъ тогда я ѡ(т) роспсчѣнъа во(й)ска за две недели маю и повинѣ(н) бѣдѣ ѡпя(т) приехавши ѡ за(м)кѣ володѣ(р)ско(м) того(ж) часѣ чо(г)о быхъ не доседе(л) десеживати (!) якобы(х) спо(л)на то(т) ча(с) в се(м) листѣ мое(м) выше(й) назначоны(й) ѡписаны(й) заседе(л) (Володимир, 1572 ЖКК II, 53); позываю(т) теды поводе ве(р) твою... абы(с) ве(р) твоя на рокѣ вы(ш)назначоно(м) ста(л) (Київ, 1622 ЦНБ II, 23265, 1).

Див. ще **ВЫШЕЙЗНАЧЕНЫЙ, ВЫШЕОЗНАЧОНЫЙ.**

ВЫШЕЙНАПИСАНЫЙ *див.* **ВЫШЕНАПИСАНЫЙ.**

ВЫШЕЙОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕНЫЙ, ВЫШПОМЕНЕНЫЙ *прикм.* Вищеназваний, вищезгаданий: Воле(н) кнзь Василе(и)... тоє вы(ш)шо мененое имъње продати... и заменити и на цр̄ко(в) Бо(ж)ю записати (Туличів, 1535 Арх.Р. фотокоп. 46); Будучи я выведены(и)чере(з) его м(л) князя Кирика Ружинского, во(д)луг декрету суду голо(в)ного трибуна(л)ского, на де(н) выше(и) ѡменены(и), на ме(ст)цо урочищо пе(в)ное,... приехавши на тоє ме(ст)цо выше(и)мененое,... заста(л) п̄на Ма(т)ф̄а Немирича (Київщина, 1595 ККПС 68); А такъ мы король... лист братства... вышей омененый... тымъ нинешним листом нашимъ спотвержаемъ (Варшава, 1596 ЗНТШ XXVIII, 10).

Див. ще **ВЫЖЕЙМЕНОВАНЫЙ, ВЫЖЕЙПОМЕНЕНЫЙ, ВЫЖМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕИМЕННЫЙ, ВЫШЕЙИМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕПОМЕНЕНЫЙ.**

ВЫШЕЙОПИСАНЫЙ *див.* **ВЫШЕОПИСАНЫЙ.**

ВЫШЕЙПИСАНЫЙ *див.* **ВЫШЕПИСАНЫЙ.**

ВЫШЕЙРЕЧЕНЫЙ *див.* **ВЫШЕРЕЧЕННЫЙ.**

ВЫШЕЙРЕЧОНЫЙ *див.* **ВЫШЕРЕЧЕННЫЙ.**

ВЫШЕЙСПЕЦИФИКОВАНЫЙ *прикм.* Вищеперелічений, вищеназваний: за котори(м) згоренемъ шкодъ на трикро(т) Сто тисече(й) поноси(т) Єго м(л) П̄нъ Стра(ж)никъ записовъ Правъ ди(с)позици(й) и инъши(х) муниме(н)товъ выше(й) Спецификованы(х) в тоє не въкладаючи (Київ, 1640 ЛНБ 5, III 4063, 21).

ВЫШЕЙШИЙ *прикм. найв. ст. (найзначніший)* найвищий: х(с)ъ... свою м̄тръ оуказаль, нескверную чистую голулицу. несоблажьненоую, вышеишою вс̄(х) ан̄гловъ (1489 Чет. 189).

ВЫШЕМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙМЕНАНЫЙ, ВЫШЕМЪНЕННЫЙ,

ВЫШЕМЪНЕННЫЙ, ВЫШМЕНЕННЫЙ, ВЫШМИНЕННЫЙ, ВЫШМЪНЕННЫЙ, ВЫШПЕМЕНЕННЫЙ, ВЫШПЕЙМЪНЕННЫЙ *прикм.* Выше-названий, вищезгаданий: Маюг они тот выше мененый замок Ровное из мѣстом его... и теж зо всеми людми данники и слободичи // и таглыми... держати... ничего не оставлаючи на нас (Вильна, 1507 *AS* III, 42-43); тотъ вышеимененый замокъ и местечко, Володимир, со всакими пожитки и доходы... дали князю Федорѣ держати (Краків, 1531 *AS* III, 389); на который жо рок яко на завитый маюг они с обѣ сторон комисарей своих... вывести и во всех тых речах выше мененых слѣшный, а справедливый конецъ на обе стороне межи собою вчинити (Львѣв, 1537 *AS* IV, 92); тотъ вырокъ нашъ тебе ознаймѣючи и приказѣючи, ижбы еси тѣю сѣмѣ вышеимененю князю Александрѣ платилъ и давалъ емѣ (Краків, 1538 *AS* IV, 135); Тамъ же на сѣле... входы... тепе(р) де(р)жить... за пѣсто земанинъ выше(и) менаны(и) на (и)ма драбъ (1552 *ОКан.З.* 24); фе(д)ко фости(к)... из ма(л)женкою своею... вызнали и(ж) продали тое имѣна выше мѣненое оучитивои панѣи зофѣи цего(л)чанцѣ (Львѣв, 1580 *Юр.* 1 зв.); приехавши на тое ме(ст)цо выше(и)мененое, заста(л) пѣна Ма(т)фѣа Немирича (Киѣвщина, 1595 *ККПС* 68); за привилиемъ... великого короля Жикгимонта, а за благословениемъ вышемененного патриархи Тимофея (поч. XVII ст. *КЛ* 81); Декре(т) я(ц)ка за(н)чя(т) с кѣлино (!) з копиною меленевы(м) ска(р)жили на того я(ц)ка вы(ш)миненного ѿ ѿчизнѣ свою (Одрехова, 1615 *ЦДІАЛ* 37, 2, 15 зв.).

Див. ще **ВЫЖЕЙМЕНОВАННЫЙ, ВЫЖЕЙПОМЕНЕННЫЙ, ВЫЖМЕНОВАННЫЙ, ВЫШЕИМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕЙИМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕМЕНОВАННЫЙ, ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ.**

ВЫШЕМЕНОВАННЫЙ, ВЫШЕМЕНОВАННЫЙ, ВЫШЕМАНОВАННЫЙ, ВЫШЕЙМЕНОВАННЫЙ, ВЫШЕЙМЕНОВАННЫЙ, ВЫШПЕЙМЕНОВАННЫЙ, ВЫШПЕМЪНОВАННЫЙ, ВЫШМЕНОВАННЫЙ, ВЫШЪМЕНОВАННЫЙ, ВЫШПЕМЕНОВАННЫЙ *прикм.* Вищезгаданий, вищезазначений: я... Макдалена Деспотовна... // ...тое все вышеменованное мое, отъ князя воеводы

малжонка моего дарованое,... запишю... сыну моему (Сѣльце, 1531 *АрхЮЗР* 7/1, 29-30); у недѣлю прошлую... тыи подданныи вышеименованныи... збирали копу, хочечися виноватаго доискати (Луцьк, 1564 *Ив.* 262); маеть жона моя,... тые всѣ имениа вышеменованныи держати и ихъ уживати со всѣми платы (Чорторийськ, 1569 *АрхЮЗР* 7/1, 18); а де бы(х) емоу не оучини(л) на те(н) ча(с) таково(г) запишоу теды соумоу таковою выше манованую препадано(!) половица на строноу а половица на оура(д) (Одрехова, 1573 *ЦДІАЛ* 37, 1, 2); которы(и) са тоты двае... запишоу(т) тому па(ш)кови на свы(х) мае(т)носта(х) по(д) соумоу вы(ш)ше мѣнванною .р. зло(т) о поко(и) ве(ч)ны(и) (Одрехова, 1580 *ЦДІАЛ* 37, 1, 66); Такъ же и о посвачѣню преложѣны(х) на зве(р)хности вѣшшей менованой дѣвонной, найдалѣй трѣхъ мѣсацей // ѿ(т) дѣты оузнавѣемо быти рѣчь повиннѣю и оутвержѣнѣю постановлѣнѣемъ продковъ наѣшихъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 36 зв.-37); прето ѿбецаю ижъ ѿномѣ заплачѣ вышеменованѣю сѣмѣ (к. XVI ст. *Розм.* 70 зв.); А такъ поводѣ при(с)таваючи до того ѿ(с)та(т)него выше(и)менованого декрету трибуна(л)ского нинешни(м) позво(м) по(з)ваного до позыска(н)я на позваны(м) ѿны(х) шко(д) свои(х)... позвано(г) на роки нинешние запозва(л) (Винница, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 106 зв.); вѣ Са(м) ѿособоу Своею... наеха(в)ши мо(ц)но и к(в)а(л)томъ На к(р)ѣ(н)тѣ не(х)воро(с)ки(и) ...по(г)раби(л) есь сена возовъ по(л)тораста... ѣ ты(х) по(д)даны(х) вышеменованы(х). (Киѣв, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 56); А та(к) справилъ зъ зѣлота, и зо всѣхъ вышеманованы(х) матерѣи, нарамѣнникъ и поясъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 113 зв.); В тыхъ же Сало(в) выше менова(н)ныхъ ѿсобѣ дани медовое каде(и) чотиры (Житомир, 1650 *ДМВН* 208).

Див. ще **ВЫЖЕЙМЕНОВАННЫЙ, ВЫЖЕЙПОМЕНЕННЫЙ, ВЫЖМЕНОВАННЫЙ, ВЫШЕИМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕЙИМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ.**

ВЫШЕМЪНЕННЫЙ *див.* **ВЫШЕМЕНЕННЫЙ.**

ВЫШЕМЪНЕННЫЙ *див.* **ВЫШЕМЕНЕННЫЙ.**

ВЫШЕМАНОВАННЫЙ *див.* **ВЫШЕМЕНОВАННЫЙ.**

ВЫШЕНАПИСАННЫЙ, ВЫШЕЙНАПИСАННЫЙ, ВЫШНАПИСАННЫЙ *прикм.* Вищенापисаний: ω(т)ца ивана миха(и)ловича свеще(н)ника пречисте(и)ского при то(м)по(ли)водле выше(и)написаное данины зостави(л) Михайло грабкови(ч) (1585 *ЛСБ* 62, 1); справа... пото(м) на реляции зоста(в)ши в лѣмѣтацию впала, в которюю то справѣ и всѣ ро(з)ницы... наши, которые межи нами... по се(и)днѣ даты выше написа(н)ное были... на ѿгодѣ ро(з)няли (Острог, 1596 *ЛСБ* 563); ω(д) вы(ш)написано(и) цеглы... далѣ(м) fr. 43 (Львѣв, 1634 *ЛСБ* 1054, 11); оные менованые сами и... поповичъ съ села вышнаписаного Чехова,... зобравъши купу людей,... нападшы... речы и штоколвѣкъ на тотъ час пры менованыхъ жыдах застали, забрали (Луцьк, 1648 *АрхЮЗР* 3/IV, 25).

Див. ще **ВЫЖЕЙНАПИСАННЫЙ, ВЫЖЕПИСАННЫЙ, ВЫШЕОПИСАННЫЙ, ВЫШЕПИСАННЫЙ.**

ВЫШЕНАТУРАЛНЫЙ *прикм.* Нематеріальний, нетілесний: А та́а [цнота] ижъ е́сть дво́акаа, то́ е́сть, одна телѣснаа, а дрѣга́а дѣхѣвнаа... дѣхо(в)наа за́сь до дѣхѣвнхъ (котѣрыхъ... преестественный албо вышенатѣральный, внѣтрнего на́шего члѣвка, животь потребуе́тъ) рѣчей достарче(н)а стага́е́тъ са (Єв'е, 1616 *УЄ Єв.* 5 нenum.).

ВЫШЕОЗНАЧОНЫЙ, ВЫШПОЗНАЧОНЫЙ, ВЫШЪОЗНАЧОНЫЙ *прикм.* Вищезначений, вищевказаний: О которые вины... пово(д) в. м(с) на ро(к) вы(ш) ω(з)начоны(и) си(м) по(з)во(м) мои(м) позывае(т) (Володимир, 1617 *ТУ* 261); а та(к) абы ве(р)но(ст) вѣша на те(р)мине вы(ш) ω(з)начоно(м)... ста(л) (Кременецъ, 1621 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 61 зв.); ты(м) по(з)вомъ на те(р)ми(н) и де(н) вы(ш)ωзначоны(и) ве(л). вашу на поле позывае(т) (Шумськ, 1639 *ККПС* 221); пово(д) нине(ш)ни(и) ве(р) вѣшу на те(р)минъ, вышъ ω(з)начоны(и), ты(м) по(з)во(м) позывае(т) (Ісаіки, 1642 *ДМВН* 225); поводовая сторона велѣбно(ст) твою на те(р)минъ вышеωзначоны(и) позывае(т) (Луцьк, 1643 *ЛНБ* 103, 21/Id, 2004, 7 зв.).

Див. ще **ВЫШЕЙЗНАЧЕННЫЙ, ВЫШЕЙНАЗНАЧОННЫЙ.**

ВЫШЕОПИСАННЫЙ, ВИШОПИСАННЫЙ,

ВЫШЕЙОПИСАННЫЙ, ВЫШИЙОПИСАННЫЙ, ВЫШОПИСАННЫЙ, ВЫШШЕОПИСАННЫЙ, ВЫШЪОПИСАННЫЙ, ВЫШЪОПЪСАННЫЙ *прикм.* Вищеописаний, вищеназваний, вищевказаний: а двѣ части заставны мае́тъ Єго Милость сам и потомки Єго Милости в той вышей описаной сѣме (Володимир, 1537 *AS* IV, 76); По которым врочищам и границам завжды я и сяброве мои... вышше описаные земли Бородчицкие отъ Галичан... спокойне есмо тые земли держали (Склені, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 21); ям его милости позволил выкуповат тые части имень в тых селах выший описаных в двухсот копах гроший личбы литовское (Луцьк, 1555 *АрхЮЗР* 8/VI, 49); а мы чере(з) тоты выше описаныи по(с)лы ваши послали є(с)мо ва(м) на помо(ч) сто золоты(х)... на будова(н)е тоеце(р)кви (Сучава, 1558 *ЛСБ* 22); пото(м) тые вси речи и грабежы выше(и) описаные до немыврова ω(т)проважоны (Жорнища, 1590 *ЛНБ* 5, II 4046, 148); а то для спасенія душъ вѣрнхъ,... а на потребины тогожъ святаго храму до тожъ поля вышъ опѣсаннаго (Фольварк, 1606 *НЗУж.* XIV, 226); тогожъ рокѣ... вышъ описаного на дрѣвю мае(т)но(с)тъ... на(с)ла(в)ши слѣ(г)... свои(х)... две сты(р)те сѣна... на коре(н) спалити ро(с)каза(л) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 49); а иж в роздѣлѣхъ ви(ш)описаных, ничто не описалоса на схізмѣ календарню: то здѣ ω(т) писаніа бжѣственнаго в кратцѣ воспоманд (Київ, 1621 *Коп.Пал.(Лв.)* 27); То(т) ве(с) вы(ш)описаный Порадо(к)... змоцнае(м) и стве(р)жае(м) (бл. 1623 *ПВКРДА* I-1, 52).

Див. ще **ВЫЖЕЙНАПИСАННЫЙ, ВЫЖЕПИСАННЫЙ, ВЫШЕНАПИСАННЫЙ, ВЫШЕПИСАННЫЙ.**

ВЫШЕПИСАННЫЙ, ВИШЕПИСАННЫЙ, ВИШЕПИСАННІЙ, ВЫШЕПИСАНІЙ, ВЫШЕПИСАННИЙ, ВЫШЕПИСАНЫЙ, ВЫШЕПЫСАНЫЙ, ВИШПИСАННЫЙ, ВЫШНИСАНЫЙ, ВЫШШЕПИСАННЫЙ, ВЫШШЕПИСАНЫЙ, ВЫШШЕЙПИСАНЫЙ, ВЫШЪШЕЙПИСАНЫЙ, ВЫШЪШЕПИСАНЫЙ *прикм.* Вищенापисаний, вищезгаданий, вищезначений: А хотар вышеписанним селам,... с верха почънши... ѿт боуковини поутем... до полѣ (Сучава, 1501 *ВД* II, 184); ѿставши на(ш) слѣга,... и заплати(л) ѿси тоти

вышеписаніи пинѣзи (Бадевці, 1503 *Cost.S.* 255); оучинили есми... яко да оутвѣдим и оукрѣпимъ тотъ свѣтѣи вышеписанній нашъ // монастырь... где естъ іегѣмень, молебникъ нашъ (Сучава, 1503 *Cost.S.* 259-260); пакъ же просили есмо тыхъ вышеписанныхъ людей добрыхъ о ихъ печати, што бы къ сему нашему листу приложили (Новгородок, 1518 *АЮЗР* I, 59); Маеть князь Костантин... тое имене мое, выше писаное... держати... по томѣ, какъ отецъ мой держалъ (Луцкъ, 1522 *AS* III, 216); А мнѣ вжо тая выше(и) писаная сѣма па(т)сотъ копъ гроше(и) сполна дошла (Милянвичі, 1538 *Арх.Р.* фотокоп. 44); И Ихъ Милость, обадва врадники в томъ ми слюбилы перед паномъ Грицкомъ Сенютою, а передъ тыми, выше писанными паны, ижъ не имѣю мѣти жадной сказы отъ Его Милости, господара нашего (Ляхівці, 1546 *AS* IV, 438); передо (м)ною вы(ш)писаны(м) ка(ш)теляно(м)... ше(ст)мѣжо(в) стары(н)ны(х) любе(ц)кы(х) по(ц)тивы(х)... на Єва(н)гелии па(л)ци свои положи(в)ши прися(г)ли (Любеч, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 39); Сие бѣгѣгодное законѣное бра(т)ство вышгше(и) писаное и ниже(и) реченгныя обычая повингны такъ держати (Львѣв, 1586 *ЛСБ* 71); Одобрали(с)мо чи(н)шъ ѡ(т) пана петра кѣдликѣвскаго зъ домѣ бра(т)скаго... мы братя ста(р)шие вышше писаные (Львѣв, 1607-1645 *РДВ* 2 зв.); Дѣялося в правѣ о(д)рехо(в)ско(м) року и дна вы(ш) писаного (Одрехова, 1611 *ЦДИАЛ* 37, 2, 17); На рока(х) сѣдовы(х) кгро(д)ски(х) вѣни(ц)ки(х) ѡ(т) днѣ сегома мѣа мая в року... выше(и) Писано(м) Припалы(х)... Приточила(с) справа (Вінниця, 1624 *ЛНБ* 5, II 4058, 52); а гды захѣ(ш) Вм(ст): бѣрзѣи дѣхѣвне ро(з)жѣрити ср(д)це свое, тѣтѣ знайдешѣ вѣ надѣцѣ Єв(г)лской скрѣтѣи огѣнь, тѣтѣ мае(т) дорѣги вы(ш)писаныѣ, котѣрыми Правослѣвныхъ сынѣвѣ своѣхъ Цѣркѣвѣ Востѣчнаѣ до мѣста высѣкого, Цр(с)тѣа нѣ(с)ного провадѣтѣ (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 7); Што менованѣи вознѣи, шляхтою вышгписаню, при себе будучю, осведѣчившы а заховуючис водлугъ науки права посполитого, тыхъ же месчанѣ... арешгтовалъ (Луцкъ, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 306).

Див. ще **ВЫЖЕЙНАПИСАННЫЙ, ВЫЖЕПИСАННЫЙ, ВЫШЕНАПИСАННЫЙ, ВЫШЕОПИСАННЫЙ.**

ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕПОМѢНЕННЫЙ, ВЫШЕЙПОМЕНЕННЫЙ, ВЫШПОМЕНЕННЫЙ, ВЫШПОМЕНЕННЫЙ, ВЫШПОМѢНЕННЫЙ, ВЫШПОМЯНЕННЫЙ, ВЫШШЕПОМѢНЕННЫЙ, ВЫШШЕПОМАНЕННЫЙ, ВЫШГПОМЕНЕННЫЙ, ВЫШГПОМЕНЕННЫЙ, ВЫШПОМѢНЕННЫЙ *прикм.* Вищеназваний, вищезгаданий: я... записалъ есми на церковь Божію... тое село, выше помененое, Гридково (Киѣв, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 12); милуючи ѡную до(ч)ку свою а перестерегаючи абы напото(м) яко(г) ѡближе(н)я не понесла ѡное все внесе(н)е выше(и)помененое... по свое(и) добро(и) воли е(и) ѡписую и дарую (Володимир, 1567 *ЦДИАК* 28, 1, 2, 37); зо(з)наваемо споле(ч)но з ма(л)жо(н)комъ мои(м) и(ж) есмо продали... ле(в)ку... золотарю... землю выше(и) помененую чико(в)щи(з)ну зо вси(м) на все якаса таѣ земля зо всеми пожи(т)ками в себе мае(т) (Дубно, 1571 *ЛОИИ* 238, 2, 69/5, 1 зв.); та(м) же тыи вы(ш)ше поманенныи сусѣде видѣли все що и(м) показова(л) ѡцѣ леш(н)ти(и) служите(л) цѣркѣи стѣго ѡнофриа (Львѣв, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 1); А где бы(м) я ты(х) пнѣе(и) его м(л)сти на де(н) выше(и) поменены(и) не ѡ(т)да(л)... тогда... тую два(д)ца(т) ко(п) гроше(и) литовски(х) его м(л)сти... совито... заплатити маю (Вінниця, 1584 *ЛНБ* 5, II 4045, 75); я паве(л) римяни(н)... взя(л)е(м) ѡ(т) пнѣвъ бра(т)ства выше помѣненого... золоты(х) по(л)ски(х) се(м)деся(т) (Львѣв, 1591 *ЛСБ* 159); таки(м) способѣ(м),... верноулисмысѣ... до вышепомененыхъ трѣхъ артикѣлов (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 15); вчинили рахѣно(к) вы(ш)помѣнены(и) слѣшны(и) с которого рахѣ(н)ку вчинили и(х) во(л)ными и квѣтуемо (Львѣв, 1607-1645 *РДВ* 6); теды... паве(л) ѡ(т)ць еѣ // ...вза(л) до себе цо(р)ку свою и(з) тыми сирѣтами вы(ш)помѣнеными (Одрехова, 1614 *ЦДИАЛ* 37, 2, 21 зв.-22); Далеко, що правда, сѣтъ... безбожнѣи люде ѡ(т) вышше(и) поманены(х) апостолскы(х) словесѣ, межы собою розныи (Корещъ, 1618 *Э.Поуч.* 171 зв.); сѣ тыхъ мѣръ вышпомененныи Сѣтѣи ѡцѣ тепѣрешнюю Приповѣсть ѡ(т) бж(с)твѣ(н)наго Єв(г)ліѣ вѣрыг ѡднѣю прѣвѣю (!) зовѣхъ прекладають и ѡбѣснѣють (Киѣв, 1627 *Тр.* 11); На што я вышгпомененный Архимандритъ со всею... Капитулою... мѣстце тымъ вышгпоменен-

нымъ Братіямъ // нашимъ Монастыря Печерского... подали и поступилисмо (Київ, 1631 *ОЛ* 20-21); за заслѣги волокъ шестьдесятъ... в крѣ(н)те вышѣпоменено(м),... // ...Его мл(с)ти: Панѣ Миколаю... до мощи и влады... подали (Чернігів, 1637 *ЛНБ* 5, II 4061, 125-125 зв.); которую то синожат вышѣпомененную пушаемо Кононови до спокойного уживаня вѣчними часы (Корсунь, 1649 *ЧИОНЛ* VIII-3, 19).

Див. ще **ВЫЖЕЙМЕНОВАНЫЙ, ВЫЖЕЙПОМЕНЕННЫЙ, ВЫЖМЕНОВАННЫЙ, ВЫШЕИМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕЙИМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕИМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕИМЕНОВАННЫЙ.**

ВЫШЕПИСАНЫЙ *див.* **ВЫШЕПИСАНЫЙ.**

ВЫШЕПРИПОМНЕННЫЙ *прикм.* Вищезгаданий: та(м)... такъбую(ж) власне яко и гѣнрикъ при-сагдѣ в мекгѣшоу поприсагѣ, межи иншими и тотъ вышѣприпомнѣный [артикоулъ] о конфедерации держанью часы вѣчними (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 23).

ВЫШЕПЫСАНЫЙ *див.* **ВЫШЕПИСАНЫЙ.**

ВЫШЕРЕЧЕННЫЙ, ВИШЕРЕЧЕННИЙ, ВЫШЕРЕЧЕННЫЙ, ВЫШЕЙРЕЧЕННЫЙ, ВЫШЕЙРЕЧОННЫЙ, ВЫШЕРЕЧОННЫЙ, ВИШРЕЧОННЫЙ, ВЫШРЕЧЕННЫЙ, ВЫШРЕЧЕННЫЙ, ВЫШРЕЧОННЫЙ, ВЫШПРЕЧЕННЫЙ, ВЫШГРЕЧЕННЫЙ, ВЫШГРЕЧОННЫЙ *прикм.* Вищесказаний: Лѣчь всѣхъ тѣхъ вышѣйречѣныхъ словъ моихъ конца послѣхай, ѡ члѣвче (Київ, 1637 *УС Кал.* 25); Такъ насъ Збавителъ нашъ и Г(с)дъ ѡ вышѣречѣныхъ, и всѣхъ иншихъ слѣвахъ своѣхъ неѡ(т)мѣнності оувѣрѣеть, и оупевнѣеть (Там же, 949);

вищенаведений: И такъ са выполняеть вышѣй реченое прорѣчество Захарїи Пр(о)рка, што чотырочастнѣ ѡ постѣ прорѣкль (Київ, бл. 1619 *О обр.* 159);

вищеназваний, вищезгаданий: такъю есми ѡмѡвд ѣчинили съ вышѣре(ч)нны(м) крале(м) (Люблін, 1506 *Cost.DB* 440); Маеть ѡн и его справедливые наследки тые выше реченые села держати з людми и со всеми ихъ землями (Львів, 1509 *AS* III, 70); ми... есми дали и потвѣрдили оуси тоти // вищереченниі селове нашеи с[ва]таи монастири ѡ(т) Хомороу (Бирлад,

1555 *DBB* I, 55-56); Волен пан Василей Гулевич,... тое все подворе мое вышѣй реченое... держати, уживати, будовати (Смоличі, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 311); и сіе да створите ваша пнѣскаа м(ст) для вышѣ(и) реченого храма божиа (Львів, 1590 *ЛСБ* 146); при той церкви... добрами церковными опекагисе... мают по чину и встроению братства вышѣй реченого (Берестя, 1594 *ЗНТШ* XXVIII, 9); Тѣ плоды зрелые во церкви божей правдивой всегда родитися имѣют, и по таковыхъ знаковъ вищереченныхъ и плодѣхъ нижеизображенныхъ церковь божиа правдивая познаватися должна естъ (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 174); Панове бра(т)ство ѡ(т)-дали до надки реме(с)ла краве(ц)ко(г) панѣ фе(д)ѡрови жѣ(л)ковичеви хло(п)ца... ижъ ся мае(т) ѣчити ѡ(т) сего часу вы(ш)ше рече(н)ного .в. лѣтѣ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1046, 3); Еслибъмы я самъ и потомковѣ мои в чимъ колвекъ кондыции тыи всѣ и данины фундушные нарушити мѣли,... заруку на монастырь вышѣ реченому отцу игумену,... заплатити повинни будемъ (Четвертна, 1619 *АрхЮЗР* 1/VI, 478); стараня приложили, яко бы вся церковь наша Россійская во всихъ тѣхъ пунктахъ вышѣречоныхъ пристойне направитися и до своее оздобы древнее прийти могла (Городок, 1640 *ПККДА* I-1, 69); маючи при себе стороною люде(и) добрыхъ двоухъ шляхѣтичовъ... былъ есми вышѣреченого дня и року в маетьности... пана яна модъры(н)ского (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 93); А тося дѣяло в дому вы(ш) рече(н)номъ при бы(т)ности превелебны(х) в Бзѣ Г(с)дновъ о(т)цевъ Андрея Савришевича... Григорїа Сидоровича... Клироша(н) Хол(м)ски(х) (Холм, 1648 *Тест.Ст.* 471); Которы(и) же то те(с)таментъ за подане(м) ви(ш) реченое особы... до книгъ... к(р)о(д)скихъ... слово в слово уве(с) уписанъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 219).

Див. ще **ВЫШПРЕЧЕННЫЙ.**

ВЫШЕСТВІЄ *с.* (*вибуття звідки-небудь, залишення чогось*) вихід: Яко разумѣешь, жидовине, ижъ отъ сотворенїа свѣта до потопа, а отъ потопа, по вышѣствїю Ноеве с ковчега,... не было ли сего дни, еже теперъ зовемъ суботою? (1580 *Спис.* 21); не вѣдаешь же Авенїръ // на то пришѣлъ до тебе абы тебе зрадилъ аже бы вѣдалъ вышѣствїа твоегѡ и пришѣствїа твоегѡ, и довѣдалса всегѡ што чинишь (серед. XVII ст. *Хрон.* 246-246 зв.).

ВЫШИВАНЄ с. Вишивання, вишивка: И аще ли у старомъ законе вещи тые... отъ розныхъ мастей вышиване шолковъ, запоны, скрыжали съ камня,... и просто все церков'ное начине почитано... было и свято звано (Супральський монастир, 1580 *Пис.пр.лют.* 55).

ВЫШИВАНЫЙ, ВЫШЫВАНЫЙ *дієприкм.*
1. (чим) Вишиваний: Дванадцать кошулъ коленскихъ, шолкомъ вышиваныхъ (Луцьк, 1563 *РЕА* II, 127); ру(ч)нико(в)... шо(л)ко(м) вышиваны(х) два (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 25); кошуле(к) фла(м)-ски(х) вышиваны(х) є(д)вабо(м) чи(р)воны(м) ше(ст) (Кременецъ, 1571 *ЛНБ* 103, 16/Іс, 1921, 6 зв.); єди(н) въздѣ(х) кита(и)чаны(и) чи(р)воны(и) золото(м) вышива(ныи) (Львів, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 1 зв.); хустки три полотна коле(н)ского, две шо(л)комъ чорнымъ вышиваны(х) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 78); Запонъ и завѣсъ осмъ:... третяя под образ на полотне вышиваная злотом (Пересопниця, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 296); Одна хѣстка на анало(и) туре(ц)кою роботою є(д)вабемъ вышиваная на завою (Львів, 1637 *Інв.Усп.* 69).

2. У знач. *прикм.* (оздоблений вишивкою) вишиваний: кошу(л) вышиваны(х) и посполиты(х) белы(х) пане(н)скихъ два(д)ца(т) (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 5); Ора(р)о(в) дяко(н)ски(х) два єди(н) кѣфтѣровы(и) а дрѣги(и) вышиваны(и) (Львів, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 2); згнуло в мене с коморы зъ замка... кошу(л) вышиваны(х) коленъскихъ же(н)скихъ три (Житомир, 1583 *АЖМУ* 65); хѣстка з белымъ шитя(м)... Кѣта(и)ка вышиванаа (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-2, 271).

Див. ще **ВЫШИТЫЙ.**

ВЫШИЙ *див.* **ВЫШШИЙ.**

ВЫШИЙОПИСАНЫЙ *див.* **ВЫШЕОПИСАНЫЙ.**

ВЫШИНА, ВЫШЫНА, ВЫШИНЯ, ВЫШИНА ж. 1. (відстань від основи предмета до най-дальшої його точки вгорі по вертикалі) висота, вишина: Вежи вси отъ земъли до по(д)сабитъа дереваного (!) на собе вышини мають пать сажонъ (1552 *ОЛЗ* 158); Гора замъковаа отъ реки скала висока два(д)цати сажонъ... из и(н)шое стороны отъ места тамъ вышина горы семи сажонъ (1552 *ОВін.З.* 130 зв.); ворота з мѣди чѣстой бѣли учинѣны, в' выши-

нѣ ѿ локотъ, а в ширинѣ к̄ (серед. XVII ст. *Хрон.* 363).

2. Узгір'я, пагорб, пагорок: Вама: Вышына, со-ко(ст) а(б) гора (1627 *ЛБ* 190); Розрѣшили те(ж) вы-шины, скрѣшили балваны (серед. XVII ст. *Хрон.* 342).

Див. ще **ВЫЖШИНА, ВЫЗИНА.**

ВЫПИНКОВАТИ, ВЫПИНКОВАТ *дієсл.*
док. (що) (алкогольні напої) продати на розлив, вишинкувати: року теперешнего..., розказуючи упреїме подданым своимъ з мест своих мана-стырскихъ,... з медом, пивом и горелкою до ста бочок под место Киев подехат и за пенези вышинкуват: где тые подданые..., тые вси напитки... за пенези ку пожитку их милостей выпродавали и вышинкували (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 1/VI, 463); Панъ Юре(и) Макаровичъ... забралъ и заграбилъ та(к)же и готовыхъ Пнзе(и)... в безъборо(д)чихи копъ осм-на(д)цать Которая Протестуючи(х) пива варовъ три выши(н)ковала (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 30).

ВЫШИТЫЙ, ВЫШЫТЫЙ *дієприкм.* 1. (чим) Вишитий: Хѣстка по(д) образо(м) прѣ(с)тое на-мѣстнымъ ро(з)нымъ є(д)вабе (!) и бля(ш)кою вышитаа (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-2, 270); хѣстка туре(ц)кая... выштыая... густо (Львів, 1637 *Інв.Усп.* 69); Воздѣшокъ на гатласѣ чырвоно(м) распятие хрыстово прекрасно злото(м) вышито изъ иншими кѣтями (Там же, 64).

2. У знач. *прикм.* (оздоблений вишивкою) вишитий: товальну (sic! — *Прим. вид.*) рубковую одну зъ лиштвами широкими, вышитыми (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/1, 109); побрали... ножи... хустъка вышита, куплена за два золотых (Бориспіль, 1615 *АБМУ* 9).

Див. ще **ВЫШИВАНЫЙ.**

ВЫШКА, ВЫШЪКА ж. (верхне приміщення житлового дому) вишка: Потомъ отомъкнено сени на горе, до светълицъ и на вышъки (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 318); данійл'... вшѣл до дѣмѣ своегѣ: а ѣ(т)ворѣвши окна на вышкахъ своихъ протѣвъ Іер(с)лимѣ, тре(х) часовъ в' днѣ падалъ на колѣна свои молился и исповѣдалъ предъ бѣгомъ своимъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 365 зв.).

ВЫШЛЫЙ *дієприкм., перен.* Який вийшов назовні, за межі чогось: Панно встанъ: Не дрѣгдо якдо дѣш в' ню в'провадил', але ондо жъ пѣрвшдо з'

тѣла Єѣ вышлѣю привернѣлѣ (Киѣв, 1637 УЄ Кал. 631).

ВЫШМЕНЕННЫЙ *див. ВЫШЕМЕНЕННЫЙ.*

ВЫШМЕНОВАННЫЙ *див. ВЫШЕМЕНОВАННЫЙ.*

ВЫШМИНЕННЫЙ *див. ВЫШЕМЕНЕННЫЙ.*

ВЫШМЪНЕННЫЙ *див. ВЫШЕМЕНЕННЫЙ.*

ВЫШНАЗНАЧОНЫЙ *див. ВЫШЕЙНАЗНАЧОНЫЙ.*

ВЫШНАПИСАНЫЙ *див. ВЫШЕНАПИСАНЫЙ.*

ВЫШНИЙ, ВИШНИЙ, ВИШНЫЙ, ВЫШНІЙ, ВЫШНІЙ, ВЫШНЫЙ, ВЫШЪНИЙ

прикм. 1. (який міститься вище чого-небудь або знаходиться зверху) верхній, горішній: досталоса слоуга(м) наши(м)..., оу и(х) ча(ст) половина село ω(т) драгоуша(н), вышинѣа половина (Сучава, 1520 *Cost.DS* 211); завѣса црквѣнаа розодралася надвое. з' вышѣнаго краю ажъ до // нижѣнаго (1556-1561 *ПС* 120-120 зв.); ми(с)ко снѣ футко(в) ва(с)ку(в) с пола(в) оучини(л) запл(т)оу виши(т)ку зупе(л)ную се-стрѣ свою(и) васи с пасѣкы пола(в)скоѣ ко(т)рая лежи(т) межи... а(н)дрѣе(м) з вы(ш)нѣа стороны а з ни(ж)нѣа стороны ти(м)ка пасе(р)ба ва(н)дово(г) (Одрехова, 1584 *ЦДАЛ* 37, 1, 20 зв.); Старый муръ по вышние окна збивши, весь верхъ на ново змуровали (поч. XVII ст. *КЛ* 82); Была тѣды статѣра его добыть оулѣмна, и невычѣйна, волосы тѣлко на вѣртѣахъ маючи, и трѣа штгѣ мѣд на вышней чѣсти поличковѣ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 8 зв.); Вѣрхній роугъ держитъ вышнюю стѣронѣ, нижній, нижнюю, а середній, и побочныѣ стѣроны, на двѣохъ боковыѣхъ роугѣахъ лежатъ (Киѣв, 1637 УЄ Кал. 778); *supernas, tis, го(р)ни(й), вишни(й)* (1642 *ЛС* 389); Сію книгѣ пнѣ Андреи Серяга... ω(т)далил ω(т) церкви вышней Вызнецкой (Нижня Вишница, 1647 *Паньк.* 24).

2. (*значніший рангом, становищем*) вишій: Прото вѣда(и) ω(т)мо(м) діаволѣ, и(ж) а попо(в)ского прѣложе(н)ства и стѣнѣ ω(т) вы(ш)наго и до послѣ(д)наго стѣпна, ω(т) тебе дарова(н)наго не прагнѣ (1599-1600 *Виш.Кн.* 209 зв.); А хочачи в то(м) яко належи(т) дслѣжити... намѣ добре знаѣмого... че(ст)наго во иноце(х) брата... Кириловича (!) по блѣгодати и власти ω(т) вышнего А(р)хиереѣа... на митро-

полита(н)ство Києвѣское... собо(р)ны(м) стве(р)-жение(м)... сотворило (Киѣв, 1627 *ЛСБ* 496);

*у знач. ім.: А тѣе не бе(з) споражѣна бывѣло, жѣбы ты котѣрїи зѣ(м)ными трѣскама, ... роскошма сатани(н)скими, и вшѣлакою незбѣжностю опанѣваны были: принѣмнѣа ты(м) спѣсобомѣ, якожъкѣлвекъ на высѣкѣсть погладѣли, а ω(д) нижнихъ поднѣсачиса, вѣшнихъ оупѣтровали, и опѣтѣ на высѣкѣсть са мѣли (Вильна, 1627 *Дух.б.* 95).*

3. Небесний, божий, божественний, вишній: петрѣ... чистыи сосоу(д) вышнимѣ силамѣ (1489 *Чет.* 230); Где которы(и) з ва(с) еп(с)пѣство ω(т) вѣшного звѣна, даровѣна и ωсѣненѣа, и ω(т) всѣнаро(д)наго избранѣа гласа восприа(л), тѣе и сами признати мѣсите, яко згва(л)тили є(с)те (1598 *Виш.Кн.* 280 зв.); Маючи тѣды при собѣ Г(с)да, по розлѣцѣ // ω(д) тѣла, з' великою радѣстю ω(д)хѣдѣть до вѣшнихъ мешканцовѣ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 171-172); А гдѣ са змоцнѣать и задѣржѣать насѣнье, в' чѣсѣ налѣжномѣ выдаѣють на свѣтъ: потѣмѣ в' разлѣченїи тѣла, Аггліи и всѣ вѣшній хѣры, весѣлоу тва(р)ю їхъ прѣймѣють (Там же, 340); Прагнѣть, гѣрними ѣбы всѣ мешканци были В вышни(х) любѣдѣшны(х) гмѣахъ вѣчне жи(л)и (Льѣв, 1631 *Волк.* 10 зв.); Прошѣ васѣ прѣтѣо братїе, в' тепѣрешній чѣсѣ, вшѣлакимѣ спѣсобомѣ доброе чинїти старѣймѣоса, жѣбысѣмо в' прїшломѣ вѣцѣ... Корѣω(н) вышнаго везвѣна достѣпїли (Киѣв, 1637 УЄ Кал. 421); Мы же сіа ω(т) любви твоеѣ полѣчывше вѣ молѣтва(х) архиере(и)скихъ ѣ пр(с)тола вышнего здравїе ваше до(л)годе(н)ствїе... памя(т)ствовати до(л)жни бѣде(м) (Іркліїв, 1650 *ЦДАДА* 124, 3, 37); **вышній Єрусалимъ (Іерусалимъ)** — (*біблейне*) царство небесе, небо, небеса: онѣ... дошедши тамо, вшѣоль оу вышнии ер(с)лимѣ (1489 *Чет.* 43); Радѣтѣса правѣ(д)никѣ, яко вихѣдитъ з работы єгїпта; мыслѣноу з грѣхѣотвѣрної стрѣаны, в' землю ѣбѣтовѣннѣю; кѣ вѣшнемѣ Нб(с)номѣ Іер(с)лимѣ, вѣчномѣ весѣломѣ ω(т)чѣствѣ свѣемѣ (Чернїїв, 1646 *Перло* 127); **во вышныхъ, вѣ вышнихъ** — на небесахъ: Анѣ ты(ж) дѣтѣ(м) шкѣ(л)ны(м) соваїями (!) ωсанна во вышны(х) бгѣ спѣвати не допѣцаю(т) (Льѣв, 1595 *ЛСБ* 277, 1); Хотѣмо завше пѣснѣкѣ тоу ю вѣнцѣ спѣвѣати, И в слава вѣ вы(ш)ни(х): нѣкгды не оуостаѣти (Льѣв, 1616 *Бер.В.*

80); **вышнее жилище** *див.* **ЖИЛИЩЕ**; **вышний миръ** *див.* **МИРЪ**;

(*про Бога*) **Всевишний**: Захотѣлосѧ емѧ самомѧ по(д)нести столицѧ свою на заходѣ слнца и ро(в)нати-са бгѧ вышнемѧ (Острог, 1587 *См.Кл.* 11); **Вышний отец!** Самый духъ слухаетъ ико духови (XVI ст. *НЄ* 195); коли(ж) ѡбачи(л) х̄а и крикнѧ(л) и припа(л) к нему и голосо(м) великы(м) рекль що мнѣ исѣ снѣ ба вы(ш)на(г) прощѣ та жебы(с) ма не мѡчилъ (к. XVI ст. *УЄ* №31, 215); Яко отпал старший небесный аггелъ Сатана, з многими аггелы уподобляючися Богу вышнему, и на тоє мѣсце вступил земный грубый человекъ (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 44); Живеть з' Богомъ, живеть Бгѧ вышний оборонца, тотъ намъ не дастъ в' томъ жалю гинѣти до конца (Вильна, 1620 *Лям.К.* 7); ннѣ дшѣ нашѣ, котѡрыи сѣтъ цѡрками Ба вышнагѡ, ... нехай ѡ своємъ збаве(н)ю пѣлноса старають (Киѣв, 1625 *Кон.Ом.* 169); бѣ на(ш) и вышний соудѣа нашѣ рачи(л)са стати... женихѡ(м) наши(м) (1645 *УЄ* №32, 309);

неземный, небуденный; духовный: Створѣтелю вышни(х) рѣчей и нѣжнихъ: ... пѣснь ѡ(т) агглѡвѣ, ... и ѡ(т) члѣкѣ прѣйми (Киѣв, 1627 *Тр.* 9); До нб(с)ныхъ ѡ мѡзо прибирайсѧ трѡновѣ, Тамъ скоштѣш' що за смакѣ вышни(х) Геликѡнѡ(в) (Киѣв, 1632 *Євх.* 303).

4. *У знач. ім. вышний* — Бог, Всевишний: сила вышнего ѡсени(т) та (1489 *Чет.* 37); И ты ѡ(т)рѡча звѣно бѣдешъ прѡ(р)кѡ(м) вышнего, и напре(д) поидеши предъ лице(м) гни(м) оуготовѣти пѣти его (XVI ст. *УЄ* *Литк.* 71); Тамъ же кгда еще оу стѡлѣ сѣдѣли, ста(л)са гѡлосѣ ѡ(т) вышнего к' члѣкѣ бжѣмѧ (Острог, 1598 *Отп.КО* 10 зв.); але ѡ вышний слыши і внѣши то(т) гла(с) (1599 *Виш.Кн.* 215); той лѣкѡвыи дѡхъ... позѡзрѣвѣ слѡвѣ своѣго творѣца, и всъхотѣвѣ быти рѡвень вышнемѧ (Почаѣв, 1618 *Зерц.* 26 зв.); зычачи абы блг(д)т(ѣ) и милосе(р)дѣе вышнего... почато(к) въ щасливы(и) коне(ц) приводити даровало (Киѣв, 1627 *ЛСБ* 496); агглѣ... мѡвить: дхѣ стѣый найдѣт' на та и сила вышнаго ѡсѣнитъ та (Львѣв, 1646 *Зобр.* 18); Поставлѡ мѡвить на ѡболокахъ столицѣ мою, и бѣдѣ рѡвнымъ вышнемѧ (серед. XVII ст. *Хрон.* 3 зв.).

◊ **палець вышний** — вказѣвний палець: А прѡтагнѣнемъ дво(х) пѡлцовѣ, вышнего и сре(д)него, показѣтсѧ таємница, Ба слѡва втѣлѣнѣе (Киѣв, бл. 1619 *О обр.* 69).

Див. ще **ВЫШШИЙ**.

ВЫШПОЗНАЧОНЫЙ *див.* **ВЫШПОЗНАЧОНЫЙ**.

ВЫШПОИСАННЫЙ *див.* **ВЫШПОИСАНЫЙ**.

ВЫШПОИСАНЫЙ *див.* **ВЫШПОИСАНЫЙ**.

ВЫШПОГОВАТИ *див.* **ВЫШПОГОВАТИ**.

ВЫШПЕТИТИ *див.* **ВЫШПОТИТИ**.

ВЫШПОГОВАТИ *див.* **ВЫШПОГОВАТИ**.

ВЫШПОИСАНЫЙ *див.* **ВЫШПОИСАНЫЙ**.

ВЫШПОМЕНЕННЫЙ *див.* **ВЫШПОМЕНЕННЫЙ**.

ВЫШПОМЕНЕННЫЙ *див.* **ВЫШПОМЕНЕННЫЙ**.

ВЫШПОМѢНЕННЫЙ *див.* **ВЫШПОМѢНЕННЫЙ**.

ВЫШПОМЯНЕННЫЙ *див.* **ВЫШПОМЯНЕННЫЙ**.

ВЫШПОТИТИ, ВЫШПЕТИТИ *дієсл. док.* (*стп.* *wyszpocić, wyszpecić*) (що) переїнакшити, переїначити, перекрутити, спотворити: хтѡжъ вызволи(т) дерзостникѡ(в) ѡ(т) правдѣвой моуки, чили папѣжъ рѣмскѣй; але еденъ самъ не змѡжетъ вѣроки стѣхъ ѡ(т)цѡвѣ вышпотити, и рѣмскихъ папѣжѡвѣ и самѣхъ патрѣархѡвѣ, ани вызволити винныхъ пере(д) пр(с)-тѡло(м) х(с)вымъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 191 зв.); А если бы хтѡ смѣлъ и вышпошилъ (!) бы, и выступилъ с того, або бы нарушилъ, любъ што придаючи любъ тежъ што (!) уймуючи і теде такового онии свѣтыи отцеве, ... во анаѣемѣ мають (Єгипет, 1602 *Діал.* 60); Нам теде бѡвѣм не божницу жидовскую берут, але всенарѡдное хрѣстіанское набоженство и волности вышпотити усѣлюють (Львѣв, 1608 *АрхЮЗР* 1/XII, 528); тоє слово проклятый андрѣй варкѡцкѣй въ свой лгарской аполѡгѣи проклятой вышпетил, що тѡ дарѣ цар // мѡвит ѡ богѣ живѡм пребывати емѡ во вѣки (поч. XVII ст. *Вол.В.* 73-74); Што инѡчей полѡженѡе в' стѡмѣ Єв(г)лѣи, инѡчеи ты положѣлъ, ѡлбо не довѣдавшисѧ, ѡлбо оумѣслне нѣшто вышпотивши хѣтре и тѡ(т), ѡко и в' йны(х) (Киѣв, 1619 *Гр.Сл.* 300).

Див. ще **ВЫШПОЧАТИ**.

ВЫШПОЧАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* *wyszpazcać*) (що) переїнакшувати, переїначувати, пере-

кручувати, спотворювати: А бо̄у мръэные и смѣлые здохвалцы оные, нѣкѡтрые слова вышпѡчѡчи,... мѡбили: ...могоу цр̄ковъ бж̄ю розвалити рѣками лю(д)скими збѡдованю̄ю (поч. XVII ст. *Проп.р.* 93); Чомѡ(ж) и ты не мѡвишь тогѡжъ, але хитре перево- рочаешъ, и штѡ высѡко, то нѣзко чинишь и вышпѡчаешъ слѡва оучительскїи (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 262); тѡ(т) не встыдалесьса вышпѡчати Ев(г)лскїи слѡва (Там же, 301).

Див. ще **ВЫШПОТИТИ**.

ВЫШПОЧЕВАНЄ, ВЫШПОЧИВАНЬЄ с.

Переинакшування, перекручування, спотворювання: тогды тымъ вышпочиванье(м), фалшованьемъ, и выкрѡта(ч)ство(м) стѡго писма, намнѣй своей рѣчи не борѡнишь (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 99 зв.); и рекѡмо нѣякѡю(с) ѣднѡсть флорѣ(н)скѡю ѡ(т)новляючи, до никѡли не // бывалоґо вѣры старожи(т)ной грѣчес- кой вышпочева(н)а, а з кгрѡунтѡ прѡве вывороче(н)а дороґѡ слѡли, и по сей днѣ стѣло(т) (Там же, 214 зв.- 215).

Див. ще **ВЫШПОЧЕНЄ**.

ВЫШПОЧЕНЄ, ВЫШПОЧЕНІЄ, ВЫШ-

ПОЧЕНЬЄ с. Переинакшення, перекручення, спотворення: тепе(р) оуже назбытъ о вышпочѣнью̄ црк̄ви, и самѣхъ евангелскихъ преданїи, котѡрые самъ збавитель подѡлѣ, зверхностьса онаа хѣлпить (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 187 зв.); слова Вл(д)ки всѣхъ Сна Бж̄го щїре заховывати и бе(з) вышпочѣна (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 231); Если хто нарѡшаѣ(т) штокоблвекъ зъ наѡки и оухвалы Сѣхъ и Бо(з)скихъ ѡцѡвъ, тѡею(ж) далѣй не мас(т)са звѡти смѡтрѣнїе,... але вышпочѣнїе и зневажѣнїе вѣры (Там же, 234).

Див. ще **ВЫШПОЧЕВАНЄ**.

Пор. **ВЫШПОТИТИ**.

ВЫШПОЧИВАНЬЄ *див.* **ВЫШПОЧЕВАНЄ**.

ВЫШПРЕРЕЧЕННЫЙ, ВЫШЪПРЕРЕ-

ЧОННЫЙ *прикм.* Вищезгаданий, вищезазначений: А я вже вы(ш)преречены(и) я(ц)ко пузи(к) такъ... и повиноватыхъ нашихъ из ѡбчихъ люде(и) стороны до того дому ѡ(т) на(с) пану а(н)дрею... вступу потребы мети не маемо (Київ, 1597 *ЦНБ ДА/П-216*, 76); помененый протестансь... оферуючысе о то в судахъ належныхъ яко перъвей зачалъ, такъ и до коньца з вышь преречеными приньципалами и ихъ адъге-

рентами правъне чынити, илекротъ того будетъ потреба (Луцьк, 1648 *АрхЮЗР* 1/VI, 818).

Див. ще **ВЫШПРЕЧЕННЫЙ**.

ВЫШПРИВЕДЕННЫЙ *прикм.* Вищенаведенный, вищеназваний, вищезазначений: Зо всѣхъ теґды вышприведенныхъ свѣдоцтвъ, притомъ и зъ выводовъ ...покажется ясне и выразне, ижъ... Избавитель нашъ, Петра одного по собѣ головного пастыра не оставилъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 461).

ВЫШПЫРАЧЪ ч. (*смп.* wyszpyracz) той, що докопується, вислїджує; *диал.* нишпорка: Послѡмъ Апѡсто(л)скимъ: инѣквизиторомъ, вы(ш)пырачомъ,... котѡрые южъ, своими Ап(с)толскими привїлѣями, не то(л)ко Еп(с)копомъ ровнѡются: але тѣжъ ихъ превышаю̄тъ,... и ихъ владѣв высмо(к)тывають (Ев'е або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 11 зв.).

ВЫШПѢГОВАТИ, ВЫШПИГОВАТИ, ВЫШПИГОВАТИ, ВЫШПЕГОВАТИ, ВЫШПѢКОВАТИ *дїєсл. док.* (*смп.* wyszpiegowac) 1. (кого, що) Вислїдити, напасти на слїд: А такъ на то(м) положили всѣ, и(ж) маю̄тъ дѡти... заплѡтѣ... абы є(г) выстерегли, вышпѣговали... выдѡли єґо пилѡтоу (XVI ст. УЄ №29519, 233 зв.); Онъ заразъ послалъ мене и другого хлопца Марцинка, абысьмы того попа вышпекговали (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 1/VI, 237); а та(к) положили на то(м) вѣси. и(ж) маю̄(т) дѡти скѡрѣбы великїи на то. ...комоу ись оучителїи або прїателїи єґо, чтобы єґо выстерегли а вышпѣковали (Смѡтрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 3 зв.).

2. (що) (*докладно перевїрити*) дослїдити, ретельно оглянути: А коли пошли вышпикговали зѣмлю ѡ(т) пѡци Сїнь ажъ до Ємѡтъ, и пошли на полѡдне и пришли до хѣврѡна,... оурѣзали вѣтвъ виннїю зъ ягодами (серед. XVII ст. *Хрон.* 135); Идѣте прошѣ, а гѡтѣйте пилне и чинїте двѡрне, а вышпигдѣйте мѣстце гдѣ єсть ноґа єґо, або хто єґѡ тамъ видѣлъ (Там же, 230 зв.).

ВЫШПѢГОВАНЄ с. (*смп.* wyszpiegowanie) вислїджування, вистежування: Астарѡѡѣ:... чїначїи Вы(ш)пѣгова(н)а (1627 *ЛБ* 182).

Пор. **ВЫШПѢГОВАТИ**.

ВЫШПѢКОВАТИ *див.* **ВЫШПѢГОВАТИ**.
ВЫШПРЕЧЕННЫЙ *див.* **ВЫШПРЕЧЕННЫЙ**.
ВЫШПРЕЧЕННЫЙ *див.* **ВЫШПРЕЧЕННЫЙ**.

ВЫПРЕЧОНЫЙ *див.* **ВЫПЕРЕЧЕННЫЙ**.

ВЫПТЕ *див.* **ВЫЙСТЕ**.

ВЫПТЬЕ *див.* **ВЫЙСТЕ**.

ВЫПТЬЕ *див.* **ВЫЙСТЕ**.

ВЫПУКАТИ, ВЫПУКАТЬ *дієсл. док.*

1. (що) (*знайти, старанно шукаючи*) вишукати: (Орина(л) привилею К. Ієго м(л). на фд(н)дована це(р)кви Бра(ц)кое при шпиталю... Вышука(т) (Луцьк, бл. 1627 ПВКРДА I-2, 252); И мѣсце бное очѣстивши, и жрѣдла самѣю жйлѣ тѣ естъ початокъ глѣдбко вышѣкавши,... // ...и жрѣдло зо всѣхъ сторѣнъ бѣдова(н)емъ мѣцнымъ дѣбре ѡбваровавши, храмъ Б(д)цы выставля(л) (Київ, 1631 *Син.Тр.* 814-815).

2. (що) (*знайти юридичні підстави, щоб відсудити що-небудь у когось*) вишукати (що), дошукатися (чого): а такъ поводъ хотечи тые добра иле на ча(ст) его належи(т) в позъваного правъне вышѣкати по(з)ваного с ча(с)ти свое до показанъя права на тые добра... на роки вышѣ менованые... запозвалъ (Люблін, 1630 ЛНБ 103, 21/Id, 2010, 10 зв.).

Див. ще **ВЫПУКИВАТИ, ВИПУКОВАТИ**.

ВЫПУКАТИСЯ *дієсл. док.* (що) Підшукатися, вишукатися: Тоестъ теперъ до Почаевского монастыра, покол церковъ своя не вышукаеться, або з нового фундаменту збудована не будетъ, давати напродъ: жита копь петнацеть, пшеницы копь три (Луцьк, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 609).

ВЫПУКИВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **вышукovati**: ихъ, яко за держаня ихъ, такъ и потомъ, правомъ доходити и вышукивати сами маемо (Луцьк, 1595 *АрхЮЗР* 1/I, 464); чому ни(х)то ѡ то не чини(т) чому того з рѣ(к) тыхъ которые то ненале(ж)не,... трымаю(т), дживаю(т), не вышѣкиваю(т), не доходя(т), бо понева(ж) до дохоженя того жаде(н) близъши(и) не е(ст) (Кременецъ, 1611 ЛНБ 5, III 4053, 26 зв.).

Див. ще **ВЫПУКАТИ**.

ВЫПУКОВАТИ *дієсл. недок.* (що) (*шукати юридичні підстави, щоб відсудити що-небудь у когось*)

вишукувати: хто бы тую часть половицѣ кѣнѣва ѡ(т) на(с) на ве(ч)но(ст) проданью ѡ(т) брата моего... яки(м) ко(л)векъ право(м) спа(д)ко(м) продажою заставою... де(р)жа(л) мы вышѣковати або... и до... врадѣ права притегати позывати... буде(м) пови(н)ни (Букойма, 1579 ЛНБ 5, II 4044, 52).

Див. ще **ВЫПУКАТИ, ВЫПУКИВАТИ**.

ВЫШПЕ¹ *див.* **ВЫШПЕ¹**.

ВЫШПЕ² *див.* **ВЫШПЕ²**.

ВЫШПЕАГГЕЛЬНЫЙ *прикм.* Досконаліший, вищий від ангельського: Якъ зас потѣмъ чѣстномѣ старѣцѣ Іюсифѣ (не малженство, але на захованіе непокаланѣи и вы(ш)шеаггелноѣ Паниенства Еѣ чѣстности) пошлѣблена была (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 759).

ВЫШПЕВСПОМНЕННЫЙ *прикм.* Вищезгаданий: до вышше вспѣмнены(х) семѣ прикладѣвъ приложѣли еще бсмого юліа папѣжа, которого востѣчнѣе еп(с)пи ѡ(т)лѣчѣли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 82).

Див. ще **ВЫШПЕСПОМНЕННЫЙ**.

ВЫШПЕЙ¹ *див.* **ВЫШПЕ¹**.

ВЫШПЕЙ² *див.* **ВЫШПЕ²**.

ВЫШПЕЙМЕНЕННЫЙ *див.* **ВЫШЕМЕНЕННЫЙ**.

ВЫШПЕЙМЕНОВАННЫЙ *див.* **ВЫШЕМЕНОВАННЫЙ**.

ВЫШПЕЙМѢНЕННЫЙ *див.* **ВЫШЕМЕНЕННЫЙ**.

ВЫШПЕЙПИСАННЫЙ *див.* **ВЫШЕПИСАННЫЙ**.

ВЫШПЕЙПОМАНЕННЫЙ *див.* **ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ**.

ВЫШПЕЙПРИПОМНЕННЫЙ *прикм.* Вищезгаданий: а особліве посвѣдчаеть того вышшейприпѣмненаа киликіанова справа (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 142).

ВЫШПЕМЕНЕННЫЙ *див.* **ВЫШЕМЕНЕННЫЙ**.

ВЫШПЕМѢНОВАННЫЙ *див.* **ВЫШЕМЕНОВАННЫЙ**.

ВЫШПЕНАМѢНЕННЫЙ, ВЫШПЕЙНАМЕНЕННЫЙ *прикм.* Вищеназваний, вищезначений: ѡгледае(т)са апо(с)то(л) на историю вы(ш)ше(и)намененую бо и(з)раелиты внимали и(ж) были ѡ(т) пана ѡ(б)манены (II пол. XVI ст. *КА* 552, на полях); а яре(м)ко мае(т) ма(т)ку свою ховати до смѣрти еи а по сомѣ(р)ти(!) ма(т)чино(и), мае(т) ѡ(н) во все(м) имѣнью то(м) воле(н) быти ѡ(т) всѣ(х) якъ ѡ(т) брата курила та(к) ѡ(т) сестрѣ его вы(ш)ше на мѣнены(х) (Львів, 1597 *Юр.* 17 зв.).

ВЫШШЕОПИСАННЫЙ див. **ВЫШЕОПИСАННЫЙ**.

ВЫШШЕПИСАННЫЙ див. **ВЫШЕПИСАННЫЙ**.

ВЫШШЕПИСАННЫЙ див. **ВЫШЕПИСАННЫЙ**.

ВЫШШЕПОМЪНЕННЫЙ див. **ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ**.

ВЫШШЕПОМАНЕННЫЙ див. **ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ**.

ВЫШШЕСПОМНЕННЫЙ прикм. Вищезгаданий: для вышше спомнены(х) причинъ за волею и вспоможенемъ... его кнѣжское мл(с)ти..., яко пре(д)тымъ инше книги, такъ и таа, впро(д) з рбзны(х) а старыхъ зводоу... добре справлена (Острог, 1606 Мол. 3 зв.).

Див. ще **ВЫШШЕВСПОМНЕННЫЙ**.

ВЫШШЕУМНЫЙ прикм. (сповнений великим розумом) розумный, змістовный: Для того абовѣмъ и Снѣ Бжій впродѣ нѣжели стѣю Евхаристію своѣмъ подаль Оучникомъ, ... абысмы и мы чистымъ оумысломъ, ср(д)цемъ, дешѣю и тѣломъ старалиса такъ великихъ и вышшеумныхъ оучастниками сстатиса(!) даровъ (Львів, 1646 Жел.Сл. 4 зв.).

ВЫШШИЙ, ВИШШИЙ, ВЫШШІЙ, ВЫШШІЙ, ВЫШШЫЙ, ВЫШЪШИЙ, ВЫШЪШИЙ, ВЫШШИЙ, ВЫЖШИЙ, ВЫСШИЙ, ВЫСПЫЙ прикм. в. ст. 1. (який має порівняно з іншими більшу висоту, більшу відстань знизу вгору; протилежне — нижчий) вищій: гора замѣковаа... въ середине вы(ш)ша нижѣли по краемъ (1552 ОКЗ 34); А протожъ и вышшій оуголь тродгоной фѣкѣры достѣпалъ (Київ, 1619 Гр.Сл. 277); Мнѣги и дрѣва сѣтъ, лѣчь одны вышшій, а дрѣгій нѣзшій (Вильна, 1627 Дух.б. 295);

(про зріст людини порівняно зі звичайним, середнім) високий: А бы(л) оубирь на то(м) голіадѣ из мѣди и желѣза, ... а са(м) голіа(д) бы(л) вы(ш)ши(и) на с̄ локо(т), и на па(д) а дв(д)ъ бы(л) маленкій овчари(к) котры(и) его заби(л) бе(з) жа(д)нои зброи (XVI ст. УЄ №29519, 35); В тымъ то сіонѣ, ѣзра видѣвъ, незлѣченное множество збранного людѣ одѣгненыхъ в шаты бѣлыи; и палмѣвыи рѣзки въ рѣкахъ ихъ; и младенець красоты дивной, в зростѣ

вышшего вккладать зѣсобна на кождого ихъ корѣны (Почаїв, 1618 Зерц. 64).

2. (який знаходиться на більшій віддалі від якої-небудь поверхні) вищій: маючи я при себе сторону, шляхту людей добрых, ... позовъ... его кор. милости с печатью коронною менше канцелярии до замку вышшого однесши, оный при церкви соборной Луцкой..., на столе положивши, ... уставникови опеведилом (Луцк, 1618 АрхЮЗР 8/III, 546); Подобаетъ же вѣдати ѿ елементъхъ: як не соутъ равны; едины бовѣмъ легкого и сѣптѣльного е(с)т-ва; яко огнь и въздѣхъ: дрѣгій же тѣжшего и гроубшего; яко вода, и земля: легкіе и сѣптѣльные елеме(н)та; на вышшемъ мѣстѣ положи(в) преумудрїй бѣдовѣца. гроубшій же и тѣжчїишій на нїзшемъ; зѣмлю, и вѣдоу (Почаїв, 1618 Зерц. 9 зв.); року... 1339 кролеви Полскому Казимирови Второму Россове мѣста Лвова, себе и замки обадва, нижній и вышшій, и самое мѣсто поддали, и толко собѣуживанье волное старожитной... вѣры варовали (Київ, 1621 Кон.Пал. 1026); Въ первыи днѣ сотворилъ бг̄ нбѣ выжшое, и зѣ(м)лю выжшю, з котрыхъ есть стїхїа то сѣтъ ледь, снѣгъ, мразъ, и роса (серед. XVII ст. Хрон. 1 зв.);

(який згаданий раніше) вищій: взял посагу от отца панее Ганны готовыхъ пенезей поль третя ста золотых, а за ее учтвое противко мне захованье записалем // совито... другую пол третя ста золотых, ведле вышшего описанья (Ковель, 1559 АрхЮЗР 8/III, 37-38);

(який міститься у верхній, горішній частині чогось) вищій: Кгда идѣ(ть) люди д... вышшеи дѣбровы медѣ брати ѿтъ тыхъ... по вї грше(и) старосте (1552 Обрац.З. 143 зв.); їсь же ѿпят заклїкавшї великим голосом, и спустил дха, иж завѣса црквѣная разодралася на двое, з вышшего краю аж до нїжнего, и земля ся потрасла (Володимир, 1571 УЄ Вол. 54); а приказѣю вам... абысте емѣ были допомочны шитци та(к) головчане конец вышши(и), яко и громада вишовская до перенесѣня на инше мѣсце тоѣ цркви (Самбір, 1581 Свенц. 75); ставы, частю презъ... спусчене... воды въ ставе середнемъ... попустошилъ, вышшего ставу не занялъ (Луцк, 1633 АрхЮЗР 6/1, 492); вдова... приправила собѣ комѣрѣ таємнѣю на вы(ж)шо(м) пѣтре дѣмѣ своего, в котѣ

рой з па(н)нами своїми мѣшкала (серед. XVII ст. Хрон. 373 зв.);

(у космічних просторах) небесний: такъ якієсь зо всѣхъ мѣръ протівные, намъ грѣческой релѣи людемъ, за неласкавымъ подо(б)но вѣшшыхъ планѣтъ на насъ зрѣніемъ, часы настоупіли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 2); *Образно:* Лазарь на выськость вшолъ вѣшшю, а богачъ в' пробасть изшолъ низшю (Київ, 1637 *УС Кал.* 602).

3. (значніший за вартістю) вищий: Я Федор... есми остал винен Грицкѣ, а Юхнѣ и Семашкѣ Ласковичом... сто коп грошей..., и которое // имене заставил пан Ванко... князю Василю... ъстѣ и в шестнадцати копахъ грошей, ино я тѣю сто коп грошей маю им ѡтдати; за которыеж пенази мает имене Росново ѡкѣплено быти, нижли тоє имене ест ѣ вышшей сѣмѣ, ѣ стѣ и в шестнадцати копахъ грошей (Краків, 1538 *AS IV*, 141-142);

перен. (за значенням) вищий: Пнѣве за(с)... соудо(м) безако(н)ны(м) во(з)неслиса, безъсловесны(х) естество вы(ш)шею // ценою (в' свои(х)) анѣтихр(с)тово(г) закона права(х), на(д) лю(д) бжїи, їмъ до часѣ по(д) вла(ст) злецоны(и)) оценили (до 1596 *Виш.Кн.* 261-261 зв.).

4. (важливіший за становищем у суспільстві, духовній ієрархії) вищий, знатний: ѡста(в)уемъ... абы ниhto... почо(н)ши ѡ(т) вы(ш)шого а(ж) до ни(ж)шого стану... не смѣ(л) въ зброя(х)... до судѣ... приходити (1566 *ВЛС* 50 зв.); они ни(ж)шими боудѣчи вѣшшого митрополїта и владѣковъ сѣдїти... не могли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 70 зв.); православы(м) хр(с)тіаном малое ро(с)сии та(к) дхвны(м) я(к) і свѣ(т)ски(м), ѡ(т) вы(ш)шого станѣ і до коне(ч)наго (1599 *Виш.Кн.* 212 зв.); А што ся дотычетъ Палеолога,... о которомъ вилялетъ чынить змену, ижъ на синоде Ѳерарскомъ... не только (же) мель вольный голось,... и, сцызматикомъ будучи,... ведучи споръ зъ Латинѣниками не только о веру, але и о высшее местце съ папезомъ спирался (Вільна, 1599 *Ант.* 795); Суть тежъ еще высшыє станы и достоинства въ церкви нашей Восточной, яко: протопопа, архимандрытъ,... архиепископъ, митрополитъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 211); двоакїи сѣтъ Іерѣи ѡдны вѣшшыи котѣрїи Еп(с)копами називаютьсѣ, а дрѣгїи

низшыи котѣрїи презвітерами сѣтъ (Львів, 1642 *Жел.О тайн.* 16); *Образно:* другїи тоє по(с)полите выкладаю(т) доко(н)чиль а ту(т) дає(т) знати и(ж) все тоє што хс̄ те(р)пѣль было яко по(с)веченье на вы(ш)шого ереѣ (на полях. — *Прим. ред.*) мовечи ѡповѣ(м) има твоє бра(т)и моєи и по(с)реди це(р)кви пѣ(с)ни тобѣ заспеваю (II пол. XVI ст. *КА* 248); шѣка(и) зѣвжды ни(ж)шого мѣ(ст)ца нѣ(ж) вы(ш)шого (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 33 зв.);

(про Бога) всемогутній: знайшоль сѣ вѣшшїи то(с)т)гѣбѣ, строути(л) ѡного црѣ ювѣнїя напѣшного (XVI ст. *УС №29519*, 227 зв.);

всевишній, небесний: каждая душа властемъ вышшымъ нехай ся повинуетъ (1603 *Пут.* 34); Прѣвда же мѣтва с(т): не тѣлко назывѣтсѣ хлѣбо(м) дшѣвны(м), бо я(к) хлѣ(б) тѣло, та(к) она дшѣ лю(д)скѣю послїлѣ(т), вѣдлѣгъ вѣшшого ѡуказана (Київ, 1648 *МІКСВ* 348).

5. (який має більші повноваження) верховний, вищий: Мы судъ, бачечи, ижъ въ той справе сталося межи сторонами контроверсии зъ стороны взята о болшую речъ въ вышшомъ суде, отъ чого вже апелляция на трибуналь закрочила,... прото судъ узнаваетъ, ижъ шкрутинии безъ стороны позваное вывожена быти не можетъ (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 1/І, 331); А Сачковая, не приймаючи и не слушаючи того сведецтва, до вышшого ся права, то есть до его милости пана старосты, албо подстаростего его милости отзывала и бралася (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 6/І, 272); Петръ вышменованый... приручил... жону свою... через мене возного на врьд высшїи, перед который тая ся справа приточит (Житомир, 1606 *АрхЮЗР* 8/ІІІ, 523); по мѣне будучие посесорове..., платити будутъ водле таксы ошачованое совито, не апелюючи до высшого права (Луцьк, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 610).

6. (значніший; сповнений глибшого змісту) вищий: Естли з низкого родѣ посполитый человекъ приходит для своих цнот кѣ вышшей чти, а простыи годнѣстю шлахотства достѣпают, заправдѣ достойна ест ѡсвецонысти княжества для мѣжства высокых заслѣг чтам и розмноженьемъ заплаты давнит (Городно, 1507 *AS* III, 49); Але вѣдаю повѣдаєтъ же ты снѣ и дхѣ стго мимѣхѣдо(м) вкоро(т)це впома-

ноуль, але до ω(т)ца прише(д)ши глоубшюю н'ѣкюю и выш'шюю бгослѡвію прида(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 142); Якъ ѡлбо ω(т)кбѡла мѡжно ёсть... вѣжитиса... // ...во все(м) досконѡлдо, и вы(ш)шюю всѡкои досконѡлости прировнывати Тр(о)щѣ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 292-293); Имъ тѣды выш'шій и зацн'ѣишій ёсть Сакраментъ Тѣла и Крѡве Спсѣтелейы на(д) ѡнше тайны, ты(м) бѡлшого до принѡта ѡного потреба приготова́на (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 912);

(божественный) вищий: нине выш'шего свѡстостию просветилася (1489 *Чет.* 139); та(к) и спсѣте(л) нѡшъ жрѡдло славы своеи жебы на тѣло не вѣткло, затвори(л), и ω(т) прѣшои години вѣплоченѡ своего до выш'шой дшѣи чѡсти ѡное перевю(л) (поч. XVI ст. *Проп.р.* 269).

7. (який вирізняється з-поміж інших) краший, лѣпший: Богѡты(и) надъ ѡбѡги(х) в школѣ, ничи(м) выш'шини не маю(т) быти, то(л)ко самѡю надкою (Львѡв, 1587 *ЛСБ* 87, 3); повага бѣскѡпа ри(м)ско(го), выш'ша е(ст) над всѣ съѡборы, и жа(д)ны(х) ро(з)соу(д)кови не по(д)лагѡе(т) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 220);

(який у порівнянні переважає когось або щось якимись властивостями) вищий: Пнѡве за(с) надъ бгѡ бгѡами вы(ш)шими на(д) своими порѣчными по(д)да(н)ными сѡ починили (до 1596 *Виш.Кн.* 261); Чи(м) же сѡ вы на(д) попо(в) православны(х) вы(ш)ши(ми) во спасенѣи дшѣвно(м) чините (1598 *Виш.Кн.* 290 зв.); рѡзъ одноу о рѣчахъ сентенцию оувѡжне принѡвши, при неѣи тѡкъ стѡишь, же лѡпаньѣ фавѡровъ, або якѡго выш'шого счѡстѡ... ω(т) неѣ вѡ не ω(т)разить (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 2 зв.); ато мѡвлю кѡ пожи(т)кови вѡшемѡ, бѡчиш'ли, // же и тоу(т) ω(т) жонѡтого выш'ши(м) ёсть, котѡрыйсѡ стѡрае(т) ω бо(з)ских, нѣ машь по зѣстю з' свѣта покоу́ты (Острог, 1607 *Лѣк.* 113-114); та(к) една(к) пре(з) ласкою мѡже(т) сѡ по(д)нести члѣкъ, же на(д) ѡггѡла боуде(т) болшій и выш'ший (поч. XVII ст. *Проп.р.* 248); Где по ѡных' выш'ших' мѡдрѣцѣхъ и толковницѣх', и мѡлость мою в' розмнѣю тѡеи Книги слѣжбѡ причѣтши, перенести и подѡти еи врѡчил' ми ѡкожъ тѣмъ, якѡе ми преподѡное ёст' ω(т) Дѡха Пр(с)тѡго дарѡванѣе (Київ, 1623 *МКСВ* 69); Якѡим' спѡсобо(м) хр(с)тѡне вы(ш)шими бѡдѡт' на(д) пѣрвого Аѡѡма, понева(ж) ω(н) был' несмертѣ(л)ны(м), а не то(л)ко дшѣю, але и

Тѣло(м) несказѣтельны(м) (Вѣльна, 1627 *Дух.б.* 153); Ачѣ колѣвекъ дѡвнаѡ рѣч' бѣти здаѣт'сѡ, абы так' бѡрѡю Ап(с)лскимъ ср(д)цѣемъ зѡздрость кѣрѡвати мѣла... // еѡдинъ дрѡгого чѣстю выш'шимъ на(д) себе чинилъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 159-160); бо гды Ап(с)ль надѡчѡет' мѡжа, абы тѡкъ любилъ жонѡ свою, якъ Хс оулюбилъ Црѡковь, выш'шюю и дхѡвнѡю мѡлост' до жоны, ωкрѡм' прирѡжѡной малже(н)скои мѣти емѡ кѡже(т) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 927);

(який перевищує можливості людського розуміння) вищий: члѣкъ... // ...себе невѣдаючѣи, а ѡ выш'ши(х) на(д) себе рѣча(х) бѡдѡючѣисѡ, котѡрый не вѣдае(т) щѡсѡ ннѣ з ни(м) дѣѡти боуде(т), а ѡ прѣшлы(х) чѡсѣхъ практикоуе(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 120); И пре(з) тѣи хотѣти оупѡрне оуказѡти недостѣгненое превынѣслое ёстество, и выш'шее на(д) всѡкюю вымѡвѡ и рѡзѡмъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 293);

(найдосконаліший, найповніше виражений) вищий: а по рѣскѡ бѣтнѡсть: на(д) бы(т)нѡстами; створѡними выш'шаѡ, а самѡ тѡѡ бѣтнѡсть; нествѡрѡнаѡ, нѣмаѣетъ; анѣ почѡткѡ: анѣ конца. маючи в сѡбѣ; всю досконѡлость, щѡ Бгѡ прѣналѣжить. а тѡѡ бѣтнѡсть; ёсть правѡдѣвымъ Бгѡмъ: и Бгѡ тоу бѣтнѡстю ёсть (Чернѣгѡв, 1646 *Перло* 11).

8. (по генеалогічній лінії) дальший: То всѣ прикладомъ лѡтѡве можѣмъ о(б)ѡяснити: напрыклѡдъ Дѡдѡ ёсть пнемъ кгдыж' маѣт' ω(т)ца Іесеѡ, дѣѡѡ ѡвиѡа праѡеѡ Вѡѡза, прапраѡдѡ Сѡлѡмѡна, и вы(ш)шихъ ω(т)цѣвь своихъ (Львѡв, 1645 *О тайн.* 171).

9. У знач. ім. (той, хто стоїть вище в певній ієрархії—суспільній, церковній, віковій і т. ін.) вищий: троуднѡсть а неѡе(з)печѣн'ство ω(т)повѣдати за кого вы(ш)шого а шафѡвати чѣи(м) оумысло(м) [мене] не допѡцѡла (Острог, 1598 *Отп.КО* 2); рѣчѣшь же неслоушне абы нѣжшѣи вы(ш)шого, бѣскѡпъ патрѣярхѡ, патрѣярхапѡпѣжа, сѡдѣити... мѣль (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 21 зв.); сынъ на отца, ниж'шый на высшого права ставити не можѣт' (Вѣльна, 1599 *Ант.* 865); Не меншій... чудѡ ёсть православный, же якъ вкинѣный посереѡдѡ огня на онѣ чѡшь паперѣ, тѡкъ тепѣрь... посереѡдѡ огня гнѣвомъ палаючихъ сердцеѡ отступниковъ нашихъ внесѣный, огнѣви тѡкому подлѣгѡлый, свѡтѣи свѡтой свѡтѣи нѣв... нашей церкви возставѣтель не згорѣль, котѡрий выш'шии на него

не смолюю и сѣркою, але гнѣвомъ и ненавистю распаленныхъ сердець своихъ поломены зъ себе выпускали, нѣжъ оная седмь седмицею распалена печь Вавилонская! (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1067).

Див. ще ВЫШНИЙ.

ВЫШПОМЕНЕННЫЙ *див. ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ.*

ВЫШПОСТЬ *ж.* Вищѣсть: а зъсѣ рекѣ, жѣ тѣ бо(л)ше неслоушне и(ж) тѣ володѣме(р)скомѣ лоуцкомѣ поблоцкомѣ пи(н)скомѣ и хѣлмскомѣ вл(д)ко(м), на(д) лѣвѣскимѣ и премѣскимѣ вл(д)ками,... // ро(з)майтѣю звѣрхность и вѣшшость приписѣешъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 81 зв.-82).

ВЫШПЫЙ *див. ВЫШПИЙ.*

ВЫШГ¹ *див. ВЫШЕ¹.*

ВЫШГ² *див. ВЫШЕ².*

ВЫШГМЕНОВАННЫЙ *див. ВЫШЕМЕНОВАННЫЙ.*

ВЫШГМЕНОВАННЫЙ *див. ВЫШЕМЕНОВАННЫЙ.*

ВЫШГНЕВЫЙ *див. ВИШНЕВЫЙ.*

ВЫШГОЗНАЧОНЫЙ *див. ВЫШЕОЗНАЧОНЫЙ.*

ВЫШГОПИСАННЫЙ *див. ВЫШЕОПИСАННЫЙ.*

ВЫШГОПИСАННЫЙ *див. ВЫШЕОПИСАННЫЙ.*

ВЫШГОПЪСАННЫЙ *див. ВЫШЕОПИСАННЫЙ.*

ВЫШГПИСАННЫЙ *див. ВЫШЕПИСАННЫЙ.*

ВЫШГПОЛОЖЕННЫЙ *прикм.* Вищенаведенный, вищезгаданий: Старайжеса тѣды, абы на тобѣ не пала, вышг поблженаа, Бѣзкаа грѣзнаа примѣвка: ѿ Пастырѣ и балване (Львѣв, 1645 *Жел.Тр.* 5).

ВЫШГПОМЕНЕННЫЙ *див. ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ.*

ВЫШГПРЕРЕЧОНЫЙ *див. ВЫШПРЕРЕЧЕННЫЙ.*

ВЫШГРЕЧЕННЫЙ *див. ВЫШПРЕЧЕННЫЙ.*

ВЫШГРЕЧОНЫЙ *див. ВЫШПРЕЧЕННЫЙ.*

ВЫШГТЬЕ *див. ВЫШТЕ.*

ВЫШГШЕ *див. ВЫШЕ¹.*

ВЫШГШЕЙ *див. ВЫШЕ².*

ВЫШГШЕЙПИСАННЫЙ *див. ВЫШЕПИСАННЫЙ.*

ВЫШГШЕПИСАННЫЙ *див. ВЫШЕПИСАННЫЙ.*

ВЫШГВАННЫЙ *див. ВЫШПИСАННЫЙ.*

ВЫШГЫЙ *див. ВЫШЕ¹.*

ВЫШГНА *див. ВЫШПИНА.*

ВЫШГНКЪ *ч.* Продаж товарѣв у роздрѣб: тую рыбу прода(ли) здесе мешчаномѣ володимерьскимѣ на вышы(н)кѣ (Володимир, 1579 *ТУ* 174).

ВЫШГТЫЙ *див. ВЫШПТЫЙ.*

ВЫШГПОМЕНЕННЫЙ *див. ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ.*

ВЫШГПОМЪНЕННЫЙ *див. ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ.*

ВЫШГШЕШЪДНЫЙ *прикм.* (який стосується папського престолу) високий: И как ся в том писанию Скарга умучив, утрудив и употив, боячися, абы честь земное власти римского началства папина... не снижилася и сѣдалище прославленное вышышешдное з мѣзса своего не порушилося (1608-1609 *Виш.Зач.* 210).

ВЫЩВАТИ *дѣсл. док. (стп. wyszczwac)* (кого) вигнати, прогнати: видишъ якъ еси вѣщвалъ вѣлка з лѣса (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 139).

ВЫЩСПЕЦИФИКОВАННЫЙ *прикм.* Вищеназваний, вищевказаний: а подданные его мл. пана Гелияша Еловицккого дедичные, а въ поссессии его мл. Петра Гулевича теперъ будучие, з части села Суска, штос збожа остало розъного по тыхъ-то подданных, чога не добрали, теды они, выщспецификованные, под час тоежъ козачсчизны, взяли (Луцк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 175-а).

ВЫШЪДЖАТИ *див. ВЫШЪДЖАТИ.*

ВЫШЪХАТИ *див. ВЫШЪХАТИ.*

ВЫЯ, ВИЯ, ВЫА *ж.* Шия: кнѣзь. повелѣ(л) и(х) // повазати за выи (1489 *Чет.* 143 зв.-144); абы еси не смѣ(л) ани епитрахеля на свою выю вложити по(д) клятвою стѣ(х) бѣгоносны(х) ѿ(т)ць (Львѣв, 1591 *ЛСБ* 164); выа, шыа (1596 *ЛЗ* 38); вѣлоношѣние, или оузоношѣние, ѿвѣше(н)е на выи, чарѣвное ноше(н)е (1627 *ЛБ* 138); collum, выя, шия (1642 *ЛС* 129).

ВЬЯВИТИ, ВЬЯВИТИ *дієсл. док. 1.* (кого) (*знайти*) виявити, викрити: а они дей его выявити и на слѣдъ выходити не хочутъ (Луцьк, 1583 *Ив.* 271).

2. (що) (*зробити відомим, явним*) виявити: вьявилъ прѣшлый сѣймъ тоѣ обвинѣньѣ его. Пріѣха(л) на сѣймъ дла справы о собѣ, которю што напроу(д)-ше дати прагнѣлъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 89).

Див. ще ВЬЯВЛЯТЬ.

ВЬЯВЛЯТЬ, ВЬЯВЛЯТИ, ВЬЯВЯТ *дієсл. недок.* (чого перед ким, кого) (*робити відомим що-небудь*) виявляти (кого), робити явним що-небудь: теды маю... на здорове его не отповедать и жадныхъ пофалокъ, хлубячися съ того злого учиньку учиненого, не чинить, а ни того ни передъ кимъ не выявлять (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 8/III, 335); якож его до того намовивши привела и до того ему статечне допомагат се сама обещала и допомагала, а в том его никгды не выдават и не выявят оферовала (Луцьк 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 498); Изъявлāju: выявлāju, выставлāju (1627 *ЛБ* 47).

Див. ще ВЬЯВИТИ.

ВЬЯВОВАТИСЯ *дієсл. недок.* (з чого) Ухилиятися, звільнятися (від чого): А умоцованы(и) стороны позваное ω(т) пана Петра Семашка поведе(л), и(ж), де(и), то естъ речъ головная, бо мне вже ту(т) иде(т) ω зыскъ и страту, кгды(ж) ся я выявую з юри(с)дицей вря(д)у в.м(л).. а ваша, де(и), менемл(ст) по(д) послуше(н)ство вряду своего принушаєте (Житомир, 1584 *АЖМУ* 93).

ВЬА *див. ВЬЯ.*

ВЬАВИТИ *див. ВЬЯВИТИ.*

ВЬАСНЕНЬЕ *с.* Вияснення: Вирабеєрь: Стѣдна, а(б) выложѣне, выасне(н)ѣ, вѣкла(д) (1627 *ЛБ* 194).

ВЬАСНАТИСА *дієсл. недок.* Вияснятися: Озарājuса: Освѣчāju(с), выаснāju(с) (1627 *ЛБ* 151).

ВЬАТИ *дієсл. док.* Дістати, витягнути, вийняти: а петръ пришедши к собѣ реклъ. теразъ знам правдивѣ иж послал гъ аггла своего и выаль ма з роуки іршовои (Герляхів, к. XVI ст. *Свенц.* 72).

Див. ще ВЬНЯТИ.

ВЬАХАТИ *див. ВЬСХАТИ.*

ВЬ *див. ВЪ.*

ВЬГНАНЬИЙ *прикм.* Вигнаний: ехуі, выгнаны (I пол. XVII ст. *Сем.* 81).

ВЬЕЗДЪ *ч.* В'їзд: а въ гай липовый и въ дубраву волный ему въездъ по дрова (Луцьк, 1528 *АрхЮЗР* 6/І, 10).

ВЬЕХАНЕ *див. ВЪЕХАНЕ.*

ВЬЕХАНІЕ *див. ВЪЕХАНЕ.*

ВЬЖЕ *див. УЖЕ.*

ВЬЗДВИГНУТИ *див. ВОЗДВИГНУТИ.*

ВЬЗРЪТИ *див. УЗРЪТИ.*

ВЬКІНУТИ *див. ВКИНУТИ.*

ВЬКРАСТИ *див. УКРАСТИ.*

ВЬМЪТИ *див. УМЪТИ.*

ВЬНОЧІ *див. ВНОЧИ.*

ВЬНАТИ *див. УНЯТИ.*

ВЬПОРОЖНУТИ *дієсл. док.* Випорожнити; вичерпати, видобути: егеро выпорожнѣти (I пол. XVII ст. *Сем.* 77).

ВЬПРОВАДИТИ *див. ВПРОВАДИТИ.*

ВЬРИЗАТИ, ВЪРИЗАТИ *дієсл. недок.* Надтинати, обрізати, обрубувати: ассидо вьризаю (I пол. XVII ст. *Сем.* 9); eupuchus вьризані яко каплѣн (Там же, 79).

ВЬСАДИТИ *див. ВСАДИТИ.*

ВЬСЕ *див. ВСЕ.*

ВЬСХОДЪ *див. ВСХОДЪ.*

ВЬСАКЪ *див. ВСЯКИЙ.*

ВЬХОЖАТИ *див. ВХОЖАТИ.*

ВЬЧИСТИТИ *дієсл. док.* Вичистити: гурдо вьчі(с)тити (I пол. XVII ст. *Сем.* 144).

ВЬШИТКО *див. ВПИШТКО.*

ВЬВУМЪ *с.* (*лат.* vivum) проживання, мешкання: Старожитны(и) Натѣра(л)ны(и) Наро(д) Нашъ рѣски(и) Мае(т) свое вѣвѣ(м) И црковъ Набоже(н)ства своего во Львовѣ (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 3).

ВЬДАНЕ, ВЕДАНЕ, ВЕДАНИЕ, ВЬДА-НІЕ, ВЬДАНЬЕ *с.* (*сукупність певних відомостей*) знання, пізнання, розуміння: видѣніе, огладѣ(н)ѣ, и ты(ж) ω(б)лі(ч)ѣ вѣдѣніе, свѣдомость, вѣдѣ(н)ѣ (1596 *ЛЗ* 33); потребно естъ вѣданье тыхъ сродковъ и способω(в) в томъ вѣданью насъ оуживаныхъ, прото(ж) є(и) коротко припомню (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 205); Православный: Признаваю то, же естъ добрая и потребная речъ зверхнихъ словъ вѣдане (1603 *Пит.* 107); Познаніе, вѣдѣніе, развѣмѣніе, рѣзд(м), сказаніе: Позна(н)ѣ, вѣда(н)ѣ, розвѣмѣ(н)ѣ, довѣданье-

са (1627 ЛБ 86); безъ вѣданїа (веданїя) — без відома: ѿ такѡвыхъ заповѣдъ нашѡ покладѣемъ... такѡвыхъ възысківати... и безъ его Сп(с)кпа вѣданїа никакоже дрѣзноути его благословїти и до Црквѣй Бжїихъ пѣстїти (Львїв, 1614 *Вил.соб.* 10); ино коли ва(м) бо(г) поможе(т) сверши(ти) еи а вы абы є(сче) не (с)мели еи свещати бе(з) веданїя нашего але да(с)те на(м) зна(ти) а мы пошлемо всякии по(т)ребы це(р)ковнии (Сучава, 1558 *ЛСБ* 25); **вѣданье дати** — повѣдомити: А какъ оргишъ который прїйдетъ до Кїева, тогда Шамакъ маеть намъ о томъ вѣданье дати (Краків, 1508 *АЮЗР* II, 120); **ку веданю** — до відома; знати: Мы всѣ сполечне и одностайне братя роженые... явно чинимъ... сим нашимъ листомъ всѣмъ вобец и каждому з особна, даючи то ведати, кому бы того належала потреба ку веданю, або слышаню, сесчас и напотом завжды (Луцкъ, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 373).

Див. ще ВѢДЕНІЄІ.

Пор. ВѢДАТИ.

ВѢДАТИ, ВѢДАТЬ, ВѢДАТЬ, ВЕДАТИ, ВЕДАТЬ, ВЕДАТЬ, ВИДАТИ *дієсл. недок. 1.* (що, о кїм, о чїм, кого, кому) (*мати певну сукупність відомостей*) знати, відати (кого, що, про що): какъ вы вѣдаете има мое (1489 *Чет.* 35 зв.); Чини(м) знамѣнито си(м) нашимъ листо(м) хто на него посмотри(т) Або чтѡчи его въслышїти ннѣшни(м) и пото(м) бѣдѣчимъ Комѡ бѣдетъ потре(б) того вѣдати (Межиричча, 1503 *Арх.Р.* фотокоп. 50); съ тое моеє скрыни... мои многїє речи при томъ взяли, того не вѣдаю хто взялъ (Краків, 1518 *РЕА* I, 94); Смѣдинцы мовили: "Мы не вѣдаем, што то за копец, ани паматаем его (Шайно, 1538 *AS* IV, 174); Книгини Матѡїеваа Четвертенскаа выдаючи ѿ князд (!) Ярославѡ, же ѡн ѡ владыки, слала по него слѣгѡ своего (1564 *AS* VI, 245); ты бы ѿ томъ ведаючи єму противе(н) не бы(л) и с того име(н)а ншо(г) выеха(л) (Дубно, 1579 *ЛНБ* 103, 18/Іс, 1956, 51); што всѣмъ, кому то ведать належитъ, ку ведомости приводечи, розказуемъ, абы..., епископа Мекглинского, за правѣдивого и слушного державцу... мели (Варшава, 1582 *АрхЮЗР* 1/І, 159); Которы(и) бы бра(т) вѣда(л) брата выступного не має(т) его таити, але має(т) ѡповѣсти его в бра(т)стве жебы бы(л) кара(н) (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 181); я вѣдаю

добрю господѡ в мѣсте есть по(д) червоны(м) лвомъ (к. XVI ст. *Розм.* 38); Досытъ нам вѣдати о собѣ и о своих нам единогласных и присных! (1600-1601 *Виш. Кр.отв.* 162); кгдыжъ еще и самое головное речи не зыска(л): што себе все вцале позваны(и) зоставѣ(т), а тепе(р) то(л)ко хоче вѣдать контента всѣ в позвеменованые (Вїнниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 65); Бѣда томѡ домѡ, Где Господарѣ клѣмца, злѡдѣи... Бѣда и тымъ хто бы з нїмъ хотѣлъ накладати Вѣдаючи то о нѣмъ (Вїльна, 1620 *Лям.К.* 24); А... мѡцный, слѡвный, и той котѡрый все вѣдаю (Кїїв, 1637 *УС Кал.* 339); Тѣже члѡвче аще хѡщеши вѣдати, ѿ сѡдѣ Бжѣмъ, то вѣдай ѿ тїмъ, и вѣрѣ правдїве (Чернїгїв, 1646 *Перло* 130 зв.); ѿ(т)тѡлѣ вѣдать маєте, же жѡны панѣю(т) надъ вами (серед. XVII ст. *Хрон.* 367 зв.); всѣ справы,... записы ре(ч)ные на до(в)ги рекокгницие ѿ которы(х) манифестуочи(и) ведать не може, погинули (Житомир, 1650 *ДМВН* 197); **ани не знати ани ведати** (про кого) — (*не мати ніяких відомостей*) не знати, не відати: я... того хведора... на дворе свое(м)... не маю а ни (н)є знаю а ни ведаю ѿ не(м) (Ковель, 1574 *ЖКК* II, 275); **вѣдати (ведати) давати (дати), давати (дати) вѣдати (ведати)** (кому, о кїм, о чїм, чим, кому): **а)** повѣдомляти (повѣдомити), давати (дати) знати (кому, кому про кого, що, про що, чим): Тое все вам, православным, споминаю и вѣдати даю, абы есте знали, каким способом тая скаржина книжка овде зашла (1608-1609 *Виш.Зач.* 208); покажетлиса то перед ними, иж комисаре их ѿ той ѡробе их за часѡ тебе ведати давали (Дубно, 1559 *AS* VI, 44); Вѣ чомъ съ ними намовившы и вырозумѣвшы, на якомъ бы датку перестати хотѣли, о томъ бы еси не мешкаючи намъ вѣдати далъ (Рудники, 1561 *АЮЗР* II, 157); А... кня(з) кири(к)... кѡ праву... самъ не сталтъ... и ничего ѿ себе сѡдѣ и стороне ведати не далъ (Кременець, 1581 *ЛНБ* 5, II 4044, 88 зв.); Я ѡедоръ... Чорторыский, староста Луцкий, даем вѣдати симъ нашимъ листомъ: яко будучи нам... в замку господарском Луцку,... смотрели есмо того дела (Луцкъ, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 22); до мене ѡсобливый лист свой Твоа Милость писал, даючи ведати ѿ шкоды замков ѡкраинных (Вїльна, 1547 *AS* IV, 528); А если ихъ не ѡсѡдит або его не слѣхаютъ тогда атаманъ тесельски(и) маеть дати ведати горо(д)ничомѡ ѿ вїне на ви(н)номъ (1552

ОЛЗ 176 зв.); б) давати зрозуміти: Фалшуючи теды отступникове писма, которыхъ на подпертье своей справы уживають, вѣдати ясне дають, ижъ правды по собѣ не мають (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 582); вѣдати дається, дається вѣдати, *безос.* — (стало) відомо, впливає: Зо всего... преложенного // вѣдати дається, же... удѣльной зверхности... надъ патріархами папежъ немѣлъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 730-731); Читай... игумена Печерского, который въ науцѣ своей... мовить, ижъ мнихове Латинскіи лой ідять. Отколь дається вѣдати, ижъ передъ тимъ мясь не ідали (Там же, 1094); вѣдати дошло, дошло вѣдати, *безос.* (кого) — стало відомо (кому): Што гды Терлецкого... вѣдати дошло, той на-тыхъ-мѣсть опричникъвъ своихъ за нимъ послалъ въ погоню (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1059); Дошло ма вѣдати ис писана певны(х) о(с)о(б)... и(ж) в(м) Исаии Балабанѣ спротиви(в)шиса... розрѣ(х) ѣчинили (Острог, 1607 *ЛСБ* 410, 1); вѣдати до себе, до себе вѣдати (що) — почуватися (до чого), знати (про себе що): Тоу ѡ(т)че владѣйка присмотрѣ-са в' тѣе зерцало згѣды стѣ(х) ап(с)лѣ... вѣдали до себе же маю(т) моцъ, недоужныхъ оуздоровлати, прокажѣны(х) очищати, слѣпѣмъ в'зрѣкъ давати (Острог, 1598 *Отн.КО* 26 зв.); патріарху... до себе ехати не казали боячись, абы вас... з врядовъ яко негодныхъ не скидаль такъ, яко инших поскидаль, босте тое до себе вѣдали, жебы вас тое поткало, бо сами на себе мусѣли бисте декрет учинити (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43); вѣдати доходити (кого) — ставати відомо (кому): еднакъ же што далей по-слышимъ уведомити братолюбия вашего не омеш-каемъ, кгдыжъ ласкою Божою о всемъ вѣдати доходитъ насъ (Корсунь, 1625 *КМПМ* I, дод. 275); вѣдати учинити (кого о чім) — повідомити (кого про що): рѣманъ красе(в)ски(и), насъ ѡ то(м) певне вѣдати ѣчини(л), широце на(м) ѡ васъ расповѣвши и ѡзна(и)ми(в)ши (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451); што вѣдати — (невідомо) хто його знае (зна): М(с)цы иначей покрести(л), Хр(с)тиа(н)скѣю пѣсхѣ... далѣко ѡ(т)ме-ни(л), и ѡпакъ посади(л),... толко са после того бор-зо и самъ схоронилъ. што вѣдати если в пѣклѣ чого поправлати не казано (Острог, 1587 *См.Кл.* 13 зв.); бо влѣдыка, што вѣдати, могъ ѡ(н) тѣи ли(с)ты позапѣ-сывати по за(м)кохъ, такъ довнимае(м), с повѣсти(и)

(Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 2 зв.); не ведати **якимъ духомъ див.** ДУХЪ.

2. (у чім і без додатка) (*розуміти, усвідомлюва-ти*) знати (про що): Жаловали намъ земање господа-рськіе... на за тей своих... штож дей имѣна, ѡтчиз-нѣ нашѣ Чарѣков, а селищю Ходорково держать и вживають и сами не вѣдаем в чомъ, а намъ не хотат ѡтчизны наше постѣпити (Луцьк, 1517 *АС* III, 153); паней старой и паннам, тым запластити подле слѣбжи ихъ, яко жона моа вѣдаєт (Остог, 1539 *АС* IV, 209); Я... Андре(и) Федорови(ч) Елец... вы(з)наваю и я(в)но чиню си(м) моимъ те(с)таме(н)то(м)... ведаючи... то же вси речи на (с)вете сѣ(т) доча(с)ные (Вінниця, 1567 *ЛНБ* 103, 17/Іс, 1943, 15); А такъ мы, вѣдаючи быти речъ слушгную, того предреченого Михайла Джчусу, розумеючи быти во всемъ, ... годнымъ и ростроп-нымъ, ... дали есмо предъреченому Джусе тотъ манастыръ Дермангский (Варшава, 1575 *АрхЮЗР* 1/1, 51); Протожъ и самъ (ѡилялетъ) не ведаєт, што бредитъ (Вільна, 1599 *Ант.* 869); Видягъ облудникове, читають и вѣдають, а толко невѣдомымъ людемъ въ очи мглу фалшу пущають, абы свѣтлости правды видѣти не могли (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 634); Разѣмѣваю, мѣю: Вѣдаю, знаю, мно (1627 *ЛБ* 106);

визнавати: Ѡ котѡромъ то чѣстѣд правдѣиво(м) якъ и ѡ пѣршо(м) омѣлно(м), ижъ не мбегѡ ѣсть на то(м) мѣстѣд прѣ(д)савза(т)а, сѣхѣю перехождѣ ногою, доткнѣвши ено того, же за пѣвнѣю речъ вѣдати потреба, ижъ Мытарства и Чисцѣвый огѡнь не сѣтъ тѣежъ и едно (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 156).

3. (о чім) Підозрювати (що), здогадуватись (про що), знати: бояри(н) па(н)цы(р)ны(и)... на (и)ме Су(п)ру(н) Да(ш)кеви(ч) поеха(л) бы(л) до... гу(м)на свое(г) [о], где збо(ж)е его зложоно было, яко члове(к) споко(и)ны(и) и ѡ жа(д)но(м) небе(с)пе-че(н)стве не ведаючи (Житомир, 1609 *ДМВН* 140).

4. *Перен.* (*нам' ятати*) знати: не смеєтъ жадѣнъ имени своего написати, абы его не по(т)кало, якъ стефана пѡпа... ижъ противъ ва(с)... ѡпѡведаль вѡ ллове, и в вѣлно, ... бересте(и)скимъ мешчаномъ далистєся знати, ведаєт то ихъ хребетъ и мешокъ, и пѡпа и(х) павла... в темнѣцы мордовали (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 46 зв.); И мешчаном лвовским и виленским, ... далистєся знати; вѣдаєт то их хребет и мѣшокъ, и

попа их Павла в Берестю якъ есте в темниці смродливой мордовали (Львів, 1605-1606 *Перест.* 45); **вѣдай**, **вѣдайте**, *наказ. сл.* — знай (знайте), пам'ятай (пам'ятайте): Вѣдай и то ласкавы(и) чителъникѣ дла чоґо покладало(с) в той книзѣ прѣсты(и) язѣкъ и словенскій (Почаїв, 1618 *Зери.* 6 нenum.); еґда же лѣторосѣми еи боудоу(т) молоды и листа выпоуцаю(т) вѣдайте, // ижъ близѣ е(ст) лѣто (1556-1561 *ПЄ* 103-103 зв.).

5. Вважати за необхідне, потрібне згідно зі своєю волею, своїм розумінням: Всѣ рѣчи,... познаваемо, и шанѣмо, а бѣльше на(д)то нѣчоґо не шѣкаемо анѣ бадаемосл. А тѣ дла чоґо: Понева(ж), мови(т), Бѣ добротливый бѣдѣчи, што вѣдалъ намѣ пожитѣчного бѣти ѡ(б)авѣль (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 221).

6. (*виділяти, вирізняти з ряду подібних; узнавати*) знати: И коли свои овѣчки вѣпровадитѣ, пере(д) ними хѣдитѣ, и овѣчки за ни(м) вслѣдѣ хѣдатѣ, бо вѣдають гѣлосѣ его, а за чѣжи(м) не идѣ(т), але оутѣкаю(т) ѡ(т) нѣго, понева(ж) не знаю(т) гѣлосѣ чѣжѣго (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 198).

7. У знач вставного слова як вѣдаешѣ — як знаеш: Ѡ чоґмѣ згѣдне тѣж' и едностайне ап(с)лове и оучтлѣве всѣ скѣтком' тое в' прѣдѣ выполнивши, надѣчили, и оучатѣ, як' вѣдаешѣ, всѣх' насѣ (Київ, 1625 *Кіз.Н.* 196).

8. (*у сполуч. інфінітива із заперечними частками не, нет* *живається у знач. присл.*) невідомо: ѡн, не вѣдати в который обычай, имѣне мое..., в мене з моцы вынал мощно, квалтом (Кременець, 1547 *AS IV*, 555); взяли... у(ч)стивого шля(х)тича... и зѣ собою пове(ли) и не(т) ведати, где его подели (Житомир, 1582 *АЖМУ* 39); такѣ веле е(ст) баламѣ(т)ства ижѣ не вѣдати комѣ вѣрити (к. XVI ст. *Розм.* 23 зв.); От которого бою и зраненя не ведати, если жив будет (Бориспіль, 1615 *АБМУ* 10); Панѣ Янѣ Хлебо(в)ски(и)... заста(в)ши тѣтѣ южѣ протестащѣ... ѡ забите брата свое(г)... Которые... сѣтѣ в некоторы(х) пѣнкта(х) не ведати з якихѣ причинѣ помешаные з поблѣжене(м) (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 2); его милост пан буркграбя луцкый, неведати, зѣ якихѣ причинѣ, не хотель ее прийати (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 65).

Див. ще ВѢДИТИ.

ВѢДАТИСЯ *дієсл. недок.* Розумітися. ◊ вѣдатись давати — повідомлятися, ставати зрозумілим: Съ тыхѣ тѣды учителей святыхѣ доводовѣ вѣдатись ясно даетѣ, ижѣ святыи Петръ межѣ апостолами... не продкуетѣ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 358).

ВѢДАТЬ *див. ВѢДАТИ.*

ВѢДАТЬ *див. ВѢДАТИ.*

ВѢДАЮЧИЙ, ВѢДАЮЧИЙ *дієприкм.* (*який добре розуміється у чому-небудь*) знающий: в тако(и) справѣ проклата ѡтправова(н)ю свѣтскіє не справоучими быти мають, але вѣдаючими, не декретѣ чиначими, але зезволаючими (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 76 зв.); Раздѣмчный: Роздѣмчючий, вѣдаючий, латѣве а достатѣчне познаваючий (1627 *ЛБ* 106).

ВѢДЕНЕ, ВѢДЕНІЄ, ВЕДЕНЬЄ, ВИДЕНІЄ

с. 1. (*наявність певних відомостей*) обізнаність, знання: Нѣлза едно в томѣ роздѣле на тѣє слова са озвѣати, и всѣмѣ котѣрыє вѣдати потребууютѣ, справѣ ѡ томѣ дѣти, чомѣ тѣє веденѣ намѣ пріємно бѣти не мѣжетѣ, але насѣ бѣрзо мерзѣти моуситѣ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 204 зв.); Тоу заправды великого оуваженѣ, гѣдны соутѣ слова того мѣжа стѣго, и тѣ повѣсть вѣденѣя е(г) многихѣ таємницѣ избавѣныхѣ исполненѣя (Почаїв, 1618 *Зери.* 54); Раздѣмчнѣ..., е(ст) Історія: Свѣденіє..., оузна(н)є, вѣденіє, знанье (1627 *ЛБ* 166); А грѣшныши якѣ прѣдѣ вѣтромѣ прахѣ. Прѣ(д) лицѣмѣ твоимѣ непостоа(н)ны, Страхомѣ вирокѣ твоєґѣ развѣаны. Прѣто слава свою, нестерпимѣю сѣкриваешѣ, и ѣчнкѣмѣ вѣденіа повѣдати не повелѣваешѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 73 зв.).

2. Відомість: виденіє, ѡглада(н)є и ты(ж) ѡ(б)ли(ч)є вѣденіє, свѣдомость, вѣда(н)є (1596 *ЛЗ* 33); Раздѣмч, ѣніє, оумѣ: Рѣздѣмч, вѣдомость, оумысль, вѣла, мысль, рострѣпность, мѣдро(ст), позна(н)є, вѣда(н)є, оузна(н)є, оумѣтность, вѣденіє, знаемо(ст) (1627 *ЛБ* 106); до виданіа подати — повідомити: Гды(ж) внѣтрнюю ѡздѣбѣ ты(м) латѣвѣй в то(и) часть ѡписати боудемѣ могли, гды пѣрвѣй позвѣрхѣвнѣю пѣнкно(ст) якѣ ѡбра(з) наслѣчнѣ(и)шии, ѡ чо(м) до виденіа подамо (серед. XVII ст. *Кас.* 1).

Див. ще ВѢДАНЕ.

ВѢДЕНІЄ¹ *див. ВѢДЕНЕ.*

ВѢДЕНІЄ² *див. ВИДѢНЕ.*

ВѢДЕРКАФЪ *див. ВЫДЕРКАФЪ.*

ВЪДЕРЦЕ, ВЕДЕРЦЕ, ВЕДЕРЬЦЕ с. 1. (*посудина для зберігання або носіння води тощо*) відерце: sitella, вѣдерце (1642 ЛС 373).

2. (*міра місткості*) відерце: а тотъ человекъ дани дасть пятъ ведерець меду кievской меры (Овруч, 1509 ЧИОНЛ VIII-3, 7); Алексѣе(и) семеновичъ... дасть на церько(в) тамошнюю г̄ ведерьца медѣ Степанова... дасть медѣ кадъ (1552 ОКЗ 42 зв.); посла(л) есми вм... семь каде(и) меду мѣры кие(в)ское и на(з)-вы(ш)ше веде(р)це (Київ, 1555-1568 Гр.Мат. 1); зъ села то(г) приходи(т)... мѣ(дѣ) ка(д) и по(в) шоста-на(д)ца(т) веде(р)ца (Варшава, 1616 ООЗ-2, 3 зв.).

ВЪДЕЦЬ ч. Знавецъ, прозорливецъ: Со(м)-фо(м)фѣни(х): Вѣде(ц) сѣкрове(н)ны(х) ма(н) (1627 ЛБ 233); не естъ Бг̄ слѣхачемъ г̄лосѣ, але ср(д)ца вѣдцемъ (Київ, 1648 МІКСВ 349).

ВЪДЖЕ див. ВЕДЖЕ1.

ВЪДИМЫЙ див. ВИДИМЫЙ.

ВЪДИТИ, ВЪДѢТИ, ВЕДЕТИ, ВЕДИТИ дієсл. недок. 1. (що, чого, о чім) Знати, відати: а што мениш, якобы... люди мои збоже... побрали... я теж ѿ том нѣ вем (Берестя, 1512 АS III, 98); Явладыка Володимирский... сознаваю сим моим листом,... комѣ бѣдет потреб того вѣдити, або чѣчи его слышати (Володимир, 1513 АS III, 103); я то самъ вемъ, иж земане Житомирский... естъ под справою и в присѣде воеводства Киевского, але не староста (Свитязь, 1560 АS VII, 58); вѣ(м), невѣ(м), вѣдаю вѣдѣти, и(з)вѣстнѡ, вѣдати пѣвне (1596 ЛЗ 33); чемѣ сѣ барзо дивѡю кгда не вѣмъ што е(ст) за причина (к. XVI ст. Розм. 62); по(д)воеводи(и) кие(в)ски(и) ѡ(з)на(и)мує ты(м) мои(м) листо(м) кому ѿ то(м) ведети бѣде(т) належити (Київ, 1601 ЛНБ 4, 1136, 2, 46); Видиши ли, госпоже Домникие, як пан Юрко не вѣсть нашего слѣда, по чину и степени к богу приводящего,... зараз на верховный христов степень вскочил и в гордость мнѣния... впал (Унів, 1605 Виш.Домн. 189); Не вѣмы, еще ли сіе правда, но братіе теперь новопришедшии повѣдали намъ общеніе твое со Латинники (Путивль, 1638 АЮЗР III, 11); **Богъ вѣсть** див. БОГЪ.

2. (*розуміти, усвідомлювати*) знати: я сам тѡю землю в покой держал аж и до сих часов, ѡдно не вем, для котореѣ причины тыи подданыи господарь-

ские... кгвалтовне сѣ в тѡю землю мою въпирают (Шайно, 1538 АS IV, 173); дається вѣдѣти, безос. — стає зрозумілим, впливає: А же то — правда, зъ тыхъ выводовъ ясно дається вѣдѣти (Київ, 1621 Кон.Пал. 324).

Див. ще ВЪДАТИ.

ВЪДИТИСЯ дієсл. недок. Знатися: Bergysz iuz czotyry hroszy Ta sia wemy iak choroszy (Яворів, 1619 Гав. 18).

ВЪДМА, ВІДМА ж. Відьма, чаклунка: попалили вѣдми в миропблю, дла перестѣта мѡрѣ, ано еще гѡрше мерло и в барановци знашли вѣдмѣ кылка и боѣлиса палити абы не гѡрїи было (1509-1633 Остр.л. 130 зв.); saga чаро(в)ница відма (I пол. XVII ст. Сем. 153).

ВЪДНО див. ВИДНО.

ВЪДОКЪ див. ВИДОКЪ.

ВЪДОМЕ, ВИДОМЕ присл. 1. Відверто, щиро: правду евангелскую и науку апостольскую с вѣрою прародителей наших до исхода смертного цѣло заховати и сѣдержати (мы сами и потомки наши) вѣдоме обѣцуюем (1608-1609 Виш.Зач. 207).

2. Узнач. вставн. сл. Зрозуміло, ясно: Поневажъ Панъ Христусъ пошолъ на небо, и южъ насъ видоме, яко на онъ часъ кгда быть зъ нами, не рядить, мусить предся быти одинъ въ костелѣ его, яко и господарь въ дому надъ челядю (1603 Пут. 36).

Див. ще ВЪДОМО, ВЯДОМО.

ВЪДОМИЙ див. ВЪДОМЫЙ.

ВЪДОМО, ВЕДОМО, ВИДОМО присл. 1. Зрозуміло, ясно: Вѣдомо е(ст) написано, якъ чета(т)сѣ радovy(и) ев(г)ліа. іван̄на ст̄го: в се(д)ми(х) не(д)лахъ из̄читаемы(х) ѡ(т) великыа не(д)ла пасхы (1556-1561 ПС 2).

2. Видимо, очевидно: от самых невѣрных турков бѣсныє, приходяще, прощение и свободу от недуг и страстей относят, получают, // от которых мощей святых над тое благодат божию, вѣдомо дѣйствующую в них (1608-1609 Виш.Зач. 218-219).

3. Відкрито, явно: ѡста(в)уємъ и сказуємъ и(ж) коли бы хто злодея приличного ведомо в дому своємъ хова(л) або мешка(ти) допусти(л),... тогды таковы(и)... всю шкодѣ... его буде(т) повиненъ плати(ти) (1566 ВЛС 104 зв.); **ведомо дати, давати** **ведомо** — повідомити (повідомляти): у gaszyby Twoia

Міло́ст тым паном комисаром до ко́ждо́го повету ведомо дат имена popisati tych, do kotorych budet poddanym naszym zemli wołynskoie deło (Краків, 1523 *ЗД* VI, 150); пан Загоровский... ъ великюю ѳоробѣ попал, дла которой мѣсилса зас до Теплиц вернѣти, ведже дей пани подскарбинаа и онъ ѱ той хоробе своей тобе даючи ведомо, комисаром своим знат дали (Дубно, 1559 *АС* VI, 43); **вѣдомо творити** — доводити до відома: Вѣдомо твори(мъ) по всѣхъ епи(с)копия(х) епа(р)хїе нѣшеє всѣмъ бл̄гоч(с)тивы(мъ) ко(ж)домѣ станѣ (Вільна, 1594 *ЛСБ* 253, 1); **вѣдомо (ведомо) чинити (учинити), чинити ведомо** — доводити (довести) до відома, повідомляти (повідомити): Вѣдомо чини(м) всему д̄хове(н)ствѣ и и(х) мл(с)тя(м) бл̄гоче(с)тивы(м) князе(м) и пано(м) (Львів, 1595 *ЛСБ* 277, 1); Пото(м) захотѣлъ до Єгѣа ѱ(т)ца своѣго ѱ(т)ѣхати, и звїтаз̄ство своѣ надъ Мінѳтавромъ котрѣе одѣржалъ ѳномѣ вѣдомо оучинїти (Львів, 1614 *Кн. о св.* 437); Во има Божеє. Я рабъ Божий, Федор... чиню ведомо сим писанемъ (Мільці, 1542 *АС* IV, 313); чиним ведомо сим листом нашим: иж постерегаючи всюды, абы порядок был...// Иоанна Скиндера за войта... потвержаемо (Київ, 1649 *Тр. ЧАК* 145-146).

4. *Узнач. присудк. сл. (про наявність відомостей про кого-, що-небудь)* відомо: а привилеїи що имали они на тоты вышєписа(н)нїи села ѱ(т) наши(х) прѣвилеѱ(в) ѱ(т) илїаша и ѱ(т) стефана воеводы а тоты и(х) привилїа загинѣли ка(к) є(ст) на(м) видомо (Хуші, 1507 *ЦДІАЛ* 131, 1, 282); и село Тевковичы, и село Мотолы, которые на име брата моего... за власные пенези свои, яко то въ тыхъ тамъ краяхъ кождому добре вѣдомо єсть, на вѣчность покупилъ (Луцьк, 1607 *АСД* I, 232); Ведомо тожъ то веимъ съ писма кроничного, што року тисеча пятсоть семдєсятьсємого сталосє по такои звезде? якое крови розляние, якое было великое людей мордование... въ тотъ часъ въ царствѣ Московскомъ? (поч. XVII ст. *КЛ* 87); ѱ м̄рности ли тогѱ свѣта,... выправовати бѣдѣ; и ѱ томъ всѣмъ єсть вѣдомо, же тотъ свѣтъ и все што на нѣмъ вѣтръ єсть тамъ и с̄амъ вѣючїй: фѣгѣра єсть скѣрѱ минаючаа (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 5); perscienter, вѣдомо (1642 *ЛС* 311).

ВѢДОМОСТЬ, ВЕДОМОСТЬ, ВИДОМОСТЬ ж. 1. Вістка, відомість: И Твоа бы Милость

также слѣдѣбников своих до них послалъ и ѱ тых людєхъ неприателских чѣйность мел и якаа ведомость ѱ вас ѱ них бѣдет, ѱ томъбы єси намъ давалъ ведати (Львів, 1537 *АС* IV, 82); поменєныє... мещанє... и на(и)миты... све(т)чили якобы тая ведомо(ст) вышла ѱ(т) де(в)чины жидо(в)ское до(ч)ки доманиное... которо(и) може(т) бы(ти) се(м) летъ (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 58); А ижъ се туюшняя земля,... далеко отстрелила... отъ державъ и влостныхъ именей..., пана Виленского, и про далекость не могла бы... ведомость о кривдахъ... малжонка и потомка моего... въ часъ доходити (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 1/1, 98); я станицла(в) крыни(ц)ки(и)... вы(з)нає(м) си(м) ...листо(мъ) и(ж) дошла на(с) вѣдомо(ст) же положи(н) позо(в) земски(й)... ѱ име(н)є юсковцы (Звидче, 1583 *ЛНБ* 5, II 4045, 15); Єще и на земли ѱ(т) слѣгъ своихъ много новинъ маю, А тамъ єще певной вѣдомости ѱжидаю (Пол. XVII ст. *Сл. озб.* 14); то(л)ко яко на(с) вѣдомо(ст) дошла же господа(р) его м(ст) да(л)ся слища(ти) чере(з) ѱ(т)ца Боя(р)ского (Путятинці, 1630 *ЛСБ* 510); Дошла насъ вѣдомость, же некоторые свовольные подъ часъ теперешней, кгды войско наше до земли Волоское рушило, тые меновите которые до подданства належать,... много шляхты, ...потопили, позабивали (Ямполь, 1650 *АрхЮЗР* 6/1, 573);

інформація, факт, мн. данї: Рекл Скарга: "По чем правдивую церковь божию познати и которые суть наипевнѣйшии знаки тоя?" Напред вѣдомость. От сєго третьяго раздѣла и до послѣдняго зри, зрителю разсудный, что будует проповѣдник латынский Скарга и который род ушиковал на прощение миролюбной Руси (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 170); А в̄м абы ча(с) певны(и) собе обравши а з оны(ми) знєшгыши вшєлякие подобє(н)ства и ведомо(с)ти люди(и) стари(х) свадєцства дваживши и зобравши слушне и присто(и)нє поме(р)кова(ли) (Острог, 1602 *ПИ* №25); пѣты(м) премоу(др)ости его, бо(з)ское, и ѱ прїшлыхъ справахъ вѣдомости его, знаки певные ѱде(р)ж̄авши, а во(л)хвовъ ѳны(х) ч̄ары,... видачи, єще гѣр̄ши(м)са нїжъ пе(р)ше былъ показа(л) (Острог, 1607 *Лѣк.* 20); Антїмінсы, Мѣсто Посщєнны(х) ст̄ыхъ трапєзь с̄д̄р̄жаг̄а: а Антїмі(н)сѱв̄ не є(ст) потреба, где єсть вѣдомость пѣвнаа, ѱ Посщєнїи трапє(з) (1627 *ЛБ* 177);

взятє вѣдомости (ведомости) — одержання інформації, відомостей: ачъ впрежде до себѣ отъ В. М. писаня жадного не мѣлисмо, ... для взятя певное вѣдомости, щось тамъ дѣлаеть, посылаемъ двоухъ товаришовъ нашихъ (Осм'яновка, 1629 *КМПМ* I, дод. 370); И хотѣжъ не рѣкль Никодѣмъ, же Пророк(е) естѣ, але же осѣдѣти Его безъ вѣдѣта пѣвноѣ вѣдомости не пристѣи(т) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 331); е(д)на(к) же за взят(е)мъ ведомости ѡ имена(х) и про(з)виска(х) протѣ(с)туючие в по(з)ве вырази(т) не занехають (Житомир, 1650 *ДМВН* 204); **вѣдомость (ведомость) взяти, взяти (взати) вѣдомость (ведомост)** — одержати інформацію, відомості, довідатися про щось: Въ томъ же листѣ списокъ: Што есмо писати казали до тебе, абысь отъ гоньца царского вѣдомость взятъ о тыхъ козакохъ..., ино вжо непотреба тобѣ о томъ отъ гоньца довѣдыватися (Рудники, 1561 *АЮЗР* II, 157); па(н) сенюта хотя(чи) ведомо(ст) пѣ(в)ную взати ты(х) люде(и)... ѡ забы(т)ѣ брата свего пыта(л) (Кременець, 1563 *ЛНБ* 103, 26/1d, 1810, 20 зв.); взавши я вѣдомость ѡ томъ и(ж) вѣша мл(с)ть... ѡмыслили це(р)ковъ... созидати... посылалъ вѣм... дѣжку масла (Орлея, 1591 *ЛСБ* 168); ежелибы, ... с того света згладеный зосѣтал, ... а зоставуючы волную дорогу..., скоро тылко, по успокоеню тумультовъ на Украинѣ, возьметъ достатечную ведомост, што се там деяло и до тых час дееть з домовыми... его (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 408); **вѣдомость (ведомость) вчинити (учинити)** — повідомити, дати знати: мам в том его милости за шест недель через писане свое вѣдомость вчинити (Овруч, 1565 *АрхЮЗР* 8/III, 95); ни(ж)ли его м(л)т, не чинечи досы(т) записови своему, преречоное сумы пинезе(и) не ѡ(т)дали, и ѡ то(м) жа(д)ное ведомости не учинили (Житомир, 1609 *ДМВН* 158); **вѣдомость (ведомость) дати, дати вѣдомость** — повідомити, дати знати: Тотъ дей намъ и жадныхъ спадковъ не поведиль и о рѣчахъ рухомыхъ и маетности архимандричное, хто ее разобралъ, никоторое вѣдомости намъ не далъ (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 1/I, 20); на рок зложоный справедливости Вишенци не стали, на рокъ не прибыли, и жадной ведомости о собе не дали (Бориспіль, 1615 *АБМУ* 12); Възъщѣаю: Ѡповѣдаю, повѣдаю, даю вѣдомость (1627 *ЛБ* 18); **вѣдомость (ведомость)**

донести — повідомити: Што все часу права, ним то, яко нарыхлей тепер вѣдомост его млти пану старосте Овруцкому из рамени короля его млти донесено будет... до остатней... шкоды, списане на реестре окажем (Житомир, 1618 *ЧИОНЛ* XV-3, 151); я(ц)ко ѡсове(ц)ки(и) которы(и) ... при то(м) заби(т)ю и // замо(р)дова(н)ю ѡ(т) тебе ѡного вря(д)ника... бы(л) напро(д) ни(ж)ли ведомости донесено наза(в)трее по то(м) заби(и)стве в понеделокъ на вряде кгро(д)скомъ... ѡповедати и ѡжаловати не ѡме(ш)ка(л) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 17-18); **вѣдомость (ведомость) мати (мѣти), мати (мѣти) вѣдомость (видомость)** — мати відомості про щось, бути інформованим про щось: все по(д)даные золочовъские... справу и вѣдомость маю(т) вне бы(т)ности и(х) (Луцьк, 1585 *ЛНБ* 5, II 4043, 118); и(н)ши(х) бу(д)нико(в)... поро(з)ганя(л), которы(м),... да(л) ѡте(ц) мо(и) на роботу бу(д)ни(ц)кую коп два(д)ца(т) лито(в)ски(х), ѡ которы(х) и до сего часу ведомости не мае(т) (Житомир, 1582 *АЖМУ* 42); Тѣе рѣчы особливе маеть оумѣти исповѣдникъ..., а еслѣ бы такъ бѣль прѣстый, жебы не мо(г)лѣ розе(з)нѣти грѣха ѡднѣго ѡ(т) дрѣгѣго, и о ин'шыхъ рѣчахъ... // ... вѣдомости не мѣль: тогды йсповѣдъ неважнаа естѣ (Львів, 1645 *О тайн.* 83-84); Маю вѣдомо(ст) и(ж) слѣга мо(и) Панъ Бе(р)жецки(и) зостави(л) та(м) ѡ(т) и(х) м(л)с(т)е(и) бра(т)ства виле(н)ского ме(м)ра(н) на взят(е) книгъ (Білий Камінь, 1620 *ЛСБ* 474); маючи мы видомость съ протестацѣи дня десятого мѣсяца марца черезъ нѣякогось Антонія ростригу, ... который... противъ поповъ тутошнихъ... змысливши непристойне протестацѣи до книгъ... внести смилъ и важился (Київ, 1610 *АЮЗР* II, 59); до ведомости **приводити (привести), приводити до ведомости** — повідомляти (повідомити): Пѣстошгъ михалово... Панѣ Миколаю Пенъскомѣ до моцы и владзы... подали: и постѣпыли и с повинъности врядѣ своего, ... бѣдѣчи при шля(х)те вышгъ менованыхъ... ѡбъволявалъ и до ведомости ѡсимъ ѡ тыхъ данинахъ приводиль (Чернігів, 1637 *ЛНБ* 5, II 4061, 125 зв.); которы(и) то возъны(и)... тую баницѣю... пры бытъности велю люде(и)... голосомъ выне(с)лымъ ѡбъволялъ и публиковалъ приводечи то всѣмъ до ведомости (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 122 зв.);

Которы(и) во(з)ны(и) с пови(н)ности свое(и) во(з)но(в)ско(и)... при велю шляхты и люде(и) ро(з)но(и) ко(н)дище(и) чере(з) кого бы бы(л) забити(и) и замо(р)дованы(и) ѡбъвола(л) и до ведомости приве(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 199); до **ведомости приносити** — повідомляти, доводити до відома: аръхимандрыцтво и манастырь Жидичинский ему владностию нашою поддаемы, о чомъ всему духовенству и рыцеръству нашому, и звлаща земли Волынское, ознаймуемы, и до ведомости приносимы (Луцьк, 1589 *АрхЮЗР* 1/1, 251); до **(ку) вѣдомости (ведомости) доносити (донести), доносити до (ку) вѣдомости (ведомости)** — повідомляти (повідомити), доводити (довести) до відома: давши на себе запи(с) жидови з велики(м) варованя(м) тые по(л)торы тысячи золоты(х) дати на часы певные: Прото тую справу до вѣдомости вѣши(х) мѣ(с)те' всѣмъ вобецъ доношѣ (Львѣв, 1585 *ЛСБ* 70, 1 зв.); Которую то хоробу мою на вряде вашей милости оповедаю и до ведомости доношу, ижъ тое хоробы ниотъкуль инудъ не маю, только ижъ зъ оного листу... естемъ струтъ (Володимир, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 481-482); Мы особы дховные... маючи при себе... протопопов, евреев... панов светских зацных и шляхты, то што се на сем соборе сполном... постановило, сим писмом ку ведомости нам всѣм доносим (Берестя, 1591 *ПФ* 102); Мы духовенство, крилошане всѣ,... оповедаемъ то и доносимъ ку вѣдомости вашей милости врядовой, ижъ его милость... обяжати и на насъ за зле мѣти рачиль (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/1, 219); Доноси(м) то до вѣдомости вѣм и(ж) послали(с)мо в ты(и) край вѣм спо(л)брато(в) нашы(х) дво(х) рожоны(х) иноко(в) во(л)ковичо(в) (Вильна, I пол. XVII ст. *ЛСБ* 500, 1); до **вѣдомости подати** — повідомити, подати до відома: аббѣвмъ, що написати и до вѣдомости твоее подати, то моа была повѣнность (Острог, 1607 *Лѣк.* 182 зв.); до **вѣдомости (ведомости) приняти (приняти)** — взяти до відома: Которое(ж) то... созна(н)е ѡбъю(х) сторо(н) су(д) до вѣдомости своее... прынявшы до кни(г)... записати каза(л) (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 157 зв.); которое ѡчеви(с)тоє со(з)на(н)е вы(ш)речоно(г) во(з)но(г) мни на пи(с)ме по(д) печат(ю) и(с) по(д)писо(м) рѣки его поданое я до ведомо(сти) своее приня(в)ши до кни(г) за(м)кѣ

житоми(р)ского записа(ти) каза(л) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 32 зв.); **завзяти (завъзяти) ведомость, ведомости завзяти** — дізнатися: в мае(т)ности... и на сумы свое(и) на то(и) мае(т)ности, стегаючо(и)се, яко и на все(и) субъста(н)цые(и) своихъ ѡфѣрующисе с кажды(м) правне чыни(т), завзявши ведомо(ст) (Житомир, 1649 *ДМВН* 186); скоро только завъзяль ведомости о томъ лявѣдумъ и посполитымъ згромаженью, зараз яко напрудъшей ку Луцкови до братъи поспешиль се (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 395); А на(д)то манифестацио заноси(л) ѡ погине(н)е спра(в), диспозици(и)... ѡ которыхъ протѣ(с)та(н)сѣль ведомости завзять мо(г)ль (Житомир, 1650 *ДМВН* 196); **къ (ку) вѣдомости приходити (прийти)** — доходити (дійти) до відома: Аижъ бы токъ вѣдомости всѣмъ приходило, хѡчемо мѣти абы в(ш) м(л) панѡве воевѡдѡве старостове держа(в)цы наши, а намѣстникомъ ихъ, м(л) приказѡмо, абысте тогъ нашгъ листъ... ѡбъволати... казали конечно (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 33); тай несши ѡбвѣстилъ ѡ ней царѣви: Такъ, же в' послѣхъ и к' вѣдомости всѣхъ пришла: не была таѣна, але была голошѣна (Київ, 1623 *МКСВ* 68); **прийти до вѣдомости, до ведомости прийти** — повідомити, довести до відома: И таѣ злѣя и спротивная вѣсть, пришла до вѣдомости забытность... Іеремїи... патріа(р)ха (Берестя, 1590 *ЛСБ* 143); передъ нами Федоромъ Загоровскимъ... поданъ есть выпись съ книгъ суду головного трибуналу... для вписанья и актыкованья до книгъ кгородскихъ... абы до ведомости всихъ прийти могъ (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 518); **у ведомость доносити (донести)** — повідомляти (повідомити), доводити (довести) до відома: посылаемъ на списанье маршалка нашего, пана Ивана Воловича, которомѣ есмо потребы ѡных замков доглядати, а списѡючи, намъ ѣ ведомост доносити порѣчили (Варшава, 1566 *AS* VII, 104); его кроле(в)ская мл(ст)... рачи(л) и(х) дозволи(т) во(л)ными вчинити допушаючи и(м) везде до кни(г) за(м)жовы(х)... вписа(ти) и ѡ(б)вола(н)е по то(р)га(м) вси(м) ѣ ведомо(ст) люде(м) само(г) ста(н)у донести (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 55).

2. Знання, мн. відомості: не потреба... на(м) жа(д)ны(х) вымово(в) з' сторони не вѣдомѡсти, оу вѣри и церемониа(х) наши(х) хр(с)тїа(н)скїхъ (1598

Розм.пан. 6); И не вѣдомость хулю художества, але хулю, што тепѣрешние наши новые руские философы не знают в церкви ничтоже читати, — ни тое самое Псалтыри, ни Часослова (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 190); Што все терпатъ, жѣса оудали бблше за свѣцкою Діалектіцкою вѣдомостю и оумѣтностю, анѣжли за дхѣвною Цркѣвною и Бгѣдарованною Філософією (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 202); Вѣдь: вѣдомость... вѣдѣти извѣстно, вѣдати пе(в)не (1627 *ЛБ* 24); ѿ Прехвѣлнїи мѣченици, Презъ вѣсъ Нѣрѣды ис тмѣ безбѣжности виведени, и къ Бгѣ Нб(с)номѣ презъ вѣсъ привѣдени. Навѣчени, и Вѣдомостю бо(з)кѣю просвѣщѣни (Чернігів, 1646 *Перло* 46 зв.);

розуміння, пізнання: Бо и нѣшнїихъ часѣвъ такихъ хр(с)тіанъ много знаїде ні(к)тѣ законникъ кѣ(т)рыи... оу вѣдомости заповѣдеи; та(к) же и они в го(д)ности имени х(с)тіаньского розоумѣю(т)са... але по(д)бно тако(ж) и(м) прїиде... ити ѿ(т) га (Львів, 1585 *УС* №5, 301 зв., на полях); таже утвердивши сумнения вѣры благочестивыми догматы, тогда внѣшнихъ хитростей для вѣдомости касатися не возбраняти (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 190); Үчи знаменѣють, вѣдомость всѣхъ рѣчїй створонныхъ, вїдимыхъ и невидимыхъ, їбо все бгѣ знаѣтъ и вїдитѣ, вса твѣръ нага пред' очїма е(ст) (Почаїв, 1618 *Зерц.* 13 нenum.); Вѣдѣніе: Позна(н)е, свѣдомость, розѣмѣнѣе, вѣдомо(ст), знаѣмо(ст), вѣда(н)е, розмышлѣ(н)е, и вѣданїе, тѣжежъ (1627 *ЛБ* 24); Кгды смоса для перенѣта и достатечнѣишеи вѣдомости ѡста(в) старши(х)... до егїптѣ дѣдали: бѣрзо са дивѣючи и(ж) на(с) з такою охотою и мїлостю принѣто было (серед. XVII ст. *Кас.* 79); **дерево вѣдомости див. ДЕРЕВО;**

(їз чим-небудь) обїзнанїсть: мы... постерегаючы того, абы в той речы, яко великой, важной, а мало слыханой, што короткѣстью часѣ и недосегнѣем в ней ведомости яко певнейшее, а которой стороне невближило, але... князю Романѣ и Желѣхѣ, преложили // и помкнѣли есмо рокѣ (Вільна, 1565 *AS* VI, 279-280); Писаное тые вси поэвы в жалобе в справе... пна фри(д)риха тишкевича которы(и) ихъ... менованыхъ ѡсобѣ поэывае(т) и припоэывае(т) до ѿ(т)данѣя шкрѣтени(и) албо сведе(ц)ства правдивѣе ведомѣсти и(х) сѣседзкѣе чого сѣтъ ведоми в справе... наезѣдѣ (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 57);

Фе(д)ко ши(н)ка(р)... за выстѣпо(к) сво(и) проти(в)коце(р)кви же мимо благословенїе на то(т) ча(с) настоятеля це(р)кве нашеї ѿ(т)ца Василя и на(д) вѣдомо(ст) нашѣ бра(т)скѣю нѣякого в пи(в)ници в него ѡме(р)лого не ѿпо(в)вѣши (!) его хорого пре(д)ты(м) це(р)кви на(д) звыча(и)... хрїстїя(н)ски(и) смѣ(л)то(р)гнѣти(с) на кгрѣ(н)тѣ це(р)ко(в)ный (Львів, 1612 *ЛСБ* 1038, 2); ведомости ѿ справахъ, правахъ на добра, кгрунѣти,... и иншихъ тымъ подобныхъ зася(г)ти будѣтьмо(г), любо тое(и) мелиѡрацию вцале зоставуючи (Житомир, 1650 *ДМВН* 197).

3. Підтвердження, засвїдчення: Мы ла(в)рентїи... печат(т) есмо приложили свою столе(ч)нѣю для лѣпшоѣ вѣдомости и вѣры кождомѣ комѣ боуде(т) потреба (1535 *Арх.Р.* фотокоп. 25); И мае(т) Его Милость для розознѣния и певнѣйшее вѣдомости комисарей тамѣ выслати (1537 *РЕА* I, 209); для ле(п)шее ему в то(м) ведомости копѣю з выпису вradoво(г) пода(л) абы на ѡбѡвазо(к) сво(и) памѣтаючи в то(м) са(х) захова(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 48); Мы... ѿповѣда(в)ши своему свѣщеннику, для лѣпшее и певнѣ(и)шее вѣдомости на двере(х) це(р)ковны(х)... ли(ст)... прибили (Львів, 1590 *ЛБН* 4, 1136, 2, 30, 1); Ежелибы хто... потребѡвалѣ, бѣлшеи вѣдомости... з(ѣ) стѣхъ собѡрѡвъ и з(ѣ) бгѣносныхъ Ү(т)цѣвъ: Таковѣй нехѣй терплїве на малый часть вѣтрвае(т) (Київ, 1645 *Собр.* 2 зв. нenum.).

4. (розпорядження, сфера компетенції) вїдання: якобы вы тежѣ // поветниковѣ вradoв своихъ, подданныхъ нашихъ ѡ ведомости, албо в послѣшнѣстве своемѣ не могли мети (Вільна, 1541 *AS* IV, 296-297); въ коморе з светлицы, где пани мешкала, и в другой коморе... скрыни порозбиваны, въ которыхъ дей коморахъ сховане маетности..., которая дей маетность у ведомости моеї была (Володимир, 1567 *Арх.ҮЗР* 8/III, 149); во(и)то(в) сы(н) доро(ш)... пере(д) его мл(ст)кнѣзя... за по(з)во(м)... не ста(л) и послѣше(н)ства не чини(л) такѣ те(ж) пре(з) воли росказа(н)я его мл(ст)и кнѣзя... моего и ведомости ѡря(д)ничее попа таможного смеди(н)ского ка(р)па здомѣго вла(с)ного выганаю(т) (1582 *ЖКК* II, 155); А таа кнїга значїтѣ; Таѣмнїи сѣдѣбы бо(з)кїи, котѡрыи оу вѣдомости; тїлко самѡгѡ Бгѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 131 зв.); за (зѣ) вѣдомостю (ведомостю, ведомостью) — з дозволу,

згоди, відома: душу мою грѣшную о(т)даю яко Тво(р)цу моему, а тѣло зем(ли), которое поховати це(р)кви Собо(р)но(и) Хол(м)ско(и)... прошу, до которой за о(т)пущеніе грѣховъ мои(х)... абы за тое що значное исправле(н)но, за вѣдомостю ты(х) же о(т)цевъ (Холм, 1648 *Тест.Ст.* 471); Нижли мають мѣщане парканъ и мость мескій сами на звычайныхъ мѣсцахъ и дѣльницахъ своихъ будовати, безъ дворенина, одно зъ вѣдомостю войта тамошнего Луцкого (Вільна, 1556 *РЕА* II, 53); А(р)тыкулы поправки статутное которые з волею и ведомо(ст)ю г(с)дря короля его мл(с)ти великого кнѣзя Жикгимо(н)та авгу(с)та... попра(в)леные (1566 *ВЛС* 80).

◦ **безъ вѣдомости (ведомости)** — а) невідомо куди, безвісно: а такъ дей тыи вси листы, и тежъ нашъ листъ на тотъ островъ и езь въ нихъ безъ вѣдомости згнули (Київ, 1534 *АЮЗР* I, 84); б) без відома, без дозволу: Подъданымъ нашимъ, Козакомъ тымъ, которые зъ замков и мествъ нашихъ ѡкраинныхъ безъ розказана и ведомости наше господарское и старостъ нашихъ... на Днепре,... перемешкивають (Варшава, 1568 *AS* VII, 304).

ВѢДОМЦА ч. Очевидецъ: Свѣдѣтель: Вѣдомца (1627 *ЛБ* 112).

ВѢДОМШІЙ *прикм.в.ст.* Освіченіший, обізнаніший: Дідагма: Надка, котбраа насъ ѡчѣншими, албо вѣдомшими албо мѡ(д)рѣйшими чинить (1627 *ЛБ* 30).

Пор. **ВѢДОМЫЙ**.

ВѢДОМЫ¹, ВЕДОМЪ ч. 1. Обізнаність: А для лепшого вѣдома и я, въ верху писаний Остафей, просиль есмы тыхъ людей добрыхъ, которіе въ листе моемъ стоятъ, абы ихъ милость печати свои приложили (Київ, 1510 *АрхЮЗР* I/VI, 15).

2. Відання, розпорядження: Дело тое розоръвано лежить ѡ воротъ а две штѣки ѡторъваныхъ ѡсобно в городни ѡ ведоме Пѣшгъкаревомъ (1552 *Овол.З.* 194 зв.); **безъ вѣдома** — (*не повѣдомивши кого треба, не взявши дозволу*) без відома: жаловаль Намъ восковничий и соленичій Берестейский... о томъ, ижъ жидовка Берестейская,... Марьяма..., рекучи, бы жона моя, безъ ее вѣдома, изъ ее скрыни адамашокъ мой выняла (Краків, 1518 *РЕА* I, 93); зъ **вѣдомомъ** (кого) — з відома: и то, што бѡдетъ з

вѣдомомъ того его мистра выбраковано, то мнѣ княз Его Милость часѡ остатныхъ роковъ заплааты вытрѣтити мает (Вільна, 1555 *AS* VII, 10); **нетъ (нитъ, нѣтъ) вѣдома (ведома, видома)** — невідомо: па(н) Богда(н) гарасимови(ч) ни(т) видома в которы(и) обыча(и) и не маючи до него никоторое причины... наехавши ѡ по(л)но(ч) на со(н)ного его самого ро(з)би(л) зби(л) змо(р)дова(л) (Київ, 1501 *ЦНБ* II, 21039, 1); ино... ты, нетъ видома, дла которой причины, тѡю половинѡ мыта его ѡстрозского после того, яко королеваа... емѡ заса была вернѣла, мощне, квалтом ѡт него ѡтнала (Берестя, 1544 *AS* IV, 396); они недавно минулыхъ часовъ... нѣтъ ведома за якимъ правомъ, одержали собе увязане з уряду староства луцкого вы именья жоны мои (sic! — *Прим. вид.*) материстые (Вільна, 1554 *АрхЮЗР* 8/VI, 33); то па(к) де(и) канони(к) луцки(и) ..не(т) ведома дла которое причины в небы(т)ности мое(и)... ѡ субботу не маю(чи) жа(д)ного ли(ст)у пна мое(г)... ѡно(г) ивана и(з) за(м)ку то(р)чи(н)ско(г) кгва(л)то(в)не выгна(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 62); земенинъ... ѡповедаючи ѡ томъ, и(ж)... року тепе(р) идучого... свине(и) его властны(х)... нѣтъ вѣдома хто злоде(и)ски(м) // ѡбычае(м) поби(л) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 55-56).

ВѢДОМЪ² див. ВѢДОМЫЙ.

ВѢДОМЫЙ, ВѢДОМИЙ, ВѢДОМЪ, ВЕДОМЫЙ, ВЕДОМЪ *прикм.* 1. Відомий, знаний: Каждаа речъ света того подлѡгъ бегѡ чловеченства ведома ест кѡ сталости, котораажъ николи ест впевнена и в памяти трывала, але часомъ... с памяти выходит (Вільна, 1514 *AS* III, 108); вѣра кѡждого жѣ тѡлко самѡмѡ гѡ бѡгѡ досконале ест вѣдома (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 91); Рекл Скарга: тые знаки правдивого костела римского — то естъ перво, яко на вызнаний ницейское вѣры неотменно костел римский стоит. То естъ правда щирая и всѣмъ вѣдомая лжа (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 176); Але вы котрые шѡкаете а(л)бо прагнете не свои(х) речи(и) але х(с)вы(х)... тые котрые ба(р)зѣи речи(и) сѡ(т) вѣдомы и ѡмѣтнѣшіе, на тое всѣ абы(с)те зезволали (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 1 зв.); тѣжъ и в' полетіах' експерсѣнція знаменітаа, не тѡлко в' том' презацном' королѣвствѣ Пѡлском', але и по йных' мнѡгих' крѡлѣвствахъ и пѡнствахъ вѣдомы и знакоміты сѣтъ

(Київ, 1623 *МІКСВ* 71); Не могл нѣгдись широкій океан цней славы ѿгорноути. вѣдоми свѣтоу твои справы (Венеція, 1641 *Анаф.* 22); ему самому по имену каждого добре ведомымы и знаемымы, // по(д)ехавши по(д) села Филиповичи, Княжь... такъ же по(д)даны(х)... бо(л)ше(и), нижли до трохъ сотъ господаровъ до того жъ мѣста Ви(л)ска переваби(в)ши, зо все(г)[о] пообдираль (Житомир, 1650 *ДМВН* 194-195).

2. Обізнаний, інформований: А о лета, тогда я лепей ведома, же есть девце моей шостыйнацать годъ (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 129); и на то дал(е)м)... се(с) мо(и) ли(ст) по(д) печатю моею и с по(д)писо(м) рѣки мое(и), а при то(м) были и того жъ добре вѣдомие Пнове приятелѣ Ншѣ... (Унів, 1581 *ЛСБ* 61, 2); ино мы будѣчи того добре ведомы же име(н) жо(р)нища е(ст) властное деди(ц)ство пно(в) дѣби(ц)ки(х) (Жорнища, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 18 зв.); А што поведаетъ, жебы позванный оселымъ быти не мель, тогда дей оселости его милости отца владыки самъ поводъ есть добре ведомъ; бо на оселости позвы теперешные клаль (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/1, 404); Маемо за то и(ж) вѣдомы есте вм(л) ѿ томъ я(к) ѿ(т) давны(х) лѣтъ обтяжени сѣ(т) затыгами немалы(х) пра(в) Сеимовы(х) и задвѣрны(х) до сѣдѣ... налѣжны(х) (Львів, 1609 *ЛСБ* 422); казали есмо, абы сторона поведовая... каждого з особна, поединкомъ пытали,... еслибы кто о подрано тыхъ пчоль ведомъ самъ былъ, албо одъ людей слышалъ, абы того не// таиль и на копе правдиве зезнавалъ (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/1, 79-80);

який вивчив, знае щось: За не же патриарха лядскаго языка сам вѣдом не есть и при себѣ таковых челоуѣк на преложенье от ляцкого языка на еленский не иматъ, того ради, вѣдаючи, яко басни и лжа суть, а не истинна, реченное в том скаржином писании (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 159); Тыхъ збойцовъ въ погоню, якъ ся // рекло, выправивши, самъ слѣдъ прехитрства своего затираючи, подъ той самый часть зъ владыкою Лвовским... зѣхавшися, пустился до Замостя, якобы нѣкгда нѣчого вѣдомъ не будучи (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1059-1060);

вѣдомымъ (ведомымъ, вѣдомимъ) учинити (вчинити, очинити, чинити), чинити вѣдомыми

(кого, кому) — повідомити (повідомляти), довести (доводити) до відома: През которихъ радостью пришло намъ твою ца(р)скую велможно(ст) вѣдомы(м) дчинити ѿ повоженью вѣри наше старожит(т)ной греческой (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. 12); Абы го ѿ рѣчахъ вѣдомымъ очинили, Котрыхъса ѿнї в Виолѣемѣ насмотрїли (Львів, 1616 *Бер.В.* 70); и словне мови(л) абы ѿ(н) пана своего князя дми(т)ра ку(р)цевича в томъ ведомымъ чини(л) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 21); Поневажь на многихъ мѣстцахъ... взменку чинилемъ о привѣляхъ и прерогативахъ Римского епископа... належить ми... чителнику, вѣдомимъ тобѣ учинити, што за прерогативы надъ иншихъ патріарховъ мѣлъ епископъ Римскій (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 710); Ознаймуемы тымъ листомъ нашимъ и чинимъ вѣдомыми всѣхъ вобецъ и каждого зособна, кому колвекъ то вѣдати належить, нинѣшнимъ и напотомъ будучимъ (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 284).

ВѢДРО, ВЕДРО, ВИДРО с. 1. (*посудина для носіння і зберігання води*) відро: тогды она(а) то жена ѿставивши // вѣдро свое [або глекъ, або збанъ] и пошла до мѣста (1556-1561 *ПЕ* 355 зв.-356); бы(л) есми в дому мещанина тутошне(г)... ми(с)ка холавы и виде(л) двери сто(л) лавы бо(ч)ку ве(д)ра пе(ч) светли(ч)ную порубано (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 26); ѿ(д) вѣдра направи зло(т) и гр̄ в (Львів, 1607-1645 *РДВ* 10); Чръпало, почръпало: Вѣдро (1627 *ЛБ* 156); а дочки ѿбывателевъ тогѣ мѣста вѣдѣтъ чѣрпати вѣдѣ пре то(м) панѣнка котрой я рекѣ: нахїли ведра твоегѣ же са напїю, а она ѿ(т)повѣдаеть: пїй самъ и велблѣды твои напою (серед. XVII-ст. *Хрон.* 37); У А(н)дрея Соле(н)ка: коне(и) двоє... виде(р) пя(т), ка(ж)дое ве(д)ро ко(ш)товало по десети золоты(х) (Житомир, 1650 *ДМВН* 207).

2. (*міра*) відро: дароваль преречоному мѣсту... помѣрное медовое, што зоветься ведро, чимъ медъ мѣрятъ, подлѣ обычая тамошнего, и шинкованье вина горѣлого (Краків, 1507 *АЗР* II, 11); Тамъ же у въ Острозе сенничого сынъ Михно, за шесть вѣдеръ острозскихъ мѣрныхъ меду преснаго, осталь ми виненъ деветь // копѣ грошей (Клевань, 1571 *АрхЮЗР* 1/1, 37-38); дав мне Евхим шапокъ две и ведро пива (Бориспіль, 1615 *АБМУ* 11); кгва(л)то(в)невыдравъ...

У Назара: коня зовси(м) добро(г)[о],... ма(с)ла ве(д)-ро, ху(ст) белы(х) скрыня и бочька забитая (Житомир, 1650 ДМВН 193).

3. (вид податку) відро: а дани в Сошне осмънадцат ведеръ холмское мѣры; тую дань выбравши дѣлити имъ на полы (Кошир, 1502 AS I, 148); а тотъ человекъ дани даетъ пять ведеръ меду кievской мѣры да сорокъ грошей (Овруч, 1509 ЧИОНЛ VIII-3, 8); Васили(й) Ивановичъ даетъ на замокъ ведро медѣ (1552 ОКЗ42); с тыхъ жесель...//... чини(т) дани медовой повинъни давать в рокъ веде(р) медѣ сто и по(л)третяна(д)цать ведра медѣ (Чорногород, 1578 ПВКРДА III, 20-21); Село Сыновъ Скрабъ, тамъ дымовъ 12, меду ведеръ 2 (Локачи, 1593 АрхЮЗР 1/1, 370); Дани, што приходять на церковь зыменей шляхетских и мешан...: Ущапъ з Острова своего две ведри меду (Овруч, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 290).

ВѢДРОВИЙ *прикм.* Відровий: vrnalis, вѣдровий (1642 ЛС 418).

ВѢДЬ *див.* ВЕДЬ.

ВѢДѢНІЕ¹ *див.* ВИДѢНІЕ.

ВѢДѢНІЕ² *с. (цсл. вѣдѣние)* знання, розуміння: Имѣетъ же члкъ оуслаждѣніе, двоакое; або сма(к), едінъ дешевный невидимы... то(и) бываеъ... з вѣдѣніа оумнаго, засмаковати красотоу нб(с)ндю; и вѣдѣніе многихъ тайнъ бжихъ; и то естъ правдівый смакъ дши и покармъ (Почаїв, 1618 Зерц. 20 зв.).

ВѢДѢТИ *див.* ВИДѢТИ.

ВѢЖДЖАТИ *див.* ВЪЕЖДЖАТИ.

ВѢЖДЧАТИ *див.* ВЪЕЖДЖАТИ.

ВѢЖЕСТВІЕ *с.* Знання, наука: Постигл еси языков вѣжествіе многих Латинского, Влаского, и Греков оубоги(х) И потим а(ж) до Римоу достиже самого тѣла Петра и Павла навѣдил стго (Венеція, 1641 Анаф. 21).

ВѢЖЛИВЪ *прикм.* Освічений: Вѣжа: Цвиченый, вѣжливъ, рострбпный (1627 ЛБ 24).

ВѢЗДНЫЙ, УЕЗДНЫЙ, УЕЗНЫЙ, УЕЗЬ-НЫЙ *прикм.* В'ізний: Ворота... о(т) лѣзка безъные целы на(д) ворота кгано(к) (Забороль, 1566 ПВКРДА III-2, 2); Ворота уездные съ форткою, надъ ними кганокъ кгонтами побитый (Локачи, 1593 АрхЮЗР 1/1, 369); Напродъ дворъ, то естъ: ворота уезные

двойчастые, по сторонамъ — турмы две, на верхъ вежа (Веледники, 1595 АрхЮЗР 6/1, 245); напрод входячи в монастыр ворота вѣздные побитые, дыловане стоячее вкругъ всего монастыря (Пересопница, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 297).

ВѢЗДѢ *див.* ВЕЗДЕ.

ВѢЗЕНЕ *див.* ВЯЗЕНЕ.

ВѢЗЕРУНОКЪ, ВѢЗЕРУНКЪ, ВИЗЕРУ-НОКЪ *ч. 1. (зразок чого-небудь)* схема, рисунок: с которы(м) то павло(м) муляро(м) певное вчинили постановеня и зъеднали до выготованя и вытесаня камня та(к) гладкого яко замсованого ведлугъ тое ф(о)рмы и визерунку..., ве(д)лугъ которого визерунку... мае(т) стати црковь вспения пре(с)тыя б(д)ца в мѣстѣ лвовѣ (Львів, 1591 ЛСБ 159); ва(ш) мл(с)ти дае(м) знати... что е(с)те допу(с)тили до на(с)... пана лѣкѣ... и дали е(с)те знати о работѣ ч(с)тна(г) храма яко се зижде(т) и о ви(з)ерун(к)е яки(м) подобіе(м) имае(т) бити и рее(с)тръ на то се видае(т) (Сучава, 1598 ЛСБ 323); Хотачи абовѣмъ хто начинѣ штѣкѣ якѣю мѣти, на котрой бы звѣрта вырыты были, первѣй ей з'воскѣ оулѣплаетъ, тожъ на тѣю фѣрмѣ выливаетъ, жебы ведлѣгъ визерѣнкѣ былѣ (Вільна, 1627 Дух.б. 170); ве(д)ле рады п(н) фѣд(р) малера для уважене вѣзеру(н)кѣ образового, звѣ(в)ши трѣ(х) ма(и)стро(в) мѣля(р)ски(х): ты(м) за трыкро(т)ную на гру(н)те бы(т)но(ст) далемъ зло(т) 2 и (Львів, 1628 ЛСБ 1051, 6);

відбиток, відображення: Тое теды що са стаеъ на горѣ ѳаво(р)сте(и) и що пѣтръ сты(и) коштоуетъ, то(л)ко е(ст) визерѣнокъ або тѣ(н), и толко крѣпе(л)ка великого славы вѣчной нб(с)нои ощеянѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 271); *Образно:* Приповѣсти якобы вѣзерѣнки сѣтъ, и кшталты рѣчій невидѣмыхъ, смысловыхъ, и дѣховныхъ (Київ, 1637 УЕ Кал. 582).

2. (те, що вартє наслідування) взірець, приклад: часто стій Августынъ велце похвалілъ. и постѣпъки албо справы Киприановы якобы кшта(л)тъ, правило, и визерѣнокъ всеі цркви, кѣ насладованью выставилъ (Єв'є або Вільна, п.1616 *Прич. отех.* 18); Прѣто не на заход, але на всход) яко на якій вѣзерѣнкъ въ всѣ(х) вѣры Артикѣла(х) взирати (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 286); Моисей... шпѣговъ кылка пре(д) всѣ(м) людо(м) поставилъ, котѣры бы рѣзные

овоцѡвъ рѡжай, и якобы не слыханоу плодовиѡсти и ѡквитѡсти визерѡнокъ людѡ показали (поч. XVII ст. *Проп.р.* 246); Поминаймо бл҃гочестіа не захвѣаного фїлѡра, побжжнѡсти зерцѡло: иночества вѣзерѡнокъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 166); Десятнацѡть тѣды лѣтъ такъ жїлть, и бл҃женногѡ послѣшенства вѣзерѡнокѡмъ всѣмъ зостѡвши:... ѡдышоль до Ха̄ (Київ, 1627 *Тр.* 554); **Вѣзерунокъ брати** (від кого) — брати приклад (з кого): мы бѣды(н)ки и мѣста бѣдѣемо, а ѡни ѡ(т) того оутѣкаю(т): Нѡ достоѡло бы на(м) ѡ(т) ѡны(х) сты(х) вѣзерѡнокъ брати (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* №29515, 216);

(*азирець досконалості*) ідеал: Гѣрбъ презѡннѡхъ пѡновъ Дривїнѡськихъ самъ презса ясне выкладаеть и всемѡ свѣтѡ ѡповѣдаеть: Вѣзерѡнокъ справъ рицѣрѣськихъ знѡчнѡй, кѡждѡй то обачїти мѡже бѡчнѡй (Почаїв, 1618 *На г. Дрив.* 2 нenum.); Вѣзерѡнокъ цнѡтъ Превелѣбногѡ вѣ Бѣзъ Егѡ Мїлости, Г(с)ѡдна ѡ(т)цѡ Елїсеѡ Плетенецкогѡ (Київ, 1618 *Вѣзер.* 14).

3. Спѡсїб, метод: Иноѡбразно: Инакши(м) спѡсобо(м), или вѣзерѡнокѡмъ (1627 *ЛБ* 49).

ВѢЗЕРУНКЪ *див.* **ВѢЗЕРУНОКЪ.**

ВѢЗНАВАТИ *див.* **ВЫЗНАВАТИ.**

ВѢЗЪ *див.* **ВОЗЪ¹.**

ВѢЙНА *див.* **ВОЙНА.**

ВѢИТЬ *див.* **ВОИТЬ.**

ВѢКО¹ *с.* Повїка: Не вѣстѡплїю в до(м) мой, ани да(м) сноу ѡчо(м) мѡи(м), ани вѣко(м) мѡи(м) дрѣмѡнїа, и покоа скрѡнїа(м) мѡи(м), докѡлѣ зна(и)дѣ мѣсце гѡви, селѣнїе бѣ іаковлю (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 214).

ВѢКО, ВЕКО² *с.* Віко: Вѣ той скрѡни, кгда поднѡяли веко, виделомъ коберѣцовъ ледакѡ накїдано, помято и зѣ землю съ пѣськомъ леда якъ (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 317); вложишъ до скрѡни свѣдѣцтво котѡро (!) дамъ тобѣ. Оучинїшъ и вѣко надъ скрїнею зѣ зѡлота начїстшагѡ... два тѣжъ херѡвѣмы золотїи и ковѡннїи (серед. XVII ст. *Хрон.* 102); Дѡлгѡсть вѣка одногѡ бѣдетъ мѣла л. локѡтъ (Там же, 103).

ВѢКОПОМНЕ *присл.* Вікопомно: Тѡ... ѡа Гербъ ѡказѡлѡй Пѡбїзри... на три Копѡи, котрѡми вѣспїраеть вѣкопомне ѡ(т)чїзнѡ, здѡбитъ вывышаеть (Київ, 1631 *Зем. Зам.*, тит. зв.); Мѡсїть то бы(т) Валѣчнѡй Дѡмъ, котрѡмѡ зѣ Нѡа, Вѣкопомне фортѡна слїчнѡсть дала фѣба (Київ, 1633 *Евѡфон.* 307).

ВѢКОПОМНОСТЬ *ж.* Вікопомнїсть: Старѡжи(т)нѡсть, тѡ ти(л)ко якъ бы ѡбновїла же вѣкопомнѡсть явѡно зновѣ ся ѡ(д)крыла Кле(и)нѡтъ котѡрый Хме(л)нїцѣкїхъ до(м) приѡздѡбляє(т) (1649 *На г. Хм.* 1 зв. нenum).

ВѢКОПОМНЫЙ *прикм.* Вікопомнїй, незабутнїй: Вѣкопомна нѣкгдась старѡжїтнѡсть, Превелѣбнѣйшїй ѡ хр(с)тѣ Пѡне и Пѡстырѣ мнѣ вѣлце мл(с)тївїй; такъ велїкѡю любѡвь кѡ порѡдковѡй влѡснѡсти мѣла (Лѡвїв, 1642 *Бут.* 2).

ВѢКУИСТЫЙ, ВЕКУИСТЫЙ *прикм.* (*стп.* wiekuisty) віковїчнїй: а прото кѡ вѣкѡвїстой тое рѣчи памѣти, мы Жикгїмонт з Божее ласки корѡл Полскїй, велїкїй кнѡзь Литѡвскїй... кнѡжа Прѣское... чїнїмъ знаменїто сїмъ... лїстомъ (Горѡдно, 1507 *AS* III, 49); до... влѡднѡсти моее нїхто инѡй над егѡ милѡст... малжѡнка моего... жаднѡго вѣступу и жаднѡго права... не мает ани мѡжет метї... на векуїстѡе часы (Володїмїр, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 188); Фѡтїй... зѣ ѡнїми Патрїѡрхами, кгда Собѡрѡ повшѣхнѡй вѣ Вїзѡнтїи собрѡннѡй сѣмого вселѣнскогѡ собѡра оухвѡлы ствердїлѣ, и всѡкѡю ѡнѡю ерѣсь и зѣ Латїнскою хорѡбою, вѣкѡвїстомѡ проклѡтствѡ ѡ(т)дѡлѣ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 262); якъ далѣкѡ бѡрзѣй// тѣе котѡрѡе дѡши и тѣлѡ, дочѡсною и вѣкѡвїстою ѡхолѡдою, покѡрмѡ(м)... и пѣвною ѡборѡною сѡтѣ найвыборнѣйшѡго,... часѡ мѣти не маю(т)? (Київ, 1634 *МКСВ* 311-312); И такъ то все порадне описавши и копцы по всѣхъ тїхъ месцѡхъ посыпавши,... то все якѡся вышѣ помѣнїло и ѡграничїло зарѡзъ вѣ моцѣ, держане и ужїване вековѡстое,...// имѣ вѣчне подаю (Загаїцї, 1637 *ПВКРДА* IV, 71-72); Та надѡа бѡзка и правдїваа; естѣ почѡткомъ и повѡдомъ слѡвы несмертѣлної; вѣкѡвїстої (Чернїгїв, 1646 *Перло* 2 нenum.).

ВѢКУИСТЪ, ВЕКУИСТЕ *присл.* (*стп.* wiekuiscie) віковїчно: сѣс лїстѣ мой продажнѡй во всемъ прї зупѡлної, а нїкгда ненарушѡної моцї у кождѡго права... хѡван // вѣчнїми а векуїсте непорушѣннїми часы быти маеть (Берестечко, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 272-273); Я ѡлехно... ѣзнава(м) и(ж) е(м) прода(л) половїноу... ѡчїзнѡ ѡ(д)далѡчи (!) ѡ(д) таково(г) продаїна са(м) себе жоноу и дѣти свої... и вызѡлѡючїи ему половїну рѡлѣ такової

одеме прода(н)нои вѣкоуистѣ (Одрехова, 1573 ЦДИАЛ 37, 16, 2); вѣ истѣтнхъ... Артикѣлахъ, и зложе(н)ахъ стародавней цркви Хвой згажаємъ, векѣисте бытъ вѣ сполѣчности естемъ готѣвый (Єв'е або Вильна, п.1616 Прич.отех. 67).

ВѢКЪ, ВѢКЪ, ВЕКЪ, ВИКЪ ч. 1. (невний период часу) вѣк, мн. часи: Затымъ зычачи Вашей Милости отъ Пана Бога доброго здорова и еортѣного вѣ долгий векъ панована весполѣкъ зъ... панею малжонкою..., самого себе и слѣдѣбы мое наменьше ласце Вашей Милости залецамъ, покорне прошѣ, абымъ зъ нее не былъ опѣшонъ (Турійскъ, 1564 AS VI, 244); Котѣрогоса мѣ(с)ца што за старѣхъ вековъ дѣло корѣткое описанье (Острог, 1581 Римша Хрон. 33); Постановили тедѣсмо тую единѣсть, то естѣ: ничого нового не учинили есмо, але вси церемонии наши стародавние... на вси пришлые веки моцне и неотменно по старому держатисе и спокойне заховати могли (Рожанка, 1598 Л.Пот. 993); а крестонѣсцы, будущаго вѣка сынове, поруганы, укорены и оболжены быти мают (1608-1609 Виш.Зач. 225); вы сами,... штобы зъ васъ ремесло ваше рицѣрское, которымсе однимъ зъ давнихъ вековъ вы и продковѣ ваши бавилисте, вытегало, тедѣ подѣ неприятеля Божого... кривавый наступъ чинилибысте охотне (поч. XVII ст. КЛ89); Четвѣртаа звѣзда; значѣтъ здравѣсть тѣла; нестарѣющиса пре(з) мнѣгѣи вѣки; и покармѣ непотребѣючи (Чернѣгѣв, 1646 Перло 164 зв.);

вѣчнѣсть: Изволенѣемъ Бога Отца... и совершениемъ дѣйства святаго Духа,... в честь и фалу неконъчаемыхъ вѣковъ, аминь (Клевань, 1596 Арх ЮЗР 1/1, 490); а та(м) обѣе тѣе в несме(р)тѣлные прѣтѣгнѣтса вѣки (Острог, 1607 Лѣк. 39); Авва непостижѣмый, бгѣ прѣ(д)вѣчныхъ вѣковъ Роздмновѣчною всѣхъ обдѣарилъ чловѣковъ Словѣсною дшѣю (Львѣв, 1642 Бут. 4);

столѣття: и колькѣи вѣкѣ хотѣлѣбысь положить... // нехѣй вѣкѣ цѣлый лѣ(т) сто (Острог, 1607 Лѣк. 41-42); свѣдчитъ о томъ Моитъ Брантъ, книга 6, глава 11, который докторомъ римскимъ поважнымъ былъ, который жилъ вѣку десятого по Христѣ, то естѣ, тысячного року (бл. 1626 Кир.Н. 22); Тогѣжъ казана Чѣсть, в. якѣ вѣ пѣршомъ вѣцѣ несподѣване Люде згѣнѣли; наглою смѣртю (Чернѣгѣв, 1646 Перло 126);

рѣк: И такѣ, по тысячномъ отъ Рождества... Христа вѣку, той неприятель // многихъ прѣлстилъ и прѣлщаетъ (Киѣв, 1621 Кон.Пал. 315-316); aestus, вѣкѣ, лѣто (1642 ЛС 74);

во вѣки (вѣки) — навѣчно, назавжди, навѣки-вѣки: А ты, костел латинский,... не хоцеш во вѣки над всеми владѣющаго разума снизити (1608-1609 Виш.Зач. 227); тая полтораста золотыхъ оборочана маетъ быти на звышѣпоменѣное богомоле, так пры жытѣю моемъ на сем свѣте, яко и по сходѣ моем от сего свѣта во вѣки (Луцьк, 1638 АрхЮЗР 1/VI, 746); **во вѣки вѣка** — те саме, що **во вѣки**: столиця твоя, Боже, во вѣки вѣка (Вильна, 1600 Катех. 11); **вѣ безконечный вѣкѣ, во безконечныи (безконечная) вѣки** — те саме, що **во вѣки**: и вѣ помыслномъ тѣла и души повоженю долголѣтняго здоровья и благословѣнства отъ живѣпрѣемнаго // Владыки Христа грѣба, ныне и вѣ безконечный вѣкѣ зычимъ (Киѣв, 1623 КМПИ, дод. 264-265); неха(и) да буде(т) за(в)ше и е(ст) и слава и де(р)жава во бе(з)коне(ч)ныя вѣки ами(н) (1600 УИ 1911/2, 14); **вѣ вѣки вѣковъ (вѣкомъ)** — те саме, що **во вѣки**: старѣецъ Зѣсима... вернѣлѣса ѡ(т)даючи слѣвѣ Бгѣ... ннѣ и прѣсно, и вѣ вѣки вѣковъ, аминь (Киѣв, 1627 Тр. 699); Єму же слава вѣ вѣки вѣкомъ аминь (Перемишль, 1592 ЛСБ 399); **вѣ (всѣхъ) вѣцѣхъ** — те саме, що **во вѣки**: Невоместѣмаа свѣтлѣости,... прѣжде вѣкѣ свѣцаа: и вѣ вѣцѣхъ настоѣщаа: и по разорѣнѣю бдѣщаа (Чернѣгѣв, 1646 Перло 35); Хѣ Бже мѣи непостижѣмый, Вѣ единѣмъ Бж(с)твѣ славыи... вѣ всѣхъ вѣцѣхъ, нескончѣныхъ (Там же, 27а зв.); **вѣчнѣ на вѣки; вѣчно и на вѣки** — та саме, що **во вѣки**: а я его милости свою третью часть отчизную... поступилъ и продалъ вѣ Павловичохъ и вѣ Уймицы вѣчнѣ на вѣки непорушно (Загорѣв, 1550 АЮЗР I, 128); даровал есми сына моего... всим Степанем... вѣчно и на вѣки непорѣшно (Острог, 1522 AS III, 237); до **вѣка вѣчного** — те саме, що **во вѣки**: ушитѣко прѣтерпѣмъ дѣля Христа, чомъ тогды будѣме у чѣсти у царствѣ небеснумъ до вѣка вѣчного, аминь (XVI ст. НЄ 34); з **веков** — одвѣку, з давнѣх, незапам'ятнихъ часѣв: тѣе цѣркви з вековъ были и тепер ест вѣ подаваню владык их милости володимѣрскихъ (Володимѣр, 1569 АрхЮЗР 8/VI, 254); з **вековъ вѣчѣстныхъ** — те саме, що з **веков**:

вра(д)никъ войнъски(и) на (и)мя сѣма с по(д)даными
 Г(с)дрскими войнъскими поведили ижъ то естъ
 кгрвнтъ з вековъ вѣчсты(х) великого князства (1546
 ОГ 1 зв.); изъ вѣка вѣчного — те саме, що з вековъ:
 и съ оусим що и(з) вѣка вѣчного къ ты (!) села
 прислоухало и ихъ сѣ держало яко и въ привилиах
 данных оуписанно непорѣшено (Гирлов, 1519 DBB II,
 2); на вѣки (веки, векъ) вековъ (векомъ) — навѣчно,
 назавжди: А мы тебе... славити и хвалити бѣдемо
 ннѣ, и завжды и навѣки вѣкомъ: Аминь (Вильна, 1620
 См.Каз. 28); збавителя нашего ездса х̄а неха(и) бу-
 де(т) честь и хвала на веки вековъ аме(н) (Хорошів,
 1581 С.Нег. 111 зв.); Продалъ есми имене свое...
 князю Костантинѣ... вечно и непорѣшно на век ве-
 комъ (Луцьк, 1522 AS III, 216); на вѣки (веки) вѣчно
 (вечно) — те саме, що на вѣки вековъ: и придал сїю
 книгу е̄вглїе тетрь рабѣ бжїй гаврилїи... // ...на вѣки
 вѣчно под клатвою ст̄ы(х) оц̄ь (Кам'янка-Бузька,
 1567 ВИАС I, 16-17); мают их милост княз Василей и
 княз Марко то держати и вживати на веки вечно и
 непорушно (Луцьк, 1563 АрхЮЗР 8/VI, 48); на вѣки
 (веки) истыг̄ь (исте) — те саме, що на вѣки вековъ:
 она вз(в)ши часть свою выреклася зе (в)ши(т)-
 ко(г) и з муже(м) свои(м) на вѣки истыг̄ь (Одрехова,
 1580 ЦДИАЛ 37, 1, 11); Тое селищо продалъ есми...
 Марку Поплавскому... на веки исте (Київ, 1571 ЗНТШ
 XI, 16); на вѣчные вѣки — те саме, що на вѣки
 вековъ: даемо сїю книгу... тоей же цркви божой ѱ
 вѣчно(ст) на вѣчные вѣки неха(и) боудеть при то(мъ)
 храмѣ зоставати (поч. XVII ст. УИ 1911/2, 33); не-
 кончаемые вѣки — вѣчність: Изволеньемъ Бога
 Отца... в честь и фалу неконъчаемыхъ виковъ, аминь
 (Клевань, 1596 АрхЮЗР 1/I, 490); отъ вѣкъ — спо-
 конвіку: превѣчно ро(ж)дены(и) сн̄ь,... восхотѣвши
 тѣю тайнѣ ѱ(т) вѣкъ сокрове(н)ннѣю в' тайнѣ въ бѣз̄
 мїрѣ ѱ(т)крыти,... дла тѣго нїщи(х) а не богаты(х),...
 ро(ди)теле(и) собѣ избирае(т) (1598 Виш.Кн. 287 зв.);
 по всѣ вѣки — те саме, що во вѣки: З того мѣра
 выхѣдатъ слѣдкихъ Надк̄ь рѣки, Рѣки а водъ
 обфїтость даѣютъ по всѣ вѣки (Київ, 1632 Сак. 298);
 предъ вѣки — те саме, що отъ вѣкъ: Дх̄ъ ст̄ый ѱ(т)
 самѣгѣ ѱ(т)ца персѣны, якѣ ѱ(т) жрѣдла и поча(т)кѣ
 в' Бо(з)ствѣ з' ѣстности пре(д) вѣки похѣди(т) (Львїв,
 1646 Зобр. 28 зв.); прежде вѣкъ (всѣхъ вѣковъ) —

те саме, що отъ вѣкъ: корень и глава нашего спасе-
 ния: естъ Христос бог, прежде вѣкъ от отца рожден-
 ное слово (бл. 1610 Виш. Посл. Лев. бр. 232); слѣво
 твѣей бѣ(з)ской бѣтности и ѣстности, прѣжде всѣхъ
 вѣкѣ(в); рожденное, ѱ(т) уѣма твѣгѣѣ бѣ(з)когѣѣ
 (Чернїгів, 1646 Перло 23 зв.); презъ вѣки вѣкомъ —
 те саме, що во вѣки: Безначалный ѱ(т)че ст̄ый
 Нб(с)ный, съ единоро(д)нымъ ти Сномъ, съ пр(с)тымъ
 и животворащимъ ти Дхомъ, ннѣ, и всегда, и презъ
 всѣ неско(н)чанны, вѣки вѣкомъ. Аминь (Чернїгів,
 1646 Перло 24).

2. (тривалість життя) життя, вік: сыны мой...
 подъ благословенствомъ моимъ родительскимъ,
 росказую, жебы конечно за вѣкѣ своего того
 ѣфѣндованья церквей помененыхъ... нарѣшатъ не
 смѣли (1577 AS VI, 80); Што и в. м., будучи на тойже
 <дорозе> спасения постановленный, и въ такъ масти-
 той старости и дозрелыхъ летахъ веку своего, водлугъ
 таланту... абысь делати не занехиваль, — прошу...
 напоминаю... и приказую (Рожанка, 1598 Л.Пом.
 989); розбѣйник... за тѣлькѣю мѣнїѣтѣ цѣкѣльвекъ
 пре(з) оувѣсь вѣкъ грѣшївѣ оулѣчивѣ.// и впро(д)
 на(д) ап(с)ловъ заслѣуги корѣнѣ ѱде(р)жалъ (Ост-
 рог, 1607 Лѣк. 26-27); Коротко тежъ напишу, што се
 деяло за веку моего (поч. XVII ст. КЛ 87); тые людѣ,
 которыи всему народу Рускому чѣло быти хотятъ,
 которыи весь вѣкъ свой на наукахъ ронили, а въ
 справѣ той... ницуютъ (Київ, 1621 Кон.Пал. 504); А
 мы вѣкъ свой поронилисмо, на тое працюючи съ
 братїеми, жебисмо могли кресу живота своего
 докончати, бѣбезъ того трудно (Путивль, 1638 АЮЗР
 III, 11); здорѣвїе скорѣтилъ, и дѣлгїй тежъ вѣкъ
 лѣудемъ ѱ(т)налъ и ѱворѣвалъ тѣмъ, абы забива-
 ючи птѣхи... крѣви ѣхъ не ѣли (серед. XVII ст. Хрон.
 16 зв.);

(перїод, ступїнь у розвитку людини) вік, лїта:
 Сиби(л)ла... бѣла вѣкѣ среднѣго (Львїв, поч. XVII ст.
 Крон. 75); И на надѣцѣ ввѣсь вѣкъ своѣй молодой
 стравилъ: И дны свои з людмї оучѣнены забавилъ
 (Львїв, 1616 Бер.В. 87); Где привѣдши собѣ а на
 мысль ѱво, ижъ кто часѣ шдкѣетъ, часѣ тратитъ,
 взалемъ... на себѣ повїнностъ, абы(м) часѣ квїтнѣчо-
 го весенногѣ, вашѣомъ... дѣтїннѣмъ и млѣдѣн'ческо-
 мѣ вѣкѣ... Писмъ ст̄ы(х)... в даръ ѱфѣрова(л) (Київ,
 1636 МИКСВ 317); То(т) же в(ѣк) сво(и) молоды(и)

присто(и)не провадил: на ѓслдѣзъ воє(н)но(и)... Корола По(л)ского... и всеиречи Посполитой ставачючи ѓ(д)ва(ж)не з свои(м)... людо(м)... По(д) хотѣне(м) (Київ, 1647 *Enim.Mog.* 154);

будущий вѣкъ — вічне загробне життя у Царстві Божому: Петр святый... как в гостине и в чужом доме, то есть вѣку, а не во своем, оноє власное отчизны будущаго вѣка будучи... своих учеников того же слѣда держатися учит (1608-1609 *Виш.Зач.* 229); в нинешний виѣкъ и въ будучий — навѣки-вічні, у земному ѓ загробному житті: А еслибы хто з державцовъ Дубна,... розоряти или отнимати тое надане, наше смилъ, таковый буди проклятъ и не-прощенъ отъ Отца и Сына и Светого Духа в нинешний виѣкъ и въ будучий (Дубно, 1592 *АрхЮЗР* 1/VI, 90); в нынѣшнем вѣцѣ, да и во будущом — те саме, що в нинешний виѣкъ и въ будучий: То бо есть и воскресение в нынѣшнем вѣцѣ, да и во будущом получать и телѣса душ, сподобльшихся... воскресения (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 246); в семь вѣцѣ и въ пришломъ — те саме, що в нинешний виѣкъ и въ будучий: Кто на конѣцъ заплаты вѣчнои в Цр(с)твѣ Нб(с)номъ и рѣскоши... зычнѣти собѣ не бѣдетъ; а того жаденъ и в семь вѣцѣ и в пришломъ достѣпѣти не може(т) (Київ, 1625 *Кол.Апок.* 3 зв.); в сий вѣкъ и в будущія вѣкы — те саме, що в нинешний виѣкъ и въ будучий: А хто бы мал сію книгѣ отдалити. от сей стѣой цркви. да бѣде(т) проклятъ в сий вѣкъ и в бѣдщія вѣкы (Язловці, 1636 *ВИАС* I, 33); въ (во) сей (сий) вѣкъ и въ (во) будущий — те саме, що в нинешний виѣкъ и въ будучий: А хтобы мѣлъ тое наданіе моеє отъ церкви Божей отдалити,... да бѣди проклятъ (!) ...отъ мене, челоуѣка грѣшного въ сей вѣкъ и въ бѣдщій, в который бѣдетъ сѣдѣти живыхъ и мертвыхъ (Мільці, 1542 *AS* IV, 314); яко преступники и разорителѣ закону божого да будѣ(т) непростени и не бл(с)вени ѓ(т) на(с) в си(н) вѣкъ и в будѣщи(и) до того часу а(ж) црква(м) сты(м) ѓ(т) ни(х) кривда слушне нагорожена бѣдетъ (Замостя, 1589 *ЛСБ* 113); въ нынѣшній вѣкъ и въ пришлый — те саме, що в нинешний виѣкъ и въ будучий: Уживай же Покобю, зъ тѣми ѓ(т)цами В' Нынѣшній Вѣкъ и в' пришлый, Такъ же и зъ нами (Київ, 1630 *Имнол.* 3); вѣкъ закону нового — те саме, що будущий вѣкъ: На

остаткоу же повѣдасть пр(ѡ)ркы... кто станеть по(д) тою хороговю звѣтажства его тѣи прѣидеть на оныи вѣдчный процвѣтающій вѣкъ закону новѣго (XVI ст. *УИ* 1911/2, 77); до остатнего вѣку — усе життя, до кінця життя: которое то преречное дворисче кождое зъ нихъ мають уживати до остатнего вѣку своего... съ хоромами, огородами (Ковель, 1542 *АрхЮЗР* 7/1, 76); несмертельные вѣки — те саме, що будущий вѣкъ: а та(м) ѓбоє тоє в несме(р)тѣлны прѣтѣгнѣтса вѣки (Острог, 1607 *Лѣк.* 39); нинешний потомный вѣкъ — те саме, що будущий вѣкъ: Хтоко(л)ве(к) бовѣ(м) дѣлность якѣю в' слѣвѣ потѣмны(м) вѣкѣ(м) подати хочеть, таковъ ей фундаментъ заложѣти есть повиненъ, которъый бы слѣвѣ живота вѣчного пѣрвѣй на собѣ мѣлъ оуфундѣванѣю (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 3 нenum.); оный (онъ) вѣкъ (вѣкъ) — неземный свѣт, загробне життя: ннѣ имъ сла(д)ко, но въ оны вѣкъ боудеть яко полѣнь горко (к. XVI-поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 129 зв.); Розмайтѣми и дѣвными спѣсѣбами, всѣхъ... нарѣдовъ люде, Велмо(ж)ны а на(м) М. Пѣне, Велмо(ж)наа а на(м) М.Пѣни, которѣоу бы и по смѣрти, в пѣмети потѣ(м)ны(х) людѣ(и), жили,... на таковомъ фундаментѣ заложѣти еи оусилѣвали, которъый бы жадной ни в семь дочѣсномъ, ни в ономъ вѣце, скаѣе не подлегал (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 1 нenum.); пришлый вѣкъ — те саме, що будущий вѣкъ: А в' осмый днѣ, Обрѣзан'є свое справѣуетъ: И пришлый вѣкъ оный, прѣзъ тѣе фѣкѣроуе(т) (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 86); той вѣкъ, вѣкъ той (сей) — земне життя: И похвалиль г(с)пдарь справѣоу несправѣдливого. и(ж) тое оны моудре оучиниль бо снѣе того то вѣкоу моудрѣи соу(т) ниж'ли снѣе свѣта в родѣ своемъ соу(т) (1556-1561 *ПЄ* 292); Яко Бгъ есть рѣзній; ѓ(т) видѣмого створѣна: невидимый и непостижимый, Такъ и дары его невидимы: рѣзни сѣтъ ѓ(т) видимыхъ дарѣвъ вѣка сегѣ (Чернігѣв, 1646 *Перло* 7); И вы побѣжныи ѓлюбѣнци наймовѣтѣса маѣте; дла чѣгоу Гды ва(м) Пан' найвышшій ѓбѣцѣанѣе дастъ дочѣкѣти потѣмство, не в' свѣцки(х) рѣскоша(х),... и обычаахъ вѣкѣ тогоу тылко, лечъ Крѣщѣніе(м) сты(м) ѓ(т)родѣвши (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 931).

3. Свѣт, існування свѣту: Был еси в той скарбниці, где вѣк основан и подан на службу и потребу

человѣческую? (1599 *Виш.Кн.* 53); нѣчого бовѣ(м) посре(д)не(г) нѣмашь межи ѡ(т)цѣмъ и сномъ и стымъ дхомъ. Единорѣдний бжій снъ вѣкы збоудоваль (поч. XVII ст. *Проп.р.* 144); до конца (кончины, скончанія, сконченія) вѣка — до кінця світу, довічно, довіку: а на той час при той цркви был сценник... которий потомком (зам: потомъ повиненъ. — *Прим. вид.*) виненъ бѣдетъ га ба просити за отпущеніе грѣхов... и за женѣ... и за дѣтки до конца вѣка (Кам'янка-Бузька, 1567 *ВИАС I*, 17); иныи же агтлове, четвертою стихією землєю, и шелакимъ оуродзѣемъ справоують; абы рѣдове не оуоставали до кончины вѣка: іелеме(н)та вѣмѣсте(х) свои(х) положеніи съдерѣжа(т) неподвижно (Почаїв, 1618 *Зерц.* 5 зв.); Бѣль... артыкѣль вѣры, Соборною црковъ по всемъ свѣте ро(з)ширенню, быти црковъ ѡндоу Хвѣ Каѣтолическю, которой Хс самъ до ско(н)чанія вѣка притѣмность свою обещаѣти рачилъ (Св'е або Вильна, п.1616 *Прич.отех.* 8); Еслижъ и вступилъ отъ насъ ведлугъ тѣла на небо, але ся насъ нигды не отлучаетъ, яко самъ до вѣрныхъ своихъ мовилъ: "а естемъ зъ вами ажъ до сконченія вѣка..." (1603 *Пит.* 38); **конецъ вѣка** — кінецъ світу: Ко(н)чина: Скончанье, докончанье, конецъ свѣта, албо вѣка (1627 *ЛБ* 54); Тогда и Нбса съ шѣмомъ мѣмо пойдѣтъ, и стихій съжигѣемыи ѡгне(м) разсыплютсѣ, такѡвый конецъ вѣка сегѡ бѣдетъ (Чернігів, 1646 *Перло* 142 зв.); на остатку (скончанію) вѣка — наприкінці існування світу: што мовите ѡ стоблѣвыхъ патриарсехъ и ѡчитѣлехъ, якъ неверные погані на ха сна бжия мовяѣтъ, чѣмѣ не пришѡлъ давно спасти, А не на оста(т)кѣ вѣка (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 44); Такъ будетъ на скончанію вѣка: прійдуть ангелы, и выдлучатъ злые выдѣпосередъ праведныхъ, и увергуть ихъ у каменѣцу огненую (XVI ст. *НЄ* 93); **остатний вѣкъ** — кінецъ світу: Того дѣля Сатана и сего остѣтнего вѣку, кончачи власть свою,... церковъ пустошитъ внутримъ непріятелемъ (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 48).

ВѢЛГОТНОСТЬ, ВѢЛГОТНОСТЬ, ВѢЛКОТНОСТЬ ж. (*стп.* wilgotność) 1. (*рідина, яка міститься в чомусь*) волога, вильгість: В' рѣчахъ прирѡжѡныхъ дѣрево естъ, жебы моглю приносѣти ѡвоцы, и дла того маѣтъ корѣ(н)е в' земли кѣ высѣса-

ню вѢЛГОТНОСТИ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 167); Мирра... // нѣякю мѡцъ маѣтъ сѣшачѣю, котѡраа вѢЛГОТНОСТ' з' тѣла вытагаѣтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 229-230); *перен.* духовна сила: И вса Црковъ... нѣмъ намакаѣтъ... // вѢЛГОТНОСТЬ... з' наука' оного берѣчи: И до змакчѣна, Ср(д)ца люд(з)кіе ведѣчи (Львѣв, 1609 *На Злат.* 2 зв.).

2. **Вѡгкість, вильготність:** Влѣга: ВѢЛГОТНОСТЬ, мѡкрѡст' (1627 *ЛБ* 16); гды прѣстѣе до жрѡдла загінѣло, а то за давностю часѣ, въ запамата(н)е мѣсце пѣстѣла такъ, же болѡто глеюватѡе было, и вѢЛГОТНОСТЮ тѡлко сѡптѣлною было розезнавано (Київ, 1631 *Син.Тр.* 813).

ВѢЛЛИКИЙ див. **ВЕЛИКИЙ**.

ВѢЛГѢЯ див. **ВИЛИЯ**.

ВѢНЕЦЬ, ВѢНЕЦЬ, ВЕНЕЦЬ, ВИНЕЦЬ

ч. 1. (*сплетені в коло квіти, листя і т. ін., накладені на голову*) вінок, вінець: Сиби(л)ла... была вѣкѣ среднѣго ходѣла в' вѣцоу (!) з' зеленогѡ к' вѣтоу (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 75); иныи стрѣчали з' гѡловы вѣнець и зновѣ вкладали, и прибывали, и што разъ свѣзні (!) раны чѣнили (поч. XVII ст. *Пчела* 56 зв.); бѡлю страшно вспѡмнѣ(т) Црѣ Царе(м) данѡ, В' рѣки Тро(ст), ѡстры(м) Вѣнце(м) ѡкрѣтне вѣнчѣно (Львѣв, 1631 *Волк.* 12); laurea, даѡноли(с)твие, вѣнець (1642 *ЛС* 252); венѣцъ sertum (*Уж.* 1645, 23 зв.);

(*деталь весѣльного одягу*) вінок, вінець: панъ Станиславъ Пречѣковскій и панъ Войцехъ Завацькій з' венѣцомъ, яко звычай, до акту весѣльного приехали (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 8/III, 598);

(*виготовлена з квітів, зілля і т. ін. прикраса, яку кладуть на могилу*) вінок: Вѣне(ц) по(д) тѣблицею (!) на(д) грѡбомъ небо(ж)ки пны А(н)ны Адреѣвны на дрѣтѣ зелены(м) е(д)вабямъ ѡбиты(н) пе(р)лами и пу(н)таликами вколо ѡпстрены(н) (Львѣв, 1637 *Інв.Усп.* 13 зв.); **вѣнець мученическій, мученическій вѣнець, мученичества вѣнець** — (*вінок як символ страждання*) мученицькій вінець: та(м) тысаща а гтль, прав(т)це(в) собрѣніе,... трибуналі пр(ор)кѡ(в) патриархѡ(м) скіпетра, вѣнцы мѣнчскіе,... ѡбача(т)сѣ ба(р)зо яснѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 234 зв.); през' тѡе терпѣнѣ мѣченического вѣнца и живота вѣчного достѡпѣдетъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 217); Кипріанъ великаа в' аѡрицѣ звѣзда, и ка(р)ѡаге(н)скій еп(с)кпъ,

котóрый по(д) часъ Панована валеріана цесара побѣдонбснмъ мчнчества вѣнцемъ коронованныи естъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 232 зв.); **вѣнецъ терновый** (тръновый), **терновый** (тръновый, **терновъ**) **вѣнецъ, вѣнецъ с терна** — терновый вінок: сплетші вѣнец терновый, оузложілі на голову емоу (Володимир, 1571 *УС Вол.* 53); воины пакъ испле(т)ши вѣнецъ тръновыи // и вложили на голову его (1556-1561 *ПС* 429-429 зв.); Емѣ же жидове крестъ ѿготовали и те(р)новы(м) вѣнце(м) с копие(м) витали. **Щто(м)** и желчию сего напойали, и **стоє** лице (е)го заплевали (к. XVI-поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 64); Тогды вышоль **исвѣнь** носачи тръновыи вѣне(ц)и баграноую ѿдежоу (1556-1561 *ПС* 429 зв.); вѣйско пакъ сплетші терновъ вѣнец и вложили на голову его (Володимир, 1571 *УС Вол.* 94); Вѣнѣцъ с терна... котрій и твое ср(д)це Пáнно проникаеть, Твою мýсль, твою дшѣ ѿстро оуязвляеть (Львiв, 1631 *Волк.* 13).

2. (*прикраса з золота, коштовного каміння, яку носили на голові*) **вінецъ, діадема**: К томѣ тежъ дзъл есми ѿ Их Милости рѣхомых речей:... двѣ брамки малых с перлы за десат коп грошей, **венец** с перлы и чепец Мѣравский с перлы за двадцат коп грошей (Несухойже, 1550 *АС* VI, 5); **вѣнецъ срѣбрьны(и)** позлотисты(и) (Львiв, 1579 *ЛСБ* 1033); **Вѣне(ц)** злоты(и) з пе(р)лами ѿ(з)доблены(и) (Львiв, 1637 *Ив.Усп.* 13).

3. **Корона, вінецъ**: такъ нб(с)ный воинъ ѿ(т) прободѣння копейного далъ дшю свою в рѣки бѣжи, и нб(с)ны(м) // **венце(м)** вѣнчанъ (1489 *Чет.* 59 зв.-60); чомоу бный вѣнѣцъ бнѣю коронѣ з головы ихъ шарпаеть (Острог, 1598 *Отп.КО* 26); Двѣдъ пастоу(х) ѿве(ц),... нѣкъдъ цр(с)тва не прагноу(л), а ѿто бѣ цр(с)твiа даеть емоу діадиמוу, вѣне(ц) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 183); На пресвѣтлагѣ и пречѣснагѣ Архiereа на вса вѣнца оувазеніє, надѣписаніє (Львiв, 1615 *ЗНТШ* 4, 3); до конца свѣта такѣвыхъ прїимѣеть, и на дворѣ своємъ свѣтлымъ вѣнцемъ короноуетъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 71 зв.); Але яко вѣнѣцъ та(к) ѿбнѣсимо кр(с)тъ Хвѣ, абѣвѣмъ всѣ рѣчи збавѣна нашего, пре(з) онъ вѣконалысѣ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 76); **венец** — согопа (I пол. XVII ст. *Своб.* 18); **Діа́дима**: **Ѡбвѣзка** на головѣ Кролѣвско(и), **Вѣне(ц)**, **корѣна**. **Тѣже** мѣтра (1627 *ЛБ* 200); **согопа, вѣнецъ, корона** (1642 *ЛС* 144); **diadema,**

діадима, вѣнецъ, корона (Там же, 162); **Вѣнецъ. Sertum. Corona. Laurea** (1650 *ЛК* 438);

(*на іконах*) **вінецъ**: Образъ пречистое Богородици Умилиение, сребромъ оправень, позлотистъ, у вѣнцѣ каменей пять (Київ, 1554 *КМПИ* I, дод. 7); **кн̄гня ма(р)я... заставила... // ...ѿбра(з) велики(и) преѿбраже(н)я исѣса хри(с)та по деревѣ сребро(м) ѿпра(в)лены(и)... а на ве(н)ца(х) по пе(т)и камене(и)** (Ковель, 1578 *ЖКК* I, 118-119); образъ воплощения, на томъ образе венцовъ 4, перлы сажены (Локачі, 1593 *АрхЮЗР* 1/I, 367).

4. **Німб, ореол, сѣиво, вінецъ**: Яко и межи **Стыхъ** образы **Єретикѣ(в)** (ѿзначаючи ихъ тымъ ѣжъ не мають ѿвѣхъ вѣнцѣ(в) и крѣгѣ(в) на голова(х) ясныхъ) малѣемо дла вѣдомости истѣричны(м) способѣ(м) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 4); **Знаменіє веліє явѣса на Нбси: Женá обльчѣнна въ Слнцѣ, и Лѣна по(д) ногáма еѣ, и на Главѣ еѣ Вѣнѣцъ ѿ(т) звѣз(д) дванадѣсати** (Київ, 1625 *На г. Коп.* тит. зв.).

5. (*про форму*) **коло, круг, обідок: ре(ч) стыи** никита. **вижю венецъ. и средѣ венца роука г(с)на** (1489 *Чет.* 31 зв.); въ ва(с) не тѣлько брады голать, но и ди(в)ныи вѣнца на глава(х) чинать (к. XVI-поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 104 зв.); Стрыгѣтъ тогды имъ волосьє **накштáлтъ** и подобѣнство вѣнца (Львiв, 1645 *О тайн.* 128).

6. (*горизонтальный ряд у будівлі*) **вінецъ**: почато **ѿбла(н)кова(н)є** робити // ...**горо(д)на... корыте(н)скихъ** с корытна **ѿбла(н)кова(н)аѣ** ѿ(д)но два ве(н)цы ѿроблено (1552 *ОЛЗ* 165-165 зв.).

7. (*символ славы, визнання*) **вінецъ, вінок**: **Рáдѣйсѣ, же преслáвно єстьєсѣ оувелбѣный, Вѣнцемъ несмертѣльности навѣки оучтѣны(и)** (Львiв, 1631 *Волк.* 24 зв.); **ѿ Г(с)пже моѣ преч(с)таѣ Двѣце, Пресла(в)наѣ Нб(с)наѣ црѣе // Прїими вѣнецъ славы твоей, ѿ(т) брѣнной нѣнѣ рѣки мои** (Чернігiв, 1646 *Перло* 38 зв.-39);

перен. **похвала, окраса**: По здана(х) ѿ(т)це(в) **сты(х) встоупѣ(м) // в ѿгоро(д) писма стго** и з него **нарвѣмо квѣтко(в) на вѣне(ц) мѣвы нашей способны(х)** (поч. XVII ст. *Проп.р.* 234 зв.-235).

8. *Перен.* (*вищий ступінь чого-небудь*) **вінецъ**: Яко **є(ст) красє(н) сѣдїна(м) ро(з)соудо(к)**, и старши(м) **роздѣмѣти рáдоу, вѣнѣцъ старшы(м) мно́го ра(з)личное искоуство, и похвала и(х) стра(х) гнѣ** (Острог, 1599 *Кл.Острп.* 201).

9. Перен. Нагорода, винагорода: абыхмо щире миловали, яко братия, котрымъ всѣ речи мають быти спольные: души, мысли, воли, ... сполное спасение, сполный подвигъ и праца, сполная мзда и венець (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 1001); яковы(х) похваль не есте го(д)ни; яковыхъ венцовъ; яковы(х) даровъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 185 зв.); Нашее то вѣры по(д)вига в' жи(з)ни се(и) вѣ(н)щи цр̄(с)тва нѣного оуготованы соуть (1599 *Виш.Кн.* 221); я яко вои(н) або рица(р) котрїй верънетьса ѿ(т) побою, и ранами є(ст) ба(р)зо наложеныи, теды не встыдає(т)са нѣк(д)ы бо соу(т) краснѣйшии нѣжли вѣнець (к. XVI ст. *УЄ* №31, 52); Бо если бы са пригодїло пре(д) нѣкатори(м) борѣтиса дво(м) борѣце(м) и еди(н) бы выгра(л), а в то(м) бы пришо(л) нѣкїи прѣѣтель цр̄скїй и проси(л) бы цр̄а ѿ то(т) вѣнець выгранный що(ж) емѣна то цр̄ѿ ѿ(т) повѣ(ст): Прїѣтелю не може(т) са тѣй вѣнець або тѣтъ зыскъ дати йномѣ нѣкѣмоу, едно томуо котѣрый зыска(л) (поч. XVII ст. *УЄ* №236, 9); а нападе(т) ли на та потва(р), напа(ст), ѿтискъ, клевета бе(з) твоєй вины, Бг̄а ра(ди) те(р)ли зноси прїимеши ѿ(т) ба корѣнѣ // вѣне(ц) на твою Главѣ (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 66-66 зв.); повиновѣтгы выволѣногѿ, оучинивши якїй вѣнець офферовѣли бы за ѣного выгнѣнца Крѣлеви (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 153).

10. Посаг, вїно, виправа: а(ч)ко(л)ве она ѿправы слу(ш)ное ве(д)ле статуту ѿ(т) мужа своего не мела але абы(х) я за вене(ц) єе пане(н)ски(и) три(д)ца(т) ко(п) гроше(и) лито(в)ски(х) є(и) да(л) // ... теды(м) позычи(в)ши... тую суму три(д)ца(т) ко(п) гроше(и)... але(к)са(н)дре за вене(ц) єе а суду заразо(м) ѿ(т) да(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАЛ* 28, 1, 2, 11-12).

Див. ще ВѢНОКЪ.

ВѢНЕЧНИКЪ ч. Назва рослини: arpragmasis, вѣнечни(к) зелїе (1642 *ЛС* 89).

ВѢНИКЪ ч. Вїник: кгды ся розо(р)вали єдны до прѣ(с), дрѣгие в поля, которы(х) звано поло(в)цами и дже и(х) было сна(д)не рѣсако(м) преломити, которые литвано(в)... зневолили и примѣсили трыбѣ(т) давати, лыка и вѣники до ла(з)нѣ жолѣ(д) и и(н)шиє речи (1582 *Кр.Стр.* 69 зв.).

ВѢНИЧАНИНЪ, ВЕНИЧАНИНЪ ч. (*мешканець Вінниці*) вїнничанин: Вы теж выдачи таковѣю реч, которѣю Браславляне и Веничане на противкѣ

господара... и речи посполитой чинат, на тое есте розделене не поехали (Вільна, 1541 *AS IV*, 278); тамъ на дорозе пришла Твоей Милости вѣсть ѿ звазнени томъ Браславцов и Вѣничан (Там же, 280).

ВѢНО, ВЕНО, ВИНО с. 1. (*посаг молодої*) вїно: Я ива(н) тѣ(р) до ты(х) мѣсть маю тьи имѣна де(р)жати покы пани скупоревѣа ѿ(т) да(с)ть мнѣ жоны моеє вѣно ѿсмѣдеса(т) ко(п) грошей (Житомир, 1502 *Арх.Р.* фотокоп. 5); которые листы тєсть Романов... за тю своемѣ... дал и вѣно дочцѣ своей, жонѣ Романовой, ... на том имѣньи... патдєсѣт коп широких грошей записал (Луцьк, 1517 *AS III*, 153); обецалъ мне былъ его милост панъ Олехно вѣна дати готовыхъ пенезей чотыриста копъ грошей, а выправу другуу чотыриста копъ грошей личбы литовское (Шумбар, 1552 *Арх.ЮЗР* 8/III, 28); с ты(х) доходу(в)... дѣвѣкамъ своимъ вѣно готѣю(т) (до 1596 *Виш.Кн.* 263 зв.); жаловала мне пнїи васи(л)єваа ба(и)бузинаа... на брата свое(г)... ѿ вєно свое штожъ поса(г) по не(и)... не даль (Київ, 1615 *ЦНБ II*, 23261, 1); Прїка: Посагъ, вѣно, и вшелѣкїй дѣръ (1627 *ЛБ* 98); Якъ Пѣнна облюбѣнцєви зарѣченаа, вси добра свои, и все вѣно, зъ велїкои мл(с)ти принѣсїть и даєтъ в' рѣки мѣжа своего, ... Такъ и цѣломѣдрѣнаа дѣша, єсть пѣнноу Г(с)днею, маючаа // сполѣчность зъ дѣхомъ стѣмъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 300-301); Марѣхѣна Копиниха... зєзнала, ижъ пѣцає(т) и дарѣть брата(н)цѣ своей влицѣ и Иванови синовѣ давидовомѣ за тєви своемѣ Пѣль рѣлъ ѿ вѣнѣ // часы вѣчьными (Одрехова, 1628 *ЦДІАЛ* 37, 2, 43 зв.-44); Вѣно. Dos. Donum (1650 *ЛК* 438); *Образно:* Прїїди облюбѣнице моѣ: краснаа во(д)щѣрахъ сїѣнскихъ, любїмаа дво(в) моѣ; абѣвѣмъ приближїлоса весѣліє твое вѣчноє; прїїми Вѣно свое мно(ю) ѿбѣщѣнное тебѣ (Чернїгів, 1646 *Перло* 160 зв.).

2. (матеріальні засоби для забезпечення одиноких жінок відповідно до розміру вина) вїно: таа мачоха єго... с пасынкѣм своим, княземъ Йльєю право, ѿчевїстѣю розмовѣ перед нами мѣла ѿколо ѿправы и записана вѣна своего, которое... князь Костєнтин на имѣньах своих єй дѣчинил (Краків, 1531 *AS III*, 381); панъ єго милость князь Александрь, вже по смерти... малжонка моего... тую сто копъ грошей мне отдавъ, и за все вѣно, што мне зъ части єго милости именей отчизныхъ приходило, досїть учинилъ (Свинюхи,

1553 *АрхЮЗР* 7/1, 25); а нимъ еще тое веселье дождеть и не въземъши в малъженство панны, маеть справдъ веновъню противъ внесена ея, або // посагъ менованого вчинити и описати вено на именах своих такимъ обычаемъ, якобы я перестати на томъ хотель (Берестя, 1558 *AS* VII, 34-35); я... напротивъ внесена е(и) в до(м) мо(и) подъяе статѣтѣ права по(с)политого имаючи на то позволе(н)е пана ѡ(т)ца моего записа(л) вена ис приви(н)ко(м) всего сѣмою три(с)та копъ гроше(й) и монеты лито(в)ское (Винница, 1567 *ЛНБ* 103, 17/1с, 1943, 15 зв.); тогда ему будетъ волно на тых дворахъ всѣхъ зуполныхъ... вѣно и посагъ с привѣнкомъ малжонце своей уистити... суму пензей (!)... записати и варовати (Луцьк, 1593 *ИКА*, дод. 96).

3. Вкуп, який давав жених наречений: Если бы хто звѣлъ паннѣ еще не пошлобленѣю, ... дасть ей вѣно и дидра́хмъ сребра и буде ей мѣлъ за жонд (серед. XVII ст. *Хрон.* 99 зв.).

4. *Перен. (дарунок, богатство)* вѣно: яко црѣ агльскій и вл(д)ка всѣй твѣри шлобъ бере з невольницею, и оучинаеть ю царцею... // и в тѣмъ пошлобленѣю, да(л) ей перъстенъ знакъ спѣлной любви, яко нѣякій закладъ, дары дѣа стго: женихъ облюбеници своѣй дасть вѣно; и надвое роздѣливъ его: на боудѣщее, и на настоѣщее (Почаїв, 1618 *Зерц.* 252-252 зв.).

ВѢНОВАННЫЙ, ВЕНОВАННЫЙ *дिएприкм.*

1. (надѣлений посагом) вѣнований: К тому тежъ такъ мети хочу, и ж внуки мои... мають быти с тых именеи моих венованы (Липівка, 1581 *АрхЮЗР* 8/III, 328).

2. (який давався як матеріальний засіб для забезпечення одиноких жінок відповідно до розміру вина) вѣнований: Вдова которая седитъ на (в)довъемъ сто(л)цѣ а буде(т) ли венована ѡ(т) мужа своего, а сынове маю(т) зпо(л)ныя лета, то(г)ды маеть... то(л)ко на вене своемъ а сынове маю(т) припѣдени бы(ти) ко (в)симъ име(н)ямъ (1566 *ВЛС* 62 зв.).

3. У знач. прикм. (забезпечений матеріальними засобами для утримання) вѣнований: Ѡ вдове веновано(и) яко са маю(т) проти(в)ко е(и) дети ле(та) маючи заховати (1566 *ВЛС* 62 зв.).

4. У знач. прикм. (призначений як матеріальний засіб для утримання) вѣнований: а и вря(д) тежъ... на веновано(м) име(н)ю никому справы... чинити не мае(т) (1566 *ВЛС* 65 зв.).

Див. ще ВѢНОВНЫЙ.

ВѢНОВНЫЙ, ВЕНОВНЫЙ, ВЕНОВЪННЫЙ

прикм. 1. (який одержав кошты на утримання відповідно до розміру вина) вѣнований: а и вря(д) тежъ... на веновано(м) име(н)ю никому справы... чинити не мае(т) ѡкро(м) доброво(л)ного и ѡчеви(с)того... пнѣе веновное при(з)воле(н)е (1566 *ВЛС* 65 зв.).

2. (призначений як матеріальний засіб для утримання) вѣнований: постерегаючи того якобы по животе мое(м) ѡ(т) близьки(х)... па(н)... ѡ тѣю сѣмѣ пнѣе(и) веновъню двести тисечи... мнѣ записанѣю некотороѣ тру(д)ности не ме(л)... тѣю сѣмѣ... сама доброво(л)не... панѣ даю (Войнилів, 1573 *ЛНБ* 103, 26/1д, 1822, 18); я... то(г)ды я(к) тѣю сумѣ вено(в)ную на пе(р)шомъ ли(с)те пятьдесятъ ко(п) гроше(й) такъ и на дрѣги(х) ли(с)те(х)... то все по животе мое(м) днѣкѣ моемѣ ла(в)ринѣ... даю дарѣю (Єсківці, 1581 *ЛНБ* 5, II 4044, 100).

3. (який стосується права на утримання) вѣнований: я са(м)... // ...будѣ повине(н) тое име(н)е... очищати... ѡ(т) правъ посаговы(х) веновны(х) доживо(т)ны(х) и инши(х) записовъ яки(м) колвекъ спосо(м)и которы(м) колве(к) ѡсобо(м) дчинены(х) (Луцьк, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 2-2 зв.); **ВѢНОВНЫЙ** листъ див. **ЛИСТЪ2**; именѣе веновное див. **ИМѢНЕ**; *оправа веновная* див. **ОПРАВА**.

4. У знач. ім. с. р. веновное — довѣчне забезпечення грошовою сумою або частиною маєтку чоловіка як придане жінки: Те(ж) естли бы хто хоте(л) кому записа(ти) которы(м) спа(д)комъ которы(и) бы ме(л) на него при(и)ти вено(в)ное або матери(с)тоє... то(г)ды такового спа(д)ку никто не може(т) прода(ти) (1566 *ВЛС* 71 зв.).

Див. ще ВѢНОВАННЫЙ.

ВѢНОКЪ, ВЕНОКЪ ч. 1. (сплетені в коло квіти, листя і т. ін., яким прикрашають голову) вѣнок: то все, што при себе мела на тотъ часъ, розказаль отняти, то есть меновите: въ венку десеть чирвоныхъ золотыхъ, пласчь мухояровый чорный, ... шапку аксамитную (Володимир, 1534 *АрхЮЗР* 1/1, 396); Радѣиса Діадімо пре(д)вѣчнои Денницѣ, вѣнче вѣгѣрней оувѣты(и) винницѣ (Львів, 1631 *Волк.* 26 зв.); Венѣкъ *sertum* (Уж. 1645, 23 зв.).

2. (коса, сплетена з цибулі, часнику і т. ін.) вѣнок: а в погребѣ цибули ве(н)ко(в) сто (Кременець,

1571 ЛНБ 103, 16/Іс, 1921, 6 зв.); князь Воронѣцки(и) взяли то есть: ...цебули ве(н)ковъ ше(ст)деся(т) (Житомир, 1584 АЖМУ 77).

3. (горизонтальный ряд убудіали) вінець: Четве(р)-таа вежа земськаа всего поветѣ... таа почата робити зновѣ з двана(д)цать ве(н)ковъ отъ земъли вроблено (1552 ОВол.З. 192); А дрѣгаа вежа... зве(р)хѣ опала зы сподѣ по(д)гнила почата была оправовати вроблено верхѣ ве(н)ки і деревомъ сосновымъ (Там же).

4. *Перен.* Нагорода, винагорода: Про то мы, братя,... // ...говорѣмъ по правдѣ ико ближнимъ нашимъ, даючи имъ усега доброго, если хочеме пріяти отъ Бога вѣнокъ небесный (XVI ст. НС 220-221).

Див. ще ВѢНЕЦЪ.

ВѢНЧАЕМЫЙ *диприкм.* у знач. ім. Увінчаний: все себѣ... боются тѣлеснаго страдания, на что ся церковь восточная вооружила и благодатию Христа бога диявола побѣдила и в спасаемых и вѣнчаемых ужь есть преждѣ общаго воскресения (1615-1616 Виш.Поз.мисл. 244).

ВѢНЧАЛНЫЙ, ВѢНЪЧАЛНЫЙ, ВЕНЧАЛНЫЙ, ВЕНЧАЛЪНЫЙ, ВЕНЪЧАЛНЫЙ

прикм. 1. (який вінчався, відбув шлюбний церковний обряд) вінчальный: Ты(м) же обычае(м) попомъ... которые ве(н)чалъные жоны маю(т), мае(т) быти навя(з)ка шляхетская (1566 ВЛС 91 зв.); они [попы] жону его венчалную Опрохну Григоревну, змысливши речи непристойные, заочне судили (Володимир, 1583 АрхЮЗР 8/III, 365); дасть Господь благословенства тымъ, котрыи чисто живутъ изъ своими жонами вѣнъчалными (XVI ст. НС 223); прелюбодѣица(ми), вшете(ч)ника(ми) и крѣвника(ми) стали естеса, и о(т) жоны зако(н)ное ве(н)чалное вѣры восточное укра(д)шиса, до за(н)туза вшете(ч)нства ри(м)ского о(т)бѣгли есте (1598 Виш.Кн. 285 зв.).

2. (який стосується вінчання) вінчальный: Протопопы, презвитери всѣ, архимандритове и игуменове,... во всякихъ справахъ и въ распустахъ венъчалныхъ, до тыхъ всѣхъ абысте ниякого дѣла не мѣли, ихъ не судили, не рядили, и ни чимъ ся не вступовали (Острог, 1590 АрхЮЗР 1/І, 269).

3. (який призначений для вінчання) вінчальный: Корѣ(н) двѣ вѣнча(л)ны(х) (Львів, 1637 Инв.Усп. 5).

Див. ще ВѢНЧАННЫЙ.

ВѢНЧАНІЕ, ВѢНЧАНІЄ, ВѢНЧАНЬЄ, ВЕНЧАНЄ, ВЕНЧАНЪЄ, ВЕНЧАНЬЄ, ВИНЧАНЄ с. 1. (здійснення шлюбного церковного обряду) вінчання: ку скутечному доконченъю оное змовы нашео,... сполне зложили есмо рок венчанъю (Овруч, 1565 АрхЮЗР 8/III, 95); а хотя бы по сме(р)ти правое мальжо(н)ки тую по(д)ложницу свою поня(л), а де(ти) з нею привы(л) тогды яко тые первые блу(д)ные та(к) и тые хотя по ви(н)ча(н)ю а шлюбе с таковою жоною ...за бе(н)жа(р)ты маю(т) быти поличоны (1566 ВЛС 7 зв.); при котром дей шлюбе и венчаню были их милость пан Малхер и пан Ян Яронимовичи Крупские (Володимир, 1580 АрхЮЗР 8/III, 310); У книзе требнику крещенье, споведь, венчанье абы достаточне маючы, поважне и вельми чинно отправовали и обручали не пьяных теж и не в ночи, постерегаючы того, абы с призволениемъ обое стороны тое венчане отправовали се (Берестя, 1591 ППФ 103); а поневажъ малжонкомъ самымъ тыхъ словъ мовіти, не есть ве звычайю, тогды тые слова спѣсобома пытанья маеть пре(д) вѣнчаньемъ мовіти Іере(и), а они на кождое пыта(н)е о(т)казовати пови(н)ни (Львів, 1645 О тайн. 157); В Сакраментѣ Малжѣнства, албо в'одправованю Вѣнчанія словъ шлюбныхъ, в' котрыхъ зезволѣнѣ обои(х) о(с)бѣ,... выражаѣтса, в' тыхъ же Требникахъ нѣ положено (Київ, 1646 Моґ.Тр. 5).

2. Коронування: Вѣнчаніе. Coronatio (1650 ЛК 438).

ВѢНЧАННЫЙ, ВЕНЧАННЫЙ *прикм.* 1. (який вінчався, відбув шлюбний церковний обряд) вінчаний: Я,... послал есми до нихъ слугъ своих и описалъ до них, иж з жоною своею венчанною без потребы роспускатися не мышлю (Гуляльники, 1573 АрхЮЗР 8/III, 282).

2. (коронований) вінчаний: Вѣнчанныи. Coronatus (1650 ЛК 438).

Див. ще ВѢНЧАЛНЫЙ.

ВѢНЧАНЬЄ *див. ВѢНЧАНІЄ.*

ВѢНЧАТИ, ВѢНЪЧАТИ, ВЕНЧАТИ, ВЕНЪЧАТИ *дієсл. недок.* 1. (прикрашати вінком) вінчати, увінчувати: такимъ звѣздоплетнымъ вѣнъцемъ, вѣнча хс глвѣд, наіимильшей облубѣниці своѣй (Почаїв, 1618 Зерц. 55 зв.);

(класти на голову Ісуса Христа терновый вінець) вінчати, увінчувати: О бблю страшно вспо́м-

нѣ(т) Црѣ Царе(м) дано, В' рѣки Тро(ст), остры(м) Вѣнце(м) окрѣтне вѣнчано Мои то грѣхи тебе Ісе вѣнчають, Мои ты(м) бстры(м) тѣрнье(м) бстро оуязвлѣю(т) (Львѣв, 1631 *Волк.* 12).

2. (кого і без додатка) (*виконувати шлюбний церковний обряд*) вѣнчати: дошла до нас ведомость, попе Саво, же ты шлюбъ давал и венчалъ братовую нашу (Володимир, 1580 *АрхЮЗР* 8/III, 309); та(к)же и на потреби є(з)дити ве(н)чати кр(с)тити и ни жа(д)ны(х) спра(в) дѣ(и)ствовати ѡ(т)ню(д) в чужо(м) предѣле не маемъ (Берестя, 1590 *ЛСБ* 141); попы за поповъ дочьки свое выдають, другие ихъ венчають (Вильна, 1599 *Ант.* 741); Сотє(р)... То(т) вставиль ма(л)женство єдно пре(з) каплѣна давати на явно(м) ме(ст)цѣ, то є(ст) жениха и невестѣ венчати (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 50);

(*влаштовувати, організовувати кому-небудь вѣнчання*) вѣнчати: Ото Соломбнѣ котрѣго вѣнчала Мѣтка, в' женѣтвы днѣ короновала (Львѣв, 1631 *Волк.* 20 зв.);

використовувати при вѣнчанні: свичѣ не барзо великихъ двѣ, облочки деревеныхъ, што венчають, двѣ (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 1/I, 183).

3. (кого чим) (*вѣдзначати когось за досягнення, перемогу, заслуги, здобутки*) вѣнчати, вшановувати: такъ нб(с)ныи воинѣ ѡ(т) прободѣння копейного дальг дѣшо свою в рѣки бѣжѣи, и неб(с)ны(м) // венце(м) вѣнчанѣ (1489 *Чет.* 59 зв.-60); ра(д)вѣса гавриле, радостью всю вселеноую оукрашая. и старость // захарьинѣ вѣнчавѣ блго(ст) вѣщѣнїемъ (Там же, 76 зв.-77); Мы теды Сѣыхъ образы на захованїе до ѡны(х) пѣмѣти поставлѣемо. Яко Авраѣма... и Сѣыхъ... Мѣчикѡ(в), котѣрыи // дла нѣго смѣрть по(д)нѣли: абы хто... вѣди... похвали(л) ѡного, котѣрый ихъ чѣстью вѣнчалѣ (Киѣв, бл. 1619 *О обр.* 22-23);

(чимі без додатка) (*нагороджувати, прославляти*) вѣнчати: хвалами венчаемъ блгодати, венець носѣ на собѣ славы бѣжѣи (1489 *Чет.* 236); Являють бо вѣру войны в день брани и за то от царя бывають вѣнчаны (к. XVI ст. *Укр.п.* 87); Не чюдо такому распостраненїю латынскому по всемъ свѣте, абовѣм князю мира сего служат, котѣры своихъ в жизни сей славою, чѣстью, богатством и достоинством вѣнчаєт! (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 184); а пото(м) ре(ч) до неї

хс... нехай же бѣде тебѣ чоґ прагнешь... и тьмъ // слѣво(м) вѣ(н)ча(л) ѡндю женѣ (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* №29515, 228 зв.-229);

перен., ірон. (вшановувати неславою) вѣнчати: Бо если бы кто хотѣл мазати свою чистую мысль на той хулной лжи, которую Скарга от себе изобразил, хотячи тую ганбою и срамотою вѣнчати и писанием... обличати, могл бы цѣлую библию... написати (1608-1609 *Виш.Зач.* 212).

4. (що) (*класти на чюсь голову венець на знак надання високої влади*) вѣнчати, коронувати: црѣ нб(с)ный короунѣ дрѣжи(т) ѡжидѣючи в'ходѣ его и жебы вѣнча(л) гбловѣ его (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* №29515, 148); Где нѣб глава Корѣною вѣнчанна, ѡ(т)сѣчѣна мечѣмъ (Чернїгѣв, 1646 *Перло* 123); Вѣнчаю. Diadema alicui impono. Sertis redimio (1650 *ЛК* 438); *Образно*: Радѣйса Дїадїмо пре(д)вѣчної Деннїцѣ, Радѣйса вѣнче в' гѣрней оувѣты(и) виннїцѣ. Тѣс бовѣм Пѣнно слѣво вѣчноє вѣнчала, Днѣ нѣнѣшнего чѣсти преслѣвной оузнала (Львѣв, 1631 *Волк.* 26 зв.).

ВѢНЧАТИСЯ, ВѢНЧАТИСА, ВЕНЧАТИСЬ, ВЕНЧАТИСА *дієсл. недок. 1. (вѣнчати себе вѣнком із квітів, прикрасою і т. ін.)* прикрашатися, вѣнчатися: вѣнчаємся рожею поки не звѣнетъ, бѣдимо(!) веселыми и добро(и) мысли (Корець, 1618 *З. Поуч.* 171 зв.).

2. (*вступати в шлюб за церковним обрядом*) вѣнчатися: Та(к) те(ж) сѣнники не то(л)ко того перестерегѣтъ, жаденъ абы в' ихъ парафїи не бы(л) невенчаный: алѣ наветѣ до того ихъ примѣшѣти мають, и ѡказовати, же неѣже за ты(м), же они живѣтъ не венчавши(с), вѣльно їмъ бѣде(т) ро(з)вестисѣ (Львѣв, 1645 *О тайн.* 159).

3. (від кого) (*бути нагороджуваним*) вѣнчатися: алѣ неха(и) то(л)ко ѡ(т) сеѣ жизни и(з)гнани бѣдете... тог(д)а бѣдете... вѣдѣти коронода(в)ца жи(з)ни сеѣ, ѡ(т) которого є(с)те са во вѣцѣ се(м) вѣнчали (1598 *Виш.Кн.* 307 зв.).

ВѢНШОВАНЄ, ВѢНШОВАНІЄ, ВѢНШОВАНЬЄ, ВЕНШОВАНЄ, ВИНЧОВАНЄ *с. (поздоровлення)* вѣншування: Повѣдѣ же ми мой сыну, бодай єсть ся добрѣ мѣль зъ вѣншования моего, що то за мѣсто по оной сторонѣ отъ ночи? (Єгипет, 1602 *Дїал.* 51);

(привітання) віншування: Привѣтъ: Вѣншо- ванье (1627 ЛБ 97); Вдѣчностъ... Петръ Могилѣ... одѣ Спѣдѣовъ... зъ Школы Реторіки, За гойныи Добродѣйства... вѣ фндованію Школѣ показаныи. При вѣншованію свѣтѣ хвалебныхъ Вѣскр(с)ніа Хѣа Спсі- тела мїрдѣ, повинне а оупрѣйме ѿ(т)данаа (Київ, 1632 Сх. 291);

(побажання) віншування: Я(м) по(д)якова(н)е вчини(л) сле(з)ное и ви(н)чова(н)е ща(с)ливое дороги (Ясси, 1627 ЛСБ 436, 1); не улилуй працы зъ его милостію п. Александромъ Пузыною, которому при веншованію всего доброго поклонѣ мой архіерейскій отдаю (Дермань, 1628 КМПИ, дод. 322); Пожитѣ(ч)- нѣйшее поневѣльное бїтіе прїателское, нѣжъ добровѣльное вѣншованіе непрїателское (Київ, 1637 УЄ Кал. 566).

Пор. ВѢНШОВАТИ.

ВѢНШОВАТИ, ВѢНЪЧОВАТИ, ВѢНЪШОВАТИ, ВИНШОВАТИ дієсл. недок. 1. (кого) Вітати, поздоровляти, віншувати: Пѣтрѣ могїла митрополи(т) кїевскїи... кгды прїѣха(л) с полскїи... мїрѣстїи людіи много зѣло со пнїе(м) и зо вращїями вѣншѣючи в томѣ чинѣ стлскомѣ (1509-1633 Остр.л. 131); вѣншоуймо захарїю же такѣ сна великого ѿ(т)цѣ(м) бїтіи сподоби(л)са (поч. XVII ст. Проп.р. 259); Привѣтствїю: Вѣншѣю, молѣю, Прошѣ ласкаве, вдѣчне (1627 ЛБ 97); А мы при таковыхъ добродїйствахъ бѣ(з)кихъ, по(з)доровлаемо васѣ, презачїи Панаѣве, тѣмѣ стѣмѣ и преслѣвнымѣ, Нароженамѣ Сна Бжїа Гда нашего Іисъ Хѣа. Вѣншѣемо и зычимѣ вашимѣ мїлюстамѣ, достѣпїти всѣхъ ѿнихъ добродѣйствѣ пре(д)речѣннѣхъ (!) (Чернігів, 1646 Перло 59 зв.).

2. (кому що, чо) Бажати, зичити: Тогѣ же рѣкѣ писа(л) магмѣ(т) до крѣла вѣншѣючи емѣ щаста на москвїтина (1509-1633 Остр.л. 127 зв.); готовѣ есть виншовати тобѣ (к. XVI ст. Розм. 43 зв.); При добромѣ здоровію на много лѣ(т)... на вѣрдѣ томѣ... впрїме вм(с) вѣнъчѣемо, а вѣчне зычимо (Львів, 1610 ЛСБ 427, 1); мѣже(т) ли кто похвали(т)са измежи васѣ, абы мѣ(л) неѣблѣ(д)нѣю любо(в) до бли(ж)него свое(г) азѣли не словѣми многокрѣтъ вѣ(н)шѣе(т) всего, и ѿсмѣхае(т)са // ласкавы(м) показѣючиса, а на сѣр(д)ци эмшлѣе(т) (!) зрадѣ, и чїни(т) зле мѣва-

чи добре (Вільна, 1596 З.Каз. 37 зв.-38); того тѣды звѣчаю наслѣдоуймо, и квѣтко(в) рѣзны(х) нарѣвавши похва(л) ма(т)цѣ той ч(с)тної такобо щастья вѣншоуймо (поч. XVII ст. Проп.р. 259); Кгды Кгрѣцкїи Цѣсары на Пѣнства вѣжджали, Тѣды їхъ всѣ зъ трымфомѣ вѣ Мѣсто вѣпровоажали, Долгощасливого и(м)Цѣрства вѣншѣючи, Розмайтїи дѣры їмѣ ѿфѣрѣючи (Київ, 1622 Сак.В. 42); Примолѣеть: Вѣншѣе(т) (1627 ЛБ 98); Вм(с) моему м(л) пн(н) до(л)го(г) здоро- вя и ща(с)ливо(г) положеня вѣ(н)шѣю (1636 Лям.о пр. 2 зв.); Вѣншѣю тобѣ доброго здоровѣа (Уж. 1645, 78 зв.); Слѣшнѣ тѣды волаеть мѣдре(ц) вѣншѣючи якѣбы ты(м) котѣрыи зѣ вѣзѣна тѣла संबождѣны пре(з) смѣрть бывають (Київ, 1646 Моґ.Тр. 942).

ВѢНЪ див. ОНЪ.

ВѢНЪЧОВАТИ див. ВѢНШОВАТИ.

ВѢНЪЄ с. Подув, порив: А коли стагнѣлѣ Моїсе(и) рѣкѣ на море знеслѣ егѣ г(с)дѣ вѣнемѣ вѣтрѣ кгвалтовного вхостнегѣ цалѣю ночь (серед. XVII ст. Хрон. 92 зв.).

ВѢРА, ВЕРА, ВИРА ж. 1. (упевненїсть вїстинности чоґось, у можливостї здїйснення чоґо-небудѣ) вїра: але такѣ ти са записѣю листѣ(м) свои(м) на свою вѣрѣ лемѣ визна(и) справе(д)ливи што єсть далѣ выше торьґѣ пре(д) пано(м)... ѿ то бѣде(т) ти навѣкы ѿ(т)- пѣщено (Одрехова, серед. XVI ст. ЦДІАЛ 37, 14, 17); чере(з) небѣчны(х) людіи о мнѣ данѣа справы оу ва(ш) к(ж) м(л). писа(н)е лїстѣвъ моїхъ мѣлої соутѣ вѣры (Острог, 1598-1599 Апокр. 18 зв.); тоґо стато(ч)не дове(л), же тотѣ рокѣ е(ст) за спо(л)ною зґодою... ѿбее(х) сторонѣ чере(з) пна комо(р)ника ѿ(т)ложонѣ, которого вѣра пресвѣтчѣна быти не може тою мнї- маною рѣляцыєю во(з)ны(х) (Київ, 1599 ККПС 116); где бы они тыхъ збѣговѣ пристїгнули, албо доґонїли, абы їмѣ вѣзде и на кождѣмѣ мѣстцѣ вѣра и помѣчь на заборонене и на заґамоване, або и поймане оныхъ збѣговѣ дана была (Луцкѣ, 1609 АрхЮЗР 6/1, 356); Адамѣ и Ева..., вѣ вѣрѣ... зоставали стальми (Київ, 1621 Кон.Пал. 821).

2. (релїґїйні переконання вїснѣванні Бога, ініших надпрїродних сил) вїра: а ѿнь реклѣ єи. дочѣко боудѣ доброй надѣї вѣра твоа тебе здоровою оучїнила // иди собѣ с мїромѣ (1556-1561 ПЄ 251 зв.-252); кто єднѣ з вѣрны(м) ср(д)це(м) взоѣ до мл(с)рдїа єґо. и

ро(з)множи(т) и ро(з)шири(т) в не(м) вѣроу... // ... яко то в' ты(х) сты(х) оученикохъ... розшира(л) (Львів, 1585 УЄ № 5, 179 зв., на полях); Али спротивляйте ему твердовъ вѣровъ (XVI ст. НЄ 103); Благочестие ест безиспытно несумнѣнна вѣра, упование истинно, крѣпост умнодушевная, здравый помысл, благоговѣнство к богу (1599-1600 Виш.Кн. 151); Неха(и) ми хто пода(ст) милѣю прохладѣ, въсприяти х(с)а сла(д)чаншого медѣ // ѡстами и срце(м) того поживати, и пречисты(х) таинъ з вѣроу прияти (к. XVI - поч. XVII ст. ПДПИ 182, 81-82); Оузбрѡйтеса вѣроу (Вільна, 1620 Лям.К. 21); а то сталоса... через вѣроу (Височани, 1635 УЄ № 62, 64 зв.); Того мы... з' тѣплюю Вѣроу, прибѣгнѣти к' нѣмѣ поспѣшѣмоса (Київ, 1637 УЄ Кал. 115); Тогда были правдѣвыи хр(с)тіане, але ннѣ; дарѣмно имѣ Хво нѡсать, мнози такѡвыи, слабы оу вѣрѣ сѣтъ (Чернігів, 1646 Перло 133 зв.); Таа вѣра и побо(ж)но(ст) ма(т)ѡѣева, та(к) бѣрзо г(с)дѣ бѣ прие(м)ною сталаса, же зѣра(з) г(с)дѣ ...зна(к) и свѣдо(ц)тво того показѣлъ (серед. XVII ст. Кас. 50 зв.); *Образно:* Бѣрзо тѣды Пѣржвѣ Бѣдѣмѣла е(ст), не таа котѡраа мѣрами естѣ обварѡвана, але котѡраа Вѣроу е(ст) ѡгорѡжена (Київ, 1625 Злат.Н. 129);

перен. (твердина) віра: Гора: метѣф. вѣра (1627 ЛБ 27); домъ вѣры *див.* ДОМЪ; вѣру мати (мѣти), мати (имати, мѣти, имѣти) вѣру — *(бути впеваеним у своїх релігійних поглядах і переконаннях) вірити:* са(м)избавите(л) мови(т) пре(з)єв(г)листа сто(г)к(д)ы бысте мови(т) вѣроу мали яко зе(р)но го(р)чи(ш)ное. и казали бысте горѣ которо(и) ко(л)вс(к) прѣити на и(н)шее мѣсце теды бы прѣшла (к. XVI ст. УЄ № 31, 105 зв.); а(л)бо если бы вѣры не мѣль теды дви(д) црѣ и Пр(о)ркѣ; такѡвѣю жѣ вѣрѣ добрѣю мѣль; ѡ въскресѣнію нашѣмъ общѣмъ (Чернігів, 1646 Перло 146 зв.); Таа моу(д)рость Нб(с)нѣю сѣде(р)жи(т) в собѣ и оучитѣ ѡ двоѡко(м) животѣ доча(с)но(м) и вѣчномъ, ... а кто маѣ вѣрѣ добрѣю, и моу(д)рость живѣю (Там же, б нунум.); лише имайме вѣру на него (XVI ст. НЄ 194); а напро(д) потреба мѣти вѣрѣ исти(н)нѣю, а не Іюдино лобзѣніе (Київ, 1646 Мог.Тр. 912); имѣйте оубо вѣрѣ і надеждѣ в бѣга жива крѣпкѣ і непоколѣбимѣ (до 1596 Виш.Кн. 262 зв.).

3. *(те або инше релігійне очення; віросповідання)* віра: якои же праці... и накладѣ пѣтрѣ могила мит-

рополѣтъ на тѣе наложиѣтъ незличѡнно... пѡки ѡбновиласа знѡвѣ црк(о)в) стѣи соѡѣи на славѣ и застѣплѣніе правѡвѣрны(м) на посрамлѣніе нечестѣвымъ и ѡ(т)стѣпнико(м) православноу вѣры (1509-1633 Остр.л. 131); ѡста(в)уемъ те(ж) и(ж) на всакую ре(ч) ѡ ко(ж)дого суду све(т)ки маю(т) быти веры хре(с)тия(н)ское (1566 ВЛС 54 зв.); его... мл(с)ть вѣры и набоженѣства нѣкому перекажѡвати не рачи(т) (Галич, 1584 ЛСБ 66); Подобное ѣ сѣмоу; а(л)бо в патріа(р)хи мы крѣщени есмо... яко ннѣ латїна, зде(р)ши хвалѣ з ба, и на папѣжа в'кладаю(т), мѡвѣчи па(неж)ское вѣры, ры(м)ское вѣры... ев(г)лѣтское вѣры, нововыкрѣще(н)ное вѣры, соубо(т)ское вѣры (п. 1596 Виш.Кн. 251); А коли Арыянове, геретикове, блюзнерѣцы имени Божого и неприятелеве веры и церемоней ихъ гурмами до церѣкви прїйдутѣ и насмеваютѣся зѣ ихъ церемоней — ино слѣпы того! (Вільна, 1599 Ант. 511); а прѣто к(д)ыбы и сѣщеннїци были пилнї наукуы стои. ѡ и певне оумѣли бы ты(ж) и люде(м) дати еи и ѡборонїти ѡ(т) непріѣтеля... которїи гона(т) на вѣрѣ нашѣ и зако(н) (к. XVI ст. УЄ №31, 182 зв.); пан Потей, ... всѣхъ вѣрѣ собою спробовалѣ и в каждой штожѣколвек часу забавилсѣ (Львів, 1605-1606 Перест. 30); И ѡмѣрѣ боронѣчи Мїра ѡйчїстого, За што ѡзичѣ мѣ Твѡрче Нѡба вѣчїстого, Якѣ Ревнїтелю вѣры Блгочестївои: В которѡй билѣ выхованѣ з мѡлодости своѣи (Київ, 1622 Сак.В. 48 зв.); Кле(и)нотѣ который Хме(л)ницѣкихъ до(м) приѡздоблѣе(т) в мѡжнѡсти, в Пра(в)дѣ, в вѣрѣ моцѣно ѡтверѣжае(т), Недивѣ; бѡ абда(н)кѣ, знакѣ е(ст) щѡдрѡй Пѡво(л)ности Крѣстѣ за фѣрѣмаменьгѣ вѣры, Хме(л)ни(ц)ки(х) мѣ(ж)ности (1649 РЗВ 1 зв. нунум.); **вѣра восточная, восточная вѣра** — православна віра: ѡ(т) жѡны зако(н)ное ве(н)чалное вѣры вѡсто(ч)ное ѡкра(д)шиса, до за(н)гѡза вшѣтѣче(н)ства ри(м)ского ѡ(т)бѣгли есте (1598 Виш.Кн. 285 зв.); Яко православные восточной вѣры нѣволниками суть во мире сем (1600-1601 Виш.Кр.отв. 175); **вѣ (при) вѣрѣ стояти, стояти вѣ вѣрѣ** — дотримуватисѣ віри, зберїгати її: тамѣ ихъ научалѣ, утвержалѣ, абы крѣпко вѣ святой вѣрѣ стояли (бл. 1626 Кир.Н. 12); оумѣль онѣ при вѣрѣ стоѣти (Вільна, 1620 Лям.К. 9); оутвѣрѣдѣтеса стоѣти вѣ правосла(в)но(и) вѣре мо(ц)но и неподѣви(ж)но.

и не оубоитеса рапсака ры(м)ского папы гласа (1599 *Виш.Кн.* 220 зв.); въ **вѣрѣ** своей тврати.— дотримуватися своєї віри, зберігати її: (Отъ оны в' Вѣрѣ своєї стѡй твраль статѣчне (Київ, 1622 *Сак.В.* 47); **вѣру** держати, держати **вѣру** — дотримуватися віри: каѡоликъ по грѣцькѡ, събб(р)ны(и)... Тѡ є(ст) каѡоликъ, котѡры(и) Се(д)ми вселѣньскими съббрами оутве(р)жѣндо вѣрѣ де(р)жить (1596 *ЛЗ* 54); Прѡдѣкове бовѣм' ваши кгды вѣрѣ якъ тѡрчѣ дер'жали, нѣпріатели дѡмоу їхъ зѡвше пред' нѣми дрыжѡли (Дермань або Острог, 1603 *Лям.Остр.* 13); **вѣру** заховати: а) зберегти свою віру: О тако(и) ли то любви спсѣ рекль котраа вѣрѣ трѡти(т), или котраа вѣрѣ цѣло заховѣтъ (1598 *Виш.Кн.* 304 зв.); б) (кому) зберегти обряд: Подобная присага крола полского жикгмонта третего рѡси бѣдной, що присагал их вѣрѣ им вцале заховати и послушенство их патріярхом ѡтдавати, а не папѣжеви (поч. XVII ст. *Вол.В.* 98); **вѣру** соблюсти — зберегти свою віру: Ко семѣ же и помолитися ѡ не(м) дабы проще(н) бы(л), понѣ(ж) вѣрѣ соблюде и не ѡклонися со оными воспя(т) (Львів, 1607 *ЛСБ* 408, 1); **вѣры** отступити, отступити (отступати) отъ **вѣры** — відступити (відступати) від своєї віри: Вѣми бо коли мы то(л)ко вѣры своеє ѡ(т)ступимо, то(т) кнѣзь мирьскій папа, нѣши скриниска напо(л)ни(т) (п. 1596 *Виш.Кн.* 253 зв.); аще и случится поползновение брату отступити отъ **вѣры**, на оногѡ гнѣватися, ярити и враждовати, но паче скорбѣти // и... молитися о нем, просячи бога о дар упометованья (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 193-194); извода(т)са многіє, а ѡ(т)стѡпѡють ѡ(т) вѣры (Острог, 1587 *См.Кл.* 4); давати (дати) **вѣру** — запровадити певну віру: Істѣньными дѣти святым отцем будте и якоже они, бога ся убойте. Мѡет земля ваши и святѣи тѣла во слѡвном Києвѣ, где нам дѡна вѣра (к. XVI ст. *Укр.л.* 88); Ты же... отвѣщай ему: "Остави сие образование мечтательное и толкование от художества и учения силогизм поганских изобрѣтненное, но дай ми простую вѣру соборное и апостолское церкви (1588-1596 *Виш.Кн.* 130); як Богъ множит збоже... през орачей, и вино и напои през винаревѣ и их роботу: — оране, сѣяне, щеплене и поливане, — так теж даєт вѣру през працу пастырев и учителей своих правдивых и вѣрных (Вільна, 1600 *Катех.* 72); до **вѣры** привести —

заманити, втягнути: И так помалу малу науками своими все панство руское до вѣры римское привели, ижѣ потомкове княжат русских з вѣры православное на римскую выкрестилися и назвиска и имена собѣ поотмѣняли (Львів, 1605-1606 *Перест.* 26); до **вѣры** приходити, прійти до **вѣры** — приймати (прийняти) віру: Посполу зъ вышменованымъ свѣдоцствомъ ихъ, церковь Божія Восходная отъ початку и до сего дня трикротнымъ погруженіємъ людей, до вѣры християнское приходячихъ, просвѣщала и просвѣщаєтъ (1603 *Пит.* 53); Тоу в'правдѣ кождыи вѣрный мѡжетъ ѡбачити, понѡтныи выкладѣ слѡвъ пр(ѡ)рческихъ; яко мѣли многіи народы прійти до вѣры х вы, въ познѡніє бѣга и правды его (Почаїв, 1618 *Зерц.* 62); на **вѣру** пристати — (обрати собі певне віровідованья) перейти в певну віру: Малхеровдо райчинѣ, йже на жидовскѡю вѣрѣ пристаła, и спѡлена єи, до которой немѡло людѣи поприставѡло было (1509-1633 *Остр.л.* 126 зв.); **приняти вѣру** — прийняти віру: а з Єрусалима... наперше мещане антїохійские приняли вѣру православную (Вільна, 1600 *Катех.* 70); зъ **вѣры** бѣчи див. **БѢЧИ**;

(віровчення, його основи і догмати) віра: в рѣмѣ папѣжеж казѡль вѣрити на тѡблицѣ сребренои вѣзнана вѣры, и за ѡлтарѣмъ поставити казѡль (1509-1633 *Остр.л.* 132 зв.); Иоанъ Златоустый... въ казанью своемъ, в книгахъ 5, гомиліи 1, о складѣ вѣры такъ мовить: "сей єсть Духъ изъ Отца, изъ Сына исходящій, который раздѣляетъ власные дары, комуждѡ зособна яко хѡчетъ" (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 126); В то(м) конѣчно(м) ѡбнищѣню, ѡченици, послѣдѡючи х(с)ѡ, єще не могли таи(н)ства вѣры навѣкнѣти, при(т)че(и) х(с)вы(х) зрѡзмѣти, дѡла чѡго и прихода(т) пытѡючи гѡ (1598 *Виш.Кн.* 270 зв.); Наконецъ хотѡчи тым барзѣ унѣю ствердити, тѡє, што первой в нашей церкви ганили, згола всѣ нашѣ церемонѣе и вѣры вѣзнанья и сакраментѡ, тѡє все юже хвалѡт (Львів, 1605-1606 *Перест.* 50); Гвѡлтѣ себе самѡмѡ (яко в' догматѡхъ вѣры бѡвѡєтъ) зѡвше оучинѣтъ волѣлѣмъ (Єв'є або Вільна, п.1616 *Прич.отех.* 4); Єсть речъ правдивая, ижѣ учителя церкви восточной заходній церкви отъ ересей очищали, вѣры научали, канѡны посылали и исправляли, въ чѡмъ была потреба (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 560); И тѡтѣ южѣ

мѡвить Симвѡлъ, ѡлбо скла(д) Вѣры: Вѣрѡ въ единаго Бга, Ѡ(т)ца Вседержителя (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 904); Вѣрато стѡа Ап(с)толскаа то есть; якѡ въ Хр(с)тѣ жие все исполненіе Бж(с)тва телеснѣ; Хс Бгъ есть правдивый: и члѡкъ досконалый; оу двоако(м) прироженю а въ единѡй персонѣ Снѣ Бжій (Чернігів, 1646 *Перло* 10 зв.).

4. Відданість, вірність: вбачивши глѡбокост вѣры и непорѡхомѡ сталост и мѡжства терпливост и нелютованье горла на противкѡ неприятели наших,... княза... Ѡстрозского... пожаловали есмо... имѣнемъ въ Киевскомъ повѣте (Городно, 1507 *AS* III, 49); Абы насъ кто за упорныхъ не внималъ, освѣдчити вѣру и правду свою повинныхмы (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 319); Кроль... Кгды звѣчаемъ Кролевски(м), замки своѡго Панства Навѣжалъ, в' тотъ часъ вѣры дознал' ѡ(т) по(д)данства (Київ, 1632 *Свх.* 304); тогдѡ присвоилъ сѡ емоу лазаръ вѣроу и любовію (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* №29515, 49 зв.); А там знову, для веры и цноты своее, кгды, в гетьманскомъ намете од полковника Джеджелого кривавое смерти ушедшы,... // ...на Украину до Киева... засланный, зоставал в усътавичнымъ клопоте штоденъное смерти утрапеню (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 403-104).

5. (свідчення правдивості) клятва, присяга: гдѣж Желехъ тамъ шлюбившы намъ рѡкоданемъ под честью, под вероу своею, з дворѡ нашего зеждчати и на тотъ сѡ рокъ,... перед нами кѡ правѡ становити, на тотъ то рокъ... перед нами не стал и ничего ѡ себе ведати не дал (Вільна, 1565 *AS* VI, 284).

6. Довір'я: вырокомъ нашимъ такъ есмо нашли, же онъ честь и верѡ stratил, а сказалисмы его быти безецнымъ и немаючы(м) вже николи местца и помешкана во всехъ земляхъ и межы всими подданными naszymи (Вільна, 1565 *AS* VI, 285); Книга таа, Читѣлникѡ мѡлй, вѣры, и читан'ѡ гѡднаа, подаѣтсѡ тобѣ и всѡмъ кѡ читан'ю (Київ, 1628 *Лим.* 2 нenum.); Блговѣріе: Добраа вѣра (1627 *ЛБ* 7); Вѣра. Fides (1650 *ЛК* 438); **вѣру (вѣры) дати, вѡре даватъ, дати вѣру** (кому, чому, у чому) — запевнити (запевнювати) (кого), вірити (повірити) (кому, чому): прошу, абы ваша милость, его выслушавши, во всемъ вѣру дати рачиль (Київ, 1573-1579 *АСД* I, 153); Ихъ Милость мнѣ дозволили ѡ домѡ, ѡ моемъ быти и ставъ свой мнѣ мѣти,

нижли пан Лѡкан... а пан Кмита... ѡ томъ мнѣ веры дати не хотели (Ляхівці, 1546 *AS* IV, 438); На що бы(х) а еще вѣры не дала томоу, але ми ср(д)це шоумѣ(т) (!) (XVI ст. *УС Трост.* 49); А такъ милостивый княже не рачъ Ваша Милость томѡ вѡре даватъ (Белз, 1552 *AS* VI, 128); што сѡ дотычетъ рѣчей рѡхьомыхъ, княгини... менила, якобы ей тыи рѣчи... были... через... мѡжае дарованы на тастаменте... , который... сѡ намъ здалъ быти не певный, на которомъ много было приписано... , и не видѣло сѡ намъ на тотъ часъ дати емѡ мѣстца и вѣры и ни во што есмо его ѡбѣрнѣли (Неполomicи, 1531 *AS* III, 387); чемоу... захаріа... не вѣры(л), и агтлоу ѡ рождествѣ его ѡзнаймѡ // чемоу не да(л) вѣры вне(т) оутрати(л) мѡвою (поч. XVII ст. *Проп.р.* 250 зв.-251); **вѣру (вѣры) имати (имити, мѣти), не (имѣти, яти) вѣру** (кому, чому) — [не] йнати віру (віри), [не] вірити, [не] довіряти: бы(л) члѡкъ посла(н)ныи ѡ(т) ба проро(к) велѡкий има емоу было іѡа(н) и // кре(с)титѣ(л) стѡи, то(т) прішо(л) и повидѣ(л) ѡ свѣтѣ вши(ст)кы вѣрѡ имили емоу и(ж) ѡ прав(д)ивомъ свѣтѣ повѣда(л) (к. XVI ст. *УС* № 31, 47-47 зв.); а(л)бо если бы вѣры не мѣлъ тѣды ѡномѡ хо(ч) поша(р)паны(и) мѣ(м)ра(н) ве(р)нѣте Вм(с) (Білий Камінь, 1620 *ЛСБ* 474); И рекла Ма(р)ѡа до Прч(с)тои, сестра лазарева: Ещѣ томоу не имите вѣры, абовѣ(м) та(к) на(с) часто люде засмоучаю(т), А его стѡа мл(с)тѣ завше мешкана маѣ(т) с нами (XVI ст. *УС Трост.* 49); Прѡто если рекѡ(т) ва(м), ѡто в пѣстѡни є(ст) не выходѣти, // ѡто в покѡа(х) не имѣте вѣри, абовѣ(м) якъ блѡскавица выходи(т) ѡ(т) вѣсхѡдѡ, и явлѡе(т)сѡ а(ж) на заходѣ, та(к) бѡде(т) и прихѡ(д) сна члѡ(с)каго (Вільна, 1596 *З.Каз.* 25 зв.-26); а они слышавше иже бы живъ былъ. и видѣнь ѡ(т) неи. не яли вѣры (1556-1561 *ПЕ* 197); **вѣры додавати (додати), додати вѣры** (кому в що, чому) — вірити (повірити): а люди вашей милости тому вѣры додають и въ томъ сѡ тревожать (Київ, 1556-1568 *АЮЗР* I, 301); а если быхмо вѣры въ томъ имѣ не додали, абыхмо комисарей сѡ obu сторонѡ тамъ выслали, которые бы то розознали (Краків, 1537 *РЕА* I, 210); Кроль, му додавши вѣры, пустилъ его на Москву (поч. XVII ст. *КЛ* 78); **годныи вѣры (веры)** — (який користується довір'ям, якому можна довіряти) довірении: то(т) хтоли(с)ты stratил(л)... маѣт довести

людми до(б)рыми // годными веры которые ли(с)ты виде(ли) (1566 ВЛС 75); при то(м) бы(л) Кдзя(н)... фєдѣрь. снѣ давидѣвь... нихъ (!) много которыхи годни вѣры (Одрехова, 1631 ЦДИАЛ 37, 2, 46 зв.); Бы(л) при томъ... панъ микола(и) одреховскы(и), вѣ(и)тъ грома(ц)кы(и)... ти(м)ко присяжникъ... и инъшихъ большє людийго(д)ны(х) вѣры (Одрехова, 1634 ЦДИАЛ 37, 2, 48 зв.); на вѣру: а) (в кредит, з оплатою пізніше) на віру: не жалѣй жадной рѣчи котѣраа при мнѣ есть любо хочєшь на вѣрѣ albo за готовыи грѣши богъ запла(т) панє (к. XVI ст. Розм. 58 зв.); б) з довір'ям, довір'яючи: тєра(з) же мѣрмы бынамне(и) я роздмѣю ѿ мѣри на твою вѣрѣ з ѿхотою престанѣ ѿзми ѿво твои грѣши (к. XVI ст. Розм. 57); у вере заховатиса (кому) — бути в довір'ї (у кого): Бачачи єсмо... же Єго Милость... раны в битвах великии... ѿт неприатєла ѿхотнє приймавал, хотачиса нам, паном своим дєдичным сталє ѿ вере заховати, якож и вчинком пополнил,... дозволаєм Єго Милости... воском черлєным всакии листы свои печатовати (Вільна, 1522 AS III, 235).

7. Достовірність: А для лепшого веры и твердости сєго листа моего просилємь вельможного князя Семена... о приложєне печати (Вільна, 1555 АрхЮЗР 8/IV, 32); а (д)ля лепшого веры и свєде(и)ства до то(г) листѣ печат(т)нѣша коро(н)ная є(ст) притиснена (Варшава, 1589 ЛНБ 5, II 4046, 93); а для лѣпшей вѣры и певности печат(т) нашу бра(т)скую прикладаємо и рѣку купно по(д)писуємо (Львів, 1591 ЛСБ 159); до которого то листу, для липшой вири,... печати свое приложити... рачили ихъ милости панове (Луцьк, 1595 АрхЮЗР 1/I, 466); и для лѣпшой вѣры имя мою рѣкою по(д)писалємь (к. XVI ст. Розм. 70); а для лепшого веры и стверженія сєєй духовной моеєй,... панъ Михайло Лавриковичъ, атаманъ чигринскій, печать свою... до сєє духовнице моеє приложил (Чигирин, 1600 ЧИОНЛ VIIII-3, 15); А для лѣпше(и) твє(р)дости и вѣри даю по собѣ пан(у) янови кремєнєви порѣку ше(в)цовъ и мєща(н) жо(р)ниски(х) (Жорнища, 1609 ЛНБ 5, II 4052, 59 зв.); А для // лепшого вѣры и певности и твердости тое преднаписанное фѣндаціи и данины моеє оужила єсь о приложєньє печатєй... ихъ Милости Пановъ и прїатєлєй моихъ обыватєлєй (Київ, 1615 ПВКРДА II-1, 25-26); счю для

лепшого веры руками ся своими подписуємо (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 56).

8. (підтверженія правдивості) свідчення: А на то єст вѣра нашєго господства... мы Стефана воеводи,... и вѣра нашихъ бояр (1501 ВД II, 181); а на то єсть вѣра нашєго г(с)д(в)а вышєписан(н)наго мы Стефана воеводи... и вѣра вѣса(х) бояр' нашихъ (Бадєвці, 1503 МЭФ фотокоп. №109); А для лепшого ведомости и поданія веры просилом... пана Григоря Олєксєєвича Мощеницкого... о приложєне печатєй (Луцьк, 1563 АрхЮЗР 8/VI, 139); А на то єст вѣра нашєго господства,... вѣра бояр нашихъ (Ясси, 1587 МЭФ 130).

9. Присуд: іосифъ... плащеніцѣ коупіл'. и мастами ба(л)сановыми тѣло помазаль... и камєнь з на(д)писы привалілъ. и пилатовоу... вѣроу оумацьчїлъ (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 100).

ВѢРБОЯ див. ВЕРБОЯ.

ВѢРГА ж. Жєзл, посох: Жѣзль: Вѣ(р)га, рѣзга, прѣ(т), бїчъ (1627 ЛБ 163).

ВѢРЕГОДНЫЙ див. ВѢРЫГОДНЫЙ.

ВѢРЕНЄ с. Те саме, шо вѣра у 1 знач.: Ап(с)ли вправдѣ оучїли, и проповѣдали єв(г)лїє, и людѣй всѣ(х) до вѣрєна слова(м) свої(м) потагнуоули, але мѣвоу и наукоу и(х) чоудами хс потврьди(л) (поч. XVII ст. Проп.р. 257); Достоверна вѣщъ: Рѣчь до вѣрєна подобнаа (1627 ЛБ 32); Прихѣдитъ [Гис] тєды абы... до вѣрєна собѣ привел' людїй; а ѿсобливє з' посполїтого гмѣнѣ прѣстыхъ и шїрыхъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 238).

Пор. ВѢРИТИ.

ВѢРЕНЬ див. ВѢРНЫЙ.

ВѢРИТИ, ВѢРИТЬ, ВѢРІТИ, ВѢРЫТИ, ВЕРИТИ, ВЕРЫТИ, ВЕРѢТИ, ВИРИТИ, ВИРИТИ дієсл. недок. 1. (у що і без додатка) (бути вневнєним, переконаным у чому-небудь) вірити: а тое рек'ши оуказаль имь роуки и ноги. а они єще не вѣрили а в радости дивовали(с) (1556-1561 ПЄ 334); а вѣрѣ и єстємъ тое надѣи, же панъ Михайло Мышка самъ до того зрадецкого пострєлєна Єго Милости княза Ярослава... єсть причинцою (Луцьк, 1564 AS VI, 239); ко(р)чмы... по(с)тановы(л), вѣрячи и жъ ты(м) мѣ(л) ѿкрѣтнє и(х) вми(с)лы змяк(к)чити, в чо(м) ся не ѿмили(л), абовѣ(м) врїхлѣ кѣ та(к) велико(и) пешъчєно(и) мяко(с)ти пришли (1582 Кр.Стр. 54 зв.);

жена... втисноувши(с) межѣ оуноу тѣжбоу лю(д)и до(т)кноуласа краа одежѣ спса х̄а, вѣрачи... скоро бы(х) са до(т)кнѣла одѣна боу(д)у оуздравлена; яко(ж) са еи такъ зстало (Львѣв, 1585 УС № 5, 296, на полях); верѣи(ж) того вм(л) сами для себе и прикладѣ добро(г) зъ себе по(с)тережете (Володимир, 1595 ЛСБ 288); мы старожитной релѣи грѣческой наслѣдѣвцы, лвовского и премѣсского вл(д)кѣвъ, котѣры вѣрат^і и вѣрити кѣждѣ, и(ж) папѣжѣ не ёсть навѣвши(м) костѣла бѣжего справцею (Острог, 1598-1599 Апокр. 65 зв.); то(т) нашъ вѣжѣ, розвѣвши хорого(в) кр(с)та вѣзбивает^{са} на вѣсокѣе валы и мѣри нб(с)ныѣ, мае(м) вѣритъ беспѣчне, же и мы та(м) же бѣде(м) шпочива(т) (поч. XVII ст. Проп.р. 206 зв.); Здавна в домоу моёмъ гѣрбѣ кр(с)т... оборѣною и подѣпѣроу мнѣ есте: Которого сполѣчне... вѣрю же ш(т) него за то нагородѣ ш(т)несоу (Дерманъ або Острог, 1603 Лям.Остр. 3);

(у що, чому, у чому і без додатка) (*приймати щось за правду*) вѣрити: коли привезуть котѣрыи мешчане киевскѣи жито до Киева рекою, або сухимъ путемъ, и будетъ преоръ ихъ поведанью верити, колко будетъ в суднѣ колодѣ, або осмаковѣ, тогды онъ подле ихъ поведанья маеть в нихъ мыто поколодное брати отъ колоды по грошу (Кракѣв, 1511 АЛРГ 148); ннѣ ли вѣрите. што жъ иде(т) година и южъ естъ пришѣла. розбѣгнетеса кѣждый вѣсвоаси. а мене самого оставите (1556-1561 ЛС 421); мнѣ я(ц)ко повѣди(л) штобы тая справа вся ш(т)везена до миленови(ч) але я пре(д)се томѣ не вѣрѣ ш(г)ледѣте тое справы в комори зѣбцо(в)ского (Володимир, 1578 ЖЖК I, 97); Але я для своее неукое Руси, котѣрыѣ, явныхъ геретыковѣ въ томѣ наслѣдуючы, а ихъ кламливому писанью вѣручи, также смѣють называти папежа антихристомъ! (Вильна, 1595 Ун.гр. 145); На щомѣ брата тѣстаме(н)тѣ небо(ж)чика... показовали, ижъ ш(т)далъ скри(н)кѣ до ска(р)бѣ... а не до слова(н)а. Чомѣ не хотѣлъ Прокопъ вѣрити але з гнѣво(м) велики(м) ш(т)ишо(л) з братства... и мовачи... маю тежѣ дѣти потреба ми еи (Львѣв, 1601 ЛСБ 1043, 3); А если не вѣрите моимъ листовнымъ свѣдоцтвамъ, пошлѣте до Константинополя, а там и о томѣ и о моемъ захованю увѣдаете (Львѣв, 1605-1606 Перест. 38); Панъ Єри(и) Голу(б)... словне шфѣро-

ва(л)се в рѣчи з доброу приязню свою панѣ хлѣбовѣскомѣ, чомѣ онъ яко чоловекъ добры(и) споко(и)ны вѣри(л) и такъ пре(з) вѣс(с) актѣ то(г) вѣсѣля споко(и)не прѣтравали (Киѣв, 1632 ЛНБ 5, II 4060, 2 зв.); слѣвамъ ихъ не вѣрили (Чернѣгѣв, 1646 Перло 151); гды на насъ при(и)де... со(н) мѣрны(и), не маешѣ вѣрити, же того причѣною е(ст) твое спанѣе (серед. XVII ст. Кас. 94 зв.); не до конца вѣрити всему — не приимати все за правду: тѣды то розвѣсти, або яко свѣде бѣдѣчи оугожали шны(м), або и не до конца вѣрити всемѣ, кды(ж) Грѣцкихъ писмѣ рѣкописны(х) не засаглихмы, любо ты(ж) невѣрное выдѣние з Дрѣковъ Нѣмѣцки(х) (Киѣв, бл. 1619 Аз.В. 278).

2. (кому) (*мати довір'я до когось*) доверѣяти, вѣрити: мы..., дали есмо на повод свѣдоцтва свѣткомѣ митрополита его милости, межѣ котѣрых... свѣтковѣ дозволили выбирати Ленковой и сыномъ еѣ... шести свѣтковъ, котѣрымъ бы они вѣрили (Киѣв, 1545 АрхЮЗР I/VI, 43); котѣрыи повѣдали ап(ст)ломѣ тыи то рѣчи и яви(ли)са пре(д) ними якобы омылѣныи и(х) повѣсти або лживыи и не вѣри(ли) имъ (1556-1561 ЛС 331 зв.); если дей што по животе моемъ мужъ мой казати буде, не вирѣте ему, и все в него поберите (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 8/III, 361); такъ суть обычае ихъ зѣпсованые, ижъ самижѣ себе и своимъ наимѣй верити не хотятъ (Рожанка, 1598 Л.Пот. 1017); такъ веле е(ст) баламѣ(т)ства ижъ не вѣдати комѣ вѣрити (к. XVI ст. Розм. 23 зв.); А якъже тутъ верѣти Филалетови въ такъ яснои неправде его?! (Вильна, 1599 Ант. 765); Ревнѣтель: Оуприймый милосни(к), гала(т)... Завѣстный, заздрѣстѣвый: завѣстный малжѣнокъ, котѣри и своѣй жонѣ для великои милости не вѣри(т) (1627 ЛБ 108); Рѣкѣтъ Моисѣй до б̄га: што ёсмь я за члѣвкѣ, абы такъ рѣчь великѣю справи(т) // могѣтъ, и вѣритъ мнѣ не бѣдѣтъ (серед. XVII ст. Хрон. 81-81 зв.).

3. (в кого, в що і без додатка) (*дотримуватися релігійних поглядів, бути релігійним*) вѣрити: со слезами ба могила. за на(с) грѣшны(х). и за всѣхъ вѣрны(х) хр(с)тянѣ. котѣрыи жъ вѣратъ въ стѣю троицо (1489 Чет. 52 зв.); кѣждый котѣрый живе и вѣритъ в мене не о(у)мреть навѣкы вѣришь ли ты томоу (1556-1561 ЛС 396); А онъ вѣдаетъ ижъ правдивыѣ рѣчи вѣдаетъ. абы и вы вѣрили. бо вѣрую ижъ ся то сталю. абы ся писмо выполнило (Володимир, 1571 УС Вол. 96);

мови(л) євну(х) што вода што(ж) ми заборонає(т) кре(с)титиса. ре(к) ему фили(п) є(с)ли зо всего се(р)ца вѣри(ш) тогда са тобѣ годи(т) (II пол. XVI ст. *КА* 43); Вѣрити имаєме, чомъ овуиъ изъгладитъ грѣхы нашѣ и насъ справедливыми учинитъ (XVI ст. *НЄ* 209); яко бысмо вѣрили в него и вѣрне его справовали по възхожденіи и по възнесеніи Г(с)немъ на нбса къ Бгоу ω(т)цоу своємѣ (XVI ст. *УЄ Триг.* 96); Они вѣрили в прийдучого Христа, а мы в пришедшаго и... прийдучого вѣримо (Вильна, 1600 *Катех.* 67); Въ тые теды тры имена вѣримо и крестимося, яко мы ся отъ божественного писанія научили (1603 *Пит.* 13); Што бовѣмъ за пожыто(к) слѣбы в Бга вѣрити, а дѣлы єго са запырати (Єв'е, 1616 *УЄ Єв.* 4 нenum.); Котрыє тылко въ тебе вѣрити будутъ, Певне ся тым, пред смертю вѣчноу збудуть (Львѣв, 1630 *Траг.п.* 165); хс оучылъ... нарѣды ижъ бы мѣглы ихъ до чого при- тагнути абы вѣрили въ него (1645 *УЄ* №32, 182 зв.); Найпервѣй, ижъ маємѣ вѣрити и визнавати, же бгъ єдинъ єст' в' свѣществѣ (Львѣв, 1646 *Зобр.* 3 зв.); Потрѣба мѣчно вѣрити (Чернігѣв, 1646 *Перло* 147 зв.);

(сповѣдувати яку-небудь релігію) вірити: А еслижъ такъ спроснымъ и явнымъ геретикомъ за тою конѣедерацыєю вольно яко хотечы верыти, — а для чогожъ бы не мело быти вольно хрестияномъ старожытнымъ, братий спольной, котрыє зъ одного насенья Духа Светого породилися, и единого Бога во Тройцы (славимого) визнавають (Вильна, 1599 *Ант.* 665); Не слухай же тых баламутовъ, котрыє тобѣ вдают, ижбы там церковъ божія правдивая мѣла быти, где владаз свѣтская з духовною змешалася,... где філософія поганская,... слово божіє выворочает и инако вѣрити кажет (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 56); кгдыжъ коли волно жидомъ, туркомъ, татаромъ и иншого народу людомъ яко хотячи вирити и набоженства своего заживати, поготовю церкви будованя трудно хто заборонити можетъ (Луцьк, 1620 *ПККДА* I-1, 15); патріарха... все, якъ съ початку, якъ здавна, якъ завше было, вѣритъ и заховуетъ (Киѣв, 1621 *Кон.Пал.* 1081); А онъ, папежъ Формосъ, важился то отмѣнити и тое все попалити казалъ, а ведлугъ своего постановленя розказалъ инакшей вѣрити (бл.1626 *Кир.Н.* 19).

4. (кого ким, що) Визнавати: Чи(м) є(ст) лѣпѣ- шій порáдо(к), Петра, апсла, або о што вы оусилѣ- те(с), папежа ри(м)ского, вѣрити головою цркви, на(д) ово, хс є(ст) глава тѣлоу цркви (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 221); Церковь святая Восточная завжды вѣрыла быти сакраментовъ светыхъ седмъ (Вильна, 1608 *Гарм.* 192).

ВѢРИТИСА *дієсл. недок. (бути певним у правильності, правдивості чого-небудь) віритися:* Єднакже для того не речемо же рѣдитьса *Щѣ* ω(т) Сна, понева(ж) оуве(с) в' нѣмъ. Але также и Снъ оуве(с) во все(м) Дхѣ исто(т)не и єсть и вѣритьса (Киѣв, 1619 *Гр.Сл.* 242).

ВѢРИТЬ *див. ВѢРИТИ.*

ВѢРИТИ *див. ВѢРИТИ.*

ВѢРКА, ВЕРКА *ж., ірон.* Нове релігійне вчення: Изали вилялетъ хотель того, абы яко ему вольно, покинувъши науку и веру костела Римского, в которой ся уродилъ, догеретическое веры прыстати, и што-день новую себе верку утворити (Вильна, 1599 *Ант.* 721).

ВѢРНЕ, ВЕРНЕ, ВИРНЕ *присл. 1. (віддано)* вірно: король... видачи верные заслѣги, котрыи ж онъ Єго Милости завжды верне, а справедливе заслѣговал... далъ ємѣ именьє в Киевском повѣте (Краків, 1519 *AS* III, 191); ω здорови Твоей Милости радныхъ слышалъ каждого часѣ, которого Твоей Милости вѣрне сприам, як властне самъ собѣ (Вильна, 1543 *AS* IV, 372); однакъ, же бачимо, ижъ уже онъ явне зъ некоторыми владыками до нихъ привезавши и зъ ними зъедночившисе, далшихъ намѣ зъ стороны зъедночєнья не потребуєтъ и щирє и верне, именьє нашимъ, отъ котрыхъ се южъ отстрелилъ, отпра- вовати не можетъ (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 522); на(м) то(т) идъ нічого зашкодити не можетъ коли бѣ- демо стоати вѣ(р)не прі єго сто(и) милости (к. XVI ст. *УЄ* №31, 43 зв.); Служѣте рѣчи посполитой потоужне а вѣрне (Острог, 1603 *Лам.Остр.* 11); И ω єденъ Бокъ з Народо(м) По(л)скимъ становши, Завше вѣ(р)не И менъжне вшєляки(х) Неприятеле(в) Коронны(х), И маєстату в(ш) К(р) М(л) громятъ (Львѣв, 1609 *ЛСБ* 421, 3); Воиско Запорозкое вѣлности набыло Тымъ: же вѣрне *Ойчизнѣ*, и Крѣпломъ слѣжило (Киѣв, 1622 *Сак.В.* 38 зв.); Также служебнищи моеѣ..., котрая

ижъ ми вирне презъ часть немалый служила, теды золотыхъ пултораста ей одписую (Луцьк, 1641 ПККДА I-1, 74); Ты Хр(с)ту црви свбѣмѣ вѣрне послѣдѣшъ, и Вса по воли егѡ стѡй справѣшъ (Чернігів, 1646 Перло 43);

як належить: на ка(р)ность винного до врдѣд належачого ѡ(т)сылати абы на работѣ жа(д)ны(х) росте(р)ковъ и сваро(в) и шко(д) не бывало. Але я(к) на мѣсци стѡ(м) це(р)ко(в)но(м) зо всякою ѡ(т)чиво(ст)ю... вѣ(р)не робѡты пи(л)новали (Львѣв, 1598 ЛСБ 324); яко бысмо вѣрили в него и вѣрне его справовали по вѣсхожденіи и по вѣзнесеніи Г(с)немъ на нбса къ Бгѡу ѡ(т)цоу своемѣ (XVI ст. УЕ Триг. 96); Росказалъ теды езекиа абы справлены шпихлѣри в' домѣ г(с)дне(м), котѡрихъ коли справлено внесѣно такъ пѣрвѡтины якѡ и десатіны, и што колвекъ были пошлюбили вѣрне (серед. XVII ст. Хрон. 343);

згідно з умовою: а пнѣ паве(л)... ма(и)сте(р) та(к) выготованя(м) яко и ѡ(т)даня(м) каменя та(к)же в мурованю цркве каме(н) и роботу муровъ повине(н) ѡ(т)давати вѣрне ѡпатрне и статечне выправуючи ве(д)лугъ ѡбвѡязку своего (Львѣв, 1591 ЛСБ 159);

довірчо: И маючи я... злещенъ, отъ... стрѡя моего, листы, ему належачие, секретне альбо // верне, отпечатати и прочитати и зась, своею печатгю запечатавши, до его милости,... отсылати (Володимир, 1596 АрхЮЗР 1/1, 480-481).

2. Широ: Здорова, щаста (!) (позн. вид.) Вашеѣ Милости... вѣрне зычѣ и сердечне сприяли (Бабин, [1540] AS IV, 245); Здорова, щаста и розмножена всего доброго весполѡк с кнагиню и с кнажаты Вашеѣ Милости, того верне зычимъ на вѣде лат (!) фортѣнных (Звенигород, 1546 AS IV, 499); во всѣхъ потѣха(х) на часы долгые в(ш) м(л) ве(р)не зычу яко бгѡмолецъ в(ш) м(л) ѡставичны(и) (Стратин, 1588 ЛСБ 113); ти(м) писание(м) наши(м) здорова ва(ш) мл(с)ти навежае(м) и все(г) добро(г) вашеѣ мл(с)ти ѡ(т) гѡ ба вѣрне зичи(м) (Сучавиця, 1598 ЛСБ 321, 1); Не препоминайте на(с) на то(м) свѣтѣ бѣрливѡ(м) то(р)жествѣнно и вѣрне заслѡугы вашѣ выхвалѡючы(х), наоучѣте на(с) дорогами тыми ходити, котѣрыми сѡми... до по(р)тоу нб(с)ного щасливе приплылисте (поч. XVII ст. Проп.р. 246 зв.); чѡго а оуставичный бгѡмѡлѣца, оупрїеѣ шїримъ срѣдемъ

вѣрне мѣти зычѣ вм(с) моѣмѣ мо(с)цѣвомѣ пнѣ и патрѡнови ѡного щаста (Почаїв, 1618 Зерц. 4 нунум); О чѡмъ цѡле тѣши(м), же Вм(с)... Тѡю працѣ нашѣ... оу Себе... мѣти... зевѡли(ш): хѡваючи зѡто такъ нась вѣрне зычливыхъ томѣ Домѡвствѣ и вѣдѡчныхъ добродѣйста (!) прїателѣй..., в' звѣкле мл(с)тливѡй лѡсце своеѣ (Київ, 1625 Кон.Анок. 4); Прена(и)до(с)то(и)нѣ(и)шѣму в Хри(с)тѣ... Петрѣ Могилѣ... Здорова ща(с)тя и до(л)голѣтнего повоженя вѣрне зычу и вѣншую (1636 Лям. о приг. 1 зв.); Тѡбѣ... здоровья и щасливого поваженъѡ ѡ(т) г(с)да бгѡ вѣ(р)не зычи(м) (під Константиновом, 1648 ЦДАДА 124, 3, 31).

3. Точно, правильно: просимо абы то(и) листъ на(ш) вѣрне в' каждо (!) сѣдѣ и права бѣ(з) нарѣшеня вшѣляко (!) бы(л) при(и)мованъ (Новгородок, 1595 ЛСБ 276, 2); мае(т) вѣдати хре(с)та(н)ски(и) чита(л)ни(к) и(ж) тыи выклады сты(х) авторѡв су(т) вѣ(р)не выбраны (XVI ст. КАЗ 593); Панъ Лѣкашъ ба(р)тниковичъ... Такъ с приходѡ(в), Якъ и(з) рѡсходѡв ѡ(т)да(л) рахѣнокъ добре и вѣрне решты що зостало ѡ(т)да(л) готовыми грошми зо(л) гѣ по(л)скихъ (Львѣв, 1608 ЛСБ 1046, 4); Абѡвѣмъ в' ней маѣте правды довѡды з' пїсма С. вѣрне оукѡзанны (Київ, 1620-1621 МКСВ 32); Ижъ теды всѣ апѡстѡлы фундаментъ заложили такъ вѣрне и досконале кождый зѡсобна на своемъ мѣстѣ, якобы дванадцѡтъ фундаментѡв // было (Київ, 1621 Кон.Пал. 356-357);

правдивѡ: кожды(и) члѣкъ... пото(м) повїне(н) сѡмнѣнѣ свое пре(з) спѡвѣдъ стѣю шїре (!) вѣрне и неѡблѣдне пре(д) сѣщеннико(м)... ѡ(т)крїти (Київ, 1646 Мог.Тр. 907).

4. Чесно, справедливо: Я присегаю па(н)у бгѡу в тро(и)цы единому на томъ ижъ будѣчи мне возны(м) маю верне а пра(в)дивѣ... на то(м) вряде захѡватисѡ (1566 ВЛС 14 зв.); она мне, яко цѡтгливая малжѡнка,... цѡтгливе а верне со мною // мешкаючи, сплѡдила и на свѣтъ уродила мнѣ дѣтя милѡе (Луцьк, 1570 АрхЮЗР 8/III, 18-19); яко(ж) много такы(х) естѣ, же забѡваю(т)сѡ троую(т), право(м) позыще(т)... пре(з) инѣ хва(л)шѣ а зрады доходятъ мае(т)ности свѣта того, такого хс борони(т), сребра и злѡта имѣти... але що вѣрне набывати его працею своею прїзываючи бѡ на помо(ч), теды не борони(т) (к. XVI ст. УЕ №31, 111 зв.);

(*обов'язково*) неодмінно: А иные листы, которые бы церквамъ належали... тогда сынове мои церквамъ тымъ, которымъ будутъ належати, верне отдати мають (Володимир, 1609 *АрхЮЗР* 1/VI, 394).

5. (*остаточно у виборі*) твердо: Ббазнь теды и трепеть нападётъ на нѣхъ, кгда знакъ Кр(с)та обачитъ в' насъ вѣрне оукгрѣнтованный, якѡ мѡвить, Вѣсь днь простѣрлемъ рѣки моѣ до людѣ невѣрѣючого, и спротивлѣючогосѧ мнѣ (Київ, 1632 *МИКСВ* 275).

6. Незмінно, весь час, постійно: Уприме и верне намъ милые! (Люблін, 1569 *АрхЮЗР* 8/VI, 246); Намѣстнику нашему киевському брожоному кнзю остарью (!) ивановичу рѣжи(н)скому ве(р)не намъ милому (Київ, 1581 *ЛСБ* 62, 2); ѡ(т)цѣ... генадию... доброго здоровья и дѣше(в)наго спасения... ѡ(т) гда бгѧ... ве(р)не мети зычу на до(л)гие часы (Дубно, 1588 *ЛСБ* 102); Которые еслибы що до(л)ше на(д)м золоты(х) выдали я... вѣ(р)не милы(х) брати(и) поко(р)не прошу..., неха(и) то(т) выдато(к) вымешкаю(т) в домѣ (Лопушна, 1598 *ЦДИАЛ* 201, 4, 12, 49 зв.); Брацтвѣ храма ѡспеня Богородице ѡ Лвовѣ намъ ве(р)не милемъ належытъ (Устя, 1600 *ЛСБ* 351, 2 зв.); Пнѹ вацлавѣ... по(д)воеводземѣ пнѹ филоноу... чашнику его к(р) м(л)ти и судьи... вра(д)нико(м) нѣши(м) кгр(д)ски(м) киевски(м) ве(р)не милы(м) (Острог, 1602 *ПИ* №25); Славетнымъ войтови, бурмистрови, райцомъ, лавникомъ и всѣмъ мещаномъ места нашего Киева, вѣрне намъ милымъ, ласка наша королевская (Краків, 1605 *ЧИОНЛ* V-3, 143); вшеляки(х) радостны(х) потѣ(х) ѡ(т) хѧ бѧ... вѣт(я)м(м) вѣрне мѣти зычимо (Жовчів, 1609 *ЛСБ* 424, 1).

Див. ще ВѢРНО.

ВѢРНЕЙ *присл. в. ст.* Точніше, правильніше:

То пак пишеш до нас, абыхмо дозволили тебе там... писара твоего держати, которыйбы там былъ и того мыга съ стороны твоее теж пригледал, // абы тое мыто тым пилней и верней было выбирано (Вільна, 1540 *AS* IV, 261-262).

Пор. ВѢРНО.

ВѢРНИЙ *див. ВѢРНЫЙ.*

ВѢРНИЙ *див. ВѢРНЫЙ.*

ВѢРНО, ВѢРЬНО *присл. 1. (віддано)* вірно: тоти истинніи наши вѣрніи болѣри... слоужили нам право и вѣрно (Хуші, 1528 *ДВВ* I, 26); тот истыніи слѣга наш Матейш Іоуаны слѣжил нам право и вѣрно

(Васлуй, 1537 *МЭФ* 47); Бгѣ ми ты ѡ х(с)е помощь и ѡбрана, и ѡ(т) всяки[х] враго[в] тве(р)даѧ заслона, ѡкрѣпи мя тобѣ вѣрно работати, на грѣха и врага мужественно стати (к. XVI-поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 82);

(*чесно, зі щирою вірою у що-небудь*) вірно: Ту есть посредѣ насажденно духом святым жизни вѣчной разумное древо, плод вѣры безсмертия всегда родячее, которого поживаючие вѣрне и достойно смерти не узрят во вѣки (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 168);

як належить: та(к)же хочемо бы(ти) вѣрными строите(л)ми вшелаки(х) добръ... црковныхъ, та(к) ты(ж) и ѡ школу... и ѡ бо(л)ници нищи(х) промышлати, и вши(ст)жими маестностями це(р)ковными вѣрно строити (Городок, 1591 *ЛСБ* 177).

2. Щиро: Єго же мнозиіи людіе наслѣдуютъ, котѡрыи вѣрно Христу не приають. Называючисѧ имя христианы, дѣла же их творять яко же поганы (к. XVI ст. *Укр.п.* 84); то переписѣючи всѣ(м) до вѣдомости яконапру(д)ше(и) доносити повеливае(м) абы мл(с)ть бжию и блгословеніе пастырское на всѣ(х) мл(с)тѣхъ вши(х) зоставало которого вѣ(р)но сприяе(м) (Київ, 1628 *ЛСБ* 501, 1 зв.); чи(м) бысмы всѣ мл(с)ти хвѣ... доступити мо(г)ли, чо(г)о и собѣ и побо(ж)ности вшо(и) вѣрно сприяемъ (Корець, 1629 *ЛСБ* 502).

Див. ще ВѢРНЕ.

ВѢРНОСТЬ, ВѢРНОСТЬ, ВЕРНОСТЬ, ВЕРЬНОСТЬ, ВЕРЬНОСТЬ ж. 1. (*відданість*) вірність: Я то бачачи, иж так цнотливого вихованя паненства своего ко мне малжонства своего верность принесла... записую жоне моеи... часть... трех имень моихъ (Здолбунів, 1551 *АрхЮЗР* 8/III, 25); Кназь Ярослав Соколинский... намъ з отчества своего ѡ верности добре са ѡбещѣт (Вінниця, 1569 *AS* VII, 324); написано єсть все твое а(л)кѧна, написана єсть всѧ твоѧ вѣрность ма(л)жѣ(н)ства (Вільна, 1596 *З.Каз.* 78 зв.); Ревность апостолскую в сердцах распалѣте и вѣрность къ богу щире покажѣте (к. XVI ст. *Укр.п.* 88); И ласка Пѧна ихъ, зѧвше всѣмъ имъ слѣжѣла, Кгдажъса на ихъ вѣрности нѣкгда не мыліла (Львів, 1614 *На г. Бал.* 2 нenum.); всѣхъ ва(с) напоминаю: Абысте в' вѣрѣ своѣй стѡи мѡчно трѣвали И вѣрность Кролю Пѧнѣ во всѣмъ захѡвали (Київ,

1622 Сак.В. 39); а вы Жбны мѣйте дбсытъ на мѣжовѣ вашихъ любовной чѣстости: в' ббазни, и в' широй вѣрности (Київ, 1637 УЄ Кал. 93); которимъ таковымъ своимъ поступкомъ менованые подданные право посполитое зневажили, верность подданства паномъ своимъ зламали (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 113); кбхалса не помалѣ Пентефрѣи съ слѣги таковбго смбтрачи на вѣрность и дѣлность егѡ великбю (серед. XVII ст. Хрон. 64).

2. Щирѣсть: Па(н)ѣ Василю Кра(в)цеви по(э)волили(с)мо за ве(р)но(ст) послѣ(г) егѡ на крѣ(н)те ме(ш)кана и(э)бѣ с ко(м)на(т)кою подла школы ты(л)ко до при(ш)лого великодна с ко(н)дицією абы(с) и(э) челядю ремесла своего во все(м) скро(м)не захова(л) (Львѣв, 1616 ЛСБ 1043, 24 зв.).

3. Чеснѣсть: ко(ж)дого Рокѣ, при обираюу Братѣй ста(р)шихъ, ѡные що на урадѣхъ // пре(э) ро(к) были, Ли(ч)бѣ пре(д) всего братѣю чинѣти маю(т), вѣрно(ст) свою всѣ(м) ѡсвѣ(д)чаючи (бл.1623 ПВКРДА I-1, 43-44).

4. Справедливѣсть: Якбѣ кбльвекъ преложѣнство и звѣрхность, кто вѣренъ в малѡ(м) и в много(м) маѣ(т) вѣрность (Острог, 1607 Лѣк. 184 зв.).

5. Певнѣсть: Достовѣрность: Достатечнаа вѣрно(ст) (1627 ЛБ 32);

(упевненѣсть у чомусь) вѣра: А если кто жестокосерд и не вѣрит моему речению, сам досведчит и узрит их латынски костел во лжи сей, и лжа посреди его и над ним царствует, и в вѣрности будет (1600-1601 Виш.Кр.отв. 184).

6. (точно дотримання, виконання чого-небудь) точнѣсть, правильнѣсть; пильнѣсть: а затѣмъ все доброе подасть, на сѣдахъ вѣрность и справедливѣсть, въ Мѣстахъ згбда и мл(с)тъ (Київ, 1632 МИКСВ 269); то трбѣ, що са вѣше(и) споминало бързо здбб(и)... абы(с)... бы(л) мою(д)ри(м): то е(ст) нѣчбго не ро(э)бираючи... з ты(х) рѣчи(и) котбрыѣ ти бѣдѣтъ росказаны; але со всакою простотбю и вѣрностью послѣшанѣе твое завше ѡ(т)дава(и) (серед. XVII ст. Кас. 60).

7. (у сполученнѣ из займенниками вапгъ, еи, твой аживається як форма звертання, титулування) ваша, ѣи, твоя вѣрнѣсть, величнѣсть: А такъ хочемъ мѣти, по вашей вѣрности, и приказуемы, абы вѣрнос-

ти ваши, о томъ вѣдаючи... Мелентѣя Хребтовича за власного архимандрита... мели (Торунь, 1576 АрхЮЗР 1/1, 66); пи(л)не жедаѣ(м) жебы ваша ве(р)но(ст) трвале и непоколебимо ѣ вѣре свое(и) хр(с)тия(н)ско(и) пребывали (Рогатин, 1591 ЛСБ 158); Прото...: приказуемъ верностямъ вашимъ, абысте... // всѣ таковыѣ справы..., откладали (Краків, 1595 АрхЮЗР 1/1, 457-458); Стѣа Василицса Авватѣа ѡ дѣшѣхъ преставлышихса ты(х) Инокѣиъ, котбрыи еи вѣрности ѣкъ скърбѣ нѣѣкѣи съ порѣчены были МЛТвы оуставѣчныи... ѡ(т)правовѣла (Київ, 1625 Коп.Ом. 155); И(ж) де(и) ве(р)но(ст) твоя кнѣже ку(р)пски(и) кгру(н)ты в ни(х)... поѡ(т)нима(в)ши... и до имене(и) свои(х)... приве(р)ндѣтъ (1582 ЖКК II, 153).

ВѢРНУТИСА див. ВЕРНУТИСЯ

ВѢРНЫЙ, ВѢРНИЙ, ВѢРНИЙ, ВѢРЬНЫЙ, ВѢРЬНЫЙ, ВЕРНЫЙ, ВЕРЬНЫЙ, ВИРНИЙ, ВИРНИЙ, ВѢРЕНЬ, ВЕРЕНЬ прикм. 1. Відданий, вѣрний: А на болшѣю крѣпость и потвръженѣе томѣ всѣмѣ вышеписанномуу велѣли есмы нашемѣ верномѣ Тѣдѣлѣ логофетѣ писати и нашѣ печать завѣсити к семѣ листѣ нашемѣ (Васлуй, 1502 ВД II, 200); мы дей тогда з ласки нашеѡ за егѡ к нам вѣрндю слѣдѣбѣ тое мыто... верндѣли емѣ (Вильна, 1506 АС I, 133); мы вжо потом братѣ егѡ, князю Янѣшѣ и емѣ теж самомѣ за их вѣрныи к нам послѣги тѣю землю..., подле рѣки Вижвы дали и меновите границы на привилю нашим им ѡписали (Краків, 1538 АС IV, 171); И посполу с тыми лю(д)ми вашими а мы хочемо посла(ти) и наши люди до(б)рыи и вѣрныи и да будѣ(т) видети дѣло ваше тои це(р)кви (Сучава, 1558 ЛСБ 22); Не глади(ш)са на вѣкъ свой шедѣвности полны(и), Не борони(ш)са працы нѣкгды быти волный. Яко вѣрный слѣдѣбникъ оу Пана своегѡ (Київ, 1618 Вѣзер. 15); вѣ(р)ны(и) въ слѣдженѣѣ ра(б) г(с)пда свое(г) въ братѣи(х) чынонача(ль)ни(к)... рома(н) стрѣле(ц)ки(и) (Львѣв, 1627 ЛСБ 1051, 1); Прѣто радѣйтеса Тешлѡгѡве стѣи, ѡто Бжѣи Гласъ, Мбвѣтъ до васъ. Рабѣ мой добрѣи, и Вѣрныи, Понѣже вы працѣ свой прилжѣили, А таланты мои оумножѣили (Чернѣгѣв, 1646 Перло 53).

2. Вѣрний, незрадливый: кды(ж) е(ст) межѣи нѣми любо(в) брате(р)скаа а где(ж) бываѣ(т) межѣи лю(д)ми любо(в) а мл(с)тъ вѣ(р)наа и правдиваа

та(м) хс са(м) межи німи перебуваєть (к. XVI ст. УЄ №31, 195); вѣрний естъ в' ѡбѣтницы, и щодроблѣвий в дѣтка(х) ѡкрѣтний ѡнъ... бѣрзо великѣю... сро-кѡ(ст) протѣвъ жидѡ(м)... показа(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 229 зв.);

(*який зберігає подружно вірність*) вірний: Я... бѣдѣчи цѣлый на здорови и на смысле моем... и достаточне досвѣтчивши... цнотливое, а верное заховане яко правое, а верное малженки кѡ мнѣ, мѡждѣ своемѣ, бѣчинил есми тот запис и записѣю... жоне моеи нами-лейшой... сѡмѣ пѣнажнѣю сем тисач золотых (Кра-ків, 1539 *AS IV*, 177); его милость мене, // малжонку свою, милуючи, въ кождых пригодах и форобах моих не опускалъ, одно во всемъ ласкаве а добротливе, яко на верного а доброго малжонка належит, показоваль (Луцьк, 1562 *АрхЮЗР* 8/III, 44);

постійний, незмінний: Штѡбъж ещѣ, гдѣ пѡ-йзримъ на житіе... Свѣймѣа..., и гдѣ тогѡ постѣпки розбирѣти бѣдемъ, ано Богобѡйне..., жиль... в'... оучѣнкахъ добры(х) бѣль вѣрнымъ (Київ, 1625 *Кон. Ом.* 165).

3. Правдивий, істинний: вѣполнилса тѣе рѣ-чи, котѡрыѣ двѣ ѡпѣвае(т) вѣрше(м) прѣвы(м) и вѣр-ны(м) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 300 зв.); И пощѣаю я слѡдѣгъ своихъ, ѡ(т) которихъ маю прѣязнь прѣхил-нѣю, И въ кождой годинѣ бѣдемъ мати вѣдомость вѣрнѣю (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 18); И тѡѣ діалектѣи-ки(м) кгвалтѡвны(м) оусилѡваніемъ и малѣрскими рѣсами, а не рѣчей дѣхѡвнымъ ѡсвѣченіемъ и вѣрнымъ вызнаніемъ ствердити и змоцнѣти оусѣлне кѣсилса (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 210).

4. Правильний, безпомилковий; *розм. вірний*: Только въ томъ упоминаю чытельника побожного: абы, видечи... доводы... не заразы тому веры додавалъ; поневажъ показалася баламутѣня его, яко естъ вернымъ въ прѣкладанѣю писма чужого (Вильна, 1599 *Ант.* 899); тѣды то роздѣмѣти, аѡо яко сѡсѣде бѣдѣчи оугожали ѡны(м), аѡо и не до конца вѣрити всемѣ, кгды(ж) Грѣцкихъ писмъ рѣкопѣсны(х) не засаг-лихмы, любо ты(ж) не вѣрное выданіе з' Дрѣкѡ(в) Нѣмѣцки(х) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 278); на то далъ панъ митѣяшъ котрое з промыслѣ своего прѣдобылъ... до того и поясъ срѣбръны(и) з котрого пѡ рахѣ(н)жѣ прѣсто(и)ного вѣрного в котро(м) прѣзъ лѣ(т) шесть ляборова(л) квѣтѣемо вѡвляемо и(ж) ся досѣ(т)

цѣрки стало (Львів, 1640 *ЛСБ* 1055, 27).

5. Відповідний, рівний, однаковий: Мѡжетъ ли са мѡвити, же посполѣтѣтса с(т) Дхъ, в' роженѣю Сѣна, абы бѣль вѣренъ во всемъ рѡвнымъ ѡцѣви (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 266).

6. Неминучий; *розм. вірний*: ѡ вѣрнаа оутѣчко, где кромъ воунѣтѣпливости оутоноути тѣ прѣйдетъ, ѡ здоровѣа порѣдо, прѣзъ котѡрѣю конѣчне згѣнѣти моуѣсишъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 38 зв.).

7. (*який визнає, сповідує догмати певної віри, релігії*) вірний: Єв(г)листа выписоуе заповѣдаючи абы(х)мо не приводили на лихое ближнѣихъ але наказовали а вѣрни боудоучи боу, слоужили емоу тыжъ ѡ десѣти прокаженнѣыхъ и ѡ ѡчищенію и(х) (1556-1561 *ПЄ* 295); видишъ, Лазарь умеръ, чѡмъ бѣвъ вѣрний, та бѣвъ понесюнъ... у царство небес-ное (XVI ст. *НЄ* 149); ѡто(ж) хр(с)тѣане вѣрны прѣидѣмо(ж) мы до чоуино(с)ти ср(д)ць свои(х) (к. XVI ст. УЄ №31, 66); ѣнѣиже аггѣлове, при вѣрнѣ-ныхъ члѣцехъ, соутъ строужами (Почаїв, 1618 *Зери.* 5 зв.); тыи антѣхрѣстове не самы истѣи діаволы сутъ ...але члѡвѣцы, а тыи — не ледакѣи, але // стану не послѣднего, за вѣрныи ся удаючи и благочестѣиа пока-зуючи (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 316-317); Мѡли(м) ѡ(т)че стѣий, Абы тѣа вѡла твоѣ... всѣхъ нѣрѡдѡвъ въ единѡй Вѣрѣ сѣбрѣла. Абысмѡ на земли без грѣха, яко Аггѣлове всѣ жѣли... // ѡто та прѡсимъ вѣрныи члѣвѣки (Чернігів, 1646 *Перло* 17 зв.-18); хр(с)тѣане вѣрныи оупокорѣймѡса боу стѣворителю своему а старѣймѡса ѡ томъ крычѣмъ до него не тылко гѣбоу (XVII ст. УЄ №88, 33 зв.);

у *знач. ім. (той, хто визнає догмати певної віри, релігії)* вірний: прѣидѣ(м) и поклонѣмса вси вѣрныи кр(с)тѣ г(с)ню (1489 *Чет.* 25 зв.); Але тоѣ цр(с)тво направити, а прѣверноути ѡбица(л)... ономоу гѡрне(м) пр(с)тѣвѣ... где ю(ж) вѣрныхъ свои(х)... ѡжи-дае(т) (Львів, 1585 УЄ №5, 156 зв., на полях); тебе яко непослушного... ѡ(т) испо(л)ненѣи црѣ(в)на-го соборне ѡ(т)сѣчемъ и ѡ(т) всего ѡбѣщенѣи вѣрнѣ-ныхъ ѡ(т)лѣчимъ и анаѡемѣ... ѡ(т)дадемъ (Вильна, 1594 *ЛСБ* 255, 1 зв.); Хрѣстос — глава вѣрнымъ, а ересем — пѣпа (к. XVI ст. *Укр.л.* 78); ѡ крѣстѣ прѣд' тѣмъ, вѣрныхъ забивѣно, к'тды в' ихъ сѣрцахъ, вѣры добывѣно (Дермань, 1605 *Нал. На г. Остр.* 6); Коладѣ.

Кѡбждый вѣрный сего дна дхѡмъ веселіса: А на пристѣе Хѡи пїлне готовїса (Київ, 1618 *Вѣзер.* 16); Тогда забивалъ ѡтѣць погѡни(н): влѡсногѡ сына свѡего хрестїѡнина..., и братъ брата, и тогда найдо-вало; злато и ѡлово; вѣрныи и зловѣрныи, которїи для смѣрти дочасной; ѡ(т)рѣкаліса Хр(с)та (Чернігів, 1646 *Перло* 133 зв.); Подхиль, пане, твоих палацов заслоны, А блюзнѣрцом твоим срого ся постави... Котрие святости твои укаряют А при них і вѣрних сурове бвивают (1648 *Елег.* 153).

8. (який заслугуе довір'я) надїйний: Кто есть в малой рѣчи вѣрнымъ и оу великой рѣчи есть вѣр-нымъ (1556-1561 *ПЕ* 292); ѡ(т)... пна Петра Кона-шевича Сага(и)дачно(г) при добро(й) памяти а здо-ровомъ ѡмы(с)ле в хоробе свое(й) бдѣдчи... ве(д)ле... ѡ(с)та(т)нее воли оногѡ, которю в духовниці ѡ(с)та(т)нимъ те(с)таме(н)томъ запечатовалъ и спо-рядити велѣлъ, шафаровъ и вѣ(р)ныхъ дїспозиторѡвъ тысяче(й) по(л)торы золоты(х), которыхъ на школу... офѣрѡвалъ (Львїв, 1622 *ЛСБ* 490, 1); Вы мїра сего видїмогѡ стройтелъ, и нашъ всегда вѣрныи хранїтелъ. Радїйтеса Аггловѣ всѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 41).

9. У знач. ім. (уповноважена особа) повїрений: они два возы,... в домъ мытны(и) ко(н)ми своими припровади(ли) и,... послали до ла(н)твоита и до бу(р)мистра, просачи ѡ дво(х) верныхъ (Луцьк, 1565 *ТУ* 111); тыи ве(р)ные, которые были з уря(д)у при-даные ме(ст)ского, на тое посланы... пере(д) врядомъ свои(м) на то(м) же часе и дня того(ж), которого ся таковы(и) кгва(лт) и мо(р)дъ сталъ, до книгъ ме(ст)скихъ в тые словы вызнали (Житомир, 1584 *АЖМУ* 118); Которые вѣрные тамъже сознавають, ижъ кровь на кошули у тое то Полажъки свѣжую видели (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/1, 410).

◊ до верной руки, до вѣрныхъ рукъ, къ вѣрной руцѣ *див.* РУКА.

ВѢРНѢЙШИЙ, ВѢРНѢЙШІЙ, ВЕРНЕЙ-ШИЙ *примк. в. ст. 1. (відданїиший)* вїрнїиший: дознавши Демида Войткевича, земянина нашого, заслугъ, который зъ детинства своего при дворе нашомъ служилъ и хочечи его охотнейшого и вѣрнѢйшого мети, билъ намъ чоломъ, просечи насъ о хлѣбкорменя (Ковель, 1542 *АрхЮЗР* 7/1, 75); не маючи у себе лепгышого,

вернейшого и зычѣливгышого приятеля, яко малъжонъку мою... всю маетьность... малъжонцы... отписую (Загайці, 1584 *АрхЮЗР* 8/III, 426);

у знач. найв. ст. найвїрнїиший: Що сынъ матїцѣ повиненъ вѣлце оукоханыи: Що слѣга Пѡнѣ в' егѡ лѡсце выхованыи... Тѡсь оучинїлъ сынъ Цркви, ѡ(т)че ПречестнѢйшїй: Тѡсь справилъ слѣга Бгѣ, и естєсь вѣрнѢйшїй (Київ, 1632 *Євх.* 298).

2. Певнїиший, надїйнїиший: ѡббчай твой нехай боуде(т) на(д) слѡво вѣрнѢйшїй (Острог, 1614 *Тест.* 144); ѡчи тѣды вѣрнѢйшїѣ сѡгъ свѣдковѣ нѣжъ слѣхъ (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 282).

ВѢРОВАВШИЙ *дієприкм. у знач. ім. (той, хто визнає існування Бога; релїгїйна людина)* віру-ючий: ма(т)ѡеи(ж) оубо прѣвѣе всѣ(х) написа єв(г)-лїе єврейскы(х) (!) языкомъ, къи же // ѡ(т) єврей вѣровавшїмъ... преложи же сїе іѡан'нъ ѡ(т) єврейска языка на єл'лин'скыи (1556-1561 *ПЕ* 17-17 зв.); Чадо Тите, от всего болшей, что есми тебѣ глаголаи, в таемнїцѣхъ вѣры изобразил, — учи, иж бы старались вѣровавши добрымъ дѣломъ прилѣжати; сия бо суть полезна челѡвѣкомъ и добра (1608-1609 *Виш.Зач.* 212).

Див. ще ВѢРУЮЧИЙ, ВѢРУЮЩИЙ.

ВѢРОВАНС, ВѢРОВАНЬЄ с. Віра, віру-вання, віросповідання: Не явно ли всему свѣту есть, яко только в папину главу и насильство вѣрованью согласни твои латынники суть, а в плодоношению христианства от всѣхъ языкъ латынский род и вше-течнѢйшїй, нестаточнѢйшїй и гордѢйшїй есть! (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 180); Послѣшанїе: Послѣ-шѣнство, покоре(н)є, вѣрова(н)є (1627 *ЛБ* 89).

Пор. ВѢРОВАТИ.

ВѢРОВАТИ, ВЕРОВАТИ *дієсл. недок. 1.* (чо-му і без додатка) (бути переконаним у чому-небудь) вірити (у що і без додатка): Бо бы Жидѡве обчого за Месїяша своего николи не приняли, которые запевне вѣрують и теперъ то твердятъ, же Месїяшъ прийти маеть зъ ихъ народу (Вїльна, 1595 *Ун. гр.* 159); томоу нимало не чѡдѣйсѡ, и я томоу вѣрю що графлає(т)сѡ и то в' вашей землі інѡкоу, иж' часо(м) и переначѣ(т) в' ко(р)чмѣ (п. 1596 *Виш.Кн.* 249); видишъ, ажъ не вѣ-ровали и братя его за муку вѣчную (XVI ст. *НЄ* 149); Вѣрѣи быти свѣтъ то(т) сказїтелнымъ, поневажъ таки(м) и естъ, але по зѣпсованью знѡвѣ в несказїтел'-

ность боуде(т) перемѣнень (Острог, 1614 *Тест.* 137); Але ты, правовѣрный, познавши неприятеля душного козни, вѣруй, ижъ Фотій... столицы... поднявшись, грѣха за то не попаль (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 744); fido, вѣрую (1642 *ЛС* 197); мно́го на(с) таковы(х), и(ж) правдѣ бжѣби не х́очемо вѣровати... рыхлѣ(и) воро(ж)кам оувѣримо кгды бѣд(ѣт) балабутити (1645 УЄ №32, 70);

(в кого, в що, кому, чому, о кім, без додатка) (бути релігійним, вірити в існування Бога) вірувати: и почали вѣровати въ стѣю троицю (1489 *Чет.* 40 зв.); Бл(с)вниє макария... мешчаномъ и вси(м) правосла(в)ны(м) хр(с)тяномъ ншго закону греческого вѣрѣющи(м) бѣ(з) порока во свѣтую живонача(л)ную тро(и)цѣ (Новгородок, 1547 *ЛСБ* 13); Пото(м) пакъ пришлодо александрии и... многихъ в' хр(с)та вѣровати наоучиль (1556-1561 *ПС* 126); сѣю дшѣполезною книгоу ев(г)ліе оучителное к лouchшему поученію... народомъ въ ха вѣроующи(м) дали (Львів, 1585 УЄ №5, 2); еретикѡ(в)... Кири(л) сты(и) потлѣ(м)лаѣ(т), котѡри зле вѣрѣю(т) ѡ снѣ бжѡ(м) (Вільна, 1596 *З.Каз.* 85 зв.); Кто метъ вѣровати слову Божому, тотъ будетъ вытѣвязанъ вытѣ грѣху (XVI ст. *НС* 52); Такъ возлюбил Богъ мир, же Сына своего едиnorodного послалъ, абы каждый, вѣруючи в него, не погинул, але абы мѣлъ живот вѣчний (Львів, 1605-1606 *Перест.* 49); Отповѣдѣлъ ему [Володимеру] Философъ, ижъ на правици будутъ стояти тыи, которыи вѣруютъ въ Господа..., а на лѣвици тыи стоятъ, которыи въ Бога не вѣруютъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 975); Снѣ Бжій блгословѣнный, На земли плѡтїю явле(н)ны(и). // Вѣрѣемъ та бѣгити слово Бжїе, Въ плѡти намъ изявїтелное (Чернігів, 1646 *Перло* 24 зв.-25).

2. (кому, чому і без додатка) (довіряти комусь, чїм-небудь словам) вірити: послали єсмо и(з) симъ листо(м) ншмъ мешча(н) здешни(х) лво(в)ски(х)... вша мл(с)тѣ ра(ч)те имъ веровати и спомогати ве(д)лугъ мо(ж)носте(и) вше(и) мл(с)ти (Львів, 1547 *ЛСБ* 12); ино мы па(к) вше(и) блгоч(с)тии поко(р)не проси(м) и жадає(м) ра(ч)те того обречено(г) младе(н)ца... изъ его товарише(м)... в(ѣ)рѣ(и)те и(м) и пропу(с)ща(и)те и(х) доброво(л)не (Стрятин, 1565 *ЛСБ* 39, 1 зв.); а к(д)ыжъ пришо(л) в домъ тѣды пристѣпили до него ѡныи слѣпныи и мови(л) имъ іс вѣроуи-

те ми и(ж) ва(м) могуу тоє оучинїти (к. XVI ст. УЄ №31, 132); Да не возми никто сихъ словъ ложю, но вѣруй, истина бо єсть все (поч. XVII ст. *КЛ* 83).

3. (на що) Надїятися: а они // пушли за нимъ онь до хыжѣ и вѣровали на доброту и на млтѣ (!) его, такъ добыли здоровя (XVI ст. *НС* 108-109).

ВѢРОВАТИСЯ дієсл. недок. (про Бога і Св. Трійцю) визнаватися: Оди́нь бгъ котѡрый пере(д) всѣми и на(д) всѣми, и въ всѣхъ... вѣрѣтса и выславоуетса (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 46 зв.); а бвое, то єсть трї персѡнами, ѡ(т) побжжныхъ православныхъ и вѣрѣтса и выславѣтса (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 278).

ВѢРОЗУМѢТИ див. **ВЫРОЗУМѢТИ.**

ВѢРОЯТІЄ с. Достовірність: о що для лѣпшого вѣроятїя упросила пана атамана, на тот часъ будучого въ Чигринѣ... о при(ложене) печати (Чигирин, 1630 (?) *ЧИОНЛ* VIII-3, 17).

ВѢРУТНЫЙ прикм. (стп. wierutny, wierudny) справжній, явний: Дамасъ папежъ южъ былъ умеръ, насталь якийсь вѣрутный збродень, же ажъ мусѣлъ Еронимъ до Ерусалиму з Вавилону, албо затрвоженья, утѣкать (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* I/VII, 274).

ВѢРУЩИЙ прикм. Вірчий. ◊ листъ вѣрущий див. **ЛИСТЪ**².

ВѢРУЮЧИЙ, ВЕРУЮЧИЙ дієприкм. у знач. ім. (той, хто визнає існування Бога, релігійна людина) віруючий: постановляємъ: абы по Рымської церквы, которая... надъ всеми иными порадное власти маєть зверхньность, яко то мати... веруючыхъ и учительница... столица перьвое... местце... маєть (Вільна, 1599 *Ант.* 513); Имъ то признаваєть, же они "сталися узоромъ всѣхъ вѣроуочиыхъ" и наслѣдовцами церквей Божїихъ (1603 *Пит.* 5).

Див. ще **ВѢРОВАВШИЙ, ВѢРУЮЩИЙ.**

ВѢРУЮЩИЙ дієприкм. у знач. ім. (цсл. вѣроуочиий) Те саме, що віруючий: а тѣло его стѡє и ч(с)тноє, и ннѣ єще пребыває(т) и оулѣченїє неи(з)рє(ч)нно вѣроуочи(м) подає(т) (к. XVI ст. УЄ №31, 38 зв.); Бл(с)вение бжїе и блг(д)тѣ стго дха бѣди на всѣ(х) вѣрѣющи(х) (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399).

Див. ще **ВѢРОВАВШИЙ.**

ВѢРШИКЪ, ВѢРШЫКЪ, ВИРЪШИКЪ ч. Віршик: Подобно-сь не// чыгаль оного вирьшика:

"клямливыи языкъ ненавидитъ правды, а уста слизкие справуютъ упадъки" (Бильна, 1599 *Ант.* 947-949); Абы(с) то(и) малы(и) упомино(к) тые вѣршыки ѿ(т) мене на(и)низшого слуги своего вдя(ч)не приняты рачи(л) (1636 *Лям.о приг.* 2 зв.); з' единого // вѣршика дво(х) або тро(х) сло(в); мѵже добры(и) казнодѣа казана повѣсти (Чернигѵв, 1646 *Перло* 8-8 зв.); Тои хоробы всѣ заразы и шкоды, которіи з неи похѵдаты ѿ(д)ны(м) вѣршико(м) піен'кне за(м)кнѵдлѣ... пророкъ двѣдъ (серед. XVII ст. *Кас.* 134 зв.);

строфа: стѵ(й) августи(н) выкладѣс(т) ѿныи вѣрши(к) псал'моу едноґо. мы(ш)ца грѣшны(х) сокрѣша(т)са (поч. XVII ст. *Проп.р.* 301).

ВѢРШОПИСЬ ч. (той, хто пише вірші) поет: А первыи зо всѣхъ, то вѣмыслилѣ, три, мовлю, Пѣсни, на Выображен'е мнѣмаю Стои и Живоначѣлнои Тр(о)цы, Великіи Вѣршописъ Кѵсма (Киѵв, 1627 *Тр.* 9).

ВѢРШГЪ, ВѢРЪШГЪ, ВЕРШГЪ ч. 1. (поетична, ритмічно організована, переважно римована мова; протилежне прозі) вірш: Стародавны(й) поета грече(с)жи(м) ве(р)ше(м) хороше написа(л) (1582 *Кр. Стр.* 33 зв.); Евсебій ѿ по(д)вы(ш)шѣню кр(с)та мѵвачи тве(р)ди(т), иж хс не инѣчей оучинилѣ, тѣлко якъ чина(т) цесарѣ и гет'мани славные, которые... триоу(м)фѣ вѣ(р)шамислїчне выкрикаю(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 300); Стѣдїтѵве вѣдлѣгъ наслѣдован'а ѿногоѵ... наособливѣи Пѣсни спорадївши и Вѣршем' написавши, и иньи в' тої Книзѣ, по нѣакой части ѿ(т) Ѡпцевѣ згромадївши и забравши (Киѵв, 1627 *Тр.* 9).

2. (поетичний твір, написаний з римуванням рядків) вірш: Поведають о зацномъ поете Греческомъ Пиндарусе, ижъ, написавши вирши неякиеь, невесте... оеероваль, въ которыхъ полно было прикладовъ и подобенствъ розмантыхъ (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1053); князь Семень Михайловичъ Лыко... съ тымъ се светомъ пожегналѣ, где забавы и некоторые sprawy риперские виршами коротко выписую, чоґо самъ, при боку его будучи, почасти естемъ сведомъ (поч. XVII ст. *КЛ* 91); Акрѵстїхїсѣ, краєґран: Рѵжай вѣрша такъ злѵжены(и), жѣ навѣшшии литѣры и головнии имѣа якѵе або мѵвѣ замыкаю(т), пре(з) главы вѣршко(в) переходачи (1627 *ЛБ* 174); Лѣторѵслъ Навѣжъ, шостаа, валла, Тѵбестъ,

цвиче(н)е в' писа(н)ю Вѣршковъ весѵслыхъ (Киѵв, 1632 *Сак.* 302);

(вїтальний віршовий твір на Рїздѵо чи Великденѣ) вірш: На рж(с)тво га бѣа и спса нашего іс хѣа вѣршгѣ, дла оутѣхи правосла(в)ны(м) Хр(с)тїаномъ (Льѵвїв, 1616 *Бер.В.* 65); Вѣршгѣ На пресвѣтлыи день воскресенїа Христова (Льѵвїв, 1630 *Траґ.л.* 173); А при тѣхъ ѿтрѵкахъ, и Вѣршах', маѣтъ якїи Млодене(ц) мѵвити ѵрацїю сїю до слѣхѣчѵвъ, повѣжне. Ѡрацїа На преславный днѣ Рождества Сна Бжїа, Гда нашего Іисъ Ха (Чернигѵв, 1646 *Перло* 58).

3. (частина великого поетичного твору) рядок, строфа, роздїл: А его светобливостъ,... нахиливши се самъ до насъ, праве отцовски, колько виршов мовиль (Рим, 1595 *АрхЮЗР* 1/1, 483); Григорїи Назїянскїи на пляґу мѣста вѣршгѣ тринадцатый пишеть (1603 *Пит.* 57); На ѵко то ѵбѣчишѣ Читѣлникѵ... гды спѵзришѣ, в' Виленскїе и Острѵзкїе Трѣбники, в' которыхъ... // ...положено вѣршгѣ третїи псалмѣ ѵ гѵ (Киѵв, 1646 *Мог.Тр.* 4 зв.-5); прѣто пожитѣчнѣ(й) роздѣмѵ(т) дѣсать вѣршо(в)... спѣвати, нѣж в'ве(с) псалю(м) з помѣшанїе(м) мѵсли з' ѵстѣ выливати (серед. XVII ст. *Кас.* 17 зв.).

ВѢРШЫКЪ див. **ВѢРШИКЪ**.

ВѢРЫГОДНЫЙ, ВѢРИГОДНИЙ, ВѢРЕГОДНЫЙ, ВЕРЫГОДНЫЙ, ВЕРИГОДНИЙ прикм. 1. (гїдний довір'я) надїйний: И на то на все князь Андрей листы ѿныхъ продавецъ под печатми ихъ и под сведомомъ и печатми некоторыхъ людей добрыхъ, веры(годныхъ) перед нами покладалѣ (Кракѵв, 1538 *ASIV*, 126); ѵста(в)уемъ те(ж) и(ж) на всакую ре(ч) ѵ ко(ж)деґо суду све(т)ки маю(т) быти... люде добре верыґо(д)ныѣ (1566 *ВЛС* 54 зв.); А къ тому еще, для лепшого и кґрунтовнейшого утврѣженя сего моего тестаменту, припросиломъ до того людей добрыхъ вѣры годныхъ (Клевань, 1571 *АрхЮЗР* 1/1, 39); А по то(и) розмове и жалобе свое(и) игуме(н) и че(р)ницы... ставили... све(т)ки люде(и) добры(х) верыґо(д)ны(х) (Киѵв, 1585 *ЛОНИ* 68, 1, 27, 2 зв.); При которомъ писанїю и справованню сеей духовници моеѣ были люди добріе вери годніе козаки и мешчане чигринскїе (Чигирин, 1600 *ЧИОНЛ* VIII-3, 15); на цо свою власну руку подїґсую... Я, Алексѣи Мириловичъ... при притом-

ности людей вѣры годныхъ (Фольварк, 1606 НЗУж. XIV, 226); маючи при собе сторону и шля(х)ту люде(и) добры(х), вери годныхъ... за юриди(ч)ны(м) узване(м) бы(л) в має(т)ности его м(л) пана Ивана Лемєша (Житомир, 1650 ДМВН 209).

2. (який містить переконливі докази) достовірний: положили(м) ты(ж) пе(в)ные и вѣрыго(д)ные зданя сла(в)не вчоны(х), и ро(з)маитые причины ѿ при(и)ттю влохо(в) (1582 Кр.Стр. 71 зв.); а тью головную сѣмѣ... на мѣ(с)цѣ и в пожи(т)ку певномъ пре(з) вѣры го(д)ное свѣдо(ц)тво цало вказати (Львів, 1622 ЛСБ 490, 1); Достовѣрный: Вѣры гбдний, досы(т) маючий, кѣ вѣреню чиначі(и) (1627 ЛБ 32).

Див. ще **ВЕРНЕГОДНЫЙ**.

ВѢРЫГОДНѢЙШИЙ прикм. в.ст. узнач. ім. с.р. вѣрыгоднѣйшее — (те, що містить переконливіші докази) достовірніше: Што(ж) на(д) тын свѣдбства яснѣйшого и вѣрыгоднѣйшого проти(в) латінского противенства (Київ, 1619 Гр.Сл. 216).

Пор. **ВѢРЫГОДНЫЙ**.

ВѢРЫСОВАТИ див. **ВЫРИСОВАТИ**.

ВѢРЫТИ див. **ВѢРИТИ**.

ВѢРАЩИЙ, ВЕРАЩИЙ прикм. Вірчий.

♦ листъ вѣращий (верящий) див. **ЛИСТЬ**².

ВѢСИЛО с. (прилад для вимірювання, встановлення рівноваги) вага, мірило: bilanx, вѣсило, мѣрило (1642 ЛС 102).

ВѢСЛО див. **ВЕСЛО**.

ВѢСНА див. **ВЕСНА**.

ВѢСНИКЪ¹, **ВѢСТНИКЪ** ч. (той, хто приносить звістку) вісник, вістун: послалъ вѣстники пре(д) лицемъ свои(м) которы идоучи вѣстоупили до мѣста самаританьского абы емоу господоу наготовали [або по(д)вора] (1556-1561 ПЄ 259); аггль, вѣстни(к) албо повѣда(ч) (1596 ЛЗ 23); Вѣстникъ а (оповѣда(е)т), що за диво са стало (Львів, 1631 Волк. 3 зв.); такъ тежъ згінѣ(л) незббжний вгозіа для того, же посыла(л) вѣстники для порады гезебоулови князеви ахаро(н)скомоу (поч. XVII ст. Проп.р. 218 зв.); А ты ннѣ нбвый Илю; рѣде хр(с)тіанскій правовѣрный, вше(д)ши на горѣ високой бгомьслности, посылайте якъ вѣстника: оума вашего (Чернігів, 1646 Перло 168); Вѣстникъ. Nuncius. Legatus. Annunciator (1650 ЛК 438).

Див. ще **ВѢСТОНОША**.

ВѢСНИКЪ² ч. Вагар: libriferens, важникъ, вѣсникъ (1642 ЛС 254).

ВѢСНЫЙ прикм. Вагомий, важливий: я па(в)е(л) сли(з)є(н)... со(з)наваю... и(ж)... сталосе ста(ч)ное и пе(в)ное пом(є)ркова(н)є и вѣ(с)ная вгода межи мною... и прияте(л)ми моими зъ є(д)ное а межи пано(м) ивано(м) боре(ц)ки(м)... зъ дрѣгое стороны (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 43).

ВѢСНЬНИЙ див. **ВѢШНИЙ**.

ВѢСТИ дієсл. недок. 1. (що, про що) Знати, заст. відати: Кн<а>зь Андрѣй рек: не вѣмъ, которымъ обычаемъ держить кн<а>зь Федоръ тоє подворье (Луцьк, 1503 АS I, 150); панове мешчане русь. Парифѣяне твои не вѣмъ з яки(х) причы(н) якимсь высокодствомъ будѣчы введени,... вдаю(т)са в дѣховнии справы пастврства моего до которого не належа(т) (Львів, 1588 ЛСБ 92); алесъ слышалъ часто ѿ(т)... вчитела своего же и кажды(и) ча(с) бѣдѣте готови, бо не вѣсте часѣ своего і дна приходѣ смерти свои(и) (XVI ст. Сл. о см. 335); Вѣмъ дѣбре, же ѿбѣе покой практикѣють, Свѣщанским' гды в' едно реч' рѣзнью шикѣють (Київ, 1637 МІКСВ 334); Прѣто ты члѣвче грѣхолоубѣвий, не слѣхай радѣ, и хитрои діаволской зрадѣ, не ѿ(т)кладай покааніа твоего, до задрѣа; не вѣси бо що та за годінѣ смѣрть поткаѣтъ (Чернігів, 1646 Перло 124 зв.); богъ вѣсть див. **БОГЪ**.

2. (бути свѣдомим чого-небудь) розуміти: оучителю вѣмы иже єсь правдивый, и дорозѣ бжїи правдиве наоучаєшь (1556-1561 ПЄ 95); не вѣ(м) для чого єє вѣм читати не хѣчєшь, та(м)бы са вѣм правды рѣхло дощѣпалъ (Острог, 1598 Отп.КО 20 зв.); Вотѣйте хтїве, кѣждаа з' ваєъ вѣта, Чого єсть гѣдна зацне его цнѣта; Вѣмъ же зрєкнете: склѣповъ Ємпирийскихъ, И поль Єлизійскихъ (Львів, 1642 Бум. 7 зв.); грѣхами вашими // жалѣйте тогѣ, пѣки ва(с) не позвано на сѣдѣ Бжїи; до лѣ(ч)бы грѣхѣвъ вашихъ, но сїа вѣмъ, якъ засмѣтихъ ср(д)ца и дѣша ваша; щомъ многѣ мѣвилъ ѿ страшливыхъ, и плачливыхъ припа(д)жахъ смерти (Чернігів, 1646 Перло 126 зв.-127).

ВѢСТНИКЪ див. **ВѢСНИКЪ**.

ВѢСТОНОША, ВЕСТОНОША ч. Те саме, що **вѣсникъ**: какъ ѿ(т)стѣпилъ ѿ(т) неє анлѣ ажъ идоу(т) к неи два вѣстоноши (1489 Чет. 15 зв.); посла(н) єсть вѣстоноша поведає со(л)нцѣ (Там же, 157 зв.).

ВѢСТОЧКА ж. Вісточка: Вѣсточка. Ru-muscul(us) (1650 ЛК 438).

ВѢСТЬ, ВЕСТЬ, ВИСТЬ ж. Вістка, звістка: Вѣсть пришла к нему. ѿць ти оумерль (1489 Чет. 237); вже на дорозе пришла вам вест, иж... земанина Брасловского, Богѣша Слѣпницѣ, втопили (Вільна, 1541 АС IV, 278); И тая злая и спротивная вѣсть, пришла до вѣдомости за бытность... Іереміи... патри-а(р)ха зверхнѣшого ѿ(т)ца и пастьрѣя нашего (Берестя, 1590 ЛСБ 143); О том бо та вѣсть... всему свѣту явна естъ (1608-1609 Виш.Зач. 213); Притомъ тежъ поведилъ намъ тотъ урядникъ, ижъ ми пришла вѣсть те-перь, ижъ пана Петра Гуляницкого, который при-ехалъ былъ изъ Серхова... на тотъ часъ поймано его было (Луцьк, 1622 АрхЮЗР 6/І, 437); Тилко пословъ очѣкую и вѣсти первой ожидаю (І пол. XVII ст. Сл. о зб. 21); Вѣсть през Ангела рыхло нехай нам прійдетъ (Львів, 1630 Траг.п. 172); доселъ вѣсти не имѣю и, не вѣдаючи я вѣдомо, писать къ тебѣ не имѣю (Полта-ва, 1647 АЮЗР III, 98); вѣсти по дказѣ его ца(р)ского величества посла(н)ны(и)... васили(и) Микити(ч) стрѣковъ блѣгородію твоємѣ сове(р)шенно извѣсти(т) (Київ, 1649 ЦДАДА 124, 3, 32);

вѣдомість, інформація: И Твоѣ бы Милость... ѿ томъ бы еси намъ давалъ ведати, а без вести... нас не держалъ (Львів, 1537 АС IV, 82); ты бы без вести нас в том не держал (Краків, 1543 АС IV, 351);

безъ вѣсти: а) зненацька, несподівано: при-шо(л) моужъ еє // без ве(с)ти к неи (1484 Чет. 168 зв.-169); кгда Татарове пришли на Волинскѣю землю без вести и в тотъ часъ и тоє имене... на корєн сказали и людей всих выбрали, в тен час и лист сѣдовый в них згинѣл (Чернче-Городок, 1543 АС IV, 354); люди мос-ковские и татарские безъ вести подъ украинный замокъ нашъ Остроский и на иные волости наши впадати... звыкли (Варшава, 1597 АрхЮЗР 8/V, 281); б) (невѣдомо де) безвѣсти: Тылко пошлѣлъ первіи разъ над тѣрка зара(з) пойма(н) и безвѣсти згинѣл (1509-1633 Остр.л. 129 зв.); И такъ той Исидоръ унѣатъ безъ вѣсти гдѣсь скончился, якъ и нынѣшныи отступникове жаденъ доброю смертю живота свое-го не кончають (Київ, 1621 Кон.Пал. 1030).

2. Перев. у мн. Чутки: частые вести доходят, якобы имъ Ваша Милость ѿ горло стат мѣл (Белз,

1552 АС VI, 128); А тымъ часомъ, кгда владыкове были у Кракове, прыходили розъмаитые вести до его королевѣское милости (Вільна, 1599 Ант. 635); А знаѣешъ же якѣвые вѣсти ѿ тобѣ всюды нѣсатса (Дермань, 1605 Мел.Л. 30); Щобъ оу тебѣ Бгѣ бѣвъ, коли би ти са народивъ, Щобисъ нам тѣи вѣсти не множилъ! Чомѣ иншѣ стѣи сидать тихо? Гдесъ и тобѣ оу насъ пришло лихо (І пол. XVII ст. Сл. о зб. 22); Ѡславлѣніе: Вѣсть (1627 ЛБ 153).

♦ **ВѢСТЬ ВЗАТИ** — довідатися: ѿтворивъши скро-вища своѣ принесли емоу дары злото и кадило и мирроу а потѣ(м) вѣсть вѣзали в снѣхъ не ехати къ продоу ноу инъши(м) поуѣ(м) ѿ(т)ишлѣи в страну свою (1556-1561 ЛС 24 зв.); **вѣсть принати** — те саме, що **вѣсть взати**: Слѣшне на погребѣхъ плакати. Босамѣаа прирѣжѣнаа мл(с)ть до того насъ потагаѣ(т), котѣраа привела и оногѣ пр(с)нопамятногѣ Іѣѣва, же жаловаль смѣрти снѣѣвъ своѣихъ, гды ѿ той вѣсть при-нѣвши, всталъ и подрѣлъ шѣты свои... на землю пѣлъ (Київ, 1625 Кон.Каз. 7); **давати вѣсть** — повідомляти: Повѣдили тежъ земање... ижъ сторожи не вельми великаа потреба бо николи сторожа не вѣстережѣтъ А хотѣ тежъ и подѣстерегѣтъ тата(р) тогды до замъ-кѣ вѣечи пере(д) ними не могѣтъ ижъ крыи кѣды бечи даючи вести нетъ (1552 ОЖЗ 121); **одержати вѣсть** — довідатися: Таже, одержавши вѣсть... да идет до Львова (1608-1609 Виш.Зач. 197).

ВѢТВЕННИЙ прикм. Гіллястий: gameus, вѣт-ве(н)ни(й) (1642 ЛС 344).

ВѢТВІЄ, ВѢТВИЄ, ВЕТВИЄ с., зб. (цсл. вѣт-вие) 1. Гілля, гілки, віти: наро(д) многии пришло на празникъ слышали што идетъ іс(с)ъ во ер(с)лмъ. и принали вѣтвие садовное. и вышли противѣу его и кли(к)ноули ѣсана. во вышни(х) (1489 Чет. 164); То-го ли ваша княжатская милость жалуешъ... ижъ древа оногѣ краснагѣ, насажденънагѣ надъ водами текущими, ветвие нѣкогда отсеченное, теперъ знову вщепени будучи, листовие... и овозъ солодкий бу-дутъ родити? (Рожанка, 1598 Л.Пом. 999); та трава имѣет листовіє подобно вѣтвіємъ дикѣго вина (XVI ст. Трагн. 427 зв.); ев(г)ліста... х(с)та спсѣителя... в' ерѣсалі(м) вхо(д) описѣючи мѣѣви(т), ижъ всѣ(л) на ѣсла и двана(д)ца(т) ап(с)ловъ мѣлъ рыбаковъ дворѣнъ: мѣсто ѣбита и кобе(р)цовъ вѣтвіє; котѣріє

тлѣща по доробѣ слала (поч. XVII ст. *Проп.р.* 80 зв.); А и(ж) з' грѣхѡвъ седми поменѣныхъ, яко з' тыхъ котѡрыє сѡтъ головными на(з)ваные, вси ѣныє грѣхи, такъ власне яко ѡ(т) кѡрени вѣтвїє похода(т) (Львїв, 1645 *О тайн.* 54).

2. Відгалуження: ѡ(т) кѡрени зло(г), оунїнїє вѣтвїє, ѡ(т)чадїнїє, малодѡшыє, гнїбность, злѡсть (Львїв, 1645 *О тайн.* 57).

ВѢТВЬ, ВѢТВЬ ж. (цсл. вѣтвь) 1. Гїлка, вїтка: гаври(л) вше(д) к неи пода(л) вѣтвь из раю (1489 *Чет.* 258 зв.); мнѡгыи народѡве постилали одїна свои по поути, иныи пакъ рѣзали вѣтви ѡ(т) деревь и метали по поути (1556-1561 *ПС* 89 зв.); виникта по ла(т)... // ...сама та трава, тако(ж) и коратѣ(х) вѣтве(и) тако(ж) и коренїа со всѣми и(х) полагає(м) ко всакои потребности ко врачеванїю (XVI ст. *Травн.* 205 зв.-206); с кореня родятся отрасли вѣтвїй множество и вѣчноє займуютъ отъ ростѡвъ тыхъ цвѣты (бл. 1626 *Кир.Н.* 24); оурѣзали вѣтвь вїннїю з' ягодами (серед. XVII ст. *Хрон.* 135).

2. *Перен.* Приклад, зразок: Та(к)же и мы православ'нїи хр(с)тїанє порев'ндїмо ты(м) сты(м) добродѣтеле(м) и рѣ(ж)мо ѡ(т) ни(х) вѣтви добродѣтели, то є(ст) берѣмо ѡ(т) ни(х) прикладїи добрый (поч. XVII ст. *УС* №236, 13).

Див. ще ВѢТКА.

ВѢТЕРЬ, ВѢТР, ВѢТРЬ, ВѢТРЬ, ВЕТРЬ, ВИТЕРЬ, ВИТЕРЬ ч. 1. (*бїльшїй або меншїй рух потоку повїтря в горизонтальному напрямї*) вїтер: волна морская вчинитса ѡ(т) вѣтра висока (1489 *Чет.* 54); а иныи на поли за стѣрнь мѡцно взавшїса и держалиса если не пѣстїли вѣтрѣ под себе, а котѡрїи пѣстїли вѣ(т)рѣ под себе то не здержавса, понесло не знати где (1509-1633 *Остр.л.* 129); Встань, вѣтре, отъ полночи, а встань, вѣтре полуденныи провеите огородокъ мои (поч. XVI ст. *Песн.п.* 53); кгдыся што в замкѣ отъ ветрѣ сказать дошки где пошпадываѡ(т) ...або мость... почнѣть казитися то мещанє и бояре ѡправовати повинныи вси (1552 *ОЧерк.З.* 7 зв.); а коли оуздрите иже вѣтрѣ с полоудне вѣе тогды мовите тепло боуде(т) и такъ бываєт (1556-1561 *ПС* 278 зв.); Пѣсо(к) ѡ(т) вѣтрѣ ко(н)ми взрѣшены(и) в тва(р) и в очи куры(л) (1582 *Кр.Стр.* 45); склярѣ ѡ(т) кватыры це(р)ковно(и) вѣтро(м) зтрученой далємъ злот 1 и 4

(Львїв, 1633 *ЛСБ* 1052, 7 зв.); тьи грѣша(т)... котѡрыи бава(т)са забобѡнами и ѡны(м) вѣрѣют... гды проклинаѡт створѣне яко вѡздѣх', вѡдѣ, вѣте(р), дож(д)ь, непогѡдѣ, гды(ж) всѣ рѣчи добрыє сѡтъ ѡ(т) Ба створѣны (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 907); Прето тогѡ часѣ на мѡри хвїли и вѣтри оутѣхаѡт и тїхость великаа быває (серед. XVII ст. *Хрон.* 7); *У порїан.*: Єврїпа нестатечнїйшїй, то єсть, такъ статѣчный якъ вѣтрѣ (Львїв, 1614 *Кн. о св.* 441).

2. Повїтря: Третїй рѣзъ показаль са Дхъ Сты(и) въ вѣтрѣ (поч. XVII ст. *Пчела* 54 зв.); Показаль са дхъ в' Вѣтрѣ (Там же, 56); Айрѣ: Вѣтрѣ, въ(з)дѣ(х), повѣтрѣє (1627 *ЛБ* 172).

3. Напрямѡк сторїн свїту: Пото(м) є(с)ми виде(л) чѡтыре(х) аныгѡловъ стоачи(х) на чѡтыре(х) ѡгле(х) землѣ а они де(р)жа(т) чѡтыри вѣтры землѣ (XVI ст. *КАЗ* 613); пошлѣ(т) агглов(в) свои(х) з трѣбѡю великою и (з)берѣ(т) его вѣбраны(х) ѡ(т) чѡторѡ(х)(!) вѣтрѡ(в) (Вїльна, 1596 *З.Каз.* 77 зв.); пошлѣтѣ Бгъ аггловъ своїх',... сѣ трѣбнї(м) гласѡ(м),... абы сѣбрали избра(н)нїхъ єгѡ; с по(д) чѡтырѡхъ вѣтрѡвъ по(д)нѡ(с)ны(х), и зо всѣхъ чѡтырѡхъ чѡстей тогѡ свѣта (Чернїгїв, 1646 *Перло* 147 зв.).

4. *Перен.* (*про наукову школу, течїю, угрупѡвання*) напрям: Не быва(й)мо южъ бо(л)ше дѣти оумѡ(м), фѣючиса, и слѡнаѡючи са въ всако(м) вѣтрѣ нау(к) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 222); А слѣдхаѡючи Ап(с)ла, Абѣсмы... не бїлы оунѣсены ѡ(т) кѡждѡго вѣтрѣ надки в' лжї лю(д)скої (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 286).

5. *Перен.* Перешкода, шкїдливий вплив: што вѡ(т) мене вѣдомость взавшї // черезъ тѡє писанье моє, о мнѣ тогѡ не роздѣмїте, але стате(ч)нє к' бѡбазни бжѡй, и при вѣре нашої хр(с)тїанскої, ив' стѡй бжѡей вѡстѡчної цркви мѡцнє стоачи, вѣтромъ бѡрлївѡмъ яко тростина колѣбатїса не даваїте, а а обецѡю... до гѡрла своєго тогѡ боронїти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 17 зв.-18); Оставите корабль невѣриа попы, которѡго бѡри(т) всегда вѣтрѣ грѣховны(и) (к. XVI-поч. XVII ст. *ЛДПИ* 182, 111); Правдївѡю, якомъ рѣклѣ, правдївогѡ Ба знаѣмѡсть, абы такъ и справы єго и самъ онъ з Бга быти сѣже(н) бы(л) На таково(м) цнѡты фѣндаме(н)тѣ штоко(л) векъ залѡжено быває(т) и бѡдѡвано, жаднымъ то и найвихрѡватшїмъ вѣтромъ, жа(д)нымъ и найбѡр-

лївши(м) навалноста(м) не подлїгаєть (Єв'є, 1616 УЄ Єв. 3 нєнум.); Уб'гли(с)мо срокги(х) тв(ч) не-(д)ба(л)ства, моцны(х) наваностїи (!) роспусты, и кгва(л)то(в)ны(х) в'трово(в) нево(в)стагливо(с)тїи (I пол. XVII ст. УЄ Кан. 39).

6. Перен. Сила, енергїя: Але л'да в'тромъ слабы(х) наші(х) постоуп'ко(в), по стїхїа(м) св'та с'его водачи са ѿ(т) пл'мени и повинова(т)ства сн'овъ бжїи(х) оуплыв'аемо (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 20).

7. Вл. н.: Андр'шко в'те(р) (1649 *РЗВ* 8).

♦ **выити до витру** — задовольнити природну потребу: той нещотливый человек, ... закравши се с тыл'д дом'д под выход, стерег, поки небож'щикъ шол; як вышед до витр'д... с тыл'д приложивши аркаб'з к'д дыри, стисн'в и пострелил (1564 *AS VI*, 246); **в'яти всякимъ в'тромъ** — бути непосл'довним у своей поведінці, вчинках, словах: Не в'їи вс'аки(м) в'трово(м) и не ходїи вс'ац'ем поу'те(м) неподбны(м), якъ чїни(т) зло(ст)ни(к) роздво'еного яз'ыка, б'д(д) оумощн'єнь в розд'м' твоємъ (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 212); **з в'тром поити** — нерозсудно розтратити: з в'трово(м) пошли и(х) ма(р)ные л'гта (к. XVI - поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 107); **на витерь выпровадити** — позбавити життя: и такъ зась никоторыхъ съ тыхъ же помочниковъ... на цмин'теръ на витерь выпровадили (Луцк, 1634 *АрхЮЗР* 6/1, 500); **на в'трь уповати** — надїятися даремно: "кто не учил по латыни, глупый есть и незнанный" — ...всуе и безмездно трудится, т'нь гонит и на в'трь уповает (1600-1601 *Виш.Кр.омв.* 169); **по в'тру с'яти** (що) — легковажити (чим): б'ъ на нб'ъ выс'око, а ты на з'е(м)ли ни(з)ко, если слова та(к) л'даако, неро(з)мысл'не, и р'хло не каже(т) в'носити, в'м кот'орые сам'їи скоу'то(к) р'чи по в'тр'д с'ючи, якїи овоць ст'алости а не тростиноу в'трово(м) кол'бл'емоу пож'ати (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 212); **поплынути з в'тром** — поплисти за течїєю: т'є... поплынд'вши з в'трово(м) неоустав'ичности... то(р)гноули са, в та(к) р'чи важной... д'ши, с'дм'н'на... заход'а'чой (1599 *Кл.Остр.* 210); **у в'теръ говорити** — даремно, марно говорити: Если безв'стный голось труба дастъ, кто ино наготовит'ся на гарць. Также и вы, языкомъ если не разумно слово даете, якъ може ся разум'їти твоя бес'да, якъ бес'ь у в'теръ

говоривъ (XVI ст. *НЄ* 165).

Див. ще ВЕТРИЄ.

В'ТІИ ч. (цсл. в'тїи) оратор: orator, рито(р), орато(р), в'тїи(и) хи(т)рослове(ц), р'чече(ц) (1642 *ЛС* 294).

Див. ще В'ТІА.

В'ТІА, В'ТІА ч. (цсл. в'тїи) оратор, красномовець: Рїторъ: р'чече(ц), В'тїа, хитрословец', красом'вца, орато(р) (1627 *ЛБ* 109).

Див. ще В'ТІИ.

В'ТКА ж. Гїлка: заквітн'дль п'со(х) Аарб'новъ... и в'шли в'тки, кот'орыхъ колїи се лїсть ро(з)вїль, в микг'далы се ѿборотїли (серед. XVII ст. *Хрон.* 139).

В'ТРЕННИЙ *див. В'ТРИЯНИЙ.*

В'ТРЕННЫЙ *див. В'ТРИЯНИЙ.*

В'ТРЕЦЬ ч. 1. Вітерець: ventul(us), в'трець (1642 *ЛС* 409).

2. *Перен.* Перешкода, шкідливий вплив: А то че(му); дла т'ого понеже основанїа д'ха ст'го премдрости не м'ла, бе(з) которого ф'ндаме(н)т' кл'їтка, ѿ(т) леда в'трьцаро(з)валїтїса м'си(т) (1598 *Виш.Кн.* 277).

В'ТРИЛИЩЕ с. Велике вітрило: conflages ha(e), в'трилище (1642 *ЛС* 137).

В'ТРИЛО¹ с. Завїса, покров: velum, зав'са, покровъ, в'трило (1642 *ЛС* 409); В'трило. Velum (1650 *ЛК* 438).

В'ТРИЛО² с. Вітрило, парус: в'трила карабельнаа разодрало наполю, и оувергло в море (1489 *Чет.* 91); дїаволь // ...напл'ни кор'абль воды, и хот'аше раздр'ати в'трило (XVI ст. УЄ №29519, 168-168 зв.); Witryło: zagiel (Жовква, 1641 *Dict.* 97); epidromos, в'трило (1642 *ЛС* 180); *У порївн.:* не та'а м'лтва є(ст) б'д прїємна що мн'ого мовити, и м'ов'д продо(л)ж'вати, яз'ыко(м) яко в'трило(м) ѿберт'ати и ш'дм'їти, Н'о преж(д)є потреба оумъ ѿчистїти (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 42).

В'ТРИЩЕ с. Віяло, опахало: flabellum, в'три(л)це, раздимало (1642 *ЛС* 198).

В'ТРИЙ ч. Вітер: ясность з'авжды вес'єл'ю и т'єпл'ю яко в' оустав'ичной весн'ї д'аль бе(з) в'пал'єн'я и в'тїи л'тнїи холода'чїи (серед. XVII ст. *Хрон.* 5).

В'ТРИИЙ *див. В'ТРИЯНИЙ.*

ВѢТРНЫЙ див. **ВѢТРЯНЫЙ**.**ВѢТРОВЫЙ** прикм. (*який стосується вітру*)

вѣтряний: Показалъ са дхъ в' Вѣтрѣ, Ап(с)лом' Хвы(м) в' Пентикостѣи: и з' шѣмомъ великимъ, а то дла того, абы знали Ап(с)ли: же Дхъ вѣтровый мае' то до себе, ижъ о(т)лѣчае'ть половѣ о(т) вшелакого доброго насѣна (поч. XVII ст. Пчела 56).

ВѢТРОГОЛОВЪ ч. (*легковажна, нерозсудлива людина*) вітрогін: Пре то и я, до тои старыхъ вѣковъ щирости скланяючись, выставный и выворотный писаня способ яко то вѣтроголове на показанья духомъ прожной хвалы звѣкли чинити, опустивши... иду правдою святою (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 323).

ВѢТРОНОГІЙ прикм. Дуже швидкий: Вѣтроногій ventipes (*Уж.* 1645, 38 зв.).

ВѢТРОНОГЪ ч. (*той, хто швидко ходить*) скороход: aegipes, скороно(г), вѣтроногъ (1642 *ЛС* 72).

ВѢТРОРАЗУМИЄ с. Нерозсудливість, легковажність: И разумѣвши тогда апостольскую науку и запрещение, иж ни едина польза или пожиток обличенья и посрамоченья, вѣтроразумия и суетнаго мудрования не бывает вам, правовѣрным, ознайму-ючи то, глаголю (1608-1609 *Виш.Зач.* 212).

ВѢТРОСТЬ ж. Шлункові гази: тимо(н) пріа(т) вѣтрость и(з) нѣтри выгони(т) (XVI ст. *Травн.* 138); кими(н) пріато и о(т) того роди(т)са вѣтрость внѣтри (Там же).

ВѢТРЪ див. **ВѢТЕРЬ**.**ВѢТРЪ** див. **ВѢТЕРЬ**.

ВѢТРЯНЫЙ, ВѢТРЕННЫЙ, ВѢТРЕННЫЙ, ВѢТРНЫЙ, ВѢТРЪНЫЙ, ВѢТРЪНЫЙ, ВѢТРА-ННЫЙ прикм. 1. (*який стосується вітру*) вѣтряний: днѣ потьканя обра(л)... вѣтряны(и), абы и(м) Пѣсо(к) о(т) вѣтрѣ ко(н)ми взрѣшены(и) в тва(р) и в очи куры(л) (1582 *Кр.Стр.* 45); Съпреобрашѣніе: Вѣръ в' водѣ, и те(ж) вѣхоръ, и вѣръ та(к) вѣтръный, якъ и вѣдный (1627 *ЛБ* 167); не вѣтрный шѣмъ и бѣра, причиноу были тонѣню Петровомъ; але самѣ о(т) его... маловѣрство (Київ, 1637 *УС Кал.* 441); ventos(us), вѣтрни(и) (1642 *ЛС* 409); Вѣтрѣнный. Ventosus (1650 *ЛК* 438);

(*про погоду*) з вітром: весна мокра, лѣто соухо,

осѣнь вѣтрена (к. XVI - поч. XVII ст. *Яв.Рук.* 113); Аще прилѣдится Рождество Хво в четвертокъ, боудеть зима растворенна, весна и лѣто вѣтрано (Там же).

2. *Перен. (про характер людини)* легковажний, пустий: волна морьская... прише(д)ши о берегъ вдарится, и опа(т) розольется, а себе погоублае(т) вѣтрнымъ мышлѣніе(м) (1489 *Чет.* 54); Якожъ мо-его на // стопе(н) Еп(с)копскій по(д)вышѣна та(ж)ко зноси(т) не мѣли: Которое то под'вышѣне мое першею оказыею мне было, з' сѣптѣльных, и якъ маю мѣвит', з' вѣтре(н)ныхъ шкѣльных' диспѣтаций, на землю з'стѣпйтъ; и надки самыѣ [вѣтрѣ подобны] (*на полях* — *Прим. вид.*) до ск'ѣкв(!) старанья дѣхѣвного... привести (Ев'е або Вильна, п. 1616 *Прич.отех.* 5 зв.-6); **ВѢТРОНОЕ** слово див. **СЛОВО**; коло вѣтрѣное див. **КОЛО**; млынъ ветреный див. **МЛЫНЪ**.

3. *Узнач. ім.* Вѣтряний. Вл. н.: Павло Ветрены(и) Бо(р)ко(в)ски(и) (1649 *РЗВ* 404 зв.).

ВѢХАНЄ див. **ВѢХАНЄ**.**ВѢХАТИ** див. **ВѢХАТИ**.

ВѢХОТЬ, ВѢХОТЬ ч. 1. (*шматок старої тканини*) вѣхоть: Но о возлюбле(н)ній вѣрѣдите вѣрѣ(и)те яко бѣде(т) сѣдъ, и стра(ш)ны(и) сѣ(д), и та(к) страшны(и) яко и ннѣ егдабыса ва(м) очи се(р)дѣчныѣ отворѣли, вѣстраши(в)шиса сѣ(д)и страшнаго видѣніе(м) бѣгали бы(с)ть гѣлы я(к) мати ва(с) наро(д)ила о(т) ты(х) бѣскѣпствъ... и сано(в) ты(х) которы(х) есте в римѣ наздобывали за шматинѣ или вѣхоть бы есте не вмѣнили (1598 *Виш.Кн.* 275 зв.).

2. Вл. н.: ва(с)ко вѣхоть (1649 *РЗВ* 108); ярема вѣхот(т) (Там же, 207 зв.).

ВѢЧЕ, ВЕЧЕ, ВЕЧЬЄ с. (*народні збори, рада*) вѣче: мы... послѣвы и рада, посланыи съ полною моцею кѣ бѣднанію вѣче(м)... о(т)... Іо Богдана воеводы... явно чини(м)... и(ж) а(ж) коли о(т) давны(х) часѣ(в)... межи и(х) мл(с)ти землѣми бы(л) цѣлии, певныи и вѣчныи ми(р) и покѣи (Кам'янець, 1510 *Cost.DB* 454); вси тыи сѣла въ он час там были, которыи на следегоне и вѣче на тоѣ мѣстѣ са схоживали и звали смѣдинцовъ кѣ правѣ (Шайно, 1538 *ASIV*, 174); А потомъ, вѣхавши до Велицка, пытали есмо людей Велицкихъ... и сусѣдовъ ихъ, которые на томъ вѣчу были, такъ тежъ и сельчанъ (Луцьк, 1564 *Ив.* 264).

ВЪЧЕНЪ *див.* **ВЪЧНЫЙ.**

ВЪЧИСТО *присл.* (*смп.* *wieczyste*) довічно:

А бодринъ мичипоръ ис тивоньомъ и з братьєю дали нѣвоу за сторникомъ к(о) цркви бжии стѣмоу воскресению вечисто (I пол. XVII ст. *УИ* 1911/9, 13); сумы помененое ровно уделати, або маетность якую, суме той кореспондуючую, на имя их вечисто купивъши, въ ровный дел межѣ них... пустити мают (Руда, 1646 *ПККДА* I-1, 84).

ВЪЧИСТЫЙ, ВЕЧИСТЫЙ, ВЕЧЫСТЫЙ

примк. (*смп.* *wieczysty*) 1. (*здавна встановлений*) віковичный, споконвичный: В того Бабина мостка подданым моим,... вечистое слѣдогоне бывуло (!), аж и до сих часовъ бывало (Шайно, 1538 *AS* IV, 174); Ставъ тежъ вечисты(и) того села... кѣ именью своемѣ сѣхо(и) воли приверънѣлъ (1552 *ОЛЗ* 189); па(н) Тяпи(н)ски(и)... дуба великого, старого, сухого... которы(и) дубъ з вековъ з гра(н)ми и рубежами вечистыми стоялъ на границы... изо бчолами зжогъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 88); Мы теды перестерегѣючи рѣчи(и) вечисты(х) и покою заказѣмъ звѣрхностю и мѣццю пастырства нашего соборне, абы... еп(с)кпгъ Львѣвски(и) и по немъ будѣчие зрѣшати ни в чѣмъ всѣхъ рѣче(и) бра(т)ства... не дерзнѣли (Берестя, 1590 *ЛСБ* 144); з **вечистыхъ часовъ**, з **вековъ вечыстыхъ** — споконвіку, одвіку: А тотъ манасты(р) з вечисты(х) часовъ... послуше(н)ствомъ митропо(л)и кие(в)ское е(ст) (Новгородок, 1555 *ЛНБ* 4, 1136, 25); то естъ кгрѣнтъ з вековъ вечысты(х) великого князства по ѡбей(м) сторона(м) тоѣ речки (1546 *ОГ* 1 зв.).

2. (*який повинен завжди бути, відбуватися*) вічний, повсякчасный: а они мнѣ уписали у вечистый поминникъ шесть душъ (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 12); А по инымъ церквамъ всимъ маеть Его Милость сорокоѣст казати пети и ѡтправити, яко естъ ѡбычай того и въ вечистый поминокъ ѡписати (Луцьк, 1545 *AS* IV, 418); Два поминъники: одинъ вечистый, а другій посполитый (Київ, 1554 *КМПМ* I, дод. 10); Съ которыхъ ста копъ грошей маеть быти дано на вечистые сорокоустъ и уписы на манастыри и церкви соборные въ Киевѣ (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 1/I, 96).

3. (*безстроковый*) довічний: Нехай они тую землю Полукнязевскую держатъ къ тому манастырю со всимъ съ тымъ, какъ ся тая земля здавна въ собѣ

маеть, подлугъ... купи ихъ вѣчистоѣ и листу купчого того Солтана Албѣевича (Городно, 1522 *АЮЗР* I, 61); Пере(д) нами депутаты судѣ головного трыбуналу любе(л)ского... постанови(в)шися ѡчевисто... панъ рафаль лесчинъски(и)... для вписанъя до книгъ нинишни(х)... ли(ст) запи(с) сво(и)... на вечистую продажѣ маетности(и)... подали... до книг (Луцьк, 1615 *ЦДИАК* 223, 1, 26, 1); Продали и ѡчевисто признали... продажи вечистое запи(с) с печа(т)ми... Пнѣ Стефанѣ ра(д)ковичѣ кравцови... за певнѣю сѣму пнѣе(и) в записѣ ниже(и) инъсеровано(м) (Київ, 1635 *ПИН* №33); а тамъ ѡ(д)тѣлъ пове(р)нѣ(в)ши... // ...Пѣстошъ михалово по боярине василю ивановичѣ дѣровымъ... Панѣ Миколаю Пенъскомѣ до мощи и владзы споко(и)ное вечистое по(с)сесие(и) правомъ леннымъ, подали (Чернігів, 1637 *ЛНБ* 5, II 4061, 125-125 зв.); Запи(с) вѣчи(с)тое продажѣ ѡ(д) славетъного Косътюка леценъка ме(л)ника станишовъского иванови ме(л)никови житоми(р)скомѣ (Житомир, 1647 *ЦДИАК* 11, 1, 12, 31).

4. (*незмінний*) остаточный: Якожъ и рок певный, завитый под страченем права той мене... мели ѡные комисаре до именей ваших... з обѣ сторонъ зѣхавъши сѣ, тоѣ поровнанье и вечистый конецъ ведле постановена вашого вчинити (Дубно, 1559 *AS* VI, 43); в чѣмбыса сами Ваша Милостъ межѣ собою згодити немогли, тогда тыежъ приатели ваши... ѡгодою, албо правомъ мели поровнане и постановене вечистое межѣ васъ и поддаными вашими вделати (Там же).

◊ **вечистый квитъ** *див.* **КВИТЪ**; **вечистый контрактъ** *див.* **КОНТРАКТЪ**; **вечистый листъ** *див.* **ЛИСТЪ**²; **делъ вечистый** *див.* **ДЕЛЪ**; **для вечистое памяти** *див.* **ПАМЯТЬ**; **запись вечистый** *див.* **ЗАПИСЪ**; **именьѣ вечистое** *див.* **ИМЪНѢ**; **небо вѣчистое** *див.* **НЕБО**; **память вечистая** *див.* **ПАМЯТЬ**; **право вечистое** *див.* **ПРАВО**¹; **розделокъ вечистый** *див.* **РОЗДЕЛОКЪ**.

ВЪЧНЕ, ВЪЧНѢ, ВЪЧНѢ, ВЕЧНЕ, ВЕЧЪНЕ, ВЕЧЪНЕ *присл.* 1. Назавжди, навѣчно: далъ есми... имѣньѣ... Котеневъ... емоу вѣчнѣ и непорушнѣ емоу, и женѣ его, и дѣтемъ его (Вінниця, 1504 *АрхЮЗР* 8/IV, 173); а онъ казалъ ѡные вси листы... емѣ ѡтдати и того всего права своего ѡт себѣ и ѡт потомковъ своихъ вѣчнѣ сѣ вырекъ (Краків,

1539 AS IV, 217); пани ма(р)я гавриловна холоне(в)-ская... тоєименє... продала ве(ч)не чере(з) запи(с)... григорию сенюте (Володимир, 1550 ЛНБ 103, 26/Id, 1805, 35); тоє своє в̄се вено и суму и доживо(т)є мое во(д)ле ли(с)товъ и ѡписо(в) ма(л)жо(н)ка своєго на име(н)яхъ его ѡписаное пу(с)каю... и ве(ч)не его мл(с)тъ тымъ дарую (Варковичі, 1572 ЛНБ 5, III 4071, 33); на(и)моло(д)шу(и) д̄вѣцѣ свую(и) мари... привла(ш)чую в̄ѣ(ч)не вши(т)ко ѡ(д) ма(ла) до вела (Одрехова, 1586 ЦДІАЛ 37, 1, 27); Мѡцѣ б̄жїєю повелѣвае(м) хранити сїа преданїа незазо(р)не в̄чне (Львїв, 1609 ЛСБ 423); теперѣ твоя свѣча ясная южъ з̄гасла. Южъ са с̄ тобою в̄чне Дрѣгъ твой роздѣчаетъ, Б̄гѣ тя в̄прѡдѣ в̄ ѡпекѣ... врѣчаетъ (Київ, 1622 Сак.В. 47 зв.); Самъ се з оно(г) зрекъши в̄чѣне в̄стѣпуку и дорогу самому собе(п)отомъкомъи... крѣвнымъ и далекимъ повиннымъ своимъ до дохоженя того млына загорожаю (Житомир, 1647 ЦДІАК 11, 1, 12, 31 зв.); **в̄чнѣ на в̄ѣки див. В̄ВКЪ; на часы в̄чне див. ЧАСЪ;**

(при дієсловах із запереченням) ніколи: также и подвод Госцѣских вже в̄чне не маєт в Ровном ѡтменати (Вільна, 1507 AS III, 43); вжо яты(х)имене(и) ...ве(ч)не на єго мл(с)ти... и ща(д)ко(х) єго... по(и)скива(ти) не маю (Ляхівці, 1548 ЛНБ 103, 19/Id, 266, 24 зв.); панове опекунове, и сынъ мой... тоє сумы пенезей... на пану Семену Богуринскомъ поискивати и вчѣне упоминатисе не маюгъ (Луцьк, 1576 Арх ЮЗР 1/І, 115); до нивы Тишковы Войтехъ жадное потребы вчѣне мети не маєт (Бориспіль, 1614 АБМУ 8); южъ в̄чне згр̄шїти не мѡгѡтъ (Чернігів, 1646 Перло 41 зв.).

2. (у стосунку до загробного життя, як форми позачасового буття) вічно: Таковы(и) на живо(т) в̄ миръ се(и) роди(л)са, и тѣ(т) ѡ б̄зѣ жизнь живе(т); и по смр̄(ти) с̄ б̄гм̄ в̄ѣ(ч)не жи(ти) боуде(т) (п. 1596 Виш.Кн. 232 зв.); справедливый... свѣ(т) то(и) м̄рны(и) од̄сти(в)шы в̄ г̄брнюю ѡ(т)чїзнѣ са... пресел̄аетъ Тамъ зо вс̄ми сватymi, в̄чне почиваетъ (Луцьк, 1628 Андр.Лям. 16); сп̄шнѡ ид̄те к̄ Нб(с)ном̄ Іер(с)лїм̄... и тамо// вамъ в̄чне жїти наготованѡ (Чернігів, 1646 Перло 166 зв.-167).

3. Постійно, повсякчас, завжди: а штобколвек вышей ста коп грошей з оноє половицы моеє пере-

ходило, то все... до скарбѣ... господарського приходить маєт в̄чне и непор̄вшно (Краків, 1539 AS IV, 230); в̄ставѣмъ кгды бы хто кому кгва(лт) вчини(л) або злоде(и)ство... а то(т) бы мо(л)ча(л) ѡ(т) того ча(с)у якъ са то стало три годы тогды вжо ѡ то буде(т) ве(ч)не мо(л)чати (1566 ВЛС 92 зв.); И тыжъ до дрѣка(р)нѣ ремеснищи и люде в̄ченые показалиса которая то школа и друка(р)на посполиты(х) людии именемъ и накладо(м) в̄чне славити и множити са маєт (Львїв, 1587 ЛСБ 83); тотъ то кусъ поля до того часу не належалъ никому иншому, толко до мене самого в̄чнѣ (Фольварк, 1606 НЗУжг. XIV, 226); че(ст) и хвалѣ, Сн̄д Б̄жемѣ ѡ(т)дава(и)мѡ и Правдївое бо(з)твѡ єгѡ в̄чне прославл̄ймо (Чернігів, 1646 Перло 62 зв.).

4. (до кінця життя) довічно: Маєт Гневош... тѡю землю по тыє врочища, покол завел и право поднести м̄л, держати и в̄чне вживати (Острог, 1538 AS IV, 140); має(т) бра(т) мо(и)... то(т) пла(ц)... ве(ч)не де(р)жати и в̄жива(ти) на не(м) се будовати и ку пожи(т)ку своєму ѡбороча(ти) (Толпижин, 1577 ЛНБ 5, II 4044, 3); иванъ косцєви(ц)ки(и)... дарова(л) часы в̄чными пре(д)речоному а(н)дрєєви...//... пре(д)речоны(и) фо(л)варокъ де(р)жати м̄ѣти и в̄чне владнути и до пожи(т)ко(в) свои(х) пове(р)нути (Белз, 1596 Юр. 16 зв.-17); а ижъ блишого не было до того спа(д)кѣдно те(н)ма(р)ко теды записѣ(т) в̄чнѣ тотѣ третью часть тоиѣ ролѣ што бы(л) а(н)дрє(и) небощи(к) кѣпи(л)... и записѣ(т)ся ты(х) сынѣ(в) ивана пилипового боронити... єсли бы ся кто ѡзва(л) до того спа(д)кѣ (Одрехова, 1626 ЦДІАЛ 37, 2, 42).

◊ **в̄чне спати див. СПАТИ.**

Див. ще **В̄ВЧНО.**

В̄ВЧНИЙ див. **В̄ВЧНЫЙ.**

В̄ВЧНІЙ див. **В̄ВЧНЫЙ.**

В̄ВЧНО, ВЕЧНО, ВЕЧЬНО присл. 1. Назавжди, навічно: стїи оцї... х̄длнко(в)... ап(с)льскимъ слово(м) проклали, // и в томъ проклятыи, злыи єретици погїбли и в̄чно м̄дчатса в негасимо(м) огни (1489 Чет. 48 зв.-49); И цѡтвержає(т) то си(м) наши(м) листо(м) в̄чно ємѣ и єго жонѣ и и(х) д̄ѣте(м) и напотѡ(м) б̄дѣчи(м) и и(х) ща(д)комъ (Межиріччя, 1503 Арх.Р. фотокоп. 50); архима(н)дры(т) манастира печерского протасє(и)... тоє целины ѡраное

постѣился... монастырю посты(н)скому вѣчно и непорѣшно (Київ, 1510 *Арх.Р.* фотокоп. 28); И я милѣючи маткѣ свою, продала есми имѣне свое отчизное... князю Костентинѣ... обелѣ вѣчно и непорѣшно и на век веком (Луцьк, 1522 *AS III*, 217); А такъ мы листовъ его кѣпчихъ огледавши... на то дали емѣ сесѣ нашгѣ листь и ошнѣю всю... кѣплю его потвержаемъ симъ нашимъ листомъ, вечно самомѣ князю... и его жоне и детемъ и на потомъ бѣдѣчимъ ихъ щадкомъ (Краків, 1538 *AS IV*, 126); То пакъ я ярошгѣ... сполечне з ма(л)жонкою моею оленою... маючи приятеле(и) свои(х) з собою... в до(м)... романа... зъехавшиса тые всѣ заштѣя (!) и ро(з)ниці... которые са деяли за по(з)вангѣмъ моимъ... то все на сторону о(т)ложи(в)ши и вечно ихъ ѣморили (Гоща, 1571 *ЛНБ* 103, 15/1с, 1855, 24); гедіюне болѣбане... мы... тебе... Анафемѣ вѣчно... о(т)даде(м) (Берестя, 1593 *ЛСБ* 237); **вѣчно и на вѣки, на вѣки вѣчно** *див. ВѢКЪ*; (*при дієсловах из запереченням*) ніколи: Вжо от тых часов люди его... воловщины не мають давати нам и нашим наследком вѣчно (Львів, 1509 *AS III*, 70); да негдѣ нѣкий брат от моеи любимое Руси в сети того писания, которого и "ловом" Скарга назвал, не увязнет и от бога живого вѣчно не отпадет (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 160).

2. Постійно, повсякчас, завжди: а за тое все имѣне мають уписати шесть душъ у вѣчное поминане, у служебникъ... и которіи игумены у... Пустынце будутъ... абы вѣчно тымъ душамъ нашимъ память дѣлали (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 11); И кто не хочет со веселием духовным свѣтлаго дне воскресения христова проводить, нехай же вѣчно плачется и рыдает (Кринос, 1586 *MCSL* I-1, 134); мы смире(н)ны(и) еп(с)кпъ, на такѣвю згѣдѣ и(х) и любо(в) блг(с)влае(м) и повелѣвае(м) храніти и(м) сіа преданіа, незазорно и вѣчно (Львів, 1603 *ЛСБ* 384); А коли онъ оумретъ мѣжебѣйца воротитса до земли своѣй. То вѣчно бѣдетъ и за право во вси(х) ме(ш)кѣнѣ(х) ваши(х). Мѣжебѣйца за свѣдками каранный бѣдетъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 150 зв.);

до кінця життя: Ино мы, убачивши, и жъ есмо того чоловѣка Быку не на вѣчность были дали, и зъ ласки наше, за его къ намъ... службу... дали есмо вѣчно ему... и со всимъ съ тымъ, што тыи люди

здавна завѣдывали (Люблін, 1506 *АЛМ* I/2, 175); просил Филон Ерчинко, абы тые нивы до книгъ записаны были, што ест записано, вѣчно мает уживати Филон Ерчинко, як свое власное (Бориспіль, 1638 *АБМУ* 24);

споконовіку: пта(х) безъ е(и)ца роди(т)се не може. По до(л)ги(х) свара(х) и кве(с)тия(х) не могѣчися ѡ я(и)ца и ѡ птахи згоди(ти) потве(р)ди(ли) све(т) и вся сотворе(н)я бы(ли) без поча(т)кѣ и вечно трвалы (1582 *Кр.Стр.* 16 зв.); цр̄ковъ свѣтаа восто(ч)наа стоить крѣпко и не о(т)сту(п)но, што(ж) правдівей сѣдїти, тоє ли што было злоє на время и о(т)кинено, чи ли тоє што естъ доброе и вѣчно (Острог, 1587 *См.Кл.* 7).

Див. ще ВѢЧНЕ.

ВѢЧНОРАБЪ *ч. (той, хто ніколи не буде визволений)* вічний невільник, вічний раб: *repenisegu(us)*, вѣчнорабъ (1642 *ЛС* 307).

ВѢЧНОСЛАВНЫЙ *прикм.* Удостоенный вічної слави: Хтѣ зась и // Бг̄а знаѣтъ, и в цнѣтахъ са кохѣетъ, цнѣта и себе и члѣвка того взглѣдо(м), якъ вѣчнославна и животоплѣтна, цнѣта естъ (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 2-3 нenum.); Все штоко(л)векъ естъ доброе // и збавенное... вѣчнославное и бг̄ѣ любое... тоє самое мыслимо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 341-341 зв.).

ВѢЧНОСТЬ, ВѢЧНОСТЬ, ВѢЧЬНОСТЬ, ВѢЧЬНОСТЬ, ВЕЧНОСТЬ, ВИЧНОСТЬ, ВИЧЬНОСТЬ *ж. 1. (безконечність у часі, відсутність початку і кінця)* вічність: Кгды(ж) памать лю(д)скаа вѣчностю не естъ помѣрена, а всѣ sprawy проволѣко(м) часѣ запаматѣны бываю(т), то(л)ко такѣвые sprawy замерѣти и в' запометѣно бѣти не мѣгоу(т), котѣры звѣрхностю писма были бы оутвержѣны (Львів, 1603 *ЛСБ* 384); Тр(о)ца зпѣлнаа пр(с)тло(м), вѣчностю, и цр̄(с)тво(м) намнѣй са не дѣлитъ (Київ, бл.1619 *Аз.В.* 17); *perennitas*, вѣчно(с)т(ь) (1642 *ЛС* 307); *ВѢчность. Aeternitas* (1650 *ЛК* 438).

2. Довічне володіння, спадкове право: Федор Бокей корола... просил, аби Єго Милость... комисарей подавал, за котѣрыми бы он мог с княземъ Кошерским ѡ вечность тых земель право мети (Львів, 1537 *AS IV*, 85); мы г(с)дрѣ... шлюбує(м)... што(ж) в то(м) па(н)стве... досто(и)носте(и) дуко(в)ны(х) и светски(х) городо(в) дворо(в)... де(р)жане(и) врядовъ

земськихъ и дворныхъ або вдержа(н)е и пожива(н)е и ве(ч)носте(и) жадныхъ чужозе(м)цомъ... давати не маемъ (1566 ВЛС 3); Маеть жона моя милая тые вси речи мои рухомые по животе моемъ себе мети и вечне ихъ ку пожитку своему оборочати, маючи вечность за симъ листомъ моимъ тымъ, яко влостностю своею, по воли своеи шафовати (Смиків, 1572 АрхЮЗР 8/III, 256); князь... взглядо(м) службъ ча(ст) свою че(р)ньчи(ч) по(з)ваному записа(в)ши право(м) заста(в)ны(м) бе(з)пото(м)не ѿме(р) которое части дѣдѣ(ч)ство(м) и ви(ч)ность кнзю андрею бѣре(м)-скомѣ(т)цу теперешнего повода належало (Луцьк, 1597 ЛНБ 5, II 4049, 69 зв.); Яцко богдановичъ... и жона его... домъ и пла(ц) доброволне за шацѣнкомъ ѿрадовымъ... пану во(и)ту и его потомкомъ вечностью... до мощы... его подали, пустили (Київ, 1622 ЦДІАК 221, 1, 81, 1);

довічне збереження документом юридичної сили: Всакии речи цнотливыхъ справъ, которыиждла годности заслѣгъ ѿт высокихъ панов ачкольве заплацѣ знаменитѣю щедрѣ, а годне приймают, а ведже для невставичности свѣта часом с памяти бы сплындли и в остаточнѣю забытность сошли, кгдыбы вечностью писма на пришлыи часы кѣ памяти не были приведены (Вільна, 1522 AS III, 235).

3. Вічне загробне життя: Любители божи радости примаите А по всей вселенной вслу(х) ѿповѣдаите. Сыновство(м) повышши ва(с) ѿкорядѣть, А безсме(р)тно(м) цар(е)ство(м) во вѣчности дарѣ(т) (к. XVI-поч. XVII ст. ДДПИ 182, 108); Желїборскїй... Засноуль бовѣмъ снѣмъ, в'вѣкѣ семь не пребѣжѣнымъ, С' почтѣ живыхъ, и крѣвныхъ стальса выдѣченымъ. Ѡ(т)дѣль элементомъ що їхъ коли былъ побрѣлъ, Зѣмное земли, дѣшѣ вѣчности заховѣлъ (Львів, 1615 Лям. Жел. 1 зв.).

♦ в (у) вечность, на вѣчность — навічно, назавжди: Поменены(и) панъ во(и)тъ... самъ очевисто... домъ... в вечность впродать и ѿтѣбыть по(з)волилъ (Київ, 1622 ЦДІАК 221, 1, 81, 1); даємо сию книгу глѣмѣю евлѣіе напр(с)то(л)ное до цркви божой ѿспенїя Прстой Двѣ Бци на село Юрки и ктигеромъ ѿ дозоръ тоей же цркви божой ѿ вѣчно(ст) на вѣчные вѣки неха(и) бѣдетъ прито(мъ) храмъ zostавати (поч. XVII ст. УИ 1911/2, 33); Я левко лас-

кови(ч)... прода(л) есми на вѣчность имѣнье мое ѿ(т)чизное на има задыбы кнзю василию миха(и)-ловичѣ (Миляновичі, 1538 Арх.Р. фотокоп. 44).

ВѢЧНЫЙ, ВѢЧНИЙ, ВѢЧЪНЫЙ, ВѢЧЬНЫЙ, ВѢЧЕНЬ, ВЕЧНЫЙ, ВЕЧЪНЫЙ, ВИЧНИЙ, ВИЧНІЙ, ВИЧНЫЙ прикм. 1. (який не має початку й кінця, безконечний у часі) вічний: Потом... маем... разумѣти през тое назвиско, въ Бога,... толко единого правдивого Бога, то ест единую невымовную, вѣчную, неогорненную и недостиженную истьяност (Вільна, 1600 Катех. 10); то що бѣчимо е(ст) дочасное, а то чоґо не бѣчимо ест вѣчное (Острог, 1607 Лѣк. 65); perpetuus, прѣсни(и), вѣчни(и) (1642 ЛС 310);

(як один з атрибутів Бога) вічний: Вѣчныи и всесїлныи бѣже всакоа блг(д)ти, своимъ мл(с)рдїемъ блгволи намъ седѣти (Острог, 1581 С.В. 7 зв.); Вѣчный Боже,... просиме тебе, просвѣти сердца наша милостынею святою (XVI ст. НС 225); Ѡ вѣчный нашъ бѣже котбрїй всеи благодѣти глѣбина есте(с) и скѣрбъ всѣ(х) досконалостїи непребраный (поч. XVII ст. Проп.р. 187 зв.); Образъ вѣчного Ѡ(т)ца оукрашѣнный, Ото южъ е(ст) (ѿ смѣткѣ) помрачѣнный (Львів, 1631 Волк. 10 зв.);

у знач. ім. (про Бога) вічний: Ѡ не даї того вѣчный: бѣдемо плакати, Твоѣмѣ подрѣжію, тѣгї помагѣти (Луцьк, 1628 Андр.Лям. 13).

2. (не обмежений строком) вічний: а мы ти(ж) тако(ж) розници и неприязни, межи... его мл(с)ти землѣми... и межи нашеї земли молдавской ѿложили есми и ѿгасили и ѿлагаемо и ѿгашаемо, с си(м) то наши(м) листѣ(м) на миръ и на покѣи вѣчныи (Ясси, 1510 Cost.DB 469); И штоколвекъ... комисари... присудать, то все маеть ... сторона держати и прѣзыски присѣжоныи платити,... и в томъ вечное молчане мети (Львів, 1537 AS IV, 93); Я, Александро... Кошерский... даю ведати... тымъ листомъ моимъ, ижъ з воли сполное наше, приймаючи промежку себе вѣчное приятелство, змовил и постановиль... з... княземъ // Чорторыскимъ, ижъ его милость... маеть дати дѣвку свою кнежну Марину за сына моего Лва в малженство (Підліси, 1564 АрхЮЗР 8/III, 49-50); шлахе(т)ны(и) па(н) миха(л) ѿдрѣ(х)вскы(и) записоуе(т)са женѣ небожика федоровы(и) по(н)цѣ

И дѣте(м) еє... // ѿ поко(и) ве(ч)ны(и) ѿ(д) вѣсла-
 кы(х) стро(н) и нагабована што в ты(м) ве вши(т)-
 кы(м) боуду(т) пови(н)ни пото(м)ковѣ пана миха(и)-
 лови борони(ти) тотоу вдову и(ж) еѣ сиротами
 (Одрехова, 1582 ЦДИАЛ 37, I, 18 зв.-19); гедѣонъ
 Болобанъ... зо всими еп(с)кпы на соборѣ первомъ
 берестѣйскомъ... по(д)писалса по(д)клятвою зо всего
 вырѣкаючиса прквѣамъ и люде(м) и сщенико(м) и(х)
 вѣчный покой заховати: и не заховаль (Новгородок,
 1594 ЛСБ 267); тоє тажкое ярмо и тврѣдый то запись
 имаєть быти вѣчне знать ѿ(т) члческого народу, и
 на свободу вѣчноую выпоуститиса имаєть быти
 (XVI ст. УИ 1911/2, 76); всѣ родовѣ слѣжити емоу
 боудѣтъ а дрѣжава его вѣ(ч)наа котраа емоу нѣколи
 ѿ(т)ната не боудеть (к. XVI ст. УЕ №31, 78); дѣгоу
 мою повѣдає(т) на ѡболокахъ поставлю, и боудетъ
 знако(м) приміра вѣчного межи мною и вами и зем-
 лѣю (Дермань, 1603 Охт. 3); юж са та(м) почи(н)а
 мѡре лѣдвое. та(м) вѣчнаа зѣм(а) (Львѣв, поч. XVII ст.
 Крон. 28 зв.); Взвѣвши... Римская церковъ... вѣру пра-
 вославную и... на соборахъ... оголошенную, на писмѣ
 виданую и до вѣчного уживаня поданую, презъ долгій
 вѣкъ держала и ховала у себе непорочну и непорушну
 (Киѣв, 1621 Кон.Пал. 716); Ѡ(т)тѡль слава Могѣлюмъ
 вѣчнаа повстанетъ, И лилѣа высокихъ цнѡтъ ихъ ѣе
 оуванетъ (Киѣв, 1632 Єах. 296); Потрѣба и тѡ вѣдати;
 правовѣрномѣ члвкови, яко дѡша лю(д)скаа єсть
 безъсмѣртна, и вѣчна, яко ѡбра(з) Бжій, и не дмираєтъ
 с тѣломъ (Чернігѣв, 1646 Перло 128); **во вѣчные роды**
див. РОДЪ; вѣчными лѣты див. ЛѢТО; вѣчными
часы див. ЧАСЪ; до вѣка вѣчного див. ВѢКЪ; з
вѣчных часов див. ЧАСЪ; изъ вѣка вѣчного див.
ВѢКЪ; на вѣки вѣчных, на вѣчные вѣки див.
ВѢКЪ; на вѣчній лѣта див. ЛѢТО; на вѣчные
часы див. ЧАСЪ; на вечный часъ див. ЧАСЪ;

у знач. ім. с. р. вѣчноє — вічне: Кгды(ж) на(ш)
 ѿ(т)кѡпѣте(л) не зва(л)са царемъ свѣта того, та(к)
 бачѡ и вѣрныхъ свои(х) мѣтї хочетъ, наготовавшы
 имъ штолѣпшее бо(л)шее и вѣчноє (Острог, 1587
 См.Кл. 12зв.); Что же тоє паки смѣеш твердити
 праведливы костел римский, езовито, выше всѣхъ
 ересей, неотменный и неподвижны, — когда што час,
 то новина, что год — отмена; что вымысл, что скуток
 праведливы от того единого, всюды ся в послушенст-

вѣ яко что вѣчнаго розсѣвает и за устав спасителны
 глаголы самосмысленные з запрещением непре-
 ложным держати и хранити заказует? (1600-1601
 Виш.Кр.отв. 181);

(який стосується усього, що пов'язане з по-
 тойбічним, загробним життям) вічний: А мнѣ
 грѣшномѣ пой(м) (!) злы(м) дѣло(м) и такъ бѣде(т)
 моучити(с) съ дѣшами грѣшными оу мѡка(х) вѣчны(х)
 є(с)ли не бѣдѣ тѡне помилова(н) ѿ(т) мл(с)тива(г)
 вседрѣжитѣла ба га нше(г) іс х(с)а (Киѣв, 1554 ПИ
 №1); пойдоу(т) тыи то на моукоу вѣчноую, а сѣпра-
 ведлѣвиі на живо(т) вѣчны (1556-1561 ПЕ 109);
 нѣ(ст) где пластра, приложити на исцѣленіє нѣ-
 коеа части, все смѣртоносны(и) грѣхъ, все пекло(м),
 адо(м), игее(н)ною вѣчноую смѣрди(т) (п. 1596 Виш.Кн.
 266 зв.); хс... выда(л) само(г) себе за на(с) на смѣрть,
 го(р)коую и кр(с)тноую, выбавляючи на(с) ѿ(т) моуки
 вѣ(ч)нои (к. XVI ст. УЕ №31, 196); Правовѣрному
 христианинови слухати папежа... не толко пожитку
 жадного... не приноситъ, але рачей шкоду... и згубу,
 а тую не дочасную, але вѣчную (Киѣв, 1621 Кон.Пал.
 1083); Котрыє тылко въ тебе вѣрити будутъ, Певне ся
 тым, пред смертю вѣчною збудуть (Львѣв, 1630 Траг.п.
 165); Аггловѣ... звѣржены з нѡсѣ до тѣмностей
 пекѣльныхъ во вѣчной нѣжи хвалѣ нѡ(с)нѣю оутра-
 тивши зѡстали и в тѣмныи са бѣсы ѿ(т)менили (серед.
 XVII ст. Хрон. 3 зв.); в той же днѣ, всѣ ѡста(т)нѣю и
 досконалѣю вѣдлѡгъ заслѡги заплѡтѡ възмѡтъ єдна(к)
 въ Цр(с)твїи нѡ(с)ном..., а дрѣгїи възмутъ карѣне
 вѣчноє (Львѣв, 1646 Зобр. 27 зв.); *Образно:* Мы, глупая
 Русь,... дедичество вѣчноє, от Христа избавителя
 нашего... зготованое в царствѣ небесном, наслѣдим и
 получим (1608-1609 Виш.Зач. 230); вѣчная держава
 див. ДЕРЖАВА; вѣчная жизнь див. ЖИЗНЬ;
 вѣчная отчизна див. ОТЧИЗНА; вѣчноє мешканє
 див. МЕШКАНЄ; вѣчноє царство див. ЦАРСТВО;
 вѣчный животъ див. ЖИВОТЪ; вѣчный огонь
 див. ОГОНЬ; вѣчный покой див. ПОКОЙ; судъ
 вѣчный див. СУДЪ.

3. (постійний) вічний, повсякчасний: то(т)
 хра(м) бжи(и) зновѣ змѣрова(ти) вше(и) мл(с)ти... на
 ве(ч)ное бѡмо(л)є (Перемишль, 1547 ЛСБ 11); Ѡ
 бѣдѣщаго же вѣ(ч)ное наслажд(е)ніє мыслити і
 исказати (!) в жзни (!) сеи (до 1596 Виш.Кн. 263 зв.);

аще что маете дрѣдъ нового кирь іоане крас(в)скіи
 посила(и)те къ на(м)... не памятозло(б)ствѣюще
 нѣшего зла аще есмо ва(м) ѿ чо(м)... согрѣши(ли) но за
 памя(т)ку вѣшу вѣчную посила(и)те (Афон, 1614
ЛСБ 446, 1 зв.); а за часомъ ихъ сполкованію вѣч-
 ной щасливост(и), щасливе прилѣчо(н) бы(л) (Київ,
 1628 *Лим.* 5 нenum.); О щасливосте: Рѣдичове мѣли,
 Жѣсте вѣ такѣю войнѣ вѣсправили; С котрѣи лѣпы
 вѣчныя походатъ: И свѣтъ ѿздѣба(т) (Львѣв, 1642
Бут. 10 зв.).

4. (до кінця життя) довічний: а онъ... князю
 Кѣзде и єго детемъ и потомкомъ вечного деръжанья
 тыхъ именей постѣпилъ (Краків, 1539 *AS IV*, 217);
 члѣвкъ во(л)ны(и) за жаде(н) высту(п) в неволю веч-
 ную выда(н) быти не має(т) (1566 *ВЛС* 95 зв.); а
 которы(и) бы з на(с) попа(д)ши в тую вину платити єе
 не хоте(л) тогды таковы(и) ка(ж)ды(и) з на(с) має(т)
 по(д)лечи по(д) вѣчное неблѣгослове(н)сѣтво и
 прокла(т)ство и... и(з)вѣ(р)же(н) быти має(т) на то(м)
 же соборе нѣшо(м) (Берестя, 1590 *ЛСБ* 141); дала той
 мой фѣндѣшовый Листъ и добровольный запись съ
 притисненіемъ печачи (!) и съ подписомъ рѣки мал-
 жонка моего... отъ котораго тѣю данинѣ и вѣчнѣю
 даровизнѣ маю (Київ, 1615 *ПВКРДА* II-1, 25); вы...
 ивана бо(н)че(н)ка... пострелили... дрѣго(г) ивана
 векерами збили сто(л)кли рѣкѣ левую зламали: на
 што вечъны(и) калика зо(с)та(л) (Вінниця, 1634 *ЛНБ*
 5, II 4060, 72 зв.); зацо и ѿ(т) людей похвалѣ // и ѿ(т)
 Бга нагорѣдѣ и благословѣнство дочасное, и вѣчное
 ѿдѣржите, котѣрого вамъ оупрѣиме и вѣрне зичымъ
 (Львѣв, 1646 *Зобр.* 3-3 зв.); Бгъ... оуказалъ ми са... //
 ... и рѣкль... дамъ тобѣ зѣмлю и насѣнью твоємѣ по
 тобѣ во ѿсѣдлость вѣчнѣю (серед. XVII ст. *Хрон.* 75-
 75 зв.); барзо веле подданных... татарове вѣ вечную
 побрали неволю (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 120); *У*
порівн.: А нинѣ латыни от дѣтска и до старости той
 хитрости и учения лживого учатся,... и, един по
 одном от сея жизни отходячи, яко дѣдицтво вѣчное,
 сию мирскую мудрость друг другу предают и
 тестаменты... утверждають (1600-1601 *Виш.Кр.омв.*
 161); вѣчное записангѣ див. ЗАПИСАНГѢ; вѣчный
 даръ див. ДАРЪ; вѣчный дѣль див. ДѢЛЬ; запись
 вѣчный див. ЗАПИСЪ; листъ вичный див.
 ЛИСТЪ²; право вѣчное див. ПРАВО¹; роздѣль

вечъный див. РОЗДѢЛЬ.

5. (давно встановлений) споконвѣчний: жало-
 ва(л) намъ ма(т)ѣи... на стѣвана и на игната...
 Што(ж) деи они встѣпають(ся) в нашия вѣчны(и)
 сеножати (Київ, 1508-1523 *ПИ* №5); князь Федор,
 ѿтираючи, поведиль, ижъ ѿтець єго, княз Андрей
 тоє именьє правомъ дедичнымъ и ѿбычаємъ вечнымъ,
 в шлахетное Ядвиги... кѣпилъ (Краків, 1539 *AS IV*,
 184); Пытаю ва(с) за(с), имаю(т) ли пастыре вла(ст),
 што новѣго в це(р)ковѣ зако(н)нѣю // вѣчны(м)
 фѣ(н)даме(н)то(м) писаніа, чїна и блѣгообразїа
 ѿкрѣ(н)тованію... ѿ(т) своего вымы(с)лѣ мирского
 вносїти (1598 *Виш.Кн.* 282 зв.-283); Трѣ(д)но зъ падчї-
 ны зоткати постѣвѣ, моєго дѣвѣтѣпѣ нездѣлность вѣ-
 даю, Не переходи границь вѣчныхъ мѣви(т), котѣрыхъ
 // замѣрили ѿцы твои (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 203-204); И
 стерѣчь ѿдѣте дна тогѣ вѣ рѣжѣяхъ вѣшихъ
 ѿбрѣдомъ вѣчны(м) (серед. XVII ст. *Хрон.* 89 зв.).

6. (незмінний) остаточный: строны(и) про-
 да(и)ноѣ ролѣ пѣлаковы(и) котроую ролю продали
 внуковеего па(ш)кови затѣви клима лещевате продали
 єѣ тоты трѣ(и)... я(к) са єму в пѣ(р)ши(м) запись
 ѿбѣцали боронити ѿ(т) вѣшѣлакы(х) пѣ(р)соу(н)...
 тера(з) то потвержую(т) рукоє(м)ство(м) вѣ(ч)ны(м)
 и ставл(т) єму роуко(и)мы (Одрехова, 1580 *ЦДІАЛ* 37,
 1, 11 зв.-12); Посылаю вашему блѣгочестию належа-
 чи(и) ли(ст) блаже(н)ного мелетїа... ѿ(т)да(и)те(б)є(з)
 ѿмѣшка(н)а и стара(и)те(с) абы копїи тыхъ вси(х)
 листо(в) по кгрѣ(ц)ку переписати... абы зкниги были
 выдрукованы... и што писа(л) по папиа... буде(т)
 выдруковано на вѣчное наше ѿвѣ(р)жение (Краків,
 1609 *ЦНБ* II 21039, 1); Той роздѣль царства теста-
 ментомъ вѣчнымъ вароваль (Київ, 1621 *Кон.Пал.*
 325); вѣчная мудрость див. МУДРОСТЬ; вѣчная
 память див. ПАМЯТЬ; вѣчная темница див.
 ТЕМНИЦА; вѣчное молчане мѣвти (дати, зоста-
 вовати) див. МОЛЧАНЕ; вѣчное милчене див.
 МИЛЧЕНЕ; вѣчное опочиненгѣ див. ОПОЧИ-
 НЕНГѢ; вѣчное поминане див. ПОМИНАНГѢ;
 вѣчный отпочинокъ див. ОТПОЧИНОКЪ;
 вѣчный сеноникъ див. СЕНОНИКЪ; вѣчный
 сорокоустъ див. СОРОКОУСТЪ; вѣчными часы
 див. ЧАСЪ; вѣ (у) вѣчной памяти, во памяти
 вѣчной див. ПАМЯТЬ; для вѣчное (вѣчной)

памяти *див.* ПАМЯТЬ; гладь вѣчный *див.* ГЛАДЬ¹; домъ вѣчный *див.* ДОМЪ; ку вѣчной памяти, на вѣчную память *див.* ПАМЯТЬ; отхождене вѣчное *див.* ОТХОЖДЕНЕ; пропасть вѣчная *див.* ПРОПАСТЬ.

ВѢЧНЪ *див.* ВѢЧНЕ.

ВѢЧОВАНЕ *с.* Проведення вѣча, ради: такъ писанямъ яко тежъ и пре(з) ѡсобъ нѣкаторы(х) з мѣжи вмсте(и) при ѡ(т)цѣ Василию до на(с) присланы(х) и за вшелякую зычливо(ст) прия(т)сквю пре(з) вѢчованя вмсте(и) вдячне при(и)-мивши велице дякѣмо (Устя, 1612 ЛСБ 438, 1).

ВѢШАТИ¹, ВЕШАТИ *дієсл. недок. 1.* (що) (надавати чому-небудь висячого положення) вѣшати: Приѡздоблѣють' єгѡ [кона] брѡн'ю, то єсть збрѡею и кир'сомъ: вѣшають пре(д) ѡч'има єгѡ мн'штѡкъ, ... и бра(з)гають пере(д) н'ймъ, призвычаиваючи єго, жѣбыса не лакѡлъ (Вильна, 1627 Дух.б. 215).

2. (кого) (страчувати черезповишення) вѣшати: таковымъ способомъ (и тыми доводами, яко вытегаєте), и злодеев, которыхъ вешають, могутъ тежъ себе и своему каранью и вешають для того, же ихъ Богъ милуетъ (Володимир, 1598-1599 *Видн.ПО* 1101); злодѣя про то вѣшають тай розбуиника на кулъ бютъ, што бы ся другѣ бояли вытъ такого дѣла (XVI ст. *НС* 71); Тыє татарове палковъ... наставляли и подкоповали, грозячи и одповедаючи, же на тыє пале подданныхъ Сушичанскихъ // ... вешати будутъ (Луцьк, 1637 *АрхЮЗР* 6/1, 505-506).

3. *Перен.* (на чому) Зосереджувати (що): в том словѣ познаваю, иж пан Юрко на бѣглости речей толко разум свой забавляет и вѣшает, а власного разума и ведомости истинное во писании не досягает (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 192).

4. (на чому кого) Подавати надію (кому), годувати обіцянками (кого): цесарь... Послалъ быть послы до папы Рымьского..., на словахъ его своихъ и обетницахъ вешаючи, ижъ оную згду и єднсть церковную... потвердить и до skutку привести мель (Вильна, 1597 *РИБ* XIX, 294).

ВѢШАТИ² *дієсл. недок. (вимірювати вагу)* важити: appendo, вѣшаю (1642 *ЛС* 88); libro, as, важу, мѣрю, вѣшу (Там же, 254).

ВѢШАТИСЯ, ВѢШАТИСА *дієсл. недок., перен.* (на чому) Зосереджуватися: которіє [свалолюбные] хотатъ и в'свѣцко(м) панованю, и в'дѡвной владзы крыла своі ро(з)ширати, вѣшаючиса... на дочасны(х) реча(х) (1598 *Розм.нап.* 23 зв.); которые [свалолюбные] хотятъ и во свѣцкомъ панованю, и во духовной владзѣ крила свои розширяти, вѣшаючися барзѣй на дочасныхъ речахъ, нижли на вѣчныхъ (1603 *Пит.* 33); которыѣ [грѣшныє] якъ козлы по скалахъ, по своблныхъ роспѣстахъ вѣшають'са (Київ, 1637 *УЄ* *Кал.* 46).

ВѢШНИЙ, ВѢСНЬНЫЙ *прикм. (цсл. вешнии)* Весняний: маю Єго Милости затю моемѡ тѣю полтараста коп грошей ѡтдати своими влосными грошми, ни в кого не позычаючи, а рокъ тымъ грошемъ сватого Юра ден вѣшного (Крупа, 1533 *AS* III, 412); тогда па(н) микола(и) тую суму п'нзе(и)... на я(р)маро(к) тутошни(и)... вѣшни(и)... ѡтослати ме(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 49); не йншій бо почѡтокъ пристѡбитъ пѣрвомѡ времени, кро(м) поровнѡнѣ вѣсньное, што не з нѡшее повести, єдно ѡ(т) бж(с)твѣнаго писѡн'я вѣрно ѡкаждѣтса (Острог, 1588 *Сур.* 1); было спѡчѡткѡ вѣкѡ сѣтвѡрено равнины вѣсньные, яко почѡто(к) рѡкѡ четырдѣсѡтый лѡнѡ по равнинахъ яко пѣрвый м(с)цѡ. шѣстѡй днѣ патокъ яко в той члѡкъ сѣда(н) бытъ (Там же, 5 зв.); **пашна вѣшняя** *див.* ПАПНЯ.

ВѢЩАНІЄ *с. (цсл. вѣщание)* проповідь, повчання: Потреба тебѡ, абы таѡ вѣра вѡша згажаласѡ з'вычѡами дѡшеспасѣтельными: Тоѡи вѣры вѣщаніє изыде по всѣй вселѣннѣй (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 905).

ВѢЩАТЕЛЬ *ч. (цсл. вѣщатель) (ознака, виразник чогось)* вѣстник: где трѣдноса хто мѡжетъ ѡсправдѣити, мѡвачи: Маю чѣстѡе сѣрдце и встыдлѣвое, гды ѡкѡ єгѡ єсть невстыдлѣвое, поневажъ ѡко ср(д)ца невстыдлѣвогѡ єсть вѣщѡтелемъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 910).

ВѢЩАТИ, ВИЩАТИ *дієсл. недок. (цсл. вѣщати) 1.* (кому і без додатка) Говорити, оповѣдати: Сходячися до сего братѣства в справа(х) ѡпорожнившися книги законныє почита(ти) и дрѣгъ дрѣгѡ с послѡдшаниємъ вѣщати (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); Зде по всѡ дни сѡ Хмъ жити та явлѣєтъ И крестъ в' мѡлбахъ, лѡнѡ же в' чтѣн'ихъ вѣщѡє(т) (Київ, 1623 *МІКСВ* 85); Радостѡтвѡра(т), кощѡнствѡю(т), любѣзнѡ и слѡдѡтнѡ

вѣщаю(т) (1627 ЛБ 104).

2. (кому) *(залишати що-небудь комусь після своєї смерті у спадок)* заповідати: по мене... Анґна... половицѣ села бабина которе я тепе(р) естемъ в де(р)жанью... на которо(м) записаломъ є(и) до(л)гъ способо(м) заста(в)нымъ сѣмъ пнзѣ(и) чотыри тисечи золоты(х) по(л)скихъ вищаючи є(и) на то(и) же маєтности моє(и)... має(т) все... де(р)жати (Луцьк, 1619 ЦДІАЛ 201, 4, 189, 1).

ВѢЩБА ж. Віщування, пророцтво, чаклування: Птіче влѣхвованіє: Вѣщба, вѣще(н)є с' птѣхвъ, що быває(т) с' птічегѡ играніа (1627 ЛБ 103).

Див. ще ВѢЩЕНЄ.

ВѢЩБАРСКИЙ *прикм. (який стосується ворожбитства)* ворожбитський: И вшѣдши до Іосифа вси перед нимъ оупали... на зѣмлю. Которымъ онъ рекль: Чомѣ есте та(к) хотѣли чинить: аболи не вѣдаете же мнѣ не машь подобногѡ въ наоуцѣ вѣщбарской (серед. XVII ст. Хрон. 71 зв.).

ВѢЩЕБНЫЙ *прикм. (який має магичну силу)* чарівний: Алексѡндерь... на тѣхъ мѣсть перстень вѣщєбный с тоблѣки своєї вѣналъ, и на рѣкѣ в'зложиль и зѣразъ жѣдны(м) не былъ видѣный (серед. XVII ст. Хрон. 421).

ВѢЩЕНЄ с. Віщування, пророцтво, чаклування: Птіче влѣхвованіє: Вѣщба, вѣще(н)є с' птѣхвъ (1627 ЛБ 103).

Див. ще ВѢЩБА.

ВѢЩИЙ *прикм.* Віщий, пророчий: Мови(л) грозне Самѣи(л) пр(о)рокъ... // Которого для порады през чары взбѣдыла. Оная вѣщяя невѣста гды на(д) нимъ ворожила (1636 Лям. о приг. 5 зв.-6);

у знач. ім. ж. р. **вѣщяя** — віщунка: Никострѣта, албо карментисъ кролѣв(а) аркадїйска, невѣста ве(ли)кого вченіа въ грецко(м) пїсмѣ, ѡ(т) того была названа вѣщя албо пр(о)ркіна (Львів, поч. XVII ст. Крон. 23).

ВѢЩОВАНЄ, ВѢЩОВАНІЄ с. Віщування, пророцтво, чаклування: Іерусалимъ и королѣ его... которыи поганского балванского шаленства перешли безедностями своими, которіи, зъ балванскихъ оферъ радуочися, чародѣйствомъ вшєлякимъ, ворожками и пташимъ вѣщованемъ обходячися, чоґо на противъ самого Бога навывмышляли! (Київ, 1621 Кон.Пал.

836); Лѣстєць: Тѣлакъ, волоцѡґа,... гѣлтѣй, который волочитса дла поживлѣ(н)а такъ, або з матѣцтвомъ и з' шалвѣрство(м) якїмъ, з вѣщованіємъ, з' ворожѣньємъ (1627 ЛБ 57).

Пор. ВѢЩОВАТИ.

ВѢЩОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Віщувати, пророкувати: годи(т)са абы иле що пїсмо вѣщѣеть, тоє са все спо(л)нило (поч. XVII ст. Проп.р. 91 зв.).

ВѢЩОКЪ ч. 1. Віщун, провісник, провидець: в той днь трєхъ вѣщковъ перьскихъ посадили, и великѡю имъ вѣтливость чина т бѣга занєхавши (Острог, 1587 См.Кл. 20 зв.); послали по того жида, которого на то(т) ча(с) мѣли за великого вѣщка... въ аравіи (Львів, поч. XVII ст. Крон. 42); влѣхвѡве або вѣщковє на поклоненіє х(с)тоу пришли (поч. XVII ст. Проп.р. 178); Влѣхвѣ: Влѣшєбни(к), чарѡвни(к), ворожбитъ, вѣщѡ(к) (1627 ЛБ 20); Такаа была мати неронова Гды са еи то(т) неро(н) народи(л) пыталаса вѣщѡ(в) свои(х) чимъ бѣде(т) гды лѣт свои(х) доросте(т) (Височани, 1635 УЄ №62, 17 зв.); А Саѣль по смѣрти Самѡйловой, вѣтратилъ вси чернокнїжники и вѣщѣки з' зємли (серед. XVII ст. Хрон. 237 зв.); **вѣщѡкъ звѣздный** — астролог, планетник: Нє на тѣи то знаки оучини(л) бѣгъ свѣтїла, абы з нїхъ практикарє и вѣщковѣ звѣздныи оповадали, хто што оукраль (серед. XVII ст. Хрон. 3).

2. Знахар: Балїй, ил Баїа, Да(н): в. Чарѡвни(к)..., вѣщѡ(к), албо лѣка(р) (1627 ЛБ 5).

ВѢЩШЬ ч. (*стп. wieszcz*) астролог, віщун: Нє на тѣи то знаки оучини(л) бѣгъ свѣтїла, абы з нїхъ практикарє... оповадали... пришьлыи приґѡды... бо такїхъ вѣщши звѣздъ самъ... бѣгъ нашг ганить (серед. XVII ст. Хрон. 3).

ВѢЯ, ВѢА ж. Вія: Вѣжда: Вѣа, повѣка (1627 ЛБ 24); и та(к)... мо(л)чаніє заховѡють, же и клобѣки спущєны а(ж) до вѣи ѡ(ч)ны(х) маю(т), абы взро(к) блѣкатиса ѡ(к)казіи (!) нє мѣль (серед. XVII ст. Кас. 43).

ВѢЯЛО с. 1. Плоский кіш для очищення зерна від полови: vappus, лопата, вѣяло (1642 ЛС 407).

2. Лопата для очищення зерна від полови: Вѣяло. лопѣта, Ventilabrum (1650 ЛК 438).

ВѢЯТИ, ВѢАТИ, ВЕЯТИ *дієсл. недок.* 1. (*про вітер*) віяти, дути: а коли оуздрите. иже вѣтрь

с полоудне вѣе тогды мовите, тепло боуде(т) (1556-1561 ПС 278 зв.); И всеяли ветры... и впаль до(ж)чть (Хорошів, 1581 *С.Нег.* 7 зв.); эфирь, вѣтръ вѣд(ч)ны(и), ѿ(т) полѣ(д)на вѣючій (1596 ЛЗ 49); в' темнохмѣрної нѣчи, срѣгій вѣтръ вѣючи, всіми щѣпы и насѣньми крѣтитъ, тѣргаетъ, лѣбитъ, и выриваетъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 18).

2. (очищати зерно) віяти: сѣю semino вѣю ven-tilo (Уж. 1645, 60 зв.).

ВѢА див. **ВѢЯ**.

ВѢАЛНИЦА ж. (сильний раптовий вітер) вихор: Трѣсъ: Трасѣ(н)є землѣ, або вихеръ, вѢАЛНИЦА, вѣтръ гвалтовный, попѣдлівы(и), наглы(и) (1627 ЛБ 134).

ВѢАТИ див. **ВѢЯТИ**.

ВЮЗТИСА див. **ВЕЗТИСЯ**.

ВЮЗЪ див. **ВОЗЪ**¹.

ВЯДОМО присл. (стп. wiadomo) у знач. при-судк. сл. відомо: мило(с)циве панове подобно єсть вшитъкимъ... вядомо яко жона моя ганѣна монѣ-то(л)товна... єстѣпила до сокала на я(р)марокъ тамъ же змовивъшися з жолнеромъ з некимъсь микола-ємъ ковѣнацькимъ которомѣ вшитъке сѣме пен-енѣдзы(и)... ѿнемѣ дала (Луцьк, 1580 ЖКК I, 183).

Див. ще **ВѢДОМЕ**, **ВѢДОМО**.

ВЯДОМЪ див. **ВАДОМЫЙ**.

ВЯЗАЛО с. Пучок, в'язка: fasciculus, вязало (1642 ЛС 194).

ВЯЗАНЄ¹, **ВАЗАНЄ**, **ВЕЗАНЄ**, **ВАЗЕНЄ** с.

1. В'язання, зв'язування: всего выдатку золоты(х) д... за замо(к) слѣпы(и) и гро(ш) до коморы... // за лозѣ до вазана вина дале(м)... (пошкодж. — Прим. вид.) (Львів, 1594-1595 ЛСБ 1041, 3 зв.-4); поводе... вас на термин ваш менованый позывають, абысте стали за побите покаличене, посторонѣнками вязане поводовъ (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 466).

2. (виріб, який виготовляється в'язанням) шнур: оузы, ла(н)цѣхи, поворѣзьє вѣза(н)є, оузлы (1596 ЛЗ 66); Оузы: Ланцѣхй, поворо(з)є, вазє(н)є, оузлы, окѣвы (1627 ЛБ 138).

3. (элемент дерев'яної частини будівлі) в'язъ, в'язання: Те(с)ли Ма(р)цинови що поправи(л) вѣза(н)є на дзво(н)ниці и блахою побил(л) далемъ злоты(х) ѿ(с)мѣ (Львів, 1616 ЛСБ 1047, 7); У порівн.: Ср(д)це

основанно на совѣсти рѣзма... Яко вѣзан'є и бѣлки в' бѣдованію мѣцне знѣтыє, фѣдан'є не росто(р)г-ноу(т)са (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 203).

4. (введення кого-небудь у посідання маєтком) посесія: я Юре(и) ввано(в)ски(и)... по(с)ла(н) до села бежова... на пода(н)є и веза(н)є в має(т)но(ст) тѣю бежо(в)скѣю... та(к) те(ж) и (в) по(д)даные тыє, которые та(м) є(ст) (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 33 зв.).

5. (кого) З'єднання, об'єднання: А ѿ стры(ч)-кы и не спѣминай, что(ж) ихъ є(ст) без чѣсла ко(у) вѣзаню братїи наши(х) (к. XVI-поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 113 зв.); вязанє и розвязанє (розвязованє) — право не відпускати або відпускати грѣхи, провини: вѣ метафорѣ ключовъ... нѣчого ся иншого не таить, только влада вязаня и розвязаня, то єсть отпушаня грѣховъ и задержованя (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 404); А о браню ключовъ, то єсть вязаня и розвязованя, теда вѣдаємо зъ оногю евангелія, гдѣ Христосъ Господь по воскресеніи всѣмъ еднакую владу далъ, кгда презъ замкнене дверей до нихъ вшолъ (1603 *Пит.* 23).

Див. ще **ВАЗЪ**.

ВЯЗАНЄ² див. **ВЯЗЕНЄ**.

ВЯЗАНКА, **ВАЗАНКА** ж. 1. В'язка, в'язанка: принеси вязанкѣ дровъ и ѣчини достатни(и) ѿгонь (к. XVI ст. *Розм.* 24 зв.); Поспѣш(и)ласа тогды Авигѣа и вѣзала... па(т) хлѣбовъ прѣжменыхъ, и кѣшъ розинковъ и вѣзѣанокъ фѣкгъ, и вѣзложыла на ослы (серед. XVII ст. *Хрон.* 233 зв.).

2. (те, чим зв'язують що-небудь) зав'язка: Оуза, юза: звѣзѣокъ, ланцѣ(х), вѣзанка (1627 ЛБ 137); fascis, вязанка, вязаніє, вє(р)вѣ (1642 ЛС 194).

ВЯЗАН'Є див. **ВЯЗЕНЄ**.

ВЯЗАНЫЙ, **ВАЗАНЫЙ**, **ВЕЗЕНый** діє-прикм. 1. (виготовлений способом в'язання) в'язаний: А съ церкви соборное взяли крестъ золотый великий, работы велми. коштовное везеное (Луцьк, *АрхЮЗР* 1/I, 208).

2. У знач. прикм. (пов'язаний, зібраний у снопи) зв'язаний: в тот час в том дворѣ было... гречки в гумне тридцат коп, а на пожне вязаное коп з сорок (Володимир, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 163); проса вязаного копъ двадцѣть (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 96).

3. У знач. прикм. (виготовлений в'язанням з шерсті, шовку) в'язаний: поесовѣ едѣвѣныхъ 20,

едвабю чирвоногог поесы 2, везеные зъ кгзукими 2, едвабю зеленого тесма 1 (Локачи, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 368).

4. У знач. ім. (той що обкручений, обв'язаний чимось) зв'язаний: коли цр̄в̄ Ассирійскій дозналъ осіевѣ неправдѣ же хотѣчи се выбить, послалъ послы до сисари цр̄а // египецкаго... облѣглъ его и вазаного всадыл до вазѣнья (серед. XVII ст. *Хрон.* 339-339 зв.).

ВЯЗАТИ, ВАЗАТИ, ВЕЗАТИ, ВЯЗАТЬ

дієсл. недок. 1. (з'єднувати, скріплювати що-небудь; зв'язувати) в'язати: Вязаю. Ligo ... Constringo (1650 *ЛК* 438);

(що) (збирати, зв'язувати у снопи скошений хліб) в'язати: Видѣлесмъ мовить сонъ: жєсмо середь пбла вазали снопы (серед. XVII ст. *Хрон.* 59);

(що з чим) прив'язувати (що до чого): пань ратомьски(й) ѡ(д)ного разѣ... за по(д)воды мешчанъ ималъ и везалъ и за тетеревѣ рекѣ заве(д)ши пѣгами билъ (1552 *ОЖЗ* 122 зв.); Напервей, уходечы у манастыр, ворота с хворткою вязаные, побито кгонтами (Овруч, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 287); *Образно:* А оустрѣшмѡса, и пороздѣмѡ же нашѣ грѣхи на шйѣ собѣ вѣжемѡ, гды зло(ст) братнюю вспоминаемо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 466).

2. (кого) (зв'язувати руки, ноги комусь, ув'язнюючи) в'язати: часто поу(т)а(н) и ретазми вазанъ и быва(ли) // ѡ(т) него... поу(т)а поламаны (1556-1561 *ПС* 142 зв.); гедєѡ(н) болоба(н)... сщ̄никѡвъ... проклина(л) кромѣ всяко(г) сѣдѣ, вяза(л) ланцѣхами за возо(м) волочи(л), мо(р)дова(л), голодо(м) мори(л) (Берестя, 1594 *ЛСБ* 260, 1); ланцы и путы вязали ихъ, али не могли удержати (XVI ст. *НС* 101); Слышавши то цр̄в̄ и рѣкноуль яко левъ и повелѣт вазати и бѣючи и(х) вѣсти в те(м)нищу (XVI ст. *УЄ* № 29519, 194); Юродивые, глѡупые пѣяные, и спѣщие не маю(т) быти кр(є)щеные, если не мѣли воли пере(д) тымъ до того: але еслѣбы с прироже(н)а были гл(ѣ)пыми, и юродивыми, тогды такъ са м(а)емъ ѡ(б)ходѣти з ними яко и зде(т)ми маленкими, тѣ естѣ крестѣти ихъ, хо(ч)бы и не хотѣли, примѣшаючи и(х), и вѣждчи (Львѣв, 1645 *О тайн.* 22); тогож вязучи борки обох раменъ повыворочали (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 465).

3. (кого) (позбавляти волі) ув'язнювати: а то естѣ то(т), же оупалы(х) ѡ(т)гинає(т) ѡ(т) надѣи, ба(р)зо то мо(ц)ное оу не(г)о ѡрѣжѣ, и пойма(н)цѡвъ свои(х) инѣчей не заде(р)жоє(т), едно ты(м) ихъ вѣже(т) вазе(н)емъ, котѡрое еслѣи, схѡчємо, за пѡмѡчю бж̄єю розо(р)вати в рѣхло(м) часѣ мѡжемо (Острог, 1607 *Лѣк.* 114); васъ подлє росказаня и науки его милости отца митрополита имать и вязать буду поты, поки отцу митрополиту послушенство отдасте (Київ, 1610 *АЮЗР* II, 61); хто має(т) тяжѣ того не вяжѣ(т) (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31 зв.); Христїане отъ христїанѣ были мордованы, зѣ добрѣ вызуваны, и въ неволю... вязаны! (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 777).

4. (в що) (спонукувати) навертати (до чого): Тая унѣя сѣ послушенства Божого зволокаєт, а въ послушенство свое вяжєт (бл. 1626 *Кир.Н.* 16).

♦ **взати (вазати) и розвязовати (разрѣшати, рѣшити)** — не відпускати або відпускати (відпустити) грѣхи, провини: Явне тєды, повѣда, естѣ, ижѣ вязати и розвязовати грѣхи дарѣ духовный было оноє (1603 *Пит.* 16); Вазати и разрѣшати взалъ ключи. Але прїймѣте дѣхъ стѣ, всѣмъ мѡви(л): если комѣ ѡ(т)пѣстїте грѣхи, ѡ(т)пѣстѣтса имъ, если комѣ оудержите, оудержа(т)са (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 187 зв.); Петрѣ святыи нѣкгды епископом Рыму не былѣ и оныє слова Петру речєныє до столици рымское не стягаются абы она сама только мѣла власть на земли вязати и рѣшити и до неба ключами Петровыми отворяти (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 54); згѡду **вязати див. ЗГОДА; мукою вязати див. МУКА.**

Див. ще ВЯЗИТИ, ВАЗОВАТИ.

ВЯЗАТИСЯ, ВАЗАТИСЯ, ВАЗАТИСА, ВЯЗАТИСЕ *дієсл. недок. 1.* (до чого, до кого) Приєднуватися: С того лїстѣ показѣтса то што(м) вѣше повѣдѣ(л), жѣ добра хѣтъ соу(т) рѣзны ѡ(т) оурѣдѣ, однакѣ до оурѣдѣ са вѣжѣт (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 80); кто бы се до тое протестации егѡ вязати хотєл... постерегаючи права ясне освєцѡных кнежат ихъ милости Чарторыйскихъ дєдичного, котѡрое до тое маєтности маю(т), не мнєй теж особливє и держаня моего, абы мы о конѣституциє и права, ясне о томъ учинєныє, яко в добрах шляхєтских, кгвалту и безправа якогѡ не односылѣ и не односылѣ (Володимир,

1624 *АрхЮЗР* 1/VI, 539); хмѣ(л)ниці розослать былъ по(л)ковник(в)... на рѣ(с)ку подолю на волю(н) з козаками, до которы(х) наве(н)це(и) хлопства вазалося (серед. XVII ст. *ЛЛ* 179); до жа(д)ныхъ инъшихъ справъ в жадно(м) суде и уряде вязати(с) и в нихъ ставати далеко ба(р)зе(и) на взрушенѣ правъ дедичныхъ стародавнихъ... ничо(г)«о» чинити не можетъ (Исаїки, 1643 *ДМВН* 241).

2. Позбавляти волі, неволити (кого): А хто досконалѣю любобъ маѣтъ, тобъ ваѣжетъса и зневолаѣтъса ласкою (Вільна, 1627 *Дух.б.* 242);

(про християнське віровченнѣ) заборонятися, неволитися: В том можешъ собѣ на прикладъ взяти братство виленское, якъ его превратити не могут от православия ни огонь, ни мечъ,... а слово божіе не вяжется, але овшем ростет и множится у правовѣрующихъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 56).

3. (до чого) Належати (до чого), стосуватися (чого): С того листѣ показѣтса то што(м) вѣше повѣдѣ(л), же добра хобъ соуть рѣзны ѱ(т) оурѣдѣ, однакъ до оурѣдѣ са ваѣжѣтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 80); ѱ(т)кола показѣтса то, же тобъ костѣлъ, котѣрый одны(м) меноуѣмо до одного якогѣ мѣстца, ...до одны(х) яки(х) по(д)лѣглыхъ грѣхови людѣй вазѣтиса не маѣтъ (Там же, 162).

4. *Перен.* (про молитву) (вестися безперервно) в'язатися: Служба Божія ма быть ани барзо лѣниво, ани тежъ назбытъ скоро, але средне, съ початку заченши ажъ до конца остатнее молитвы, маѣтъ ся на кшталтъ ланцуховыхъ огнѣвъ вязати и нероздѣлне отпраовати (1603 *Пит.* 82).

ВЯЗАТЬ *див.* ВЯЗАТИ.

ВЯЗЕНЄ, ВЕЗЕНЄ, ВЕЗЕНЬЄ, ВЕЗЕНЬЄ, ВЪЗЕНЄ, ВЯЗАНЄ, ВЯЗАНИЕ, ВЯЗАНЬЄ, ВЯЗЕНІЄ, ВЯЗЕНЬЄ, ВЯЗЕНЯ, ВАЗАНІЄ, ВАЗЕНЄ, ВАЗЕНЬЄ, ВАЗЕНА, ВАЗЪНЄ с. 1. (*позбавлення волі*) ув'язнення: не имаѣтъ на(с) прикоснуотиса моука, ни иныя страсти, на вазания моучителева (1489 *Чет.* 142); его Мышка князю Романѣ на врад нашъ Луцкій выдати... не хотел, которогож тепер кѣ правдѣ... постановити мѣсал на онъ час за горяча..., яко напевнейшимъ, а истымъ везеньемъ ѱпцоного... и тобъ стоить передъ нами господаремъ, яко вазѣн пойманий на горячомъ (Вільна,

1565 *AS VII*, 276); чернцовъ и поповъ с того мана(с)гыра берѣчи(х) везеньє(м) всилуѣтъ (Новгородок, 1589 *ЛСБ* 123); на томъ... сбнѣмици... однихъ доушено, дрѣгихъ давлєно, иншы(х) тѣплєно. дроугихъ гѣлодомъ мѣрено, везеньемъ траплєно (Острог, 1598 *Отн.КО* 20); ѱлекшая порѣки зразѣдостати немогучи сказана є(ст) до вязєня (Львів, 1607 *ЛСБ* 1046, 2 зв.); Хтожъ еднакъ не видить въ мордерствѣ Игнатієвомъ явного кламства, которому... и зубы были вытолчены,... и нагій и звязаний въ студню былъ вкинєнъ, а еднакъ по томъ... вязєни... лѣтъ 11 на столицѣ сѣдѣлъ! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 741); Вазѣю... траплю вазєньемъ (1627 *ЛБ* 24); Пентѣфрїй котѣрый былъ далѣ Іѣсифа на // бное такъ дѣлгоє вазѣньє видѣачи такѣе подвыжшєньє єгѣ прерѣклѣса, и бѣжалъ до жоны (серед. XVII ст. *Хрон.* 67-67 зв.).

2. В'язница, тюрьма: хотячи єсмо каждого при праве посполитомъ захавать послали тамъ дворанина нашего... и казали єму зъ оногѣ везєня того архимандрита моцно взяти и выпустити (Краків, 1540 *КМПМ* I, дод. 1); Берєть староста тепєрешни(и) ѱтъ того кого ѣ вязєньє хотя неви(н)ного ѱсадить повежного вѣ грошє(и) (1552 *ОЧерк.З.* 10); Тежъ ѣставуємъ и(ж) коли бы хто комѣ рекъ же ты не чистого ложа сы(н), а того бы на него не довелъ... тогды... таковы(и)... має(т) сєдєти ѣ везє(н)ю (1566 *ВЛС* 7); заразь... не ѱ(т)пущаючи менє ѱ(т) суду без доводу и присяги на голоє речє(н)є слова пана песочи(н)ского... ѱ(т)правити и та(к) же зара(з) менє самого до везє(н)я на целы(и) рокъ до вежи посадити (Кунів, 1581 *ЛНБ* 5, II 4044, 84 зв.); Ино твоя мл(с)ть... ници(х) слуг(г) црѣквы(х) и дѣте(и) ници(х) шко(л)ны(х) ѱкова(в)ши до вязє(н)а посажа(л) (Вільна, 1594 *ЛСБ* 251); Присмотрѣмъ бетѣжныхъ и тыхъ, котры(и) (*в orig.* котрыхъ. — *Прим. вид.*) у вязаню сидятъ (XVI ст. *НС* 215); Никифора... скилька лѣтъ у вязєню держали, наконецъ ажъ уморили постомъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 40); Оузняца: Тѣрма, вазє(н)є (1627 *ЛБ* 138); На тобъ часъ ѱпдѣствѣ ю стїи Бѣїи Агглі, порвѣтъ ю... бные бѣси... и розтѣвше ю напѣлѣ, оувѣргѣ(т)... вѣ прѣпастъ, и вазѣна (Львів, 1642 *Час.Слово* 269); котрый арештѣ пан Лакгановський принявшы добровольне... то декляроваль, же уже тыхъ злочинѣцовъ в замѣку турьскомъ у

везеню туромном маеть (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 8/IV, 71); *Образно*: Тымъ способомъ Іоаннъ, впрѣтнѣвши жнѣво, ввазѣнѣа того тѣла, сходитъ нѣтескливо, Абовѣмъ южъ одѣржалъ, по трѣдѣхъ и працахъ, вѣчнѣю нагорѣдѣ, въ Нб(с)ныхъ палацахъ (Луцкъ, 1628 *Андр.Лям.* 18).

3. Полон, неволя: корѣцкѣй... пошѣлъ пѣрвѣи разѣ надѣ тѣрка зара(з) пойма(н) и бѣзвѣсти згѣнѣлъ. Родѣвшѣи его килка крѣтъ посылали в зѣмлю тѣрѣцкѣю довѣдоваючи са где есть... едны мѣвили оу вѣзеню, а ѣны замордовано (1509-1633 *Остр.л.* 129 зв.); они... посла нашего... на волной дорозе перенемши, ожрѣтне на смерть замордовали, а... княже арцыбискѣпа Ризского,... ѣ везенѣе взяли (Вѣльна, 1557 *AS VI*, 22); А кгды бы которы(и) доро(с)лы(и) бы(л) на слу(ж)бе // ѣ чужихъ краинахъ або на надѣе або те(ж) ѣ везе(н)ю неприяте(л)скомъ тому да(в)но(ст) не шкоди(т) если еѣ ѣ(т) приеха(н)я своего не замо(л)чить (1566 *ВЛС* 69 зв.); я... черезъ Мамаѣ Девеевича мѣрзѣ... въ земли Волынской ѣ везенѣе неприятельское взять (1577 *AS VI*, 71); ѣсиротѣлъ есмѣ и оучинѣли есте мене безѣ дѣтей, одѣнѣ згѣнѣлъ, дрѣгѣй вѣ вазѣню зѣостѣлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 69); теѣ(р) теѣды яко прудко манифе(с)та(н)сѣ з милосе(р)дѣя бо(з)кого з рукъ неприяте(л)ски(х) из везенѣя уво(л)нены(и) зо(с)тавь... ѣ таково(и) згубе своѣ(и) ѣповеда(л)се и ѣ(с)ве(д)ча(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 210);

неволя, поневолення: моисей... пре(д)ки ѣхъ изѣ мѣцѣнаго вазѣнѣа... привелъ черезъ поуцоу до землѣ ѣбицѣнѣной имѣ (серед. XVII ст. *УЄ* №91, 28).

4. *Перен.* (*про гроші*) привласнення, користування чиеюсь власнѣстю: Воспосани и Филипа, малара многопѣна(ж)ного, камо (!) тѣе рѣманые золотые, по его неволно(м) ѣ(т)хѣдѣ осталиса, и в чие(м) нѣнѣ везеню сеѣа(т) (1598 *Виш.Кн.* 273 зв.).

ВЯЗЕНЬ, ВАЗЕНЬ, ВАЗЕНЬ, ВАЗѢНЬ, ВЕЗЕНЬ ч. 1. Вѣязенѣ: ималь на то(т) ча(с) вазѣна сѣлавѣнаго пѣрозѣвище(м) вараѣвоу (1556-1561 *ПС* 117 зв.); князь Матушѣ Вороницкѣй черезъ возного и козаковѣ тыхъ вязенѣвъ прислали (Житомир, 1585 *АрхЮЗР* 3/I, 16); тарасѣ поламали, вѣ котѣры(х) бѣло вазню(в) полѣно (Лѣвьѣ, поч. XVII ст. *Крон.* 123); Оузнѣкъ: Вѣазенѣ, плѣнникѣ (1627 *ЛБ* 138); лѣѣде впаѣаютѣ вѣ высокоѣмѣе... Пѣрезѣ повонѣнѣе ѣлбо запахѣ,

оубѣгми, хбрыми, трѣдовѣтymi, вѣзнами и оумѣрлыми бѣрѣда(т)са (Киѣв, 1646 *Мог.Тр.* 910); Мѣжъ легковѣрны слѣвомъ ѣй дѣлъ мѣстце, а слѣхаючи спѣравы ѣ(т) Іѣсѣфа, казѣлъ еѣ ѣвести до темнѣици, гдѣ вѣазневѣ пр(с)кѣихъ // стережоно (серед. XVII ст. *Хрон.* 64 зв.-65); которы то законницы... запомявши полѣтованѣя хрестѣянѣнского, которое надѣ утрапленными вязнями... ѣживати звыкѣли... // тѣе добра од протестуючоѣе одобрали (Луцкъ, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 304-305);

перен. (*людина, яка перебуває під владою, впливом когось*) невилѣник: я, теѣе стражу, слѣдѣ, неволника, и ва(з)на женѣ оучиню, а тобѣ всю мѣсль оу жоны похѣ(т)ное стѣ(д)нѣ приважѣ (1599-1600 *Виш.Кн.* 208);

перен. грѣшник: а... вѣазенѣ вѣчѣны(и) грѣхови ѣ(ст) есми (1599-1600 *Виш.Кн.* 209); але пѣты(м) з неволѣ сѣрѣти выше(д)ши, встѣвши... потѣжне и чѣдѣвнѣе зѣ мѣртвы(х), и дрѣги(х) выпровадилъ вѣазневѣ ѣ(т) ѣѣа (поч. XVII ст. *Проп.р.* 205 зв.); Впосрѣдку ихъ абовѣмѣ еѣтъ Г(с)дѣ, котѣрый назывѣетѣся Збавѣтелемѣ, ѣжѣ вазневѣ выбавлѣетѣ: зоѣ(т)са лѣкаремѣ, же даѣтъ нб(с)ное и Бо(з)ское лѣка(р)ство, и аѣфѣкта дѣши лѣчить (Вѣльна, 1627 *Дух.б.* 248); провѣдѣитѣ Цѣрѣ нашѣ и Бѣгѣ; за собѣю... по(л)ки ва(з)новѣ ѣдскихъ (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 64); *Упорѣвн.*: тѣт стоить передѣ нами господарем, яко вазенѣ поймаѣный на горячом, а такѣ злосливом ѣчинѣкъѣ (Вѣльна, 1565 *AS VI*, 276).

2. Полонений: такѣе отѣ вшелякихъ неприятелей, погановѣ Турковѣ и Татарѣ вязнювѣ, язѣковѣ доставаючи, ку осторожности его королевское милости и Рѣчи Посполитое,... здорѣвѣя и живота своего не лютуючы, послугу чинили и завше чинѣтъ (Киѣв, 1610 *АЮЗР* II, 59); навѣ(т) и тѣе вси арѣ(н)ды писаные позваны(и) побра(л) а меновѣте наѣ(р)ве(и) татарина ве(з)ня которо(г) купи(л) за соро(к) копѣ грѣше(и) литѣ(в)ски(х) (Вѣнницѣя, 1610 *ЛНБ* 5, II 4052, 148 зв.); Если войдѣшь на войнѣ прѣтѣвъ неприятеле(м) твоѣмѣ а подѣстъ ихъ г(с)дѣ бѣгѣ твоѣ вѣ рѣки твоѣ, и поймаѣшь вѣзѣни, а оузрѣшь вѣ лѣчѣбѣ поймаѣныхъ женѣ наѣдобнѣю... и бѣдѣшь ю хотѣлъ мѣтъ за жонѣ, вѣведѣшь ю в дѣмѣ своѣй (серед. XVII ст. *Хрон.* 155 зв.).

ВЯЗЕНЬЕ див. **ВЯЗЕНЕ**.

ВЯЗЕНЯ див. **ВЯЗЕНЕ**.

ВЯЗИНА ж. (про саджанці в'язів) розсадик: *ulmarium*, вязина (1642 ЛС 416).

ВЯЗИТИ, ВАЗИТИ дієсл. недок. (кого) (по-збавляти волі) ув'язнювати: свбї свбїхъ, хрїстіанъ хрїстїане **В**аждѣтъ, **В**азѣтъ, **В**крѣвъ точатъ (Вільна, 1620 Лям.К. 17); цари Константинопольскїи и гетманове ихъ самыхъ папезовъ вязили и судили (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 926); не тѣлкъ до звѣзаны(х) в' темнїцї не хѣдатъ, але и розвѣзаны(х) **В**азѣтъ (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 728).

Див. ще **ВЯЗАТИ**.

ВЯЗОВИЙ прикм. (який стосується в'язу) в'язовий: *ulmeus*, вязовий(ий) (1642 ЛС 416).

ВЯЗЪ ч. В'яз: їдете не обборочаючи налѣво ани направо ажъ приїдете до високо (!) **В**язъ тожъ обротите налѣво (к. XVI ст. *Розм.* 36 зв.); *ulm(us)*, **В**язъ древо (1642 ЛС 416).

ВЯЗЬБА ж. Рабство: Сесь пусть такъ выбранымъ у **В**язьбу неправедную, чомъ розвѣзанїе и потоптанїе слабажаєтъ тоты, котрыи падуть у напасть и у великий терхъ, то єсть грѣхи (XVI ст. *НС* 17).

ВЯЛЫЙ, ВАЛЫЙ прикм. 1. В'ялений, в'ялий: на торгѣ отъ **В**язь свежихъ и **В**алыхъ мыта на воеводѣ такъ же десѣтаа рыба (1552 *ОКЗ* 38 зв.); **В**зяли... солонины полтовѣ сорокъ, салъ тридцатъ, **В**ялыхъ осѣтровѣ десѣтъ и **В**язь сухыхъ полтораста и иншихъ **В**язь немало (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* I/VI, 137); Хомѣ самого збили и пограбили: **В**клячѣ тисавѣю ...**В**язь **В**алы(х) **В**о(ч)ковы(х) **В**пя(т)со(т) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 49); Сѣшанїца: Мѣсо **В**ендѣзное, албо **В**язь **В**алаа (1627 *ЛБ* 125).

2. У знач. ім. В'ялий. Вл. н.: Федо(р) **В**ялый (1649 *РЗВ* 159 зв.).

ВЯНЦЫЙ див. **ВЕНЦЕЙ**.

ВЯТЕРЪ ч. Ятір: а панъ Кгесинский... и потомкове... не маюť ся в тот ставъ... вступовати, чолнов на том ставу Свищовском не мети, **В**язь сѣтми и утками, **В**ятерми,... // ...ловити не маюť (Свищів, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 30-31); и теперъ николи вечно вси напотомные люде, тамъ мешкаючие, у ставъ Пересопницкий... **В**язьного вступу мети и никоторымъ

начинемъ,... **В**язь **В**ершами и **В**ятерами // **В**язь **В**ловити не маюť (Клевань, 1595 *АрхЮЗР* I/I, 475-476).

ВАДОМОСТЬ ж. (стп. wiadomość) відомість, звістка. ◊ **ДАТИ ВАДОМОСТЬ** — повідомити: я иже(м) нешеслая в то(р)чине є(д)но в луцку по(д)везала(м)-са ѡ себе **В**адомо(ст) ѡ(т) **В**радѣ луцко(г) **ДАТИ** (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 41).

Див. ще **ВЪДОМОСТЬ**.

ВАДОМЫЙ, ВЯДОМЪ прикм. (стп. wiadomy) обїзнаний (з чим): на **В**дрѣги(и) **В**днѣ по се(д)мицы мешканя моего в монастыри, **В**є(з)гла(с)не **В**м(с)ти и прочи(м) ѡ(т)ѣхале(м) прошенїа прошѣ пи(л)но, **В**шакъже **В**д(с)нѣ ѡцѣ игоумє(н) **В**ядо(м) єсть (Скит, 1633 *ЛСБ* 520, 2); **В**адомымъ **В**чинити (кого) див. **В**ЧИНити.

Див. ще **ВЪДОМЫЙ**.

ВАЖКА ж. В'язка: бѣдетъ дѣша пана моего б стережѣна **В**язь **В**ажкиѣ живѣчихъ оу г(с)да **В**язь твоего (серед. XVII ст. *Хрон.* 237).

ВАЖЧОЕ, ВАЖЬЧОЕ с. Вид податї: мел я в тыи люди ихъ в **В**язьпотине без жадного **В**язьчого и без моего **В**язькладѣ **В**язьхати, а ѡни томѣ противни не мели быти... **В**язьж **В**язь Милост **В**язь передѣ нами **В**язьвел **В**язькладѣ **В**язьсвоего, **В**язьж **В**язь помочномъ, **В**язьж **В**язь во **В**язьжчомъ и в **В**язьнших **В**язькладѣхъ **В**язьдвадцѣтъ **В**язькоп **В**язьгрошей (Луцьк, 1536 *AS* IV, 60).

ВАЗАНЕ див. **ВЯЗАНЕ**¹.

ВАЗАНІЕ див. **ВЯЗЕНЕ**.

ВАЗАНКА див. **ВЯЗАНКА**.

ВАЗАНЬЕСА с. Вступання у невідповідні, ненадійні стосунки: члѣнками **В**язьвими **В**язьчаство са и тѣє котѣрыє нїми не соуť называюť, **В**язьжачи(м) **В**язьж **В**язьвѣзѣньюса з ними **В**язьмылка и оунесе(н)є **В**язьж быти **В**язьжможе(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 163).

ВАЗАТИ див. **ВЯЗАТИ**.

ВАЗАТИСЯ див. **ВЯЗАТИСЯ**.

ВАЗАТИСА див. **ВЯЗАТИСЯ**.

ВАЗЕНЕ¹ див. **ВЯЗАНЕ**¹.

ВАЗЕНЕ² див. **ВЯЗЕНЕ**.

ВАЗЕНЪ див. **ВЯЗЕНЬ**.

ВАЗЕНЬ див. **ВЯЗЕНЬ**.

ВАЗЕНЬЕ див. **ВЯЗЕНЕ**.

ВАЗЕНА див. **ВЯЗЕНЕ**.

ВАЗИТИ див. **ВЯЗИТИ**.

ВАЗКА ж. 1. Річ, яка служить для зв'язування чого-небудь: дрґги(и) ланцьдхъ што ворота запинаю(ть) тотъ дванадцѣати паде(и) а трети(и) на ва(з)ки иї паде(и) (1552 *ОВол.З.* 194).

2. Лігатура: nodus... коно(т) ва(з)ка легатура (I пол. XVII ст. *Сем.* 120).

ВАЗНУТИ дієсл. недок. перен. (чим, у чому) (заглиблюватися, потрапляти в що-небудь) в'язнути: ср(д)цемъ и оумо(м) в' зѣмных' сѣтахъ ва(з)нѣт', не маючи в нѣмъ ѡ(т)починѣна Бжго (Вільна, 1627 *Дух.б.* 52).

ВАЗНЬ див. ВЯЗНЬ.

ВАЗОВАТИ дієсл. недок., многокр. (кого, чим) (обвивати мотузкою руки або ноги, позбавляти свободи руху) в'язати: приказаль доухови нечистому выити изъ члка ѡ(т) мн'огыхъ бо лѣтъ пох'ватоваль его и вазовали его оужищами и поуты желѣзными поутовали тыи которыи его стереговали (1556-1561 *ПЄ* 249).

Див. ще ВЯЗАТИ.

ВАЗЬ ж. 1. (скріплення дерев'яних частин будівлі врубанням) в'язь, в'язання: На тотъ часъ покрыто по влоски частою ва(з)ю и черепицею поливаною (1552 *ОЛЗ* 158).

2. (скріплювальна дерев'яна частина споруди) кріплення: Мостъ передъ замькомъ добръ на вази мощно(и) (1552 *ОВол.З.* 194); Тѣтъ вежа мѣрованаа

ѡтъ места ѡбъла(н)кованье с трема ве(р)хи межи вази плита покрыва(л) еє фальче(в)ски(и) станисла(в)ъ (1552 *ОКр.З.* 146); миха(л) мышка... из дому ни(з)ко(г)... дахи што ветръ поздира(л) латы // крокви бру(с)е и ва(з)... попали(ти) каза(л) (XVI ст. *ЦНБ* II 22641, 7-7 зв.).

Див. ще ВЯЗАНЄ!

ВАЗЪНЄ див. ВЯЗЕНЄ.

ВАЗЪНЬ див. ВЯЗЕНЬ.

ВАЛИТИ дієсл. недок. (що) (підсушувати що-небудь, роблячи припаси) в'ялити: Гѣси чиншовые, тые выбирати, а вкормивши, валити их мают (1567 *АС* VII, 119).

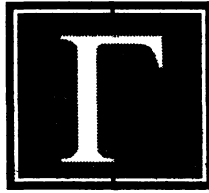
ВАЛЫЙ див. ВЯЛЫЙ.

ВАНУТИ дієсл. недок., перен. В'янути: При свѣдаю: а ванѣ (1627 *ЛБ* 99).

ВАНУЧИЙ дієприкм. у знач. прикм. В'янучий: мы дѣхо(в)ныи робо(т)никове... не ѡ одно(м) часѣ лѣта, цвѣтѣчїи и врхлѣ ванѣчїи цвѣты добры(м) наши(м) гостемъ и милымъ ѡ хъ дѣтемъ принѡсимѡ (I пол. XVII ст. *УЄ Кан.* 79); Робѡтникове, котѡрыѣ ѡкѡлѡ садѡ(в)... робѡт'... квѣты... пахнѣчїѣ збираючи... ѡчи нїми тѣшачи, вѡнности ихъ заживѡють... не ѡ едїно(м) часѣ лѣта квитнѣчїѣ, и... ванѣчїѣ квѣты... дѣтемъ принѡсимѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 504).

ВАСЛО див. ВЕСЛО.

ВѢУНДОВАНЬЄ див. УФУНДОВАНЄ.

Г 1. Четверта літера алфавіту на означення приголосного звука "г".

2. Має числове значення: $\bar{Г}$ - 3; $\bar{г}$ - 3000: да(л)емь... за троє курь $\bar{Г}$ грошѣ (Одрехова, серед. XVI ст. ЦДІАЛ 37, 16, 20); хто ходи(т) єє подачьки даєть $\bar{и}$ гроше(и) а $\bar{Г}$ кади медѣ (1552 *ООвр.З.* 111 зв.); за фа(р)бѣ че(р)вондю до банѣ гр(ш) $\bar{Г}$ (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 3); Сѣмма всего выда(т)кѣ злоты(х) $\bar{г}$ аѣрѣ (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 5 зв.).

ГА¹ част. (питальна) (уживається як відгук на звертання) га: Знаменованіа Междометіа сѣть различна... зовѣцаго: якѡ гѣй: ѡ(т)зывающагѡса: якѡ гá; чтѡ (Єв'є, 1619 *См.Грам.* 194 зв.).

ГА-ГА² виг. (виражає звуконаслідування, що відтворює голосний сміх) га-га: [Klim] Há há há há há há há dwa krot odynoho Czołowikam oszukał przyznam sia do toho (Яворів, 1619 *Гав.* 20).

ГАБА ж. (ар. aba) (турецьке сукно білого кольору) габа: Пань Юре(и) Макаровичь... заграбилъ... габы поставо(в) два (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 26 зв.).

ГАБАТИ, ГАБАТЬ, КГАБАТИ дієсл. недок. (стп. gabać) (кого, о що) напастувати, турбувати (кого за що): княз Федор самъ в держанью... того пререченого имениа... былъ, а ѡтъ жадного ѡ тоє имениє не былъ кгабанъ (Краків, 1539 *AS* IV, 184); Належѣ: Выполниаю, ... дрѣчѣ, габаю, принагліаю (1627 *ЛБ* 69); Притагнѣлъ Кендевѣй до иамнѣи, и пѣчалѣ людѣ габáть, и вѣ поимáньє брáть (серед. XVII ст. *Хрон.* 494).

ГАБАЧЬ ч. Кожух, покритий габою, білим турецьким сукном: У Бакия Высо(ц)кого: ... кожухо(в) пя(т) (два же(н)ських)... габачо(в) тры (Житомир, 1650 *ДМВН* 205); У Федора Я(н)че(н)ка... габа(ч), кошьтова(л) золѣтыхъ пя(т) (Там же); У Гри(ц)ка Бабица... габачовъ, кожухо(в) два (Там же, 206).

ГАБЕНЬЙ, ГАБЪЯНЫЙ прикм. (пошитий, виготовлений з габи) габовий: вы... все што при ни(х) было побрали... ѣ то(г) ивана... ѣбра(н)є габєное за которое да(л) золоты(х) два (Вінниця, 1634 *ЛНБ* 5, II 4060, 72 зв.); ѡпанъча габъяная коня гнедого белоногого... побравъши (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 92зв.).

ГАБИТЬ, ГАБѢТЬ ч. (стп. habit, лат. habitus) **1.** (чернечий одяг) сутана, гáбит: а ѡдѣна за(с) полоте(н)ное наоучáло, же сѣть оумѣ(р)ли всáко(и) сполѣчности свѣтѣво(и)... и ѡно тáкож(д)є, що и(м) гáбѣть // або ѡдѣна значи(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 5 зв.-6).

2. Чернечий закон: Тѡсмо дотѣль все ѡписáли; абѣсмѡса не здáли кѡмѣ що ѡпѣстѣти зѣ стороны гáбѣтъ єги(п)тїанѡвъ (серед. XVII ст. *Кас.* 8);

перен. чернечий спосіб життя: поневáжъ и они [работники] ѡбразъ áлбо гáбитъ живѡтъ пѣстѣлничїй и хр(с)тїанскїй провáдачихъ на себе кладѣтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 322).

ГАБШАСЬ ч. Обшивка (?): Єдвабница бѣлая, по берега(хъ) габша(сь) злоты(и) и на ко(н)ци листѡвка зѣ злота роблена (Львів, 1637 *Инв.Усп.* 68).

ГАБЪЯНЫЙ див. ГАБЕНЬЙ.

ГАБѢТЬ див. ГАБИТЬ.

ГАВА ж. Гава. Вл. н., ч.: Анъдрѣшко Гава (1649 *РЗВ* 156).

ГАВАДЗА ч. Діал. гавазá "нечепура". Вл. н.: Дмитро Гавадза (1649 *РЗВ* 169).

ГАВАОНИТОВЕ мн. (назва мешканців стародавнього палестинського міста Гаваона) гаваони: кды до нѣго [іюзіи] пришли гаваонитове, не поради(л)-са пáна, ѡшоукáны(и) єсть ѡ(д) нихъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 218 зв.).

Див. ще ГАВАОНИТЫ.

ГАВАОНИТЫ *мн.* Те саме, що гаваонитове: и рекли ємѡ гаваониты: не маємъ спѡрѡ ѡ сребро и ѡ зѡлото, алє протѣвъ садлови и дѡмови єгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 276).

ГАВЕДА *ж.* (*суп.* gawęda) розмова, балаканина: дѡвныє... пожитѣки стѣхъ маєтностей прихода чїє... на рѡскоши, на помѣпы, на непотрѣбныє гаведы,... и на йныє мѡрныє выдѣтѣки оборочѣють (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 194).

ГАВРАНЪ *ч.* (*цсл.* гавранъ) те саме, що гайворонъ. *У порївн.*: черны яко гавранъ (поч. XVI ст. *Песн.п.* 54).

ГАВХТОВАТИ *див.* **ГАФТОВАТИ**.

ГАГАНІЄ *с.* (*звуконаслідування крику гусей*) гагакання: обоудиль гоусаръ гаганіє(м), ками(л)лѡса, котѡри замѡкъ ѡборѡни(л) з лю(д)ми свои(ми) и(з) причїны гоусей (Львїв, поч. XVII ст. *Хрон.* 62 зв.).

ГАГАТЬ *ч.* (*фр.* gagate, *лат.* gagates) (*різновид кам'яного вуїлля*) гагат: gagates, гагѣть каменъ(ъ) (1642 *ЛС* 205); Гагѣть камѣнь. Gagates (1650 *ЛК* 438).

ГАДАНЄ, ГАДАНИЄ, ГАДАНІЄ, ГАДАНА *с.* 1. Дискусїя, суперечка: Сїє писанїє зовѣтся зачѡпка мудраго латынника з глупым русїном в диспуѡтацію, а попросту глаголющи, в гаданїє или бесѣду: вопрос и отвѣт (1608-1609 *Виш.Зач.* 198); латинский костел... показовал, увѣрѣл с ними в гаданїє вшедших, абы никто их николи ж правдою препрѣти или побѣдити не возмог (Там же, 208); Стазанїє: Възъсканїє, выпытова(н)є,... Дїспѡтїація, гѡдка, спира(н)є, пыѡта(н)є, розважа(н)є, розбира(н)є, гада(н)є (1627 *ЛБ* 124).

2. (*ворожба*) гаданнѣя, ворожїннѣя: нїше мнїманїє и нашѣ ѡмыслѣ часто на(с) ѡмылѣє, и мѡло види(т), що помагѣє велїкое гадѡна, ѡ закриты(х) и гаємны(х) рѣчахъ, з котѡры(х) не бѡдемо строфованы на сѡдѣ, жесмо и(х) не ѡмѣли (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 12 зв.); Прикровѣнїє: Гаданїє, загѡдка (1627 *ЛБ* 98); aenigma, гаданїє (1642 *ЛС* 72).

Пор. **ГАДАТИ**.

ГАДАРЯНЕ *мн.* (*назва мешканцїв стародавнього бїблїйного мїста Гадари*) гадарѣяни: тоты люде дуръныи, Гадарѣяне, просїли Христа, што бы пушовъ вонъ изъ державы ихъ (XVI ст. *НЄ* 153).

ГАДАТЕЛНІЙ *прикм.* (*цсл.* гадательнъ) (*жїий вживається при ворожбї, для ворожїннѣя*) воро-

жильний: aenigmaticus, гадате(л)ны(й) (1642 *ЛС* 72).

ГАДАТЕЛСТВОВАТИ *див.* **ГАДАТЕЛЬСТВОВАТИ**.

ГАДАТЕЛЬ *ч.* Ворожбит: aenigmatistes, гадате(л) (1642 *ЛС* 72).

ГАДАТЕЛЬСТВО *с.* Ворожїннѣя, гаданнѣя: Назыанзенъ (ѡ порядъномъ гадательствѣ: який порядокъ въ гаданнѣю захѡвати маємъ) пишучы мовитъ (Вїльна, 1597 *РИБ* XIX, 246).

ГАДАТЕЛЬСТВОВАТИ, ГАДАТЕЛСТВОВАТИ *дієсл. недок.* (ѡ чїм, з кїм) Дискутувати (про що з кїм), обговорювати (що з кїм), роздумувати (над чїм про що): яже иногда... важыльсе єсми быль... ѡ неконїхъ нужныхъ речахъ писанїя светого, не самъ, но [зъ] своими старъшыми и презвитери, совитовати и гадательствовати (Вїльна, 1599 *Ант.* 579); Назнаменѡвѣє(т): Гадате(л)ствѣє(т) (1627 *ЛБ* 68).

ГАДАТИ *дієсл. недок.* 1. (ѡ чїм, за що) (*спрямоувѣвати свої думки на що-небудь*) думати (про що): Не гадайничого за пожитокъ сего свѣта (XVI ст. *НЄ* 32); сердце наше не знаетъ того, а гадковъ инъшее гадать ѡ каздувствѣ (*виправлено на газдѡвствѣ*. — *Прим. вид.*) (Там же, 212); и мовили жебы вши(т)ци люде ни ѡ чо(м) и(н)шо(м) не гадали. єдно ѡ то(м), што и(м) хс писма воуклада(л) в дорозѣ (XVI ст. *УЄ* № 29519, 52); Такъ же и мы ѡжъ и до тогѡ часѣ ѡ томъ гадає(м) и пѡє(м) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 84);

(*в инфїнїтивнїй конструкцїї из спол. як*): а дяволы тогды ненавидѣли Христа и гадали якъ боржѣе пуйти сперѣд (не)го (XVI ст. *НЄ* 101); тото суть такыи люде, што гадають и нучъ и день, якъ обогатѣти (Там же, 146);

(з кїм ѡ чїм) (*спїльно думати, радитисѣя*) обмїрковувати (що); роздумувати (над чїм): И вышлї законънїци. И почалї с ним гадати. глядаючї ѡ(т) него знаменїя сѣ неба (Володимир, 1571 *УЄ* *Вол.* 56); Въ ієр(с)лмѣ на ты(х) мѣ(ст) осїаль дѣхъ нечїсты(и) ср(д)це юдашево котѡры(и) потаємнѣ ѡ(т) іса ѡ(т)шель, выдачи иже жидѡве посполѣ в радѣ были и гадали ѡ томъ яко бы го могли поимати (поч. XVII ст. *УЄ* № 256, 6 зв.); *Образно*: любовъ не мечѣтъ себе,... не гадаєтъ злоє, не радуєтъ сѣя неправдѣ, усѣячино вѣруєтъ (XVI ст. *НЄ* 11).

2. (*мати певну думку*) вважати, думати: А сесе изъвѣдованѣя єсть жидувское дѣло, чѡмъ они гадали,

ажъ люде могутъ сами выдѣ себе изъ дѣломъ добрымъ добыти пожитокъ вѣчный (XVI ст. *НЄ* 122); Та dla tohom hadať sobi Szco on tam tot mowyl tobi (Яворів, 1619 *Гав.* 19).

3. (з *інфінітивом*) (*збиратися робити що-небудь*) мати намір: Не гадай украсти ни маргу, ни пѣнязѣ другого (XVI ст. *НЄ* 19).

4. (без додатка) (*пророчити, передбачати*) гадати: addiūno, гадаю, пророкую (1642 *ЛС* 68).

5. (*стп. gadać*) (з ким, о чім) говорити: по(ст)оный про(д)кы ннѣ ости(л) я(к) оно(и) мо(и)сеи по(с)ти(л)са... и гадаль из бо(г)о(м) лице(м) ко лицѣ, яко бы ты(ж) хто // из своимъ товарише(м) (к. XVI ст. *УЄ* №31, 31 зв.-32); Христось Господь, гадаючи зъ оними Жидами, тыхъ словъ // уживаесть (1603 *Пит.* 35-36); Неха(и)же перестанѣ(т) телѣсныи и бы(д)лачїи люде ѿ станѣ стѣ(х) дво(р)негадаѣти (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 29 зв.).

ГАДАТИСА, ГАДАТИСЬ *дієсл. недок.* (зким) Спільно обмірковувати (що), спільно роздумувати (над чим): И вышѣли законъници и почали са зъ нимъ гадати гладаючи ѿ(т) него знаменїи з нѣа (1556-1561 *ПЄ* 156 зв.); законъници гадалиса з нимъ (Там же, 160 зв.); Єв(г)листа выписоуе... якъ ты(ж)... оучителеве людоу з нико(ди)мо(м) са гадаю(т) (Там же, 371 зв.); (з ким) порозуміватися: тогды нѣкоторы(и) епикуры(и) и стойкове // филозофи гадалиса з ни(м) (II пол. XVI ст. *КА* 93-94);

(зким о чім) радитися (зким про що): Єв(г)листа выписоуе... якъ хс зъ законъники и съ садѣкеими са гадае(т) ты(ж) о двою приказаню в Законѣ на(и)болѣшимъ (1556-1561 *ПЄ* 93 зв.);

(між ким) сперечатися: тогды гадали(с) жидове межи собою рекоучї якъ же може(т) то(т) дати на(м) тѣло свое ясти (1556-1561 *ПЄ* 369 зв.).

ГАДИНА, ГАДИНА *ж.* 1. Гадюка, гадина: если бы рыбы просиль, чи пакъ гадиною подастъ емоу (1556-1561 *ПЄ* 39 зв.); Паматай // ... яко бѣ стѣ(и) караль люди) злоч(с)тивы(х), мече(м), ѿгне(м), гадинами зѣ(м)ла живы(х) пожирала, западаласа (XVI ст. *УЄ* №29519, 35-35 зв.); Оужовни(к) є(ст) злѣла (!) ба(р)зо добро коли кого оужь а(л)бо гадина въкоу(с)и(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 4 зв.); каіафа мыслївца са выкладае(т), и гадїною ѿнѣю собѣю выражовал (поч. XVII ст. *Проп.р.* 93); гади́на. вож — *anguis* (Пол.

XVII ст. *Своб.* 20); Гадина. *Reptilis* (1650 *ЛК* 438); *Упорівн.*: будьте мудрѣ, якъ гадины, и безъвинны, якъ голубицѣ (XVI ст. *НЄ* 87); *Образно*: га́дины зась суть похѣти нашего тѣла (поч. XVII ст. *Пчела* 8).

2. Потвора: Потомъ рѣшивши людь, прїѣхаль до... мѣста, гдѣ было велми мно́гѣ дївной гадины, котѣри бы мѣли гѣловы и кѣпы, яко бы вепри, а копыта были ширѣки на три стѣпы (серед. XVII ст. *Хрон.* 461 зв.).

Див. ще **ГАДѢ**.

ГАДИНЯНЫЙ *прикм., перен.* (такий, як у гадюки) гадючий: идѣ гадиняный пудѣ устнами ихъ, котрымъ ротѣ клятвы повенѣ и многими словы (XVI ст. *НЄ* 124).

ГАДИТАНЫ *мн.* (назва мешканців *Гадитанїи*) гадитани: та(м) тежѣ Гїшпан' пїлны(и) Мармѣрѣвый поставилъ стѣлпѣ, где зъ Оуцеаномъ Вїспа мѣстце подаесть дѣлнымъ гадитаномъ (Київ, 1632 *Євх.* 297).

ГАДИТИСЯ, ГАДИТИСА *дієсл. недок.* Гидувати, гидитися: чоботїща невытрьтыи, а(ж) гади(т)са поглядѣвши на ни(х) (1596 *Виш.Кн.* 228); pauseo, as, ме(р)жуся, брижуся, гади(т) ми ся (1642 *ЛС* 278).

ГАДИЧАНЕ *мн.* (назва мешканців м. *Гадяча*) гадячани: а другое быдло часть нѣякую Гадичане отгромивши позабирали (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 11).

ГАДИНА *див.* **ГАДИНА**.

ГАДКА¹ *ж.* 1. Думка, гадка: Дѣля того научайте ся, хрестїане, коли постите, абы ся сокотѣтъ выдѣ всякыхъ дѣлѣ лихыхъ, найперво выдѣ гадокъ лихыхъ (XVI ст. *НЄ* 18); чомъ вытходитъ вытѣ сердца гадка злая, убїйство и прелюбодѣйство, ... то есть, що сквернить члѣвка (Там же, 37); Чемѣсь мнѣ гадки великие головѣ здоймають (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 16).

2. Суперечка: еще и тепе(р) естѣ великая звада и га(д)ка межы кра(м)матиками (1582 *Кр.Стр.* 14); Стазанїе: Възысканїе, ... Дїспѣтація, гадка, спира(н)е (1627 *ЛБ* 124); гадки чинити — заводити суперечку, вести дискусїю: диспѣтовати тѣ естѣ препиратїса и гадки чинїти, яко ѿ чо(м) не пѣвно(м) не маю(т) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 139).

3. Балачка, вигадка: за(в)стега(и) глупы(х) гадо(к) и вычита(н)я родо(в) сваро(в) и споро(в)

зако(н)ны(х) бо су(т) непожито(ч)ны и (с)спро(с)ны (Пол. XVI ст. *КА* 539); то южь не потреба въскрєніа, и сѣдѣ: albo тыжь и то привѣдаты з бѣсовъ оузавши доводъ; мѡва чи яко бѣсовъ нѣмашъ въ пѣклѣ, такъ и стыхъ в' нѣбѣ але слабаа то ваша гадка (Почаїв, 1618 *Зери.* 46 зв.); лѣпшеє(ст) сты(х)набо(ж)не и сплacho(м) просѣти... нѣ(ж) в таемница(х) ихъ про(ж)ными га(д)ками дишкѣрѡвати (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 30).

4. Загадка: Таа то га(д)ка трѣ(д)наа ѡ(т)са(м)псѡна филистинчико(м)... загадана была (поч. XVII ст. *Проп.р.* 5 зв.); Басни звагѡмыа: Вшетѣчныи, встыдливыйи Пѣсни, Гадки, и Байки (Львѣв, 1642 *Жел.П.* 7 зв.); А они емѣ рекли... что солѡдшаго над' мѣдъ: а что мощнѣйшаго над' лва: котѡры(и) рѣклъ до нихъ: бѣсте были не орали яловицею моєю не нашли бѣсте были гадки моѣй (серед. XVII ст. *Хрон.* 185); шаты взавши далъ тѣмъ котѡрыи были гадкѡ згадали (Там же).

ГАДКА² ж. Посудина для воды: У олтару: престоль и жертвенникъ,... банка глиненная зъ виномъ, банечка и гадка миденая, што воду носятъ, маленькие (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 1/1, 183).

ГАДЪ ч. Гад: всакое прироже(н)є звѣра(т) и птахов(в) // и гаду имо(р)ски(х) ры(б) быває(т) ѡкрочє(н)є(ст) и є(ст) ѡкрочоно ѡ(т) прироже(н)а чл(в)чого (II пол. XVI ст. *КА* 167-168); Прѡшѣ ва(с) брѣта и напомина(ю)... жебы(с)мо не прилѣчєни были к ѡны(м) бєстїа(м), и(к) гадо(м) котры(и) сами сво(є) тѣло и да(т) (XVI ст. *УЄ* №29519, 100); рѣклъ емѣ, пове(р)зи єи [лѣскѣ] на земли. а кг(д)ы... повѣрглѣ... в'чїни(л)са с неи гадъ. то є(ст) змїа (Львѣв, поч. XVII ст. *Хрон.* 18); всѣхъ звѣрѡвъ, птаковъ,... гадѡвъ и вѡронов драпѣжнѣйшими бѣдѣчи, и нѣколи ма(с) лю(д)скихъ сѡрѡве ѣсти не переставаючи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 469); а тая волос(т) єсть полна гадѡ (серед. XVII ст. *Луц.* 532); Все звѣрѣта и птаство и весь гадъ выведъ сь собѡю и далъ благословєнство (серед. XVII ст. *Хрон.* 16);

(про негїдних з погляду релїгїйної моралї людеї) гад, гадюка: гадѡве пороженїє ящоричєє якъ оубѣгнетє прє(д) соудѡ(м) ог'на пекел'ного то(г)[о] дла и я тыжь посылаю до васъ пр(ор)кы (1556-1561 *ПЄ* 100); Гадъ прєпоасаный бѣде влѣчити перед' нїмъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 76 зв.).

Див. ще **ГАДИНА**.

ГАДАЧИЙ *прикм.* (який стосується гада, гадюки) гадючий: Та(к) ты(ж) въ (ко)торо(м) домоу боуде(т) венеди(т)кта (!) пахнути то гадины и въсѣ нечисто(ст) гадачоуо выганѣ(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 3).

ГАЄВЫЙ¹ *прикм.* Лісистий: Гаєвый. *Nemoros(us). Nemorensis* (1650 *ЛК* 438).

ГАЄВЫЙ² ч. Гайовий, лісовий сторож, побережник: пани Сестревитовъская... до села до Бельки пехотою уходила и тамъ у певнѡго хлопа... гаєвого, // мешъкала (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 8/III, 617-618).

ГАЄКЪ *див.* **ГАЙОКЪ**.

ГАЄНЬ *дієприкм.* Скликаний: Тамъ же судъ потребный ведле права ихъ майдеборского былъ гаєнъ передъ котѡрымъ судомъ загаєнымъ балверчикъ... и Ганна... были поставлены (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 8/III, 473).

ГАЗОФИЛАКІЯ, ГАЗОФИЛАКІЯ ж. (*гр.* γασοφυλάκιον) скарбница: тыи то слова мовиль гс в газофилакїи то є(ст) в' скарбници црквиной (1556-1561 *ПЄ* 379); Вѣдаю то а бѣрзо добре, же сѣтъ, котѡрыѣ великїѣ скарбы трѣдѡвъ, и высокоѣ мѡдрости свѡеѣ з' побѣжностю злѣчноѣ, ѡ(т)даю(т) до газѡфил'акїѣ, то єсть, влагалища Црквиногѡ (Львѣв, 1646 *Жел.Сл.* 5 зв.).

ГАЗУКА ж. (*стп.* hazuka) верхній одяг, переважно підшитий хутром: Шата злотоглавнаа, жѡпан и газѣка соболми подшита (1558 *AS* VI, 214); знашли клумо(к), в котѡромъ клумку газука чорного уте(р)фину, лисами по(д)шита (Луцьк, 1565 *ТУ* 112); взято фу(т)ро во(л)чѡє што было по(д) газукою (1571 *ЛНБ* 103, 15/Іс, 1855, 1); небо(ж)чикъ кєлєме(т) да(л) бы(л)... газѣкѣ мѣра(в)скѡю шарѡю сму(ш)ки чо(р)ными по(д)шитѡю (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 26); коли матѣка наша мєне заму(ж) давала то(г)ды за мѣною дала шубъку кунюю... газѣку камъчатую на золѡти (Київ, 1615 *ЦНБ* II 23261, 1 зв.).

ГАИСТЫЙ *прикм.* Покритий лісом, лісистий: такъ са ѡ(т)ворѡю(т) бчи єгѡ..., якѡ нїзины гайсты, якѡ сады вилїєгѡтны... якѡ кѣдри при вода(х) (серед. XVII ст. *Хрон.* 144 зв.).

ГАЙ¹ ч. 1. Гай, ліс: мы з ласки нашеє... тыи зє(м)ли микѡлалаєвѣ оревинчинѣ... сєножати з гайи из дѣбровами... потвержає(м) си(м) наши(м) листо(м)

вѣчно емѣ и его жонѣ (Берестя, 1506 *Арх.Р.* фотокоп. 10а); Маєт князь... тот замок... держати... з лєсы... и гайми и пасеками (Городно, 1507 *AS* III, 49); тоє имєньє, которєє ѡнѣ кѡпил, потвержаємъ... вѣчно... з гаи и з хворосты и зъ заросльми (Краків, 1518 *AS* III, 174); а земанє ставецькїє вziali пола и (х) на л̄днєвъ межи гаєвъ кѡ стагомъ (1552 *ОВол.З.* 196 зв.); ѡхо(т)ный те(ж) до гаю и мыслївецъ быває(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 117); має(т)но(ст) свою... з дуброва(ми), гая(ми), ставами,... пану Мо(с)чени(ц)кому зо вси(м) по(с)тупила (Житомир, 1649 *ДМВН* 181); вѣшольт вєсь Ізраї(л)... и поламáли балвáны и вырѣбáли гáи (серед. XVII ст. *Хрон.* 342 зв.); Гáй. *Nemus* (1650 *ЛК* 438);

2. У складі вл. н.: **гай Баєвський**: Федор Липка... //... пасеку в гаю Баєвськимъ..., выпустошилъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 72-73); **гай Десятинский**: от того болота... просто тою дорогою через поле утираючи (sic! — *Прим.вид.*) гаю Десятинского (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 113); **гай Красноселский**: естлибы хто мел ѣ гаю Красноселскомъ... емѣ заборонати ты... мел ѡный бездъ... емѣ ѡчищати (Краків, 1539 *AS* IV, 224); **гай Угриновский**: почо(н)ши ѡ(т)... кнжєє горы до перехрєстъя дороги которая иде(т) по(д)ле гаю ѡгриновского (Луцьк, 1585 *ЛНБ* 5, II 4043, 118); **гай Фалимицкий**: протєстация... на князя Юря Чорторыского о вырубанє дерева овоцєвого в гаи Фалимицкомъ черезврядника єго зєменского (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 149); **гай Хоболтовский**: приєхали єсмо зъ Затурецъ умыслєє въ гай Хоболтовский (Володимир, 1577 *АрхЮЗР* 6/I, 102); **Березовый гай**: повєдїли, н(ж)... по(д) Березовы(м) гає(м) суть кгру(н)ты п̄на н̄шого (Івница, 1582 *ККПС* 79).

ГАЙ² *виг.* (вживаєтьсѣ при вираженнї здивування, жалю) гай-гай: ѡлє! ѡ(г), гáй, гáй, гáй. задивова(н)асá слѡвко тбє (1627 *ЛБ* 151).

ГАЙВОРОНЪ ч. Гайворон: гдє га(и)вороны лєтять та(м) сѣ тежъ кавки крѡдки вороны межи ни(х) м̄шаю(т) (1582 *Кр.Стр.* 47); Врãнъ: Вѡронъ, кроу́къ, гайворо(н) (1627 *ЛБ* 17); spetmolo[glus, га(й)воронъ птица, суєсловъ (1642 *ЛС* 377); Гаиворонъ. *Cornix frugioua* (1650 *ЛК* 438).

Див. ще ГАВРАНЪ.

ГАЙДАКЪ ч. *Діал.* Гайдак "вївар". Вл. н.: Пилипъ Га(и)дакъ (1649 *РЗВ* 368).

ГАЙДУКЪ¹ ч. (уг. hajdú, тур. hajdud) 1. (*солдат придворной охорони*) гайдук: єго милость панъ Струсь, ...сѣ пахолки, зъ гайдѣки..., збройно, зъ рознымъ оружєемъ...// сѣ трубами, наєхальт мощно, кгвалтомъ, на имєньє мое, на село Скуруинцы (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/I, 118-119); га(й)дѣко(в) для сторожи чл̄вка дєсѣ(т) позбива(л) (Жорнища, 1590 *ЛНБ* 5, II 4046, 148); єсли сá до ц̄ркви повѣилъ, тогды сá в нѣй гайдѣкáми своєго б̄нтовáн'á осажáлт (Острог, 1598-1599 *Анокр.* 86); к вєчєрѣ пристáвили драбо(в) гайдоуко(в) стєрєчи и(х) (XVI ст. УЄ №29519, 196); взяли(с)мо в га(и)дѣка копу вступного (Львїв, 1607-1645 *РДВ* 24); мєнє ж самого... гайдукомъ и слугамъ своимъ на мєстє у Києви казавши поймати,... и до вєзєня,... посадитъ был казал (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 1/VI, 457); зъ кождого подданого, боярина, гайдѣка, и слѣжки, которєєбы сєно робили и робятъ, по возѣ добромѣ сєна доброго... отдавати маютъ (Загайці, 1637 *ПКРДА* IV-1, 79); з ѡбозѣ по(л)ского два га(и)дѣки сѣ до козакѡвъ передали (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168); Гандукъ. *Pedes* (1650 *ЛК* 438).

2. Вл. н.: Оме(л)анъ романовичъ га(и)дѣкъ... мє(л) това(р) сво(и) (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 11 зв.); Гри(ц)ко Га(и)дѣкъ (1649 *РЗВ* 381 зв.); Анъдрей Шимановський... протєстовалъ...//... Павукови старому, Гайдукови старому (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 486-487).

ГАЙДУКЪ² ч. Назва рослини: phalangites, га(й)дукъ, коса(т)ки тр(...)*(позначєння вид.)* (1642 *ЛС* 314).

ГАЙДУЦКИЙ, ГАЙДУЦЬКИЙ, ГАЙДУЦЬСКИЙ *прикм.* (який стосуєтьсѣ гайдука, належний гайдуковї) гайдуцький: был осажоним на горьло неякий Янушъ Кобринецъ, который служил службу гайдуцькую... пану Миколаєви Глєбовичови (Луцьк, 1606 *АрхЮЗР* 8/III, 521); Панъ Юрє(и) Макаровичъ... заграбилъ... га(и)дѣ(ц)ки(х) ладовни(ц) чотыри чи(р)воны(х) фалєньдышовы(х) (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 27 зв.); **срєбро гайдуцькѡє див.** **СРЪБРО.**

ГАЙДУЦТВО с. Гайдуцька служба: Того ткача,... у протєстующихъ сє кгвалтовнє зъ держаня

одняли и въ гайдучтво оного себе обернули (Луцьк, 1618 *АрхЮЗР* 6/1, 388).

ГАЙДУЧКА ж. Дружина гайдюка: Гайдучка умерла на Кривом полѣ (1635 *АрхЮЗР* 1/ХІ, 403).

ГАЙНИКЪ ч., *диал.* Гайник "лісник, лісничий". Вл. н.: Ле(с)ко гайникъ (1649 *РЗВ* 199 зв.).

ГАЙНЫЙ *прикм.* (*стп.* gajny) відкритий. ◊ право гайное *див.* ПРАВО¹; судъ гайный *див.* СУДЪ.

ГАЙОКЪ, ГАЕКЪ ч. Гайок: А потом я повел ...от грѣши к терновомѣ гайдѣ, от гайка к могилицам (Пісочне, 1541 *AS* IV, 282); видечи дей толко остатки, которые се уже къ селу совсимъ забрали и до пасеки... въ гайку будучой, через ровъ прекопанный, впроважонныхъ и зъ жонами, зъ детми... // ...тую погоню мою... зъ села Ивачкова выбилъ и выгналъ (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 6/1, 275-276); одъ того копца идѣчи чрезъ тотъ гаекъ, а поминѣвши въ немъ ниву оранѣю — копецъ (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-1, 68); ехали,... межи всходомъ и полуно(ч)ю чере(з) поля,... с которы(х) свежо збожа су(т) знятыє,... до Хворостовъ и до га(и)ка, где ре(ч)ка а(л)бо болото Бу(и)ме(р) вщалося (Житомирщина, 1639 *ККПС* 210).

ГАКОВАТИ *дієсл. недок.* Переорювати зорану землю ралом; боронувати: Гакую. Намо (1650 *ЛК* 438).

ГАКОВАТИЙ *прикм.* Гакуватий: obune(us), гаковати(й), круковати(й), криви(й) (1642 *ЛС* 288).

ГАКОВНИЦА, ГАКОВНИЦЯ, ГАКОВЪНИЦА ж. (*стп.* hakovnica) (*вид зброї*) гаківниця: И съ тыхъ пенязей казали есмо имъ... гаковницы, и порохи, и иные потребности ку оборонѣ местской справовати (Вільна, 1529 *РЕА* I, 167); к томѣ вѣлели емѣ в тых замкох наших... пописати дѣла великии и малыи и гаковницы, рѣчницы (Краків, 1540 *AS* IV, 232); гаковницѣ старыхъ короткихъ... двѣ (1552 *ОКан.З.* 20 зв.); са(м)... кнзь... зобравшиса з многими слѣгами... своими... збройно... зъ гако(в)ницами и(з) рѣ(ч)ницами змыслне наехавши мо(ц)но... на власны(и) кгру(н)тъ... две череде... до имѣ(н)и двора своего... отогнати росказа(л) (Володимир, 1575 *ЖКК* I, 55); земенинъ г(с)дрски(и)... жалуючи... ѿ то(м), и(ж)... су(д)ичъ земьски(и)... зо всею воло(ст)ю, з дѣлы, з гаковницами,... наехавши... //...на имѣне жоны моеє

...попалили (Житомир, 1584 *АЖМУ* 100-101); взято стре(л)бу гаковницѣ деся(т) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 23); кгды якій рѣцерь вѣжа хороговѣ розвинѣвши на неприяте(л)скіє мѣры видить встѣпѣючого, мае(т) надѣю і оучинѣвши дѣло(м) яки(м) потѣжнѣмъ, або гаковницѣю прѣстѣтъ та(м) же прѣйти оусилѣтъ, сподѣваючиса ижъ проу(д)ко в мѣсто внійдетъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 206 зв.); та(м)же єдни били козаки, а дрѣгїи дѣлъ щона(и) бо(л)ши(х) три взяли, и гаковни(ц) // двѣ и в сво(и) ѿбо(з) впровадили (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168-169).

ГАКОВНИЧНЫЙ, ГАКОВНИЧЪНЫЙ, ГАКОВЪНИЧНЫЙ, ГАКОВЪНИЧЪНЫЙ *прикм.* (*який стосується гаківниці, призначений для гаківниці*) гаківничий, гаківничький: Кѣлекъ гаковничныхъ железныхъ оловомъ ѿблѣтитыхъ двесте (1552 *ОВол.З.* 194 зв.); Кѣль гако(в)ничныхъ железныхъ сви(н)цомъ ѿблѣтитыхъ двесте (1552 *ОКЗЗ* 36); Порохѣ гаковничного с фунт (Володава, 1553 *AS* VI, 13); Порохѣ пѣше(ч)но(г) с чотыри решота, порохѣ гако(в)ни(ч)но(г) боче(ч)ка (Варшава, 1616 *ООЗ-2*, 1 зв.).

ГАКЪ, ГАКЪ ч. (*стп.* hak, *свн.* hake) 1. (*металевий або дерев'яний стержень, загнутий на одному кінці*) гак: Сергей... голову ему [продку] оттялъ, и зачепивши гакомъ, до реки Тибру волокъ (1582 *Посл. до лат.* 1130); За цвѣки до кобе(р)ще(и)... и ѿ(т) кляме(р), и гако(в) 9 мура(р)чику з(лт) 1 и 20 1/2 (Львѣв, 1631 *ЛСБ* 1051, 5а); на томъ Коню АГГЛЪ БЖЙ... в' Рѣцѣ гакъ огнѣнный, тѣмъ гакомъ взѣвши слѣгѣ антѣхристовѣ за шію ведѣтъ по(д)лѣ коня (Чернігів, 1646 *Перло* 141); Гакъ. Namus. Clavius uncinatus (1650 *ЛК* 438).

2. Знаряддя для обтягування бочки обручем: Хйщникъ: Драпѣжца,... и тыжъ на(ч)и(н)е бѣднарское, гакъ котрымъ обрѣчѣ заводатъ на фасы (1627 *ЛБ* 143); Хйщники: Вѣрвы, лѣпѣзци, ѣбо гаки бѣднарскїи (Там же).

3. У мн. гаки (*деталь завѣс для дверей, вікон*) гаки: А кгды того замьку отьбити,... не могли, те ды я видель есми гаки, на которыхъ двери зъ завѣсами были (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 316); ковалевы ѿ(т) краты и гако(в) до попо(в)ского домѣ гр(ш) мз (Львѣв, 1592 *ЛСБ* 1037, 74 зв.); За гаки и(з) завѣсами по(л)шеста гро(ш) до воро(т) (Львѣв, 1607-1645 *РДВ* 3 зв.); за

завѣски з гаками всего дадемъ зло(т) 3 и 14 (Львів, 1633 ЛСБ 1052, 7); двои завѣсы зь гаками до и(з)депѣки противъ дрожа(р)нѣ fr. 3 (Львів, 1635 ЛСБ 1054, 17 зв.).

4. Перен. Підступ: Ово згола кдыкблвекъ трегачню овю намѣтностъ кинешъ, зѣвше в згорѣтквѣчій єѣ гакъ найдешъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 6); **на гакъ прийти** — піддатися на чиюсь намову: кды бы была лѣдѣскостъ твоѣ мѣла таковѣго, котѣрый бы... с тобою розмовлѣлѣ, и тѣе намѣвы... розезналѣ, нѣкды бысь бѣлѣ // на такій гакъ не пришѣлѣ (Дермань, 1605 Мел.Л. 36 зв.-37); Слѣхалемъ злѣи рѣди моихъ товарышовъ, Дла котѣроимъ на гакъ бѣрзо страшний пришѣ(л) (Київ, 1622 Сак.В. 50).

5. Перен. Бѣда, нещастя, критичне становище: Онъ, такъ помыслной погоды набывши, триумфуетъ, же ся зь такъ трудного на себе гаку зорвалѣ (Київ, 1621 Кон.Пал. 1060).

6. Знаряддя тортур: Смотри // Тирѣны Крѣлѣ, мечѣ ѡстры, ... сковорѣды, рѣки желѣзны, гаки, и вшекѣкѣи мѣки ѡготованыи (Київ, 1625 Злат.Н. 130-130 зв.); **на гакъ скинути** — піддати тортурам: Тогѣ же рѣкѣ и вышневецкого в константино пѣлю на гакъ скѣнено (1509-1633 Остр.л. 126 зв.).

ГАЛАБАРТНИКЪ, ГАЛАБАРТНИКЪ ч. (смп. halabartnik, сѣн. Hellebardier) воїн, озброений в алебарду: зѣ самѣго вѣздѣ еѣо знѣчне показѣтѣса, ижѣ вѣждѣлѣ, ... не маѣючи зѣ собѣю жадного жолнѣрства... жѣднѣхъ галабѣртниковѣ (Київ, 1637 УЄ Кал. 182); Галабартникѣ. Satelles. Securifer (1650 ЛК 438).

ГАЛАБАРТЪ, ГАЛАБАРТЪ ч. (смп. halabart, фр. hallebarde, сѣн. Helmbarte) (вид зброї; ратище з сокирою на кѣнци) алебарда: Ордѣжѣ: Мѣтъ, ... волѣчна, ѡщѣ(п), галабар(т), рогатин(а) (1627 ЛБ 153); Галабартѣ. Amazonia securis. Вѣре(п)нис (1650 ЛК 438).

Див. ще **АЛѢБАРТА**.

ГАЛАБУРДА ч. Дѣал. галабурда "бешкет, бешкетник". Вл. н.: Богданѣ Галабѣ(р)да (1649 РЗВ 378).

ГАЛАДЧИКИ мн. Мешканці гористої країни Галаади: зѣ ними н̄ мѣжовъ зѣ сновъ гала(д)чиковъ (серед. XVII ст. Хрон. 337).

ГАЛАЙДА ч. Дѣал. галайда "бродяга, бурлака". Вл. н.: приточилася справа з реестру судового... межѣ инстикгаторомъ... а... // Грицом Галайдою (Володимир, 1652 АрхЮЗР 8/III, 620-621).

ГАЛАСОВАНЕ с. Галасування: Он [Ян Цетисъ]... не контентуючися першими кривдами, деспекѣтами нас... законниц, битем, мордованѣем убогих подданных нашихъ... стрелянем, галасованем на манастыр..., кгвалтовне нашол на дом... нашего... отца Иоанна, ... хочечи оноѣо... с того света сгладити (Луцьк, 1625 АрхЮЗР 1/VI, 555).

ГАЛАСОВАТИ дѣсл. недок. Галасувати, кричати: А по тѣм в неделѣ рано [Ян Цетисъ]... тут под манастыр подшедши, килка раз умыслѣне, на // зневагу Божую и нас законницѣ и релиеи нашѣи старожитной кгрецькой, на церковь... стрелил и галасовал (Луцьк, 1625 АрхЮЗР 1/VI, 555-556).

ГАЛАСЪ ч. (смп. halas) **1.** (крик, гамір) галас: Кдымъ на ихъ поданные мнѣ кондѣици позволити не хотѣлѣ, вѣ церкви Печерской на утрени... такій галасѣ на меня учинили, же обавяючи якѣ тумулту отъ люду простого, мусилемъ на ихъ позволити (Дермань, 1628 КМПИ, дод. 319); кды панѣ вале(н)ты(и)... на то(т) гала(с) кды пана моцы(с)кого бити сечи почали якожѣ... звада межѣ ними поточна, ѡбачивши Пана голѣба речетѣ (Київ, 1632 ЛНБ 5, II 4060, 3); ѡколо хворѣ(с)тѣ ста(л)сѣ крикѣ гала(с) (Там же); а надто есче... отецъ Иозефатѣ... // ...впадшы до дворку... з галасом и крыкомѣ, дворника... выволокшы... злучалсе над нимѣ (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 357-358).

колотнеча, веремѣя: Бачечи такий галасѣ около пана своего небожѣчика Миколая Кренѣтовского, Янѣ Степанѣвський // челядникѣ небожѣчика, вѣзѣвшы на санки, абы его на смерть не убито, до села Высокого... одвезлѣ (Житомир, 1643 АрхЮЗР 1/VI, 787-788).

2. (непорозумѣння) сварка, суперечка: я, Ѡлена ...Ла(ш)ковѣская... хочѣчи... поко(и) учини(т), абы по (с)мѣ(р)ти мое(и) жа(д)ны(х)... галасовѣ... межѣ дѣ(т)ми моими... не было... ты(м)... те(с)таменѣтомъ ро(с)поряжаю (Тригорскѣ, 1648 ДМВН 217).

3. Вл. н.: Прише(д)ши пре(д) на(с) братию проша(к) гала(с) з манастыра стѣго ѡнофрия прине(с) пушку в котѣро(и) было зо(л) сѣ(м) (Львів, 1607 ЛСБ 1046, 3).

ГАЛАТЪ ч. 1. Галант: Рѣвнѣтель: Оупрѣимый мѣлосни(к), гала(т) (1627 ЛБ 108).

2. Вл. н.: Иванъ Гала(т) (1649 РЗВ 99 зв.).

ГАЛАТЫ *мн.* 1. (давня назва народів, що заселяли північну Францію) галаты: тые пото(м) злѣчи(в)-шисе з фра(н)цѣза(ми) которы(х) в о(н) ча(с) галатами и целтами звано (1582 *Кр.Стр.* 31 зв.).

2. (мешканці малоазійської провінції Галатії) галаты: о то(м) читаемъ в листѣ стого павла еже к' галато(м) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 101).

Див. ще ГАЛАТЯНЕ.

ГАЛАТЯНЕ *мн.* Те саме, що галаты у 2 знач.: Подевято. Галатяне понижали Павла, а Петра, Якова... за преднихъ и старшихъ почитали (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 465).

ГАЛБАНЪ, ГАЛВАНЪ *ч.* (*стп., стп.* galban, *лат.* galbanum) 1. (нівденне дерево) галван: metopion, галванъ древо (1642 *ЛС* 268); Галбанъ. Cyperus babilonius. Halanga (1650 *ЛК* 438).

2. Деревний клей; ароматна смола з дерева: гальбонѣ(м) по ла(т)... галба(н) пріа(т) три золо(т)-ники въ яицѣ смѣшенъ варено(м) в сма(т)кѣ... // ...велми тѣ(м) ползѣ(т) кои сѣхо(т)ною боле(ст)ю обде(р)жани сѣтъ (XVI ст. *Травн.* 232 зв.-233).

ГАЛГАНЪ, ГАЛГАНЪ *ч.* (*стп.* galgan, *свн.* galgan) (назва рослини, *лат.* Alpinia galanga) калган: сипорѣсъ по ла(т)... галганъ по рѣски... // ...собою ѡ(н) сѣкова(т)... стебеліа тоє травы мѣлки (XVI ст. *Травн.* 133-133 зв.); галанъга по ла(т)... по рѣ(с)ки галганъ... нѣкии глѣють что то є(ст) древо (Там же, 230).

ГАЛЛЕДА *ж.* Старовинне судно з трьохмарядами весел: Галѣда. Triremis (1650 *ЛК* 438).

ГАЛЕРЪ, ГАЛЪРЪ, ГАРЕЛЬ, ГАРЪЛЬ *ч.* (*стп.* halerz, *свн.* Heller) (давня дрібна монета) галер: чи не па(т) ли п'таховъ продають за два п'незѣ або два галерѣ (1556-1561 *ПЄ* 273); ани гареля зтондѣ не ѡпѣстишь (к. XVI ст. *Розм.* 54 зв.); Мѣдница: Дробны(и) пѣназь, ѡбо гърѣль (1627 *ЛБ* 67); Трепѣлний, мно(ж): Дешевый, ѡ тре(х) галѣрахъ (Там же, 133).

ГАЛЖБАНТЪ *ч.* (*нім.* Halsband) деталь спорядження воїна (?): записую... // серебро всякое, ламаное, старое и новоприобрѣненное на рядехъ, галжбантахъ, шабляхъ (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 350-351).

ГАЛИЛЕИ, ГАЛІЛЕИ *мн.* (жителі Галилеї) галилейці: Пришлі... нѣкоторы... и повѣдали ємоу

ѡ галилеѡ(х) которы(х) же то пилать кровь змешалъ изъ жртвами и(х) (1556-1561 *ПЄ* 279); Пришлі... нѣкоторіи в тот час. и повѣдали ємѣ ѡ галилеихъ (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 78).

Див. ще ГАЛИЛЕЯНЕ.

ГАЛИЛЕЙЧИКЪ *ч.* (житель Галилеї) галилеецъ: оу галиле(и)чико(в) // звѣчай бы(л) соукнѣ робити ѡ двоу пола(х) на рамена(х) тѣлько споены(х) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 105-105 зв.); Неха(и) теды живѣтъ смѣрѣніє, нехѣй кроліѡетъ, гды та(к) зацного Галиле(и)чика, не бѣрзо давно в' ста(и)ни ро(ж)шагоса, на кр(с)тѣ межи лѣтрами оумръшого та(к) высѣко подноси(т) (Там же, 205 зв.).

ГАЛИЛЕЯНЕ, ГАЛИЛЕАНЕ, ГАЛІЛЕЯНЕ *мн.* (одн. галилеянинъ) те саме, що галилеи: рекль имъ вы надѣтеса иже бы тьи то галилеяне на(д)вѣ(х) которыи живоуть в галилеи грешнѣйшими были (1556-1561 *ПЄ* 279); и третіи тоє(ж) слово потвердили рекоучи вѣстиною и то(т) ты(ж) былъ с нимъ бо и галилеянинъ єсть (Там же, 323); и рекль им. вы надѣтес иже бы тьи то галилеяне (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 78); чи не вси сии которыи мова(т) су(т) галилеане (II пол. XVI ст. *КА* 6); Пришли деякыи и повѣдали Христови за Галилеяны, ажъ Пилать изъмѣшавъ кровь изъ ихъ благословеніємъ (XVI ст. *НЄ* 133).

ГАЛИНЪ *ч.* Те саме, що галунъ: є(ст) тако(ж) ...гѡра... котѡраа... боудѣчи полна сѣрки, салѣтри, галинѣ, кѣменіа, на свои чѣсы огнь страшливы(и) и(з) себе выпѣщає(т) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 28).

ГАЛИЧАНЕ *мн.* Мешканці галицького передмістя міста Львова: коро(л),... коли былъ ве Лвовѣ... ѡсмотриваль вши(ст)ко, и галичане с пере(д)мѣстя гали(ц)кого, просили его коро(л) м(л) ѡ свободѣ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 172).

ГАЛІЛЕИ *див.* ГАЛИЛЕИ.

ГАЛІЛЕЯНЕ *див.* ГАЛИЛЕЯНЕ.

ГАЛКА, ГАЛЪКА *ж.* Кулька, галка: на рѣкояти бляха... ѡбразъ вспенія... и ге(р)ба го(с)подаре(и) воло(с)ки(х) маючы(и) га(л)ки окрѣ(г)лыє (Львів, 1637 *Інв.Усп.* 8); ве(р)шокъ з кра(н)це(м) ѡдѣ(ч)ка крѣчены(м), на ве(р)хѣ га(л)ка (Там же, 18); Оучинишь тежъ лехтѣрь ѡкованный зъ злота начѣстшаго, столпѣць бо єго и перѣа, чѣшки и гѣлки, и лилѣи

знего походáчи (серед. XVII ст. Хрон. 102 зв.); **Мушкатова галка** — мускатний горіх: Иванъ филиповичъ... // ...ме(л)... Галокъ мѣшкатовы(х) г фунты (Берестя, 1583 Мит.кн. 24-24 зв.); galla m(u)scata, мушкатова га(л)ка (1642 ЛС 205).

ГАЛКІОНЪ див. АЛКІОНЪ.

ГАЛЛИ мн. (лат. gallus) (римська назва кельтського племені) галли: бовѣм африкане,... фра(н)цѣзове, и га(л)ли но(р)тмани..., ча(с)то се та(м) о тые краины заходние якъ теплые,... ѡбѣгаю(т) (1582 Кр.Стр. 31 зв.).

ГАЛЛИКЪ ч. Галлієць, галліичик: те(н) флору(с) бы(л) галлікъ, албо францоу(з) (Львѣв, поч. XVII ст. Крон. 81).

ГАЛУЗА ж. Галуза, гілка, гілля: барзо злєся маю подобны(и) естемъ галѣза(м) дерева (к. XVI ст. Розм. 44 зв.).

Див. ще ГАЛУЗКА, ГАЛУЗЬ.

ГАЛУЗЬЕ, ГОЛУЗЬЕ, ГОЛУЗЯ с., зб. Галузья, гілля: Я емъ винница, а вы (вы в ориг. відсутне. — Прим. вид.) винничное голузя (XVI ст. НС 123); И ижъ она є(ст) кбренемъ всѣхъ добродѣтелей,... якъ пнáкъ межи галѣзѣмъ (Київ, 1625 Коп.Апок. 3); Апфіа: Выводчаа, албо голѣзѣ(є) злѣе выпѣщáючаа (1627 ЛБ 178).

ГАЛУЗИСТІЙ прикм. Галузистий: Якъ тѣи котѣри прѣкроу и долгоу идѣт̄ дорогоу,... гдыгде дѣрево галѣзистое и широколиствѣнное тѣнь великѣю чиначєє знайдѣт̄, малѣу присѣвши ѡ(т)почивáють (Київ, 1627 Тр. 472).

ГАЛУЗКА, ГОЛУЗКА ж. 1. Галузка, гілка: дѣти жидовскіи... ламали палмовыи голѣзки (поч. XVII ст. Пчела 33 зв.); едны шáты з себе знимаючи по(д) нѣги слáли: дрѣгги... голѣзки... простирали (Там же, 34 зв.); Сѣчецъ: сѣчѣкъ, запорѣшка, колосѣкъ, порошѣкъ, или галѣзка, голѣцá (1627 ЛБ 125).

2. Вл. н., ч.: велебный ксендзъ..., осведчалсе и соленитер протестовал напротивко... Парфенови Голузце и лавъником его (Луцьк, 1621 АрхЮЗР 1/VI, 493).

Див. ще ГАЛУЗА, ГАЛУЗЬ.

ГАЛУЗЬ ж. Галузка, гілка: якъ венцъ чинить и садовничий около галузовъ, же ихъ очєшхуеть, хотячи абыся ему зъ болшимъ овоцомъ показали (Єгипет,

1602 Діал. 52); розѡмѣшь же по(д) дерева того дочасного и скáзѣ по(д)леглого галуозми, живо(т) себѣ старый и щасливый ѡбѣдѣшь? (поч. XVII ст. Проп.р. 297); Вѣя или вѣтъвь: рѣсчка, галѣ(з), гѣль, или голѣцá з лѣстамъ (1627 ЛБ 24).

Див. ще ГАЛУЗА, ГАЛУЗКА.

ГАЛУЗЬЕ див. ГАЛУЗЬЕ.

ГАЛУЗЯ див. ГАЛУЗЬЕ.

ГАЛУНИСТЫЙ прикм. (з ознаками галуны) галунистий: Галунистый. Aluminosus (1650 ЛК 438).

ГАЛУНОВАНЫЙ прикм. (покритий галуном) галуновий: Галунованый. Aluminat(us) (1650 ЛК 439).

ГАЛУНОВЫЙ прикм. (який стосується галуны) галуновий: aluminatus, галуновы(й) (1642 ЛС 79).

ГАЛУНЪ, ГАЛУН ч. (подвійна сірчано-кисла сіль алюмінію, хрому, заліза, вживана при фарбуванні тканин, шкіри) галун: побра(но)... // ѡлово, сира, галу(н), лада(н), бобки (Луцьк, 1573 ТУ 154-155); стаско взявъ галѣнѣ за три гроши (Володимир, 1590 ЖКК I, 312); alumen галун (I пол. XVII ст. Сем. 20); при которомъ бою... фарьби што бы(л) въ ярьмарькѣ купиль на фарьбованє скорь... галуны фѣнтьговъ два... забрали (Житомир, 1643 ЦДІАК 11, 1, 10, 124 зв.); Галунъ. Alumen. Ayrugum (1650 ЛК 438).

Див. ще ГАЛИНЪ.

ГАЛУШКА, ГАЛУШЪКА ж. Галушка. Вл. н., ч.: твоя мл(ст) пнє по(д)комори(и)... бє(з)правне насла(л) єси ѡря(д)ни(ка) своєго... и при то(м) ѡря(д)нику по(д)даны(х)... яска гри(ц)ка галушку вє(р)гуна... на пасєку бугаєвскую (Брацлав, 1595 ЛНБ 5, II 4048, 128); Грицко Галушка (1649 РЗВ 379 зв.); Якимъ Галѣшъка (Там же, 426 зв.).

ГАЛШПАНЪ ч. <?>: побраль... ухватъ серебряный зъ галшпаномъ, въ которомъ было серебра двѣ гривны (Луцьк, 1563 РЕА II, 126).

ГАЛЪЧЕНЯ с. Галчєня. Вл. н., ч.: Потапъ Галъчєня, Назаръ Мосуръ, — тые по три дни въ тѣидєнь повини робити (Володимир, 1626 АрхЮЗР 6/І, 463).

ГАЛЪРЪ див. ГАЛЕРЪ.

ГАЛА выг. (при вираженні здивування чи занепокоєння) о, ах: Exprobrandi агай, гала lui (Уж. 1645, 74).

ГАЛАБАРДА див. АЛЯБАРТА.

ГАЛАБАРТНИКЪ див. ГАЛАБАРТНИКЪ.

ГАЛАБАРТЬ *див.* ГАЛАБАРТЬ.

ГАМАЛІЯ, ГАМАЛЪЯ ж. 1. Вид шаблі:

пограбили... у Александра Рытеровского — пулгакъ, шаблю, гамалию зъ ладуньками (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/1, 357); у Мацка взяли сокеру, гамалию, пороховницу (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 6/1, 380).

2. Вл. н., ч.: Ми(с)ко Гамалия (1649 *РЗВ* 33 зв.); Ва(с)ко Гамалъя (Там же, 36).

ГАМЛЪТЬ ч. (*стп.* kamlot, *фр.* camelot) тканина, виготовлена з шерсті ангорської кози: Фело(н) га(м)лѣту че(р)воного... Нараквиць того(ж) гамлѣту (Львів, 1637 *Інв.Усп.* 54); фелю(н) га(м)лѣту лазѣрово-го те(м)ного (Там же, 54 зв.).

Див. ще КАМЛЕТЬ.

ГАМОВАНЕ, ГАМОВАНІЕ, ГАМОВАНЬЕ

с. (*стп.* hamowanie) 1. Затримування, затримка: а который человекъ похочеть с того селища пойти за Его Милостю, он мает пойти... добровольно зо всимъ своимъ статком, без кожного гамована (Острог, 1514 *AS* III, 113); приказѣм тобѣ, абы еси тых людей его емѣ... кром жадного гамована выдавала (Вільна, 1546 *AS* IV, 461); для которого гамованя вашого, за нагабанемъ ихъ, манастыру Божему и намъ врядъ замковый велми есть не зычливый (Київ, 1584 *АрхЮЗР* 1/VI, 76); дозволячи... мещаном Быковецким,... всякие гандли провадити, одно же бы не было зуближенем прав иных мест... и без вшелякого гамованя и зачепьки добровольне людем приездчим отеждчати (Варшава, 1605 *ЧИОНЛ* XIV-3, 110).

2. Спиняння, стримування: кня(з) булыга... с тоє светлицы за ты(м) мои(м) гамова(н)емъ прочь пошо(л) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 31); свѣ(т)чать о томъ самбого его чѣлыи постѣпки в гамованью і каранью людїи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 25); злыи дѣхове... чїнатъ дшамъ... перешкѣдѣ и гамованїе (Київ, бл. 1619 *О обр.* 125); такъ и Дїаволи... дшамъ зъ тѣль вѣшлымъ чїнатъ трѣдность, гамована (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 156).

3. Гамування, вгамовування, стримування: Двѣ части перше гинуло... жидовствомъ и поганствомъ... а третяя спасается презъ... маетности забиранья, справедливости гамованя, свободы отыймованя (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 819).

Пор. ГАМОВАТИ.

ГАМОВАТИ, ГАМОВАТЬ *дієсл. недок. (стп.*

hamować, *свн.* hemmen) 1. (кого, що) (*не давати проходити, провозити що-небудь, примушувати кого-небудь стати*) зупиняти, затримувати: кѣпцовъ, которые ходят на замокъ Твоей Милости, Жеславль, ...гамвешъ (Острог, бл. 1533 *AS* III, 433); таковых кѣпцов, которыебы дорогами не звычайными коморѣ... Жославскѣю безмытно проездчати хотели, пилне стеречи и таковых гамовати (Краків, 1539 *AS* IV, 205); предся уво имѣньяхъ своихъ мыта на нихъ вездѣ берете и товары ихъ гамуете, въ чомъ же ся имъ великая кривда... отъ васъ дѣеть (Вільна, 1545 *АЮЗР* I, 299); я самъ, и ни жаденъ повиноватый слуга и подданные мои, на вшелякомъ местцу такъ въ местехъ, местечкахъ, яко и по селахъ, не маеть его гамовать, яко човека волного (Володимир, 1579 *АрхЮЗР* 6/1, 108); ходило(м) з мещаны,... до мы(т)нико(в) володїме(р)скихъ..., которы(х) пытали... купци и(л)во(в)ские, для которое причины и(х) гамую(т) (Володимир, 1582 *ТУ* 190); А дѣютьса тѣи Мыта(р)ства..., на прикладъ, на Комбрахъ мытницкихъ, мытницкѣе доброго и волного члѣка гамдють и трѣбдють (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 156); якъ мы(т)ники сѣдачи при оузкихъ дорогахъ, гамдють и трасѣтъ мїаючихъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 343);

(*залишати кого-небудь якийсь час у певному місці*) затримувати в себе: Ямъ на тоє зезволити емѣ не хотель,... абыхъ человека вольного, который до мене въ домъ мой приехалъ... гамовати в себе мель (Петрків, 1564 *AS* VI, 252).

2. (що) (*зупиняти воду, відгороджуючи її*) гатити: на(д)то приносили те(ж) про(з)бы свои и на(м) абы реки по(р)товые... млынами и езами гамованы не были (1566 *ВЛС* 132 зв.).

3. (кого, кого від чого, в чому) (*не давати відбутися, здійснитися, зробити що-небудь*) зупиняти, гамувати, гальмувати, стримувати: потомъ дей до мене кнегини Четвертенскаа... приходила, гамдючи, абыхъ я тамъ до княза Ярослава для помсты, Желехова зранена, не ходилъ (Петрків, 1564 *AS* VI, 252); то пакъ дей тот Панковский до кия ся на мене торгнулъ... и кгда бы... не люди его гамовали... мог мене до смерти забити (Володимир, 1566 *АрхЮЗР* 8/III, 122); еси то с фрасунку а зъ пянства моего

вделал, а то з нещастемъ моим, иж не было жоны и жадного, хто бы мя был в томъ гамоваль (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 400); в то(и) же способъ Лвкня(н) василиєви(ч) Іоаннѣ рогати(н)цѣ словъ досы(т) недчтивы(х) задава(л) за тоє же ихъ впомина(л) гамвючи ихъ ѿ(т) сваровъ при цркви бже(и) (Львѣв, 1600 *ЛСБ* 1043, 2 зв.); И ѿвшемъ если пѣлно пошвкѣешъ, и гамвючого насъ знайдешъ; А гдѣжъ тѣе; В томъже листѣ (Киѣв, 1619 *Гр.Сл.* 271); при ро(з)ходе брати(и)... премовивши(с) словы недчтивими и ко(р)чемними еде(н) до дрѣгого по(р)вали(с) и бы(и)х) были братия... не гамовали бгъ знае(т) до чого бы пришло (Львѣв, 1633 *ЛСБ* 1043, 35); справа ка(ж)дая, свои(м) торемъ и поряд(д)комъ иде(т), и справа sprawy не гамуе (Киѣвщина, 1639 *ККПС* 251); кгды подданые его мил. протестуючого от таковыхъ учиньковъ ихъ гамовали и чиненя такихъ виоленьций не допушъчали, теди на здорове ихъ принъципалове одповедали и козаков на домы ихъ наводили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 50).

4. (що) *(не давати проявлятися) (про почиття)* гамувати, вгамовувати, стримувати: Первей того многократъ ѿ томъ есмо до вас писали, напомнимаю чи, абы есте, яко сами изъ себе, так и с Козаков в такомъ своволенстве гамовали, вы николи ѿт того са повстегати не хотели (Вильна, 1541 *AS* IV, 296); Быстрость мѡвить Бгъ гамдите, а пѣлноса при-смотрѣйте (Львѣв, 1591 *Просф.* 69); Рѣвность правды дѡмѣ бжого грызла ма; простота а неоумѣтность зась...//... наболше ма гамовала (Острог, 1598 *Отп.КО* 2-2 зв.); Зачи(м) слѣшне и твѡемѣ жаданю вѣмовиль бы(м) са, бѣ ма... запалчивость и рѣвность ..., на твоѡмъ зданю перестати не гамовала (Киѣв, 1619 *Гр.Сл.* 187); Якъбы хто бѣдѣчи на // што хбрымъ, а казавши целѣрѣкови апертѣрѣ чинѣти, мѣжне и те(р)плѣве болъ ѡны(и) бѣ(з) трѡги и кѣда(н)са, гамвючи самѡго себе зносиль (Вильна, 1627 *Дух.б.* 60-61); нарочѣтый той Вознесѣнѣа Х(с)ва Праздникъ зъ смѣткомъ змѣшати не хочѣ; гамвю лзы, гамвю плѣчь (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 305); Прѣто въ пѣрвыхъ смѣртъ, оубивѣетъ лако(м)ство, и зѣрость тлѣмѣтъ, гордѣню гамдетъ, ѿ(т) сребролюбѣа и збытней рѡскоши (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 120 зв.);

здержувати себе (вѣд чого), вѣдмовлятися (вѣд чого): Сѣю зась Н(д)лю всѣхъ нашихъ справъ конѣць,...

въ масопѣтно(и) постановѣли, гамвючи, роздѣмю, и стискаючи рѡско(ш), и обжѣрство и ненасычѡнѣю ѣде(н)а хтѣвость (Киѣв, 1627 *Гр.* 57); Але ты, ѿ члѣвче, помнѣти мѣешъ, же... для тѡго ѣси, и пѣешъ, абышь живѣ былъ. Прѣтожъ повѣненъ еси гамовати и зневолати тѣло пѡстомъ (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 657).

ГАМОВАТИСЯ, ГАМОВАТИСЕ, ГАМОВАТИСА, ГАМОВАТЪСЕ *дѣсл. недок. 1. (не давати вѣдбутися, зробити що-небудь) зупинятися, стримуватися: исповѣдъ светую, ... котороку се люде наболѣй одъ грѣховъ гамовали, ... они згола отняли и откинули (Вильна, 1595 *Ун.зр.* 166); А штѡса тѣче(т) абы збытки и непослѣшѣнства, котѡрыеса ѿ(т) попѡвъ нѣкоторыхъ...//...дѣють, карати и гамоватиса могли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 37 зв.-38); напоминалемъ того то Григоря Пашковича, абы се гамоватъ хотелъ одъ такъ злого, зрадливого предъ се взятъя своего, который се упросити и угамовати не далъ (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/I, 161); Поневѣжъ тѣды не толъко ѿ(т) пѡкармовъ пѡстити приказано естъ, але и ѿ(т) всѣхъ злѣхъ справъ гамоватиса (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 84).*

2. *(не давати проявлятися) (про почиття)* гамуватися, вгамовуватися, стримуватися: ѡбѣ(ч)моса и гамоуймоса ѿ(т) злѡстѣй свойхъ и памѣтаймо на тоє, и(ж) боуде(т) на(с) бѣ соудити за злѡсти ншѣ (пол. XVII ст. *УС* №91, 23).

ГАМЪШНО *присл. (мад. hamis) фальшиво, неправдиво: имаєме другуу науку тогожъ десятеро Божого приказаня, што бесме ся не божили гамѣшно именемъ Божиимъ противъ ближнему нашему (XVI ст. НС 211).*

ГАНАНИЕ *с. (цсл. ганание) притча, ѣносказаннѣ: Если не можешъ быстрымъ окомъ разсужденѣя прозрѣти, я тебѣ кратко все раздѣлы тѣ зовомого роду гананиемъ ознаймую или оглавлѣю (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 170).*

ГАНБА *див. ГАНЪБА.*

ГАНБИТИ *див. ГАНЪБИТИ.*

ГАНБЫТИ *див. ГАНЪБЫТИ.*

ГАНДЕЛЬ, ГЕНДЕЛЬ, ГЫНДЕЛЬ *ч. (сен. Handel) 1. (зайняття купівлею і продажем товарів) торгѣвля, торг: А з иншихъ всихъ мѣщан, которые толко в мѣсте мѣшкают, а торговъ, гандлевъ, перекѡпъничства... не живають, ѿт нихъ самыхъ, ѿт жон..., ѿт*

головы по три гроши (Вільна, 1566 AS VII, 88); также ярмарки, торги и қорчмы надали; купецства, гандлевъ и иншихъ всякихъ обыходовъ допустили (Краків, 1592 *АрхЮЗР* 7/III, 298); А и первой ударили на братство виленское... недопущаням робити, ремесла уживаня, торгованя и вшелякого гандлю (Львів, 1605-1606 *Перест.* 35); Якъ монѣта золотѣа бѣ(з) набит'а гѣрбѣ кролевѣского в' гандлю кѣпѣцтва не заживаѣтьса... такъ и дѣша, не бѣдетъ ли мѣти образа нб(с)ного дѣха... ѡ(д)кѣненою зостанѣтъ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 284); гандли вести *див.* **ВЕСТИ**; гандли провадити *див.* **ПРОВАДИТИ**;

зневажл. (дрібна або нечесна торгівля) гандель: тамъ же насъ у везеня посажано, и не хочете насъ пустити, ажъ на поруку кожного зъ насъ пуццоно, заручивши тридцатма копами грошей, абы дей есте болшей жаднымъ питемъ шинковнымъ ани гандлемъ се не обходили (Житомир, 1586 *АрхЮЗР* 7/I, 255); Та(к) и вши(т)ки роскошници и грѣшници свѣта того чина(т), крадѣ(т)... выдираю(т) розмаитыми спѣсобы гындлами лѣхвами, едно абы на то(м) свѣти роскошovali (Височани, 1635 *УС* №62, 17 зв.).

2. (*предметторгівлі*) товар, крам: Алекса(н)дръ Жоравнички(и)... сына моего..., с трима возы и гроше(и) полтораستا копъ гѣ(н)длю купецкого, ... до везе(н)я посадити... веле(л) (Володимир, 1580 *ТУ* 179); а пото(м)... побере(ж)ниқи чѣдно(в)ские... переня(в)ши по(д)даны(х) мои(х)... яко люде(и) кѣпѣ(ц)ки(х) з ро(з)ны(м) гѣ(н)дле(м)... которые ехали... на то(р)гъ... взяли и пограбили в ни(х) коне(и) десе(т) з возами (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 44 зв.);

товар (*як засіб прибутку*): впу(л) я(р)марку за(с) с ко(ж)дого купца ѡ(т) купи и га(н)длю(в)... по шести гроше(и) лито(в)ски(х) брано (Володимир, 1608 *ТУ* 246); е(ст) в ни(х) гѣра една сѣрчанаа то е(ст) такѡжъ дѣбоги(х) гѣндель (Львів, поч. XVII ст. *Хрон.* 29).

3. *Перен. (дія ради моральної вигоди)* торг: Хс Спсїтель нашъ, ... кѣпѣца гандлевъ дѣхѡвны(х): под' прїповѣстью сегосвѣтного торж'ника, в' слѡвехъ правды своеѣ залѣцаѣтъ намъ (Єв'е, 1612 *Діон.* 1 нenum.); в часъ дѣброго повоже(н)а мнѡго ест' товарышовъ, и ѡны(х) за правдївы(х) товарышовъ мѣй, котѡры не дла пожи(т)коу тебе мїлоую(т), але дла самѡе цнѡтъ мїлости, а инѡкшаа мїлость... гандель власне ест' (Острог, 1614 *Тест.* 152).

ГАНДЛЕВАТИ, ГАНДЛЕВАТЬ, ГАНДЛІОВАТИ *дієсл. недок. (свн. handeln)* (чим і без додатка) (*займатися купівелею і продажем товарів*) торгувати: И таковымъ обычаемъ тотъ податокъ маеть быти даван: Напервей з мещан..., которые гандлюють и ремесства вживають (Вильна, 1566 AS VII, 88); позволили есмо людямъ тымъ, которые приходити и осѣдати будутъ, ... завжди вшелякими товары купецкими гандлевати (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 286); И вшѣдши в' брѡню мѣскѡю мѡвили до людѣ: мѡжеве тѣи спѡкѡйни сѡтъ, а хочѣтъ мѣшкать з нами: нехай гандлюють в' земли (серед. XVII ст. *Хрон.* 52);

(*займатися дрібною або нечесною торгівлею*) гандловати: А Єзѣ(с) вше(д)ши до костела почаль выметати продаючие в костеле и спворочаль столы ты(х) што пнѣзма га(н)длюю(т) (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 48); Жаде(н) жа(д)нои рѣчи... межи собою... ничего становити, га(н)длїовати, кѣповати, продавати без вѣдомости дѣчителя не мае(т) (Луцьк, [1624] *ЛВКРДА* I-1, 87).

ГАНДЛЕВЫЙ *прикм. (який є товаром, призначений для продажу)* товарний: А инѣшие вси товары, яко отъ речей едwabныхъ, ... такъ отъ железныхъ..., и отъ иныхъ, которіе кольвекъ гандлевые суть, маеть быти бранъ поборъ водле шацунъку (Берестечко, 1566 *РИБ* XXX, 398).

ГАНДЛІОВАТИ *див.* **ГАНДЛЕВАТИ**.

ГАНДЛЮВНИКЪ ч. Гендляр: Ханаанъ: Кѣпѣ(ц)а(б) Га(н)длїовни(к) аѡо стѣрты(и) а(б') злѡманы(и) (1627 *ЛБ* 240).

ГАНЕБНЕ *присл. (стп. haniebnie) (безчесно)* ганебно: весоло(м) вѣста(л) на ѡца своѣго..., хотячи его з' цр(с)тва зогнѣти, а са(м) сѣ(с)ти... а на остѣто(к)... ганѣбне загіноу(л), на доубѣ ѡбѣшень (XVI ст. *УС* №29519, 230); а наконѣцъ могъ бымъ и ты(х) вспѡмнити, котѡрыѣ папѣ(ж)ство ганѣ(б)не дѣрого, то естъ за дѣшѣ, ... кѣповѣли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 174 зв.); выволо(к)ши его [боярина] з до(му), ганѣ(б)не, нелото(с)тивеса(м) пнѣ Я(н) Се(р)хове(ц)ки(и) ша(б)лею посе(к) (Житомир, 1609 *ДМВН* 140); другихъ ганѣбне поранили, пострѣляли (Луцьк, 1617 *АрхЮЗР* 6/I, 384); И паны зацная бу(д)же литостивая Не бѣ(д) крѣве лю(д)скою такъ ганѣбне хтївая (1636 *Лям. о пр.* 11 зв.).

ГАНЕБНЫЙ, ГАНЕБНЫЙ, КГАНЕБНЫЙ

прикм. 1. (який викликає ганьбу, осуд) ганебний: тотъ царь Костянтинъ укинувся у пьянства у блуды и распущенство ганебное, матку свою... съ царства вонъ выгналъ (Супрасльський монастир, 1580 Пис. пр. лют. 57); учинивши таковы(и) злы(и) кганебны(и) учинокъ... утекли (Житомир, 1583 АЖМУ 51); а юда..., оувидѣвши таковою ганѣбноую смѣрть... пошо(л) и обѣсилса (XVI ст. УЕ №29519, 41); Тогда Пилат, умывши водою руки, выдалъ Христа на смерть ганебную (Львів, 1605-1606 Перест. 47); на котóромъ мѣсцѣ неслѣдшне гѣшилася Іезавѣль, на тóмже слѣдшне погѣбель свою ганѣбнѣю понесла (Київ, 1646 Моґ.Тр. 941); ѿ сынѣ мой Іосифе, на якѣю ганѣбнѣю смѣрть пришлѣлъ естѣсь (серед. XVII ст. Хрон. 61 зв.).

2. У знач. ім. Ганебний. Вл. н.: Ва(с)ко Ганебны(и) (1649 РЗВ 97).

ГАНЕНЬЄ, ГАНѢНЬЄ с. (виражання осуду, засудження) ганьблення: А што былѣо причиною до ганѣнья и до называн'я костантѣ антихрѣсто(мъ) тѣ, же былѣ аріаниномъ (Острог, 1598-1599 Апокр. 57); Гаждѣніе: Злохдѣленіе, ганба..., ганѣнье, лжѣнье (1627 ЛБ 25).

Пор. ГАНИТИ.

ГАНИТИ, ГАНІТІ дієсл. недок. (стч. haniti, стп. ganić) (що, кого, кому) (вносити осуд, виражати незадоволення) ганити, гудити: Єв(г)листа пише..., якъ фал'шивы пр(ор)ки ганить (1556-1561 ПЄ 38 зв.); А хто бы колвекъ гани(л) и надча(л) то(т) буде(т) зва(н) великимъ (Хорошів, 1581 Є.Нег. 5 зв.); все людское ганимъ, а своего лѣпшого не покажемъ (Вільна, 1595 Ун.гр. 118); А такъ не мелесь, брате, слушноѣ причины тыхъ ганити, которые ездятъ по свету видети то, што есть годного ку виденью (Володимир, 1598-1599 Відп.ПО 1071); Ганили бысми вамъ то и приводили бысми до обачѣн'я и до покоуты, коли бысми того скоутокъ якій оу васъ собѣ ѿбещовали (Острог, 1598-1599 Апокр. 46 зв.); тѣе твоѣ зданьѣ ганиль безподобно ап(с)лъ (Дермань, 1605 Мел.Л. 8 зв.); Тут же зараз хотячи им утвердити разум в Христа вѣрою не их ганит, але себе (1608-1609 Виш.Зач. 210); Сѣкта бѣвѣмъ таа постъ гани(т) дла оугожѣна гѣлѣ (Київ, бл. 1619 Ообр. 172); Хдлю: Ганю, блюзно (1627 ЛБ 145); На то пновъ брати(и)... ро(з)ные вота были едны... ради

были такому купщеву, дрѣгие ганили и по(з)волити не хотѣли (Львів, 1638 ЛСБ 1043, 51 зв.);

(негативно ставитися до чогось) осуджувати, засуджувати: на ты(х) роко(х) ѿ судѣ... еше бо(л)ше листовъ ни(ж)ли пере(д) ты(м) кды справы тые стороны з собою та(м) мевали показано, которые вси ганено (Городно, 1555 ЛНБ 103, 20/Id, 1989, 83 зв.); Прото тая справа вже до жа(д)ного суду иного и року ворочатися не може(т),... бо на што хто ра(з) по(з)-волить, други(и) ра(з) того ганити не може (Київ, 1599 ККПС 117); Якожъ посполито естѣ нѣкоторы(м) людѣмъ гды сами що роба(т) нефорѣмногѣ, за грѣхъ тогѣ не маю(т), але гды инший такобое що здѣлаеть, срого ѿномѣ ганатъ (Київ, 1646 Моґ.Тр. 945); такихъ вѣщци звѣздъ самъ... бгѣ нашѣ ганить (серед. XVII ст. Хрон. 3).

ГАНКЕРЪ ч. (стп. ankier, нім. Anker) (металева або дерев'яна зв'язка, якою скріплюють частини будівлі) анкер: второ(к) касія(н) са(х)нови(ч)... до ѿго(р) по га(н)кры є(з)ди(л) на це(р)ков (Львів, 1592 ЛСБ 1037, 20 зв.); дѣбины на га(н)кры... кѣплено за зло(т)і (Там же, 65 зв.); Вѣночѣ гром срогої ударил... там запалил посред муру ганкры древесныи (1630 АрхЮЗР 1/XI, 378).

ГАНКРОВЫЙ *прикм.* (який стосується ганкера) анкерний: прыве(з) желѣза га(н)кровога штѣ(к) седмъ важы(т) це(т)наро(в) по(л) з (Львів, 1592 ЛСБ 20 зв.); желѣза ганкровога езуиткам отважилем (1627 АрхЮЗР 1/XI, 370).

ГАНОКЪ *див.* ГАНОКЪ.

ГАНТАБА ж. (стп. antaba, свн. Hand habe) (зігнута залізна смужка для скріплення стінчи балок) скоба, клямра: дале(м) слюсарови што приби(л) га(н)табы и завесы гроше(и) к (Львів, 1594-1595 ЛСБ 1041, 1).

ГАНЧАРЬ¹ *див.* ГОНЧАРЬ.

ГАНЧАРЬ² ч. Вузький прямий меч з довгим гранованим клинком: Ганчары в. золотом ѿправленые с каменем (1558 AS VI, 214).

ГАНЪ *див.* ХАНЪ.

ГАНЪТЪВАСЪ *див.* ГАНЪТЪВАСЪ.

ГАНЪЧАРИХА ж. Гончариха. Вл. н.: подѣста-рости(и) бересте(и)ски(и) з людьми... вели насъ ѿтѣ

добрицы кѣ врючыщу гоньчарево ѿ(т) ганьчарихи ѿ пуневѣ болото (1546 *ОГ* 27).

ГАНЬШЪ див. АНИСЪ.

ГАНЬБА, ГАНБА ж. (*стч.* hanba, *стп.* hanba) ганьба, зневага, сором: То ся розумѣть дѣйство креста: претрѣпѣти скорѣби, ... досады, ганѣбы, телесныя болезни (Супрасльскый монастыр, 1580 *Пис.пр.лют.* 83); И не могль є(м) зносити ганьбы ѿ(т) Жидо(в) ко(т)рыє поносили непорядкови нашему хр(с)тиа(н)скому (Гологори, XVI ст. *ЛНБ* 4, 1136, 35, 1 зв.); мѣсли(л) пѣтръ, ижъ... наоучителеви свѣмѣне зѣчи(л) такыхъ срѣбгихъ моукъ и сромоты и ганьбы (Острог, 1598 *Отп.КО* 12 зв.); которые [проѣсорове], за лакомствомъ удавшыся, до Вильни на сыгышыє пироги отбегли, а тутъ, ку большой ганьбе и жалю убогого хрестиянства, на уруганьє противникѡвъ нашихъ все покинули (Вильна, 1599 *Ант.* 605); гла(в)у ... волокли єи дѣти по мѣстѣ, коу га(н)бѣ єго спѣваючи (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 123); Хѣла: Блюзнѣрство, ганба (1627 *ЛБ* 145); принамнѣй притѡмноѡса ганьбы и неславы сорѡмѣймо и встыдѣймо (Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 187); Помѣслѣмо тѣжъ и грѣшникѡвъ ѡ нескончѡной мѡцѣ, гды припроважѣны бѣдѣтъ, предѣ Маєстѣтъ страшливый: яковѣа ганьба ихъ найдеть, предѣ справедливымъ сдѣією, гды ѿ(т)пѡрѣ не бѣдѣтъ мѡчѣ дѣти (Львѣв, 1642 *Час.Слово* 271); Привѣлесѣ на свою и мою ганьбѣ тогѡ жидовѣна (серед. XVII ст. *Хрон.* 64 зв.); Помѣслѣмо тѣжъ и грѣшникѡвъ ѡ нескончѡной мѡцѣ, гды припроважѣны бѣдѣтъ, предѣ Маєстѣтъ страшливый: яковѣа ганьба ихъ найдеть, предѣ справедливымъ сдѣією, гды ѿ(т)пѡрѣ не бѣдѣтъ мѡчѣ дѣти (Львѣв, 1642 *Час.Слово* 271); Привѣлесѣ на свою и мою ганьбѣ тогѡ жидовѣна (серед. XVII ст. *Хрон.* 64 зв.); **давати ганбу** (кому) — (*осуджувати, виражати незадоволення*) гудити, ганити: Алѣ не помогло то пре(д)савзѣтѡ ѡно(го) нароѣдъ жидѡвско-го кѣ вымѡвѣ, же давали га(н)боу дла посѣль снѡ(м) самойлєвы(м) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 217).

ГАНЬБИТИ, ГАНБИТИ, ГАНЬБИТИ *дієсл. недок.* (кого, що) (*вкривати ганьбою*) ганьбити: на тое са барзо ѡбѣриль сѣті хризосто и на казаню тѡю рѣ(ч) бѣрзо ганби(л) (XVI ст. *УЄ* №29519, 284 зв.); не ѿ(т)повѣди(л) срогостю анѣ ты(ж) га(н)бы (!) або проклина(л) днѣ свой в котрѣй са наро(ди)ль (к. XVI

ст. *УЄ* №31, 64); Поємлю: Берѣ,... ѡкорѣю, ганблѣю (1627 *ЛБ* 86); ѡкарѣю: Досаждѣю,... ганю, злорѣчѣ, ганблѣю, ѡсмѣвѣю (Там же, 138); ѡчнѣкомѣ примовлѣеть, ганѣбачи ихъ предѣ всѣми, якѡ ты(х), котѡрыѣ не змогли оулѣчѣти (Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 450).

ГАНЬБИТИСА *дієсл. недок.* (*засуджувати своѣ вчинки*) ганьбити себе: алѣ скорѡ почне(ш) залицати папѣжа... зра(з) са почне(ш) самѣ ганьби(ти) (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 155).

ГАНЬБАЧИЙ *дієприкм.* у *знач. ім.* (*той, хто ганьбить когось*) ганьбитель: А га(н)бачи(х) злы(м) житѣє(м) и грѣдостѣю, до ко(н)ца, і въ вѣки ѡблѣжѣ і посоромѡчѣ (1599 *Виш.Кн.* 216); то є(ст) тыи, которѣи ганбили дѣха сѣтѡ (к. XVI ст. *УЄ* №31, 95 зв.).

ГАПЛА ж. Те саме, що **гапликъ**: Феско... напервѣй отдал коней трое, ... жупан синий, ... пояс шовковый и кушак, гаплы штучни (Бориспіль, 1638 *АБМУ* 26).

ГАПЛИКЪ ч. (*застѣбка для одягу*) гаплик: Данило ми(л)ковичъ... ме(л) поло(т)на коле(н)ского а(в)шусу // шту(к)с... гаплико(в)... за копыѣ (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 56 зв.-57); Фе(д)ко кравецъ... гаплико(в) взяль тѣзине(и) пѣть (Володимир, 1590 *ЖКК* I, 312); тамже взяли въ ворку полотняномъ зготованыя кольца... позлотистые, ... зѣ гапликами и пряжками позлотистыми (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/1, 109).

ГАРАБУРДА ч. (*стп.* garab, *сѡн.* herab) 1. Наганяч звѣрѣв пѣд час полкованья: я ѡзна(и)мую тымъ моимъ листо(м) и(ж)... стре(л)цо(в) до послуги... и(з) се(л)манастыря де(р)ма(н)ского... гарабу(р)до(в) ...яко новѡбраны(х) до роботы манасты(р)ской приве(р)нувь вкунини стрелцо(в) до послуги (Острог, 1599 *ЛОИИ* 238, 2, 69/13, 1).

2. Вл. н.: Степанъ Гарабу(р)да (1649 *РЗВ* 387).

ГАРАЗДЪ див. ГОРАЗДЪ.

ГАРАСОВЫЙ див. ГАРУСОВЫЙ.

ГАРАСТЪ див. ГОРАЗДЪ.

ГАРАЧИЙ див. ГОРЯЧИЙ.

ГАРАЧЪ ч. (*даннина ханѡвѣ*) гарач: Такожде и на Святую гору: от еже бѣ товар один прежде соборного гарачу, нынѣ же и до чєтырєх влѣзло (1600 *Виш.Посл. до Княг.* 235).

ГАРБАРЧИКЪ ч. (*стп.* garbarczyk) 1. Пѣдмайстер у гарбаря, кушнѣра: по(д) ча(с) нѣнѣшнего

морѣ, васили(и) ивановичъ га(р)ба(р)чи(к) з парафѣтъ и длѣцѣ фѣдоровскоѣ ѿ(т)каза(л) (Львѣв, 1623 ЛСБ 1049, 4 зв.).

2. Вл. н.: пѣтръ га(р)барчи(к) (Львѣв, 1591 ЛСБ 1036, 21).

**ГАРБАРЬ, ГАРБАРЬ, ГАРЬБАРЬ, ГАР-
БАРЬ** ч. (стп. garbarz, сѣн. gärber) 1. (ремѣсник, що виправляє шкѣри) кушнѣр, гарбар: Правда, ижъ дано было позволенье Еремии, але не гарьбаромъ, не шевъчыкомъ Виленьскимъ (Вѣльна, 1599 Ант. 829); По Тю(и) небо(ж)цѣ що в га(р)баря ѿме(р)ла: дали(с)-мо трѣмнѣ (Львѣв, 1607-1645 РДВ 32 зв.); Смѣртъ оу збѣы не гледѣтъ: Болшъ скѣрокъ телѣчихъ Перерѣбать гарбарѣ нѣжъ вѣлобыдлѣчихъ (Вѣльна, 1620 Лям.К. 22); alutarius скѣ(р)нѣ(к) гарба(р) (I пол. XVII ст. Сем. 20); Оусмѣръ: Гѣрбарь, скѣрникъ (1627 ЛБ 140).

2. Вл. н.: в клатву вкладаемъ... предмѣщанъ краковскогo предмѣста. Семѣона корѣнкѣ. Марка Миха(и)ловича. Семѣона гарбара (Берестя, 1590 ЛСБ 142); Кѣрѣй Гарьба(р) (1649 РЗВ 100 зв.); Кузма Га(р)барь (Там же, 403).

ГАРБУЗЪ, ВАРБУЗЪ ч. Гарбуз. Вл. н.: иванъ косцевѣ(ц)ки(и)... явне зозна(л) и(ж)... фо(л)варькъ на предмѣсти лво(в)скомъ... межѣ домо(м) матыса га(р)бѣза и сѣ(н)ка кра(в)ця... приналежи(т) та(м) до того фо(л)ва(р)ку (Белз, 1596 Юр. 16 зв.); ми(н)ко ва(р)бѣзъ (1649 РЗВ 203); Аньдрѣ(и) Га(р)бузъ (Там же, 392 зв.).

ГАРВАТЬ ч. Хорватъ: Иллирѣкъ: Словакъ, зѣ ла(т): Дѣлмѣта, зѣ чѣска Гѣрватъ (1627 ЛБ 208).

ГАРЕЛЬ див. ГАЛЕРЬ.

ГАРКАБУЗЪ див. АРКАБУЗЪ.

ГАРМАТА див. АРМАТА.

ГАРМАТНЬЙ див. АРМАТНЬЙ.

ГАРМАШЪ, ГАРЬМАШЪ ч. (той, хто виготовляв або обслуговував гармати) гармаш, гарматник. Вл. н.: Я(ц)ко Га(р)машъ (1649 РЗВ 9); Иванъ Га(р)машъ (Там же, 35 зв.); Клишко гарьмашъ (Там же, 169).

ГАРЬМОНЬА, ГАРЬМОНІА ж. (гр. ἁρμονία) (злагожденість, взаємна відповідність якостей) гармонія: Гарьмонія альбо согласіе вѣры, сакраментовъ и церемоней святое Восточное церкви съ костеломъ Рымьскимъ (Вѣльна, 1608 Гарм. 169); В

рожествѣ его агѣли зѣ нѣа зѣствѣли, // нѣ(с)наа на повѣтрѣ гармонѣа брѣмѣла (поч. XVII ст. Проп.р. 196 зв.-197).

ГАРНЕЦЬ див. ГОРНЕЦЬ.

ГАРТА ж. (сѣн. herd) те саме, що гартъ у 1 знач.: за га(р)тѣ 2 каменѣ бесѣ чвѣ(р)ти в люблинѣ fr. 49 (Львѣв, 1635 ЛСБ 1054, 17).

ГАРТАРЬ ч. (той, хто гартує металеві вироби) гартівник: Голю(в)щина ремесныхъ люде(и): Золотарѣ, ѿ(р)ганисте, пѣшкарѣ, гартару, малярови,... тымъ всимъ голо(в)щины по три(д)цати ко(п) гроше(и) (1566 ВЛС 94 зв.).

ГАРТВОЛЬ ч. (стп. hartful, сѣн. haltpfahl) дрюк з гаком: И фатали люсами и га(р)твольемъ, хотечи по(д)ле ты(х) же кома(г) приле(и)цовати (Володимир, 1566 ТУ 115).

ГАРТОВАНЬЙ див. прикм. у знач. ім. Гартований. Вл. н.: Ма(р)тинъ га(р)тованы(и) (1649 РЗВ 446 зв.).

ГАРТОВАТИ дієсл. недок. (стп. hartować, сѣн. harten) (спеціально обробляти металеві вироби) гартувати: В Гѣтѣ Вѣлкѣановой ѣй рѣблено сокѣры, И стрѣлы гартѣвано ѿстрыѣ безѣмѣры (Київ, 1622 Сак.В. 50); Гартую. Induro. Consolido (1650 ЛК 439); Образно: частѣкрѣтъ гартѣвалесь крѣвю непрѣѣтелскою... шѣблю твою (Київ, 1637 УЄ Кал. 6).

ГАРТОВНЬЙ прикм. (виготовлений способом гартування) гартований: Потрѣба... ма(р)ности свѣ(ц)-кѣ ѿпѣствѣвши, мѣлтва(ми) яко копѣю га(р)тѣвною, зброю желѣзною нѣбо пробѣати (Київ, 1623 Мог.Кн. 21); Ѡ прч(с)таа Панно, дѣхѣ въ мнѣ не стаѣтъ, Гартѣвнѣй грѣтъ блѣсти ср(д)це прѣражѣетъ (Львѣв, 1631 Волк. 14 зв.).

ГАРТЪ, ГАРТЬ ч. (стп. hart, сѣн. herd) 1. Сплав олова з сурмою: еще выда(л) п(н) геѿ(р)ги(и) шваге(р) мо(и) за га(р)тъ за ро(з)ные шрѣбьки барановомѣ чѣла(д)никѣ fr. 2 и 55 (Львѣв, 1633 ЛСБ 1054, 2 зв.).

2. Металева окалина: Гартъ. S[t]omota (1650 ЛК 439).

3. Процес виготовлення поташу: та(м) же слѣдга пѣна Михо(в)ско(г)... ѣпомина(л)ся ѣ пѣна бе(з)соки(р)ского абы пѣнѣ Михо(в)скомѣ во(д)лѣ(г) ѿбѣликѣ... ѿ(т)да(л) пя(т) бочокъ поташѣ ни(ж)ли па(н) бе(з)соки(р)ски(и) поведе(л) же не мае(т) готового але скоро га(р)тъ до(и)де ѿ(т)дамъ (Житомир, 1605 ЦДІАК 11,

1, 4, 38 зв.); Презь некоторое насланье и побранье тыхъ попеловъ поводовыхъ, гартъ, который коштомъ повода нынешнего немалымъ зачато поташъ робити, до сихъ часувъ вакуеть (Житомир, 1632 ТУ 298).

Див. ще ГАРТА.

ГАРУСОВЫЙ, ГАРАСОВЫЙ *прикм. (зроблений з гарусу)* гарусовый: раска гарусовая, за штучку две копе грошей даломъ (Клевань, 1571 *АрхЮЗР* 1/1, 34); фартухъ черный гарасовый за зол. 1 гр. 20 (1633 *АрхЮЗР* 1/XI, 433).

ГАРУСЪ *ч. (стп. harus, фр. Arrus < Arras) (кольорова вовняна пряжа)* гарус: от штуки гарусу грошей десят (Вильна, 1568-1573 *ПККДА* II, дод. 561).

ГАРФА *див. АРФА.*

ГАРЦОВАНЄ, ГАРЦОВАНІЄ, ГАРЦОВАНЬЄ *с. (стп. harcowanie) (скакання на коні)* гарцования: ристаніє, выбѣга(н)є, выгѣка(н)є, га(р)цова(н)є (1596 *ЛЗ* 73); Ристаніє: Выбѣга(н)є, выгѣка(н)є, гарцова(н)є (1627 *ЛБ* 109); Конноеристаніє: Выгѣчки, Гарцованье, бѣганье коньми (Львів, 1642 *Жел.П.* 7 зв.); Ристаніє: Выгѣчки, Гарцованіє, Гонитвы, ... Бѣганіє коньми (Там же, 8).

Пор. ГАРЬЦОВАТИ.

ГАРЦЪ *див. ГЕРЦЪ.*

ГАРЪКУША, ГОРКУША, ГОРЪКУША *ч. (той, хто гаркавить)* гаркуша, *діал.* горкуша. Вл. н.: Иванъ Гарькуша (1649 *РЗВ* 37 зв.); Иванъ Горькуша (Там же, 54); Гаврыло Горькѣша (Там же, 442).

ГАРЪМОНІЯ *див. ГАРМОНЬА.*

ГАРЪНЬИЙ *прикм. у знач. ім.* Гарний. Вл. н.: мещане... гира петро(в) зать... гавърило козе(л)... нестръ гарьны(и) (1552 *ОЧорн.З.* 69).

ГАРЬЦОВАТИ *дієсл. недок. (з ким) (пустувати, скакати)* гарцювати: Знать, же чытаете права духовные и цесарские, але подобно овые, где чтырей кролеве малеваные по столу зъ вами гарьцуютъ! (Вильна, 1599 *Ант.* 685).

ГАРЬЛЬ *див. ГАЛЕРЬ.*

ГАСИТИ *дієсл. недок. 1. (що і без додатка) (припиняти горіння; не давати горіти)* гасити: яко вода гаси(т) горачїи огонь, та(к) ялѣмоу(ж)на спротивлѣтса грѣхо(м) (Львів, 1585 *УЄ* №5, 233, на полях); а кто бы иначею оучинити ма(л), то є(г) кльнѣте, свѣчки гасїте (Львів, поч. XVII ст. *Крон.*

146); гды попь ншгъ... з... ѳнѣата(ми) на ратушь (с) ѳдаль... тогды гася(ч) запа(л) пре(з) алекса(н)дра прокопови(ч)... дале(м) г(р) 10 (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 5 зв.); Оучинїшъ тежъ сѣмь лѣ(м)пѣ... // ... Нбжички тежъ и в чомъ оустрїжки бѣдѣтъ гашѣны нехѣй бѣдѣтъ зъ зѣлота начїстшаго (серед. XVII ст. *Хрон.* 102 зв.-103); Гашу. Ех[s]tinguo (1650 *ЛК* 439).

2. (що) *(змішувати вапно з водою, виготовляючи будівельний матеріал)* гасити: вапно гасили 3 хло(п) (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 64); 4 помо(ч)ники що ва(п)но гасили fr. 3 и 3 (Львів, 1634 *ЛСБ* 1054, 14).

3. *Перен. (що) (перешкоджати вияву чого-небудь)* гасити, глушити, гамувати: яко вода загащає(т) пламень ѳ(г)не(н)ныи та(к) ты(ж) наука пісма стго теды гаси(т) вши(ст)кы зло(с)ти (к. XVI ст. *УЄ* №31, 87 зв.); не гаси своєѣ горливости кѣ Цркви Восточной (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 7).

4. *Перен. (що) (припиняти дію чого-небудь)* гамувати: Гды нани(х) оудара(т), ѳ(д)бивати знако(м) кр(с)та... повїнны соу(т), // ... всѣ и(х) наїзды и проти(в)ности гасити в собѣ мають (серед. XVII ст. *Кас.* 7-7 зв.).

ГАСЛО *с. (стп. hasło) 1. (головний принцип)* гасло: И ты(х), што яко власны(х) свои(х) про(д)ковъ гасло побо(ж)ности принѣвши, на бное са по(д)писали, то есть... вѣрѣ запечѣтовали (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 133); гды бы волно было ухвалы св. отцевъ... отмѣнати, ... и православныи певного гасла сполечности своей нѣколи бы мѣти не могли (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 736); Вѣдлѣгъ гасла, албо вызнана вѣры христїанской, ... дванѣцать есть артикѣловъ вѣры православнохристїанской (Львів, 1646 *Зобр.* 3).

2. Знак, символ, гасло: як за часовъ апостольских... фалшивых апостолов, ... по Гасле знати было, так православные тепер... геретиковъ по Гасле познати могутъ (Вильна, 1600 *Катех.* 61); поневажъ многокро(т) хотѣли го поимѣти и не могли... абы не тѣе жъ зновѣ было, даєтъ имъ пре(з) // поцалована гасло (поч. XVII ст. *Проп.р.* 90 зв.-91); И чїмъ справи(л), Тѣжъ зостаѣ(л) Гасло свбимъ Правовѣрнымъ. Кр(с)тъ звѣз(д)ами гафтованы(и) Ко(н)стантїнѣ оказанный (Київ, 1623 *МКСВ* 79); Знаменїє: Знакъ, пѣтно, знама, ... так же: гасло, яко: побѣда бжїа или пропѣре(ц), ил(и) хороговѣ (1627 *ЛБ* 44); На томъ Стомъ Соборѣ

сей С̄тый С̄имволъ, а́бѡ Г̄асло ѡ(т) С̄тыхъ и богѡнос-
ныхъ ѡ(т)цѡ(в)... Д̄ха С̄т̄гѡ надхне(н)емъ, злѡжено
было (Київ, 1637 УЄ Кал. 310); Гасло. Tessera. [S]ignum
(1650 ЛК 439).

ГАСНУТИ *дієсл. недок. 1. (переставати горіти, світити)* гаснути: кгда́ намъ свѣтитъ са́мое
сл̄нце тѣкстѡ, прѡмєни звѣздъ гаснѡтъ (Острог, 1598
Ист.фл.син. 41); Што на(д) ѡгнь є(ст) ср̄бжшее, а што
на(д) Кѡрчъ подл̄йшее; а єдн̄акъ ани дѣрево згорѣвало,
ани ѡгнь гаснѡ(л) (Київ, 1625 *Злат.Н.* 128); а в'
занедб̄аньи и неприклад̄аньи дрѡвъ оустаєтъ пѡло-
мень, и гаснетъ ѡгѡнь (Вильна, 1627 *Дух.б.* 331); Рвєніє
же подо(б)но огню в' гѡ(б)цѣ скр̄итомѡ... дѡлжей
горіть не гаснѡчи (1627 *ЛБ* 161); Гасну. Ex[s]tinguor
(1650 ЛК 439).

2. Перен. (від чого) (втрачати силу вияву)
гаснути: ты самовѡльне занедбыв̄аючи и не єзвал̄аючи,
гаснешъ ѡ(д) д̄ха (Вильна, 1627 *Дух.б.* 257).

ГАСТРИМАРГЪ *ч. (гр. γαστήρ — шлунок +*
μαρός — жадібний) обжаера, ласун: А нѣкоторые...
здоровы... б̄ыли... живѡчи в' пѣстына(х)... лѣ(т)...
бли(з)ко ста̄, чо(б)н̄ын̄ѣшни(х) вѣковъ Гастримаргѡве
и роскѡшники свѣта // того не маю̄ть (Київ, бл. 1619
О обр. 171-172).

ГАТА *ж.* Гатка, гать: поку(л) вешняя вода
быває(т) потоу(л) го(р)чане гаты и єзы свои маю(т)
(1546 *ОГ* 32).

Див. ще ГАТКА, ГАТОНКА, ГАТЬ.

ГАТАЛОМЪ *ч. (уз. hatalom) гвалт, насильство:*
И по тумъ каравъ Господь Б̄гъ нарудъ увесь Веніамин-
нувъ дѣля гаталму жоны єдного попа (XVI ст. *НЄ*
222); За тотожъ и опятъ каравъ Господь Б̄гъ Сиким-
ляны дѣля гаталму донькы Іаковъвы (Там же).

ГАТАРА *ж. (жинка, яка вела вільний спосіб*
життя) гетера: а тепе(р) за ѡжо гата(р) самы(х) не(м)-
не(и) рыще(р)скою дѣ(л)но(с)т̄ю, славны(х) народа(х)
ре(ч) прѣ(д) ты(м) почат̄ю ѡми(с)лили(м) ти skutecne
и дово(д)не вывє(с)ти (1582 Кр.Стр. 47).

ГАТИТИ *дієсл. недок. (що) (робити гатку, від-*
городжуючи воду) гатити: jako ziemianskie ludy, tak u
meszczane, powinny gobyty u hatyту melnicu (Вінниця,
1545 АрхЮЗР 6/І, 22); а въ мазакѡве на загари (!) гать
гатать мазакѡвцы (1552 ОВін.З. 134 зв.); Млынъ
голошев̄ьски(и) направ̄ю̄ть гатать и зем̄лею сyp-

лють (1552 ОЛЗ 190); старошов̄ьщинѡ даю̄ть по два
гроши з дымѡ млынѡвъ пови(н)ни робити и гать
гатити ѡ вобр̄бе (Чорногород, 1578 ПВКРДА III, 58);
гать ставу замкового гатити... не хочуть (1613
АрхЮЗР 8/V, 386).

ГАТИЩЕ *с.* Місце, де була гатка, гать: ѡт
того гатища дѡбровкою на дорогѡ (Звиняче, 1549 *AS*
VI, 96).

ГАТКА *ж. 1.* Гатка, гать: тогды всѣ(в)ши мы
на возы... попровалили мя... до копцо(в)... которые
сѡтъ яко бы кѡ заходѡ сл̄нца... до мостка и до гатки
которые переєжджаю̄ть єд̄чи до словѣти (Унів, 1581
ЛСБ 61).

2. Вл. н., ч.: Иванъ Га(т)ка (1649 *РЗВ* 329).

Див. ще ГАТА, ГАТОНКА, ГАТЬ.

ГАТЛАСОВЫЙ *див. АТЛАСОВЫЙ.*

ГАТЛАСЪ *див. АТЛАСЪ.*

ГАТОНКА *ж.* Те саме, що гатка. У складі вл. н.:
гатонка Ілковская: отецъ владыка... // на властный
кгрунтъ нашъ,... кгвалтомъ наехавши,... ажъ до
дворища Пушкаровское долины, противко гатонки
Ілковское,... оный... кгрунтъ нашъ... поораль
(Луцьк, 1594 *АрхЮЗР* 1/І, 434-435).

Див. ще ГАТА, ГАТЬ.

ГАТУНОКЪ *див. ГАТУНОКЪ.*

ГАТЬ *ж. 1.* Гать: вели насъ ѡ(т) того копца...
дога(ти) // которая гать по(д) селомъ великого кня(з)-
ства (1546 *ОГ* 61 зв.-62); а въ мазакѡве на загари (!)
гать гатать мазакѡвцы (1552 *ОВін.З.* 134 зв.); В
ставохъ... рыбы ловити вольно тымъ которые греблю
и гати тамъ робать (Там же); Ставы гатьми занатые
(1552 *ОЖЗ* 124 зв.); Млыны ѡ голешѡве мила ѡтъ
замкѡ гатью занатъ д̄ кола в немъ (1552 *ОЛЗ* 179
зв.); Пуска(и)те, де(и), собе комаги чере(з) га(т)
(Луцьк, 1563 *ТУ* 100); па(н) семе(н) спо(л)не с пано(м)
песочи(н)ски(м)... спо(л)не мо(ст) и га(т) направовати
маю(т) (Кунів, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 25 зв.); к томѡжъ
// дворѡ млынъ... на болоте гатью де(р)жить ѡ(д)но
на весне мелеть (Чорногород, 1578 *ПВКРДА* III, 45-
46); а петроувцы за гатью дали нивоу и синожа(т) з
(д)ре(в)нею (I пол. XVII ст. *УИ* 1911/9, 13).

2. Вл. н.: дали є(с)мо є(и)... на выхова(н)є до
живота єє мл(с)ти село гать (Луцьк, 1569 *ЛНБ* 103,
26/Іd, 1821, 17); у складі вл. н.: Грязькая гать:

стырту сина розобразили у Грязькое гати на Островьцу (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 393).

Див. ще ГАТА, ГАТКА, ГАТОНКА.

ГАФТАРКА ж. (*вишивальниця золотом, сріблом*) гаптарка: Золотарь... гафта(р)це кове(р)-нику, тымь всимь голо(в)щины по три(д)цати ко(п) гроше(и) (1566 *ВЛС* 94 зв.); кна(з) ку(р)пски(и) вза(л)... челя(д) нево(л)ндю... то е(ст) касюта гафта(р)ка з двема до(ч)ками которые до(ч)ки такъ добре робя(т) золото(м) я(к) и она сама (Володимир, 1578 *ЖКК* I, 133); кна(з) ку(р)пски(и) вза(л)... дрѣгю... гафта(р)кѣ огренищѣ га(н)нѣ литовкѣ (Там же).

ГАФТАРСКИЙ *прикм.* (*виконаний способом гаптування*) гаптарський: завеска злотоглавова гафтарское роботы (Локачі, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 366); оучинишь и заслонѣ... з бѣлогѣ едѣбу крѣчюного роботою гафтарскою (серед. XVII ст. *Хрон.* 104); И оучинишь шапкѣ з бисерѣ, и поясъ роботою гафтарскою (Там же, 106).

ГАФТКА, ГАФЪТКА, ГАФТКА ж. (*стп. haftka, сѣн. haft*) (*застібка для одягу*) гаплик: Авра(м) Хажимови(ч)... на огледа(н)е зби(т)я... бра(л)... вижо(м)... Степана Климовича, которы(и)... ра(н) значны(х) на не(м) не виде(л), одно то(л)ко... в ско(р)ки лосиное две гафтки сребрены(х) порвано (Луцьк, 1561 *ТУ* 96); с комо(р) и с скрыни в мене побрали... // ...кобере(ц) са(л)гацки(и) тузи(н) гаѣто(к) сребраны(х) велики(х) (Володимир, 1567 *ЦДИАК* 28, 1, 2, 24-25); побра(л)... жѣпа(н)... бакгазиею по(д)шиты(и) з гафѣтками срѣбрными злоци(с)тými (Вінниця, 1610 *ЛНБ* 5, II 4052, 148 зв.).

ГАФТОВАНЕ, ГАФТОВАНА с. (*стп. haftowanie*) (*вишивка*) гаптування: Що богъ терпѣл народѣ грѣбомѣ жиловѣскомѣ, отводачи их от обычаевъ поганских египетских: якие шпоны коштовные и гафтована херѣвимом! (поч. XVII ст. *Вол.В.* 100); Пестрыніе: Гафтова(н)е (1627 *ЛБ* 81).

Пор. ГАФТОВАТИ.

ГАФТОВАНЫЙ, ГАВЪТОВАНЫЙ, ГАФТОВАНЫЙ, ГАФЪТОВАНЫЙ *дієприкм.* у *знач. прикм.* Гаптований: кнѣгя ма(р)я... ѣ мене заставила... // ... ко(л)не(р) гаѣтованы(и) (Ковель, 1578 *ЖКК* I, 118-119); Поясо(к) чи(р)воны(и) едѣбны(и) ис китицами га(ѣ)тованы(ми) (Львів, 1579 *ЛСБ* 1033); Воз-

дѣхъ Гатласовы(и) вишневы(и) з лиштвами гафтоваными (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-1, 255); фело(н)шка(р)латного га(т)ласу... на задѣ фѣкгура гафтованая сто(и)... ва(р)вары (Львів, 1637 *Инв.Усп.* 54); възл... лукъ турьскій з лубем гавѣтованымъ за золотых тридцатъ и шест (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 308).

ГАФТОВАТИ, ГАФЪТОВАТИ, ГАВХТОВАТИ, ГАФОВАТИ *дієсл. недок.* (що чим) Гаптувати: Шата гафтованаа золотом и перлы (1558 *AS* VI, 214); А то ест меновите речей церьковныхъ... побраныхъ... // ...покровьцовъ два, одинъ зотоглавоый, перлы сажоный, другий китайчаный, золотомъ гафѣтованый (Луцьк, 1590 *АрхЮЗР* 1/1, 279-280); Къ тому зняли съ тогожъ тела небожчиковского полицу немалую отъ боку, коштовъную, золотомъ гавхтованую (Луцьк, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 348); на сѣжни якої злѣто(м) гаѣованѣй... пре(з)дѣрочки свѣтло(ст)ѣная золоты(х) нитѣкъ ѣздобою видима бываѣтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 6); Кр(с)тъ звѣз(д)ами гафтованы(и) Ко(н)стантинѣ оказанный (Київ, 1623 *МИКСВ* 79); якъ дита облечѣное в шатѣ дорогими пе(р)лами гафѣтованѣю (Вильна, 1627 *Дух.б.* 357); Воздѣхъ до служеня... на не(м) гафтовано пра(з)ники (Львів, 1637 *Инв.Усп.* 64).

ГАЧИСТЫЙ *прикм.* (*який має форму гака*) гакуватий: Гачистый. *Aduncus. Uncinatus* (1650 *ЛК* 438).

ГАЧОКЪ ч. (*защипка до дверей*) гачок: стасеви слюсарѣ, ѡ(т)пруто(в) тро(х) зга(ч)жами до ца(р)ски(х) вра(т) и за гво(з)дѣ гро(ш) и 28 (Львів, 1631 *ЛСБ* 1051, 5а); теслю(м) що те(р)птици на пя(н)трѣ збивали дале(м) фг. 2 и 21 за 60 га(ч)ковѣ до и(з)депѣки на горѣ при дрѣка(р)ни по г(р) 2 фг. 4 (Львів, 1635 *ЛСБ* 1054, 17 зв.); справиль соломонѣ все начинѣ в домѣ г(с)днемъ... лихтари золотыи... збаны, и гачки, и кѣбки, и междѣрики (серед. XVII ст. *Хрон.* 295);

(*для защипання одягу*) гаплик, гачок: fibula, гачо(к), ко(л)це у ризѣ, пете(л) (1642 *ЛС* 196); оучинишь... два ланцѣшки з начѣстшого злѣота // сполѣчно са держачи, которіи залѣжишь на гачки (серед. XVII ст. *Хрон.* 105-105 зв.).

ГАЧЪ *мн.* Штани, *діал.* гачі: Ѡстѣгны: Гачѣ, ѣбра(н)е (1627 *ЛБ* 154).

Див. ще ГАЩИ².

ГАШЕНЄ с. Гашення, *діал.* гашення: до осмотрена и запалована, и гашена свѣ(ч) в цркви... Іоанна Шципѣ слюсаря (Львів, 1608 ЛСБ 1043, 11 зв.); за кли(ш)чыки до гашена сви(ч) ѿ(д) направы цебрыковъ fr. 1 и 15 (Львів, 1636 ЛСБ 1054, 19).

ГАШЕНЬЙ *дієприкм. узнач. прикм.* Гашений: titio, nis, головня гашеная (1642 ЛС 398); Главня гашеная. Ticio (1650 ЛК 439).

ГАЩИ¹ *мн. (густий ліс, чагарник)* хащі: Маєть он... тыи имѣнья... держати... з двором... оу Володимири... и съ хворостники и с гащи (Вільна, 1514 АС III, 116).

ГАЩИ² *мн.* Те саме, що **гачѣ**: Гащи. Caliga(e) (1650 ЛК 439).

ГАЯТИСА *дієсл. недок.* Баритися, гаятися: Рѣтно: Перепираючыся, бысти гаючыся, оубѣгаючыся (1627 ЛБ 108).

ГАӨАРЪ ч. (*вишивальник золотом, сріблом*) гаптар. Вл. н.: Іванъ Гаөаръ (1649 РЗВ 116 зв.).

ГАӨОВАТИ *див.* **ГАФТОВАТИ.**

ГАӨТКА *див.* **ГАФТКА.**

ГАӨТОВАНЬЙ *див.* **ГАФТОВАНЬЙ.**

ГБОЛЬ ч. Міра місткості; центнер: уминилъ емь себѣ нецо зо своего грунту солтыского на церьковъ... удѣлити и отдавамъ на 16 гболовъ Спискихъ овса высѣяти (Фольварк, 1606 НЗУжг. XIV, 225).

ГВАЛТИТИ *див.* **ГВАЛТИТИ.**

ГВАЛТОВАТИ *див.* **ГВАЛТОВАТИ.**

ГВАЛТОВНЕ *див.* **ГВАЛТОВНЕ.**

ГВАЛТОВНИКЪ *див.* **ГВАЛТОВНИКЪ.**

ГВАЛТОВНЬЙ *див.* **ГВАЛТОВНЬЙ.**

ГВАЛТОВНѢ *див.* **ГВАЛТОВНЕ.**

ГВАЛТОМЪ *див.* **ГВАЛТОМЪ.**

ГВАЛТЪ *див.* **ГВАЛТЪ.**

ГВАЛЧЕНЬЄ с. (*стп.* gwałcenie) порушення загальноприйнятого, узвичаеного порядку: Новый Календаръ, колибы певнѣйший и лѣпший былъ, теды старому подъ плащъ не лѣзълъ... Зансте, явная естъ, ижъ... новый естъ блудный и непотребный, толко гвалченье святъ и незгоду и звады творячий (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1174).

ГВАРДИАНЪ ч. (*лат.* guardianus) настоятель монастыря: и о(в)шемъ хотъ бы все новое подавалъ и вноси(л) в кляшто(р) преѡ(р), и гва(р)дианъ... не ма-

ю(т)са спроти(в)ляти (Скит, 1633 ЛСБ 520, 2).

ГВАРИТИ *дієсл. недок. (стп.* gwarzyć) (кому що) говорити, *діал.* гварити (до кого що): И опять Христось прущо гварить: "Исусъ Христось ника"? (XVI ст. НЄ 34); Чи(р)ка гварила Ге(н)дрови: а(т) де я тобѣ хижу продала без тои нивы (Бенедиківці, 1603 НЗУжг. XIV, 222); Кто бы тото има(л) гварити,... прокля(т) бы бгомъ и хочу с нимъ су(д) имати пере(д) млтвивымъ бгомъ (Там же, 223).

ГВІЗДА ж. (*стп.* gwiazda) зоря: гвізда — aster (I пол. XVII ст. *Своб.* 20).

Див. ще **ЗВѢЗДА.**

ГВІЗДАР ч. Астролог: гвіздар — astrologus (I пол. XVII ст. *Своб.* 20).

Див. ще **ЗВѢЗДАРЪ.**

ГВОЗДЕ, ГВОЗДІЄ, ГВОЗДЪЄ, ГВОЗДЬЄ, ГВОЗДЯ, ГВОЗДА, ГВУЗДЯ, ГВУЗДА с., зб. Цвяхи: побра(но)...//...гво(з)дѣбилоє присто(ж)ное и непристожное мосазовое (Луцьк, 1573 ТУ 154-155); да(л) загвѣ(з)дя... гроша (Львів, 1594-1595 ЛСБ 1041, 8); У монастыри будоване... побито драницами, гвоздем деревеным прибывано (Овруч, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 288); дале(м) на гвѣзда до ты(х) трѣме(н) ай гро(ш) (Львів, 1607-1645 *РДВ* 11 зв.); А Царѣца Елѣна... взавши гвѣздіє, котѡрыми Гдѣ нашѣ на кр(с)тѣ приби(т)былъ, ѣхала до Константинополѣ, и ѡ(т)дала сѣнѣ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 61); На Кр(с)тѣ Іс мой южъ е(ст) по(д)несѣный, Остры(м) гвѣздіє(м) сродзе пригвождѣный (Львів, 1631 *Волк.* 16); За копѣ гвѣ(з)да до бла(х) на зво(н)ницѣ fr. 1 (Львів, 1635 ЛСБ 1054, 18); гвозде (гвоздье, гвоздя, гвузда) гонтовое (гонтовое, кгонтовое, контовое), гонтовое (гонтовое, кгонтовое) гвозде (гвоздя, гвуздя) — цвяхи для прибывання гонт: фа(с)кѣ гвозде го(н)тового г(рш) ѡв (Львів, 1592 ЛСБ 1037, 72 зв.); гво(з)дѣа кго(н)тового г фасечьки (1552 *ОКЗ* 36); за гвузда ла(т)ное и го(н)товое fr. 11 (Львів, 1633 ЛСБ 1054, 4); за тринаця(т) кѣпѣ гвѣ(з)дя ко(н)тового да(л) ямѣ вѣ гроши(и) бе(з) шелюга (Львів, 1594-1595 ЛСБ 1041, 8 зв.); за го(н)товое великое гвозде г(рш) ѡ (Львів, 1592 ЛСБ 1037, 3); за го(н)товое гвѣ(з)да fr. 3 и 21 (Львів, 1633 ЛСБ 1054, 7); та(м)же... кѣпиле(м) фаськѣ кго(н)тового гвѣ(з)да дале(м) fr. 7 (Львів, 1636 ЛСБ 1054, 18 зв.); гвоздя (гвузда) латное —

цвяхи для прибаванья лат на стропилах: за копу гво(з)дя ла(т)ного г̄ г(рш) (Львів, 1594-1595 ЛСБ 1041, 4 зв.); за п̄д(л)копы гв̄д(з)да ла(т)ного... г(рш) 5 (Львів, 1634 ЛСБ 1054, 11 зв.).

2. Перен. Важкі випробування: Цвяхоньхъ людѣй гвѣздѣмъ, острѣмъ обточоньй Не шарпай его славы бысь на(д)дерь оучоньй (Київ, 1632 Сх. 305); такъ Кр(с)тъ до себе мѣцно и непорѣшне чере(з) добровѣлньи обѣтѣвъ гво(з)дѣе прибавѣтъ (Київ, 1632 МКСВ 284).

ГВОЗДЕНЬЙ прикм. Те саме, що **гвоздний**: в тотъ ча(с) отворилиса емоу очи и познали язвы гвозденья на стѣхъ роукахъ (1489 Чет. 175).

Див. ще ГВОЗДИНЬЙ.

ГВОЗДИКА, ГВОЗДІКА ж. (висушені пун'янки гвоздичного дерева, що вживаються як прянощі) гвоздика: гаріоєилд(с) по ла(т)... по р̄д(с)ки же гво(з)діка... гвоздика пло(д) є(ст) древано(и)... гвоздик̄д̄ привоза(т) изъ инд̄ѣйски(х) стран (XVI ст. Травн. 242); Гвоздіки. Caryophyllum (1650 ЛК 439).

Див. ще ГВОЗДИКЪ.

ГВОЗДИКОВІЙ прикм. (який має колір гвоздики) гвоздиковий: в то(и) же скрыне было... оѣднорадо(к) адама(ш)ки гво(з)диковое // з шн̄драми золотыми (Володимир, 1572 ЖКК II, 25-26); о̄смы(и) ризы жо(л)то горачаа д̄ѣкла а о̄кла(д) на ни(х) злотоглавы(и) е̄ще ризы по(ст)ньи гвоздиковы (Львів, 1579 ЛСБ 1033); по(з)ваны(и) побра(л)... ж̄дпа(н) кгрубрину гво(з)диково(г) бакгазиею по(д)шиты(и) (Вінниця, 1610 ЛНБ 5, II 4052, 148 зв.).

ГВОЗДИКЪ, ГВУЗДІК ч. Те саме, що **гвоздика**: От фунта гвоздиковъ грошъ одинъ (Вільна, 1563 ПККДА II, дод. 556); от фунтъу мушкату грошей два; ... от фунту гвоздиковгрошей два (Вільна, 1568-1573 ПККДА II, дод. 560); clausus гв̄д(з)дік (I пол. XVII ст. Сем. 50); clauicul(us), clauul(us) гвоздикъ (1642 ЛС 126).

ГВОЗДИНЬЙ, ГВОЗДИННИЙ, ГВОЗДИНЬЙ прикм. Те саме, що **гвоздний**: познали есмо его по ранамъ гвоздины(м) на стѣ(х) роукахъ его (1489 Чет. 175); едно то(л)ко .ē рань зостало велікы(х), то є(ст) на роука(х) и на нѣга(х) раны гво(з)диньи ш̄то къ кр(с)тоу прибаванъ (Смотрич, II пол. XVI ст. Проп.Д. 13); докола а не оузрю га ра(н)

гвозди(н)нихъ въ р̄жа(х) его... не имоу в̄ѣры (поч. XVII ст. УЄ №236, 17); Гвоздінный. Clauatus (1650 ЛК 439).

Див. ще ГВОЗДЕНЬЙ.

ГВОЗДІЕ див. **ГВОЗДЕ**.

ГВОЗДНЬЙ прикм. (зроблений цвяхом) цвяховий: Г̄ь... трѣпѣ(л)... па(т) ра(н) гво(з)дны(х) кр(с)тны(х) велікы(х) (XVI ст. УЄ №29519, 40 зв.); к(д)ы ты(ж) показаль ребро обнаженое... и зна(к) о̄нь гво(з)дний и о̄повѣда(л) в̄шискъмь и(ж)накр(с)тѣ былъ повисль до(м) телесный (к. XVI ст. УЄ №31, 51 зв.); Если не было Т̄ѣло, ч̄и раны гвѣз(д)ньи, и Ребра Копіемъ прободѣнньи о̄сагалъ р̄жками ѳома (Київ, 1625 Сур. 126); Якъ в' т̄ѣлѣ х̄вомъ... знаки... быти могли, то е̄сть раны гвѣздньѣ и рана копѣйнаа? (Київ, 1637 УЄ Кал. 219).

Див. ще ГВОЗДЕНЬЙ, ГВОЗДИНЬЙ.

ГВОЗДЪ, ГВОЗДЪ, ГВОЗДЪ, КГВОЗДЪ ч.

1. (дерев'яний або металевий) цвях, гвоздь: нашли стѣя гвозды г(с)ни подъ каменемъ (1489 Чет. 205); А которые хоромы деревянымъ гво(з)демъ побиваны або знов̄д... побивати потреба (1552 ОЛЗ 176 зв.); если же не оуз̄дрюу в роука(х) его пробита гвозд̄ей а не в'ложоу роуки мое(и) в ребра его не имоу в̄ѣры (1556-1561 ПЄ 437 зв.); к̄и гро(ш) ковалевы за гво(з)дѣ на ворота... дале(м) (Львів, 1594-1595 ЛСБ 1041, 2 зв.); тая шкута е̄сть ба(р)зо старая... на не(и) пусти(ти) збо(ж)я небезпечно, бо ле(д)во в трете(м) врекгу те(р)тица гвоздо(м) де(р)жить, такъ згнила (Володимир, 1602 ТУ 234); Если не было Т̄ѣло, гвѣдемъ ком̄д р̄жи и нѣги прибиты были (Київ, 1625 Сур. 126); elus, гвоздъ (1642 ЛС 176); Котѣрый былъ дла гр̄ѣшниковъ забитый, И до Кр(с)та гвозд̄ми о̄стрими прибитый (Чернігів, 1646 Перло 67 зв.); Сампсо(н) о(т)повѣдалъ: если з̄ пленіцъ волосѣвъ головы моѣй сплетѣшь с' пр̄адиво(м), а гвѣздъ в' н̄ихъ обвинѣнны(и) в'б̄іе̄шь в' ст̄ѣн̄д̄ слабымъ б̄д̄д̄ (серед. XVII ст. Хрон. 186 зв.); Гвѣздъ. Clausus (1650 ЛК 439); гвоздь латный, латный гвоздь (кгвѣздъ) — цвях для прибаванья лат на стропилах: 8 копъ и 10 гвозди(и) ла(т)ны(х) велікы(х) з' це(р)ковны(х) 7 шы(н) мазове(ц)кого жел̄ѣза зробиль стефа(н) коваль (Львів, 1628 ЛСБ 1051, 5 зв.); ла(т)ны(х) кгво(з)д̄ѣи фаску зо(л) ξ̄ (Львів, 1611 ЛСБ 1038, 3 зв.); гвоздь м̄ѣрилный — стрілка годинника

або стрілка на коромислі ваги: аґіна, гво(з)дь мѣ-ри(л)ны(и) или язычо(к) (1642 ЛС 75); **гонтовий** (**контовий**) **гвоздь** (гвоздь) — цвях для прибивання гонт: 6 копь го(н)товы(х) гво(з)ди(и) (Львів, 1635 ЛСБ 1054, 16); за... го(н)товы(и) гвоздѣ и за побитя... келій все(г) на все вышло зло(т) 11 (Львів, 1631 ЛСБ 1052, 6); контовых гвоздей фаска една (Пересопниця, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 297).

2. Вл. н.: яко Гво(з)дь (1649 РЗВ 3); Иванъ Гвоздь (Там же, 389 зв.).

ГВОРОСТОВЫЙ *прикм.* Хворостяний: Гумно и дворец. На дворци пекарня... подле стайне овчарникъ гворостовый, соломою пошитый (Пересопниця, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 298).

ГВУЗДІК *ч. (стп. goździk, gwoździk)* гвіздок, цвяхок: clavus гвоу(з)дік (I пол. XVII ст. Сем. 51).

ГДЕ, ГДѢ *присл. 1. (питальний)* де: Яне ѿтуль приходишь? гдесѣ бавилъса такъ долго (к. XVI ст. Розм. 7).

2. (*міся*) де: Бѣдите оубо готови на пріатиє іса, который ннѣ ѿ ваше(и) земли нѣ має(т) где гла(в)у по(д)клонити (1596 Виш.Кн. 263);

там: Где зара(з) пово(д)... панъ белъски(и), указалъ село... на(з)ваное Дереме(з)ною (Київщина, 1639 ККПС 272).

3. Куди-небудь: просилъ насъ, абысмо на иншее местце тые сукна где отътоль вынести и зложитъ велели (Луцьк, 1586 АрхЮЗР 1/I, 235).

4. *У функції спол. слова:* а) (*приєднує підрядні речення міся*) (*у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні*) де: ро(с)ширили и ро(с)тягнѣли народы лю(д)ски(є) в пѣ(л)ночны(х) краина(х), где ннѣ литва и рѣ(с) (1592 Кр.Стр. 48); пришли до ѿ(с)тя рѣки дѣбысы, гдє в неме(н) впадає(т) (Там же, 83); ґиміамні(к): кади(л)ница, а(л)бо где каже(н)є кладѣтъ (1627 ЛБ 210);

(*у препозиції — без співвідносного слова в головному реченні*) де: та(к)же и(н)ши где мо(г)ли здоро(в)я заховали (1582 Кр.Стр. 69);

(*у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні*) де: где га(и)вороны летятъ та(м) ся тежъ кавки крѣки вороны межи ни(х) мѣшаю(т) (1582 Кр.Стр. 47);

б) (*приєднує підрядні означальні речення*) (*у*

постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) де: врачѣбница, до(м) где лѣча(т) и ты(ж) аптыка (1596 ЛЗ 36); хс инѣчей нижли пре(з) дѣры затворѣны в комбрѣ гдѣ ап(с)ли бѣли пришо(л) (поч. XVII ст. Проп.р. 159); Я теде... вышоль есми на село, гдємъ засталъ суседѣ своихъ Каленскихъ (Овруч, 1629 АрхЮЗР 4/I, 80);

(*у постпозиції — із співвідносним словом у головному реченні*) де: ты прѣ прѣ(м) на(м) по(д)дѣны(м) своимъ боу(д) мл(с)рдны(м), грѣхы нашѣ згладѣвши спра(в) абысмы до того(ж) мѣсца гдѣ ты тепе(р)... щасліве кролюєшъ по смѣрти нашєй завитá(л)и (поч. XVII ст. Проп.р. 228);

в) (*приєднує з'ясувальні підрядні речення*) (*у постпозиції*) де: Которыє, де(и), то злочи(н)цы, ро(з)би(в)ши на(с)... не ведати где поехали (Володимир, 1599 ТУ 231);

(*у препозиції*) де: где ся мѣ(л) хто подѣти, и которы(м) море(м) на бѣ(з)печнѣ(и)шєє мѣ(с)це ѿтечи не видали (1582 Кр.Стр. 77).

ГДЕБЫ *спол. 1. (приєднує підрядні речення міся)* (*у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) де[б]: Паклибы царь Перекопский з войском своимъ... в панство наше... мел волю тагнѣти, приказѣм вам, ажбы есте... к гетманѣ нашомѣ... поспешили са, гдебы поближеѣ вам к гетманѣ и к войскѣ нашомѣ было перенати са... и ѿборонѣ панствѣ нашомѣ чинили (Краків, 1538 AS IV, 156); Обецал его поставити до даня sprawy о собѣ, але не приватне, только до кола енерального, где бы сенат и послове земьскіє всѣ того слухали (Львів, 1605-1606 Перест. 73); Голофѣрнѣ гетманѣ войска асирійского, Поставилъ вѣ ѿблаженю... жблнѣро(в) по сто при кождо(м) жрѣдлѣ, и гдебы то(л)ко была вода якаа, абы всѣ(х) приходачи(х) по водѣ поймавши забивали (поч. XVII ст. Проп.р. 187).

2. (*приєднує умовно-часові речення*) (*у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні*) якцо[б], коли[б]: Што Твоа Милость писалъ до нас... иж гдебы котораа потреба послѣги для небезпеченства панства нашого ѿказывала, тогды жебы Твоа Милость... послѣги чинилъ (Краків, 1543 AS IV, 359); а гдебы(х)мо на то(т) ча(с)... ты(х) дво(х) со(т) и сорока копь гроше(и) зупо(л)на не ѿ(т)ли-

чили... теды па(н) станицла(в)... тоєиме(н)є... має(т) де(р)жати (Юсківці, 1576 5, П 4044, 87 зв.); А где бы... хто з блискихъ... пана Кропи(в)ницкого... ѿ тоє имє(н)є... до права позыва(л)... тогды я сама... тоє имє(н)є..., своимъ вла(ст)нымъ очищати маю и буду пови(н)на (Житомир, 1584 АЖМУ 148); Гдебы теж венцъ который с подданныхъ отшол... теды о тоє реквировати не маем панов арендаров (Локачі, 1591 ПККДА I-2, 164); самъ ты(ж) ещє пєвнѣшимъ ста(л) вѣры х̄вы, бо г(д)ебы бы(л) з нїми ѿма, тєдє нѣчого бы(с) бы(л) не змѣ(л) и не шѣка(л) бы х̄а ѿсзати (к. XVI ст. УЄ №31, 55);

(без співвідносного слова в головному реченні) коли б: гдебы мне Желєхъ былъ въ томъ послѣхалъ и тамъ при мне, не ѿтходєчи, зосталъ, снатъбы лепей то былъ вчинилъ (Петрків, 1564 АS VI, 250); где бы са су(д) полюбо(в)ны(и) показа(л) розны(и) ѿ таковы(и) судъ маю(т)са припозвати пере(д) врадъ земъски(и) (1566 ВЛС 27 зв.); где бы ся [шляхтичъ] зъ муки призналъ, маєтъ каранъ быти (Луцьк, 1566 РЕА II, 166).

3. (приєднує підрядне часове речення із зіставлювальним відтинком) коли[б], де[б]: А прєжакаан̄ныи Жидове, злє платите с̄ноу и боу моемоу... Гдебы было любити, миловати за все добродѣство его, тоу(т) его прє(з) жа(д)нои мл(с)ти коу кр(с)тоу прибиваєтє (XVI ст. УЄ Трост. 71).

4. (приєднує підрядне з'ясувальне речення) (у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні) де[б]: елорѣ(с) выгнаны(и) промышля(л) тежъ ѿ собѣ, где бы ся мо(г) и са(м) здоровья(м) свои(м) и(з) мылыми дѣтъками... прє(д) забѣрены(м) ...домо(в)о(и) во(и)ны вьхоро(м) бє(з)печне заховати (1582 Кр.Стр. 79 зв.).

ГДЕБЫБУДЪ присл. Будь-де: Жадаємъ пилно... чере(з) то(и) де(н) сты(и) недѣлны(и) перебыти где бы бу(д) ѿ ѿтца василия с̄це(н)ника бу(л) тє(ж) где ся в̄м зда(ст) кгды(ж) тамъ хочємо в мѣстѣ быти в ча(с) (Жовчів, 1616 ЛСБ 467, 1).

ГДЕБЫИНДЕ присл. Будь-де[б]: а где бы инде въ местехъ князьскихъ и панскихъ новыи мыта были встановлены, и они тамъ мыта и соленичєе не мають платити (Вільна, 1528 АрхЮЗР 5/1, 37).

ГДЕБЫКОЛЬВЕ, ГДѢБЫКОЛВЕ, ГДЕБЫКОЛВЕКЪ, ГДЕБЫКОЛЬВЕКЪ, ГДѢБЫКОЛВЕКЪ присл. (стп. gdziebykolwie, gdziebykolwiek) де б тільки: Ино мы бачачи на его старость,... дозволили есмо... сынѣ его... гдебыкольвекъ потреба вказывала з вами єздити (Краків, 1525 АS III, 274); а на ѿстаток ѿбвєздю их тым, гдѣбыколве по всим имѣньам моим могли, платы выбираючи, або дани, а тым долги мои и слѣджебником моим за слѣдбѣ платили (Острог, 1539 АS IV, 208); Я... вы(з)нава(м)... и(ж)... є(г) короле(в)ская м(л)... писати каза(ти) рачи(л) росказую(чи) чере(з) мене гдебы ко(л)векъ то(г) кли(м)ка и сыно(в) его... яко злочи(н)цо(в)... было на(и)дено жебы... и(х) по(и)мано (Кременецъ, 1563 ЛНБ 103, 26/Id, 1810, 20); той на-тыхъ-мѣстъ опричникѣ своихъ за нимъ послалъ въ погоню, приказавши имъ, абы... гонили за нимъ [Григоркомъ], а гдѣ бы колвекъ нагонили, абы листы ѿг него отобрали (Київ, 1621 Кон.Пал. 1059).

Див. ще **ГДЕЖЪКОЛЬВЕКЪ, ГДЕКОЛВЕКЪ**.

ГДЕЖ¹ див. **ГДЕЖЪ**¹.

ГДЕЖ² див. **ГДЕЖЪ**².

ГДЕЖЪ¹, **ГДЕЖ**, **ГДЕЖЕ**, **ГДЕЖЪ**, **ГДѢЖЪ**, **КГДЕЖЪ**, **КГДѢЖ**, **КГДѢЖЪ** 1. Присл. (питальний) де[ж]: А теж моа милостиваа пани, кгдѣж мне вбогомѣ чловѣкѣ теперешнего часѣ тыи грощи взати (Степань, 1544 АS IV, 413); И ѿвшемъ если пїлно пошѣкаєшь, и гамѣючого насъ знайдєшь; А гдежъ тѣе; В томъже листѣ (Київ, 1619 Гр.Сл. 271); много тепе(р) єсть и ста(р)ши(х) ѿ на(с), которые ляда причынѣ да(в)ши во(н) з мона(с)тыра высылая(т), где(ж) мѣ са дѣти (Скит, 1633 ЛСБ 520).

2. У функції спол. слова: а) (приєднує підрядні речення місця) (у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) де, де[ж]: але покладайте // собѣ скровища на н̄бси иде же ани чрвь ани ир'жа не изьдає(т) и где же татїє не по(д)коповаю(т) (1556-1561 ПС 36 зв.-37); мы смирены(и) Арсени(и)... дає(м) ва(м) знати ѿ се(м) младе(н)ци на има семи ѿнѣ же пошо(л) проме(ж)кѣ ва(с) правосла(в)ны(х) хр(с)тия(н) где(ж) ѿ(н) ѿбрѣкл̄са є(ст) мл(с)тиво-му бѣ послужи(ти) (Стратин, 1565 ЛСБ 39, 1); Я теды,... вышюль єсми на село, гдемъ засталъ сусєдъ своихъ Калєнскихъ... гдежъ заразъ учинили есмо

промежь собою обмову (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/1, 80);

б) (*приеднує підрядні означальні речення*) (*у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні*) де, де[ж]: Пожаловали есмо его имѣнемъ... чѣдновъ, гдеж перво того был замокъ (Городно, 1507 *AS* III, 49); так тоє имєне, мелница, пришло в рѣки наши, гдеж есмо замок заробити казали (Берестя, 1544 *AS* IV, 401);

(*із співвідносним словом у головному реченні*) де, де[ж]: А так мы на тот рок... там на тыи зємли выехали, гдеж обоа сторона... перед нами стали (Шайно, 1538 *AS* IV, 175).

ГДЕЖЪ², ГДЕЖ, ГДЪЖЪ, КГДЕЖЪ
част. (підсилювальна) (вживається на початку речення для підсилення думки) адже, тож: Гдѣж за призволенем ихъ, обоюх сторон в той розницы кѣ слѣшномѣ єднаню и средкѣ их есмо привели (Неполомичі, 1531 *AS* III, 386); Гдѣжъ Господарь Король, Его Милость, казалъ тыхъ подданныхъ моихъ передъ собою поставити (1537 *PEA* I, 208); Гдеж на онъ часть княз Александръ насъ просиль, абыхмо водле статѣтѣ земского его заховали (Краків, 1538 *AS* IV, 134); Кгдежъ некоторые листы ѣминальные в него погорели, а иншие и теперь онъ ѣ себе маеть (1541 *AS* IV, 270); гдеж княгина Жеславская взала вижа з ѣрадѣ замкѣ Кременецкого... и поведила, иж ѣрадник Жеславский... зарѣчил панѣ подскарбѣемѣ передъ вижом, жебы того дерева не брал с тоє пѣшчи (Кременецъ, 1542 *AS* IV, 315); гдежъ вызналъ, иж таа сѣма пенезей ѣт королевой Єе Милости сполна к рѣкамъ его дошла (1543 *AS* IV, 336); Гдеж я Милоха Морозовая для лепшого потверженя сего моего вызнаного листа била есми чоломъ... ротмистру... каневскому, о приложене печати (Канів, 1564 *ЗНТШ* XI, 13).

ГДЕЖЪКОЛЬВЕКЪ, ГДЪЖЪКОЛЬВЕКЪ
присл. (стп. g dzieżkolwiek) будь-де, будь-куди: З росказанъа королевое єе мл(с)ти ѣбобрано мѣжиковъ та(г)лыхъ кѣд и въчинено ихъ слѣгами... для ношеньа листовъ гдежъкольбекъ (1552 *Окр.З.* 151); хотя бы ся тотъ листь заставный гдѣ жъ кольбекъ показати мѣль, тогды жадное мощы мѣти... не маеть (Київ, 1573 *АЮЗР* I, 195); Напервое абы тоє вызналъ предъ...

пны мещаны и(ж) где(ж)ко(л)векъ и предъ кимъ єнно ко(л)векъ ѣ мнѣ мови(л) тєды злє анє присто(и)не ѣ мнѣ мовиль (Львів, 1586 *ЛСБ* 74).

Див. ще **ГДЕБЫКОЛЬВЕ, ГДЕКОЛЬВЕ.**

ГДЕИНДЕ, ГДЪИНДЕ, ГДЕИНДЕЙ, ГДЪИНДЕЙ, ГДЪИНДЪЙ
присл. (стп. g dzieindziej) деінде, де-небудъ: до вас есмо перво сего листы наши писати казали, ажбы есте... // ...к войскѣ нашомѣ на тот час з Волына рѣшити са не вєлєли, а казали есмо вам там на Волыни, местцо ѣбравши на Горини, або где инде и всим сполом... готовим... быти (Краків, 1538 *AS* IV, 155-156); еслибы на той же копе былъ, або гдѣ инде, абы, водлугъ повєсти своєи, повєдиль (Луцьк, 1570 *Ив.* 268); писалъ такъ тутъ во (л)вовѣ яко и где инде на сторонѣ, подаючы ма до люде(и) на писме непристо(и)не... абымъ я попомъ каза(л) люде бити (Львів, 1586 *ЛСБ* 74); мещанє Дубенские нашли тѣло чоловѣка забитого, незнаемого, которого // не вєдати, если, гдѣ инде хтось забивши, подвєзь, аболи тежъ хто тутъ въ мѣстѣ забиль (Луцьк, 1596 *Ив.* 280-281); И тотъ призналъ... же Духъ Светый походитъ ѣтъ Сына, только хотѣлъ того по Латинникахъ мѣти, абы то зъ символу выкинули, а гдѣ индѣй утворившы якій тропаръ написали (Вільна, 1608 *Гарм.* 178); юж ми то(т) кгрунтъ ѣбме(р)зъ повѣжте п̄ братия(м) нехаи у мене купе(т) бо жыдо(м) продамъ а че(р)нице(м) где инде ѣбмишлю (Львів, 1641 *ЛСБ* 1043, 57 зв.); То слѣшностъ, а потрѣба, и таа не где индѣй трѣдомъ нашимъ оуказала дорѣгѣ (Київ, 1648 *МКСВ* 348).

Див. ще **ГДЕСЪИНДЕ.**

ГДЕКОЛВЕКЪ, ГДЕКОЛВЕК, ГДЕКОЛЬВЕКЪ, ГДЪКОЛВЕ, ГДЪКОЛВЕКЪ
присл. (стп. g dziekolwie, g dziekolwiek) будь-де, де б(то) не було: А которы мещанє и крамары... где колвекъ зъ конми, ...до которыхъ мєсть и мєстєчокъ поєдутъ, тогды старыи мыта... мають давати (Вільна, 1528 *АрхЮЗР* 5/1, 37); мы сами, господаръ складаємъ вамъ рокъ... передъ нами стати..., гдекольвекъ мы дворомъ нашимъ ѣбдемъ мешкати (Краків, 1533 *AS* III, 407); приказѣмъ вамъ, ажбы есте... на оноє мѣстцо са вси... которыи есте повинни кѣ слѣжбє нашей земской ставити, зѣехали и гдѣ колвє онъ схочет..., тамбы естъ ехали и его были послѣшни (Краків, 1538 *AS* IV, 162); як княз

Федор... мене обошлет, а я, гдеколвек бѣдѣ, маю я до
Его Милости ехати (Пісочне, 1541 *AS IV*, 285); А ес-
ли ихъ зъ собою берѣть где ко(л)векъ на дорогѣ
великѣю тогда ви(н)ни имъ стравѣ дава(ти) (1552
ОЖЗ 125 зв.); естли бы показывали где колвекъ якие
колвекъ листы где бы было написано... наше соборное
позволене, ... таковые естли суть, тогда змышленые,
фалшивые (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/1, 220); цѣна
абовѣмъ товаровъ твоихъ несправе(д)ливаа е(ст) иди
гдеколвекъ з божю помочью шѣка(и) собѣ
лѣпшого... зыскѣ (к. XVI ст. *Розм.* 55); А наболшей
гдѣ колвекъ одно естъ што скубсти, тамъ ся горнуть
(1603 *Пит.* 95); въ дорозе тежъ если бы где колвекъ
по потребе выехати мелъ, абы всюда безъ жадное
трудности... пропустили (Київ, 1648 *Тр.ЧАК* 145).

*Див. ще ГДЕБЫКОЛЬВЕ, ГДЕЖЪКОЛЬ-
ВЕКЪ.*

ГДЕКОЛИ *спол.* (стп. *gdziekoli*) (*приеднуе*
підрядне речення часу) (*у постпозиції — без спів-*
відносного слова у головному реченні) коли: И у
нѣкоторого кардинала запрошонѣ были на обѣдъ;
где коли пришли, нѣчого рыбного не было, только з
мясом все (Львів, 1605-1606 *Перест.* 33).

ГДЕЖЪКОЛИ *спол.* (стп. *gdziekoli*) (*приеднуе*
умовно-часове речення) (*у препозиції — без співвід-*
носного слова у головному реченні) якщо, коли:
оучителю пріведе(х) сна своего к тобѣ которій то
мае(т) нѣмого дѣха и глоухо(г) и г(д)ежъ коли напа-
де(т) его, разбиваеъ его пѣны точки(т) (к. XVI ст. *УС*
№31, 29).

ГДЕСЬ, ГДЕСЪ, ГДѢСЪ *присл.* 1. (*у якому-*
небудь невизначеному місці) десь: пыльне в.м....
милостивого пана прошу: рачъ ми в.м. дати знати, где
ся на тотъ часъ оборочаеъ отецъ владыка Луцький?
Бо я маю справу, якобы тамъ десь мелъ въ посель-
стве... ехати (Вільна, 1599 *Ант.* 595); И такъ той
Исидоръ уніатъ безъ вѣсти гдѣсь скончился (Київ,
1621 *Коп.Пал.* 1030); А тое в тѣсменици бы купи(т)и
тылю(ж) пора(д)теся... же та(м) гдѣ(с) даю(т) нема-
ло ѡ(т) штуки ѳ варшави и гдѣ(с) и(н)де (Ясси, 1627
ЛСБ 499, 2).

2. (*у якому-небудь невідомому напрямку*) ку-
дись: кнзъ... збаразки(и)... слугъ... тамошни(х)...
до немирова а пото(м) до и(н)шы(х) именьей свои(х) и

на розные ме(ст)ца где(с) выпровадил (Жорнища,
1590 *ЛНБ* 5, П 4046, 148); ю(ж) прѣчь с'кр(с)тá сна́то,
Ѡ(т) очіи нáши(х) ю(ж) гдѣсь спасітєла в́áто
(Львів, 1631 *Волк.* 19); Такъ те(ж)... самого не было
на то(тчас) влѡму, ездил) гдѣсь в дорогу (Холм,
1648 *Тест.Ст.* 471); на небѣ якіе(с) чуда ся показо-
вали, и мѣся(ц) гдѣ(с) ся былъ задѣль (серед. XVII ст.
ЛЛ 176).

3. (*з якого-небудь невизначеного місця*) звід-
кись: Агтль знáгла гдѣсь са в́áвши, тоу(ж) ста(л)
на(д) нáми (Львів, 1616 *Бер.В.* 71).

4. (*у визначеному місці*) тут: па(н) Дорого-
ста(и)ски(и) не нашу Бобрлицу... у своємъ приви(л)ю
маеъ, але и(н)шая гдѣ(с) у его кгру(н)те Бобрлица
быти може (Київщина, 1600 *ККПС* 157); Ѡ чо(м)
пїсмо гдѣсь притачаеъ мѡвачи: Оупáла сѡсна, плáч-
те цѣдри (Вільна, 1627 *Дух.б.* 126).

Див. ще ГДЕСЪИНДЕ.

ГДЕСЪИНДЕ *присл.* (*у якому-небудь неви-*
значеному місці) десь в іншому місці, деінде: А тое в
тѣсменици бы купи(т)и тилю(ж) пора(д)теся... же
там гдѣ(с) даю(т) немало ѡ(т) штуки ѳ варшави и
гдѣ(с) и(н)де и ве(д)ле того то бы ся справити (Ясси,
1627 *ЛСБ* 499, 2).

Див. ще ГДЕИНДЕ.

ГДЕТАМЪ *присл.* (*у якому-небудь невизна-*
ченому місці) десь, десь-то: Яко то чїни(т) Николай,
котѡрый гдѣ та(м) якое слѡвко похвати(т), што дѣха з'
Сномъ албо з'єднѡчаеъ, албо влáсного емѡуказѡеъ,
яко // сполъистѡтного (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 285-286).

ГДИБЫ *див.* **ГДЫБЫ.**

ГДИЖЪ *див.* **ГДЫЖЪ.**

ГДЫ *див.* **ГДЫ.**

ГДЫБЫ *див.* **ГДЫБЫ.**

ГДЫСЪ, КГДЫСЪ *присл.* Колись: дале(с)
гды(с) тákъ велікие бога(ц)тва слоузѣ твоѡмоу го-
вѡри, и взале(с) са(м) ѡ(т) него (поч. XVII ст. *Проп.р.*
243 зв.); кгдысь (*Уж.* 1643, 49 зв.).

ГДѢБЫКОЛВЕ *див.* **ГДЕБЫКОЛЬВЕ.**

ГДѢЖЪ¹ *див.* **ГДЕЖЪ¹.**

ГДѢЖЪ² *див.* **ГДЕЖЪ².**

ГДѢЖЪКОЛЬВЕКЪ *див.* **ГДЕЖЪКОЛЬ-
ВЕКЪ.**

ГДѢИНДЕ *див.* **ГДЕИНДЕ.**

ГДЪИНДЕЙ див. ГДЕИНДЕ.

ГДЪИНДЪЙ див. ГДЕИНДЕ.

ГДЪКОЛВЕ див. ГДЕКОЛВЕКЪ.

ГДЪКОЛВЕКЪ див. ГДЕКОЛВЕКЪ.

ГДЪСЪ див. ГДЕСЪ.

ГЕБАНОВЫЙ, АБАНОВИЙ прикм. (зроблений з гебану) гебановий: тие теды мощи су(т) ѡ(д)дание в сосудѣ гебановомъ (Львѣв, 1633 ЛСБ 1043, 36 зв.); шкатул'ка гебановая з' шѣфля(т)ками внутрь еє пу(ш)ка... в ко(т)ро(и) мощы розни(х) сты(х) (Львѣв, 1637 *Ив.Усп.* 14); ebenus абанові дерево (I пол. XVII ст. Сем. 76).

ГЕБАНЪ, ГЕВАНЪ ч. (гр. ἔβερος, лат. ebenus) гебанове дерево, гебан: heben[u]s, heb[e]num, гебанъ древо (1642 ЛС 215); Геванъ. Hebenus. Ebenum (1650 ЛК 439).

ГЕБЕЛЬ ч. (стп., нім. hebel) (столярське знаряддя для вигладжування, стругання дерев'яної поверхні) рубанок, гембель, діал. гибель: Палацъ г(с)дрьски(и) в стене на по(д)клетехъ новозбѣдованъ // с протесъа сосънового на гебель спѣсқаного (1552 *ОВол.З.* 194-194 зв.); Гебель. Runcina (1650 ЛК 439).

Див. ще **ГИБЛИКЪ**.

ГЕБЛЮВАТИ дієсл. недок. (стп. heblować) (вирівнювати, вигладжувати, робити гладким) стругати, діал. геблювати, гимблювати: Геблюю. Runcino (1650 ЛК 439).

ГЕВАНЪ див. ГЕБАНЪ.

ГЕЕНА, ГЕЕННА ж. (гр. γέεννα, стп., стп. gehenna) геена, пекло: є(ст) лѣп'ше тобѣ абы загыноуль єдинь ѡ(т) члоньковъ // твои(х) ниж'ли в'се тѣло твое оувер'жено бы было оу геєноу огньоую (1556-1561 ПС 32 зв.-33); Латина(ж) бѣде(т) сѣ дѣволо(м) в' геєнѣ огнено(и) по смр'ти вѣ(ч)не са пѣркговати (1599 *Виш.Кн.* 221 зв.); бойтеса... того, котбрый мѣже(т) и дѣшв и тѣло загѣбити в геє(н)нѣ (Острог, 1607 Лѣк. 69); И зайсте плáčъ велікій грѣшникѡ(м) на сѣдномъ дни и в' Геєннѣ бѣде(т) (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 20); Ибо ннѣ по(д) Нѣбомъ, на землі грѣх' живѣтъ, и царствѣ(т), а тогдї южъ тамо всѣ грѣхи; и грѣшникѡв' геєна пожре(т) (Чернігів, 1646 *Перло* 145); шестое елове(т)ся геє(н)на то єсть огнь пекельний (серед. XVII ст. Луц. 526).

ГЕЕННЫЙ прикм. Пекельний. ◊ сынъ геєн-ный див. **СЫНЪ**.

ГЕЕНСКИЙ, ГЕЕНСКИЙ, ГЕЕНЪСКИЙ, ГЕЕНЬСКИЙ, ГЕОНСКИЙ, ГЕОНЬСКИЙ прикм. (який стосується пекла) пекельний: а если же рече(т) оуоде годень, боуде(т) огню геѡньскому а если принесет' дарь свой кѣ ѡл'тароу то са роспаматай (1556-1561 ПС 32); ес(т) лепшей тобѣ абы згыноул ѡден члонок твой нижлі все тѣло твое выкінено будетъ вѣ огнь геѡнскій (Володимир, 1571 УЕ Вол. 45); Если бѣсь коли в ла(э)ню оувошо(л) на(э)быть распаленю на(д) присто(и)ность ве(д)лоугъ того собѣ тогды порозѣмѣвай геє(н)скїи ѡгѡнь (Острог, 1607 Лѣк. 39); аще не бы ѡ(т) геєньскаго дѣма гѣрести, и мрака, Не бы вѣ дѣши на́шей реченаго Бѣ́ѡа страха (Львѣв, 1615 *Лям.Жел.* 1); слѣгы егѡ вѣвержѣны вѣ мѡре геєны, и Потонѣли якѡ ѡлово вѣ глѣбинѣ мѡра геєнскаго (Чернігів, 1646 *Перло* 64 зв.); пре(д) смр'тю видѣлъ П: Замо(и)скїй пекло ѡтвореноє и ѡго(н) геє(н)скїй (серед. XVII ст. ЛЛ 175).

ГЕЙ виг. 1. (уживається як оклик при звертанні) гей: Знаменованїа Междометїа сѣтъ различна... // ... Зовѣцаго: якѡ геї: ѡ(т)зывающагѡса: якѡ га; чтѡ (Єв'є, 1619 *См.Грам.* 194-194 зв.); Геї панове воєводи, ти пане Трубаю (I пол. XVII ст. Сл. о зб. 19); Hey, kasztaliane, koronny hetmane, potrzeba nam... pohladati na zadnieie koła (1648 П. про Пот. 201).

2. (виражає піднесення, захоплення чим-небудь): Maxim Hey brátia iam w nebi byu Hey tom sia tám chorosze miu (Яворів, 1619 *Гав.* 21);

(аживається для підсилення висловлювання) гей-гей: Hey hey toż trudno skazaty Szczęście ia tam mogli ochledáty (Яворів, 1619 *Гав.* 21).

ГЕЛИТИ дієсл. недок. ◊ мудре гелити — мудрувати: не мѡвить рѡдитса, бо чоґб не пїсано, не годитса мѡдре гелити снѣ ѡ(т) ѡща рѡдївса, и дѣхъ похѡдитъ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 43).

ГЕЛІМЪ ч. (нім. Helm) 1. (частина вїйськового спорядження) шолом: Шлѣмъ: Шишáкъ, прилбїца, мисѣрка, гѣлмъ (1627 ЛБ 158).

2. Частина герба: На старожїтныи клейнѡты их М... ѡжгинских, и Ихъ М. Пáновъ Волѡвичѡв Двоáкїи, по(д) гѣлмомъ єднáки(м), клейнѡты, Знаменїтыи, яснє, выражáютъ цнѡты (Єв'є, 1616 *На з. Вол.* тит. зв.); И ти ѡ цнѣй Григорїй... фамилїєю слáвный... в' своѣмъ гѣлмѣ шлáхѣцтва тоґѡ Пáто-

рога за знакъ собѣ маючи: зывай ено Бга (Київ, 1625 *На г. Г. Долм.* 2); На Желиборскихъ Гелмы погладаешъ, изали онымъ славы не признаешъ (Львів, 1642 *Спір. Жел.*, тит. зв.).

ГЕМОЊЪ ч. (гр. ἡγεμών) правитель, намісник: жидове... сьмоленіе(м) пристоупиша къ гемоноу глѣщѣкъ нѣмоу (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп. Д.* 19); былъ обычай гемонові на каждый празникъ выпускаѣти вязня (Володимир, 1571 *УС Вол.* 52).

Див. ще **ИГЕМОЊЪ**.

ГЕНВАРЬ, ГЕНВАРЬ, ГЕНЪВАРЬ, ГЕНЪВАРЬ, ГЕНУАРЬ ч. (цсл. генварь, гр. γενουάριος, лат. januarius) січень: пса(н) в берести в лѣ(т) „здѣ м(с)ца ге(н) (Берестя, 1506 *Арх. Р.* фотокоп. 10а); Писа(н) в Овручомъ, генваря 5-го дня, индикта 12-го (Овруч, 1509 *ЧИОНЛ VIII-3, 7*); писанъ ъ варшавѣ двѣ(д)цатого м(с)ца генъвара (Варшава, 1571 *ЛНБ 5, II 4043, 81*); М(с)ца генъвара, погѣбреискѣ тебе(т), просто стычень (Острог, 1581 *Римша Хрон.* 33); Писанъ во (л)вовѣ м(с)ца генваря ѿ дня року чд (Львів, 1594 *ЛСБ 249*); Выпи(с) с Кни(г) Кгро(д)ски(х)... рокѣ тисеча ше(ст)со(т) три(д)цат(т) второго М(с)ца генъвара два(д)цат(т) второго дня (Київ, 1632 *ЛНБ 5, II 4060, 2*); Почато(к) мѣца ге(н)вара, року ахн (Житомир, 1650 *ДМВН 191*).

Див. ще **ГЕНУАРІЙ, ЯНУАРИЙ**.

ГЕНДЕЛЬ див. **ГАНДЕЛЬ**.

ГЕНЕАЛОГІЯ ж. (гр. γενεαλογία) (історія роду, родовід) генеалогія: мнѣгїи инѣи княжата Рѣсскїи рѣжай свѣи пора(д)ною Генеалогїєю ведѣт: акожъ зъ тогѣ Мономаха вѣшолъ Мстїславъ (Київ, 1623 *МІКСВ 70*); Вертаюса до Генеалогїи: Андрѣй шебѣоро(в) Свѣатопѣлкови зродїлъ Іаковѣа (Там же, 71).

ГЕНИУМЪ ч. (лат. genius) (обдарованість людини) дар, талант: Кѣ томѣ мене привѣ(ли) и(ж) прѣ(з)некоторы(и) ча(с) маючи кѣ то(мѣ) прироже(н)е и гениѣ(м) прив(и)кле(м), и до рысова(н)я штѣкъ (1582 *Кр. Стр.* 5 зв.).

ГЕНУАРІЙ ч. (гр. γενουάριος, лат. januarius) те саме, що **генварь**: Генъварѣа зі рокѣ афча (Львів, 1591 *Просф.* 61).

Див. ще **ЯНУАРИЙ**.

ГЕНУАРЬ див. **ГЕНВАРЬ**.

ГЕНУЄНЧИКЪ ч. (мешканецъ Генуї) гену-

езецъ: Тотъ же гдѣса мѣлъ зъ Генденчиками на(д) морѣмъ потыкѣти, вѣзвалъ на самоборство Гѣтмана ихъ Кнѣза Кафского (Київ, 1623 *МІКСВ 69*).

ГЕНЪ присл. (вказує на віддалення місця) ген, там: Kotoryze tu domek twoy? Nen kothera rozbitaia, Oronczoiu prykrytaia, To moy chereh, To moy terem (1625 *П. про Кул.* 24).

ГЕОГРАФІА ж. (гр. γεω+γραφία) географія: Геѣграфія: Землѣ ѡписанье (1627 *ЛБ 199*).

ГЕОМЕТРА ч. (той, хто займається геометрією) геометр: Геѣметра в Познаню правдѣвомъ ѡ Бѣгѣ Южѣ бѣдѣчи, такѣю дасть пересторѣгѣ (Київ, 1632 *Єах.* 297).

Див. ще **ГЕОМЕТРЕСЪ**.

ГЕОМЕТРЕСЪ ч. (гр. γεωμετρης) те саме, що **геометра**: Кто хѣчетъ землю, нѣбо и всѣ Елемента Познѣти, Геѣметрѣсѣ подѣст: докѣмѣнта (Київ, 1632 *Єах.* 297).

ГЕОМЕТРИЦКІЙ, ГЕОМЕТРИЦКІЙ прикм. (який стосується геометрії) геометричний: А Николаї, и его товариство в таковѣю превѣгѣ послїзнѣдїса, же и фѣкѣгѣрами Геѣметрицкїми землемѣрными, ... преистѣтнѣго Бо(з)ства гѣрѣ дмѣтѣса ѡказѣти мѣмо и на(д) пїсмо (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 211); Еслибы тѣ вѣдѣлѣ... Николаї, ... нѣкѣгды бы Геѣметрицкїми, ѡлбо землемѣрскїми фѣкѣгѣрами малїюваными не важїлѣса бадѣтїса недѣстїгнѣного ѣстѣства (Там же, 269).

ГЕОМЕТРІА, ГЕОМЕТРІА ж. (лат. geometria, гр. γεωμετρία) геометрія: Землемѣрїе, или землемѣрство: зъ ѣлли(н): Геѣметрїа, сїрѣчъ размѣрїтѣлнаа (1627 *ЛБ 43*); Геѣметрїа: Землемѣрїе (Там же, 199); Геѣметрїа вчитъ землѣ размѣре(н)а (Київ, 1632 *Єах.* 296).

ГЕОНСКІЙ див. **ГЕЄНСКІЙ**.

ГЕОНЬСКІЙ див. **ГЕЄНСКІЙ**.

ГЕПИДОВЕ мн. (народи схїдногерманської групи) гепїди: А кѣгды вѣже такъ поразы(л) и ро(с)полоши(в) ти(м)бро(в) и гѣпыдо(в) марыѣ(с), не ме(н)шую мѣ(л) во(и)нѣ з жѣнами и(х), якъ з оными самыми (1582 *Кр. Стр.* 45 зв.); всюды на(и)дешъ... доводы прѣто што ко(л)ве(к) ти(м)брове, и кѣгове, славного чїнили, тоѣ тежъ слѣдїшне маѣ(т) быти приписано, и товарышо(м) ихъ гѣпыдо(м) (Там же, 46 зв.).

ГЕРАРХІЯ, ГІЕРАРХІЯ ж. (*гр.* ієράρχια) (*поділ на вищі і нижчі чини, порядок підлеглості між ними*) ієрархія: Пре(д)вѣчнаа мѣдрость Бѣжаа распоражajúчи высóкюю свою нб(с)нѣ Гієрархію Дѣва(т) чиню(в) АГГ(л)с(к)и(х)... на три часті роз(д)ѣлїла (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 922); Радѣйтеса... Рѣдове АГГ(л)скїи. Вы... дївнимъ свѣтомъ; Нб(с)нои премоу(д)рости на-по(л)нѣны. А на три герархїи раздѣлѣнены (Чернігів, 1646 *Перло* 39 зв.); Вы правды Бѣжеи пїлныи дѣлателѣ, и Первои Герархїи свѣтлыи обывателѣ (Там же, 40 зв.).

ГЕРАТИКЪ *див.* **ГЕРЕТИКЪ**.

ГЕРБОВНЫЙ *прикм.* (*стп.* herbowny) 1. (*який має зображення герба*) гербовий: я сама, малжонокъ мой и дети наши... ѡ томъ... впоминати не маемъ,... иж на тот час гербовное печати не мела (Володимир, 1555 *AS VI*, 19).

2. (*який належить до одного герба*) гербовий: къ тому тежъ прошу ясневельможного княжаты Юрья на Слуцку, пана брата моего гербовного,... ижъ бы ихъ милости,... жоне и сыну моему помочни быти рачили (Чорторийськ, 1569 *АрхЮЗР 7/1*, 19).

Див. ще **ГЕРБОВЫЙ**.

ГЕРБОВЫЙ *прикм.* Гербовий: Гербовый. Zentilitius (1650 *ЛК 439*).

Див. ще **ГЕРБОВНЫЙ**.

ГЕРБЪ, ГЕРБЪБЪ ч. (*стч., стп.* herb, свн. erbe) 1. Герб: гербъ на нихъ лєлиа число по латинє дѣфлѣ (1552 *ОКан.З.* 20); до того тежъ тому месту Михайлову симъ же листом нашим до права их надаем печат местскую — гербъ стрелу (Краків, 1592 *ЧИОНЛ XIV-3*, 103); у на(с) взяли... пє(р)стє(н)ко(в) за(с) чотыри, ѡдень с пє(р)лами, два з ге(р)бами жидо(в)скими, а чє(т)вє(р)ты(и) ѡбручо(к) (Володимир, 1599 *ТУ 231*); То гербъ прѣдковъ, єго стародáвныхъ влодїмера, и потѣмковъ слáвныхъ (Дермань, 1605 *Нал. На г.Остр.* 6); на Гербъ Сїлного Вѣйска Є(г) К(р) М(л): Запорозкого (Київ, 1622 *Сак. В.* 38); Фрїдєрикъ Цєсарь третїй Рїмскїй апробѣтъ, Котрїй Гербъ ѡказáлый Дрѣкарни дарѣтъ (Київ, 1633 *Евфон.* 309); меновите взято... фляшъ сребрьныхъ шесть з гербами злоци(с)тыми (Київ, 1635 *ЛНБ 5, II 4060*, 104); Лвовъ мѣсто... ѡ(т) Кнажáти Лвá Има и Гербъ влáсны(и) маєтъ (Львів, 1642 *Час.На*

г.Лв., тит. зв.); Гербъ. Insigne. Signum. Iusignia (1650 *ЛК 439*).

2. (*символ християнської віри*) хрест: а хр(с)тіанє... гербъ х(с)въ принá(в)ши, на котѣро(м) бѣлы прибиты нѣги єго, бномѣ са клáнаю(т)... и проти(в) всáкою неправды бного оуживáю(т) кладѣчи на собѣ (Вільна, 1596 *З.Каз.* 80); а дрѣжачи(с) єго яко прав(д)ывой войны рїцєра гá нáшего іс хá знакою гербоу сповиновáцтва хр(с)тіанского ви(н)ни єсмо носїти єго на чѣлѣ своє(м) почтїве зложївши три палцѣ правой роуки (XVI ст. *УЄ №29519*, 22); Здáвна в домоу моємъ гербъ Крс(т)... ѡборѣною и подѣброу мнѣ єсте (Дермань або Острог, 1603 *Лям.Остр.* 3); Крс(т)ъ тежъ за гербъ є(ст) надáно Бо стѣблївость оузнáно В' тѣмъ Домѣ (Київ, 1623 *МІКСВ 79*);

(*елемент герба, доданий у нагороду за бойовї заслуги*) вїдзнака: Крс(т)ъ гербѣомъ томоу налѣжи(т), кто рїцѣро(м) єсть дознáный, царю костєнтїнѣ за звѣта(э)ство в' гербѣ єсть придáный (Дермань, 1604 *Нал. На г.Остр.* 6).

ГЕРГЕСЕЙЧИКЪ ч. Представник стародавнього племенї на Близькому Сходї: поїде АГГ(л) мой передъ тобою и впрѣводитъ // тебе до аморѣйчика... и хананѣйчика, и гергесєйчика,... которыхъ я зотрѣ (сєред. XVII ст. *Хрон.* 100 зв.-101).

ГЕРЕЗА ж. Те саме, що **герезия**: Агапїть папа Антимїя Царогородского, для герезы, самъ до Царогороду приехавши, зъ столицы зложїлъ, а самъ рукою своєю Менну на тоежъ патрїярхѣвство посветїлъ и всадїлъ (Вільна, 1597 *РИБ XIX*, 264).

ГЕРЕЗИЯ, ГЕРЕЗИЯ, ГЕРЕЗЫЯ ж. (*стп.* herezyja, *лат.* haeresis, *гр.* αἵρεσις) (*релїгїйне вчення, що заперечує догми та організаційні форми панївної церкви*) єрєсь: которые, дей, не идутъ за столицю Петра светого //...отсчєпєныцы суть и въ герезыю впадають (Вільна, 1597 *РИБ XIX*, 260-262); Тая єрєсь гды // ся почала въ церкви шїрити, не стєрпѣли оныє святые єпископы... намовївши цєсара Кгрєцкого Маркїяна, абы синодъ повшєхный на потрєблєнїє тоей герезїи назначїлъ (1603 *Пит.* 41-42); яко сами цєсарѣ хрїстїанскїє, такъ и патрїархѣвє всѣхъ чотырохъ столицъ врожные блуды, герезїє, отщєпєнства от правослáвїя вопадали (Львів, 1605-1606 *Перєст.* 55); Далєко та(ж)шымъ, злѣымъ в' цркви бѣтъ

ω(д)щепѣнство нѣжли герезыю, запевне мейте (Єв'є або Вільна, п.1616 *Прич.отех.* 19); Котбрыє бѣдѣчи нѣпріятел'ми головнѣми Цркви Вскдней... смѣли... //...ро(з)ными герезіями Црковъ Православно-каѳолічeskю маждчи, свѣтѣ ωгижати (Київ, 1645 *Собр.* 1-1 зв.).

Див. ще ГЕРЕЗА.

ГЕРЕТИКЪ, ГЕРАТИКЪ, ГЕРЕТИКЪ, ГЕРЕТЫКЪ ч. (*смп.* heretyk, *лат.* haereticus, *гр.* αἱρετικός) (*відступник від догм панівної релігії*) еретик: А Светому Духу рабськую или служною особу, зъ Македоніємъ геретикомъ духоборцомъ, кладуть (1582 *Посл. до лат.* 1137); О, проклятый геретику, ошусте людський! (Вільна, 1599 *Ант.* 871); Благоверномѣ з ними гератиками, яко кошцѣ зо псом,... божому з балвохвалцами, бо папѣжа за христа мѣти то ест балхвалство (поч. XVII ст. *Вол.В.* 73); казанья... устануть; за чимъ уступить единость зъ великимъ весельемъ сцызматыковъ и геретыковъ, которые того давно прагнули (Володимир, 1608 *АСД* VI, 119); Далѣко снаднѣй придатокъ в' Єв(г)лской кнѣзѣ южъ давно оучинѣли бысте, але не важитеса того оучинѣти, яснѣ вѣдаючи, ижъ зайсте геретикъ естъ, котбрый бы мало што ω(т) того што ωписѣ(т) Єв(г)лїа Бо(з)скаа важи(л)са порѣшити (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 297); сѣтъ бовѣмъ таковыи геретики которіи твердатъ, же матеріа початкѣ не маеть (Вільна, 1627 *Дух.б.* 165); Єслибы хто з нинешни(х) геретіко(в) до цркви Каѳоліческо(е) навернѣлса, а бы(л)бы правдѣве окрещ(е)нымъ, такѣго маемъ міро(м) помазывати (Львів, 1645 *О тайн.* 33); Не правъ той зизаній проклатїй геретикъ, многѣ наше(г) нѣрода затрѣилъ; тимъ блюзнѣрствомъ лѣжнои надк(и) свои, той вѣгидѣ подавъ (Чернігів, 1646 *Перло* 138).

Див. ще ЄРЕТИКЪ.

ГЕРЕТИЦВО *див.* ГЕРЕТИЦСТВО.

ГЕРЕТИЦКИЙ, ГЕРЕТИЦКІЙ, ГЕРЕТИЦЬКИЙ, ГЕРЕТЫЦКИЙ *прикм.* (*смп.* heretycki) (*який містить у собі ересь*) еретичний: Протожъ мы того еп(с)па гедиона болобана... до цркви(и) нашихъ не при(и)муємо анѣ его герети(ц)кому ω(т)щепе(н)-ствѣ не послѣдѣмо (Львів, к. XVI ст. *ЛНБ* 4, 1136, 2, 31, 1); воевода Киевский посылалъ службеника своего... до Торуня на зборъ геретицкїй (Вільна, 1599

Ант. 641); И Гѣрпїи рбги за нѣмъ схизматїцкихъ И хїтрыхъ злѣстей штѣки Геретїцкихъ Намъ не зашкодатъ (Київ, 1633 *Евфон.* 308); велю людей... на свою кацерскую албо геретыцкую фалшивую виру, рачей секту, наводятъ (Житомир, 1643 *АрхїОЗР* 1/VI, 778); Не пытѣюса геретїцкимъ сѣрдцемъ, якѣ то есть речъ мѣжнаа Тѣлѣ Хвѣ и Крѣви ѡбженной, бѣити ѡразъ и в' нѣбѣ... и на Пр(с)тлѣ по(д) ѡсѣбами Хлѣба и Винѣ (Київ, 1646 *Моз.Тр.* 312).

Див. ще ГЕРЕТИЧЕСКИЙ.

ГЕРЕТИЦСТВО, ГЕРЕТИЦВО, ГЕРЕТИЦТВО, ГЕРЕТИЦЪТВО, ГЪРЕТИЦТВО с. (*смп.* heretyctwo) ересь, еретицтво: которы(и) то еп(с)копѣ гедиω(н) болоба(нѣ)... ѣ вѣрѣ и надѣ сто(и) недѣны(и) герети(ц)ства по всѣ(х) црква(х) наши(х) насѣявъ и до того люди... клятвами своими примуша(л) (Львів, к. XVI ст. *ЛНБ* 4, 1136, 2, 31, 2); Зачымъ мы, Греческое релиіей люде, ачъ зъ жалостью на то смотримо, ижъ много церквей естъ геретицѣтвомъ змазанныхъ (Вільна, 1599 *Ант.* 849); То ест первое: от вызнание вѣры собору Никейского: "Вѣрую во единого бога", отдѣляючи от гѣретицѣтв и их самовымышленныхъ сект (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 171); Папѣжъ...не за пѣдлѣсть сѣкнѣ и блѣдѣсть и хїтрѣсть в' герети(ц)тѣвѣ ѡсѣди(л), але и(ж) крѣве... брѣти не хотѣли (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 225); таковаа вѣра геретїцвомъ ариѣскимъ смѣрдѣтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 11).

Див. ще ГЕРЕТИЧЕСТВО.

ГЕРЕТИЦЬКИЙ *див.* ГЕРЕТИЦКИЙ.

ГЕРЕТИЦЪТВО *див.* ГЕРЕТИЦСТВО.

ГЕРЕТИЧЕСКИЙ, ГЕРЕТИЧЕСКІЙ, ГЕРЕТЫЧЕСКИЙ *прикм.* Те саме, що геретицкїй: А кгды бы ихъ хто спыталъ, жебы то яснѣ показали и сѣ писма Божьего достатечнѣ вывели, заложуся, жебы...//... мусили бы се до потвары и писма геретыческого удать! (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 145-146); Бо отъ початку свѣта николи не была секта, которая такъ усилне и кгвалтомъ псовала и бурыла вси знаки релиіи хрестїанское, яко сегодняшняя секта геретическая Аріянская и новокрещенская естъ (Там же, 164); геретические соборыща не суть церковью, але соборищемъ дїяволскимъ (Вільна, 1599 *Ант.* 531); Поневажъ тутъ не только пащеки геретические, але

и мечь поганскій звитежыль (Вільна, 1608 *Гарм.* 187).

ГЕРЕТИЧЕСТВО с. Те саме, що **геретицтво**: Азаж не давнейшыя церкви хрестиянскіе, нижъ шопы вашы геретическіе, которыхъ есте... наставляли, церъкви Божыя покгвалътившы и геретичествомъ помазавшы, (чого предкове вашы ни слышали)? (Вільна, 1599 *Ант.* 851).

ГЕРЕТИЧКА ж. Еретицка: Прыложыть же было донего и теодору цесаровую, геретичку, которая тогожъ папежа... выгнала за то, ижъ ей не зыстилъ обетницы (Вільна, 1599 *Ант.* 873); Только коли трафится Руска богатая албо дедичка маетности, такъ же и геретичка, то позволяютъ своимъ таковую взяти (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 50).

ГЕРЕТИКЪ див. **ГЕРЕТИКЪ**.

ГЕРЕТЫКЪ див. **ГЕРЕТИКЪ**.

ГЕРЕТЫЦКІЙ див. **ГЕРЕТИЦКІЙ**.

ГЕРЕТЫЧЕСКІЙ див. **ГЕРЕТИЧЕСКІЙ**.

ГЕРКУЛЕСОВЪ прикм. (належний *Геркулесові*) геркулесѣв. *Образно*: Абымъ теда тую имъ, якъ мовяты, Геркулесову булаву и Голятовъ мечь... зъ рукъ вырвалъ (Киѣв, 1621 *Коп.Пал.* 406).

ГЕРКУЛЕСЪ ч. (*велетень*) геркулес: Не про(д)кгу(т) тоутъ, кгре(ч)кии, ахи(л)лѣсы, нѣ бныи лвосѣлыи Геркдлѣсы (Острог, 1612 *На г.Остр. Час.* 2); *У порівн.*: и ѡвше(м) трѣ(д)но(ст) якобы ге(р)-куле(с) яки(и) працею и стало(с)тю звытяжиле(с) (1636 *Лям. о приг.* 2).

Див. ще **ГЕРКУЛЬ**.

ГЕРКУЛЬ ч. Те саме, що **геркулесъ**: Онъ бовѣм(м) є(ст) прѣвшій, которого в' м(ч)ничествѣ жалосно(м) породѣль. Которого на(д) геркоулевы, на(д) цесаревы, на(д) александры, и авгоусты, и на(д) всѣ при зе(м)скіе бѣ вѣбралъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 28 зв.).

ГЕРМАКЪ див. **ЄРМЯКЪ**.

ГЕРМАФРОДИТЪ ч. (*гр. ερμαφρόδιτος*) гермафродит: андрогоне сѣ(т) вѣ афрѣцѣ котбрѣи оббе прирожде(н)е имаю(т), а сполѣ сѣ мѣшаю(т), имаю(т) прѣвое перси моу(з)чи(н)ское, а лѣвое же(н)ское, гермафродѣте (Львѣв, поч. XVII ст. *Хрон.* 25).

ГЕРМИАНИНЪ ч. (*послѣдовник однієї із гностичних сект*) герміянин: а такіе были еретици

селевкіане, гермиане, пасионѣсты, ге(р)моніане, а напро(д) манихѣи, котбрѣи для того слнцѣ сѣ клѣнали (поч. XVII ст. *Проп.р.* 199 зв.).

ГЕРМОКЪ ч. (*стп. giermek, уг. gyermek*) зброе-носець: два ротмистри... вошли, маючи... ѡколо себе жолнѣровъ гермковъ и пахолать... много (Вільна, 1627 *Дух.б.* 13 зв.); Іѡанаѡанъ снѣ Садловъ рекль до пахблка гермка своего (серед. XVII ст. *Хрон.* 212 зв.).

ГЕРМОНІАНИНЪ ч. (*послѣдовник однієї із гностичних сект*) гермогеніанецъ: а такіе были еретици селевкіане, гермиане, пасионѣсты, ге(р)моніане, а напро(д) манихѣи, котбрѣи для того слнцѣ сѣ клѣнали (поч. XVII ст. *Проп.р.* 199 зв.).

ГЕРОЙ ч. Герой: Смерть... Порвала... Григорѣя з' дѡмѣ зацного Желѣборскихъ, Єднаго ѡ(т) храбрыхъ Герѡевъ Рѡсскихъ (Львѣв, 1615 *Лям.Жел.* 7 зв.).

ГЕРСТЬ¹, ГЕРЬШТЪ ч. (*стп. herst*) (*керівник ватаги*) ватажок: Староста нашъ... васъ позываеъ, абы... переднейшыи тыхъ бунтовъ герстами ведали (1606 *АрхлОЗР* 8/V, 349); И претожъ ся такъ хижо оба ты порочныи герстове удѣяли, поки бы ихъ была отъ патрѣархи духовная дисциплина и деградація не зашла (1621 *Коп.Пал.* 1064);

(*провѣдник якоїсь справи, організатор*) ватажок: Приствѣпилъ Хмелнѣцкѣй герштъ Козацкѣй... з великими войсками своими поде Львѣвъ (Львѣв, 1648 *УС* №5, 125 зв., *покр. запис*).

ГЕРСТЬ² ч. Те саме, що **герць**. ◊ **выскочити на герсть** див. **ВЫСКОЧИТИ**.

ГЕРУЛЫ мн. (*назва народу германського походження*) герули: Пытаю наветъ, коли бно... о(т) бныхъ спрѣсныхъ гроубыхъ поган'ски(х) нарѡдовъ, вестроготовъ, остроготовъ, героуло(в), вандаловъ, ...бѣль взѣтый з'воєванный спѣштошбный римъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 157 зв.).

ГЕРЦИРЕВЪ прикм. (*який стосується борця, учасника змаганъ з боротьби*) борецькѣй, борця: Пѡчестъ, албо пѡче(ст) побѣднаа: Нагорѡда заводнишкаа, албо герцирева, запѣснишкаа (1627 *ЛБ* 91).

ГЕРЦИРЪ, ГЕРЦЫРЪ ч. 1. (*той, хто бореться проти кого-, чого-небудь*) борець: не пребѣчи(т) бовѣм(м) слѣ(г) свои(х) кро(л) та(к) слѣ(в)ны(и) маючи агтлѡ(в) ге(р)цѣрѡ(в), и(з) ѡ(т)це(м) бѣдѣчи единѡи столѣцы (Вільна, 1596 *З.Каз.* 76 зв.); Проти-

воборе(ц): Противный герцы(р) (1627 ЛБ 102); Страдалецъ: Шырмѣрь, боре(ц), герцырь, или мѣчикъ (Там же, 121).

2. Зброеносецъ: орѣжни(к), ге(р)ци(р) (1596 ЛЗ 63); Орѣжни(к): Герцѣрь (1627 ЛБ 153).

ГЕРЦЬ, ГАРЦЬ ч. (стп. herc, harc) поединок, борьба, герць: Если безвѣстный голосъ труба дастъ, кто ино наготовить ся на гарць (XVI ст. НС 165); Штожбѣмъ рѣклъ и ѿ зацной осбѣ В(ш) М(л)... в Рбтахъ Цесѣра Родѣлфа жолнѣрскѣю слѣжиль, где ...зъ Татары и Тѣрки гѣрцы звѣдачи, и поединки щасливѣ чѣначи (Київ, 1623 МКСВ 84); Страдалчество: На гѣрцѣ боюю: вѣлчѣ, збивѣюса, борѣса (1627 ЛБ 122); Взбромъ мѣзства (!) Маркѣанъ, котрый полѣгъ въ бою, Шесть крѣтъ бѣвши на Гѣрцѣ, в ѿ(т)чѣзны покѣю (Київ, 1627 МКСВ 186); С княжатем, темности, на гарцу ся поткавши. И кротомъ Креста през сердце, разне му давши (Львѣв, 1630 Траг.п. 176); на гарць (герць) **выежджати див.** **ВЫЕЖДЖАТИ**; **выскаковати на герц див.** **ВЫСКАКОВАТИ.**

ГЕРЦЫРЬ див. **ГЕРЦИРЬ.**

ГЕРЬШТЬ див. **ГЕРСТЬ**¹.

ГЕТМАНИТИ дієсл. недок. (бути гетьманом) гетьманувати: Гетманове... словами и прикладами, и припоминаямъ давныхъ мѣжѣй, которыи знамените Гетманили, и вѣлѣчне воевали, свое войско... побѣжajúть (Київ, 1627 Тр. 132); Гетманю. Ducto exercitum (1650 ЛК 439).

ГЕТМАНОВАЯ ж. (дужина гетьмана) гетьманша: на прывитана п(н). ге(т)мановою... fr. 54 (Львѣв, 1633 ЛСБ 1054, 3 зв.); панъ Щасны(и)... слуга... яснѣве(л)мо(ж)но(и)... пане(и) Анѣны... Хо(д)кевичово(и), воеводино(и) виле(н)ско(и), ге(т)маново(и) велико(и) Великого кня(з)ства Лито(в)ского... проте(с)това(л)ся напроти(в)ко... пану Янови Белецькому (Житомир, 1650 ДМВН 192).

ГЕТМАНОВЪ прикм. (належный гетьманові) гетьманівський: послали за нимъ лазоуки которыи... его в словѣ пристеречи могли а для того вѣрѣдови и мѣци гѣ(т)мановою его выдали (1556-1561 ПС 310 зв.); ваша милость будешъ рачиль зрозумѣти зъ реистровъ пана гетмановыхъ (1538 АЮЗР I, 91).

Див. ще **ГЕТМАНСКИЙ.**

ГЕТМАНСКИЙ, ГЕТМАНСКИЙ, ГЕТЬ-МАНЬСКИЙ прикм. (який стосується гетьмана або належить йому) гетьманський: ино вельможность его зъ владзы и присуду всякихъ вѣрѣдовъ ихъ вынялъ и подъ справу свою гетманскую взялъ (Варшава, 1572 АЮЗР II, 176); Але то неприязн гетманская противъ пану воеводѣ кѣвскому и Никифорови вадит (Львѣв, 1605-1606 Перест. 39); конь гетманскій (Уж. 1645, 75 зв.); Богданъ Хме(л)ни(ц)кий... Всѣмъ вобе(ц) и Каждому Зособна ...си(м) Листомъ мой(м) Гетманскимъ ознаймуемъ (Київ, 1648 ЛОИИ 68, 1, 1); Теды ксю(н)же(н)та... бѣлаву ге(т)ма(н)скую маючи... занѣхавши коммѣс-си, з хме(л)ницки(м) бытися зезволили (серед XVII ст. ЛЛ 179); А там знову... кгда, в гетьманскомъ намете од... кровавое смерти ушедшы... зоставал в... штоденное смерти утрапеню (Луцьк, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 403-404); Гетманскій. Imperatorius. Ducalis (1650 ЛК 439).

Див. ще **ГЕТМАНОВЪ.**

ГЕТМАНСТВО с. (влада гетьмана) гетьманство, гетьманування: если Ваша Милост рачиш зостати на слѣжбе ѿной, теды и привилей на гетманство лацней Ваша Милост мѣти бѣдеш (Варшава, 1568 АС VII, 306); Гетманства вѣрѣдъ такъ рокъ чѣмѣсте зложили зъ еднѣго; а дрѣгомѣ его полѣцѣли (Київ, 1622 Сак.В. 49); Владычество: Игемонія, самодѣржство, гетманство, цесѣрство (1627 ЛБ 162); Гетманство. Ducatus (1650 ЛК 439); **гетманство дворное** — посада командувача вѣйськ при дворі: а иж Ваша Милост жедати рачиш, абы мог зѣхати, кгдаж Ваша Милост на гетманство // дворное не присегал (Варшава, 1568 АС VII, 305-306).

ГЕТМАНЪ, ГЕТМАНЪ, ГЕТЬМАНЪ, ГЕТЬМАНЪ ч. (стп. hetman, стч. hejtman, свн. häuptmann) 1. (головнокомандувач, найвищий вѣйськовий чин) гетьман, отаман: Гетман(м) былъ янъ с тарнова (1509-1633 Остр.л. 126 зв.); естлы бы в то(м) часе... // ...во(и)ско ѿ(т) пана ге(т)мана роспѣсчѣно бѣдетъ воле(н) быти маю по(д) таки(м) ѿбычае(м) (Володимир, 1572 ЖКК II, 52-53); Вша(к) же з обо(х) сторонѣ бо(л)ше ни(ж) три(с)та тысяче(и) людѣ рыце(р)ского и пере(д)нѣ(и)ши(х) ге(т)mano(в)... полегло (1582 Кр.Стр. 78); Нехай са оучатъ ѿ(т)

Хр̄(с)та Рицѣре, Гетмане, По(л)ковници и вси людіе военных (поч. XVII ст. *Пчела* 31 зв.); И ты днѣшній Гетмане Зѣцный Олєфѣрѣ, Щасливѣ справѣй войско(м) тѣмъ, а хова(и) вѣрѣ (Київ, 1622 *Сак.В.* 39); Яко потѣжны(и) Гѣтма(н) мѣжне побѣждаетъ На зна(к) звѣтѣзства тѣю хорѣго(в) выставлѣе(т) (Львѣв, 1631 *Волк.* 30); Переправившия па(н) гѣ(т)ма(н) обозо(м) стану(л) по(д) переяславлѣе(м) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168); Гетманъ. *Campiductor. Dux* (1650 *ЛК* 439); **гетманъ великій** — титул головнокомандувача військ у країні: И естли бы на Волын и на Подлаше хотел ити, тогда и гетман наш великій з войскомъ нашимъ кѣ обороне напротив того неприятѣла нашего бѣдет (Краків, 1538 *AS IV*, 156); Року 1609. Панъ Жолковский, гетманъ великій, наехалъ на воеводство Киевское (поч. XVII ст. *КЛ* 78); **гетманъ коронный (корунный), коронны гетманъ** — командувач військ у Польсько-литовській державі, коронный гетман: Месчане тежъ того места на Запороги и в Дикіе поля... ходити безъ воли и ведомости гетмана коронного,... не мают (Варшава, 1596 *ЗНТШ XXV*, 4); а са(м)... буду(чи) при его м(л). па(н)у гѣ(т)ману кору(н)но(м),... поручаю... приятѣле(м) свои(м),... тую спра(в)у ве(д)ле листу моего пра(в)не и уго(д)не ко(н)чить, при(и)муючи ѱ(т) и(х) м(л). зыскъ и страту (Київщина, 1595 *ККПС* 69); Hey, kasztaliane, koronny hetmane, potrzeba nam zhoła jeszcze... pohladati na zadneie koła (1648 *П.про Пом.* 201); **гетманъ навѣшпший** — те саме, що **гетманъ великій**: княза Костентина Ивановича Острозского, гетмана навѣшпшого великого князства Литовского... пожаловали есмо его имѣнемъ... на има Чѣдновъ (Городно, 1507 *AS III*, 49); Продалъ есми имене свое волостное... князю Костантинѣ... гетманѣ навѣшпшомѣ господаря, короля его Милости (Луцьк, 1522 *AS III*, 216); **гетманъ полный, гетманъ полный коронный** — начальник діючого королівського або великокняжого війська: Року 159 была табурщина на козаки за Переяславлемъ о семей суботѣ. Панъ Жолковский былъ гетманомъ полнымъ (поч. XVII ст. *КЛ* 77); Я, Пе(т)рѣ Коте(л)ни(ц)ки(и), а я, Я(н) Миле(в)ски(и)... бы(ли) е(с)мо...у мае(т)но(сти)... п̄на Ю(р)я Завиши... за ли(с)то(м) увя(ж)чи(м) ѱ(т)... гѣ(т)мана по(л)но(г)[о]

коро(н)но(г)[о]... данье(м) (Житомир, 1609 *ДМВН* 145).

2. (*титул найвищого адміністративного сановника*) гетьман, староста: Я князь Костентинъ Ивановичъ Острозкий, гетманъ господаря короля... староста Луцкий..., маршалокъ Волынской земли... ко церкви Божіей... надали есмо садъ съ пасѣкою (1508 *АСД IV*, 1); При том был... гетман, староста... Веницкий (Вільна, 1522 *AS III*, 240); А приступивъ и тот гнѣвъ, же Никифор, будучи у Волосех от гетмана намовляемый до себе для розширення наукъ... в колеум, и погордѣлъ (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 37); Ве(л)можны(и) мл(с)тivity(и) пане гѣ(т)мане Мо(л)да(в)скы(и) (Львѣв, 1610 *ЛСБ* 427, 1); **гетьманъ дворный** — начальник придворного королівського або великокняжого війська, дворный гетьман: Што перво писалъ до насъ, воевода киевскій, гетманъ нашъ дворный свицлецькій... повѣдаючи о великой нерадности и неправѣ монастыря печерского (Краків, 1540 *КМПИ I*, дод. 1); Я Роман ѳедорович Санкгѣшко, воевода Браславский, гетманъ дворный великого князства Литовского,... сознаваю... иж... взалѣ есми ѱ слѣжебника... чотыриста ѱмьдесат и девет копѣ грошей личбы Литовское (Звиняче, 1570 *AS VII*, 359).

3. (*виборный вождь козацького війська*) гетман: Такъ же оув обѣзъ гѣтма(н) ходкѣви(ч) котрыи взалѣ былъ ксѣжнѣ острѣзкѣю (1509-1633 *Остр.л.* 130); И тежъ, естли бы Гетманъ Нашъ... або котрый державца Нашъ украинный послалъ до Насъ гоньца..., тогда они мають тому гонцу по одной жо подводѣ давать (Краків, 1527 *PEA I*, 149); Григоре(и) Лобода гетманъ и все рыце(р)ство запоро(з)ское (Корсунь, 1595 *ЛНБ 5*, II 4048, 113); стоали обозо(м) под хотѣны(м). Бога(н) хме(л)ницки(и) гѣ(т)манъ з во(и)ско(м) его ко(р) м(л) запоро(з)ким озна(и)муе(м)... ме(ш)чаномъ максимовъски(м) городи(с)ки(м) абы(с)те во въсе(м) по(с)лушъными были (Чигирин, 1650 *Гр.Хм.М.* 309).

4. *Перен. (найвищий наставник)* володар, гетьман: А такъ коли бы папежъ антихристомъ онымъ головнымъ былъ, николи бы геретикове,... такъ вельми на папежа, яко гетьмана своего, не ѳхали (Вільна, 1595 *Ун.Гр.* 161); И пре(д) иными свѣдкомъ естъ самъ фѣндаторъ вѣры нашеи, и всѣкои пра(в)ды

и справедливости вожь и гетманъ снѣ Бжїи гѣ нашь
Іс Хс (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 196); Што ся наконецъ ткнетъ
слова "гетманъ" "воевода" албо "князь" и "вожь", не
только Петръ тыи тыгулы маеть, але и другїи всѣ
(Київ, 1621 *Кон.Пал.* 458); Привѣрнѣмъ са до че(с)ти
славного ге(т)мана, который ѡпѣдивши гмахи
нб(с)ные спѣстиль са на низкїи краины земнїе (I пол.
XVII ст. *Рез.* 173).

ГЕТЫ, ГЕТЫ, КГЕТЫ *мн.* Те саме, що **го-**
ты: неме(ц)ки(и) теологъ ѡписуючи, та(к) пише
ѡ кгота(х), зовѣчи и(х) гетами, а кгеты (повѣдає(т)),
то е(ст) прѣ(с)си старые (1582 *Кр.Стр.* 47 зв.); Та(к)
в тодрьце а(л)бо в прекопѣ, сѣ(т) о(с)та(н)ки кго-
то(в) а(л)бо гето(в) лито(в)ски(х) (Там же, 50).

ГЕТЬМАНЪ *див.* **ГЕТМАНЪ.**

ГЕЦОВАНЫЙ *дієприкм.* (*стп.* *hecowany*)
шліфований, полірований: въ скрыни взято...
пулгаковъ, костю оправныхъ, гецованыхъ деветъ
(Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/1, 82).

ГИАЦИНГЪ, ГИАЦНГЪ, ИАНЦИНКТЪ *ч.*
(*гр.* ὑάκινθος, *лат.* *hyacinthus*, *нім.* *Hyazinth*) **1.** (*на-*
зва коштовного камня) гиацинт: вказа(л) еи тогды
таблицѣ планѣт' злѣтые... на едїной бы(л) иоупїтер'
на камени иа(н)ци(н)ктоу (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.*
69 зв.); И до бѣдована старозаконногѡ прибы(т)кѣ,
не толѣкѡ Сребро, Злѣто, дороговѣ Камѣнїе, Гиацин-
ты, Пѣрпѣры,... але и Шѣрсть Кѣзюю,... ѡфѣрѡвати
казал' (Львїв, 1646 *Жел.Сл.* 5 зв.).

2. Тканина синього кольбору: Синета: Ги-
ацинтъ, то е(ст), з' мѣдрогѡ едѡвѣ, синїй едѡвѣ' (1627
ЛБ 113).

Див. ще **ГИАЦИТЬ.**

ГИБАТИСА, ГЫБАТИСА *дієсл. недок.* (*стп.*
gibać się, стп. *hybati*) хитатися, зрушуватися: Ев(г)-
листа выписоуе ѡ поставленїи црк'внѣмъ красномъ,
и ѡ ан'тихристоу, и ѡ противенствѣ ихъ а иже силы
нб(с)ныа гибатиса боудоуть и ѡ соудномъ дни (1556-
1561 *ЛС* 179); В тыа пакъ дни по скорѣби тѣ(и) и
слнце помрѣкне(т)...//...а силы нбесныи боудоуть
са гибати (Там же, 181 зв.-182).

ГИБЕЛЬ *ж.* (*кінець існування, смерть*) гибель,
погибель: тогды таа на него гибель приходить (Київ,
1637 *УС Кал.* 25); имъ далей, тѣмъ болѣй онаа се
бѣсовскаа прѣлестъ розширила, иже са весь народъ

людскїй во ондю гибель дощамкѣ в'палъ бѣль (се-
ред. XVII ст. *Хрон.* 20); Гибель. *Pestis. Pernicies. In-*
terit(us). Perditio (1650 *ЛК* 439).

Див. ще **ЗГИБЕЛЬ, ПОГИБЕЛЬ.**

ГИБИТИ *дієсл. недок.* Пропадати, гинути,
діал. гібїти, гібнути: *intercido*, упадаю, гіблю,
погибаю (1642 *ЛС* 241).

ГИБЛИКЪ *ч.* Малїй рубанок: гібли(к)г(р)б.
(Львїв, 1635 *ЛСБ* 1054, 17).

ГИБНУТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* *гыбноути*) поги-
бати: *occaso*, гібну, падаю (1642 *ЛС* 288).

Див. ще **ГИНУТИ.**

ГИГАНТЪ, ГЕГАНТЪ, ГИГАНТЪ, ГИ-
ГАНТЪ *ч.* (*гр.* γίγας, -αντος, *нім.* *Gigant*) **1.** Гигант,
велетенъ: Кды бовѣ(м) оуважаю... въ(з) филистїн-
чиковъ, кїй онїй двѣдъ, котѡры(м) геганта ѡного
голіада згладиль (поч. XVII ст. *Проп.р.* 295); Дворъ
свѣтлый и дородный... гигантомъ подобныи муже-
ве, силныи такїи около него (Київ, 1621 *Кон.Пал.*
1136); Исполнѣнъ: Гїгантъ, велеть, ѡльбры(м), дѡжїй
а велїкїй чѣлкъ (1627 *ЛБ* 50).

2. *Перен.* (*видатна людина*) гїгант: Нѣмротъ з
народѣ гїганто(в)... прѣ(з) справѣ а наукоу стрѣа
своего... наперѣви в вавїлон'чико(в) поча(л) па-
нова(ти) (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.* 10); Ово дїаволь
...Лежїтъ правѣ, бездѡшный, лежи(т) скрепован-
ный, Мысленный гїгант' (Львїв, 1631 *Волк.* 30).

ГИДА *ж.* Огида. ѡ **въ гиду приводити** (кому
що) — робити що-небудъ огидним (для кого), спо-
творювати (кому що): А дрѣгїи с таково(г) спомїна-
на насмѣвѡются, а дїаволь с тогѡ са тѣши(т), и
вѣкъ бѣдѣщїй въ гїдѣ имъ приводи(т) (Чернїгів, 1646
Перло 124).

Див. ще **ОГИДА.**

ГИДИТИ *дієсл. недок.* (кого, що) Гидити, па-
плюжити, плямувати: Нужъ, што тыхъ явныхъ
потварей,... насмотрѣлися есмо, которыми насъ не
только у своихъ гідечы, але и другихъ иновѣрцовъ,
до которыхъ,... ничого не мають, на насъ подбуря-
ючы, дивныи новины о насъ разсѣвѡють (Вїльна, 1595
Ун.гр. 115); Отожъ, если ся хто за светого удаеть, а
насъ гидить, вшакъ неестъ "ничого такъ тайного, же
бы на потомъне было явного" (Вїльна, 1599 *Ант.*

607); И такъ и слѣпецъ слнца не видить, а зльбй безъ срама дбброе гидить (Почаїв, 1618 *Зерц.* 8 зв. нenum.).

ГИДРА ч. (гр. ὕδρα) (у старогрецькій міфології — потвора з тілом змії і головами дракона) гідра: та(м) его товаришгъ зміи, гідра помбóрилъ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 22).

ГИЕНА ж. (гр. ἵαινα, нім. Hyäne, лат. hyaena) (хижа тварина) гиена: Гиена взáзвши свбе щенá... принесла до стго Мака́рія (Вільна, 1627 *Дух.б.* 8); гиена зхилівши гóловѣ на зéмлю, кланáласа а сквѣрѣ склала до нóгъ стóмѣ (Там же).

ГИЛГЪ ч. (стп. gil, стч. hejl) снігур: erithacus, ги(л) птица (1642 *ЛС* 182).

ГИМНА ж. (стп., стч. гупна) те саме, що гимнъ: Люби жъ теды Правослáвнии Христіáнине кр(с)тъ ст́тый,... и вдáчною бнѣю Гімнѣ Ц́рковнѣю спѣва́й (Київ, бл. 1619 *О обр.* 81).

ГИМНАЗИЯ ж. (стп. gimnazja, gimnazyja) (школа, що давала класичну освіту) гимназія: мене млóдѣнцемъ еще до оучт́выхъ надкъ в' пб́лчичныхъ Гимназіахъ... оустановили (Єв'е або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 5 зв.).

Див. ще **ГИМНАЗІУМЪ**.

ГИМНАЗІУМЪ ч., невідм. (стп. gimnazjum, лат. gymnasium) те саме, що гимназія: Вдáчность... Петрѣ Могылѣ... одъ спѣдѣовъ Гимназіѣмъ... Є(г) Мл(с) з' Шкóлы Ретóріки... оупрѣйме ѱ(т)дána (Київ, 1632 *Єах.* 291).

ГИМНЪ ч. (стп. гупн, лат. himnus, гр. ὕμνος) (урочиста хвалебна пісня на честь кого-, чого-небудь) гимн: а ты облóбѣнице тръжествóуючи весéло в гимна(х) выкрыка́й, спѣва́ючи: бра(т) мои бѣ(л) и красенъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 269 зв.); Въ третемъ роздѣлѣ своемъ отступникове... зъ гимновъ такижъ титулы похвальнии приводятъ яковыи въ первыхъ двохъ роздѣлахъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 467); Пѣніе: Гімнъ, спѣванье (1627 *ЛБ* 104); Гимны свои, зъ боязню Пану спѣвають (Львів, 1630 *Траг.п.* 162); Воскресѣніе твое Творче оублажа́емъ, Тридѣмфáлнии Гимны весéло спѣва́емъ (Львів, 1631 *Волк.* 32); што Дамаски(н) с(т): в' Гимна(х) Ц́рковны(х) спѣва́етъ (Київ, 1648 *МІКСВ* 348).

Див. ще **ГИМНА**.

ГИНУТИ, ГЫНУТИ дієсл. недок. 1. (про людей) (переставати жити) гинути: Кто злѣмѣ сынѣ

мае(т)ность зоставоуе(т) и сáмъ гинѣть и его в' злѣе вправоуе(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 184); они еднакъ... // ...чѣда х́вы відачи,... насмѣвáлиса з' него,... волѣли рáчей абы всѣ тáжко хорѣли, и гинѣли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 663-664); Жо(л)нѣре... хотѣли ко(н)-федерацию на него по(д)нести, же и(х) такъ много погинѣло и гине, а не платя(т) имъ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 170);

(про віру) (переставати існувати, втрачатися) гинути, пропадати: але кгда припадут покусы, якъ сухост на насѣне, упалое на камѣне,... затлумленно ест, в них все и гинет а усыхае(т) в них правдивая вѣра (Вільна, 1600 *Катех.* 73).

2. (переживати труднощі, страждати) мучитися, гинути, пропадати: Не смотри(ж) того што са тепе(р) дѣе(т),... и хота(и) бымъ и а оучачи тебе гинѣлѣ, áле ты не погыба(и) (Вільна, 1596 *З.Каз.* 36 зв.); Занужъ тогды пришли ученици, та изьбудили его и мовили: Господи, спаси насъ, чомъ гынѣме (XVI ст. *НЄ* 115); чини вшистко што са подобае(т), где хóче(ш) иди, постоу́пй, а я з тобóю бѣдѣ где-кóлвекъ зхóчешъ, я з тобóю гíноу бра(з), в небе(з)-пече(н)ства(х) неѱ(т)лоучбóного товари́ша дозна́ешъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 304 зв.); якъ многимъ наймитомъ ѱ(т)ца мо́его збыва́етъ хлѣба, а а з' гóловѣ гинѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 28).

3. (про прибуток, користь) втрачатися, пропадати: Єстлиж князь Кѣзма... вьсхóчет комѣ тѣю половицѣ мыта ѱстрозского на год запрода(т)и дла болшое сѣмы // пѣназей, ижбы емѣ тое сто коп грошей не гинѣло... штобы вжды до скарбѣ могло быти, твоа бы Милость князю Кѣзме... того не боронил (Вільна, 1541 *AS IV*, 276-277); Пострыгачу матысу... войт... вже постригати заказал, за тымъ дей пожиток мѣстскій гинет (Луцк, 1566 *СИМКЦА* 62); а того дворища в говевича(х) не ме(л) чи(м) слѣ(ж)бы слѣжити а такъ обачивши то... пнѣ фра(н)цышокъ фаличовьски(и)... жебы с того дворища слѣ(ж)ба не гинѣла да(л) тое дворище миколаю богѣшовьскомѣ (Милановичі, 1572 *ЖКК I*, 35); Старáймо(с)а прѣтѱ абы слѱва и наджа Збавитѣла... не при о́уха(х) нáши(х) гíноула,... ѱ(т)кíн'мѱ непрíадзнѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 73); всю шкóбѣ нагорожалъ єсмь, што колве крадѣжа гинѣло на мнѣ ест тогѱ стигáлѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 49);

йти [на] марно (марне), пропадати: Теды братия ѳсмотрили абы такое срѣбро продати тому кто бы на(и)лѣпше заплатилъ (а то для того абы робота внѣвѣчь не гинѣла) (Львѣв, 1633 *ЛСБ* 1043, 36).

4. Зовсім зникати, пропадати: Ачь естество или натѣра и(х) не гинѣть, кгды(ж) прошломѣ подббное выростаѣть, и рѣдитса едина з' дрѣгого (Острог, 1587 *См.Кл.* 1); Бо за ихъ стараньемъ злость и неправость увесдѣ обфитуеть, а любовь стынетъ и до конца гинетъ (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 165); А такъ радѣйса *Оче* Ластовко *Стѣа*. Прес тебе бовѣмъ, гинетъ зима проклатѣа (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 405); з' колѣдазевъ, и з' криниць, з' котѣрых' гды чѣсто чѣрпано бываѣть, бѣлшь в' них' воды прибываеъ; гды зась чѣрпати з' нихъ перестѣто, бываѣть, загнивають'са, и псѣют'са, а по(д)чась, и гинѣтъ (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 665); зо всѣхъ звѣраътъ возми по парѣ для рожѣю абы не гинѣли самецъ и самѣца (серед. XVII ст. *Хрон.* 15).

5. (чим) Бути спрагненим (чого), вѣдчувати потребу (чого), гинути (за чим): Блѣдний сынъ, якѣ тѣтъ котѣрый южъ гблѣдомъ цнѣты гинѣлъ, приходитъ до *оца* мѣвачи: *Оче* згрѣшилемъ на *Нбо* и пре(д) тобѣю, и не ѣстемъ гѣденъ назвѣтиса *сномъ* твоемъ (Киѣв, 1627 *Тр.* 29).

ГИНЪ ч. (*нім.* Gien) стародавня мѣра рѣдких речовин: возми... оливы з' ольвницы мѣрѣ гинъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 108).

ГИПОКРИТСКИЙ *прикм.* (*гр.* ὑποκριτικός) *перен.* лицемѣрный, облудный, фальшивый: Еще оу иишихъ людѣй сѣмнѣне естъ Гипокритское, котѣрымъ малыи и потѣбчныи грѣхи бѣрзѣ в' собѣ, алѣбо в' дрѣгихъ ганать и карають (Киѣв, 1646 *Мог.Тр.* 945).

ГИПОКРЫЗЫЯ ж. (*гр.* ὑποκριτής) лицемѣрство, облуда, фальш: Правда же законникъ онъ той фарысей, што искушалъ Христа, и Василя якогось новотного законъ множить, в чомъ Богъ ему судия, въ якуось гипокрызыю удалъ (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 277).

ГИПСЪ ч. Коршак, шулика: Сѣпъ, з(р) Гѣпсъ и Сѣпъ, и Пилю(к) (1627 *ЛБ* 235).

ГИРА, ГИРЯ ж. *Диал.* гира, гиря "чуприна; непострижена голова". Вл. н.: богдан гиря (1649 *РЗВ* 43 зв.); Кири(к) Гира (Там же, 447).

ГИРКА, ГИРЬКА ж. Гѣрка. Вл. н., ч.: Андрѣй Гѣрка служил год в дворѣ (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 102); Ивану Гѣрьце возо(в) сѣна три(д)цѣть спали(л) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 62); Набялкови, съ хатою а огородъ до него въ двоухъ месѣахъ... а остатокъ передъ дворомъ старымъ дадено пану Набялкови край гушѣака, противъ Гѣрки (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/1, 317).

ГИРЯ *див.* ГИРА.

ГИСАРЪ ч. (*нім.* Giesser) (*той, хто виливає вироби з металу*) ливарник: За мѣд през Ивана, гисара, — зл. 1 (1635 *АрхЮЗР* 1/XI, 664).

ГИСТОРИКЪ *див.* ИСТОРИКЪ.

ГИСТОРИКЪ *див.* ИСТОРИКЪ.

ГИСТОРИЯ *див.* ИСТОРИЯ.

ГИСТОРЫКЪ *див.* ИСТОРИКЪ.

ГИСТОРЫЯ *див.* ИСТОРИЯ.

ГИЧКА ж. Гѣчка. Вл. н., ч.: меновите, Мискови Хотиневи, Качанови з сынами... Максимови Гѣцѣ... // ...маетьности... декляроваты оферовалсе (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 533-534).

ГИШПАНЪ ч. (*мешканецъ Испаніи*) испанецъ: кроль францѣский битвѣ // ѳчинивъши ѳтратилъ з' гишпанами (к. XVI ст. *Розм.* 23-23 зв.); они всѣ звыте(з)ства и... крѣвавобитные бои нехто и(н)ши(и) не вло(х)... не гишпа(н), не грѣчи(н)... ани а(н)кге(л)-чикъ показова(л), ѳдно лито(в)ские княжѣта (1582 *Кр.Стр.* 10); ачко(л)векъ на то(м)же ѳкияне гишпанове,... невѣдоме пере(д) ты(м) люде(м) и а(с)тролого(м)... вы(с)пы и краины налезли прева(ж)ны(м) жекглова(н)е(м) (Там же, 26 зв.); зобравши немалый полкъ и купу людѣй розныхъ наций, ку потребе своей... то естъ: гишпановъ, волоховъ... грабежи... починилъ (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/1, 401).

ГІЕРАРХІЯ *див.* ГЕРАРХІЯ.

ГІЕРОГЛІФІКЪ ч. (*гр.* ἱερογλυφικός) знавѣць іерогліфів: Чѣйности з' давныхъ чѣсовъ былъ Гіерогліфико(м) (тѣ естъ, таѣмнымъ пѣсмомъ) Лѣвъ, ѳ котѣромъ повѣдають, ижъ и спѣчи наветъ, маеть ѳтворѣныѣ ѳчи (Львѣв, 1646 *Ном.* 3 зв.); Влѣсный то естъ Гіерогліфѣкъ чѣйности и пѣлѣности, котѣрѣю Дѣховныѣ и прѣложѣныѣ мѣти повѣинны ѳкблѣ дѣпъ лѣдски(х) (Там же).

ГИОМЕТРИЦКИЙ *див.* ГЕОМЕТРИЦКИЙ.

ГІСТОРІА див. **ИСТОРИЯ**.

ГІСТОРІКЪ див. **ИСТОРИКЪ**.

ГІСТОРІЯ див. **ИСТОРИЯ**.

ГІСТОРІА див. **ИСТОРИЯ**.

ГЛАБЦІ мн. (лубки у возі або санях) глабці: маєтьно(ст)... ты(х) по(д)даныхъ хрєньницки(х)... пограбили // ...во(з) з глабцами з вѣздою (Луцьк, 1595 ЛНБ 5, II 4048, 89-90).

ГЛАВА¹ ж. (цсл. глава) 1. ж. (частина тіла людини, тварини) голова: били // по главѣ его тростію и плювали на него (1556-1561 ПЄ 192 зв.-193); ктѡ сѧ надымаетъ... и не держи(т)... главы ѡ(т) котѡрой все тѣло... то єсть антихри(ст) (Вільна, 1596 З.Каз. 33); аще черною неетью помазєшь главѣ, тогда черви о(т) то(г) вмираю(т) (XVI ст. Травн. 529); Та(к)же сѣно доуброуное оу водѣ оувари и главою мы (!) поздоровлає(т) (XVI ст. УТ фотокоп. 11 зв.); вы єсте воды ѡ котѡры(х) псалмиста спѣваетъ: стираете главы зміємъ въ водѣ: то є(ст) грѣхи (поч. XVII ст. Проп.р. 172); Бѣга ра(ди) те(р)пи зноси прїемєши ѡ(т) бѣа корѡнѣ // вѣнє(ц) на твою Главѣ (Київ, 1623 Мога.Кн. 66-66 зв.); Главѣ маєть преклонєннѣ кѣ поцѣлованію (Львів, 1631 Волк. 23 зв.); коли постишь помажи главѣ свою елєомъ (Височани, 1635 УЄ №62, 11); Самъ Црѣь Аггскій Главѣ твою Корѡнєтъ (Чернігів, 1646 Перло 38 зв.); Ми-смо мечем глави образом стинали (1648 Єлєг. 152); Глава. Сапут (1650 ЛК 439); главу кланяти (приклоняти, скланяти) (кому, перед ким) — шанувати, поважати (кого): Слушна и пристоина єсть рєчь чєловѣка чтити, шанувати, миловати, и главу предъ нимъ кланяти (Супрасльський монастир, 1580 Пис.пр.лют. 79); сєго просимо о благословєніє и главы наши въ послушаніє єму приклоняємо (Путивль, 1638 АЮЗР III, 11); Петрови дей правомъ Божымъ вси главы свое скланяють (Вільна, 1595 Ун.гр. 136); главу подклонити, главу склонити — (мати притулок, пристановище) прихилити голову: Бѣдите оубо готови на прїятіє іса, котѡры(и) ннѣ в ваше(и) земли нѣ має(т) где гла(в)у по(д)клонити (1596 Виш.Кн. 263); хс... котѡрій на(и)-богатшимъ бѣдѣчи... та(к) сѧ понїжилъ былъ, же не мѣ(л) где главы по(д)клонїти и на кр(с)тѣ мѣсѣтъ нагїи оумрти (поч. XVII ст. Проп.р. 204); лисцѣязвїны имаю(т) // а пѣтица нб(с)ныа гнѣзѣда але снѣ

члка не має(т) где бы главою свою склонилъ (1556-1561 ПЄ 43-43 зв.); отъ главы и до ногъ — від (з) голови (аж) до нїг, повнїстю (охопивши всїх, все): ѡ(т) главы и до ногъ ѡстрѣпѣли єсте, ѡ(т) нача(л)никъ ѡ(т) сщєни(к) и до // просты(х) ѡнєч(с)тѣли єсте (до 1596 Виш.Кн. 266-266 зв.); Буди увѣрен... того писанія правды никако же не услышишь, толко вшетечную... лжу, которую, если убо от главы и до ног хотѣл обнажити..., не одни таковыє книжки..., але десять составить бы могл (1600-1601 Виш.Кр.отв. 187); на свою главу — на свою голову, собї на шкоду: И на свою главу вѣ[с]прїимєт болѣзни (к. XVI ст. Укр.п. 72).

2. ж., перен. Основне, головне в чому-небудь: То єсть корєнь и глава нашего спасєнія (бл. 1610 Виш.Посл. Льв.бр. 232);

центральне місце, середина (чого): Алѣбо єсте вы не читали того писма, камень кото(ро)го за непотребныи поличили тыи котѡрыи боудовали, того положєно въ главою оуглови (1556-1561 ПЄ 175).

3. ч., перен. (той, хто стоїть на чолї чого-небудь) глава, голова, керівник, начальник: папы нечистые блудницы на столицы Римской были. Паршивые то быша главы (1582 Посл. до лат. 1126); хс є(ст) глава тѣлоу цркви (Острог, 1599 Кл.Остр. 221); вси ся тебѣ, славнѣйший, мудрѣйши... папо, глава костела римского, поклонили (1600-1601 Виш.Кр.отв. 186); имѣй еп(с)копа своєгѡ главѣ въ всѣмъ (Львів, 1642 Жел.П. 5 зв.); священная глава — форма звертанія до духовного зверхника (папи, патріарха): Нєхѣйже гѣнѣд ѡ(т)несѣтъ, нєхѣйсѧ запалѣють, Ѡ сщєннаа главо, котрѣи (sic! — Прим. вид.) оупѣдкѣ цркви шѣкѣють (Львів, 1591 Просф. 66); Пристѣпи тѣды впрѡдѣ Сщєннаа главо Архїєрїєу Бжїй, остѣтнее ѡ(т)дѣй пожегнѣнѣ (Київ, 1625 Кон.Каз. 35).

4. ж., перен. Вершина, завершення: кр(с)тѣ страстємъ х(с)вымъ глава (1489 Чет. 27 зв.).

Див. ще **ГЛОВА, ГОЛОВА**¹.

ГЛАВА² ж. (цсл. глава) розділ, глава: Вамъ, коу вырєзоумленію означити, и выписати главы зачала, поча(т)ки, и конѣцѣ (1556-1561 ПЄ 443); в дѣѣніа(х) апо(с)то(л)ски(х) в главѣ ѡї при ко(н)ци (1596 ЛЗ 25); та(к) яко гро(з)нє ѡбїца(л) прє(з)

пр(о)рка бжїа амоса оу главѣ и мови(т) тыми словы (к. XVI ст. УС №31, 4); а почїнаѣтса глава, кгда са теда пытаемо, што вѣрити маемъ (Дермань, 1605 Мел. Л. 22 зв.); Матѣей Главá е Зачáло аї (Київ, 1618 Вѣзер. 14); В главѣ г свѣ(д)чї(т) (Височани, 1635 УС №62, 49 зв.); Надка в недѣлю сыроп(ст)ндю: ев(г)лїе ω(т) Мат(ѣ)еа. глава с̄ зачало зї (I пол. XVII ст. УС Кан. 37); якъ Златоустый стѣй, пїшдчи на Матѣеа Главá s, посвѣдчаѣтъ (Київ, 1648 МКСВ 349);

(у віршованому творі) строфа: Акростїхїсь, краєгран: Рбжай вѣрша такъ злбжены(и), же навбшшїи литѣры и головнїи имá якбе áбо мовѣ замыкáю(т), пре(з) главы вѣрш(в) перехóдачи (1627 ЛБ 174).

Див. ще ГЛАВИЗНА, ГОЛОВА².

ГЛАВАЧЬ ч. (прїсноводна риба) головач, головень: cephalo(t)os, главачь рыба (1642 ЛС 117).

Див. ще ГЛАВИЧЬ.

ГЛАВИЗНА, ГЛАВИЗНА ж. (цсл. главизна) те саме, що глава²: Якось тутъ въ тыхъ "Вопросѣхъ и Отвѣтѣхъ" читаль, и недармом на пятьдесятъ главизнъ росписаль (1603 Пут. 1); Дамáски(н) в̄ главизнѣ ω тайнахъ пїшетъ (Київ, бл.1619 Аз.В. 201); Потóмъ прочитай часть ω(т) главизнѣ пре(д)речѣныхъ, и з̄ словъ с(т): (Київ, 1625 Кіз.Н. 200); Главизна. Summa. Compendium. Capitulu[m] (1650 ЛК 439).

Див. ще ГОЛОВА².

ГЛАВИЧЬ ч. Те саме, що главачь: ту[x]оп, opis, главичь рыба (1642 ЛС 277).

ГЛАВНЫЙ, ГЛАВНИЙ прикм. (цсл. главньг)

1. (основний, суттєвий) головний, важливий: Рече бог и его ученицы, и апостоли свидѣтельствууют, яко в последних часех та главная добродѣтель — любовь изсякнет (1600-1601 Виш.Кр.отв. 184); Главный. Capitulis (1650 ЛК 439);

у знач. ім. с. р. **главное** — головне, основне: не годитса тобѣ та(к) тоужити ко обычаю нашего закона и вземши главное дасть ей оувитиса (1489 Чет. 14 зв.).

2. (старший над ким-небудь) головний: Тое ли согласием в латынском родѣ зовет, езовито, яко папу всего мира главным зовут (1600-1601 Виш. Кр.отв. 180).

3. (який є в центрі чого-небудь) центральний,

головний: открьите ми тые врата, которые до раздма духовнаго отверзаются, и каковы тые врата и в котором мѣстѣ главном замкнены суть (1599-1600 Виш.Кн. 153).

ГЛАВНѢЙШИЙ прикм. в. ст. Головніший, важливіший: старейшие над повинующимся гордейскими, вышными, лутшими, славнѣйшими и главнѣйшими не показывают але еще ся им,... смиряют (1600-1601 Виш.Кр.отв. 183).

Пор. **ГЛАВНЫЙ**.

ГЛАВНА ж. (цсл. главньа) (недогорїле, тліюче полїно) головня, головешка: Главня огнистая. Tortis (1650 ЛК 439); Главна гашѣнаа. Ticio (Там же).

ГЛАВОБОЛЕНЬЕ, ГЛАВОБОЛѢНІЕ с. Біль голови: Главотажание: Главоболѣнье (1627 ЛБ 25); Тажкоглавїе: Главоболѣнїе (Там же, 135).

ГЛАВОЧЕСТНЫЙ прикм. Справедливий: добрая главоч(с)тная рѣко, штожь сподобилася еси (1489 Чет. 38 зв.).

ГЛАГОЛАНІЕ, ГЛАГОЛАНІЕ с. (цсл. глаголанїе) (процес мовлення) говоріння, мова, бесїда: Глаголанїе и молитва твоя въ нѣдра твоя возвратитса (Путивль, 1638 АЮЗР III, 11); Глаголанїе, dictis (Уж. 1645, 54); Глаголанїе: Dictio. Locutio. Pronu(n)tiatio. Sermotinatio (1650 ЛК 439);

вислів: жївы хаосъ оубо протолкѣтса жїва глбїна, или яма, или смѣшена, и ω(т) того по глаголанїю, áбо прѣпастъ зоветса для мнбже(ст)ва водѣ (серед. XVII ст. Хрон. 1 зв.).

Пор. **ГЛАГОЛАТИ**.

ГЛАГОЛАТИ дієсл. недок. (цсл. глаголати) (що і без додатка) говорити, мовити: гла̄ еи гѣмон ω девїце не глаголи се(т) (1489 Чет. 61 зв.); ω(т)толѣ пакъ почаль іс̄ проповѣдати и гл̄ти покайтеса приблїжилоса цр(с)тво небесное (1556-1561 ЛС 29); не бойся, любимый брате и розсудны прочитателю, истинну убо апостольскую, а не ложь и речи мирские тое глаголю, исповѣданием на вселенское позорище суда христова явитися хошу (1600-1601 Виш.Кр.отв. 186); Вѣщáю: гл̄ю, мовлю, повѣдáю, говорѣ, голошѣ (1627 ЛБ 24); слышалъ, якω Агг̄ль волал̄ великимъ гблосóмъ глагоблючи: хтб̄ бы могль розогнѣти Книг̄б̄ (Київ, 1637 УС Кан. 3); ω(т) всáкагω, гл̄ю, кто любо бѣдетъ ω(т) такбвы(х) не кáйсá (Львів, 1642 Жел.Л.

4 зв.); повелѣть еси нѣмѡмѣ глаголати (Чернігів, 1646 *Перло* 170 зв.); Глаголю. Loguor. Disco. Aio. Pronu(n)tio (1650 *ЛК* 439).

ГЛАГОЛАТИСА дієсл. недок. Називатися: Постѣла, глаголетса, егда лѡже постлано е(ст). а лѡже, лѡжко глѣтса егда гѡло е(ст) (1627 *ЛБ* 89); Пѣчина, Глѣбѡкѡст, мѡрскаа // или ширѡкѡст мѡрскихъ вѡдъ, и вмѣсто мѡра глаголетса (Там же, 103-104); Акиліна брлиц(а), за блѡрѣчїе аггелїна глѣтса (Там же, 173).

ГЛАГОЛЕМЫЙ дієприкм. (цсл. глаголемый) названий: помощю сты(х) при(д)бны(х) ошѣ напы(х) антонїа и феш(д)сія пе(ч)рьскы(х) написана бы(ст) сіа книга глѣмаа патерикъ (Київ, 1554 *ПИ* №1); кѡпила громада сїю книгу глаголемѡю ева(н)гелїе напре(с)то(л)ное (XVI ст. *УИ* 1911/2, 14); Речѣннаа: Глѣмаа (1627 *ЛБ* 108); Книга глаголемаа крѡникъ, сіречь собранїе, ѡ(т) многыхъ лѣтописецъ..., ѡ бытїи ѡ сотворенїи мїра (серед. XVII ст. *Хрон.* 1);

у знач. ім. с. р. глаголемое — те, що названо: хто выносятся надъ все глаголемое Богъ? (1582 *Посл. до лат.* 1136); А если не згаднете тое простое и безхитрое загадки, и не от вымыслу практичного, но от истинны, яко сама в собѣ ест глаголемое, тогда, ...к тебѣ, брате мой русине, с словом ся оборочаю и раду здоровую... даю (1599-1600 *Виш.Кн.* 153).

ГЛАГОЛЬ ч. (цсл. глаголь) мова, слова: Се-лионъ... рекль. ныне ѡ(т)поушцаеші раба своего вл(д)-ко по глаголю твоємѣ с миро(м) (1489 *Чет.* 114 зв.); в то(м) глѣ видѣле(м) явного фарисеа (1599 *Виш.Кн.* 214 зв.); Правду речеш, Скарго, и повторе тебѣ реку, не противляемся твоему глаголю (1608-1609 *Виш. Зач.* 224); Нехай же сынъ Правослѣвный ѡ Любо(в) стараетса пілне..., але и снѡмъ Бжїи(м) названый бѣдетъ, по глаголѣ Апл(с)комѣ (Київ, 1648 *МКСВ* 349); Глаголь. Sermo. Dictio. Oratio. Loguela (1650 *ЛК* 439); глаголомъ изьявлати — говорити (про що), висловлювати (що): тѡе во(з)ношенїе е(ст), которы(и) самого себе быти лѣпши(м),... ѡ(т) дрѣги(х) ра(з)умѣ(т), и наявно тѡе розѣмѣ(н)е ѡ собѣ // глѡмъ н(з)являєть (1599 *Виш.Кн.* 214 зв.-215).

2. (частина мови) дієслово: Навчитъ вѣ речѣнїихъ розознанѣ ро(з)лїчности Гра(м)матїчны(х) слѡва частїй: навчитъ Именъ склоненїа, а Глаго-

лѡвъ спраженїа (Єв'є, 1619 *См.Грам.* 2 зв.); Глѣ, глѣ: Глаголь, Глаголы (*Уж.* 1645, 19).

ГЛАГОЛЮЩИЙ, ГЛАГОЛЮЩІЙ діє-прикм. у знач. ім. (цсл. глаголющий) той, хто говорить, проповїдує: О постехъ и о мясояденїи Се бо слышимъ нѣкихъ глаголющихъ (Супрасльський монастир, 1580 *Пис.пр.лот.* 159); Любїте глѡщимъ слѣдкое гѡрко, а гѡркое слѣдко (Київ, 1621 *Коп.Пал.* (Лв.) 29).

ГЛАДИТИ дієсл. недок. 1. (кого і без додатка) (води́ти рукою по чомусь) гладити: а Савватїй и їныи Стѣрцы глѣдили егѡ якъ до члѣвка мѡвачи (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 19); delinio, ѡбмазую, ла(с)каю, глажу, ѡкращаю (1642 *ЛС* 157).

2. (робити гладким, полірувати) вигладжувати: Глажу polio (*Уж.* 1643, 38); Глажу. Polio. L(a)euigo. Laeuo (1650 *ЛК* 439).

3. *Перен.* Затирати, стирати, знищувати: Которыхъ вся мысль и праца ест олтары Богу посвещонные выкидать,... мощи светыхъ // доптать, память светыхъ гладить (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 164-165); Оурыстанїе кѡнское: Гонїтва,... ѡды(и)мѡю, глѣдждѣ, загѣблѡю, вѣвечъ ѡбертаю (1627 *ЛБ* 167).

4. *Перен.* (кого, що) (про грїхи) прощати, відпускати: крещенїе не до конца гладить всихъ Грековъ и не дает ласки (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 163); тоу(т) зась вїждѣ иждѣ агнець ѡнъ непокаланный котѡрїи мїрѣ глѣдитъ грѣхы (поч. XVII ст. *Проп.р.* 81); Образъ Баранка глѣдачѡгѡ грѣхи всегѡ свѣта, ха Бга нашегѡ вѣ пѡстати чловѣческой, малїѡвати роскѣздемо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 81).

ГЛАДИТЬ дієсл. недок. (кого) Доглядати, глядїти: ѡ(т)повѣдалъ. ѡ(т)стѣпїю прѣва блїзкости: бо потѡмства дѡмѣ моего глѣдитъ не маю (серед. XVII ст. *Хрон.* 196).

ГЛАДИОЛУСЪ ч. (*лат.* Gladiolus imbricatus L.) (рїд трав'янистих рослин) гладіолус: ѡагасмѡ(н) по грѣ(ч). глѣдіолѣ(с)... по ла(т). (XVI ст. *Травн.* 214 зв.).

ГЛАДКИЙ, ГЛАДКІЙ, ГЛАДКЫЙ, ГЛАДЬ-КИЙ, ГЛАДОКЪ прикм. 1. (рівний; без узорів) глѣдкий: Михайлу писару... даль... оксамиту гладкого на шату 16 локоть (1521 *АЛРГ* 172); Отласъ гладкїй на золоте черлений, крестъ и гербъ на немъ перло-

вий (Київ, 1554 *КМПМ* I, дод. 9); с которы(м) то павло(м) муляро(м) певное вчинили постановеня и зъезднали... до выгесаня каменя та(к) гладкого яко замсованого (Львів, 1591 *ЛСБ* 159); пани братовая... выбрала... летникъ аксамиту чорного гладкий, коштоваль сто чотырдесять золотых (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 585); Пара коновочокъ гла(д)кихъ в сподвзли(с)товками (Львів, 1637 *Инв.Усп.* 18); la(e)uis, гладокъ (1642 *ЛС* 249); оучинишь емѣ лиштвѣ золотѣю в кѣло, а на лиштвѣ корѣнѣ мѣстцами гладкѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 102 зв.); Гладкѣй. La(e)uis (1650 *ЛБ* 439).

2. (повний, вгодований) гладкѣй: ѿ ни(х) пи(л)но(ст) и стара(н)е чиначѣй, абы и(м) бѣки по(л)ны, хрѣ(б)ты ровны и гладки были (1596 *Виш.Кн.* 238);

здоровий, непошкождений: Артѣмъ, цѣль, выи, здорѣвый, або ненарѣшѣны(и), або глѣдкѣй (1627 *ЛБ* 180).

3. У знач. ім. ч. і ж. р. Гладкий, гладка. Вл. н.: Анѣдрѣ(и) гла(д)кий (1649 *РЗВ* 172); Иванъ гла(д)кий (Там же, 189); Гла(д)кая и(з) сынами (Житомир, 1609 *ДМВН* 153).

♦ на гладких стати — зйтися для вирішення якоїсь справи: Альбо зъ братствомъ Львовскимъ нехай где на гладкихъ станеть, — покажуть и тые вси справы его, (к)гдажъ лепшей всихъ тые о томъ ведають,) яко давно онъ патряръховъ своихъ вырекъся! (Вільна, 1599 *Ант.* 705).

ГЛАДКО присл. 1. (рівно) гладко: Ми(р)нища гла(д)ко рисоная (Львів, 1637 *Инв.Усп.* 18 зв.).

2. Перен. (легко, без ускладненя і труднощів) гладко: лазарь... лежа(л) пере(д) ворота... немл(с)тивника великаго, которѣй... мор(с)кыми прѣбы(т)ками теды богати(л)са, або събѣ збира(л) абовѣмъ емоу не было нѣ ѿ чомъ и(н)шо(м) тро(с)кы, то(л)ко е(д)но абы мѣль зобрати мае(т)ности и пѣти... а гла(д)ко ходити (к. XVI ст. *УС* №31, 209).

ГЛАДКОСТЬ ж. 1. Гладкѣсть. Laueitas. La(e)uor (1650 *ЛК* 439).

2. Еластичнѣсть, пружнѣсть: Где мѣлодость: где глѣдкость: где оурѣда тѣла (Львів, 1615 *Лям. Жел.* 2 зв.).

ГЛАДКЫЙ див. **ГЛАДКИЙ**.

ГЛАДНЫЙ, ГЛАДНИЙ прикм. (цсл. гладный) 1. (який відчуває голод) голодний: што было в комори моей, тое все побрал, а мене зоставил нага,... // болна, гладна и студена (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 1/VI, 57-58); ieiuus... по(с)тни(и), гла(д)ни(и), тщи(и) (1642 *ЛС* 224); Тогда діаволы... займѣтъ всѣхъ грѣшниковъ... // ...яко лѣвы гла(д)ныи займѣтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 154 зв.-155); Образно: О(т)че нашъ... Насытї гла(д)нѣю дѣшѣ моѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 18);

у знач. ім. голодний: кр(с)тъ ослаблѣнымъ здравіе, гладнымъ хлѣбѣ (1489 *Чет.* 21 зв.).

2. (бідний на хлѣб та інші продукти харчуваня) голодний: Забывши ѿно(г) иже маннѣ брали въ гла(д)ной пустыни мало его знали (к. XVI-поч. XVII ст. *ЛДПИ* 182, 65).

Див. ще **ГОЛОДНЫЙ**.

ГЛАДОКЪ див. **ГЛАДКИЙ**.

ГЛАДУНЪ ч. Гладун. Вл. н.: Семень глѣднѣ (1649 *РЗВ* 38 зв.); Миха(и)ло глѣднѣ (Там же, 128).

ГЛАДЪ¹ ч. (цсл. гладъ) голод: в пожарѣ и в потопѣ, пленны(м) искупление, во глѣдѣ преко(р)мление (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); бѣдѣтъ глады великіи, и неуро(д)жай (поч. XVII ст. *Пчела* 25); Алчѣ: Лѣкнѣ, глѣдомъ тѣю, естемъ голѣдны(и) ѣсти жадаю (1627 *ЛБ* 5); fames, глѣдъ (1642 *ЛС* 194); дла вѣсь працювалемъ, гла(д) и жаждѣ подїймовалемъ (Чернігів, 1646 *Перло* 152 зв.); Ап(ст)лове... стерегли пїлне..., абы... ни гонѣніе, ни глѣдъ,... ѿ(т) Любвѣ Бжїа не ѿ(т)разїло (Київ, 1648 *МКСВ* 349); Глѣдъ. Fames (1650 *ЛК* 439); глѣдъ вѣчний, вѣчний глѣдъ — ненаситнѣсть, жадоба: А тебѣ ѿ(т)че нашъ стѣй ѿ мл(с)рда прѣсимъ... выбавъ дѣшѣ нашѣ ѿ(т) глѣдѣ вѣчногѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 19); И пїлноса ѿ то лѣкавый старѣеть, яко бѣ дѣшѣ нашѣ вѣчнымъ глѣдомъ оуморѣвъ, И въ тмѣ грѣха яко въ грѣбѣ затворѣвъ (Там же, 18).

Див. ще **ГЛОДЪ, ГОЛОДЪ**.

ГЛАДЪ² ч. Назва тварини: в то(и) зе(м)лѣ есть едно звѣра, тое слово(т)ся глѣдъ а маеть два роги (серед. XVII ст. *Луц.* 533).

ГЛАДЫШЪ ч. *Диал.* Гладѣш "товстун". Вл. н.: Ва(с)жо гладышъ (1649 *РЗВ* 190).

ГЛАЗНІЄ с. Лазня, баня: balineum глазніє (I пол. XVII ст. Сем. 35).

ГЛАЗНЯ ж. Купіль: lauasium лазня (I пол. XVII ст. Сем. 107).

ГЛАСИКЪ ч. (слабий, тихий голос) голосок: Гласикъ. Vocula (1650 ЛК 439).

ГЛАСИТИ дієсл. недок. (цсл. гласити) 1. (урочисто проголошувати) гласити: начало ω(т)тѣдѣ... яко(ж) свѣдите(л)ствѣю(т) єв(г)лїсты и бгосло(в)ци... в бесѣда(х) и прѣчїи всѣ, ω бгослѣвіи гласашіє (1598 Виш.Кн. 287 зв.).

2. (визначати, характеризувати кого-небудь якимось словом) називати: И почто имене(м) хр(с)тїа(н)ским себе гласити без'ствднѣ дер'заєте, є(г)да силы того имени не храните (1596 Виш.Кн. 261).

3. (кричати) голосити: А в'манастырѣ... вмѣсто бдѣніа, пѣ(с)ни и млтвы и тор'жества дхо(в)наго; пси выю(т), гласа(т) и ликѣю(т) (до 1596 Виш.Кн. 264).

Див. ще ГЛАСОВАТИ.

ГЛАСКАНИЕ с. (стп. glaskanie) (навмисне приховування) замазування, прикривання, маскуваннє: А если бы за(с) хто, не вмѣсти(в)ши дха стго ра(з)ума, котры(и) ло(ж) бе(з) всакого гла(с)канїа и лицемѣрства обличати звыкль..., на тоє ва(м) такъ ω(т)повѣмъ, навчиле(м)са ω(т) х(ст)а исти(н)ны бе(з) похлѣбства, ло(ж) лжею... звати (1598 Виш.Кн. 309).

ГЛАСКАТИ, ГЛАСКАТИ, КГЛАСКАТИ дієсл. недок. (стп. glaskać) 1. (по чому) Гладити: такѣвыи свѣт аріанїи и поноурцы..., котѣрыи з' єднѣи стороны сна бжего, по лицѣ гласкают', а з дрѣгой яко потреба полїчки вытиняют', словами блюзнѣрства пѣльными (Почаїв, 1618 Зерц. 69 зв.).

2. *Перен.* (що) Милувати, лестити, пестити: насыщаєте чрево роско(ш)ны(ми) снѣ(д)ми, гла(с)каете го(р)тань смачнѣиши(ми) кѣсы..., волю по(х)отнѣю во всѣмъ испо(л)наете (1598 Виш.Кн. 274).

♦ **гласкати слоухи** — (бути приемним для слуху) пестити вухо: не боудѣ похлѣб'ствомъ кгласкати слоухи твоє (Дермань, 1605 Мел.Л. 37).

ГЛАСНЫЙ прикм. (цсл. гласный) (про букву, що означає голосний звук) голосний: Слѣбъ: Складъ есть... єдна лѣтѣра гласнаа, яко, а, є, и, ω (1627 ЛБ 116); Гласный. Sonorus Canorus. Vocabilis (1650 ЛК 439).

ГЛАСОВАТИ дієсл. недок. (що) Промовляти: вси та слнцє свѣтлоє, Єврѣїа звѣздѣ єдино око росїи всѣ(х) языкъ гласы гласѣють (Львів, 1591 Просф. 63).

Див. ще ГЛАСИТИ.

ГЛАСЪ, ГЛАС ч. (цсл. гласъ) 1. (скупність різних щодо висоти, сили і тембру звуків) голос: іс же опа(т) зак'ликав'ши великымъ гласо(м) испоустиль дха (1556-1561 ПЄ 120); Птиць сла(д)копѣсны(х) гла(с) слышавшєє дша насла(ж)даю(т) (Львів, 1591 Просф. 70); Сего рѣди гласъ мой възвышаю яко трѣбоу (Почаїв, 1618 Зерц. 75 зв.); А насъ вѣрныхъ твоихъ Хє Бже на(ш)... дарѣи намъ блгословєніє твоє вѣчноє... и радостный гласъ твої слышати (Чернігів, 1646 Перло 154); слышалъ гла(с) мѣвчячѣго до себе звышъ очищєнѣа (серед. XVII ст. Хрон. 131 зв.); Гласъ. Vox. Sonus (1650 ЛК 439);

(музичного інструменту) звук: ω(т)стаѣи ω(т) мене шѣм' пѣсней твоих..., нѣсть глѣють зло єже глѣмїти са, что зло тѣорать гдєсли, и прѣчїа гласїи сосѣди (Київ, 1621 Кон.Пал. (Лв.) 29); Гласъ трѣбы значїтъ (Чернігів, 1646 Перло 147 зв.).

2. (виляє чиєїс воли) заклик, велїння: вы же не точію блжєньство имате по господню гласѣ глшѣ, блжєни мл(с)тїви, яко тїи помиловани бѣдѣ(т) (Львів, 1589 ЛСБ 120); лучше есть, по господнему гласу, да ся о покаянїю грѣшного отец и сын и дух святый утѣшают..., нежели... бѣсы да ся веселят, и дїявол радуется (1615-1616 Виш.Поз.мисл. 243); Такъ и ннѣшныє прекослѣвнїци, сквернаго рѣди прибытчества свѣгѣго на гласъ Пастырскїи смїренїа нашѣго, абы без' исправлєніа... нашѣго Пастырско-го Книгъ Цркѣвныхъ... не дрѣковѣли (Київ, 1646 Мог.Тр. 6);

рада, вказівка: Покажѣте ми, ω згѣдѣ важчїє, где которы(и) з ва(с) то(т) конє(ч)ны(ї) стѣпень Петрѣва гласа испо(л)ни(л) (1598 Виш.Кн. 274 зв.); такѣвы(х) за пастыре(в) не при(и)мѣю(т), гласа их, яко чѣ(ж)даго, слѣхати не хоцѣт и вонъ зганаю(т) (Там же, 282 зв.); Если бысте гласа моего послушали то овечками моими были бысте (Височани, 1635 УЄ №62, 52 зв.).

3. Мова, слово: вси та слнцє свѣтлоє, Єврѣїа звѣздѣ єдино око росїи всѣ(х) языкъ гласы гласѣ-

ють (Львів, 1591 *Просф.* 63); И то(т) гла(с) оуслышале(м), которого и(з)блева(л) асирійській оу(м) (1599 *Виш.Кн.* 215); але б̄гове в̄трь поустили, а в̄жд пр̄вбра(ти)ли, и гла(с) кож(д)ом̄ ин̄акшій розд̄лїли (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 11 зв.); И ч̄длїсмо ѿ(т) аг̄гловъ гласъ, Же во третїй дн̄ь Хр(с)тосъ воскреснетъ (I пол. XVII ст. *Сло зб.* 26); гласъ солодкый — ласка, благодать: Али перестаньме тото (*вориг.* того. — *Прим. вид.*) чинити, если хочеме, што бы на насъ пришла добрая дяка отъ Господа Бога и гласъ солодкый (XVI ст. *НЄ* 218); под̄нестн гласъ — зчинити шум, крик: пр̄(о)рци, и оучїтелъ в̄селенъскїи: т̄и под̄несли гласъ св̄ой на оув̄есъ св̄ѣтъ опов̄д̄аючи б̄йтв̄д и воев̄ана наше и ополч̄енїе, к̄ дїавол̄ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 39 зв.); чинити гласъ — говорити, заявляти: подобны(и) бо и се(и) гр̄бшолюбивый йно(к) чини(т) гла(с). ѿтвр̄г̄са рече ѿб̄(т)ници своего пострига (п. 1596 *Виш.Кн.* 248 зв.).

4. Думка, суження: Гласъ церкви святои противъ кацеромъ а еретикомъ (поч. XVI ст. *Песн.п.* 51); приводит уже знак, ... поземного разум̄нїя и согласїя во неразд̄лном гласъ признанїя о в̄тр̄ѣ и во всяком разум̄нїю околoduшного збавенїя латынскїй костел стоит (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 171); Показалъ то Ап(с)л̄ь с(т): П̄авель, в̄ Посл̄анїи своєм̄ до Гал̄ат̄(в)... такъ м̄бвачи: хот̄ѣлъ жебы с̄ вами быти нн̄ѣ, и изм̄нїти гласъ м̄ой, як̄о недоум̄в̄аюса ѿ васъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 3 зв.).

5. (*назва мотивів у системі церковного співу*) гласи: Церковнаго гласа п̄снь, во антифонах п̄вваемого (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 245); В̄ "Октоїху", в̄ п̄снїи шестой осмого гласа, в̄ четвертокъ, вс̄ѣ апостолове называются камен̄ьми (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 395).

6. Проханнїя, мольба, молитва: Б̄же м̄ой добротлївый, ѿто пред̄ тоб̄ю стойгъ, Рабъ твоїй плачлївый. Гласъ в̄ Нбо по(д)н̄оситъ, А тебе ѿ мл̄(с)рда пр̄бси(т) (Чернїгів, 1646 *Перло* 33).

♦ дати глас — повідомити про щось; дати знак: Отожь, если схочете и ревнуете о том сов̄ѣт̄ѣ, дайте нам глас и поможем вам своим трудом на тое д̄ѣло (1608-1609 *Виш.Зач.* 204).

Див. ще ГОЛОСЬ.

ГЛЕДАТИ *дієсл. недок. 1.* (чим) Розпо-

ряджатися: нас в̄ недостатках наших может Тот спомочи, Который все в̄ моци своей мает и, кого хощет, ... обогащает, Который богатствами гледаеть (Вільна, 1600 *Катех.* 15).

2. (кого) Доглядати, глядїти: Juž mene ne hledáiesz Woźmi rygoch sczo tám máiesz Tá zjysz (!) (Яворів, 1619 *Гав.* 22).

Див. ще ГЛЕДѢТИ.

ГЛЕДѢТИ, ГЛЕДЕТИ, ГЛЕДИТИ *дієсл. недок. (цсл. гладѣти) 1.* (що, на що і без додатка) Дивитися (на що): я... ѿбадва по(з)вы... сл̄д̄зе за(м)-ковом̄... и свещеникови... которые на тое положен̄е... очима своими глед̄ѣли меновите есми... им̄ь... ѿказа(л) (Володимир, 1589 *ЖКК II*, 183); Але не пойдеть то им̄ь! Бо не на то гледети потреба, хто первой, але на то, где справедливей и прыстойней (Вільна, 1599 *Ант.* 561); што все власне при бытности моеї се д̄ѣяло, и очимаъ своими на тое гледилъ (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 3/1, 251); на зв̄зды гл̄ѣдачи, п̄вности час̄д... дов̄доватиса пов̄їне(н) (серед. XVII ст. *Кас.* 22 зв.);

(на що) бачити (що): А такъ ты пане Тваровский о то маешь: злодея абысь его казалъ скарать такъ яко злодея, што бы ся десятый, на тое гледечи, калялъ (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 6/1, 64);

(в що) заглядати: Oś kotá w michu kupywiem Czom ia tak ne mudry bywiem Jze w tot mich nie hledywiem (Яворів, 1619 *Гав.* 18); **смерть у зубы гледить** — смерть заглядає (зазирає, дивиться) в очі (у вічі): А найперв̄їй Млод̄енци... Бысте на свой л̄ѣта Молод̄би, ... Не оуф̄али, помнечи на оно посл̄ов̄ѣ. Смерт̄̄ оу з̄бы не гледить (Вільна, 1620 *Лям.К.* 22);

(дивитися, щоб знайти) шукати: И к̄д̄ымъ кустодїю отъ того листу отодралъ и розгорнулъ его, еще самого листу не читаючи, алемъ почалъ гледити подпису рукъ (Володимир, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 481).

2. (у наказ. сп. виражає застереження) гляди, дивись: а то... п̄не воз̄ны(и) гл̄еди ижъ малъжонка моя сидитъ добра здорова а дети... еє то на мене змышляють (Луцьк, 1577 *ЖКК I*, 82).

3. (що, кого і без додатка): Маеть малжонка моя... на т̄ретеї части вс̄ѣх помененых именей моих... тое всеє оправа... гледѣти (Шумбар, 1552 *АрхЮЗР* 8/III,

29); Пришла до него сыты гледѣти (поч. XVII ст. *КЛ* 79); а твоя речъ церкви гледити (1649 *ШКН* 180).

4. (на кого) Звертати увагу: орнаты и(з) ораторми бываю(т) оу него якъ сметѣ, понева(ж) толко на чи(с)тое покрѣнное и сокрѣшеное ср(д)це гледѣтъ (Острог, 1587 *См.Кл.* 15 зв.); тое всее оправы... св(д)... прыпатры(в)шыся сведе(ц)тво(м) стороны поводовое... глядячи на актора по(з)вѣ свое(г)... до доводѣ прывѣди(л) (Луцьк, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 19 зв.); тогды оутекати не маю, абѣмъ на тѣе злѣсти дѣлей не гледѣль (Єв'е або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 11 зв.).

5. (в чому) (добиваючись істини, перевіряти) шукаати: Ви(ди)те ли яко слѣ(д) а(н)тихри(с)то(в) ѡхвалѣли є(с)те, и себе ни в чо(м) не гледѣти зака(з)ѣте, блѣдѣже и вымыслом // ...по(с)лѣдоваати повелевае (1598 *Виш.Кн.* 285-285 зв.).

Див. ще ГЛЕДАТИ.

ГЛЕЗНА ж. (цсл. глезна). *Диал.* "суглоб у кістках". Вл. н., ч. Миско Глезна (1649 *РЗВ* 178 зв.).

Див. ще ГЛЕЗНО.

ГЛЕЗНО с. (цсл. глезна) 1. Голінка: гле(з)но, гблѣнь (1596 *ЛЗ* 40); Глезноб. *Сrus. Tibia* (1650 *ЛК* 439).

2. Кісточка, щиколотка: на честны(х) же нога(х) его плюсаньки до глезнѣ (1489 *Чет.* 100 зв.); Одеждѣ носі долѣ до глѣзнѣ (Львів, 1642 *Жел.П.* 2 зв.).

Див. ще ГЛЕЗНА.

ГЛЕЮВАТЫЙ *прикм.* Глейкуватий, глеюватий: стѣй оцѣ розказалъ быль, жебы з' єдного мѣстаца матерію глеюваатои землѣ зносіль, дла весѣлшого выправѣнья огорбца и яринѣ (Київ, 1627 *Тр.* 556); болѣто глеюваатоє было (Київ, 1631 *Син.Тр.* 813).

ГЛЕЙ ч. (клеяка глина) глей: Глѣй болѣтаний рѣками възми, котѣры(м) Слѣпогѣ бчи намажешъ (Київ, 1631 *Син.Тр.* 814).

ГЛЕЙТОВНЫЙ *прикм.* (стп. glejtowny, стч. glejtovni) охоронний. ◊ листъ глейтовный *див. ЛИСТЪ*².

ГЛЕЙТЬ, ГЛЕЙТЬ, КГЛЕЙТЬ ч. (стп. glejt, глет, стч. glejt, klejt, сѣн. geleite) (право вільного переїзду або побуту) охоронна грамота: тымъ... листо(м) кнзю андрѣю... ѡзна(и)мує(м) а по(д) ласкою нашею кроле(в)скою и по(д) винами... проти(в)ни-

ко(в) кгле(и)товъ нашихъ (Варшава, 1581 *ЖКК* II, 89); Не могѣ теда тѣбѣ такѣго глѣйтѣ дати, За котѣрымъ бысьса мѣгль смѣрти оуваровати (Київ, 1622 *Сак.В.* 44); А такъ я, наместникъ тотъ кглейтъ, ...до книгъ... кгородскихъ... уписати розказалемъ (Володимир, 1645 *АрхЮЗР* 3/I, 400).

ГЛЕКЪ ч. Глек: идѣте до мѣста и стрѣти(т) ва(с) члкъ в' скоудел'ници водоу несоучи (в збанѣоу або в' глекоу) за ни(м) пойдѣте (1556-1561 *ЛС* 184 зв.); тогды она(а) то жена оставив'шій // вѣдро свое (або глекъ, або збанъ) и пошла до мѣста (Там же, 355 зв.-356).

ГЛИБОКИЙ *див. ГЛУБОКИЙ.*

ГЛИБОКІЙ *див. ГЛУБОКИЙ.*

ГЛИНА, ГЛІНА, ГЛИНА, КГЛИНА ж. Глина: kotory [wezy] i byli omazany, ino welmi plocho, a weze u taja hlyna opadala (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 20); об'ялѣплено плоть з надво(р)а глиною (1552 *О Вин.З.* 129 зв.); шпи(х)лерь... глиною об'язанъ (1552 *О Черк.З.* 5); сени, колемъ обтыканы и глиною обмазаные (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 350); На глиндѣ деве(т) гроше(и) далося (Львів, 1607-1645 *РДВ* 9 зв.); И поставили преложѣныхъ и приганачовъ роботы, ...глиндѣ на лѣпленье цѣглы копати (Вільна, 1627 *Дух.б.* 366); Брѣніе: Гліна, болѣто, калъ, грѣзь (1627 *ЛБ* 12); И оуказа(л)са емѣ г(с)дѣ в поломени огнистомъ... и видѣль ижъ кглина горѣла (серед. XVII ст. *Хрон.* 81); Гліна. Argilla. Lutum (1650 *ЛК* 439); Глина чермна. Rubrica (Там же); *Образно:* ты х(р)стіаньскій члѣче, зѣмнаа спрѣснаа не вѣ(ч)наа гліно (XVI ст. *УС* №29519, 50).

Див. ще ГЛИНКА.

ГЛИНАСТЫЙ *див. ГЛИНЯСТЫЙ.*

ГЛИНЕННЫЙ *див. ГЛИНЯНЫЙ.*

ГЛИНИЩЕ с. (місце, звідки беруть глину) глинище: панъ гаврило... велъ насъ... отъ глинищъ ...к долине кѣ врочищѣ жолобовѣ (1546 *ОГ* 55); выехавши намъ на ниву, неподалеку отъ Киева,... у глинищу, по обоюхъ сторонѣ двохъ дорогъ..., смотрили есмо того дела (Київ, 1539 *АрхЮЗР* 1/VI, 27); тая нива подле валка, по обудву сторонахъ дорогъ у глинищъ (Там же, 29).

ГЛИНКА ж. Глинка, каолинъ. ◊ червленая глинка — (різновид глини) червона глинка: sinopis, че(р)вленая гли(н)ка, че(р)вецъ (1642 *ЛС* 373).

ГЛИННИКЪ ч. (*місце, де копають глину*) глинище: Двиною въ рѣку Туровю, а Туровью у верхъ по глинникъ (1509 АЮЗР I, 39).

ГЛИНЯСТЫЙ *див.* **ГЛИНЯСТЫЙ.**

ГЛИНОКОПЫ *мн.* Глинище: а очковичъ иванъ даль оув орищо(к) лань и синожатю по самы глинокопы (I пол. XVII ст. УИ 1911/9, 13).

ГЛИНЯНКА, ГЛИНАНЪКА ж. (*будівля з глини*) глинянка: напервей светлица великая, зъ нее, ...сени, светлица, наппротивко зъ сеней кухня глинянка (Луцьк, 1576 АрхЮЗР 1/1, 56); подобалоса емѣ вѣ той самой глинанъцѣ и створеню резѣдмноу (!) якъ вѣ дорогѣмъ и выбѣрно(м), мѣшкати (Вильна, 1627 Дух.б. 382).

ГЛИНЯНЫЙ, ГЛИНЕНЫЙ, ГЛИНЯНИЙ, ГЛИНАНЫЙ, ГЛІНЕНЫЙ *прикм.* 1. (*зроблений з глини*) глиняний: светлица с коиномъ глинянымъ (1552 ОЧерк.З. 4 зв.); У олтару: престолъ и жертвенникъ, ... банка глиненная зъ виномъ (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 1/1, 183); В домѣ велико(м) ..., не то(л)ко начина злѣтые ..., але деревяные и глиняные быти моусати (Острог, 1599 Кл.Остр. 201); начи(н)е глиненное е(ст) (XVI ст. КАЗ 601); іерей ма(л) зарѣзати едно кѣрча и воупѣстити крѣ(в)ъ с него на глиняное начина в текѣчю водѣ (XVI ст. УЕ №29519, 143); Скъдѣль: Глиняный збанъ, или горнѣцъ (1627 ЛБ 115); з пѣшки гліненой ... по гро(ш) з (Львів, 1630 ЛСБ 1052, 1); А вѣ томъ алкѣиркѣ, абѣ оу глиняной хранинѣ оучинивѣ той црѣци пѣтъ окѣнѣцъ (Чернігів, 1646 Перло 3); начи(н)е глиняное которого са дѣткне(т) бѣдетъ страчно (серед. XVII ст. Хрон. 120); fictile, скуде(л), глиняни(й) сосу(д) (1642 ЛС 197); Глиняный. Argillaceus. Fi[c]tilis (1650 ЛК 439).

2. *Перен.* Хиткий, безпідставний: Скончивши ты свои глиняны доводы, отступникъ до такой ся апострофи удалъ (Київ, 1621 Кон.Пал. 504).

ГЛИНЯСТЫЙ, ГЛИНАСТЫЙ, ГЛИНЯСТЫЙ, ГЛИНАСТЫЙ *прикм.* (*кольору глини*) глинястый: Возники дей теж глинасты ..., кѣ потребе своей в него взал (Вильна, 1555 АS VI, 17); трети(и) ко(н) гли(н)ясты(и) (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 14 зв.); У Осовика клячъ двѣ: одна карая, ... другая глиная (Житомир, 1618 АрхЮЗР 3/1, 228); воздух

ядамашковый, глинястый (Луцьк, 1621 АрхЮЗР 1/VI, 502); Коней глинястых цукгъ с каретою пану Заневичови (Володимир, 1631 АрхЮЗР 1/VI, 629); balius color, тисавы(й), глиня(с)ты(й) (1642 ЛС 100); глинястых коней пару — зол. двисти чотырдесять (Володимир, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 68).

ГЛИНАНЪКА *див.* **ГЛИНЯНКА.**

ГЛИПАТИ *дієсл. недок.* (*дивитися, поглядати*) глипати: Глипаніе: Поглядане. Ты йнамо гліпаєши, и ино бесѣдѣвши (1627 ЛБ 25).

ГЛИСТА ж. (*цсл.* глиста, *стч.* hlíst, hlísta, *стп.* glista) (*черв'як*) глист: Кто часто тѣ ядра мигдали(н)ные ѣсть ѣ того глисты внѣтри ѣмираю(т) (XVI ст. Травн. 42); Та(к)же навари рѣпакоу из вино(м): и пѣи поранѣ на(д)щеср(д)це гли(с)ты з ноутра выганає(т) (XVI ст. УТ фотокоп. 9); Глиста. Lumbricus. Colubra са(е)са (1650 ЛК 439).

ГЛИСТНИКЪ ч. (*назва рослини*) глісник: Глистникъ зеліе. Seriphium (1650 ЛК 439); Глистникъ морской. Corallina (Там же).

ГЛІНА *див.* **ГЛИНА.**

ГЛОБА ж. (*болг.* глоба, *серб.* глоба) 1. Судовий штраф, судове стягнення: на всѣхъ ихъ тѣхъ сель да не имають ходити... глобници... и ни жадною(!) глобоу брати ѣ(т) тыхъ люди що ѣ ихъ селахъ боудоуть жити (Сучава, 1522 МЭФ фотокоп. 12); оуси глобы що са найдѣтъ на тыхъ люди ѣ(т) тыхъ сель а они оуси абы были нашемоу стомѣ монастыри ѣ(т) поутной (Там же).

2. *Вл. н., ч.:* Павѣ(л) Глоба (1649 РЗВ 154).

ГЛОБНИКЪ ч. Збирач судових штрафів: на всѣхъ ихъ тѣхъ сель да не имають ходити... глобници... и ни жадною(!) глобоу брати ѣ(т) тыхъ люди що ѣ ихъ селахъ боудоуть жити (Сучава, 1522 МЭФ фотокоп. 12).

ГЛОБА ж. (*стп.* głowa) те саме, що голова у 1 знач.: Oná miałá sztósi dywneho ná głowi (Раків, поч. XVII ст. Траг. фотокоп. 3 зв.).

ГЛОГОВИЙ *див.* **ГЛОГОВЫЙ.**

ГЛОГОВИНА ж. Куш дерену, кизилу: согпѣтѣ, глоговина (1642 ЛС 144).

ГЛОГОВЫЙ, ГЛОГОВИЙ *прикм.* (*який стосується дерену, кизилу*) дереновий, кизиловий: казалъ Пѣлать привазати їса до сто(л)па камѣнного...

и бити окрѣтнѣ мѣтлами терновыми, и глоговыми (поч. XVII ст. Пчела 56); А Моисей... позналъ... истотного Ба..., чере(з)новое чѣдо которое оказалося // в' кдствѣ albo в' глоговомъ деревци (Київ, 1619 Гр.Сл. 272-273); cornus, глогови(й) (1642 ЛС 144).

ГЛОГЪ ч. (лат. cornus sanguinea) дерен, кизил; cornus, глогъ древо (1642 ЛС 144); Глогъ. Oxyacantha. Spina alba (1650 ЛК 439).

ГЛОДЪ¹ ч. (лат. stagaegus) глід: егда(ж) не хотѣ(л) подавати з' себе слоушныхъ плѣдовъ неха(и) же в не(м) росте гла(д) (!) терна къ згиненію е(г) (Львів, 1585 УЄ №5, 240 зв., на полях); Тѣрньє и ѿсоть або глѣдъ роди(т) тобѣ бѣдетъ (серед. XVII ст. Хрон. 10).

ГЛОДЪ² ч. (стп. głód) те саме, що голодъ: Та sczo budemo czynity liboi prydet hlod terpyty (Яворів, 1619 Гав. 20); Ominut nas teper hlody koli bulsze dostánemo (Там же, 21).

Див. ще ГЛАДЪ.

ГЛОЗА див. ГЛОССА.

ГЛОСНІ прикм. Голосистий: sanogus глосні співак (I пол. XVII ст. Сем. 43).

ГЛОССА, ГЛОЗА ж. (гр. γλωσσα) (коментар, пояснення у стародавніх і середньовічних рукописах) глоса: жі(до)ве пішоу(т) в свои(х) глѣза(х), и(ж) прѣто бѣ па(н) тѣтѣ плѣгоу препоусти(л), и(ж) са ѿ(т) лѣжа тои нѣщи же(н)скои не тримѣли (Львів, поч. XVII ст. Хрон. 20 зв.); На котѣри то слѣва в' той же рѣзд(м) Латин(скаа) глѣсса пишеть (Київ, бл. 1619 Аз.В. 226).

ГЛОТА ж. Сонм: Али Бѣгъ огородилъ люди ангелы, май бурше хрестяны, ангельсковъ глотовъ ѡбгородивъ ихъ дѣля того, што бы дявуль не мугъ зло учинити (в ориг. оучити. — Прим. вид.) нѣкому (XVI ст. НЄ 68).

ГЛОТАТИ, ГЛЫТАТИ дієсл. недок. (жадібно ковтати) глитати: што знайде(т), горькоє ли, или ква(с)ное пиво альбо ме(д), тѣє глѣщет (п. 1596 Виш.Кн. 255); которое сма(ч)нѣ(й)шеє пиво, ме(д), или вино ко(ш)тѣючи, тѣє го(р)ло(м) глытѣиши(!) (Там же); Яко мертвого трупѣ, оплѣтъка глытають, а Христа живого в Хлѣбѣ отмѣтають (к. XVI ст. Укр.п. 76).

ГЛОТНИЙ прикм. Ополченський. ◊ дворникъ глотний див. ДВОРНИКЪ.

ГЛУБЕЙ, ГЛУБѢЙ присл. в. ст. 1. (далі всередині чоґось) глибше: Гды крѣше(ц) золоты(и) в го-рѣ чи(м) далѣ(и) глѣбѣ(и) копає(ш), ты(м) собѣ бр(л)ше бога(т)ства зна(и)дѣє(ш) (Київ, 1623 Мог. Кн. 2 зв.).

2. (далі вглиб чоґось) глибше, далі: тые ново(т)ные оторванцы слѣшнѣ бы са бѣга боѣти... мѣли, кгды(ж) нѣжѣ и сидорѣ былѣ ве Флоренціи зашѣлѣ, далѣко // глѣбей забрыли (Острог, 1598-1599 Апокр. 154-154 зв.).

3. (проникаючи в суть речі) глибше: а е(с)ли ся хто хоче(т) глѣбѣ(и) ѿ то(м) в история(х) бадати то(г)ди емѣ то сна(д)не при(и)де, што мнѣ з великою працею (1582 Кр.Стр. 75).

4. Ліпше, краще: Ажебымъ сѣптѣлнѣи и глѣбѣи по здѣлности силѣ мойхъ вѣмовилѣ, пѣлне слѣхати хотѣте (Вільна, 1627 Дух.б. 32).

ГЛУБИНА, ГЛУБІНА, ГЛУБЫНА, ГЛУБИНЯ ж. 1. (простір, що знаходиться на великій відстані від поверхні до низу) глибина: море песко(м) ѡградивыи рѣки и роучаи и крыници ѿ(т) глѣбини зѣ(м)ли намѣ невидимо спѣскає(т) (1489 Чет. 124 зв.); а коли пересталь наоучати ихъ реклѣ к' симонови постоупи на глоубиноу и // заврѣсте мрѣжоу вашоу на уловлена рыбѣ (1556-161 ПЄ 227-227 зв.); около по(л)ночи виделоса жекларо(м) и(ж) была бли(з)ко ни(х) нѣкотораа краина, которыи спусти(в)ши шну(р) з олово(м) змѣрили глѣбиню са(ж)не(и) два(д)це(т) (II пол. XVI ст. КА 150); тѣю глѣбинѣ знашо(л) е(с)ми, с котѣрои погра(з)нѣвшій, николи же верьноутѣса не може(т) (1599 Виш.Кн. 214); также и рыбы в' вшелакиихъ глоубинахъ або оу мори боудоутъ (поч. XVII ст. Проп. 24 зв.); Вездесій яко Бѣгъ нашѣ // На нѣси, и на земли... вѣ глѣбинахъ мѣрскихъ, и в' мѣстехъ безво(д)ныхъ (Чернігів, 1646 Перло 30 зв.-31); Глубина. Profunditas. Gurges. Altitudo gurgitis (1650 ЛК 439); Образно: Недарѣмно названа єсть црѣквѣ хва и кораблѣмѣ, ибо в' немѣ прехѣдим глѣбиноу бѣрлѣвого мѣра того свѣта (Почаїв, 1618 Зерц. 50).

2. (відстань зверху вниз від поверхні, краю чоґо-небудь) глибина: колодязъ затверженныи про

глубину водъ живыхъ (поч. XVI ст. *Песн.п.* 53); Колоде(з) в замѣкѣ глѣбини \bar{l} сажонѣ (1552 *ОКЗ* 33 зв.).

3. (*місце, простір, які віддалені від чого-небудь або знаходяться в середині чогось*) глибина: тричѣ у бочку заденъчовали мя, нучѣ и день у глубинѣ емъ бывѣ (XVI ст. *НС* 206); О гордая горъдини, кичишъся до неба, але во глубину снїйдеши до ада (к. XVI ст. *Укр.п.* 77); грѣшници з нїми потонѣли, яко слово ...и глѣбина огнѣнаа пожрѣ ихъ (Чернігів, 1646 *Перло* 159 зв.).

4. (*один з вимірів простору*) глибина: просї собѣ знаменїа, то естѣ знакѣ ω (т) \bar{G} а, в' глѣбїнѣ або в' высотѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 40); Штѣ естѣ широтѣ, и долготѣ, и глѣбина, и высотѣ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 56); *Образно*: Высотѣ моурѣвъ тѣхъ, естѣ ω бѣт'ница радѣсти... и глѣбина ихъ вѣро(к) страшний, и прещенїе геєны (Почаїв, 1618 *Зерц.* 69).

5. *Перен. (про значущість, важливість, змістовність чого-небудь)* глибина: \bar{G} ъ нашъ правдивый хс, праве(д)ный бѣ а невымѣнаа глоубина, и ширѣе мл(с)рѣдїе (к. XVI ст. *УС* №31, 19); ω глѣбїно богѣтства, и премѣдрѣсти, и разѣма Бжїа (Вільна, 1620 *См.Каз.* 2 зв.); Тѣ и свѣщества Бжїа глѣбїнѣ, и прегладѣшѣ и спитѣшѣ, И таковѣю вѣдомѣсть мѣшѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 30);

(*значний ступїнь вияву або поширення чого-небудь*) глибина: лю(д) невѣрный... не ω кр(с)тївш(с), вѣ глѣбїнѣ грѣхѣвнѣй погибаю(т) (XVI ст. *УС* №29915, 116); естѣ тако глибоко-лживый костел римский, иже его с той глубины ложное ниhto во вѣки не возмет (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 176); Ани всю глѣбїнѣ славы своєї показѣл: лѣчѣ якъ многѣо змѣстїла мѣра з(д)рѣницѣ очїй ихъ (Київ, 1625 *Сур. Сл.* 124); изъ глѣбїны дшевноа воздхнѣвши сѣ поклонѣнїемъ до лица землѣ, мовте набѣжне ω вые слова сѣтника (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 915).

♦ **мучимая глубина** — пекло: Душе, душе злая, ... будеши терпѣти в мучимой глубинѣ (к. XVI ст. *Укр.п.* 50).

Див. ще **ГЛУБОКОСТЬ, ГЛУБОСТЬ.**

ГЛУБОКИЙ, ГЛУБОКІЙ, ГЛУБОКИЙ, ГЛУБОКЪ, ГЛИБОКИЙ, ГЛИБОКІЙ, ГЛЫБОКИЙ *прикм.* 1. (*який має велику глибину*) глибокий: бы(с) тѣ... кладязь великѣ глѣбокѣ (1489 *Чет.*

4); ω зера кѣ(д)ворѣналежащїе ω зеро глѣбокѣе ω зеро... че(р)цко (Черногород, 1578 *ПВКРДА* III-2, 19); ко(н)ве не имае(ш), а колѣда(з) е(ст) глѣбѣкы(и) (XVI ст. *УС* №29519, 65); И ты ω цеанское глѣбѣкѣе мѣре, Радѣйсѣ (Львїв, 1631 *Волк.* 25); Хтѣ бы вѣдалѣ якъ звѣано Киты водѣ глѣбѣкыхъ (Київ, 1632 *Свх.* 294); А пре(д) лицѣмъ вѣшимъ бѣсѣове засмѣчены. И яко вѣрѣове тогѣ мѣра глѣбѣкїи (Чернігів, 1646 *Перло* 45 зв.); *Образно*: пѣстити тѣю надѣд, жебы сѣ еи статѣ(и) не хвїтѣли, котѣрїе с потопѣ глѣбокы(х) во(д) грѣхо(в) ратовѣны (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 3 зв.).

2. (*який міститься або лежить на значній глибині далеко від поверхні*) глибокий: тамъ ровѣ досѣтъ глѣбокѣ (1552 *ОЖЗ* 20 зв.); узриш а(д) с пропастью глѣбокѣю (п. 1596 *Виш.Кн.* 257); подо мною глѣбокїй дѣлѣ пекла горячѣго (поч. XVII ст. *Пчела* 6);

(*який проникає на значну відстань всередину чого-небудь*) глибокий: вказа(л) панѣ петрѣ семашко соснѣ в которѣ(и) врѣдѣ глѣбокы(и) с одне стороны сосны (1546 *ОГ* 40 зв.); А та(к) во(з)ны(и)... ω (г)леда(л) ...великую рану глибокую сме(р)те(л)ную (Житомир, 1650 *ДМВН* 202).

3. (*розташований далеко від якого-небудь місця*) глибокий, віддалений: ω т того лѣса... в дрѣвнїй лѣсѣ, глѣбокїй Переброд (Пісочне, 1541 *AS* IV, 282); прѣтожѣ ω сѣдїл' себе самѣго, шесть мѣсѣцїи в багнїскѣ скитскомѣ, котѣрое в' глѣбѣкѣю пѣщи былѣ, сѣдѣти наго (Вільна, 1627 *Дух.б.* 4 зв.); плачючи вбѣжали под' тѣнѣ глѣбѣкѣю долины (серед. XVII ст. *Хрон.* 9).

4. (*який досяг високого ступеня*) повний, цїлковитий: была тѣа мило(ст) бѣрѣзо ширѣкаа и бѣрѣзо глоубѣкаа (поч. XVII ст. *Проп.р.* 299 зв.); присмотри добре тое глибокое паденїе костела римского (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 179); той лѣкавыи дѣхъ... зѣврѣженѣ з высѣкѣи свѣтлѣсти, до глѣбѣкѣи тѣмнѣсти (Почаїв, 1618 *Зерц.* 26 зв.); Не зайдѣшѣ в' глѣбѣкѣе нѣкѣгды запомнѣна (Київ, 1622 *Сак.В.* 48); По(д)часѣ в' глѣбѣкомѣ молчѣнїи, тѣхѣсти и покѣю в' часѣ дѣша заживѣетѣ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 194); налѣжит' прїствѣпати до причащѣнїа... з' глѣбѣкимъ смїренїемъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 914).

5. (*значний за змістом, значенням*) глибокий: Тутѣ треба доброго теолога и бѣглого на поняте дивно глибокое науки того учителя (Вільна, 1595

Ун.гр. 126); Жалемъ такового заслѣпѣнья нѣкото-рыхъ будучи порушоный, не сегаючи глубокихъ речей, бо бы немалые книги о томъ быти мусѣли, ... собралемъ чельнѣйшыя артыкулы вѣры (Вильна, 1608 Гарм. 171).

6. (який досяг крайнього рѣвня) глубокий, пізній: если бысь по многи(х) цнбта(х)..., в' глѣббкой старости таки(м) оупа(д)комъ бы(л) ошоуканъ, анѣ тогда не прѣстоало быса ѡ(т)чаати (Острог, 1607 Лѣк. 109); знашол'са в' глѣббко(и) и мастѣто(и) старости (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 26); Що(ж) бовѣмъ по глѣббкой старости на томъ свѣтѣ, що помогѣтъ дол-гѣи лѣта (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 942).

7. У знач. ім. с. р. глыбокое. Вл. н.: два копы-цы надѣ гостинцомъ великимъ которы(и) через глы-бокое до переяславля идетъ (Ковалин, 1599 ЦНБ ДА/П-216, 99 зв.).

8. У складі вл. н.: долина Глубокая: тоуж дорогою поехавши и звернувши лугомъ до долины Глубокое, в которой долине и озеро стоитъ (Київ, 1571 *ЗНТШ* XI, 16).

ГЛУБОКО присл. 1. (далеко всередині чоґось) глибоко: вземше нечистии жидове кр(с)тъ ч(с)тныи х(с)въ и с ним же титлы и гвоздия... схоронили в горѣ, в земли глоубоко (1489 *Чет.* 26); каждый... подобень є(ст) члѣкови которыи домъ свои з'боудо-валь, иже глоубоко в'копаль и положижь ѡснову на камени (1556-1561 *ПЄ* 238 зв.); вы акъ летѣючие птѣ-цы, глѣббко плаваючие рѣбы (Острог, 1587 *См.Кл.* 1); ѡ слѣпото шалѣнаа, и невѣрного ср(д)ца которіе та(к) глѣббко в болотно(и) зе(м)ли лежа(т), и(ж) и(м) ничѣго не смакде(т), едно тѣе рѣчи те(м)ные телесные (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 24); вся студень запре(т)ся в мори, и в зе(м)лѣ глѣбоко (серед. XVII ст. Луц. 543).

2. Сильно, міцно, повністю, цілком: яко вмѣс-то праведливого есть тако глубоко-лживый костел римский (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 176); костел римс-кий правдивым показати хошет, але глубоко и тое лжет (Там же, 185); камень... ма́ло... ма не прива-лилъ..., гды по(д) нѣмъ глѣббко спѣлемъ (Київ, 1627 *Тр.* 557).

3. (далеко вглуб чоґось) глибоко: поведи(л) и(ж) то є(г) з ру(ч)ницы пострелено тою(ж) кулею

которою и пна его и дла то(г) де(и) же са кула змо(г)ла глубоко в мене не пошла (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 29); Стефанъ негребецки(и)... протестова(л)се ѡ то(м)и(ж)... татарове... нава(л)ностью великою загоны ба(р)зо глѣбоко и широко распѣ(о)-ти(в)ши... местечька и села звоевали (Кременецъ, 1618 *ЛНБ* 103, 55/Іе, 256,28); Лице єго (ѡ смѣткѣ) безчѣстно ѡилва́но, ... На главѣ прѣкрій Вѣнѣц' с тѣр-на оуплетѣный, Глѣббко до са́мого мѡзгѣ притисне́-ный (Львів, 1631 *Волк.* 13); у которого [хлопа]... ранъ две вверху головы шкодливе и глубоко тѣты(х) (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 352).

4. Пізно: Кгдѣ хотѣжъ южъ в глѣббко шеди-выи лѣта, Родител' их' пожекгналъ марност' тогѡ свѣта (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 6).

5. (проникаючи в суть речі) глибоко, доскона-ло: хтѡ з' насъ, ... мыслѣю, такъ далѣко, такъ глѣбб-ко, ... зайтѣ, ... и взыйтѣ мѡглѣ (Вильна, 1620 *См.Каз.* 2 зв.); wysoko Umom litaiesz, mudrosti znaiesz szeroko, hłuboko (1648 *П. про Пот.* 200); люде входятъ в блѣдъ, гди глѣбоко речъ слышатъ а не добре розв'мѣють (серед. XVII ст. Луц. 524).

6. У знач. присудк. слова. Глибоко: справе(д)-ливый ѡ(т) оутѣшитѣла и потѣхъ заживаючь, а грѣшныи з'бѣсы мѣча(т)са: справе(д)ливый высоко, а грѣшній глѣббко (Львів, 1642 *Час.Слово* 273).

Див. ще ГЛУБОЧЕ.

ГЛУБОКОСТЬ ж. 1. Те саме, що глубина у 1 знач.: жа(д)ного нѣма(ш) кѡпцѣ абы дла є(д)ного рѣ-зѣ потопѣна и страче(н)а товарѣ, мѣ(л) перестати плавати, але зновѣ пре(з) мѡре и валы, и ширѡкіе глѣббкости // жекглоє(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 96-97); Пр(о)ркѣ іѡна... встоупилъ в мѡре, або поустѣ(л)са на небе(з)пѣчные мѡрскіе глоуббкости (поч. XVII ст. *Проп.р.* 109 зв.); якъ оудища помѣлен'кѣ вытагѣетъ з глѣббкости рѣбѣ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 331); Глѣб-на: Глѣббкость (1627 *ЛБ* 25); гдѣ такъ мѡре закигѣло ѡ(т) градѣ... всѣхъ в' глѣббкости мѡрской затопѣло (Київ, 1627 *Тр.* 668); Слава и хвала Бгѣ на высѡкости, ... и Вѣ мѡрской странной глѣббкости (Чернігів, 1646 *Перло* 27); *Образно:* а єсли бы ктѡ впросо(д)кѣ оуста(л), пѣстѣвшиса анкѣры тоє стѡе вѣпасти моу-си(т) заразы, и оутоноути на глѣббкость злѡстей при-шѣдши (Острог, 1607 *Лѣк.* 12); *У порівн.:* тая [церковъ]

бовѣмъ, яко глубокость морская, геретиковъ поже-
рла (бл. 1626 *Кир.Н.* 26).

2. Те саме, що **глубина** у 2 знач.: сѣяй... сѣме-
но ...и скоро взышло протю ижъ не имали глоубо-
кости земла (1556-1561 *ПС* 60); трѣба взыбуди(т)
плѣма вши(т)ко... глѣбко(ст) землѣ ѡтворитъ (Львѣв,
поч. XVII ст. *Крон.* 80); тамъ са снѣ держачи оца и
жона мѣжа на глѣбкоость всѣ падали (серед. XVII ст.
Хрон. 15 зв.).

3. Те саме, що **глубина** у 4 знач.: нѣкды з'
глоубкоости грѣховной не выйдешъ, если бы та бѣ
са(м) роукюю своею проудкою не выта(г) (поч.
XVII ст. *Проп.р.* 178).

4. Те саме, що **глубина** у 5 знач.: комѣ того
потреб бѣдетъ вѣдати, ижъ вбачивши глѣбкоостъ вѣры
...кназа... Остроэского... пожаловали есмо...
имѣнемъ въ Киевскомъ повѣте (Городно, 1507 *AS* III,
49); гды оу глѣбкоости писма плѣвалъ, жонѣ една не
могла его казана... выроздѣмѣти (XVI ст. *УС*
№29519, 277 зв.); Тѣмъ слѣвомъ, и глѣбкоостю сѣ-
довъ твойхъ Хѣ, оулѣчишъ и бное, великогѡ Василѣа,
мѡвачогѡ (Киѣв, 1627 *Тр.* 40); в' глѣбкоости сердцеъ
пишѣте то все, нѣчѡго мѣмо себе не пѣскаючи (Киѣв,
1637 *УС Кал.* 581).

Див. ще ГЛУБОСТЬ.

ГЛУБОКОУМЕНЪ *прикм.* Дуже розумний:
Терѣнтѣй: Глѣбокодме(н) (1627 *ЛБ* 236).

ГЛУБОКЪ *див.* **ГЛУБОКИЙ.**

ГЛУБОКИЙ *див.* **ГЛУБОКИЙ.**

ГЛУБОСТЬ *ж.* 1. Те саме, що **глубина** у
1 знач.: Рѣка твоѣ всемогѣщаѣ цр(с)твѣеть... // И въ
мѡрскихъ бѣ(з)днахъ глѣбости, въ всеи неограничѡ-
ной ширѡкости (Чернигѣв, 1646 *Перло* 31-31 зв.).

2. Те саме, що **глубина** у 5 знач.: ѡ(т) ѡного
ланцѣха надѣи и оу(р)вѣвшисѣ, потонути, в глѣбѡсти
грѣховъ моусимо (Острог, 1607 *Лѣк.* 12); Намъ
засѣ ѡ(д)крѣплъ Бгѣ пре(з) Дѣха своѣго. Дѣхъ абовѣмъ
все выбѣдываетъ, навѣтъ и глѣбѡсти Бжѣи (Вильна,
1627 *Дух.б.* 316).

Див. ще ГЛУБОКОСТЬ.

ГЛУБОЧЕ *присл.* Те саме, що **глубоко** у 5
знач.: гѡре твѡращи(м) совѣт(т) глѣбѡче (Острог, 1599
Кл.Остр. 215).

ГЛУБШИЙ, ГЛУБЪШИЙ *прикм. в. ст.*

1. (який має більшу глибину) глибший: А такъ потре-
бѣтъ замочокъ тотъ перекопѣ глѣбѣшого (1552
ОЧѡрн. 3. 54 зв.).

2. *Перен.* (значнѣишій за ступенемъ вияву)
глибший: повѣдѣеть же ты сна и дѣха стѣго мимѡхѡ-
до(м) вкоро(т)це впоманоулъ, але до ѡ(т)ца при-
ше(д)ши глоубшѣю нѣакѣю и вышшѣю бѣгослѡвѣю
прида(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 142); А йногды самѣа
таѣ свѣтлѡсть свѣтачи в' ср(д)ци, ѡ(д)твѡраеть
внутр'нѣишѣю и глѣбшѣю скрѣтѣю свѣтлѡсть (Виль-
на, 1627 *Дух.б.* 74).

Пор. **ГЛУБОКИЙ.**

ГЛУБЫНА *див.* **ГЛУБИНА.**

ГЛУБЪЙ *див.* **ГЛУБЕЙ.**

ГЛУЗЪ *ч.* Глуз, глум. Вл. н.: Кононъ Глу(з)
(1649 *РЗВ* 407).

ГЛУМИТИ *дѣсл. недок.* (кого, що) (*висмию-
вати*) глумитися (з кого, з чѡго, над ким, над чим): а
ты, Скарго,... глумишъ и до конца поругаешъ,...
простоту любящихъ сыновъ евангельскихъ... шкалюешъ
(1608-1609 *Виш.Зач.* 221); в' тотъ часъ... вынѡсачѣи-
са, и глѣмачѣи, и бѣ(з) фрасѣнкѡвъ живѣчѣи... // дѣ-
хомъ бѣрливимъ зотрени бѣдѣтъ (Львѣв, 1642 *Час.*
Слово 270-270 зв.).

**ГЛУМИТИСЯ, ГЛУМИТИСА, ГЛУМИ-
ТИСЬ** *дѣсл. недок.* (кому і безъ додатка) (*висмиювати,
насмѣхатися*) глумитися (з кого, над ким): боу вгѡдѣя
не дѣлае(ш) ноглѣмишъса порожными бесѣдами (1489
Чет. 370 зв.); глѣв(м)лю(с), прохѡждѣюса, прои(ж)-
дѣаю(с), подра(ж)нѣаю(с), и цвѣчѣса (1596 *ЛЗ* 41);
казаль Христѡсъ ученикумъ своимъ, якъ ся ему при-
ходить дѣло у // Ерусалимѣ, якъ тамъ преданъ (*в
ориг.* проданъ. — *Прим. вид.*) будетъ... книжни-
кумъ..., але перше данъ будетъ поганумъ, и глумити
муть ся надъ нимъ, и потумъ убютъ его (XVI ст. *НС*
38); Златѡв(ст)... ѡ лжеоучѣтелехъ пишеть тымъ слѡ-
ви ...что глѣютъ тажкосе(р)дѣи, иже йщѣще лѣжа,
нѣсть глѣютъ зло еже глѣмитисѣ, что зло твѡратъ
гѣсли (Киѣв, 1621 *Коп.Пал.(Лв.)* 29); Прѣ(с)тѣй бо
Вл(д)ка повсюдѣ заповѣдаеть, всѣако не мстѣти са
и не глѣмити са хр(с)тѣанѡ(м) (Там же).

ГЛУМЛЕНИЕ, ГЛУМЛЕНИЕ *с. (цсл. глоум-
ление)* те саме, що **глумъ**: всѣко слово гнило да не

исходи(т). и(з) вѣсть ваши(х) и пребываа(и) в сѣдслови(х) и глумлени(х) блудни(к) есть дѣшею и тѣло(м) (Перемишль, 1592 ЛСБ 399); дкорізна: хѣла, хѣленіе, вина, найграва(н)е, глѣмлѣніе (1627 ЛБ 138).

ГЛУМЪ ч. (насмѣхання) глум: глѣ(м), подра(ж)не(н)е (1596 ЛЗ 41); Исѣ сего евангелія видиме, кулкую муць дявуль имаеть надѣ члѣвкомъ и кулкый глумъ избиваеть (XVI ст. НЄ 34); Hlum: zart: cwiczenie (Жовква, 1641 Dict. 57); deridiculum, пос(ъ)мѣяніе, по(с)мѣхъ, глу(м) (1642 ЛС 159).

Див. ще ГЛУМЛЕНИЕ.

ГЛУПЕ присл. (стп. głupie) нерозумно, глупо, по-дурному: Єв(г)листа выписоуе ѿ шафари, который глоупе оутрачоваль а велми ѿпатрѣне собѣ починаль (1556-1561 ЛС 291); яко ты простацко и глѣпе твердишь: якобы знаѣмости ѿ Оци еще не мѣли, досконале йныи оученицы (Київ, 1619 Гр.Сл. 294); а еслѣже глѣпе, и кромѣ дишкрѣци непорѣдне до стѣлѣ крѣлеви слѣджити почнѣть, небе(з)печѣнствѣ и смѣрти подлѣжетъ (Вильна, 1627 Дух.б. 128); Щапленіе: Нерыхло чине(н)е чого, и глѣпе и гнѣсно (1627 ЛБ 158); Знаиже якѣ ѿгнь тебѣ слѣдитъ, загрѣвае(т), просвѣщаеть; а если безмѣрне глѣпе бѣдешъ заживати, тогда тебѣ принесѣ шкѣдѣ, и смѣрть (Чернігів, 1646 Перло 4 зв.).

ГЛУПЕНЬ ч. Те саме, що глупецъ: члѣвкъ занѣрившиса вѣ вѣдѣности и Бгомѣслности ѿной, самъ до себе не приходитъ, але якобы якымъ глѣпне(м) и юродивымъ свѣтѣ томѣ ставаетъса (Вильна, 1627 Дух.б. 74).

ГЛУПЕЦЪ ч. Дурень, дурний, глупий: Рекъль емоу бѣ безоумчѣ або глоупчѣ тои то ночи дѣшоу твою вытагнѣ(т) ѿ(т) тебе (1556-1561 ЛС 274 зв.); глоупчѣ, повѣ(ж) ми свѣой конѣць, и тог(д)ы ѿ дѣтѣхъ мѣцне постановлѣй (Острог, 1607 Лѣк. 129); Глоупецъ смѣючиса, на Ба поривати: И на дабѣльскуй плохѣй радѣ полагаѣти (Львѣв, 1616 Бер.В. 93); Але речѣтъ Аріанинъ: ...ѿ глѣпчѣ, и Дха Ба вѣ собѣ не маючий, еретичѣ (Київ, бл. 1619 Аз.В. 28); Неблаго-раздмны(й). Нераздмный, безроздмны(и), глѣпецъ, нецнѣт(а) (1627 ЛБ 72); И хтѣбы рекль, глѣпчѣ, виненъ бѣдетъ до геѣнны огнистоѣ (Київ, 1637 УЄ Кал. 946).

ГЛУПІ див. ГЛУПЫЙ.

ГЛУПІЙ див. ГЛУПЫЙ.

ГЛУПО присл. Те саме, що глупе: коли бы еси был рекл, иж глупо то костел латынский учинил, иж... таких людей святых... во вѣре гмырати... дернул (1608-1609 Виш.Зач. 223).

ГЛУПОВАТЬ прикм. Глупуватий, дурнуватий: Неистѣвъ: шалѣный, або неѣставиченъ, глѣповатъ (1627 ЛБ 74).

ГЛУПОСТЬ ж. (відсутність розуму) глупота: бездміе, глѣпость (1596 ЛЗ 25); избавите(л) нашъ... даючи намъ на прикла(д)... жебы(х)мо и мы оухожали напастѣй злы(х) жебы(х)мо мали внѣ оупасти явне albo за глоупость свою (к. XVI ст. УЄ №31, 139); ѿ слѣпые люди! всѣ зо мною ѿплѣчте лю(д)скоую глоупость (поч. XVII ст. Проп.р. 184 зв.); Тот бѣвѣм нас тое глупости научил (1608-1609 Виш.Зач. 205); Щѣвство: ...грѣбѣанство, неѣмѣтность, глѣпость, пыха, взгѣрда, горджѣнье (1627 ЛБ 158); Жа(л)ся боже и(х) глѣпства и м(д)рыхъ мѣдрости Же не умѣли роздѣмомъ спокрты и(х) глѣпо(с)ти (1636 Лям. о пр. 4).

Див. ще ГЛУПСТВО.

ГЛУПСКИЙ прикм. у знач. ім. Дурень, дурний, глупий: а другий отрок, взлюбив домовую лежню,... глупских сбор, игрцев корчмолюбных и другов смѣховальцев (1615-1616 Виш.Поз.мисл. 243).

Див. ще ГЛУПЫЙ.

ГЛУПСТВО, ГЛУПЪСТВО, ГЛУПСТВО, КГЛУПСТВО с. (стп. głupstwo) 1. (розумова відсталість) глупота, дурість: И(ж) кгды бы на-свѣтши(и) папѣжъ яко на(и)вы(ш)шый намѣсни(к) бжій... та(к) мѣре а потѣжне в ча(с) томѣ не забежи(л), тѣды за небаче(н)емъ и глѣпствомъ посполитога лѣдѣ вошло бы было бѣе нароже(н)е оу веснѣ, а вел(л)ка ноць в лѣто (Острог, 1587 См.Кл. 13 зв.); то(т) зна(к) х(с)вѣ, тепѣрь едины зъ глѣ(п)ства и вѣпорѣ, згѣрди(в)ши покінѣли (Вильна, 1596 З.Каз. 80); О, незмерное глупство ваше! же ся обачити не можете, и неподобную речъ быти розумеете! (Володимир, 1598-1599 Відп.ПО 1093); И такъ то много зашкодило панству рускому вельми, же не могли школь и наукъ посполитых расширѣти и оных не фундовано, бо коли бы были науку мѣли, тогда бы за невѣдомостю и глупством своимъ не пришли до таковоѣ погибели (Львѣв, 1605-1606 Перест. 26); Старыхъ гѣрдостъ погѣновъ весь свѣ(т) наполнила, Скѣрѣ толѣко и(х) глѣпство

Мѣдро(ст) заслони́ла (Київ, 1632 *Єв.* 294); Встѣдъ ми глѣпства моего (*Уж.* 1645, 79 зв.).

2. (*нерозумний вчинок, задум, поведінка, вчення*) глупство, дурість: Кгда(ж) кажды(и) знихъ можне(и)-шимь, мѣдрѣйшимъ, и за(ц)не(и)шимъ еди(н) на дрѣгого хочеть быти на свѣте. Которѣю таковѣю мѣдрсть павель ап(с)ль глу(п)ствомъ именѣеть (Острог, 1587 *См.Кл.* 12); За(с) оборочаючиса к тебѣ роугателеви иносескаго чинѣ, и чѣдѣюса томѣ твоємѣ незна(с)номѣ ѡсѣдла(н)ю, ты(м) та(ж)ки(м) и бремениносны(м) сѣдло(м) кглѣ(п)ства; че(м) са ты смѣе(ш) з' инока (п. 1596 *Виш.Кн.* 245); А пре(д)са до таковѣго глупства пришлѣсмо мы, же ѡ ѡныхъ стара(н)е великое маемо (Острог, 1607 *Лѣк.* 68); Мѣви(т) бѣвѣмъ Ап(с)ль, Ижъ слѣво крѣстное погибаючи(м) глѣпство есть, спасаючи(м) же са намъ сила Бѣжїа есть (Київ, бл. 1619 *О обр.* 62); а дѣшїа грѣшнаа зрїть пре(д) собѣю: множество грѣхѣвъ своїхъ... ѡ гордыню и повѣгѣ царей зѣмныхъ не (д)бають, чѣсть стѣтелскѣю презырають, и фѣлозѣбѣю за глуп(с)тво: вѣмѣнають (Чернігів, 1646 *Перло* 152); ѡблїчыѣ егѡ примѣ, абы вамъ глѣпство не было почитано (серед. XVII ст. *Хрон.* 58 зв.).

Див. ще ГЛУПОСТЬ.

ГЛУПШІЙ *прикм. в. ст.* 1. Дурнїшїй: глупство наше же смы соу(т) внѣ в той мѣрѣ глѣпши(ми) // нѣ(ж)ли ѡные птицѣ (к. XVI ст. *УЄ* №31, 114 зв.-115); чїмъ бо(л)шѣ надчи(т)са, тымъ глѣпши(м) себе быти мѣнїтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 174); Припоминаѣ(т) фѣ... и(ж) єсмо соу(т) в' той мѣрѣ глупшїи нѣ(ж)ли тѣи пѣтїцѣ (1645 *УЄ* №32, 81).

2. *Узнач. ім.с.р. глупшоє* — (*те, що позбавлене розумного змісту*) дурнїше: але што еще глѣпшого, и тѣжшого, и долгость живота собѣ ѡбѣцѣет' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 656).

Пор. ГЛУПЫЙ.

ГЛУПЪ *див. ГЛУПЫЙ.*

ГЛУПЫЙ, ГЛУПІЙ, ГЛУПІ, ГЛУПЪ, ГЛУПЫЙ, КГЛУПЫЙ *прикм. 1.* Нерозумнїй, дурнїй, глупїй: лицемѣрнїче ѡ глупыи члѣче выими вперѣ(д) берѣвно зѣ ока твоего и тогда боудешѣ видѣти (1556-1561 *ПЄ* 237 зв.); кто єсть глѣпы(м) неха(и) са склѣни(т) до мене (Вільна, 1596 *З.Каз.* 105); И за(с)если са кто мнимає(т) быти м(д)рѣ в' вѣцѣ се(м) неха(и) са оучини(т) кглѣпы(м), яко ничого не знаючи(м) (п. 1596

Виш.Кн. 236); не бесѣдуй слова глупыи и порожнїи (XVI ст. *НЄ* 19); Рече емѣ Сметь (sic! — *Прим. вид.*) ѡ глѣпї Чловече чѣмѣж са високо виносишѣ (XVI ст. *Сл. о см.* 334); Мы же будем пред очима их, по // Евангелию прости, глупы и незлобївы (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 162-163); А оны тежѣ попов глупых и неученых ставят, быле грошѣ брали (Львїв, 1605-1606 *Перест.* 50); Глѣпы(и) и нерозѣмны(и) є(ст) книжни(к) бѣ(з) цнѣты и мѣ(ч) гѣлый нѣсїтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 211 зв.); И глѣпыи стѣнно ѡбнї загладаючи в' таємнїцы Бѣжїи (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 268); Безѣменъ: Дѣренъ, глѣпъ (1627 *ЛБ* 6); глѣпою працею пѣсѣшса ты, и ве(с) лѣудѣ твоѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 95 зв.).

2. *У знач. ім.* Дуренъ, дурнїй, глупїй: Соломо(н)... борѣначи црѣквы... пише(т) до глѣпы(х), которїи... з' дѣброго... пора(д)кѣ насмѣваю(т)са и в' розѣмайтыє оупадаю(т) блѣды (Вільна, 1596 *З.Каз.* 105 зв.); если кто межи вами види(т)са мѣ(д)рїый быти... то нехай бѣде(т) разѣмнїй за глупого, абовѣ(м) хитро(ст) свѣта того шалѣньство есть (Височани, 1635 *УЄ* №62, 57 зв.).

Див. ще ГЛУПСКИЙ.

ГЛУПѢТИ *дієсл. недок.* Дурїти: бѣзѣ(м)ствѣю, дѣрѣю, глѣпѣю (1596 *ЛЗ* 25); Безѣмствѣю: Дѣрѣю, глѣпѣю (1627 *ЛБ* 6).

ГЛУХИЙ, ГЛУХІЙ, ГЛУХЫЙ, ГЛУХЪ, ГЛУХЫ *прикм. 1.* (*який нічого не чує або недочуває*) глухїй: ваши бози идоли соу(т) нечювьствени, глѣухи и нѣми (1489 *Чет.* 60 зв.); якъ бы(м) глѣухїй, не слышѣле(м), и якъбы нѣмїй, нѣ маючи в' оустѣ(х) свои(х) ѡ(т)пѣрѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 93 зв.); Лїбо утаїлося то от тебѣ, Скарго, или не имѣешѣ вѣдомости о том или как повод доброволнѣ, аки аспїд глухїй, затыкает уши (1608-1609 *Виш.Зач.* 218); Албо еще и на то затыкають оуха на кшталтѣ аспїда глѣхѣго, и не прїймѣють напоминана (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 225); surdus глухы (I пол. XVII ст. *Сем.* 167); inauditus, глухи(и) (1642 *ЛС* 229); в' которыхъ [книгахъ] самымъ сѣценнїкомъ надка [подаѣтса], якса мають справовѣти в' дѣйстви ѡколо Бѣжественныхъ Таїнъ, ... якъ глѣхїи Аспїды оуши свой затыкають, а язѣкѣ на злослѣвіє изѣѡщрають, їмже сѣди(т) Глѣ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 6); Глухъ. *Surdaster* (1650 *ЛК* 439);

узнач. ім. глухий: ты... глюхи(м)слюухъ даещи (1489 Чет. 260 зв.); слѣпїи прозираю(т)... прокаженїи очищаю(т)са и глюухїи слыша(т) (1556-1561 ПС 52 зв.); Пуйди на путь, и глуухыхъ и бѣднѣхъ посилюй ся, ажъ наповнитъ ся хыжа моя (XVI ст. НС 168); Исцѣлѣе(т) хс̄ раслабленны(х)... хрѣмы(х), нѣмы(х), глюухи(х) (Львїв, поч. XVII ст. Крон. 21); З̄ глѣхи(м) што мовити, а(лѣ)бо с каменѣмъ сварити(с) трѣ(д)но (Чорна, 1629 Дїал. о см. 267); Не бѣдешъ злорѣчилъ глѣхѣмѣ, ани перед слѣпымъ не бѣдешъ клѣлтъ завѣды (серед. XVII ст. Хрон. 122 зв.).

2. *Перен.* Нечуйний, байдужий, глухий: пьяно(г) глѣха дѣша пьянствомъ (1489 Чет. 340); іс̄... реклѣ емѣ, духу нѣмый і глюухїй, я тобѣ повелеваю, абы еси вышол из него (Володимир, 1571 УС Вол. 60); яко мови(в) хс̄ дѣше нѣмый // и глюухїй я тобѣ заказоую абы(с) изышол(л) ѿ(т) него (к. XVI ст. УС №31, 152); Але и Римлѣне на то глѣхи сѣ(т) (Київ, 1619 Гр.Сл. 221); а оумираѣт̄ собѣ, то естѣ, тѣлѣ и свѣтѣ, ставши-са емѣ слѣпымъ, глѣхимъ, нѣмымъ,... и про(ч) (Вільна, 1620 См.Каз. 11 зв.); дѣше нѣмый и глѣхїй я тобѣ росказѣю выйди з̄ негѣ (Київ, 1637 УС Кал. 145).

3. Віддалений, відлюдний, глухий: кгдаж он былъ опатрным, ничого на Волянню не держалъ, але у глухом Полѣсю, у Пинщинѣ учинивши собѣ сѣдалище, там ся зовѣмъ упровадилъ (Львїв, 1605-1606 Перест. 31); Пйше(т) плѣнѣоушъ... ѿ елена(х) гды морѣ яко перебрести мають жебы на высты глѣхые пришли, того фѣртелю оуживаю(т) (поч. XVII ст. Проп.р. 29).

4. *Перен.* (дуже зарослий, непрохідний) глухий: Давно то на(м) хс̄ ѿповидѣ(л) и(ж) тоу нѣ для чого йного не пришо(л) едно для ѿвещъ погѣбши(х) которїи тѣлаю(т) // еше и ннѣ оу то(м) глѣхо(м) а те(м)номъ лѣсѣ свѣта того (поч. XVII ст. УС №236, 46-46 зв.).

5. *Перен.* (прихований, неголосний) тихий, стриманий: Мы церкви ориенталное Кгрещкое сынове..., такъ духовного, яко и свецкого стану люде..., хотъ за барзо глухимъ обвещанемъ, тутъ до Берестя Литовского // зъехали (Берестя, 1596 АрхЮЗР 1/1, 519-520).

6. *Узнач. ім. ч.* Глухий. Вл. н.: ереми(и) глѣхи(и)

(Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 11); Иванъ Глу(х) (1649 РЗВ 161); грыгько глѣхы(и) (Там же, 423).

◦ *глуха кропива див.* КРОПИВА.

ГЛУХО, ГЛУХО, КГЛУХО *присл.* (без повідомлення) приховано, потаємно, таємно: а такъ то роздѣю же в̄м для того не ѿ(т)писовали чого ба(р)зо жалую же такъ кглухо сына своего з̄ любина ѿ(з)му (Верба, 1607 ЛСБ 400);

тихо, глухо: surde, глухо (1642 ЛС 390).

ГЛУХОСТЬ *ж.* Те саме, що **глухота**: хс̄ снѣ бжїи... оуэ(д)оровлалъ немочи ро(з)маитїи, слѣпѣты, глюхости, хромы... лю(ди) (к. XVI ст. УС №31, 30 зв.).

ГЛУХОТА *ж.* (брак, втрата слуху) глухота: Сто лѣтъ и бѣлшгъ в'Слѣпотѣ, в'Глѣхотѣ дрѣгїи... тѣгнѣтъ лѣта злїи (Вільна, 1620 Лям.К. 10); ѿ(д) слѣпоты, глѣхоты, ѿ(т) сме(р)ти, невѣрства и невѣдомости и неро(з)сѣдкѣ, до цнѣтъ мѣдрости и чїстости ср(д)ца приведѣт̄ (Вільна, 1627 Дух.б. 46); и проказы, и глѣхоты прѣве на(д) прироже(н)е полѣчїла (Київ, 1631 Син.Тр. 816); На ѿстѣто(к)... забороноѣе естѣ сцѣенство ты(м) которые... на тѣле шкара(д)ныѣ або оулѣмныѣ сѣтъ: яки(и) естѣ напрїкля(д) глѣхотѣ, слѣпотѣ, и йныѣ ты(м) подѣбныѣ (Львїв, 1645 О тайн. 144); Глухотѣ. Surditas (1650 ЛК 439).

Див. ще ГЛУХОСТЬ.

ГЛУХЪ *див.* ГЛУХИЙ.

ГЛУХЫ *див.* ГЛУХИЙ.

ГЛУХЫЙ *див.* ГЛУХИЙ.

ГЛУШЕЦЪ *ч.* (птах з родини тетеревоих; глухий тетерев) глухар, *діал.* глушець: Глушець птица. Tetrao: onis (1650 ЛК 439).

ГЛУШИТИ *дієсл. недок.* (оглушувати, приголомшувати) глушити: obtundo, is, то(л)ку, шуплю, бію, глушу (1642 ЛС 287); Глушу. Exurdo. Surdum reddo (1650 ЛК 439).

ГЛУШКО *ч.* Глушко, глушман. Вл. н.: а(н)дре(и) глѣшко (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 11); Матѣ(и) Глушко (1649 РЗВ 156 зв.).

ГЛУШБТИ *дієсл. недок.* (ставати глухим) глухнути: Глушбю. Surdus fio (1650 ЛК 439).

ГЛЫБОКИЙ *див.* ГЛУБОКИЙ.

ГЛЫТАТИ *див.* ГЛОТАТИ.

ГЛѢНЕВАТЫЙ *прикм.* (який має у своєму складі домішок глини) глинкуватий: ampelitis, земля глѣневатая (1642 ЛС 81).

ГЛѢНЬ ч. (цсл. глѣнь) сік: Глѣнь. Succus. Liguor (1650 ЛК 439); Глѣнь винный. Faecula (Там же); Глѣнь дръвяный. Succus arboris (Там же); Глѣнь медовый. Melligo. Melligen (us) [succus] (Там же).

ГЛЯДАТИ, ГЛАДАТИ *дієсл. недок.* (цсл. гладати) (кого, чого) шукати (кого, що): душа моя расплылася есть, коли мовиль къ мнѣ мылыи мои, глядала есми, а не нашла есми его (поч. XVI ст. *Песн.п.* 53); южь третее лѣто як // прихожоу а гладаю плода на том то дръвѣ смоковнично(м) а не найдоую (1556-1561 ПЄ 279 зв.-280); пошо(л) на поусто мѣсто, а народове глѣдали его (XVI ст. УЄ *Літк.* 14); оубозіи... оу смѣта(х) глѣдали штобы или (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 83 зв.);

(*прагнути чогось*) шукати: А коли нечстый дух выйде ис члѣка, проходит сквозимѣста безводная, глядаючи оупокою, и не найдет (Володимир, 1571 УЄ *Вол.* 71).

Див. ще **ГЛЯДѢТИ.**

ГЛЯДЕНЯ *див.* **ГЛАДѢНЬЄ.**

ГЛЯДЫВАНЪ *дієприкм.* Оглянутий, обстежений: a my wam mestco ustawuiem, na ktoroie maiete wsi z zemli wołynskoie iechati..., hde y pered tym zemia wołynskaia hladywana bywała (Краків, 1539 *ЗД* VI, 152).

ГЛЯДѢТИ, ГЛЕДѢТИ, ГЛАДѢТИ *дієсл. недок.* (цсл. гладѣти) 1. (на кого, на що) Дивитися: оучителю вѣмы иже... не гладишь на лица члѣкомъ повѣжь на(м) што са тобѣ види(т) (1556-1561 ПЄ 95); ѡгоспоже моа Смерти, тожь еси мнѣ страшнаа барзо твоей грозни(и), глядячи на тебе (XVI ст. *Сл. о см.* 335); найбо(л)ше живописцо(в), або маларо(в), кгды на одну персѡну и ѡсобоу гладачи малюю(т) всѣ образы собѣ подобни бываю(т) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 201); Бо и малар^о гладачі на тварѣ кролевскѣю, малѡеть (Вільна, 1627 *Дух.б.* 283);

перен. (*звертатися думками до чого-небудь*) дивитися: А если не вѣри(ш)моємѣ реченію, гладачи напере(д) // ѡбзри(ш)са наза(д) вѣ недавно прошлы(х) часѣ(х) штоса стало; и вѣрѣи (п. 1596 *Виш.Кн.* 241 зв.-242);

перен. (*мати відчуття чого-небудь*) почуватися: веселіса юнѡше в мѡлодости своѣй... и про(ч) ѡ(т)веди проны(р)ство ѡ(т) гѣла своѣго... поки не за(т)мй(т)са слнѣце... и все помѣркне(т), и бѣдѣ(т) гладѣти якъ в дѣпли (Вільна, 1596 *З.Каз.* 74 зв.).

2. (кого, що) Пильнувати, доглядати, глядіти: маєт Лайшич в моцы и в порядчѣню своємѣ держати и того гладѣти, абы пилност великаа околѡ борѣ была (1567 *АС* III, 120); тогды бѣдемо што хотѣти чинити, коли на(с) не бѣде(т) нѣхто гладѣти (п. 1596 *Виш.Кн.* 253 зв.); томѣ которыи блоудѣ оустерѣчиса хѡчеть, гладѣти, і якъ дхѡвны(х) слѣхати треба (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 66); И если то на немѣ презыскали — неха(и) же его гледать зъ его вла(с)ное маетьности, вшакъ есть шого (Київщина, 1600 *ККПС* 137);

(що) (*батьківщину*) захищати: волалесь лѣпѣй негорачи(м) зостати, ни(ж)бѣсь на горашѣю вноутрьной вѣлкъ плѡменемѣ ѡ(т)чїзною мѣль гладѣти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 2 зв.).

3. (на що) Брати до уваги (що), звертати увагу (на що): А іжъ ѡ(т)тола до розмайты(х) примѡво(к)... пѡхопѣ бере(т), абы са его с той инохѡды зразити моглѡ, иже бы хто на тѣе его гѡрдые крїки гладачи, оуловїтиса емѣ не далѣ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 52 зв.); Товаришу моему и мнѣ страху не задавай! Бо ми ся и знаку его не боимо И на божество его не глядимо (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 23); братия обачили зайтрѣня великое ѡ(т)ца и ѡсифа... зе(з)волили ѡного яко... свово(л)ника... судити, за що ся ѡ(т)цѣ и ѡсифѣ ба(р)зо внялъ (!) не глядячи на справе(д)ливую, але взираючи на покрѣвно(ст) се(с)трѣ(н)ца злонравнаго (Львів, 1634 *ЛСБ* 1043, 40 зв.).

4. (що) Шукати: Вѣмъ діаволе, я(к) ты все тоє рече(н)ное даси, если са тобѣ поклѡню, але по(и)дѣ искати, и вѣ зе(р)цалѣ оученія хѡа, гладѣти (1599-1600 *Виш.Кн.* 208); южь его во Львовѣ не застали и глядѣли его листовѣ по всѣхъ костелахъ рымскихъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 12).

5. (*у формі 2 ос. наказ. сп. виражає застереження або погрозу*) дивись, гляди: штѡкѣ Аксамитѣ чорного хентне вчиню гляди если добра є(ст) (к. XVI ст. *Розм.* 53); ты гляди абысь не тратиль безпотребне што вправдѣ непристойно есть (Там же, 64 зв.).

Див. ще **ГЛЯДАТИ.**

ГЛЯНУТИ, ГЛАНУТИ дієсл. док. 1. (на кого, в що і без додатка) (*спрямувати погляд*) глянути (на що): И мы гланѣвши в листы господарский, ... княза Васила... в том знашли есмо правого (Шайно, 1538 AS IV, 176); И побо(м) обѣрнѣвши(с) хс гланѣ(в) на петра (к. XVI ст. УЄ №77, 26 зв.); On hlianuť iak zwir (1648 П. про пор. 201).

2. (у формі 2 ос. наказ. сп. виражає звертання) глянь, гляньте: Глянь, што (другий) бронтъ який владыка вашъ дікий, (неслыханий,) Дорогобужський въ епарьхii митрополитовой (Вільна, 1599 Ант. 861); Гляньтежъ вы, Росіяне, естли то правда, што вы повѣдаете, ижъ церымонii Ваши ближшыє суть церымоней евангелицкихъ, анжили Рымскихъ (Вільна, 1608 Гарм. 200); ѡбе(р)ніса кѡ горѣ ѡбе(р)ніса на дѡ(л) глан' звндѣрѣ гла(н) вевндѣрѣ, а в ты(х) всѣ(х) кре(ст) на(и)дешъ (Київ, 1623 Мог.Кн. 5 зв.); Hlian, obernesia, stan, zadiwisia, szczo sia diiet z nami (1648 П. про Пом. 201).

ГЛАДАТИ див. **ГЛЯДАТИ**.

ГЛАДАЮЩІЙ дієприкм. у знач. ім. Той, хто шукає: всакый кто жъ просить, беретъ а гладающій на(и)доуєтъ и томуо которыи тльчєтъ, боуде(т) ѡ(т)ворєно (1556-1561 ПЄ 39).

ГЛАДѢНЬЄ, ГЛАДЖѢНЬЄ, ГЛЯДЕНЯ с. 1. (*скерування погляду на когось*) глядіння: который [фока] всѣ тые помордованы(х) троупы на одной коупѣ покласти казавши гладѣнѣмъ на нихъ окроутные свои ѡчи паствилъ (Острог, 1598-1599 Апокр. 123 зв.);

доглядання, догляд: Смотрѣніє, смотрѣнѣ // гла(д)жѣнѣ. досмотрѣ(н)є, догледа(н)є, господарство, споражѣнѣ господарское, албо шафарство, и роздѣленѣ (1627 ЛБ 117-118).

2. Вл. н., ч.: паве(л) ѡ(с). гри(ц)ко гляденя (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 20).

ГЛАДѢТИ див. **ГЛЯДѢТИ**.

ГЛАДѢТИСА дієсл. недок. (*рахуватися з чим-небудь, зважати на щось*) оглядатися (на що): Не глади(ш)са на вѣкъ свой шедѣвости полны(и), Не борони(ш)са праьцы нѣкгды быти волный. Яко вѣрный слѣдѣбникъ оу Пана своѣго (Київ, 1618 Вѣзер. 15).

ГЛАНУТИ див. **ГЛЯНУТИ**.

ГМАХЪ див. **ГМАХЪ**.

ГМИНЪ див. **ГМѢНЪ**.

ГМЫРАТИ див. **ГМЫРАТИ**.

ГНАТИ дієсл. недок. 1. (кого) (*змущувати рухатися в певному напрямку*) гнати: того ж часѣ тот же врадник его Затѡрецький, Степан и с поддаными панскими женѣчи: свини, поткавши подданого Холопецького... самого збили (Луцьк, 1558 AS VII, 39); А тепе(р), де(и), тоє быдло женуть ѡ(т) Креманьца а(ж) до Ме(н)ска (Луцьк, 1564 ТУ 108); а хто женєтъ яловицу, шєст пенезей (Кременець, 1569 ПККДА II, дод. 557); а, іѡсифъ... видѣлъ ємь воуѡцѣ гналі, и стоали, и взѡвши пастѣрь палицю хотѣлъ оударити, и(ж) не шли ѡѡцѣ (XVI ст. УЄ №29519, 160); Мѡисей... роспростѣрѣ рѣки... И пѡки держа(л) рѣки роспростѣрши накрєстѣ, пѡты гналі Жидѡѡе ѡйско Амаліково (Київ, бл. 1619 Ообр. 71); напѡйте первѣй ѡѡцы, а такъ їхъ зѡсѣ на пѡшѣ женѣте (серед. XVII ст. Хрон. 44 зв.); *Образно*: тѣды // нигдѣ са не постоупитъ корабль з' своєго мѣсца, хотѣй жестѡкїи вѣтры жєноуѣтѣ єго(Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 154 зв.-155);

(кого) (*посилати куди-небудь з якоюсь метою*) гнати, виганяти: приказуємъ тебе, ажъ бы еси тыхъ огородниковъ ихъ на службу кѣ себе не гналъ (Краків, 1524 АЛРГ 198); И на(д)то самъ приє(ж)дчаючи кривѣды не(з)носные чинить... и на роботу до имениа своєго... женєтъ (1552 ОЛЗ 188 зв.).

2. (кого, за ким) (*переслїдувати, наздоганяти*) гнатися (за ким): Єстли бы чєля(д) нево(л)ная вте(к)ла а заповеда(л) бы зъ якого пере(и)му и женучи за нею в погоню в кого бы єє нашо(л), то(г)ды має(т) тому в кого чєля(д) застане(т) переємъ да(ти) (1566 ВЛС 98 зв.); к(д)ы ѡні перєшли чере(з) море а фараѡ(н)... изъ великыми воискы за нїми гна(л) (к. XVI ст. УЄ №31, 25 зв.); встанѣ а гони мѡжѣй а поймѡвши ихъ мѡвь: дла чє(г) єсте ѡ(т)дѡли злы(м) за дѡбре (серед. XVII ст. Хрон. 71).

3. (*швидко бігти, їхати*) гнати: А ѡна не-збѡжнаа карѣтою шѣстьма кѡн'ми наѣхала на тѡтъ кгми(н) людѣй на мостѡ прѣд'ко женѣчи бичє(м) затинѡючи по люде(х) (1509-1633 Остр.л. 131 зв.).

4. (кого) (*проганяти, виганяти*) гнати: єє [овечку]... позыскалъ из'и(н)шими злѣдчївѣ, негнавъ,

анѣ бивъ, але взълъ на рамена (Острог, 1607 *Лѣк.* 28); *Орѣлю, ѣю: ѿ(т)гонлю, женѣ* (1627 *ЛБ* 146); *pello, is, жёню, изгоняю* (1642 *ЛС* 304); *Образно: Na doł mene nesła woda, Terer mene ženet bida* (1625 *П. про Кул.* 25).

ГНАЦИТЬ *ч.* Тесаме, щогнацинтъ: ѿ(з)доблены... камѣнье(м) дороги(м)... ѿди(н)на(д)цеты(и) гнаци(т) (XVI ст. *КАЗ* 659).

ГНЕВАНЕ *див. ГНѢВАНЕ.*

ГНЕВАТИСЯ *див. ГНѢВАТИСЯ.*

ГНЕВАТИСА *див. ГНѢВАТИСЯ.*

ГНЕСВИТИ *див. ГНѢВВИТИ.*

ГНЕВЛИВЫЙ *див. ГНѢВЛИВЫЙ.*

ГНЕВНЫЙ *див. ГНѢВНЫЙ.*

ГНЕВЪ *див. ГНѢВЪ.*

ГНЕДОРЫЖИЙ *прикм. (про масть коней, волів)* гнідо-рудий: сын мой не мае жадное справы... до того поля, которое я... заставаю... до внесения моего... то ест вола гnedорыжого и иное убозство мое, которое працею своею набыла (Бориспіль, 1637 *АБМУ* 13).

ГНЕДЫЙ, ГНѢДЫЙ, ГНЕДЪ *прикм. (про масть коней, волів)* гнідий: в Новинки... сокѣру взяли; в Дордала бортника — коня гnedого (Луцьк, 1547 *АрхЮЗР* 1/VI, 48); Пахоло(к) га(в)рыло семенови(ч) на не(м) зброя бляховая... ко(н) под ни(м) гне(д) (1567 *ЦБ Лит.* 16, 3, 91); коня того на которо(м) есми еха(л) ше(р)стью гnedого за ше(ст) копь гроше(и) литовскихъ взяли (Володимир, 1579 *ЖКК I*, 169); напере(д) взиали и пограбили... коне(и) трое, две сверепы а трети(и) ко(н) ше(р)стью гнеды(и)(Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 5 зв.); суд наказал, абы Миско отдал клячу сивую, вола гнѣдо(м)го (Бориспіль, 1638 *АБМУ* 25); взяли: ...// ...воло(в) два — ѿди(н) гнеды(и), а дѣруги(и) половы(и) (Житомир, 1650 *ДМВН* 204-205).

ГНЕЗДО *див. ГНѢЗДО.*

ГНЕСТИ *дієсл. недок. 1. (кого) (давити на кого-небудь)* гнітити, придушувати: реклъ Пётръ... Оучителю, нарѣди ти сѣтъ та и гнетѣтъ, а мѡвишѣ, хто мене дотыкаѣтъса (Київ, 1637 *УС Кал.* 623).

2. Перен. (кого) Пригнобловати, гнобити, гнітити: Видитѣ потрѣбѣ ближнего свѣго, видитѣ его недостатокъ, а добровѣне лихвою гнетѣтъ его

и оудавлѣеть (Київ, 1637 *УС Кал.* 466); гнетѣтremo (*Уж.* 1645, 68 зв.).

ГНЕТЬ, ГНЕТЬ *присл.* Незабаром, невдовзі, відразу, скоро, *діал.* гнет, гнетъ: а дроеугое [зерно] пало на камени гѣде не мѣло землѣ многы(и), и гне(т) усхло, бо не мѣло глоубокости землї (1556-1561 *ЛС* 139); але ѡніи панѡвѣ... гне(т) мїсль его сказїли (XVI ст. *УС* №29519, 265); гне(т) ѣмоу гѣ бѣ вѣпѣсти(л) вѡдоу сѣ челюсти (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 20 зв.); а коли былъ якїи нѣмоцны(и) члѣкъ и вѣшоль бы(л) вѣ ѡноую вѡдоу. тѣ гне(т) сталѣса здѡровыи (поч. XVII ст. *Проп.* 4); statim гне(т), зара(з) (I пол. XVII ст. *Сем.* 165).

ГНИВАТИ *див. ГНѢВАТИ.*

ГНИВЪ *див. ГНѢВЪ.*

ГНИДА, ГНЫДА *ж. 1. (яйце воши)* гнида: то(ж) сѣма то(л)чено и тѣ(м) глава посыпана... тогда и(з) главы вши и гниды вмираю(т) и выпаде(т) (XVI ст. *Травн.* 427 зв.); lens, dis, гнида (1642 *ЛС* 252); Гніда. Lens: tis (1650 *ЛК* 439).

2. ч. Вл. н.: Иващѣко гнида (1649 *РЗВ* 199); Михайло Гніда (Там же, 199 зв.).

ГНИЛИЙ *див. ГНИЛЫЙ.*

ГНИЛО *присл.* Погано; з поганим запахом: gancide, гнюсно, гнило (1642 *ЛС* 344).

ГНИЛОСТЬ *ж. 1. (щось зруйноване, зіпсоване гниттям)* гниль, гнильність: Та(к)же навари еи [мати] оу винѣ... на(д)ще пїи пораноу, то вѣсѣ вѣтрѣно(ст) (!) ѿ(т)рѣвае(т) моцою своею и гнило(ст) (!) вѣсѣ з вноутрѣ вычищае(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 8 зв.); Который ннѣ грѡзи(т), а зѡвтра оумираетѣ. ннѣ в ша(р)латѣ, а зѡвтра в гнилости... ннѣ межи похлѣбцами, а зѡвтра в рабацѣствѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 119); ѡныѣ потравы пѡки в горлѣ тѣлько оусолѡждѡютѣ и гной множа(т) и в гнилость оборочѡютса (Острог, 1614 *Тест.* 145); Кѣдромъ гнилости непо(д)лѣглымъ, несказїтелное Ха Г(с)да тѣло значено было (Київ, 1637 *УС Кал.* 693); гниль, тлінність, тлінъ: Вѣруїме, ажѣ воскреснеме изѣ гнилости на пожитокъ вѣчный котрого бажиме выдѣ Бога (XVI ст. *НС* 57).

2. Перен. (щось порочне) гниль, гнилизна: Мы же не вѣмы ѿ(т)коудѣ сїа гнилость и смрадѣ вѣ насѣ обрѣтѣса (Львів, 1614 *Виш.соб.* 12); йныи зѡсь ѡ

справахъ мѣсцихъ,... оуважаючи бовѣмъ якъ великіи смрѣды в' смѣрти, якъ великіи гнилости... бывають (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 168).

Див. ще ГНИЛЬСТВО.

ГНИЛЫЙ, ГНИЛИЙ, ГНИЛЫЙ, ГНИЛЬ

прикм. 1. (зруйнований або зіпсований гниттям) гнилий: Тѣтъ вежа лиха и гнила бе(з) ве(р)хѣ (1552 *ОЛЗ* 163 зв.); Хто во гниломѣ похиломѣ домѣ жить езеволить (Вільна, 1620 *Лям.К.* 17); putris гниліи (I пол. XVII ст. *Сем.* 145); всѣ са мною гнишають, и за гнилогѣ трѣпа мають (Чернігів, 1646 *Перло* 122 зв.); Гнилий. Putridus. Putrefact(us) (1650 *ЛК* 439);

(*про дерево*) трухлявий, гнилий: бе(з)плодныи естъ якъ гнилое древо (к. XVI-поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 104);

(*про частини тіла*) хворий, заражений хворобою: мѣви(т) златѣ(ст) в ма(р)гарите ѡчи слѣпые члѣнки гнилые здоровымъ завада (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 47); мовит святой Златоустый: очи слѣпыи и члонки гнилые здоровымъ завада (Львів, 1605-1606 *Перест.* 46); Але и в' той ча(с) є(ст) дѣбрыи гды гблѣдо(м) мѣри(т) и гнилыи чло(н)ки ѡ(т)рѣзоуетъ (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* №29515, 35); *У порівн.*: Члонки, которые отлучивши се неколись одѣ тела духовного Хрыстова, яко гнилые и мертвые, ни якого живота въ себе не маючи, ничего добраго делати не могли (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 993);

у знач. ім. с. р. гнилое — гниле: рука с четырма пальцами, живот имѣющая, от гнилого и мертвого отсеклася и отступила (1608-1609 *Виш.Зач.* 218);

(*про воду, водойми*) застоный, затхлий, гнилий: Заправды... гнилобѣ стѣднѣ гнилаа вода (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 994).

2. Перен. Порочный: по закон(ѣ) нашѣмѣ хр(с)тіа(н)скомѣ жїзнь сію проходѣте, є(же) бо дхѣ сты(и) оуфѣндова(л), вмѣсти(в)шими его оусты; тамо по прѣвы гнилы(х) є(м)ны(х) помѣсль не потреба (п. 1596 *Виш.Кн.* 223 зв.); Папѣжа Голова гнилая, и вѣра его таковая (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 59); будем пробувати и... самим Златоустом покажем их тот разум непотребный, и гнилый (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 239); такъ и теперь мѣйса нѣ мають тые слѣпые вожове зъ своею зъ гнилою унією (бл. 1626 *Кир.Н.* 13);

недобрий, шкідливий, гнилий: Зе влохъ то, зъ западу, гнилый вѣтеръ тую новину прынѣсь (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 273); и теперь апостатове нынѣшнии штурмуютъ хотячи тотъ корабль — церковь Божію и вѣрныхъ в ней... утопити... которыхъ тыхъ тѣды гнилыхъ вѣтровъ спростныхъ лечь и мерскихъ геретиковъ многихъ ...приходили (бл. 1626 *Кир.Н.* 25);

неправдивий, поганий, лайливий: всяко слово гнило да не исходитъ изъ ѡст ваши(х) (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); за(с) мѣси(т) быти, и(ж) вы... мрежею слове(с) дѣа стѣго оуловлени, я(к) гнила сѣтъ гнилы(х) слове(с) к ва(м) мѣци пристѣти не мѣла (1599 *Виш.Кн.* 213 зв.); Слово гнилое нагай изъ устъ вашихъ не исходитъ (XVI ст. *НЄ* 142); гнилое слово и нечїстое нехай не выходи(т) ѡ(т) оустъ твои(х) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* №29515, 230 зв.).

3. У складі вл. н.: Гнилая Руда: зъеха(в)ши се в о(д)но мѣ(с)т(е) у Гнилое Руды з ѡбема сто[р]онами, ...Ру(д)ни(к),... положи(л) позо(в) вра(д)у моего по(д)комо(р)ского (Житомирщина, 1584 *ККПС* 57).

ГНИЛЬСТВО с. (властивість) гнильсть, порочність: нѣсть мѣста цѣлаго, ѡ(т) грѣховного недѣга, все стрѣ(п), все рани, все пѣхлина, все гнильство (до 1596 *Виш.Кн.* 266 зв.); только хворый был,... а конечным гнильством и зазорою мертвости еще не обладан (1608-1609 *Виш.Зач.* 215); Скарга в своем писании свидѣтельствуєт, молвѣчи..., иж пятый перст конечно славою суєты вѣка сего обмертвел и гнильством гордостным здоровье стратил, покусился (Там же, 216).

Див. ще ГНИЛОСТЬ.

ГНИТИ, ГНІТИ дієсл. недок. 1. (руйнуватися)

гнити, трухлявити: doszcz na puch [horodniach] idet, у hnyjut, у romostow у stołb (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 20); Церковь светого Ильи верхъ,... жебы не гнила, поправити,... и порезавши колоды дѣбовые,... мощно вробити (1577 *AS* VI, 77); а инаѣ(и) за(с) если того не чїна(т) оупадаю(т) на землю соухіе, и тоу(т) гниють (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244); Мо(и)се(и) слѣга тво(и) бѣ великій... скрїню ѡ(т) дре(в) не про(х)ни(с)ты(х) и не гниючи(х) вчини(л) (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 36 зв.); на то(и) горѣ стои(т) ноевъ ковчегъ, а тоє

дерево не гние(т) до суду страшнаго (серед. XVII ст. Луц. 534);

(про тіло) (піддаватися розпаду) гнити, розкладатися: И тогда затрубить труба, и умерлым устануть, якъ бы не гнили (XVI ст. НС 51); тѣло оумрѣлы(х) помазовали ма́стами доро́гими, абы не смрѣдѣло, жебы те(ж) не гнило (XVI ст. УЄ №29519, 59 зв.); за грѣхи свои те(р)пѣти моусѣль ѿтъ х̄а избавителя своего, але еще хоробою великою же тѣло его гнило на ню(м) гнои тѣкль и(з) него (к. XVI ст. УЄ №31, 209); те́ды пома́зовали тѣло его́ для́ того́ и(ж)бы не гнило (поч. XVII ст. УЄ №236, 21 зв.);

(про рослини) гнити: Члѣкъ... побломѣнь за́ра(з)оутихаючій... проу(д)когниючій листь (Острог, 1607 Лѣк. 119);

(про рослини продукти) пріти, пліснѣти, гнити: в тебе́ мно́го пло́довъ и жы́тницѣ́ просторо́бныи сто́ги гнию(т) (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 279 зв.); гансео, es, плѣснѣю, гнию (1642 ЛС 344);

(про воду, водойму) (застоюватися, псуватися) гнити, засмерджуватися: водѣ́ абовѣ́м' живо(т) е́сть, гдѣ́са вылива́етъ и течѣ́тъ: а гды сто́тъ' непорѣ́шне, гниѣ́тъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 261).

2. Перен. (ледве існувати) животіти, гнити: Вы же всѣ́ знаете, иже пы́шніи гниють и свя́того́ ду́ха в собѣ́ не имѣ́ють (к. XVI ст. Укр.п. 77); Пбдлымъ, и в'згаржо́ного оу́мыслѣ́ былъ бѣ́мъ: е́сли бѣ́мъ, до покѣ́ю са́мо́го оутека́ль, абѣ́мъ ѿпѣ́ствѣ́вши войнѣ́, ... поро́жнованѣ́мъ гдѣ́ ко(л)вѣ́къ гнѣ́снети, и гни́ти ме́ль (Єв'е або Вільна, п. 1616 Прич.отех. 13 зв.); маетностей церковныхъ уживае́тъ, а церкви гни́очы пустую́тъ (Київ, п. 1621 АСД I, 266).

ГНИТЬЕ, ГНИТІЕ с. Гниття: Гдѣ́бы хто масо... со́блю бы, котбра́а роба(ц)ствѣ́, смрѣ́дѣ́, и гнит'ю забѣ́гае́тъ, не ѿсо́лѣ́тъ, певне́ жебы́са засме(р)дѣ́ло (Вільна, 1627 Дух.б. 219); Гнитіе. Putror. Facilitas putrescendi (1650 ЛК 439).

Пор. ГНИТИ.

ГНІВАТИ див. ГНѢВАТИ.

ГНІВЛВИ див. ГНѢВЛИВЫЙ.

ГНІВЪ див. ГНѢВЪ.

ГНІЗДО див. ГНѢЗДО.

ГНІЛІТИ дієсл. недок. Ставати гнилим, псуватися: caries гніліті (I пол. XVII ст. Своб. 20).

ГНІТИ див. ГНИТИ.

ГНОЄВИДНЫЙ прикм. Гноеподібний: власне якъ Константин Копроним гноевидный: кгды крестился, в той час у крестильницу наплюгавил, што то было знаком злым и лихим (Львів, 1605-1606 Перест. 30).

ГНОЄИМЕНИТЬ прикм. Який містить (має) гній: Кѣпрій: Гнѣнѣ, кѣпро(с): Гнѣище, а(б) Ка(л): Копрони(м) гноеимени(т) (1627 ЛБ 217).

ГНОЄТОЧИВЫЙ, ГНОЄТОЧИВЪ прикм. (з якого виділяється гній) гнійний: gramosus, гноеточивъ ѿчима (1642 ЛС 211); Гноеточивый. Ulcerescens. Fluens (1650 ЛК 440).

ГНОИСТИЙ прикм. (який гноїтьсѣ) гнійний, гноістий: stercoros(us), гноисти(й) (1642 ЛС 379).

Див. ще ГНОЙНЫЙ.

ГНОИТИ, ГНОѢТИ дієсл. недок. 1. (сприяти гниттю) гноїти: Якъ и земла пріймѣючи в' себе якоє-кѣлвекъ насѣ́(н)є, выро́щдетъ, а тѣло члѣ́вчеє пріймѣючи в' себе такѣ́жъ насѣ́нїе, гноѣ́тъ (Київ, 1627 УЄ Кал. 895); Гною, habeo (Уж. 1643, 34 зв.).

2. Перен. (тримати довго в тяжких умовах) гноїти: ѿ(н)ты(х)... мѣ́ками мѣ́чилъ, ѿвѣ́зѣ́ню гнои(л), стиналь, четвертоваль, на па(л) оубиваль (XVI ст. УЄ №29519, 291 зв.).

3. Перен. (довго затримувати, не даючи ходу чому-небудь) гноїти: и тоє все в' мо́ць свою есте взяли, и печатѣ́ю своею запечатовали, и тоє дей все вже тамъ отъ польро́ка гноите (Луцьк, 1582 АрхіОЗР 1/1, 156).

ГНОИЩЕ, ГНОѢЩЕ с. (купа гною; місце, де складають гній) гноїще: иевъ... лежачи в червѣ́(х) на гноищи ба хвалилъ (1489 Чет. 56); Кѣпрій: Гнѣнѣ, кѣпро(с): Гнѣище, а(б) Ка(л) (1627 ЛБ 217); Hnoiszcze: Gnoy (Жовква, 1641 Dict. 57); fimetum, гноѢще (1642 ЛС 197); Гнѣище. Sterguilinum (1650 ЛК 439).

ГНОЙ, ГНУЙ ч. 1. (продукт гнійного запалення) гній: пси пакъ приходачи ѿблизовали его гнои [вроды або болачки] (1556-1561 ЛС 293 зв.); Та(к)же вычищае́(т) рану с которо́и гнои́ тече(т) (XVI ст. УТ фотокоп. б); тѣло его́ гни́ло на ню(м) гнои́ тѣкль и(з) него́ (к. XVI ст. УЄ №31, 209); Грѣ́за: Гно́й, ма́теріа (1627 ЛБ 28); Пси стрѣ́пы и ра́ны жебрака... лиза́ли... гно́й з' ранѣ́ вычища́ючи (Київ, 1637 УЄ Кал. 598).

2. (нечистота, бруд, перегниле сміття) гній: если бы соль смакъ оутратила то чи(м) бы ѡсолено было ани в' землю ани в гнои не з'годит'са (1556-1561 ПЕ 287); оубѡгого ѡ гнои точїли чр'ви (XVI ст. УЕ №29519, 125 зв.); Тр'пелївий... іювъ... не маючи ратоункоу жадного в' гною лежалъ (поч. XVII ст. Проп.р. 113); Хлопѡ що гндї вывози(л) спѡ(д) школы дале(м) гро(ш) ӣ (Львїв, 1613 ЛСБ 1047, 2 зв.); Дѡмъ гнѡемъ и смрѡдомъ засѡренный очїстити... потреба (Вїльна, 1627 Дух.б. 266); смѣтя и гнои зпо(д) ѡкенъ школы древяно(и) вывѣ(з) хло(п) за гро(ш) 12 (Львїв, 1631 ЛСБ 1052, 5 зв.);

перен. бруд, болото: ѡсмраднѣли есте, гно-е(м) миролюбіа ѡбра(з) бжїї ѡгноили есте (до 1596 Виш.Кн. 266 зв.); ѡбачаетъ дша свою згѡбѡ, и починаетъ ѡ(д)вольватї з' гнѡемъ и пѡрскомъ помѣшаныи мѣсли свои (Вїльна, 1627 Дух.б. 93); У порївн.: Заправды мѡ(д)рїї е(ст), котѡрїй всѣ зе(м)скїе речи та(к) собѣ важи(т) яко гно(и), абы ха позыскалъ (Київ, 1623 Моґ.Кн. 14);

перен. клоака, нетрища: оу бга̄ все естѣ мож-но, тотъ бовѣмъ по(д)носітъ з землѣ по(д)лого, и з гною вывы(ш)шаетъ оубѡгого (Острог, 1607 Лѣк. 9); Едїнъ... Бг̄, котѡрый... по(д)носи(т) з' землѣ нїщого, и з' гною в'зводи(т) оубѡгого (Київ, 1637 УЕ Кал. 99).

3. (тваринний та людський послїд) гній: Вь Володимери... домъ поставити,... // ...стаенкѡ на... кони,... а ѡ бокъ къ воде ѡкно... для метанья гною, вделати (1577 AS VI, 77-78); съ которое горы панъ Ласко такъ гумна солому, яко и гной, кажетъ вь тотъ ставокъ зарытъ и метатъ (Кременецъ, 1594 АрхЮЗР б/І, 243); Конѣ до великой церкви... внутрь впроважали,... и кровью тыхъ и гноемъ сквернили церковь! (Київ, 1621 Кон.Пал. 776); Мотыла: Гной, лайна (1627 ЛБ 65);

(природне добриво) гній: а онь... рекль ємоу ги нехай еще и тотъ рокъ ажъ ѡкопаю около еи и осыплю гноемъ ачеи па(к) оуроди(т) плодь (1556-1561 ПЕ 280); нехай еще и тотъ рѡкъ, ажъ ѡкопаю около еи [земли] и ѡсыплю гноєм (Володимир, 1571 УЕ Вол. 79); То пакъ навожува(л) є(м) гноемъ 8 нивокъ (Бенедикївці, 1603 НЗУж. XIV, 222); юже не умолит огородникъ пана своего, доколь неплодное

древо осиплет гноєм до пришлого лѣта (Львїв, 1605-1606 Перест. 43); и гно(и) на раменахъ самъ нѡсачи корѣна ѡкладалъ (серед. XVII ст. Кас. 53); Гной. Fimus. Sordes. Stercus (1650 ЛК 439).

ГНОЙНЫЙ, ГНОЙНИЙ, ГНОЕНЬ прикм. Гнійний: Вы(и)детъ дх̄ нашъ, алїжъ ти, трѣпъ зем-ны(и), трѣпъ гно(и)ны(и) (Вїльна, 1620 Лям.К. 16); Кѡпрїй: Гнбенъ(1627 ЛБ 217); stercorari(us), гно(й)ни(и) (1642 ЛС 379).

ГНУЙ див. ГНОЙ.

ГНУСНОСТЬ див. ГНЮСНОСТЬ.

ГНУСНЫЙ див. ГНЮСНЫЙ.

ГНУСНѢТИ див. ГНЮСНѢТИ.

ГНУЧИЙ прикм. у знач. ім. Гнучий, гнучкий.

Вл. н.: Трохимъ Гнучи(и) (1649 РЗВ 383).

ГНУШАТИСЯ, ГНУШАТИСЕ, ГНУШАТИСА дієсл. недок. (цсл. гноушатиса) (ким, чим, кого) відчувати відразу, брїдитися (кого, чим): двца ...почала гндшатися ше(д)ши къ оцю его (1489 Чет. 32); котѡрыхъ [церемоний] вже напотомъ нїхто вь жадную вонтпливость приводити, ани зъ неведомости гнушатисе ими не можетъ (Рожанка, 1598 Л.Пом. 993); Не гндша(и)са и мене бѣ мой многими грѣхами ѡскве(р)ненаго (Київ, 1623 Моґ.Кн. 43); Вся бо вѣмъ церковь Христова ими ся гнушаетъ и ихъ набоженствомъ и офѣрами ся брѣдитъ (бл. 1626 Кур.Н. 15); abhorreo, брижуся, гнушаюся, ненавижду (1642 ЛС 62); где в' тѡй ча(с) бѣсѡвска(а) пыха, котраа вшїсткими гндшает(т)са, а себе щѡсь роздмѣетъ быти (Львїв, 1642 Час.Слово 270); прїателъ мой и слѣги, далѣко ѡ(т) мене стали;... всѣ са мною гндшаютъ, и за гнилѡго трѣпа мають (Чернігїв, 1646 Перло 122 зв.); Гндшайюся. Abhorreo. Fastidio (1650 ЛК 440).

ГНЫДА див. ГНИДА.

ГНѢВАНЄ, ГНЕВАНЄ с. Гнів: вра(ж)да вороговане або гнѣване (І пол. XVI ст. ЛА 180); негодо-ва(н)є гневане (Там же, 186).

Пор. ГНѢВАТИ.

ГНѢВАТИ, ГНѢВАТЬ, ГНИВАТИ, ГНІВАТИ дієсл. недок. (на кого і без додатка) те саме, що гнѣвити: Так же и вы, хрестїане, познавайте ся, коли согрѣшаете, ажъ Бога гнѣваете на ся (XVI ст. НЄ 8); adfremo гниватї (І пол. XVII ст. Сем. 13); indignabundus гнівати (Там же, 96); але са далъ оувести ма́ккимъ

слова(м) ей, мілого товариша не хотачи гнѣвѣть (серед. XVII ст. *Хрон.* 9 зв.); Гнѣваю, Contioiram. Mouseo stomachum alicui (1650 *ЛК* 440).

ГНѢВАТИСЯ, ГНѢВАТИСА, ГНЕВАТИСЯ, ГНЕВАТИСА, ГНЕВАТЬСЕ дієсл. недок. (на кого, о що, за що, між ким і без додатка) (*виражати гнів, сердитися*) гніватися: я ва(м) гл̄ю и то(т) каж-дыи которыи гнѣвае(т)са на брата своего винен' боуде(т) соудоу (1556-1561 *ПЄ* 32); И для того Пи-латъ и з Иродомъ погодилися, первой, бо промежь себе гнѣвалися (1580 *Спис.* 16); василіи великіи... пише... гнѣваитеса и не съгрѣшаите сл̄нце да не заходи(т) в' гнѣвѣ ваше(м) (Львів, 1585 *УЄ* №5, 28 зв., на полях); не мають ѿ што се гневать (Вільна, 1591 *РИБ* XIX, 231); С той едноти и тотъ маєте пожитокъ, ѡжъ капляньство ваше, лепѣи боудеть при католикахъ оушанѡвано, але са о тѡе панѡве ваши свѣтскіе гнѣвають (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 192); Не гнѣвайме ся на бога, за што пуцаеть на насъ усякую неволю (XVI ст. *НЄ* 178); Нехайже ся ниhto о правду негневаеть (Вільна, 1599 *Ант.* 569); Архіерей гнѣвае(т)са, шаты на собѣ дрет (Львів, 1605-1606 *Перест.* 47); еше са гнѣваешъ же мы в той навѣлности боудоучи тебе ѿ ратунокю прѡсимо (поч. XVII ст. *Проп.р.* 158); А на остѣнокъ рѣкль Авраамъ прошѣ не гнѣвайса г(с)ди, если еше разъ прирекѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 30 зв.); Гнѣваюса. Irascor. Indignor. Stomachor (1650 *ЛК* 440).

ГНѢВАЮЧИЙСА дієпримк. у знач. ім. (*той, хто гнѣвається*) гнівливий: нѣмашъ та(м) бѣя(з)ни ѿ оубо(з)ствѣ... нѣма(ш) кто бы крѣвди(л), ани оукривжоного ѡбѣчи(ш)... анѣ ѡбражаючогоса, анѣ гнѣваючогоса (Острог, 1607 *Лѣк.* 44).

ГНѢВЕНЬ див. **ГНѢВНЫЙ**.

ГНѢВИТИ, ГНЕВИТИ дієсл. недок. (кого) (*викликати гнів, сердити*) гнівити, рідко гнівати: п'яныи ...г(с)а ба гнѣвить (1489 *Чет.* 300); боже ст̄и(и) да(и) вм(с) признати правдѣ, и приповѣсть старѡю а правдѣвдю мѣти кому(с) поклонити завтра нѣнѣ не гневи (Кореличі, 1593 *ЛСБ* 246, 1); если гѡлосъ егѡ оуслѣшите, не затве(р)жайте: жъ ср(д)цѣ ваши(х) якъ кг(д)ысте ма гнѣвили в' ѡныи дны (Острог, 1607 *Лѣк.* 26); Іліа побѣжа(л) Ба до гнѣвѣ напроти(в) ты(х), котѡрыѣ гнѣвили егѡ (Київ, 1637 *УЄ* *Кал.* 37);

Бо то бѣрзо рѣ(д)кѣи межи лю(д)ми вѣстѡпокъ, абы хто напрѡтивъ рѡдичѡ(в) срѡжил'са и гнѣвил' ихъ (Там же, 705).

Див. ще ГНѢВАТИ.

ГНѢВЛИВЕ присл. Гнівливо: Неистѡвѣ: Шалѣне, гнѣвливе (1627 *ЛБ* 74).

ГНѢВЛИВОСТЬ ж. Гнівливість: Гнѣвъ: Ядовѣтость,... Ярость. Злопомнѣніе: Застарѣлаа гнѣвливость (1627 *ЛБ* 26); Гнѣвливости зась тиранство в' самом' собѣ мечѣм' послѣшенства забил' бѣл' (Київ, 1627 *Тр.* 555); на свою великѡю згѣбѣ ядъ гнѣвливости ховаю(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 122).

ГНѢВЛИВШІЙ примк. в. ст. Сердитиший: Гоу-си заса крѣко(м) свои(м) чоуйные, ѡбоуділи людіи: и для того(ж) то(т) лю(д) на пси бѣлѣ гнѣвли(в)шій (поч. XVII ст. *Проп.р.* 301 зв.).

ГНѢВЛИВЫЙ, ГНѢВЛИВИЙ, ГНЕВЛИВЫЙ, ГНІВЛИВИ, ГНѢВЛИВЪ, ГНЕВЛИВЪ примк. 1. (*схильний до гнѣву*) гнівливий, гнівний: прот(ж) брата не боу(д)мо гневливи але боу(д)мо мл(с)тѣи (1489 *Чет.* 19 зв.); гос'подине вѣдале(м) иже есь члѣкъ гнѣвливыи (1556-1561 *ПЄ* 107); Штожъ для людіи безъ розсудку, гнѣвливыхъ правда мовлена быти не маеть? (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1090); iratus гні(в)ливи (I пол. XVII ст. *Своб.* 20); не бѣди... ни бѣи, ни гѡрдѣ, ни величѣвѣ, ни гнѣвливѣ (Львів, 1642 *Жел.П.* 2); iracundus, гнѣвливий (1642 *ЛС* 246); Гнѣвливий. Iracundus. Stomachos(us). Rabiosus (1650 *ЛК* 440);

(*який виражае гнів*) гнівний, гнівливий: але твѣр гнѣвлѣвдю спозналь ѡный зацнїи члѣкъ (XVI ст. *УЄ* №29519, 297 зв.); Три рѣчи показѣтъ намъ смѣрть страшливе: пѣрвое... роскошныхъ рѣчїи лишѣніе,... повтѡре невѣдомость... потрѣте, страшное, и гнѣвливое лице (Чернігів, 1646 *Перло* 128 зв.);

(*який перебуває в станї гнѣву*) гнівний: а тѣе были гнѣвливые дѡлго (поч. XVII ст. *Проп.р.* 36); бѣсове... звѣрхныи справы члѣка назирають: еслїса гнѣваеть, гнѣвливого на блюзнѣрство и оубїйство приводатъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 8);

жорстокий, нещадный, безжалісний: напали проу(д)ко гнѣвливыи жо(л)нѣре з гѡлыми мѣчи и ѡны(х) дѣто(к)... почали... забивати (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* №29515, 414 зв.); ѡ смѣрти гнѣвлива; то

сила твоа страшлива, ты якъ лёвъ срогий несѣтїи (Чернігів, 1646 *Перло* 122 зв.).

2. У знач. ім. гнівливий: онъ мѣчь дховный посечеть грѣшны(х) и гневливы(х) мечемъ (1489 *Чет.* 134); я(к)са боуде моглъ остати добры(и) зо злы(м) чїсты(и) з нечїстымъ... тїхїи зъ гнѣвливы(м) (Львів, 1585 *УЄ* №5, 113); пїшний, и сердїтый, и гнѣвливыи выклáтый естъ ѱ(т) Бга (Львів, 1642 *Час.Слово* 275 зв.).

Див. ще **ГНѢВНЫЙ**.

ГНѢВНИКЪ, ГНЕВНИКЪ ч. (той, хто схильний до гнѣву) гнівлива людина, гнівливий: не велить проскѣрѣ приимати ѱ(т) гневника, ѱ(т) поклепника (1489 *Чет.* 363); а пїше(т) на вистоупнѣ(х) котры(и) нсоу(т) прелюбодѣйство, блоу(д)... за-ви(с)ники, срдїтїи гнѣвники... неподобнїи црѣствїа бжїа не наслѣда(т) (XVI ст. *УЄ* №29519, 26 зв.).

ГНѢВНО присл. Гнівно: престоупники... сердито и гнѣвно ѱ(т)рекли никодимоу (1489 *Чет.* 216 зв.).

ГНѢВНЫЙ, ГНЕВНЫЙ, ГНѢВЕНЪ прикм.

1. (який перебуває у стані гнѣву) гнівний: Ничтоже бо естъ мерзостнѣйшее богу, яко же бо гневная и памятозлобная... страсть (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 195); Авель...былъ велми гнѣвенъ и спыснѣлъ на обличью своѣмъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 11).

2. Який прогнѣвив Бога: Усѣ есме ся народили сынове гнѣвныи, ажъ бы бывъ насъ не помиловавъ Бгъ (XVI ст. *НЄ* 103);

Див. ще **ГНѢВЛИВЫЙ**.

ГНѢВЪ, ГНЕВЪ, ГНИВЪ, ГНІВЪ ч. 1. (почуття сильного роздратування, обурення) гнів: позрѣлъ на ни(х) зъ гнѣво(м) (1556-1561 *ПЄ* 136 зв.); которого [бенкарта] бы са ѱтець за живота своего вырекъ и не своимъ сыно(м) бы его созна(л) ѱдѣно жебы того не чини(л) зъ ва(з)ни и гневу проти(в) сыну або жонѣ свое(и) ма(т)це его почтиво(и) (1566 *ВЛС* 7 зв.); А пото(м)... ту(т) же... пере(д) велезацными паны... па(н)су(дя)... з гневу не поваживши себе,... на мене, по(д)судка земско(г)[о]... словы ѱобразливыми(!), зсоромоти(л) и ѱбелжи(л),... и неправду мне задалъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 71); если непра(в)дѣ мѡвлю ро(з)сѣди любїмиче, да(и) мѣсто сѣдови, а не дїаволѣ и гнѣвѣ (1598 *Виш.Кн.* 179 зв.); Теды копа вся того Терешка пытали: если не зъ гнѣву якого

тое поведаетъ на Маска? (Луцьк, 1604 *АрхїОЗР* 6/1, 299); а вино — право ветхое, заказъ, покартаныи слова, и радусть, и гнѣвъ (XVI ст. *НЄ* 160); Врãжда: Вороговãнье, гнѣвъ, неприãзнь, ненавїсть (1627 *ЛБ* 17); Сѣдмъ естъ грѣхѡвъ смертѣлны(х) головны(х): Пѣха, лакомство, нечѣстость, за(з)рость, гнѣв, ѱбжãрство, оунїнїе (Львів, 1645 *О тайн.* 52); такъ же кто часто ро(з)мы(ш)лае(т) // ѱ мѡкахъ геѣнскихъ... таковѡгѡ геѣна ѱ(т)вѡдитъ ѱ(т) грѣхѡвъ смертѣлны(х) ѱ(т) гнѣвѣ, ѱ(т) оубїйства (Чернігів, 1646 *Перло* 120 зв.-121); Щодробливість твоя в гнѣв ся отмѣнила (1648 *Елег.* 152); поты(м) са(м) па(н) ге(т)ма(н) прибы(л) з велики(м) гнѣво(м), на козаки (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168); Гнѣвъ. Iga, Iracundia (1650 *ЛК* 439); *Образно:* впало вавило(н) мѣ(с)то великое для того и(ж) вино(м) гнѣву нечи(с)то(с)ти своеи напоило вси народы (XVI ст. *КАЗ* 635); сынъ гнѣвѣ, стãнетъса снѡмъ лãски (Київ, 1639 *МІКСВ* 215); **ГНѢВЪ ВѢЧНЫЙ** — гнів вищих, надприродних сил: в томъ гнѣвѣ вѣчный тебѣ показѣтъ, и Аггловѣ Бжїи тебѣ посмѣваютьса (Чернігів, 1646 *Перло* 158); **ГНѢВЪ ДЕРЖАТИ** — гніватися: Всѣ то мїлость вãша прїãтельскаã перебãчити мѡже(т) бо гнѣцъ держãти и вãмъ то самѣмъ нѣчѡго не помѡжетъ (Дерманъ або Острог, 1603 *Лям.Остр.* 10); **ГНѢВЪ ОТПУСТИТИ** (кому) — перестати гніватися (на кого): Ино мы на жаданѣ Их Милости засã есмо в ласкѣ нашѣ господарскѡю принали и ѱный гнѣвѣ емѣ ѱтпѣстили (Берестя, 1544 *AS* IV, 409); **в ГНѢВЪ ЗАХОДИТИ** (з ким) — гніватися: воины баръзо велїкыи бывають. бра(т) и(з) братомъ теды в гнѣвѣ заходать (к. XVI ст. *УЄ* №31, 110 зв.); **в ГНѢВЪ БЫТИ** — гніватися: зво(н)нїку за по(д)шите бото(в): и во(л)ковичо(м) че(р)цо(м), гды в гнѣвѣ ѱ(т) васїлево(м) бы(ли) 2 и 2 (Львів, 1631 *ЛСБ* 1052, 6); **вЗРУШИТИ НА ГНѢВЪ** (кого) — розгнївати, розгнївити: не та(к) бовѣмъ злѡсти котѡры(х)-са допѣщãемо, мѡгоу(т) его взроушїти на гнѣвѣ, якъ то кг(д)ы са не хѡчемо полѣпшїти напѡты(м) (Острог, 1607 *Лѣк.* 72); **вЗЯТИ ГНЕВЪ** (на кого, проти кого) — розгнїватися (на кого): Яко(ж) и тепе(р),... взя(в)ши яки(и)сѣ гнѣвѣ на повода, впро(д) кгва(л)-то(в)не на(с)лавши на тую мае(т)но(ст) поводову челядь... ѱную спу(с)тошїли (Володимир, 1628 *ТУ* 285); жаловал... Миколай... ижъ пан Ядловскїй,

взявши на себе гнев напротивко мене, за которым зелживости мене не пооднокрот потыкали, и шкод немало поносилом (Бориспіль, 1615 *АЖМУ* 8); **имати (мати, мѣти) гнѣвъ** (на кого, з ким) — гніватися: спаматай ёсли не имае(ш) якого гнѣвоу с ки(м) (XVI ст. УЄ №29519, 13 зв.); А кнѣжна маючи гнѣвъ на православны(х) и нѣнавість, видить же не повелоса еи в то(м) (1509-1633 *Остр.л.* 131); мы не протѣвилоса злоу. и не мѣли гнѣвоу ни на кого (Львів, 1585 УЄ №5, 139 зв., на полях); **исполнитиса гнѣвомъ** — розгніватися: кгды царь испол'нил'сѣ тѣжкимъ гнѣвомъ, и з'окроутными бестіями... вышоль..., хотачи выконати на(д) ними горкѣю и страшню с мрть (Острог, 1598 *Отп.КО* 10); **откинути гнѣвъ** — перестати гніватися: веселісѣ юнѣше в мѣлодости своѣй... ѡ(т)ки(н) гнѣвъ ѡ(т) ср(д)ца своѣго (Вільна, 1596 *З.Каз.* 74 зв.); **побужати до (къ) гнѣву (гнѣвови)** (кого) — викликати гнів (у кого): Іліа побѣжа(л) Ба до гнѣвѣд напроти(в) ты(х), которыѣ гнѣвили егѡ (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 37); **ѡ(т)ци не побоужайте коу гнѣвови дѣто(к) ваши(х)** (1598 *Розм. nap.* 5 зв.); **прѣвѣсти гнѣвъ** (на кого) — розсердитися (на кого): прѣвѣль на ни(х) [промыслніковъ] гнѣ(в) срогости своєи (к. XVI ст. УЄ №31, 61 зв.); **уложити гнѣвъ** (на кого) — розгніватися (на кого): за никоторыми причинами дложили были есмо гнѣвъ и неласкѣ нашѣ господарскѣю на пана Ивана... Сопѣгѣ (Берестя, 1544 *AS IV*, 408); **ховати гнѣвъ** (на кого) — затаїти гнів: Члѣвкъ... на члѣка ховаѣтъ гнѣвъ, а самъ ѡ(т) Г(с)да шѣкаѣтъ оулѣчена (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 61).

2. Покарання, кара (за грѣхи): Але памятай на слѡва пр(о)рка д(в)да, жебы тя гнѣвъ не заста(л) // на постели твоєй (XVI ст. УЄ №29519, 230-230 зв.); Рыхло скѡро гнѣвъ настѣпи(т) Боуд' в' той мѣрѣ всѣ(м) взѡро(м) (Київ, 1630 *Имнол.* 4 зв.); рѣклъ Моисей до Аарѡна: Во(з)ми каділницѣ, а набравши ѡгна з' олтарѣ, наклади на негѡ каділа, шѣдши прѣдко до людѣ, абы(с) сѣ молилъ за ними. Бо вже вышол(л) гнѣвъ ѡ(т) г(с)да, и пѡчали гінѣти людіи (серед. XVII ст. *Хрон.* 138 зв.); **гнѣвъ божий** — божа кара: оуготѡванъ бо сосоу(д) гнѣва бѣіа на вашѣ зе(м)лю пролитисѣ (1599-1600 *Виш.Кн.* 199); **гнѣвъ господній** — те саме, що **гнѣвъ божий**: Вспомаѣ слѡва Іюсія Царѣ Іер(с)лимскогѡ, который... мѡвилъ, Вели-

кій гнѣвъ Г(с)дній розжарил'сѣ в' насъ (Київ, 1623 *МКСВ* 75).

ГНѢДЫЙ *див. ГНЕДЫЙ.*

ГНѢЗДЕЧКО *с.* Гніздечко: nidus, nidulus, гнѣздо, гнѣздечко (1642 *ЛС* 280).

ГНѢЗДИЛИЩЕ *с.* (*моцєння гнізда*) гніздунья: nidamentu(m), гнѣздище, гнѣздилище (1642 *ЛС* 280).

Див. ще ГНѢЗДИЩЕ.

ГНѢЗДИТИСЯ, ГНѢЗДИТИСА *дієсл.* *недок. 1.* (*про птахів*) (*моститисѣ, мати гніздо*) гніздитися: бывае(т) древо и прилѣтаю(т) п'тицѣ небесныи і гнѣзда(т)сѣ на вѣтѣ(х) егѡ (1556-1561 *ПС* 63); и бывае(т) большее ѡ(т) вѣсѣхъ зеліи и чини(т) лѣторосли великыи, такъ иже могу(т) по(д) тѣню е(г)ѡ г'нѣз(д)итисѣ п'тицѣ нб(с)ныѣ (Там же, 141 зв.); створивши Бгъ п'тахѡвъ ро(з)ныи рожѣи, ѡ(д)нѣхъ, жебы гнѣзда на земли вили... постановилъ: дрѣгѣмъ по(д) водами гнѣздитисѣ, и живот' мѣти спорѣдилъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 355); Гнѣждусѣ. Nidifico. Nidulor (1650 *ЛК* 440).

2. *Перен. (мати притулок, перебувати, розміщатисѣ)* гніздитися, перебувати: дѣи бо неч(с)тїи по(д)небесній вєзде во естєствѣ зѡвѣмыхъ хр(с)тїа(н) гнѣзда(т)сѣ, и црѣствѡют' (1596 *Виш.Кн.* 263); потвар, яко от зависти и гнѣва на народ руский, хотѣя егѡ обмерзити пред властїю, ту ложъ смыслил и без стыду, не могучи того гнѣва, во сердци гнѣздащагѡся, уморити, усты наявно отригнул, по в Евангєлии реченному (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 165); В той церкви гнѣздытѣся и основаны суть родовѣ вси, назвиском зѡвомые восточной вѣры правовѣрныи и православныи христїяне (Там же, 174); Паматозлѡбіє бѡвѣ(м) естѣ аспїда гнѣздачаасѣ в' насъ и смертонѡбный ѣдъ носѣчаѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 313); Стрѣсть зѣсь, гдѣ грѣхъ поплнєнный пре(з) долгїй часть стрѣстнѡ в' дѡшї гнѣздытѣсѣ и мѣшкаѣтъ (Київ, 1625 *Кіз. О стєп.* 205).

ГНѢЗДИЩЕ *с.* Те саме, що **гнѣздилище**: nidamentu(m), гнѣздище, гнѣздилище (1642 *ЛС* 280).

ГНѢЗДО, ГНЕЗДО, ГНІЗДО *с. 1.* (*місце для кладки яєць птахів і виховання пташенят*) гніздо: Я Янъ Завишичъ и зъ своєю жоною... продали есмо... митрополиту... село... Прилѣпъ и зъ гнѣздѡмъ

соколимъ (Новгородок, 1518 АЮЗР I, 58); лисицѣ язвѣны имаю(т) // а птица нб(с)ныа гнѣзда (1556-1561 ПС 43-43 зв.); хто бы кому соко(л)еѣ гне(з)до сказа(л) або по(д)руба(л)... або з гне(з)да соколы молодые покра(л)... тогда тому... заплатити шѣ(ст) рубле(и) гроше(и) (1566 ВЛС 87 зв.); птици нбныи на розках его зивали събѣ гнѣзда (Володимир, 1571 УС Вол. 80); Пророкъ... Иеремѣя мовить: "бысть собѣ оплель гнѣздо такъ високо якъ орель, однакъ тя оттамтоль сторгну" (Київ, 1621 Кон.Пал. 814); саа гнізда (I пол. XVII ст. Своб. 20); Лисы ямы маюють и птаство нб(с)ное гнѣзда (Київ, 1637 УС Кал. 414); Албовѣмъ звѣрь и птацтво гнѣзда свои мают, А всѣ з твоей ласки дѣточки раждають (I пол. XVII ст. Рез. 176); морскій птахъ гнѣздѣ рѣбитъ при мѣри на самомъ пескѣ (серед. XVII ст. Хрон. 7); Гнѣздо. Nidus (1650 ЛК 440).

2. *Перен.* Оселя, пристановище, гніздо: то(т) дѣ(х) зара(з)ливы(и) // вами рече(н)ны(и), с пекѣ(л)нои ѡ(т)хланѣ вылетѣ(л),... и в пеклѣ гнѣздо мае(т) (1598 Виш.Кн. 277 зв.-278); за нерѣзмысль продѣаете своѣ достоѣніе... в роуки тѣе,... котѣріе... гнѣзда свой цѣтоу(ч)не оувивѣючи, ѡво(ц) сво(и)... примножаю(т) (Острог, 1599 Кл.Остр. 226); Всѣ бо отщепенѣства в тобѣ гнѣздо маюють, и всякии блѣды тебе не минѣють (к. XVI ст. Укр.п. 83); Не слухай же тых баламутовъ, которые тобѣ вдают, и жбы там церковъ божія правдивая мѣла быти,... где пыха гнѣздо собѣ збудовала (Львѣв, 1605-1606 Перест. 56); тепѣр ѣсть ѡное тѣло... попѣль, роба(ц)ствѣ гнѣздѣ плюгаѣвое (Острог, 1607 Лѣк. 37); Плоти и крови не свлечеш, в которой страстѣй гнѣздо жилище имѣет (1615-1616 Виш. Поз.Мисл. 245); В тѣй фамѣліи всѣхъ цнѣтъ гнѣздо оувѣтоѣ (Почаѣв, 1618 На г.Пуз. тит. зв.); Его дѣша якъ пташокъ ѡ(т) тенѣтъ таѣмныхъ Лѣвцовъ оушла,... Нашлѣ собѣ мѣшканѣ голдѣйца тѣха Гнѣздѣ в' Нѣбѣ (Вѣльна, 1620 Лям.К. 9); На верхѣ томъ преслѣичномъ Пѣлма вырастѣетъ, А на Пѣлмѣ засѣ Цнѣта гнѣздѣ своѣ маѣтъ (Київ, 1632 Сах. 296); дѣаволи маюють в' тобѣ своѣ леговѣска и гнѣзда (Київ, 1637 УС Кал. 415); Лѣкарство, на се(д)мѣ грѣхѣвъ смертѣльныхъ, котѣрыи при ко(ж)домъ члѣвѣцѣ неѡстрожномъ, маюють своѣ гнѣзда в' ср(д)цѣ (Чернігѣв, 1646 Перло 119); гнѣздо миролюбѣя вити — створювати умови

для мирнихъ стосункѣв, сприяти атмосферѣ загално-го миру: пытаю та, я(к) бѣдешъ за(с) тоѣ гнѣздо миролюбѣя вѣ вѣрны(х) и крѣченѣ(х) вити (1599-1600 Виш.Кн. 204).

3. У складѣ вл. н.: **Рыболово гнездо:** то(т) кгру(нт) межѣ вровичами Гнѣлоѣ руды, которая в Рыболова Гнезда и Михале(в)ско(г)[о] Броду (Житомирщина, 1584 ККПС 59).

ГНЮСНЕ *присл.* (смп. gnuśnie) те саме, що гнюсно у 1 знач.: Блѣгѣ... Не гараздѣ,... лѣнѣиво, гнѣосне, не ѡхѣтне (1627 ЛБ 7); Понѣва(ж) и Хс Па(н), ... не дрѣмлиѣве, не ѡспѣле, не гнѣосне и не лѣнѣивѣ постѣпова(л) (Львѣв, 1646 Жел.Сл. 6).

ГНЮСНЕТИ *див.* **ГНЮСНѢТИ.**

ГНЮСНИЙ *див.* **ГНЮСНЫЙ.**

ГНЮСНИКЪ *ч.* Ледар, ледашога: приходили симоніанѣ, херинтоѣ,... гнѣосници, манихеѣ,... — тѣе всѣ на тотъ корабль, то естѣ на церковъ Божію,... акы лѣвы рычатѣ, хотячи еѣ поглѣтити (бл. 1626 Кур.Н. 25).

ГНЮСНО *присл.* 1. Лѣнѣиво, недбалѣ: Щавствѣннѣ: Гнѣосно, згнѣло, лѣнѣиво, недбалѣ, спанѣле, не ры(х)ло (1627 ЛБ 158).

2. Бريدко, гидко: gelide, зи(м)но, гню(с)но (1642 ЛС 206); gancide, гнюсно, гнило (Там же, 344).

Див. ще **ГНЮСНЕ.**

ГНЮСНОСТЬ, ГНУСНОСТЬ *ж.* (смп. gnuśność) 1. Лѣнѣивство, лѣдачѣсть: богѣтѣство гнѣосности и роскоши естѣ ѡ(т)цѣмъ (Острог, 1614 Тест. 139); Бѣже мой... възбди ср(д)це мое кѣ тебѣ а з та(ж)кои гнѣосности звлѣци ма. (Київ, 1623 Мог.Кн. 46); грѣхи до грѣхѣвъ, гнѣосность до гнѣосности, и згоршѣне до згоршѣна прикладѣетъ (Вѣльна, 1627 Дух.б. 43); Лѣнѣость: Гнѣосность (1627 ЛБ 60); ѡ(т) кѣрени зло(г), Оунѣнѣе вѣтѣіе, ѡ(т)чаѣнѣе, малѣдѣшыѣ, гнѣосность, злѣсть (Львѣв, 1645 О тайн. 57); Гнѣосность. Desidia (1650 ЛК 440).

2. Мерзеннѣсть: приклады имѣ в' посродокѣ принѣсѣтѣ, кѣ наслѣдовѣнію вызѣваючи ѡныхъ дѣши, и гнѣосность, и бѣазнь, и лѣнѣивство, и ѣное най бы што бѣло небезпѣчное ѡ(т)далѣючи (1627 Тр. 11); Небрѣжникъ: Небрегѣй, недбалѣ(и), нехлѣба, небрѣжно(ст): малѣдѣшіѣ, гнѣосность, в'згѣрда (1627 ЛБ 72); Нечистѣтѣ: Сквернѣ, брѣдѣ, гнѣосность,... ѣже естѣ излѣнѣіе сѣменѣ (Там же, 77); Такъ... дѣша, тѣми

фортéлами неприáте(л)скими заколисáвшиа, стае(т)са нестатéчною, ажъ до гнiосности припёрта (серед. XVII ст. *Кас.* 133).

ГНЮСНЫЙ, ГНЮСНИЙ, ГНУСНЫЙ

прикм. 1. Лiнивий, недбалий, ледачий: Смерть... страхъ ражаеть, а страхъ зась ни<к>чемныхъ, пороженныхъ, ленивыхъ и гнiосныхъ чынить (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 1017); Мáгкiй: Гнiосный, нéмоцны(и) (1627 *ЛБ* 67); Немóцный: Немóцны(и), гнiосны(и), лънiйвы(и) (Там же, 74); Женихъ... на(д)ходи(т), которо-го чдле вперёдiти на(м) потреба, абы насъ спáчихъ и гнiосныхъ не застáлъ (Киiв, 1637 *УС Кал.* 154); nothrottes, гню(с)ни(й), унили(й) (1642 *ЛС* 282).

2. Поганий, гидкий: мови(л) стýи Iоа(н) пребезоу(м)ныи Жидове, ци не досы(т) маеть на та(ж)ки(х) моука(х), которы есте задали нашемоу...избавителю, А и ещe свои(м) бестð(д)ны(м) а гноусны(м) насмъванiе(м) (XVI ст. *УС Трост.* 73); Хто правослáвной вѣры отступáет,... сам есть гнюсная грехóвная жертва (к. XVI ст. *Укр.п.* 74); неха(и) теды проклаты(и) гнiвъ, и срóгость гнюснаа згiне(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244 зв.); Оунылыи: Гнiосный, фрасовлiвы(и), зныдълыи (1627 *ЛБ* 139); Дла чо́го зaráзъ ...не оудаючыса жáдное... лънiвое и гнiосное яковбе оспáлство,... пдстилемса,... на опатрение и ревъзию пáствѣ мбей злецоныхъ овецъ Хр(с)то́выхъ (Львiв, 1645 *Жел.Тр.* 1 зв.); Весна, лъто, осънь в гнюсном плащу ходит, Котрим сильна зима, як гетман рей водит (1648 *Елег.* 152).

3. Нечистый, неугодный Богови: онi же... сщце iстинiю вѣрѣ очистивши о(т) гнiосныхъ ересей,... ихъ же яко плéвель о(т) пшеницы, о(т) непоро(ч)ныа вѣры истребиша (Острог, 1598 *Сур.* 15 зв.); И хтожъ не знаетъ гнюсного и възгаржоного а въ сщзме... заматерелого народу Греческого (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 1017).

4. У знач. *iм.* Вл. н.: Гри(ц)ко Гнусны(и) (1649 *РЗВ* 407).

Див. ще ГНЮШЛИВИЙ.

ГНЮСНЪТИ, ГНЮСНЕТИ, ГНУСНЪТИ

диесл. недок. (*стп.* gnúsnieć) (чим) ледачити, розлиноватися: Пóдлымъ, и възгаржоного оумыслѣ былъ бымъ: ёсли бымъ... порожнованъемъ гдеко(л)векъ гнiоснети, и гнiти мѣль (Св'е або Вiльна, п. 1616 *Прич.*

отех. 13 зв.); речъ... неслдшна, жёбы... облюбёнцеви, на мди и кр(с)тъ, облюбёница дла которой облюбёнецъ пришóлтъ, гнiоснѣла и рбскоши заживáла (Вiльна, 1627 *Дух.б.* 251); Стðжаю си: Оунываю, фрасю(с), трошдса, гндснѣю, лънiвъѣю (1627 *ЛБ* 123); Оунываю: Ныдѣю, зныдѣваю, гндснѣю,... лънiюса (Там же, 139).

ГНЮСТВО *с.* (*стп.* gnustwo) лiнивство, погань: ineg[t]ia, невѣже(с)тво, гню(с)тво (1642 *ЛС* 234).

ГНЮСЪ *ч.* (*стп.* gnus) 1. Лiнь: Ку тому тежъ абысмо не залежали поля, и абы въ гнюсь и въ лъность не приходили, допущаеть Богъ враговъ и супостатовъ на насъ (Киiв, 1621 *Кон.Пал.* 824).

2. Мерзота, паскудство: виде(л) е(с)ми неве(с)ту котораа седѣла на че(р)воно(м) зверати... маючи кубо(к) золоты(и) в руци свое(и) по(л)ны(и) гнiосу и плюга(в)ства (XVI ст. *КАЗ* 643); Што(ж) теды оучи-ни(т) в' до(м) дшѣ нашеи пре(з) оуживáние тáинъ... всáкюю згло́ла бблѣзнь дшѣ нашеи о(т)женеть,... гнiюсь... и всáкiй грѣхъ попáли(т) (Киiв, бл. 1619 *Аз.В.* 309); Вы(и)деть дхъ нашгъ, алижъ ти... трѣпъ гно(и)ны(и). Гнiосѣ, роба(ц)твѣ мерзáчки и брыдкост-ти пблныи (Вiльна, 1620 *Лям.К.* 16).

3. Ледар, нетяга: iners, безхудоже(н), невѣжа, гню(с), нетя(г) (1642 *ЛС* 234).

ГНЮШЛИВИЙ *прикм.* Те саме, що гнiосный у 1 знач.: Гнюшливий. Ex[s]ecrandus. Detestabilis. Obscaenus. (1650 *ЛК* 440).

ГО *виг.* 1. (*вживається для вираження презирства*) го: Знаменованiа Междометiа сѣтъ различна... Презирающаго: яко гó: Мерзáщагоса: яко фё (Св'е, 1619 *См.Грам.* 194); Знаменованiа Междометiа сѣтъ ра(з)лична... // Презирающаго: якó, гó. Мерзáщагоса: якó, фё (Кременецъ, 1638 *Грам.* 73-73 зв.).

2. (*вживається при повтореннi для вираження захоплення*) го-го-го: Го, го, го (*Уж.* 1645, 74).

ГОБЗОВАННИЙ, ГОБЗОВАНЪ *прикм.* Багатий, достатний, плiдний: fegaх, плодови(т), гобзова(н) (1642 *ЛС* 196); opiragus, изоби(л)ни(й), гобзова(н)ни(й) (Там же, 293).

ГОБЗОВАННЪ *присл.* Багато, достатньо, плiдно: opirare, оби(л)но, гобзова(н)нѣ (1642 *ЛС* 293).

ГОБЗОВАНЪ *див.* ГОБЗОВАННИЙ.

ГОБЗОВАТИ дієсл. недок. (цсл. гобзovati) процвітати: Пусть нынѣ латыня фарисейски хвалит, пусть в богатствѣ с оным богатым // гобзуют,... а мы, православныи, терпим, а мы похулени, поруганы и посмѣяны будем (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 161-162); Убо церковь восточная,... и // поднесъ здрава и красна, тесным путем идучи, в спасаемых гобзует (Там же, 185-186).

ГОВЕЙНО с. Піст: Первое светло. великое говѣино. да хто є(г) ѡ(т) хр(с)тяньнъ чисто соблюдає(т)... да боудеть во цр(с)твѣ нб(с)номъ (1489 *Чет.* 337).

Див. ще ГОВЪНІС.

ГОВНО с. Кал, гній, нечистоти: stercus го(в)но, гною (I пол. XVII ст. *Сем.* 165).

ГОВОРИВАТИ дієсл. недок., многокр. (багато разів повторювати якісь думки) говорити: недаромъ есмо говоривали што(ж) сєсь ива(н) больше сего іс(с)а (1489 *Чет.* 129).

ГОВОРИТИ, ГОВОРІТИ дієсл. недок. 1. (мати здатність володіти мовою) говорити: добрѣ в'сѣ рѣчи чини(т) г'лоухы(м) каже(т) слышати, и нѣмымъ // говорити (1556-1561 *ПЄ* 155-155 зв.); нѣмы(м) говорити каза(л) (XVI ст. *УЄ Трост.* 45); Глю: Мбвлю, говорѣ (1627 *ЛБ* 25); говорѣ confabulor (*Уж.* 1645, 66 зв.); alloguor говоріти (I пол. XVII ст. *Сем.* 19); у вѣтеръ говорити *див. ВѢТЕРЪ.*

2. (кому, до кого, що, о що і без додатка) (ви-словлювати думки, погляди) говорити (до кого, що, про що): Нестеръ почаль говорити: "изнайду дей я виноватого, напрасно ся тутъ бавимо" (Луцьк, 1570 *Ив.* 267); Сєє говору вам (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 44); вѣщяю, повѣдяю, говорѣ, голошѣ (1596 *ЛЗ* 34); лепей естѣ ми(л)чати нижли зле говорити (к. XVI ст. *Розм.* 17 зв.); Што бы есь не угнѣвавъ на ся Бога, не гадай нѣчого, тай не говори, што овунъ не любить (XVI ст. *НЄ* 158); А ты, Скарго, с латынским костелом никакоже молчати и смиритися не хочеш, только все говорити, сваритися и возносити (1608-1609 *Виш.Зач.* 221); И овшемъ протівно томѣ и говорѣ(т) и пійше(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 236); а сѣмленіє злоє, да(р)мо і говорити, тоє ся ба(р)зо встидитъ (Чорна, 1629 *Диал. о см.* 268);

(о кім, о чім і без додатка) розповідати (про кого, що): а што(ж) ты здорового знає(ш) да говори(ш) (п. 1596 *Виш.Кн.* 245); в том словѣ познаваю, иж пан Юрко... ведомости истинное во писании не досягает и вѣдати не может, власнѣ як шидерством о спасении говорит (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 192); дали есте его всадити во иншом мѣстѣ в Городку на колько мѣсяцей, абы о вас перед людѣми не говорити (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44).

3. (з ким) Вести бесіду, розмовляти: Проклять тотъ, который бы тыи книги чоль, а тые бы слова на похоти женьски собѣ складаль..., а говорячи зъ ними тыми словы, проводячи ихъ а розмовляючи на блудную похоть (поч. XVI ст. *Песн.п.* 49); тые [чоботы] дла тѣго ино(к) та(к) носи(т)... бо если бы красное што на собѣ носи(л), ты бы на него миле(и)ко погладова(л), и говорити з ни(м) прагнѣ(л) (п. 1596 *Виш.Кн.* 234); A ia iuz tepier do Porádycy poudu A o tyi ricy z nieiu howority budu (поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 2 зв.); Dypis szukaumo Tá howority prestaímio (Яворів, 1619 *Гав.* 21); *Образно:* опята душа съ великою жалостію ко Христу говорить, всповедуючи свои пригоды (поч. XVI ст. *Песн.п.* 53).

4. (по кому) Обмовляти (кого), наговорювати (на кого): где боудѣ ѡци стии ѡписа(л) а хто бѣде(т) по неи говорити ино бѣ ра(ди)... мене за то не клените но исправла(и) свои(м) добры(м) разѣмо(м) (Київ, 1554 *ПИ* №1).

ГОВОРНЯ ж. Говоріння, розмова: а што(ж) за пожито(к) гово(р)ни; // или бесѣды иноковы с тобою А чого(ж) са инокъ ѡ(т) тебе науочи(т) (п. 1596 *Виш.Кн.* 246-246 зв.).

Див. ще ГОВОРЪНІС.

ГОВОРУХА, ГОВОРОХА ч. Говоруха, говорун. Вл. н.: Гри(ц)ко Говоруха (1649 *РЗВ* 11 зв.); Васи(л) говоруха (Там же, 117); Иванъ Говоруха (Там же, 177 зв.).

ГОВОРЪ, ГОВУРЪ ч. 1. Розмова, гомін, говір: сталь говоръ великъ въ домоу евфимьяновѣ (1489 *Чет.* 151).

2. Вл. н.: А то ся дѣяло... при... воу(и)тѣ... гриць мацковѣ(т) и говоуръ и ины(х) люди(и) за(ц)ны(х)... не мало (Одрехова, 1644 *ЦДІАЛ* 37, 2, 54 зв.); Конъдра(т) говоръ (1649 *РЗВ* 433).

ГОВОРѢНІЕ с. Говоріння, бесѣда: какъ всѣмъ кро(т)коє и сла(д)коє величїемъ рное говорѣнїе та(к) х(с)а стрѣтїмъ (1489 *Чет.* 139).

Див. ще ГОВОРНЯ.

ГОВѢНІЕ с. (цсл. говѣнїе) 1. Страх: Трепетъ: Страхъ, дрижа(н)є, дрѣжъ, говѣнїе (1627 *ЛБ* 133).

2. (*пїст з молитвою*) говіння: Бл҃га єсть Мл҃тва съ говѣнїемъ и мл҃(с)тынєю (Київ, 1648 *МКСВ* 350).

3. Пошана, честь: Говѣнїе. Veneratio. Reuerentia. Нопог (1650 *ЛК* 440).

Див. ще ГОВЕЙНО.

Пор. ГОВѢТИ.

ГОВѢННО присл. Набожно постячи: geuegen-ter, че(с)тно, говѣнно (1642 *ЛС* 354).

ГОВѢТИ дієсл. недок. (цсл. говѣти) (*набожно постити*) говіти: Тако говѣемъ, преосщєнъный Архїєп(с)пє всєа Рѡссїи, яко превъш҃ше еси ннѣ на(м) радостї всакої (Львів, 1591 *Просф.* 69); honesto, говѣю, поче(т)вую, почитаю (1642 *ЛС* 219); Говѣю. Нопого. Colo. Obseruo (1650 *ЛК* 440).

ГОВЯДО с. (цсл. говадо) рогата худоба: Говядо. Pecus: dis. Pecus: oris (1650 *ЛК* 440).

ГОВАЖИЙ прикм. Яловичий: повелѣ(л) безаконны прѣ слоугамъ своимъ бити стога геор҃геа жилами говажими сырыми (1489 *Чет.* 183).

ГОГОЙ виг. (*вживається для вираження радощів, захоплення*) гей, гой: Гогой (*Уж.* 1645, 74).

ГОГОЛЕВЕЦЬ, ГОГОЛОВЕЦЬ ч. (*мешканець с. Гоголів або виходець із нього*) гоголівець. Вл. н.: Иванъ Гоголовець (1649 *РЗВ* 423 зв.); Семень Гоголевецъ (Там же, 438 зв.).

ГОГРАФЪ, ГОКГРАФЪ ч. Географ: ачко(л)векъ на то(м)же оживяне гишпанове,.... не вѣдомо перед(д) ты(м) люде(м) и а(с)тролого(м) та(к)же гокграфо(м) вы(с)лы и крайны налезли прєва(ж)ны(м) жєкглова(н)є(м) (1582 *Кр.Стр.* 26 зв.).

ГОД див. ГОДЪ.

ГОДЕНЬ див. ГОДНЫЙ.

ГОДИВЫЙ прикм. Придатний, здатний (до чого): подчасъ тоє нн҃курсия дровъ и до будин҃ьку дерева годивого вывезено (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 63).

Див. ще ГОДНЫЙ.

ГОДИНА, ГОДИНА, ГОДЫНА ж. 1. (*одиниця вимірювання часу, що дорівнює 60 хвилинам*) година:

Тогб же рѡдѣ дн(в) чл҃чїи оуродїлося дѣта... живѣ бы(л) годн(н) и (1509-1633 *Остр.л.* 126); тамъ на тоє мєстцѣ... чнѣмъ нарихлей... са постєшал, ни оного дна, ани години не змєшкїваючи (Краків, 1539 *ASTV*, 203); ино ста(р)шнїи нн҃шї змови(в)шнїса зо вснїми нами... и радою зобра(в)шнїса всї на о(д)но мє(ст)дє... яко вжє бы(ло) вно(ч) о ко(л)жѣ годн(н) в дворь єсмо вломилисѣ (Кременецъ, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1810, 20 зв.); Дѣялося року, индикту, справова(н)я м(с)дѣа, днѣя и години на мє(ст)дѣу, яко вышє(н) є(ст) поменєно(м) (Володимир, 1580 *ТУ* 185); и коли вжє было по трє(х) година(х) жѣна єго не вѣдаючи што са стало та(м) вошла (II пол. XVI ст. *КА* 23); сєдѣли по(д) рату(ш)ю яко и годн(н) и приплатили нн҃шї злѣты(х) ̄ (Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 2); заразъ выслѣхаль єго Бг̄,.... и(ж) в єдної годннѣ волѣсы на голова(х) ихъ посивѣли (поч. XVII ст. *Пчела* 4); Часъ: Годїна, кднѣвнаа ча(ст) (1627 *ЛБ* 156); мѣсѣль бѣмъ дѣлго го часѣ на тоє о(т)ложїти годннѣ (Львів, 1642 *Бут.* 2 зв.); не вѣси бо що та за годннѣ смѣрть поткѣеть (Чернігів, 1646 *Перло* 124 зв.).

2. (*відрїзок часу, що дорівнює 60 хвилинам, який числять від півночі і від півдня*) година: ца(р) переконьски(н)... прїтагнѣль по(д) замокъ о четвє(р)то(н) годннѣ на дєнь (1552 *ОБЗ* 142 зв.); А коли была шєстаа година... сталаса тма по в̄сєн землї (1556-1561 *ПС* 194); было годннѣ зо двє в̄ ночь (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 1/І, 11); Было бо яко бы шє(с)той годннѣ оучнїлосъ тємно по всєй землї аж до девѣтой години замєркло слнцє (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 84); Слѣдїтїса маю(т) хлопята до шкѣлы... днѣя велїкаго на ою годннѣ абы всї стали (Львів, 1587 *ЛСБ* 87); Г: Котораа єсть година. И: двана(д)цѣтаа (к. XVI ст. *Розм.* 6 зв.); росказала(м) тобѣ абысь приполъ о четвєртой годннѣ (Там же, 7); А гдѣ была шєстаа година на днѣ, распато Іса (XVI ст. *УЄ Трост.* 70); Рѡдѣ бжїя махаї м(с)дѣа Авг(с) єї дна Годнннѣ пнѣтой в но(ч) гро(мь) вдарї(л) на цє(р)ковь (Львів, 1611 *ЛСБ* 1038, 3 зв.); и такъ прє(э) двє(с) актъ то(г) вєсѣля спѣко(н)нє прєтрва-ли аж до годннѣ внѣи а(л)бо шє(ст)н вночь (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 2 зв.); в̄ь сєреду, о одынацѣтѣоє

године на поль зиггару передь полуднемь... Пану Богу духа оддалгь (Луцьк, 1648 *АрхЮЗР* 8/III, 610); повѣдай мнѣ рокъ, днь, и годинѣ нароже(н)а пра моего (серед. XVII ст. *Хрон.* 396).

3. (певна пора, період часу, момент) година: нинѣ бо братя на(м) естѣ година боу са молити (1489 *Чет.* 367 зв.); А так мы ведле оноє змовы своей до Шайна въ снѣдалнѣю годинѣ приехали (Ковель, 1539 *AS IV*, 182); Сходѣтиса маю(т) хлопята до школы на годину певнѣю (Львѣв, 1587 *ЛСБ* 87); оуздоровленна бы(ст) до(ч)ка еи о(т) той години (к. XVI ст. *УС* №31, 186 зв.); а гды была година ве(ч)рѣ сѣль [Іс] за сто(л) с ними (поч. XVII ст. *УС* №256, 11 зв.); Такъ подѣ небомъ и в морахъ и под землею що ся дѣе знаю, Вѣдиной годинѣ през слѣги свои много новинъ маю (I пол. XVII ст. *Сло зб.* 13); в' едѣнѣ часѣ и в' еднѣ годинѣ оударили потѣгою (Київ, 1627 *Тр.* 661); Прихѣди(т) бо днь Гнѣ; несподѣванной години и дна (Чернігѣв, 1646 *Перло* 130 зв.); И реклѣ вобзѣ до нѣй коли година ядѣнѣю бѣдетѣ, прииди тѣгѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 194 зв.); година арештовая — визначена пора, коли обвинувачений має з'явитися перед судом: на позовѣ жалобы поводовы зво(л)нымъ тоє справы арештомъ взда(н)(!) котореє взда(н)є ѿ године звыкло(и) арештово(и) будѣчи до арештѣ тоє справы чере(з) тогожѣ во(з)но(г)... привольваны по(з)ваные, // ...чере(з)... пана яна завѣшѣ арештоваль (Київ, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 28-28 зв.); година волная — відпочинок: Бы... нѣчѣбо з' тыхъ поменѣныхъ на зѣмный нашѣ скарбѣ, Братѣе, не припадало, ... за што еднѣкѣ тоє самое стойтѣ, же днѣмъ и но(ч)ю, жадноѣ годинѣ волноѣ немаючи, ѿ збиранію егѣ клопотимѣса (Київ, 1637 *УС Кал.* 71); година звыкляя до арештѣ — те саме, що година арештовая: А ижѣ позваны(х) бѣдѣчи ѿ године зви(к)ло(и) до арештѣ тоє справы черезѣ тогожѣ возного... привольванѣ не ста(л)... а преречоны(и) змоцованы(и) стороны поводовое... к то(и) справе домовя(л)се (Київ, 1617 *ЦДІАЛ* 181, 2, 125, 2, 2); година смертная, година смерти — смерть: Я тебе ча(с)то ѿстерѣгалѣ, абы еси на тѣю годинѣ сме(р)тнѣю памяталѣ (Чорна, 1629 *Диал. о см.* 266); Я кнегини... Коширскаа, ... роздѣючи то, ижѣ ни што не ест певного и так небезпечного, яко час години смерти, ... ѿтписываю... именьа моего Дернѣ

на церковь (Луцьк, 1545 *AS IV*, 418); от години до години — доба: Порохѣ толъкѣтѣ водою ѿ стѣпе млыново(и) то(л)качевѣ можѣтѣ ѣбити ѿди(н) толъкачѣ ѿтѣ години до години каме(н) порохѣ (1552 *ОЖЗ* 119 зв.); послѣдняя година — кінець світу: Сынѣчкова, послѣдняя година естѣ, якосте слышала, ижѣ антихристѣ идѣтѣ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 316).

4. (відрїзок часу, що відводиться на певне заняття) година: И(ж) розныхъ діалектовѣ внашо(и) школѣ ѣчити бѣдѣтѣ, и години, которой чоґо ся ѣчити маю(т) споряжоны су(т) (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 85); На година(х) шко(л)ныхъ всѣ в школѣ рано и по ѿбѣдѣ прито(м)ны быти маю(т) (Там же, 86).

5. Рік: дали... есмы томѣ... монастыри ѿ(т) пѣтної и поволіли есмы абы соби посилали мѣлебниці... абы имѣ ходили по рибѣ по три мажи по дваці на годинѣ, три мажи оу весни три мажи оу ѿсенѣ (Сучава, 1522 *МЭФ* фотокоп. 12); то па(к)... григоре(и)... су(л)да агригоре(и)... писа(р)... допу(с)ти(в)ши ва(м) тую справу знову незвы(к)лого часу до ре(с)тру вписати теперішнего вжо повода по године судо(м) во(д)ле права звыкло(и) приволати казали (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 142); анектанѣв... пото(м) оуказѣл ланцѣхъ з кѣсти слонѣвой справленый, з котѣрогѣ походѣли сѣмѣ звѣ(з)дѣ вельми ясны(х) годинѣ розмѣраючи и рожанѣе людскѣе (серед. XVII ст. *Хрон.* 396).

Див. ще ГОДИНКА.

ГОДИНКА, ГОДЫНКА ж. 1. (одиниця вимірювання часу, що дорівнює 60 хвилинам) годинка: мнѣ до приведѣн'а в'скѣтокѣ дѣла тогѣ знаменїтого часѣ на годи(н)кѣ любовне оузычите (Вільна, 1620 *См.Каз.* 9).

2. (певна пора, час) годинка: и такѣ же то не мѣжешѣ анѣ в одноє годинѣкы чѣти з' хр(с)то(м), жебысѣ презѣ маѣтности и рѣскоши не впѣл' в покоусы (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 41); Часѣ(ц): Годынка. Часосло(в) (1627 *ЛБ* 156).

Див. ще ГОДИНА.

ГОДИННИКЪ ч. Годинник: Тогѣ же рокѣ... бѣра была бѣрзо великаа, иже... веждѣ замѣковѣю в берестѣ з' годинѣннѣко(м) оу водѣ вкинѣла (1509-1633 *Остр.л.* 129); Часѣ(ц): ...Годи(н)ни(к), зѣга(р) (1627 *ЛБ* 156).

ГОДИТИ *дієсл. недок. 1.* (кому, чому, к кому чим) Догоджати, годити (кому, чому, чим): своєму кальномуу смердащемоу тѣлоу годишь, повинна еси огневи (1489 *Чет.* 370 зв.); я... низко чоломъ бью и хочю ко твоей милости,... пріязнью и послугою братскою заслуговати... годити (Острог, 1511 *АЗР* II, 93); Али, найперво, обуздайме и смиримъ тѣло наше,... що бесме годили души нашуѣ (XVI ст. *НЄ* 37); прето жаде(н) члѣк не може... свѣтоу семоу го(ди)ти (к. XVI ст. *УЄ* №31, 113 зв.).

2. безос. Годиться, слід, належить: тепер намъ са не видит, ани годит того застановена и вырокд нашего первшого иначеѣ ѡтменати (Вільна, 1541 *AS* IV, 275); Ви(ди)тели, я(к) не то(л)ко дховны(ми), але ани прѣсты(ми) хр̄(с)тияны звѣтиса ва(м) не годи(т) и не достои(т) (1598 *Виш.Кн.* 287); такімъ прикладомъ йншихъ всѣхъ намъ призовиты(х) порѣдковъ игра иде(т), азали то такъ лѣгъце вѣжити годить (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 49 зв.); Що в правдѣ кро(м) похлѣбства зступитиса годило Лечъ гдыбы на увагу мдры(х) приходило (1636 *Лям. о пр.* 3 зв.); проси матко моѣ, бо мнѣ не годить абымъ ѡ(т)воротилъ обличье мое (серед. XVII ст. *Хрон.* 288).

3. Прямувати до чогось, намірюватися: Разсмошраю: Оусмотряю, мѣрѣ до цѣли, гождѣ, змѣряю (1627 *ЛБ* 106); Оусмотряю, оумышляю, намѣряю: Мѣрѣ до цѣли, годждѣ, змѣряю (Там же, 168).

4. (кому що) Наймати <?>: Если здѣхне быдла котѣрое вамъ есть годить хтѣ, се стѣрѣв егѣ дѣткне не чийсть бѣде ажь до вѣчора (серед. XVII ст. *Хрон.* 119).

Див. ще ГОДИТИСЯ.

ГОДИТИСЯ¹ *дієсл. недок. (чому) (погоджуваѣмъ слзчимсь)* годитися (з чим): А коли оуже ничомѣ се не гѣдилъ казѣль огѣнь приложить, и еше дихаючого сѣмажитъ вѣ пѣнвѣ, вѣ которой коли егѣ дѣлго мѣчноно, дрѣгій..., напинали оди́нь дрѣгого,* абы статѣчне смѣртъ поднѣли (серед. XVII ст. *Хрон.* 475).

ГОДИТИСЯ² *див. ГОДИТИСЯ.*

ГОДИТИСЯ, ГОДИТИСЯ, ГОДИТИСА *дієсл. недок. 1.* (кому, на що) (бути кому-небудь, для чого-небудь придатним) годитися: хочю то твоє(и) мл(с)ти... послѣгою бра(т)скою заслѣгова(ти) вчо(м) са... коли бѣдѣ по(т)рѣби(з)не твоєи мл(с)ти... годи(ти) (Острог, 1511 *ЛОИИ* 124, 1, 4, 1); если же

соль зѣмажетъ са, то чи(м): ѡсолитса южь са ничемоу болше не годить толко абы была вѣнь высыпана (1556-1561 *ПЄ* 31); во(з)ны(и)... маеть двазывати... // земли лесное которая бы ся годила на па(ш)ню (1566 *ВЛС* 58-58 зв.); если же солзмажется, то... юж нікому ся не годит, толко абы была вѣнь выкинѣна (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 44); мещанѣ гос(т)киѣ... сво(л)не... дрова рубаю(т) и ду(б)ѣ дерево бо(р)тное... а иншое которое се на бо(р)ти годило рубаю(т) псу(т) (1581-1583 *ЛНБ* 103, 14/1с, 1848, 1); та(м)тую стѣю цр(к)о(в) на такови(м) ми(с)цу котораа годи(т)са абы не была ѡпу(с)чѣна ѡ(т) помочи нашеѣ (Сучава, 1598 *ЛСБ* 320, 1); члѣкъ котѣрый кѣлвекъ... оухватитъ звѣра, аѣбо пѣаха, котѣрыхъ са есть гѣдитъ, нехайъ выліе кро(в) з негѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 121 зв.).

2. (бути здійснюваним, виконуваним) належати, належатиса; *безос.* належить: Єго Милость... рачить так с тымъ [листомъ] вчинити, яко са бѣдетъ годити (Львѣв, 1537 *AS* IV, 86); вы звыкли(с)те вѣ рѣча(х) цр(к)овны(х) фѣдмае(н)тѣ закладати не вперѣ(д) якоса годи(т) кгрѣ(н)тѣ дѣбре добра(в)ши и докопа(в)ши, прето и многѣ таковыѣ фѣндаѣѣ вашѣ подпадали (Ясси, 1614 *ЛНБ* 451, 1 зв.); Достѣбитъ: годѣтса, прислѣшаеть, слѣшно е(ст) (1627 *ЛБ* 32).

3. безос. Годиться, потрібно, треба: рекль и(м) годи(т) ли са вѣ соуботы добро чинити, чили зле оучинити (1556-1561 *ПЄ* 136); сноу ты вѣсегда еси съ мною и все моѣ твоє е(ст). Але годи(т)са веселитиса // и радоватиса, иже то(т) бра(т) твоуѣ оумрль былъ и ѡпа(т) ѡжилъ (Там же, 290 зв.-291); чи годитса ва(м) члѣка ры(м)ланина не ѡсуженого бити би(ч)ми (II пол. XVI ст. *КА* 124); Дѣля того берѣтъ собѣ на розумъ гораздѣ, которымъ кѣпомъ годить ся хрестіанинови постити (XVI ст. *НЄ* 13); на(м) гѣди(т)са хѣ наслѣ(до)вати яко гѣловы нашеѣ (к. XVI ст. *УЄ* №77, 77); ведле уставы Сына Божого, хто был окрещѣный, не годитса его повтѣре крестити (Вільна, 1608 *Гарм.* 196); не толко вѣ едѣнь рѣкъ, але и на кѣждый годѣтса намъ ѡфѣры и млтвы вѣ памѣть ѣного чинити (Киѣв, 1625 *Коп.Ом.* 165); Требѣсть есть: Потрѣба, подобѣеть, ...достѣби(т), годѣтса (1627 *ЛБ* 133); ѡ томъ станѣ ... такъ зѣ старѣгѣ якъ и зѣ новѣгѣ Тѣстамѣнтѣ мѣвити годѣлося, але же намъ ѡ томъ ннѣшній Актъ мѣвити не позволѣе(т) (Киѣв, 1646 *Мог.Тр.* 925);

годиться, слід, можна: По(м)понид(с)... пишд(т), и(ж) ся мешанина ри(м)ского бычовати вкрдгы не годило (1582 *Кр.Стр.* 85); Ревнителе(м) рече(и) добры(х) с того вымовлатї и меноватиса не годи(т) са (Острог, 1587 *См.Кл.* 5, на полях); не годитсе члонькомъ отъ головы отрѣкатисе, ани противныхъ речей дѣлати (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 141); за такю ценд продати не годи(т)са (к. XVI ст. *Розм.* 27 зв.); коли их пытано, чему бы не ѣли, отповѣдили, же такая их рекула, же мнихом мяса ѣсти не годится (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 33); И тоѣи тѣжь цноты молчатъ не годїтса, Хтббы противъ того бы(л), глѣпы(м) подоби(т)са (Київ, 1618 *Вѣзер.* 15); Члвкъ которїй насадїлъ виногра(д)..., з которо(го) бы са годїло // всїмъ поживать: нехай їде(т) и ворбїтиса до дѣмѣ своего (серед. XVII ст. *Хрон.* 154 зв.-155);

годиться, варто, доцїльно: А тутъ миса годить прыпоменути проклятую ересь тогожь Стефана Куколя (Вільна, 1608 *Гарм.* 182); теды онъ мальжонку протестуючогосе словы непристойными, которых тут и въспоменути не годитсе, лъжыл, сромотилъ, а потом... до избъы зъ челядю своею вѣлизъ (Луцкъ, 1647 *АрхЮЗР* 1/VI, 812).

Див. ще ГОДИТИ.

ГОДИШНЫЙ, ГОДИЩНЫЙ *прикм.* 1. Рїчний, цїлорїчний: Толк и разум о всем порядку церкви православное до всего цѣлого року в словѣх раздѣленных, обходячи круг годишний, наедно злучити надлежит (1608-1609 *Виш.Зач.* 204).

2. *У знач. ім. годищныа* — роковини: Аще преставитса братъ, и аще естѣ Сщїенникъ въ Ѡбїтели, да бываѣтъ слѣжба на третїны, на деватїны, на сорочїны, и годїщныа ѡ оусѡпшихъ (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 157).

ГОДИЩЕ, ГОДИЩЕ *ч. (цїлий, повний) рїк:* Лѣто: Врѣма, рѡкъ, часъ, гѡдъ, гѡдище (1627 *ЛБ* 60); *Nod:* Nodiszcze: гѡк: lato (Жовква, 1641 *Dict.* 57); Годъ. Годїще. Annus. Aetas (1650 *ЛК* 440).

Див. ще ГОДЪ.

ГОДИЩНЫЙ *див. ГОДИШНЫЙ.*

ГОДИНА *див. ГОДИНА.*

ГОДЛИВЫЙ *прикм.* Згїдливий: дя(т)ко мо(и) ...хотечи ми его м(л) ласкавую м(с)ть з себе в молодости мое(и) показа(т) пере(д) прияте(л)ми...

которы(х) есмо на то проме(ж)ку собою мели в годливимъ и бра(т)скимъ обычаемъ поро(в)нали (Ляхівці, 1548 *ЛНБ* 103, 19/Id, 1961 24).

ГОДНЕ, ГОДНЪ *присл. (стп. godnie)* гїдно, достойно, з честю, як слід: Всакии речи... для годности заслѣгъ ѡт высокїх панов... заплатѣ знамени-тѣю щедре, а годне прїймѡют (Вільна, 1522 *AS* III, 235); кнзь ку(р)пски(и)... за короля авгѡста и стефана годне слѣжи(л) (Володимир, 1569 *ЖКК* II, 198); Третее мнѣ оуважена до по(д)несена щаста того гѡднѣ нб(с)ного подаѣтъ сты(и) їва(н) хрисосто(м) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 237); Тѣю теды послѣгѣ гѡдне ѡ(т)правивши,... Ве(р)нѣли ся в покѡбу до своихъ салашовъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 46); Могила слѣвный, на ѡрѡнгъ Митрополи Встѣпѣтъ гѡдне, з нб(с)нои воли (Київ, 1633 *Евфон.* 307); Абѡвѣмъ прїймѡчїй, абы гѡдне прїймѡвалъ, повїненъ бѣти члѡнкомъ црѣвнымъ (Львѣв, 1646 *Жел.Сл.* 4 зв.); Ещѣ една(к) и на то(м) Лилїй не дѡсы(т) же та пѣнкне хлѣбъ оукшталтовала дшѣвный, алѣ снѡвъ Православнорѡссїйски(х) хѡче(т) наѡчїти яковѣми го(д)не преречѡного заживши хлѣба, бѣти маѡт? (Київ, 1648 *МІКСВ* 350).

Див. ще ГОДНО.

ГОДНЕЙ, ГОДНЪЙ *присл. в. ст.* Достойнїше, з бїльшою честю: ѡте(ц) Балаба(н)... це(р)кви божо(и) заслѣжи(л) и завше го(д)не(и) мимо ины(х) заслѣговати и ратѣ(н)ко(м) и ѡ(з)добою ѡно(и) бѣти може(т) (Острог, 1607 *ЛСБ* 410, 1 зв.); Я если вывышшєный бѣдѣ ѡ(т) земли всѣ привлѣкѣ к себѣ, жебымъ годнѣй и якъ потреба тою ма(т)ерїю ро(з)соужа(л), на двѣ части дѣлю (поч. XVII ст. *Проп.р.* 294).

Пор. ГОДНЕ.

ГОДНЕЙШИЙ, ГОДНЪЙШИЙ *прикм. в. ст.* Гїднїший, достойнїший: естли бы ся намъ господару увидѣли годнѣйше свѣдки каноницкїи, ажъ бы вжо передъ нами тому конецъ былъ (Вільна, 1516 *АЮЗР* I, 51); инши(х) светко(в) з обѣ сторо(н) маѡ(т) постави(ти) неподозрєны(х) и межї тыми которые бѣду(т) го(д)не(и)шие тѣе маѡ(т) сами зъ све(т)ками приса(г)нѣти (1566 *ВЛС* 79); для годнейшого и слушнейшого одправованя фалы Божое, маѣтъ мети [игумень] презвитеровъ (Клевань, 1596 *АрхЮЗР* 1/І, 494); агг(л)скаѣ вправдѣ натѡра годнѣйшая и щаслївшаѣ, же шлахетнѣйшаѣ, во(л)нѣйшаѣ, а згѡла

дѣвѣнаа естѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 248); ѿмиленнѣйшій: Окаа(н)нѣ(и)шій, набожнѣйшій: не(д)знѣйшій, змилова(н)аса годнѣйшій (1627 *ЛБ* 139); Новоизбранный... Ѡ(т)че и Пастыру... нѣчѣго на(д) то годнѣйшого кѣ ѡфѣрова́но, ... твоѣмѣ не роздѣмѣлисмо (Київ, 1648 *МІКСВ* 348).

Пор. **ГОДНЫЙ.**

ГОДНИЙ див. **ГОДНЫЙ.**

ГОДНО *присл.* 1. Достойно: тогда двана(д)це(т) апо(с)толо(в) созва(в)ши много ѣченико(в) рекли не го(д)но е(ст) на(м) ѡпу(с)ти(в)ши слово бжее служити сто(лом) (II пол. XVI ст. *КА* 28); Слѣвное Вѣйскоу гѣ(д)но такѣго Гетмана, Котѣрый... Оумѣль мѣдре тѣ(мѣ) силнымъ Вѣйскомъ керова́ти (Київ, 1622 *Сак.В.* 40); дарова́ль мѣ тежѣ Бѣ и то же на столѣи своѣй стѣо и прп(д)бнѣо и па́ма(ти) гѣднѣо живо́та и бѣгѣ своѣго докончѣль (Київ, 1623 *МІКСВ* 83); Лѣтъ естѣ: Слѣшнѣ, годи(т)са, ... гѣднѣо (1627 *ЛБ* 60).

2. Годиться, можна: тѣмъ даль которыи с нимъ были которыхъ то не годнѣо было ясти еднѣо единѣмъ іереѣмъ (1556-1561 *ПЕ* 232).

3. *У знач. присудк. сл.* Варто, потрібно: Тако бо го(д)но естѣ намъ исполнити всю правдѣ (1489 *Чет.* 127); Годно милому купити, а оустомъ и зуобомъ его кѣ пережованію (поч. XVI ст. *Песн.п.* 55); толко то покажу чителникови..., што естѣ смеху годно (Вильна, 1599 *Ант.* 847); оуказѣтьса, же роздѣбѣтъ то што тамъ писано великоу хвалѣ гѣднѣо (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 186); Великоу заправды и подивѣна го(д)но естѣ Га Ба нашѣгоу члѣвкѣлюбіе (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 36); оучинишѣ кажѣнѣ справлено робѣтою аптекарскоу... посвачѣнѣа велми гѣднѣо (серед. XVII ст. *Хрон.* 108 зв.).

Див. ще **ГОДНЕ.**

ГОДНОЖЪ ч. (*уз. hadnagu*) нижчий офицерский чин: научайме ся за сего годножа смиреніе, якъ овунѣ бѣвъ смиренный, не бѣвъ члѣвкѣ мерявый, за што бѣвъ годножѣ над стома людми (XVI ст. *НЕС* 97); Шестое: мовивѣ Христосѣ годножеви: "Пуйди, якъ вѣруешѣ, такъ нагай ти будетѣ" (Там же, 100).

ГОДНОСТЬ, ГОДЪНОСТЬ ж. 1. (*суккупність рис, що характеризують позитивні моральні якості*) гідність: Естли з низкого родѣ посполитый человекѣ приходит для своѣх цнот кѣ вышшей чти, а простыми годнѣоштю шлахотства достѣпают, заправдѣ достѣо-

на ест ѡсвепоности княжества для мѣжства высоких заслѣг (Городно, 1507 *АС* III, 49); потреба на(м) всѣмъ ѣготова(ти) свою го(д)ность, и волю истиннаго хр(с)тѣя(н)ства (Львѣв, 1588 *ЛСБ* 93); вшѣкже, же сѣтѣлко гѣдности и оумѣтности вѣ собѣ не маютъ, прѣзѣ своѣй нѣрадь и недѣвтѣпѣ (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 441); стѣнѣ Сѣщенническій палмѣ гѣдности, всѣмъ стѣано(м)... прерывѣетѣ (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 9).

2. (*усвідомлення чиеї-небудь громадської ваги, громадських заслуг*) гідність: Всакии рѣчи цнотливых справъ, которыхъ для гѣдности заслѣгѣ ѡт высоких панѣв ачкольве заплатѣ знаменитѣю щѣдре а гѣдне приѣмѣют (Вильна, 1522 *АС* III, 235); А понѣже того есмѣ жа(д)ною моею го(д)но(ст)ю не заслужила прѣшоу абы... на(д) мноу милосѣрдіе свое оучинил (Львѣв, 1585 *УЕ* №5, 260 зв., на полях); Вѣдаютъ южѣ гараздѣ чимъ были ошѣкани, а кѣды тоѣ добре ѡбачатѣ, И намацаютъ, южѣ затымъ всю гѣдность Познаваютъ (Острог, 1587 *См.Кл.* 20 зв.); та(к) голаа голова ѡт космато(и); мыслию, достѣо(н)ство(м) го(д)ностью, и оучтѣвостю прѣ(д) бѣгѣмъ дале(чѣ) ѡ(т)стоитѣ (п. 1596 *Виш.Кн.* 230 зв.); ѡнѣ спочаткѣ вымовла(л)са, далѣкимъ себе быти менѣоучи ѡ(т) такоѣе го(д)ности (Острог, 1607 *Лѣк.* 85); Ѡ(т)давай чѣ(ст) звѣтѣзци, слѣвѣ, го(д)ностѣ, вѣрѣ (Київ, 1632 *Євх.* 301); Вѣ всѣ(х) ты(х) една(к) преемѣнѣнчѣахъ и титѣлахъ прѣложѣны(х) не естѣ щѣгѣлнаа гѣднѣо(ст) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 2 зв.).

3. (*достойнство, шляхетність, почиття власної вартості*) гідність: та(к) же и ѡни в го(д)ности имени хр(с)тѣянского розоумѣю(т)са (Львѣв, 1585 *УЕ* №5, 301 зв.); Нечѣоулыхъ ѡ(т) недѣбальства хотѣчи ѡ(т)вѣстѣ, ... абы всѣ высокость стѣнѣ того знѣли, и зѣ якоу гѣдностью на нѣго вѣтѣпали (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 2 зв. нenum.); Годѣлоса тоѣ згѣла сороматиса старожѣтныхъ ѣеолокѣго(в) и Ѡпѣвъ повѣаги, и ѡ(т) ни(х) оучѣтиса прѣстой и неѣмыльной стѣжки, котѣрымъ не толко часѣ давность, и прѣвысокаа мѣдрость и надка высѣдѣчаѣтъ гѣдность вѣры, але и живѣтъ зрѣвнанный агѣтѣломъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 251); Достѣоинство: Достѣоинность, вѣрадѣ, гѣдность (1627 *ЛБ* 32); именѣмъ его назва́ль, и Цѣсарскѣю гѣдностью емѣ вѣ наблѣжшомъ часѣ прѣйдѣдѣю запѣвнѣ ѡповѣдѣ(л) (Київ, 1631 *Син.Тр.* 814); Слѣвнымъ та вѣ томъ ѡршѣ-

кѣ, оучини(л) Рицѣремъ, ... Орла́ быстролю́тного, гбд-ностѣ ти дарова́ль (Львѣв, 1642 *Бут.* 5); Чи до́сыть ѡны(м) ѡжъ такъ вели́кою преемѣнѣнціи и гбдности достѣпѣли (Киѣв, 1646 *Мог.Тр.* 3);

у знач. *титула*: а есѣли того чинѣти не боудемо теды го(д)ности его стоѣи не прѣймемо ни споле(ч)ности з ни(м) (к. XVI ст. УЕ №31, 100 зв.); Ма́рно(ст) те(ж) е(ст) го(д)носте(м) забѣгати, а на высѡкѣй са ста(н) выно́сити (Киѣв, 1623 *Мог.Кн.* 11).

ГОДНЫЙ, ГОДНИЙ, ГОДЪНЫЙ, ГОДЕНЬ, ГОДЕНЬ *прикм.* 1. (*який заслуговує або вартий чого-небудь*) гідний: ѡ(т)че // сѣгрешиль есми на нбо и пре(д) тобою для которы(х) мои(х) злостѣи не естѣ есми годень назватиса снѡ(м) твои(м) (1556-1561 ПЕ 289-289 зв.); ѡныхъ ма́нованы(х) зобра́вши зѣ жона́ми и зѣ дѣ(т)ми... сромѡтне вѣ ланцѡхъ... на смѣрть годнѣю... до насѣ пошлѣте (Острог, 1598 *Отн.КО* 9 зв.); ми го(д)ни такои смѣрти (XVI ст. УЕ *Трост.* 70); Гбднаа(с) една(к) похва́лы же вѣрѣ свою любѣишь (поч. XVII ст. *Проп.р.* 186); Изали тотѣ пастырь погибѣлый не слушнеи волкомѣ назватиса годень, который таковое блюзнерство вѣ "Требникѣ" свой уписаль, и тымѣ самымѣ его пошпатиль? (Вѣльна 1608 *Гарм.* 197); Ачѣкъблвекѣ Кни́га та́а пова́ги гбд-наа ѡ сщѣнѣствѣ (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 444); Пла́кали и бѣны хвалы гбдныи вдѡвы, гды Тавѣѡа добродѣйка ѡхъ... ѡмерла (Киѣв, 1625 *Кон.Каз.* 14); створѣнѣемѣ твоѣмѣ назватиса южѣ не естемѣ гбдень (Киѣв, 1637 УЕ *Кал.* 32); тобѣ то дарова́но, такѡвыи бѡ(з)кѣи да́ры ...Абы(с) ты ста́льса гбднимѣ, на томѣ свѣтѣ ласки бѡ(з)кои (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 8 зв.); ѡзнава́емо в собѣ жесмо го(д)ны; абы насѣ на бо(л)шѣю и трѣднѣйшѣю войнѣ принато (серед. XVII ст. *Кас.* 72); но́чь бѣна неха́й не ѡпѣстѣетъ // а ни хвали гбдна бѣдетъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 57-57 зв.);

у знач. *ім.* гідний, достойнѣиший: По дедицтвах и близкостях ниhto поповства и церкви доходити не маюти и отнюд то отсекаем, толко годным давати (Берестя, 1591 ППФ 103); На столицѣ епископскѣе не дбаюти о годного албо жебы ведѣле канѡновѣ, хотяи повѣдаюти, же вцале им канѡны зоставлено (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 50); але всѣмѣ дава́й ѡ що ко́ль-векѣ для поживѣнѣа проса́тъ, абовѣмѣ да́леко лѣпше естѣ для гбдныхъ мѣловати и негбдныхъ, анижли

для негб(д)ныхъ, и гбдныхъ ѡпоу́щати (Острог, 1614 *Тест.* 182); А есѣлѣжъ я́ко ма́ючи истѡтне дарѣюти гбднымѣ, тѣды и // испѣща́етъ завшебѣтне и пре(д)-вѣчне, котѡры(х) поты́каючи мы прѡтѣвко ѡ(т)повѣда́емѣ (Киѣв, 1619 *Гр.Сл.* 241-242);

(*такий, що має високі позитивні якості*) до-стойний, гідний, поважний: хто са ѡ земѣли правѣетъ, абы малѣ самѣ присагати, нижли дей свѣдки год-ныи присагаюти и земѣлю завода́тъ (Петркѣв, 1527 AS III, 319); насѣ... жадали, абыхмо его, я́ко чоловѣка годного, при томѣ хлѣби духовномѣ, архимандрѣт-стве Печерскомѣ, зоставивши, // то ему нашимѣ листомѣ утврдили (Торунѣ, 1576 *АрхЮЗР* 1/1, 62-63); вѣ то(и) историѣ... ничого и(н)шого ѡ(д)но год-ны(х) мѣжѡвѣ ... вы(с)лавяю(т) (1582 *Кр.Стр.* 14 зв.); презѣ *годныхъ* людеи годные рѣчы бываюти справѡваны (Вѣльна, 1599 *Ант.* 577); Который то прѡтосингел, будучи челѡвѣком годным и учѡным, добре был цесарѡви турскому знаѣмый и всѣмѣ башомѣ (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 33); Достѡбинѣ: Гбдень (1627 *ЛБ* 32); Вдачностѣ Ясне Превѣлебнѣи-шомѣ... Петрѣ Могѣлѣ ...Прѡмѡторѡви Побѡжномѣ, и несмертѣлнои сла́вы Гбдномѣ оборѡнцѣ ѡдѣ Спѣдѣѡвѣ... оупрѣйме ѡ(т)данаа (Киѣв, 1632 *Сѡх.* 291); теды мы, углѣдѣвши ...поцтѣивые поступки... Иоанна Скинѣдера, я́ко члѣвка годного..., повагою нашою гет-манскою завоѣта и дозорцу мѣста Чернигова... поста-новляемо и потвержаемо (Киѣв, 1649 *Тр.ЧАК* 146);

годный вѣры див. ВѢРА.

2. (*який годиться для чого-небудь*) придатний, гожий (до чѡго): ѡднобы естѣ, мѣстѡ ѡбравши на Горинѣ, або гдѣбы годное и слѣдное к собраню вашомѣ кѣ ѡборѡне на прѡтив того неприа́тѣла нашего было (Кракѣв, 1538 AS IV, 156); То всѣхъ гако(в)ницѣ добры(х) кѣ стрѣ(ль)бе го(д)ны(х) нѣ (1552 *ОЖЗ* 119); побраль: напервей, коня одного,... неукѡвѣ чѡтыры, годныхъ два (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 268); што сѣ дотыче(т) лесѡвѣ мои(х)...., на попѣлы годныхъ, тѣе-мѣ на собѣ зостави(л) и зоставую (Житомир, 1584 *АЖМУ* 134); сѣна стыртѣ три,... третяя на предажу годна (Перѣсопниця, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 299); кг(д)ы по(д) са́мыи мѣры пры(м)кнѣлѣ, хотѣлѣ ѡбызрѣти мѣсца коу шанѡмомѣ гбдныи (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 83).

3. Приемный, бажаний: тѡ(т) ѡщѣ стефа(н)... и з ы(н)шими добрыми лю(д)ми слѣдшѡ(и) а доброе рѣчи жадаю(т) котораа е(ст) напре(д) гѣ бгѣ... мила и гѡ(д)на (Львѣв, 1544 *ЛСБ* 10); и такъ великою собѣ заплатѣ позыщешъ, жесь не ты(л)ко себе годны(м) бгоу, але и ты(х), котѡрые по(д) звѣрхностю твоєю быти справиль (Острог, 1614 *Тест.* 147).

4. Належный, заслуженный, гідный: за нашѣ оучинкы годною заплатоу беремо (1556-1561 *ПС* 328); А бный першій исидоръ кгда на столицѣ роускои митрополіи пріѣхаль,... с чѣстью гѡднею принатъ былъ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 36); ты(м) еще болше найвыборнѣишій в доброты боудешъ, кг(д)ы ко(ж)домѣ гѡдное мѣсце подаси (Острог, 1614 *Тест.* 166); Найпервѣй в'... захованію приказаній Бжїи(х)... старатиса повиннисте,... абысте гѡдню заплатѣ... праці своѣи в' нбѣ одѣржати могли (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 931).

5. У знач. ім. с. р. годное — (те, що заслугоуе чогось) варте, гідне: есми ва(с) посылалъ к нему але // ничого гѡ(д)ного смрти емоу(с) не стало (1556-1561 *ПС* 325 зв.-326); Всюды высѡкое ѡ собѣ роздмѣнѣе шкѡдитъ: и снадне себе такѡвый члѣк ѡшѣкиваетъ, котѡрый нѣчѡго в' собѣ гѡдного не маючи, роздмѣтетъ же гѡдности и(н)ши(х) // перевышаѣтъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 3-4).

ГОДНѢЙ *див.* **ГОДНЕЙ.**

ГОДОВАННЫЙ *прикм.* Відгодований, гладкий: чоботы суть наука, мирнустъ, а теля годованное, што зарѣзали и изѣли, то естъ сынъ Божїй (XVI ст. *НС* 7).

ГОДОВАНЫЙ *дієприкм. узнач. ім.* Годованый. Вл. н.: Иванъ Годованый (1649 *РЗВ* 40 зв.).

ГОДОВАТИ *дієсл. недок. 1.* (давати кому-небудь їжу) годувати: Господи, коли есме тя видѣли голодного, мы тя годовали, и жадного, мы есме тя напоили (XVI ст. *НС* 12);

(кого) (давати корм тваринам) годувати: власне я(к) чюжїе псы, на того кто ихъ годоує(т) еднако брешоу(т), такъ и злыѣ, добродѣемъ якъ // неприателемъ шкѡда(т) (Острог; 1614 *Тест.* 149-150); если са в' когѡ такое тела втѣли(т) тогды они тамъ вси згѡдне праздникдють,... и навѣборнѣишими покѡрмы такѡвѡ годдють (серед. XVII ст. *Хрон.* 20).

2. (кого) (*утримувати кого-небудь харчами*) годувати: вѣроу Іосифъ ся усокотивъ выдѣ курварства, и добывъ благословеніе выдѣ Бога, и годовавъ землю египетскую у тотъ голодъ великій, годовавъ и братю свою, и вутыця своего (XVI ст. *НС* 118).

3. (кого) Підтримувати: Другое: усю надежу твою излиши на Бога, чомъ знаешъ, ажъ овунъ ты годуетъ, якъ мовить пророкъ Давидъ,... "Изверзи на Бога журу твою, и овунъ будетъ ты годовати" (XVI ст. *НС* 112).

4. Частувати: Бывають часомъ дрѣгги, якъбы на Кролѣвской вечѣри годдючи и веселачиса радостю невымовною (Вільна, 1627 *Дух.б.* 193).

5. (кого) Годувати, виховувати: ми лепѣи было колибы(х) тебе ни родила ни годовала (1489 *Чет.* 96 зв.); якъ родителѣ нашѣ мають великую трудностъ и тяжкусть, годуючи дѣти (свои) (*в ориг.* нашѣ. — *Прим. вид.*) и грѣючи ихъ, и такожъ суть довжны и дѣти, дѣля того приказаня зробити отцемъ своимъ усякые потребы (XVI ст. *НС* 217).

ГОДОВЛѢ ж. Їжа: тыи манны на(м) его мл(с)ть да(л), абы годовлѣ была томѣ нашѣмѣ городѣ (Гирлов, 1512 *Cost.DB* 81).

Див. ще **ГОДУЛЯ.**

ГОДОВОЕ с. Річний прибуток від купівлі майна: на тую(ж) куплю мою... которую я григоре(и) ме(л) никому ничи(м) непев(н)ую во впокою годово(г) ѡсмѣнацца(т) за небо(ж)чицы пане(и) ма(т)ки наше (Черкаси, 1589 *ЦНБ* II, 23258, 1 зв.).

ГODOVЫЙ *прикм.* Річний: На упис вечистый и на сорокоустъ годовый на церковь соборную... маеть дано быти десетъ копъ грошей (Тороканів, 1555 *ЧИОНЛ* V-3, 157).

ГОДУЛЯ ж. Те саме, що годовлѣ: Али у сесь пусть не лише, шьто бы вытбирати годулю, али вытѣ усякою доброты телесной не лише разъ, албо чотыри разы у годѣ,... будь тверезъ, изъ усѣмъ серцюмъ Богови молися (XVI ст. *НС* 27); Христось... мовить, што бесме ся не журили за годулю, // та за питву, та ни тѣломъ нашимъ за одежу (Там же, 93-94); ангель принюсъ такому хлѣба,... якъ приносивъ (*в ориг.* принюсивъ. — *Прим. вид.*) воронъ годулѣ Илїєви пророкови (Там же, 96).

ГОДУНЪ ч. Годун, годувальник. Вл. н.: Остапъ Годнъ (1649 *РЗВ* 379); Иванъ Годнъ (Там же, 385).

ГОДЪ, ГОД, ГУДЪ ч. Рік: у тьму газу žadaу nas, аbychмо im... k tomu na kolko hodow tuiw woіowszczyну odpustiу (Вильна, 1502 *ЗД* VI, 149); Князь Михаило... а Ивашко, подскарбій, взяли личбу въ мытника Луцкого... съ обьюхъ мытъ на тые минулые два годы (Краків, 1505 *РЕА* III, 69); а мы рѡ(к) положи(ли) том(в) теса(н)ю стого никола днѣ вешнего нине(ш)него годѣ первого и(н)дикта (Овруч, 1513 *ЦДІАК* 220, 1, 4); а потомъ отъ трехъ годовъ почать зновѣ новымъ деревомъ сосновымъ же робити добродеревъцы справоу горо(д)ничого... вроблено зновѣ и покрыто городенъ и (1552 *ООЗ*-1, 47); мае(т)... па(н) ива(н) хре(н)ни(ц)ки(и) тые лю(ди)... до цалого зѣпо(л)ного годѣ або року... де(р)жати (Толпизин, 1576 *ЛНБ* 5, II 4043, 148); па(н) сема(ш)ко пове(л) и(ж) деи естѣ тому ѡ(т) десети годѣ яко я та(мъ) на то(и) реце е(з) приби(л) и рыбы лови(л) (Київ, 1580 *ЛНБ* 5, II 4044, 69 зв.); Пото(м) ли(ст) показа(ли)... в которо(м) ли(с)те со(з)навае(т) па(н) по(д)судо(к), яко вла(ст)но(ст) свою, ѡ(т) ча(с)у немало(г)о] де(р)жа(л), чере(з) ко(л)кодеса(т) го(д), судере(в) с Кло(ч)ками... во (в)сем (Житомирщина, 1595 *ККПС* 65); Господи, ци у сесь гудъ наготовишъ царство Израилю? (XVI ст. *НС* 73); Подданный... пана старосты... дочку свою... выдавъ бывъ замужъ за котляря..., который три годы живши зъ нею..., покинувши, прочъ пошовъ (Чернігів, 1648 *АЮЗР* III, 157); год отъ году — цілий (весь) рік: а естли бых на тот рок... тых пенезей не отдал, тогды мает панъ Кграевский держати год отъ году то естѣ, от Божого нароченя до другого Божого нароченя, также и далее рок за роком идучи (Володимир, 1563 *АрхЮЗР* 8/VI, 130); до году — (на один рік) протягом року: мает его милость тую шест волок кгрунту... до рукъ своихъ приняти и вживати до году (Вильна, 1562 *АрхЮЗР* 8/VI, 126); з году на годъ — (рік у рік) постійно: за тьи дѣши, има(т) давати, з годѣ на го(д) по ка(ди) медоу (Київ, к. XV-поч. XVI ст. *ЧИОНЛ* VI-3, 39); на (в) годъ — на (один) рік; протягом року: земляне Кіевскіе... продали имъ корчму Вруцькую на годъ за сто копъ грошей (Краків, 1507 *АЮЗР* II, 117); за дан

медовою с цыншовыми грошми платити в год повинны пол деватынацат копы грошей (Сушично, 1569 *АС* VII, 329); на (в) кождый (каждый) годъ — кожного року, щорічно: а въшакъ же и mezi тыми хре(ст)яны которые бы... на ко(ж)ды(и) годъ... на исповеди бывали... тые маю(т) допѣшоны бы(ти) сведе(ц)ства (1566 *ВЛС* 78 зв.); Те(ж) бы(х)мо в то(м) Его мѣсте(ч)кѣ дозволили торгъ мѣти в недѣлю а ярмаро(к) в ка(ж)дый годъ на часъ которыи онъ собѣ обереть (Межириччя, 1503 *Арх.Р.* фотокоп. 50); что (што) годъ — щорічно: когда што час, то новина, что год — отмена (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 181); они заплативъши... трыста золоты(х) до школы-што го(д) чинити повинни будѣтъ намне(и) не ѡ(т)-стѣпаючи ѡ(т) повинности своее (Київ, 1622 *ЛСБ* 486).

Див. ще ГОДИЩЕ.

ГОДЫНА *див. ГОДИНА.*

ГОДЫНКА *див. ГОДИНКА.*

ГОЖЕ, ГОЗЪ *присл.* Гарно, добре: Такъ же и в' напѡхъ лаксѡючихъ бѡрзо пристѡйне // и гѡже того мѣшаю(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 184-185); libet, гозъ естѣ, лѣпо е(ст) (1642 *ЛС* 254); Vcziniz, Boze, vsim nam hoze (1648 *П. про перем.* 202).

ГОЖИЙ, ГОЖИЙ, ГОЖЪ *прикм.* 1. (який годиться до чого-небудь) придатний, гожий: хотѣ(л) напа(с)ти або(с) го(ж) бы(л) и напа(л) (к. XVI-I пол. XVII ст. *ЦНБ* 74 П/20,22); Ячѡйце: Банка лазѣбнаа, сѣдїна гѡжаа кѣ наливѡню олівы в' лѡмпѣ (1627 *ЛБ* 161); вгаюх и запустах..., дубы, на будынъки гожье,.... одвозили... суседом и приятелем своим роздавали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 344).

2. *У знач. ім.* Гожий. Вл. н.: Ю(с)ко Гожий (1649 *РЗВ* 130).

ГОЗЪ *див. ГОЖЕ.*

ГОИТИ *дієсл. недок.* (шо) Гоїти: Наперед в голове две раны кривавые шкодливе, одна на чолѣ стороны правое, другая троха повышей на том же чолѣ, обе от балвера южгоеные (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 501); Якъбы Крѡль якій потрафившы оубѡгого члѣка, котѡрого бы всѣ члѡбли трѣдомъ зараѡны были, ѡ(д)ложивши в'стыдъ на сторонѣ лѣвки и плѡстры накладѡл' на раны и гоїль шкоды егѡ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 159); Гою sano (*Уж.* 1645, 59 зв.);

Образно: Хс вѣчный и неоулѣченный несме(р)тѣльной дѣши раны злости и намѣтности гойть (Вильна, 1627 Дух.б. 377).

ГОЙ *виг. 1.* (уживается для выражения радости) гей, рідко гой: Знаменованіа Междометіа сѣть различна... Радѣющагоса: яко гой. Милосердѣющагоса: яко бѣда (Св'е, 1619 См.Грам. 194); Знаменованіа Междометіа сѣть ра(з)лічна... // ...Понѣжающагоса: яко, нѣ. Радѣющагоса: яко, гой (Кременець, 1638 Грам. 73-73 зв.).

2. (уживается як оклик при звертанні) гей: Ной, Kożaczek, panesz moy, Dalekże maiesz domek swoy? (1625 П.про Кул. 22).

ГОЙБРЕ *виг.* (уживается для выражения радости) гей, ой: Гойбре (Уж. 1645, 74).

ГОЙДА¹ *виг.* (уживается для выражения радости при гойданні) гойда: Гойда (Уж. 1645, 74).

ГОЙДА² *ч. Диал.* гойда "висока, незграбна людина". Вл. н.: Миха(и)ло Го(и)да (1649 РЗВ 167).

ГОЙНЕ, ГОЙНѢ *присл.* (стч. hojне, стп. hojnie) щедро, багато: Нйла з' брегѡвъ, ширѡко выливаѡчого: И весь Єгипеть, гойне напаваѡчого (Львѣв, 1609 На Злат. 2); Тотъ днѣ радостный всѣ(х) насъ гойне потѣшаѣ(т) (Львѣв, 1616 Бер.В. 93); Потрѣте, имендетса гора тоу(ч)наа, яко гойне оупитѡна з' обрѡковѣ нѡ(с)нои премѣдрости (Почаѣв, 1618 Зери. 48 зв.); Довѡлный есмь: Обилно има(м), досытъ маю, конте(н)тѡса, гойне заживаю чого (1627 ЛБ 31); внѣт са ѡнѣ постаралѣ, ижъ мѣсце зготовано и всѣмъ хбрымъ, достѣтки, гойне додавано (Луцк, 1628 Андр.Лям. 7); Богачъ на каждый дѣнь гойне оуживаючи, веселѣл'са (Киѣв, 1637 УЄ Кал. 597); надаровалемъ васъ гойне дарами мѡими Нѡ(с)ными (Чернігѣв, 1646 Перло 152 зв.).

ГОЙНИЙ *див.* **ГОЙНЫЙ.**

ГОЙНОВАТИ *дієсл. недок.* Добре жити, розкошувати: Люде... роскошне жили и вамъ добре чинили и гойновали (1625 АрхЮЗР 1/VIII, 365).

ГОЙНОКРВАВЕ *присл.* Кривавими слъзама: О пречѣстаа Пянно, рачъ и мнѣ то дѣти, бымъ гойнокрваве и а грѣшны(и) мѡгл' рыдати (Львѣв, 1631 Волк. 6 зв.).

ГОЙНОСТЬ *ж.* Щедрість, богатство: а та(к) великая бы(ла) го(и)но(ст) крѣщѣ золотого и

сребрѣного в гишпани, и(ж) ха(н)ниба(л)... на ко(ж)ды(и) рокъ дванадца(т) бочокъ золота чи(с)-того з доходу(в) го(р)ни(х) бира(л) (1582 Кр.Стр. 31 зв.); Жалѡсне той пѡрванный яко Квѣтокъ о(т)-паль ѡрдѣ, рѡско(ш), гойность, оздѡбѣ все ѡ(т)даль (Львѣв, 1615 Лям.Жел. 8); Щедрота, мл(с)рдіе: Щедроблѣво(ст), гойность, злитованье (1627 ЛБ 159).

ГОЙНЫЙ, ГОЙНИЙ, ГОЙНЫ *прикм.* (стч.

hojну, стп. hojну) **1.** (з великою мірою прояву) щедрый, богатый, великий: чого я по его милости... вдячна будучи и тую такъ гойную ласку и доброту его милости... значне нагородити... записую именье свое материстое (Луцк, 1580 АрхЮЗР 8/III, 322); Гойнаа ласка ннѣ, всѣмъ са показала, Котраа са здавна ѡ(т) Ба̄ обещаала (Львѣв, 1616 Бер.В. 67); Изобилный: Гойны(и), достѣтній (1627 ЛБ 46); Премѣнвши фрасѣнокъ на го(и)нѣю радост, ѡ(т)ложѣмо ѡ(т) себе грѣховнѣю сладост (I пол. XVII ст. Рез. 173); Бо маеть гѡфцы котѡрыи для показана гойныхъ Цркви Бжѡй добродѣйствъ добывають (Киѣв, 1632 Сах. 293); Молю ѡ(т)че стѣий мѣлость твою. // Обдарѣ гойними дарами дѣшѣ мою (Чернігѣв, 1646 Перло 17-17 зв.); зачымъ протестансъ мусель... гойные лзы в том утрапеню своим вылевати (Луцк, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 406);

(всесторонній) богатый: В' якѣхъ Церковь завше, абѣ обфитовала, и кѡ оздѡбѣ, свѣтно нѣми проквитала. Наоукъ Бгѡсловоѣскихъ в' гойное розмнѡженье (Львѣв, 1614 Кн. о св. 447).

2. (який виявляє щедрість, зичливість) щедрый: Припомню... Гермагена... якъ засъ былѣ в' добротѣ чинности гойный (Киѣв, 1623 МИКСВ 84); ѡ(т)че нашъ прѣстѣий... простри гойнѣю рѣкѣ свою (Чернігѣв, 1646 Перло 18); ты Маткою, Црѣ Агглскомѣ зоста... Котѡрій гойнѣю рѣкѣ свою ѡтворѣеть (Там же, 36 зв.).

ГОЙНѢ *див.* **ГОЙНЕ.**

ГОЙНѢЙ *присл. в. ст.* Щедріше, богатше: Если тѣды на тѣнѣ такъ са вылилѣ Дхъ стѣий, якъ далѣко болѣе на нѡвѣю ла(с)кѣ, на кр(с)тъ, на прѣстѣе Хр(с)тѡво, гдѣ са гойнѣй и п'анство Дхѣ стало (Вильна, 1627 Дух.б. 385); Лѣшше: Обфитѣй, на збы(т), надто, тымъ болшеѣ, далѣко болше, гойнѣй (1627 ЛБ 59).

Пор. **ГОЙНЕ.**

ГОЙНЪЙШИЙ, ГОЙНЪЙШІЙ *прикм. в. ст.*

Щедріший, багатший, більший: якъ много гойнъйшаа ω(т)плѣта тымъ са ставаеть... котѡры... славне в памѣти лю(д)ской живѡтъ (Єв'е, 1616 УЄ Єв. 4 нenum.); Изаіи(ж) не гойнъйшее бл(с)веніе даровано бѣдетъ тым, котѡрыи Ківѡтъ Гнїй живїый и нб(с)ный маіють в' собѣ пребываючїй (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 308); Любоподателнѣйший: Свобо(д)нѣйший, гойнъйшїй (1627 *ЛБ* 61); Пѣнна... Гойнъйшого весѣльа на(д) всѣх' заживаеть (Львїв, 1631 *Волк.* 26).

Пор. ГОЙНІЙ.**ГОЛДОВАНЬЄ** *с. (стп. holdowanie)* (чому)

схильність (до чого): А то мѡвачи Х̄с, не виндетъ богѣтства, але виндетъ голдованіе богѣтствѡ (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 480).

Пор. ГОЛДОВАТИ.**ГОЛДОВАТИ** *дієсл. недок. (стч. holdovati,*

стп. holdować) 1. (кому) Визнавати чиесь верховенство; схилитися (перед ким): Вѣсточная церков — правдивая мати,... Иже прегордому папѣ не голдуєт и Христу-цареви вѣру заховует (к. XVI ст. *Укр.п.* 75); Днѣ же тѡтъ ннѣшнїй звїта(з)ства трїдмфоуїмω И Боу южъ в' Тр(о)ци, а не дѡблѡ голдоуїмω (Львїв, 1616 *Бер.В.* 94); где са... скрыешь пре(д) дх̄о(м) бжи(м)... всюды бо лице его єсть, ибо столица его, а(д)жего(л)дѡе(т) ємоу (Височани, 1635 УЄ №62, 48 зв.); зачїмъ // они такъ працюєте томѡ бѡгѡ своємѡ голдѡют' (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 68-69); *Образно:* Юж нам небо мѣдяним ся стало, Котрое с пѣрвотѣку з нас не голдовало. Юж весна і лѣто зимѣ уступають, Юж жнива і осѣнь аквѣліон голдуют (1648 *Елег.* 152).

2. (чому) Бути прихильником (чого): вшетенствѡ и нечистотам' не голдѡїмω (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 57).

3. (кому) Віддавати честь, шану: Прѣто и мѣ тобѣ вѣроу; ннѣ голдѡємъ (Чернїгїв, 1646 *Перло* 26).

ГОЛДОВНИКЪ *ч. (стп. holdownik)* *перен.* (чого) прихильник, поклонник: Члѣкъ кѡждый на томѣ мизѣрномѣ пѡдолѣ плѣчѡ, смѣрти єсть голдѡвникомъ, абѡ рѣчей невѡлникомъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 935).

ГОЛЕ, ГОЛІЄ, ГОЛЬЄ *с., зб.* Гїлля: дрѣгии засе рѣбали го(л)е з деревъ (Хорошїв, 1581 *Є.Нег.* 48); паве(л) назбира(л) много го(л)а ви(н)но(го) и кла(л)

на сто(с) ω(г)на (II пол. XVI ст. *КА* 153); чѡучїй и стѣй з' нѡа з'стѡпїль... и такъ мѡвилъ: порѣбаєте дѡба, а ѡботнїте гѡльа егѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 362); оувѡзла голова егѡ на дѡбѣ, бо о(б)вилїса вѡлосы егѡ ѡколо гѡлїа (Там же, 270 зв.).

ГОЛЕЛНІЙ *див. ГОЛЕННІЙ?***ГОЛЕНЄ, ГОЛЕНЦЄ** *с. Голїння: с(т). Фѡтїй...*

// Не вспоминаєтъ ѡ опрѣснокѡ, котѡрый... не замо(л)чалъ бы егѡ бы(л), бѡ если голеніе боро(д) Каплѡно(в) и їныи дробнѣйшїи блѡды гѡни(т), бѡрзѣй опрѣснока не занеха(л) былъ нагѡнити (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 282-283); Бо што ся бородѣ голеня и усовѣ дотичетъ,... здаєтся то намѣ речъ быти ровная и знесеная (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 793).

ГОЛЕНКА, ГОЛОНКА, ГОЛѢНКА, ГО-**ЛѢНѢНКА** *ж. 1. (частина ноги)* голїнка: глезна гол-

ленка (II пол. XVI ст. *ЛА* 181); Глезнѡ: Гѡлѣнь, голѣнка (1627 *ЛБ* 25); *scusculum* голѣнка (1642 *ЛС* 148); а што коли хѡчъ хѡдитъ на чѡтырѣхъ ногѡхъ, але має дѡлжїи послѣднїи голѡнки котѡрыми скѡче по землї єсть маєте (серед. XVII ст. *Хрон.* 118 зв.).

2. ч. Вл. н.: Трохи(м) Голѣнѣнка (1649 *РЗВ* 331).

*Див. ще ГОЛЕНЬ.***ГОЛЕННІЙ¹, ГОЛѢННІЙ** *прикм.* Голїн-

ковий: Глѣзна: Гѡлени, конѣць костї(и) гѡленныхъ котѡрїса ѡпїраю(т) кѡсти в' стопѣ, и в' боки са оудають вѣпоуклы (1627 *ЛБ* 25); *talaris*, голѣн(н)и(й) (1642 *ЛС* 393).

ГОЛЕННІЙ², ГОЛЕЛНІЙ, ГОЛИЛНІЙ

прикм. Який стосуєтся голїння. ◊ **ножъ голенный** (голелный, голилный) *див. НОЖЪ.*

ГОЛЕНЬ, ГОЛЕНЬ, ГОЛѢНЬ *ж.* Те саме, що голенка у 1 знач.: моучнѣкъ извести ись єзера и свазавши пребити имѣ голени (1489 *Чет.* 145 зв.); голени его столпове морморяны, котѡрыи жѣ то соуть оуставлены на подкладахъ златыхъ (поч. XVI ст. *Песн.п.* 54); не ломили голенїй его але єдинъ змежи воиновь копїе(м) ребра его пробиль (1556-1561 *ЛС* 433 зв.); прїшедшї пак вѣйско первомоу перебїли голенї и другому распятому с ним (Володимир, 1571 УЄ *Вол.* 96); єще ѡ(д) нарѡженьа голени его были зме(р)твели (II пол. XVI ст. *КА* 12); голє(н) вся синя (Житомир, 1582 *АЖМУ* 43); глє(з)но, гѡлѣнь (1596 *ЛЗ* 40); а ѡни прїшли розгнѣвавшїса ѡз(д)рили

розбойники живы // поламали и(м) голени (поч. XVII ст. УЄ №256, 27 зв. -28); напёрвѣй постава великого моужа а(л)бо стлѣпа, которого глѣва была злата, перси сребрени, живѣ(т) мѣданы(и), голени желѣзны (Львѣв, поч. XVII ст. Крон. 13); Глѣзна: Гблени, конѣць кості(и) гбленныхъ которіиса опи-раю(т) кбсти в' стопѣ (1627 ЛБ 25); ogus, gis голень (1642 ЛС 148); наколѣнки мѣданы(и) мѣлѣ на голена(х) (серед. XVII ст. Хрон. 218 зв.).

ГОЛИКЪ ч. Голик, голиш. Вл. н.: ива(н) Голикъ (1649 РЗВ 4); Анѣдре(и) Голикъ (Там же, 373).

ГОЛИЛНЬИЙ див. **ГОЛЕННЬИЙ**?

ГОЛИНА ж. Діал. Голина "відбірний зерновий хлѣб". Вл. н.: Тымько Голина (1649 РЗВ 132).

ГОЛИСТЫЙ прикм. Гіллястий: набѣдоваѣли собѣ олтарѣвѣ и болѣвано(в)... на кáждо(м) пáгоркѣ высоко(м), и под' кбждымъ дѣрево(м) голийсты(м) (серед. XVII ст. Хрон. 305).

ГОЛИТИ, ГОЛИТЬ дієсл. недок. 1. (що, кому) (очищати волосся з голови, обличчя) голити: а(ч) и то якъ не певные, не вси не завжды и не еднако держать, едины по апостольскѣ рогать, дрѣгіе по козацкѣ голать (Острог, 1587 См.Кл. 20 зв.); йнъши(м) побожны(м) свещѣнико(м) бороды резать и гбловы голийть казалі (1600 ЦНБ 476 П/1736, 46 зв.); законъ Божій... людемъ духовнымъ..., усовъ голити за-казаль (Київ, 1621 Кон.Пал. 794); Брю: Голю (1627 ЛБ 12); Голю гадо (Уж. 1645, 61 зв.); Не бѣдете ворожить а снѣвъ не бѣдете перестерегáть, ани вкбло бѣдете стрічь волосѣвъ, ани бороды голийть бѣдете (серед. XVII ст. Хрон. 123).

2. (що) (позбавляти рослинності) оголювати: Если жалъ бѣдешъ з'божьє з' зє(м)ли твоѣй не бѣдешъ голийль земли ажь до кгрѣнтѣ (серед. XVII ст. Хрон. 122 зв.).

3. Перен. (що, кого) (віднімати силою або хитрощами) обдирати: толко гроши баламутными по-вестыми собирають, голять и на людехъ вылужаютъ (Рожанка, 1598 Л.Пот. 1023).

ГОЛИТИСА дієсл. недок. Голитися: доннѣ многие са гола(т), подобно и самъ папа (Острог, 1587 См.Кл. 20).

ГОЛІЄ див. **ГОЛЄ**.

ГОЛКА ж. Крик, шум: в галелѣю посылаєть

г(с)ѣ вчнки, ѡ(т) голки ѡ(т) многа страха, и ѡ(т) смѣтка а што имѣли жены страхъ и вжастъ. как бы речено оудивилиса явлѣнню англа (1489 Чет. 328).

ГОЛО присл. 1. (без одягу) оголено: Кабáти-ковъ та(к)же полоте(н)ны(х) заживаю(т), которые ле(д)во по ло(к)тѣ рѣки ѡкриваю(т), ѡстáто(к) рѣк' гбло нбса(т) (серед. XVII ст. Кас. 5 зв.).

2. Перен. Бідно: тáмо бо не то(л)ко ва(м), але ани собѣ пáпа и коро(л) помочи не могѣ(т), и рѣвно з' и(н)ши(ми) всѣ(ми) и на(и)ѣбо(ж)ши(ми) гбло пре(д)станѣ(т), и ѡ(т) дѣлѣ свои(х) или слáвѣ, или бесч(с)гѣіє вѣчно, пріймѣтъ (1598 Виш.Кн. 276); дла тѣго на гнѣю во ве(р)тепѣ... са рѣди(т), абы тѣє которые на подѣшка(х) м(н)аки(х)... са рѣда(т), на(д) ѣбоги(х) сиро(т)ски, гбло и бе(з) доста(т)кѣ всáкого родачи(х)са лѣпшими не чинілиса (Там же, 288).

3. Перен. Без надуми; безпідставно: Теперь, порвавши слово зъ писма святого, такъ голо и прос-то ведле мниманя своего приточилесь слово до своего папежа (1603 Пит. 35).

4. У знач. присудк. сл. (нічим не вкрито) голо: если не ѡкажѣт'са ѡболоки, и не повѣнѣт' вѣт-ры, ничѣгѡ не помбжет' ѡрачѣва праца, лежáчомѣ насѣнню тákъ гбло (Вільна, 1627 Дух.б. 244).

ГОЛОБРАДСТВО с. Гола борода: Брáда ѡгблена: ...ѡ(т)сюдѣ голобрадство (1627 ЛБ 12).

ГОЛОВА¹ ж. 1. (частина тіла людини, тварини) голова: а ѡный горьдый борьца люи, на то(м) мѣстыци приправленъ стальъ, рѣки оузимаая, голо-вою потрасывая (1489 Чет. 57); голова твоя яко Кармилъ (поч. XVI ст. Песн.п. 55); Тогб же рѣкѣ ди(в) члчїи оуродїлоса дѣта, голова лѣвоа, персы космá-тые (1509-1633 Остр.л. 126); оуздрѣла два агглы в' бѣлы(х) ѡдѣна(х) сѣдчихь единого в головы а дроугого оу ногъ (1556-1561 ПС 436); рана кривавая в голове (1566 ВЛС 91 зв.); а ша(п)ка де(и) ми з голо-вы з листы спала (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 6); Виде(л)... есми... у Га(в)рила Поцика(и)ла голову спух(х)лую, битую (Житомир, 1582 АЖМУ 43); голо-ву ему отгяль (1582 Посл. до лат. 1130); мѣдры(м) бѣти на змїа, выдаючи тѣло на забит'є, а гбловою хá хоронїти (Острог, 1599 Кл.Остр. 224); загрѣй ми ...шапкѣ ноцнѣю и добре ми звязи мою головѣ

(к. XVI ст. *Розм.* 44 зв.); штожь, опустивши голову, члонковъ дръжишь? (1603 *Пит.* 25); которого [гетмана] поймайвши (!) татарове, голову его отняли (поч. XVII ст. *КЛ* 85); вихор ушоль и подняль ему подолокъ оное кошулѣ и на головѣ положиль (Львів, 1605-1606 *Перест.* 30); себе(с)тияна Савицького в головѣ пострелили (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 3 зв.); Кднь з головою лѣѣю (Чернігів, 1646 *Перло* 141); е(ст) люде без головы (серед. XVII ст. *Луц.* 532); ω(т) головы все тело с тылу збитое, сынее, кро(в)ю набе(г)лые ажъ до ступы ножъно(и) (Житомир, 1650 *ДМВН* 199); *Образно:* мѣй в почивости нѣзбыть мѣткѣ твою црковъ, котѣраа дѣомъ стѣмъ тебе пѣрсами своїми вѣховала, и с христо(м) ве(д)лѣ(г) бѣа презъ мене корѣнѣ на головѣ твою вложила (Острог, 1614 *Тест.* 136).

2. (*верхня частина голови з волоссям*) голова: волосы головы твоей якъ багоръ златъ-тканый царевъ (поч. XVI ст. *Песн.п.* 55); почала слезами ωмывати ноги его и волосы головы своєї ωтирати (1556-1561 *ПЄ* 243 зв.); а тые чары были бы при немъ на(и)дены ѣ вустехъ, або на голове ѣ волосы (1566 *ВЛС* 106); Вамъ волося на головѣ усе есть зочтено (XVI ст. *НЄ* 154); вѣлосы головы его якъ вѣлна чѣстаа (Острог, 1607 *Лѣк.* 52); Межи иншими святыми мощами, ... есть главы Иоанна Предотечи верхняя часть, то есть чашка // головы его (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 845-846); А сѣмого дна, ωгѣлитъ всѣ вѣлосы своѣ, гѣловѣ своѣю и бѣродѣ своѣю (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 693); Стережѣ жъ ѣбысь не пила вина... бо почнѣшь и порѣдишь сна, котѣрогѣ головѣ бритва се не дѣткнѣ(т) (серед. XVII ст. *Хрон.* 183 зв.); **волось (ни єдинь волось)** з **головы не спадетъ (не погынетъ)** — ни один волос з головы не впаде: в жа(д)ного з ва(с) воло(с) з головы не спаде(т) (II пол. XVI ст. *КА* 152); ни єдинь вѣлось з гѣловы вашей не погыне(т) (1556-1561 *ПЄ* 315); **головою кивнути** — попрощатися: Теды тотъ войтовичъ, постерегши тое, не мовечи ничего, головою кивънувши, зъ хаты пошоль (Житомир, 1644 *АрхЮЗР* 8/III, 602); **головою наложити** — (*загинути*) голову зложити; головою накласти (наложити); голову покласти (скласти): впрѣд его милость отецъ Почаповский головою наложитъ, нижели тую церковъ в посессии своее будет мел

(Луцьк, 1636 *АрхЮЗР* 1/VI, 728); **головою уйти** — врятуватися: Козаки киевские... ихъ погромили и това(р) ихъ весь побрали, ледве сами головами ушли (Вільна, 1545 *ТУ* 72); **голову подклонити** — (*покоритися комусь*) голову схилити (перед ким): хто колвекъ поневоле будетъ поставленъ... и жаднымъ того любѣначалѣемъ шукати не // будетъ, за зезволенемъ всѣхъ, тому головы ваша подклонѣте, якъ (мнѣ) Иоаннови, во всемъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 744-745); **голову приклонити** — (*мати притулок, пристановище*) прихилити голову: а я покою нѣг(д)е нѣ маю хотѣй толко жебы(х) головою своѣю приклони(л) г(д)е (к. XVI ст. *УЄ* №31, 134); **голову склонити** — те саме, що **голову приклонити**: Лѣсы ѣмы маюгъ... а снѣ чловѣчѣй не маѣтъ бы гѣловѣ склонѣль (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 414); **голову сокрушити** — те саме, що **погубити голову**: И за(с) дла тѣго нехорошѣю ωбѣ(в) носи(т), я(ко) да бѣ(з)печне на змѣю, скорпѣю и всю силу вражѣю настѣпи(т) и ѣспидѣ и василискѣ гѣловѣ сокрѣши(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 234); **до головы приходити** — усвѣдомлювати, розумѣти: все тогды, што колвекъ припадает на члонки, до головы приходит (Вільна, 1600 *Катех.* 43); **зотерти голову** (чию, кому) — те саме, що **погубити голову**: она зотре гѣловѣ твою (серед. XVII ст. *Хрон.* 9 зв.); положѣ нѣпѣрѣазнь межи тобѣю и невѣстою... и тое зотре(т) гѣловѣ тобѣ (Львів, 1646 *Зобр.* 10 зв.); з **головы выбити** (що кому) — переконати (кого в чому): И тѣ вырѣзне Хс показѣль // речивѣстое тѣла и крѣвѣ... поживѣніе, кгды(ж) Жидѣ(м)... инѣчей роздѣмѣна ѣныхъ зъ головѣ имъ не вѣби(л), єнѣ пѣршѣи словѣ потвѣрѣжаючи, мовѣль ѣко по(д) присѣгою (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 182-183); на **голову (зі словами выбити, выдерти, побити, по-выбияти, подрати, здыхати, знести, мерти)** — (*без винятку*) вибити, уничтожити, пропадати поголовно: тамже и пасику, ... на голову выбили и мед межи себе розделили (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 242); у Корисы пчоль трое выдерли на голову (Луцьк, 1637 *АрхЮЗР* 6/I, 507); у Левка Жданчика пчолы побили на голову (Кременецъ, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 141); пасеки вси на голову повыбияно (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 213); врадник з бѣары... патдѣсат бортей бчол... на головѣ подрали (Володимир, 1571

AS VII, 406); Року 1599 и 1600 быдло на голову здыхало (поч. XVII ст. *КЛ* 77); одно дерево на розние будинки свои обернули, а другое попродали и попалили, а остатокъ,... на голову огънемъ,... знесли (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 488); лю(д) ме(р) окру(т)не всюда, на голову (серед. XVII ст. *ЛЛ* 180); **на голову вдарити** — насмерть убити: а князь дей Ярославъ гаркабъзомъ Желеха межи ѡчи на головѣ вдарилъ (Петрків, 1564 *AS* VI, 250); **на голову побити** — те саме, що **на голову вдарити**: наши, здумѣвшись, ослабѣли, а татаре моцъ взяли и на голову нашихъ побили (поч. XVII ст. *КЛ* 73); **на голову поразити** — те саме, що **на голову вдарити**: Татаре съ поляками зрадившеся, на голову нашихъ подъ Сокалемъ поразили (поч. XVII ст. *КЛ* 75); **на головѣ** — на совѣсти: Кровь ваша на головѣ вашуй, чомъ я уже чистъ выдтеперъ (XVI ст. *НЄ* 133); **не мощный на голову** — болитъ голова: Я... после той дороги велми не мощна на головѣ и на ѡчи (Луков, 1558 *AS* VI, 36); **открыти голову** — зняти головний убѣр для привѣтання: ѡткрый головѣ и пристойне ѡклониса (к. XVI ст. *Розм.* 8 зв.); **отъ ногъ до головы, отъ стопи ножной до верху головы, з головы до петы** — (*цілого, на ціломутілі*) з нѣг до головы, з головы до нѣг (до п'ят): ѡ(т) нѣгъ до головѣ все тѣло єдина рѣна (Острог, 1607 *Лѣк.* 4); Тогдѣ дѣволъ заразылъ Юва нѣмочью и вѣдомъ штонайгѣршимъ ѡ(т) стопѣ ножной ажъ до вѣрхѣ головы (серед. XVII ст. *Хрон.* 56 зв.); яко в поча(т)ку, такъ и доко(н)че(н)ю на ты(х) ро(з)-ница(х), где ѡни поведали, почавъши з головы ажъ до петы не ѡто(з) вальсе никто (Київщина, 1600 *ККПС* 143); **погубити голову** — знищити: а коли выслухають, лѣпше ажъ бы погубивъ иманя и голову, нѣжъ бы ся обернувъ опятъ на житло того лихое (XVI ст. *НЄ* 147); **по головѣ** (чий) — по чий смерті: на има пнѣ гри(ц)ко шпѣ(н)ть записѣю се(м)ков(м) дѣте(м)... з золоты(х) по мою(и) головѣ и то само и на имѣню (Львѣв, 1585 *Юр.* 9); **поднести голову** — відродитися, активізуватися: За тымъ гѣлосомъ идѣ, на беспѣчное неѣкое мѣстыце вѣстѣпѣю, где сама правда Кафтоли(ц)каа, вѣлююу по(д)несла Головѣ (Єв'е або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 14); ненавидѣчи тебе поднесли гѣловѣ (Київ, 1627 *Тр.* 667); **попеломъ голову посыпавати** — вдаватися в тугу,

втрачати надѣю: дла той причѣны на(м) потреба... и пѣло(м) гѣловою посыпавати, и ни(з)ко лѣгати, но ро(з)важи ве(с) оузо(л) неправды (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* №29515, 249 зв.); **поскребитися в голову** — почухатися в голову, зазнати невдѣчи: Але коли тежъ зъ нихъ который заплатитъ чотырыста рублей (пласкихъ) закладу, соборомъ давнымъ постановеного, (господару и стороне,) поскребѣчься у голову! Бройтежъ! маєте часъ! (Вільна, 1599 *Ант.* 861); **посыпати голову попеломъ** — втратити мужнѣсть, надѣю; засумувати: А такъ выпхаль ю прѣчь клопѣць єго, и затворѣлъ дѣвери за нѣю, котѣраа посыпавши гѣловѣ свою пѣломъ..., и взложѣвши рѣки на гѣловѣ свою шла идѣчи и кричѣчи (серед. XVII ст. *Хрон.* 261); **посыпати голову порохомъ** — вдаватися у тугу: А поднѣсши здалѣка ѡчи свои не познали єго и закрякнѣвши плакали, а роздѣрши шѣти свои посыпали гѣловы свои порохомъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 57); **стерти голову** — знищити: тѣй мѣце(н) бѣдѣчи в' дѣлѣ и слѣвѣ, стѣрль гѣловѣ єреси (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 24); **схилити голову** — те саме, що **голову подклонити**: Схили прѣто Гѣловѣ, ср(д)цею оумилѣса, Ісе мѣй преслѣдкѣй, волаѣй, прослезѣса (1625 *МІКСВ* 133).

3. ж. (*частина тіла людини як орган мислення; розум*) голова: Изали сегоднешнѣ геретикове не суть вѣрныє дворани єго, которые се тежъ спротивляють Хрыстови, такъ головѣ (яко новокрещенць), яко и тѣлу єго (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 163); Стародавнаа то єсть приповѣ(ст), язы(к) сть (!) головѣ неприятель (XVI ст. *УЄ* №29519, 220 зв.); тая [ексцепція]... не съ писма Божого поважности, анѣ зъ науки учителей церковныхъ взятая, але власный головѣ ихъ Коментъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 371); ѡ(т)цѣ иѡсифѣ то(л)-ко ка(р)точку при(с)лалъ вымовляючися слабостю и не(с)пособностю головы (Львѣв, 1634 *ЛСБ* 1043, 41); И теперъ я тымъ клопочѣ головѣ свою: Боюся, жеби мнѣ не бѣти в неволи с тобою (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 17); вышеречоны(и) рѣдѣникъ подобно маючи яки(с) злы(и) скрыты(и) а непри(с)то(и)ны(и) афѣктъ... в голову вдарилъ (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 91 зв.); **заверненье головы див. ЗАВЕРНЕНЬЄ**; **зайти в голову див. ЗАЙТИ**; **заходити в голову див. ЗАХОДИТИ**; **захожѣнье в голову див. ЗАХОЖѢНЬЄ**.

4. (окрема конкретна людина) особистість: а естлибы Казаки наши где на влѣс Татарский пришли,... тогда он для того хочеть самъ своею головою ѿ панство нашо ити (Вільна, 1541 *АС IV*, 296); хтожь дасть голове нашей воду, и очыма нашыма источъникъ слезъ (Вильна, 1599 *Ант.* 583); Нехай же са оберне(т) неправда твоя на голову твою! (XVI ст. *УС Трост.* 50); наве(р)нѣмоса жь прѣто найми(л)шаа мнѣ гóлово, оучинѣмо то що и бг̄ъ хóче(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 32); Але такóвое шатáнское блюзнѣ(р)ство нехай обернетьса на гóловы ты(х) котóрыи не вѣдають якъ годит̄ьса рóзность истности и персónъ визнавати в' с(т). Тр(о)ци (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 289); Перед' головою седѣвою повстанъ а... особбо старогó (серед. XVII ст. *Хрон.* 123); *Образно*: то правда, што голова то розд(м) (Луцьк, 1624 *ПВКРДА I-1*, 59); **головами своими** — особисто: одно бы Их Милость сами головами своими,... не с так многими людьми, яко са нам вказали, кѣ правд̄ приехали (Звенигород, 1546 *АС IV*, 500); **головою выдати** — бути притягнутим до відповідальности: А естли бы в дому лице застато а дети и жона при то(м) были а ты(х) рече(и) краденыхъ ѿжива(ли) тогда они повин(н)и будутъ... сами головами своими выданы быти (1566 *ВЛС* 108); **на свою голову** — собі на бѣду, собі на клопѣт; на свою відповідальность; на свою голову: тогда... тые едначи наши не вси были зехали са, одно два, и тые на свои головы того брать и нас поеднати не хотѣли (Кременець, 1547 *АС IV*, 553); если кто боудочи в потребѣ ѿпоусти(в)ши бѣти нѣпрѣтѣла, на свою // гóловѣ ѿбе(р)неть свои рбуки, и свою твѣрь рáни(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 66-67).

5. (керівник; верховний владика) голова: собравъшисе на поли за Че(р)касы мно(з)ство козако(в) ... а на(д) ними у голова(х) ста(р)шие козаки Ка(р)пѣ, а Анѣдруша... громили... корованы купьцовъ турецьки(х) (Вильна, 1545 *ТУ* 71); Естлибы папежь опокою или головою мѣль надъ иншие патриархи быти, то почто ему на первомъ соборе сее заборонено, у шестомъ правиле? (1582 *Спис.* 2); якъ христо(с) голова наша теле(с)наа ста(л)са такъ мы тѣломъ его сталимыса (Львів, 1596 *ЛСБ* 301); браны пеке(л)ные вѣрд̄ грецкѣю премогли, ри(м)ское ж не премогли... и(ж) естъ папа голова и на(мѣ)стни(к) ст̄го пет̄ра

(1599 *Виш.Кн.* 216 зв.); Христось... бывъ голова церкви и приявъ... поганый языкы у одну вѣру (XVI ст. *НС* 128); Не для того ли сами ся головами чиня(т) и пастися хотя(т) дабы чинили що хотѣли (Львів, 1607 *ЛСБ* 471, 1 зв.); в томъ Пáто(м) стѣ жѣль Сѣи Кири(л) Патріарха Александрійскій, котóрый на Трѣтемъ Ефѣско(м) Сѣбóрѣ прѣвоначáлнико(м) и головою былъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 123); Суть еднакъ апостолове... и епископове головами и пастырьми церквей своихъ помѣстныхъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 486); фндаменто(м) и головою никтѣ инший не естъ црк̄ви стóй, то(л)кó Хс Г(с)дь (Львів, 1646 *Зобр.* 34); Одны аг̄гловѣ чинъ десáтый въ днѣ четвѣрты(и) ѿ(т)пáли ѿ(т) бг̄а, над' котóрыми бѣль головою (серед. XVII ст. *Хрон.* 3 зв.);

керівник, зверхник: Напро(д) для то́го, же был' Іерѣем' котóры(и) на(д) собѣ порѣчóными я(к) Голова на(д) члóнками // и якъ жолѣдокъ в' тѣлѣ члчомъ ест' (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 24-25); **въ головахъ** — головно, головним чином; у першу чергу: Земане волы(н)ские... приехавъши до лѣзка ѿтъказали не хотачи дати пописывати имене(и) по(д)данныхъ своихъ бе(з) старъшихъ тамъ кнѣзе(и) пановъ а въ головахъ бе(з) пановъ радныхъ (1552 *ОВол.З.* 201 зв.); Напервѣй на всихъ семи соборахъ вселенскихъ у головахъ на початку папу Римского... писано (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 132); Чинѣли тѣю побóжность и óныи жѣны, а в' головахъ Пр(с)таа Дѣа Мрѣа (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 13).

6. (передня часть чего-нибудь) перед, передок, голова: тая шкута головою на берези стояла и та(к) зламалася упо(л), же врекги поламалися (Володимир, 1602 *ТУ* 234).

7. *Перен.* (головне ядро, основа, суть чего-нибудь) голова: Члѣвче хрестіанине, дознай головы святаго писма и смотри, якъ буде мовити (XVI ст. *НС* 14); где тóбе штóса вѣдле потребности дѣе(т), не в' сáмю гóловѣ вѣры... бѣеть álбо нарѣшеніе принóситъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 233); головою всѣх' цнóтъ ест' любов' (Київ, 1637 *УС Кал.* 558); *Образно*: Естъ кто, на кштáлтъ в' тѣлѣ головы, на высóком' оурáдѣ постановлѣнный: нехай же оурáдѣ своѣго пил'нѣеть (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 2 зв.); **голова углови (угловъ)** — основа основ, фундамент: камень ѿ которомъ не

дѣбали боудоующи, то(т) са есть головою оуглови
сталь (1556-1561 ПС 310); камень ѿ которо(м) есте не
дѣбали бѣдѣючи, которій ва(м) бы(л) на посмѣ(х), тѣды
то(т) бывъ оу головѣ оугло(в) ѿбо(х) (1645 УС
№32, 125).

8. Життя: Али мы нѣякъ не выдѣдѣляиме ся
выдѣ любовью Иисусъ Христа, Господа нашего, а
лишѣме имѣние наше, и жону, и дѣти, ище даме и
голову нашу дѣля имя Божого и дѣля царства его
(XVI ст. НС 176); Я головы своеи не жалую (1604
МИВР 31); голову покладати — віддавати життя: за
што мы ѿ(т) давных часовъ Головы свои покладаем,
за вѣру нашу правосла(в)ную, и за цѣло(ст) Домовъ
Бжїи(х) (Чигирин, 1648 ЦДИАК 1407, 61, 1, 1).

9. Убивство; убитий, -ого: теперешнему мал-
жонкови своему поведила и то ему злецила, як о
голову небожчика мужа моего... так и о шкоды,
которые ся стали при замордованю небожчика
(Володимир, 1580 АрхЮЗР 8/III, 310); за голову того
забитого Мартина Витковского подданные ихъ ми-
лости села Колпитова приреченымъ паномъ Витков-
скимъ заплатили, и досытъ учинили (Володимир,
1586 АрхЮЗР 6/I, 157).

10. (поля, землі) початок, край: тот Куповатец
на влостной земли Галичанской лежит; а з другое
стороны в головах ку томуж Куповатцеви пришли
нивы Бородчинские концами (Склені, 1553 АрхЮЗР
8/VI, 21); к той дорожке прилегла в головах земля
Теременъская (Підгайці, 1571 АрхЮЗР 8/VI, 367);
та(м) же границѣ рѣбежи в дубьи в со(с)на(х) и вѣ
береза(х) ѣчинили то е(ст) поча(в)ши з головы ѿ(т)
долины (Київ, 1578 ЦНБ ДА/П 216, 108); Волевачев-
ские байраки, якихъ маемъ восемь, с полемъ... и
сеножатми, по обадва бока речки Цибульника лежа-
чими, зъ нижней головы,... гдѣ могила,... то все
синови моему Андрею (Чигирин, 1600 ЧИОНЛ VIII-
3, 14); третья часть Василевская, одѣ стины, кото-
рая идѣтъ вѣ головахъ польланковъ тыхъ, що ку
Туловицкой граници концами притикають (Воло-
димир, 1606 АрхЮЗР 6/I, 324).

11. Центр, столиця: то(л)ко сѣдмѣдеса(т) миль,
а сто до іерѣсалимоу; жидовского цр(с)тва головы
ѿ(т) середіны египтоу (поч. XVII ст. Проп.р. 45).

12. (одиница лічиби) голова: Торговъцы дають

на замокъ мыта с товарѣ кажъдого... (Обестъки ѿтъ
головы старъшее по грошѣ (1552 ОЧорн.З. 56);
подато(к) грошовы(и) поголовны(и) по два гроши з
головы (Володимир, 1567 ЦДИАК 28, 1, 2, 45); Голова
ѿсла южъ лѣдвѣ за золоты(х) п̄ можетса коупити
(поч. XVII ст. Проп.р. 157); И рекль Г(с)дѣ до Моисѣа
...возмѣшъ по па ти сиклевъ на кажъдѣю гбловѣ (серед.
XVII ст. Хрон. 129 зв.).

13. (продукт харчування у вигляді кулі, конуса
і т. ін.) голова: Менде(л) пикъ... мель... цѣкру голова
а (Берестя, 1583 Мит.кн. 49 зв.).

14. У складі вл. н.: Медведева голова: земляне
ратенъские ѣказъють свои границы... // ... ѿ(т) мо(ст)-
ка... черезъ болото до врочыща медведевы головы
(1546 ОГ 32-33); медвежие головы: которая [дорога]
идѣ(т) с пузо(в)ско(г) бродѣ до ѿ(в)лучи(ма) на
вро(чи)щи в ме(д)вежи(х) голо(в) (Володимир, 1567
ЦДИАК 28, 1, 2, 19).

♦ бѣлая голова (стп. białogłowa) — жінка:
та(м) па(т) све(т)ко(в) мужчизнѣ а две белы(х) го-
ло(в) слышали ѿ(т) тоѣ де(в)чины жидо(в)ское... же
нахи(м) жи(д) до и(х) дому дита привезши три дни
в печи светли(ч)но(и) хова(л) (Володимир, 1567
ЦДИАК 28, 1, 2, 59); пафноутій в листѣхъ до крѣв-
ныхъ бѣлыхъ голѣвъ... вспоманоуль его (Острог,
1598-1599 Апокр. 89 зв.); Взалá тѣды Марїамъ
прорѣчица бѣбенъ вѣ рѣкѣ своѣ, и вѣшли всѣ бѣлыи
гбловы за нею з бѣбны (серед. XVII ст. Хрон. 93).

Див. ще ГЛАВА¹, ГЛОВА.

ГОЛОВА² ж. (розділ книжки, статті, віршо-
ваного твору) глава: Голова вѣбраа ѿспособа(х) прода-
вана и кѣпована (к. XVI ст. Розм. 25); ѿмаа голова ѿ
способѣ писана листовъ (Там же, 61); Члѣвче хрестіа-
нине, дознай головы святаго писма и смотри, якъ буде
мовити (XVI ст. НС 14); Глава: Роздѣль, ре(ч) най-
головнѣйшаа и найвышшаа албо голова (1627 ЛБ 25).

Див. ще ГЛАВА², ГЛАВИЗНА.

ГОЛОВАЖНЯ, ГОЛОВАЖЪНЯ ж. (одици-
ця вимірювання соли) голова: мыто на нихъ на добро-
вольной дорозе бралъ по грошу, а по сту голова-
жень соли (Краків, 1511 АЛРГ 147); на Пустомыте
Семашку брати по двадцати и по пети головажень
соли (Луцьк, 1545 ТУ 69); дають на то... по ковъщи-
нѣ пшона а по в̄ головажъни соли (1552 ОВін.З. 132);

Мыто соланое... приходить з воза великого и мало-го по триста головаже(н) (1552 *ОКЗ* 37 зв.); А то ест устава: мыто замъковое... от воза соли по полчет-верти гроша и по десяти головаженъ соли, от гостя (Кременець, 1569 *ПККДА* II, дод. 557).

ГОЛОВАНЬ, ГОЛОВАНЪ ч. Головань, головач. Вл. н.: Кърило головань (1649 *РЗВ* 111 зв.); Конъдра(т) голованъ (Там же, 181 зв.).

ГОЛОВАТЫЙ *прикм. у знач. ім.* Головатий, головач. Вл. н.: олексѣ(и) головаты(и) (1649 *РЗВ* 184); Иванъ головаты(и) (Там же, 185).

ГОЛОВАЧЬ ч. Головач. Вл. н.: Побоживъ на(с) Головачъ Сенко (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XIV, 222); Побожиль на(с) Головачъ Се(н)ко (Там же, 224).

ГОЛОВЕНКА ж. *Діал.* голóвенька "головешка". Вл. н., ч.: Дмитро Голове(н)ка (1649 *РЗВ* 52 зв.).

ГОЛОВЕРХІЄ с. Гола (непоросла) вершина (гори): Тог(д)а и землѣ небѣдно зелѣнѣ травѣ пѣща-еть, И Дѣбъ по(д)чесанъ, головерѣха х(о)л)мы оукра-шаѣть (Львів, 1591 *Просф.* 70).

ГОЛОВИЩЕ с. Головище: Wołocysce pod boczyssce, A siedliscze w hołowisze (1625 *П. про Кул.* 23).

ГОЛОВКА, ГОЛОВЬКА ж. 1. (*маленька голова як частини тіла*) головка: Пошупа(и)теса ты(л)ко в' *лісцо* голо(в)кѣ, ксе(н)же би(с)кѣпе лѣчки(и) (1598 *Виш.Кн.* 273 зв.); одинъ червонный золотый нахшталт головки светого Яна, з маленькимъ ушкомъ (Володимир, 1620 *ЧИОНЛ* XIV-2, 92).

2. (*закруглене потовщення кінцевої частини чого-небудь*) головка: Ми(р)ница гла(д)ко рысованая, з' головкою... на ла(н)цяшку завѣси(с)тая (Львів, 1637 *Інв.Усп.* 18 зв.); А столпѣвъ ·к· такъ же мно́го и под-стѣвковъ мѣднанныхъ, которіи бѣдѣтъ мѣли голѣвки з резаньемъ своимъ сѣбранни (серед. XVII ст. *Хрон.* 104 зв.).

3. (*кулястий плід окремих рослин на кінці стебла*) головка: geligos, ядра че(с)никовие, головки (1642 *ЛС* 206); Лѣнъ тѣды и ячмѣнь заражѣны(и) есть, прѣто йжъ ячмѣнь былъ зелѣный, а лѣнъ оуже голѣвки выпѣщѣль (серед. XVII ст. *Хрон.* 87).

4. ч. Вл. н.: Соколинская, за держанья своего побрала... у Головки пять копѣ грошей, у Дороша две копы грошей (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 6/1, 68); Иванъ Головька (1649 *РЗВ* 340 зв.).

ГОЛОВКО, ГОЛОВЬКО ч. Головка, голо-вань. Вл. н.: вѣдоръ Голо(в)ко (1649 *РЗВ* 167); Миско Головько (Там же, 373).

ГОЛОВНЕЙШИЙ *див.* ГОЛОВНЪЙШИЙ.
ГОЛОВНЫЙ, ГОЛОВНИЙ, ГОЛОВЪННЙ, ГОЛОВЪННЙ *прикм.* 1. (*який стосується голови, як частини тіла*) головний: выбри(т)вивѣши поты-лицю макге(р)кѣ верѣ(х) рѣга головного повѣсивши, коси(ч)кѣ тобѣ; йли пѣрце верѣ(х) макге(р)ки оустро-мивѣши,... я(к) полетѣти хотачи, ли покааніа не треба (п. 1596 *Виш.Кн.* 233 зв.); зѣла **головное** *див.* ЗѣЛА; на видѣню **головномъ** *див.* ВИДѣНС; **щука** *головная* *див.* ЩУКА.

2. Головний, основний, суттєвий: Маєт он... имене Ставрово держати... подлѣг привила войто-вского головного (Краків, 1536 *AS* IV, 67); за кото-ры(м) позволю подлугъ вышьтѣа лимитацые голов-ное волю(н)ское припадає(т) ми рокъ на пе(р)ши(и) второкъ по светомъ Ма(р)тине (Чорна, 1585 *ЛНБ* 5, II 4045, 121); тот хво(ст) клобѣчны(и) ѡ(т)на(л) емѣ пожито(к) пыхы голо(в)ное (п. 1596 *Виш.Кн.* 229); Въ писмѣ **головномъ** о томъ читати не трафилося ми (1603 *Пит.* 69); а самый головный реестръ при те-стаменте моемъ у детей моихъ зостати маєтъ (Воло-димир, 1609 *АрхЮЗР* 1609 1/VI, 394); Головнымъ есть окрѣтникъ протѣвникомъ нашимъ (Вильна, 1620 *Лям.К.* 23); Соборъ сей патриарха Фотія "свя-тѣйшимъ" зоветъ, зъ чого ся головныи неприятелеве его отступниковѣ презъ зазрость пукають (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 687); Сѣдмъ есть грѣхѣвъ смертѣлны(х) головны(х) (Львів, 1645 *О тайн.* 52); Река выхѣдитъ з' Єдѣма..., котѣраа се ѡ(т)колѣ дѣлится на четѣре головныи рѣки (серед. XVII ст. *Хрон.* 6); **головное мыто** *див.* МЫТО;

у знач. ім с. р. головное — (*те, що є основним*) головне: жиды своєю прѣвро(т)ностью тоую си(л)-лѣбоу,... ѡ(т) дѣрева вымазали, и выскробали што головного было в' тѣ(м) пса(л)мѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 302 зв.).

3. (*який охоплює всіх*) загальний: Сталоса пев-ное постанове(н)е И ѡхвала... при зѣ(с)тю... всего клеросѣ... и при бытности вшистки(х) братствѣ..., бѣдѣчи на тотъ ча(с) собраны(и) в до(м) братски(и) до сха(ж)ки головное... в мѣсте Львове (Львів, 1610

ЛСБ 1046, 5); А голо(в)нѣю сха(ж)кѣ ѡбши(р)нѣйсѣ з собѡю намовлѣючи... Ра(з) на мѣса(ц) по ѡбѣдѣ сходити(с) з собѡю маю(т) (бл. 1623 ПВКРДА I-1, 42); Игѣмѣ(н) тые реестра в рокѣ Братствѣ всемѣ до роково(и) головно(и) Сха(ж)цѣ показати мае(т) (Луцьк, 1624 ПВКРДА I-1, 77); **сеймъ головный** див. **СЕЙМЪ**; **судъ головный** див. **СУДЪ**.

4. (старший над ким-небудѣ) головний: А инѣше села писатисѣ не дали в небытности пановѣ и вра(д)нико(в) своихъ а звлаща... головнѣного вра(д)ника старосты за(м)кового (1552 ОВін.З. 141 зв.); Ѡ головны(х) би(р)чихъ: Би(р)чихъ головны(х) ѡбирали станы вси (1566 ВЛС 25 зв.); онѣ самый головный антихристѣ (Вільна, 1595 Ун.гр. 162).

5. (який є центром або в центрі чогось) головний, центральний: Билѣ намѣ чоломѣ... бискупѣ Луцкій... и просилѣ... у нас ку костелу Луцкому головному светое Троицы двухъ сель нашихъ (Краків, 1549 АЮЗР I, 126); и вежы зача(ли) бѣдова(ти) в ты(х) же поля(х)... хотячы та(м) столицѣ головнѣю короле(в)ства своего заложити (1582 Кр.Стр. 23); во всемѣ томѣ прикладомѣ, яко се около того порядокѣ, ...вѣ мѣстѣхъ нашихъ головныхъ вѣ Краковѣ, во Львовѣ и инде заховуетѣ (Краків, 1592 АрхЮЗР 7/III, 298); а че(м) не зовѣ(т)сѣ патріарѣшни(к) цр҃ого(р)д)скій; ани ер҃(с)лме(ц), ани ѡлексадріецѣ (!),... где головны столы патріархо(в) нѣшы(х) мѣсто содержит(т) (п. 1596 Виш.Кн. 250 зв.); Кѣ тому придаю и то, же килка оказій, то естѣ причинѣ подавалося Иисусу

Христови Петра по собѣ одного самого пастыремѣ головнымѣ и найвышшею вѣ Церкви головою быти показати (Київ, 1621 Кон.Пал. 461); **церква головная** див. **ЦЕРКВА**; **церковъ головная** див. **ЦЕРКОВЪ**.

6. Карний, кримінальний: сторона по(з)вана до на(с) апеловала але є(и) того сѣдѣ нашѣ не допѣсти(л) хотечи то ѡ(д)накѣ при // справе голо(в)но(и) намѣ сами(м) ѡ(т)нести (Володимир, 1569 ЖКК II, 191-192); Выпи(с) с кни(г) голо(в)ны(х) трибуна(л)ски(х) воево(д)ства киевського (Київ, 1600 ЛНБ 5, II 4049, 146); себыло приточила справа... межы... игуменом... а... кнѣжати... позваны(ми) за апеляцыею ѡ(т) декретѣ судѣ земского... и за припозвомѣ головны(м) трибѣна(л)скимѣ (Київ, 1618 ЦНБ ДА/П-216, 102); Писаные тые по(з)вы по пана... само(г) При(н)ципала... в головнѣно(и) справе ѡ наи(с)те на го(с)подѣ и зранене (Житомир, 1643 ЦДИАК 11, 1, 10, 77); Пере(д) сѣдѣ... трибуна(л)ски(и)... ся приточила справа... // за припозвомѣ головнымѣ трибуна(л)скимѣ (Люблін, 1647 ЛНБ 5, II 4069, 118-118 зв.); **головная речь** див. **РЕЧЬ**; **листвъ головный** див. **ЛИСТЪ**².

7. Заголовна, початкова літера: Акрѡстїхїсѣ, краєграї: Рѡжай вѣрша такѣ злѡжены(и), же навѣшїи літерѣы и головнїи имѣ якоє або мѡвѣ замыкаю(т) (1627 ЛБ 174).

8. У складі вл. н.: **головный ездъ**: панѣ лашѣ... вель насѣ... черезъ межы... // до ездъ которого зовѣтъ головны(и) ездъ (1546 ОГ 74 зв.-75).

◊ **головная сума** див. **СУМА**.

**СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
XVI — ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.**

Випуск 6

В - Г

Оригінал-макет виконано на комп'ютерній системі, придбаній за кошти INTAS, а також наданій Інститутові українознавства Українським науковим інститутом Гарвардського університету та Фондом кафедр українознавства

Затверджено до друку вченою радою Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України

Підписано до друку з готових діапозитивів 16.04.99. Формат 84x108/16
Папір друкарський. Офсетний друк. Умов. друк. арк. 26,46

*Відгуки та побажання
просимо надсилати на адресу:
Відділ української мови
Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича
вул.Козельницька, 4
290026 Львів-26
УКРАЇНА*